

# Osmanlı tasavvuf düşüncesi

MAKÂSİD-I ALİYYE FÎ ŞERHİ'T-TÂİYYE

İSMAİL RUSÛHÎ ANKARAVÎ



# OSMANLI TASAVVUF DÜŞÜNÇESİ

- İbn'ül-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve Şerhi -

(Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye)



© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak Vefa Yayınları'na Aittir.

ISBN : 978-9944-5066-6-3

Sertifika No: 0107-34-007151

**Kitabın Adı**

Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi  
Makāsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye

**Yazarı**

İsmail Rusûhî Ankaravî

**Yayına Hazırlayan**

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

**Kapak Düzeni**

Erhan AKÇAOĞLU

**Mizanpaj**

Ensar

**Baskı-Cilt**

Kahraman Ofset

0212 629 00 01

**1. Basım**

Haziran 2007

Vefa Yayınları bir Ensar Neşriyat organizasyonudur.

**İsteme Adresi**

Vefa Yayınları

Süleymaniye Cad. No: 13 Süleymaniye / İstanbul

Tel : (0212) 513 43 41 – 527 15 39

Faks : (0212) 522 46 02

[www.ensarneyriyat.com.tr](http://www.ensarneyriyat.com.tr)

# OSMANLI TASAVVUF DÜŞÜNCEİ

- İbn'ül-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve Şerhi -

(Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye)

İsmail Rusûhî Ankaravî

Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ

İstanbul 2007

**Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ**

1942'de Konya'da doğdu. 1965'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü bitirdi. 1984'te "doktor" ünvanını aldı. 1987'de "doçent", 1994'te "profesör" oldu. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf öğretim üyesidir.

**Kitaplarından birkaçı:**

*Yûnus Emre'de İlahî Aşk ve İnsan Sevgisi*

Türkistan Notları

Yahya Kemal ve Mehmed Âkif'te Tasavvuf

Mevlânâ'dan Düşünceler

Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler

İbadetlerle Mânevî Boyut

Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar

Tasavvuf ve Ahlâk Yazıları

**İbnü'l-Fârız**

Osmanlı tasavvuf düşüncesi İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyye'si ve şerhi : Makâsîd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye / İbnü'l-Fârız; şrh. İsmail Rusûhî Ankaravî, haz. Mehmet Demirci .-- 1.bs .-- İstanbul: Vefa Yayınları, 2007

482 s. ; 23,5 cm.

ISBN: 975-9944-5066-6-3

1. İslâm Tasavvufu; 2. Osmanlı Devleti\_Sosyal Yaşam ve Gelenekler  
297.4 DC20

Bibliyografik niteleme Anglo-American Rules 2 (AACR2)'ye göre yapılmıştır.

## İÇİNDEKİLER

Önsöz .....	11
İbnü'l-Fârız .....	17
İsmâil Ankaravî .....	19
Şârihin Önsözü .....	21

### MUKADDİME

Birinci Maksad: "Vücut" Hakkındadır .....	27
İkinci Maksad: İsim ve dıfatlar hakkındadır .....	30
Üçüncü maksad: Hazarât-ı Hams hakkındadır .....	33
Dördüncü maksad: İstilahlar hakkındadır .....	39
Kasîdede geçen tasavvuf istilahları .....	41
Beşinci maksad: İlähî muhabbet hakkındadır .....	48
İlähî muhabbetle maddî şarap arasındaki benzerlikler .....	50

### KASİDE-İ TÂİYYE ŞERHİ

İlähî tecellîler üç kısımdır: Zât, isim ve fiil tecellîleri .....	1.beyit
Tecellî-i Efâl .....	2.b.
Gönül mü göz mü? .....	3.b.
Sarhoşlukta korku yok olur .....	5.b.
Görmenin şartları .....	8.b.
Ayıklık halleri .....	10.b.
Âşıkın hâli, Nuh Tûfânı ve İbrâhim'i yakan ateş gibidir .....	13-15.b.
Muhabbetin bendeki tesirini kimse anlayamaz .....	39.b.
Ruhlar kadim midir? .....	41.b.
Sümnûn kıssası .....	43.b.
Aşk belâsı nûmettir .....	49.b.
Âşıkları kıskanan ve kötüleyenler .....	51-52.b.
Aşk ve muhabbet belâ getirir .....	59-61.b.
Âşıkların dini Allah'tır .....	64.b.
Muhabbet ezeldir .....	68.b.
Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı .....	71.b.

“Rahmetim gazabımı geçti” .....	73.b.
Cemâl-i Mutlak.....	75.b.
Melâmet neşvesi .....	80-81.b.
Hayret .....	83
Besmeledeki “be” harfi.....	84.b.
Sadakanın manası .....	92.b.
Tevazu, be’nin noktası.....	94.b.
Mühtedî kimdir .....	96.b.
Malı ve aşkı uğrunda ölen şehiddir .....	108.b.
Sevgili uğrunda ölüm .....	109.b.
İki türlü uzaklık.....	115.b.
İrâdî ölüm nedir?.....	116.b.
Aşk ve ölüm .....	120.b.
Muhabbetin şartı .....	128.b.
Tenzih-teşbih .....	130.b.
Hâtıra (havâtır) ve çeşitleri .....	137.b.
Kıskançlık (gayret) ve çeşitleri .....	144.b.
Kulağın görmesi .....	146.b.
Hasedin üç derecesi .....	147.b.
Şatih-şathiye ifadeleri.....	149.b.
“Beni tarırsanız bana secde edersiniz...” .....	150.b.
“Salât”ın iki manası .....	152.b.
Cem’ makamındaki birlik .....	153-154.b.
Seyr-i mahbûbî .....	157.b.
Zât hazretleri/mertebeleri .....	160.b.
Cem’ makamından.....	162.b.
İttihâd bâtıldır.....	165.b.
“Kurbanlarınız büyük olsun” .....	170.b.
Tam fakr .....	171-173.b.
Tefrika mertebeleri.....	174.b.
Sûfî ibnü’l-vakttir .....	179.b.
Muhabbet rüzgân .....	187.b.
Fakr kesretin zâil olmasıdır .....	188.b.
İhlâs ve riya hakkında .....	190.b.
Kıyl ü kâli terk .....	191.b.
Hikmeti ehline vermek .....	192.b.
Sükûttaki kibir .....	193-194.b.
Nefse dikkat .....	196.b.
Nefsin yedi mertebesi .....	197-198.b.
Nefsin halleri .....	199-202.b.
Ubûdet-ubûdiyet.....	203.b.
Seven sevilen birdir.....	205.b.



Cem'den sonraki fark .....	206.b.
Hakîkî vahdet tecellîsi .....	208.b.
Seyr/sefer dörttür .....	209.b.
Hakk'ı görmek.....	210.b.
Kesrette vahdet.....	211.b.
Cem'den sonra fark, mahvdan sonra sahv .....	213-214.b.
İkliğin kalkması, tam vahdet .....	215-218.b.
İkiyi bir görmek.....	220.b.
Sar'a illeti.....	223.b.
Mânevî ittihâdın imkânı .....	224-225.b.
Gizli şîrk, tevhîd-i e'âl .....	227.b.
Tevhid iddiası şîrktir .....	229-231.b.
Vahdet-i zât.....	234.b.
İki çeşit "fark" hali .....	235.b.
Mücâhede-mükâşefe.....	236-237.b.
Tefrika gizli şîrktir .....	240.b.
Her güzellik O'ndandır .....	242.b.
Zuhûrunun şiddetinden dolayı gizlidir .....	246.b.
Âdem'in Havvâ'ya ilgisi .....	247-249.b.
Îlâhî zuhur ve hafânun hikmeti.....	250.b.
Gitmek gelmektir, ölüm hayattır .....	258.b.
Tevhid, tenâsüh ve hulûl değildir.....	258.b.
Güneş tek, yansımaları çok.....	261.b.
Zât'la ve sıfatla maiyyet .....	264.b.
Maiyyet bi'l-gayrın nefyi.....	267.b.
Bidâyet ehlinin durumu .....	268.b.
Tâliblere lâzım olan dört şey .....	272
Vera' .....	273.b.
Ebrâr ve ahyâr .....	275.b.
Hulûl ve ittihâd muhaldir.....	278-284.b.
Cebrâil-Dihye.....	281.b.
Ateş şeklinde tecellî .....	285.b.
Hakk'ın telebbüsü .....	285.b.
Makâm-ı Muhammedî.....	286.b.
Îlâhî ilimler.....	287.b.
Tevhîd-i zâta vüsul .....	288.b.
"Yetîm" tefsiri.....	289.b.
Fütüvvet sâhibi.....	290.b.
Mertebe-i Muhammedî .....	291.b.
Gavsîyyet-Kutbiyyet.....	293.b.
Muhabbet engel mi? .....	295.b.
Âbid-Ârif.....	296.b.

Hikemiyenin eksiği.....	298.b.
Hz. Peygamber'in himmeti.....	299.b.
Müstağnîlik.....	300.b.
Üç nevi ittihad .....	301.b.
Haddi aşmamalı .....	309.b.
Hakikat-i Muhammediyye vârisi .....	310-313.b.
Sahv-ı cem' makâmı.....	311-312,317.b.
Mürîd-murad .....	315.b.
Sırf vahdet (Cem'u'l-cem').....	321-324.b.
Ahadiyyet-i cem' .....	325.b.
Tefrikasız cem' .....	328.b.
Gavs-i Ekber.....	331.b.
Aşk halleri .....	336.b.
Tecelli-i zât .....	337.b.
Seviginin gücü .....	349.b.
Kahrın da hoş lûtfun da .....	350.b.
Ölümdeki hayat.....	352.b.
Her geceyi kadir bil.....	356.b.
Dehr .....	363-364.b.
Kurb-i kurb .....	327.b.
Kutbiyyet makâmı .....	386.b.
Ahadiyyet-i cem' makâmı.....	389-392.b.
Sekrden sonra sahv .....	394.b.
Gizli şîrk? .....	402.b.
Kutbiyyet mertebesi.....	403.b.
Feyz-i Akdes, feyz-i mukaddes .....	404.b.
Hakikat-i Muhammediyye.....	404.b.
Semâ' .....	407.b.
Gayriyet yoktur .....	408.b.
Cenâb-ı Hakk'ın mahsüs tecellisi .....	412.b.
Sekr hali .....	414.b.
Sırf vahdet.....	418.b.
Semâ hakkında görüşler.....	425-426.b.
Semâ' "elest"i duymak .....	432.b.
Semâ' raks mıdır? .....	434.b.
Semâ' .....	436-440b.
Hacerü'l-Esved .....	449.b.
"Âdem su ile çamur arasında iken Nebî idim" .....	466.b.
Cem' makâmı.....	468.b.
Retk ve fetk .....	470.b.
Hadd ve müddet tevhide aykındır.....	474.b.
Ârifin iki yüzü: cem'-kesret .....	478.b.

Sahvın ve mahvın üç mertebesi .....	481.b.
Mi'râc.....	493.b.
"Elest"de soran ve cevaplayan kim? .....	496.b.
Abdal, kutb, üçler, yediler..., bunların insan bedenindeki karşılıkları.....	500-501.b.
Vecd ve muhabbetin anlaşılmalığı.....	512.b.
İleme'l-yakînden ayne'l-yakîne sefer.....	513-514.b.
Vahdet-i zât, cem' .....	516.b.
İhlâsın kemâli .....	531.b.
Eşyâyı Allah'la tanımak .....	536.b.
Fehm ve ilim .....	538.b.
Sıfat isimleri, fiil isimleri .....	538.b.
Zât sıfatlarının tenezzül seyri .....	548.b.
Evliyânın tasarrufu .....	551-552.b.
Esmâ-i hüsnâda tezat ve tekâbül.....	554.b.
Müşâhede-murâkabe makâmı.....	564.b.
Esmânın feyzinin dört neticesi .....	574.b.
Meczûb-i sâlik, sâlik-i meczûb .....	575.b.
Kesret vahdete mânî değildir .....	578.b.
Havârikın aslı nedir? .....	593.b.
Tayy-i zaman ve mekân .....	594, 598.b.
Nefsin terki rûhun kuvvetidir .....	600.b.
Peygamberlerin mucizeleri cem' makâmında.....	601-613.b.
Hz. İbrâhim'in kuşları .....	607.b.
Hz. Mûsâ'nın asası.....	608.b.
Hz. İsa'nın mucizesi.....	613.b.
Hakikat-i Muhammediyye.....	615-616.b.
"Ümmetimin âlimleri..." .....	617.b.
Kerâmet-hilâfet.....	619-621.b.
Hz. Ebû Bekr'in kerâmeti .....	622.b.
Hz. Ömer'in kerâmeti .....	623.b.
Hz. Osman'ın kerâmeti .....	624.b.
Hz. Ali'nin kerâmeti .....	625.b.
"Ashâbım yıldızlar gibidir" .....	626.b.
Mü'minlerin evliyâsı.....	628.b.
Hakikat-i Muhammediyye.....	629-642.b.
Tenâsüh (mesh-fesh-resh) .....	653-654.b.
Serûcî'nin hikayesi .....	658.b.
Dağlardaki huzur .....	663.b.
Bâtılı inkâr etme! .....	679.b.
Fâil-i Hakîkî O'dur.....	681.b.
Hokkabaz örneği.....	682-703.b.
Biz kuklayız .....	684.b.

Zulmetin nûru .....	707.b.
Perde kalkınca .....	712-715.b.
Hızır kıssasının yorumu.....	715-716.b.
Herşey onu tesbih eder.....	718.b.
Tevhîdin delili olan hadis .....	721.b.
Tevhid sebepleri yok eder.....	724.b.
Tevhid ve cem' hâli.....	730.b.
İncil'in ve Tevrat'ın kudsiyeti.....	733-734.b.
Putperesti inkâr? .....	736.b.
Cem' diliyle küfrün hükmü? .....	737.b.
"Allah'a varan yollar..." .....	739.b.
"Mecûsîlerin ibadeti banadır" .....	742.b.
Zerdüş kimdir?.....	742.b.
Nûrun nâr görünmesi.....	742.b.
Vücut perdesi olmasa idi .....	743.b.
Herşey ilâhî isimlerin tecellisi .....	746.b.
Ettahiyyâtü duâsının hakîkati .....	752.b.

## EKLER

Metnin sâdeleştirilmemiş hâlinden bir örnek .....	452
---	-----

## İNDEKSLER

Âyetler .....	455
Hadisler .....	461
Kibâr-ı kelâm .....	465
Görüntüler .....	469
Dizin.....	475

## ÖNSÖZ

Miladi 13. yüzyılın başlarından kalma olan İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyyesi edebiyat ve tasavvuf çevrelerinden ilgi çekmiş ve etkisi büyük olmuştur. Arap edebiyâtı ve şiiri bakımından fevkalâde değerlidir. Ayrıca ilahî aşk ve tasavvuf düşüncesi konusunda tükenmez bir hazîne hüviyetindedir.

Tâiyye şiirdir, zor bir metindir. İbn Fârız Divan'ının tamâmını şerh eden bâzı şârihler zorlandıklarını itiraf edip Tâiyye'yi şerhten vaz geçmişlerdir. el-Bûrinî ve el-Alemî adlı şârihler böyledir. Bu eserdeki sûfiyâne incelikler ve mânevî hakikatleri kavramakta zorlanmışlardır. (*Abülhalık Mahmud, Dîvânü İbni'l-Fârız, s. 219, Kahire trs.*) Onun için Tâiyye'yi tercüme ve şerhetmeye cesaret eden az çıkmıştır.

Tâiyye, İsmail Ankaravî'nin dikkatini çekmiştir. Ona göre bu manzûme parlak sözleriyle insanın içini aydınlatır. Onu yeterince anlatmak zordur. Bu kadar değerli bir kasîde ne yazık ki Arap dili perdesiyle örtülü olup o güne kadar Anadolu'daki tâlib ve âşıklara yüzünü göstermemiştir.

Ankaravî onu Türkçe'ye kazandırmaya niyet eder. Şârihimizin önsözünden anladığımızı göre, bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâlinden bizim insanımız da istifâde etsin diye düşünür. Fakat her defasında hakkıyla bu işi yapamam diye geri durur. Ama bunu çok da istemektedir. Bu tereddütlü durum onu hayli rahatsız eder, sonunda Cenâb-ı Hakk'a yönelip istihârede bulunur, Allah'a sığınır ve yazmaya karar verir.

Ankaravî beyitlerin şerhinden önce mukaddime kısmında bir kısım tasavvuf terimlerini açıklama ihtiyacı duymuştur. Burada önce “vücut” kavramı, “isim ve sıfatlar” ve “hazarât-ı hams” hakkında bilgi verir. Sonra bir kısım tasavvuf ıstılahlarını kısa kısa açıklar, nihâyet “ilâhî muhabbet” konusunu izah eder.

Kasîdenin şerhinde tuttuğu yol şöyledir: Önce beyitte geçen **lügat**lerin kelime mânâları ve etimolojisi üzerinde durur. Yeri geldikçe bunların farklı kullanımına dair örnekler verir. Kelimenin şiirdeki anlamı ve konusuyla alakalı lüzumlu gördüğü mâlûmâtı nakleder. “**İ’râb**” kısmında ise sarf ve nahiv (Arap grameri) bakımından beyitte yer alan kelimelerin tahlilini yapar.

Elinizdeki neşir sırasında lügat ve i’râb bölümleri geniş okuyucu kitlesi için gereksiz olabilirdi. Bu sebeple bir ara bunları çıkarmayı düşündüm. Ama o zaman eserin bütünlüğü bozulacaktı. Ayrıca bu bölümlerde de yeri geldikçe fikrî, tasavvufî konulara değinildiği oluyordu. Meraklıları için lügat ve Arap grameri bakımından faydalı olabileceği kanaatine vardım. Bu bölümleri farklı ve küçük puntoyla yazarak okurken atlamak isteyenlere de kolaylık sağladık. Bu bölümlerin sâdeleştirmesinde, gramere ait teknik konular olduğundan ve şârihin üç dili harmanlayan bir cümle yapısı kullanmasından dolayı, zorlandığımı ve tutarlı bir üslup geliştiremediğimi itiraf etmeliyim. Gene de biraz dikkatle, anlaşılabilceğini sanıyorum.

Ankaravî asıl söyleyeceklerini “**ma’nâ**” ve “**tahkîk**” kısmında söylemiştir. Şerhte Osmanlı dönemi tasavvuf anlayışının yetkin bir örneğini görebiliriz. Buradaki bilgi ve görüşler İbn Fârız, İbn Arabî, Mevlânâ ve İran-Horasan tasavvuf düşünce ve kültürünün harmanlanması olarak ifade edilebilir. Şârihimiz başta Mevlânâ olmak üzere, tasavvufî Fars edebiyâtına vâkıf olduğundan oralardan sıkça alıntılar yaparak şerhini zenginleştirmiştir.

Bâzıları, İbn Fârız, Mevlânâ ve İbn Arabî arasında düşünce farkı görür ve ilk ikisinin anlaşılmasında şârihler yüzünden İbn Arabî hâkimiyeti ağır basmıştır derlerse de; Osmanlı entelektüel tasavvuf düşüncesi bunların hepsini mezcetmeyi başarmıştır denebilir. Tevhîd ve ilâhî aşk tasavvufun ve bu üç mümtaz şahsın temel meselesidir. Elbette her biri kendi üsluplarıyla bunları işlemiştir. Ama aralarında ciddi farklılık olduğunu söylemek doğru değildir. Tasavvuf düşüncesinde süreklilik vardır. “Tevhîd ağacını Bayezid-i

Bestamî dikti, Hallâc-ı Mansur onu kaniyla suladı, İbn Arabî de meyvelerini derledi” şeklindeki temsîlî ifâde bütün sûfi şâir ve müellifler için geçerlidir diyebiliriz.

Elinizdeki Tâiyye şerhi bu çizginin güzel bir örneği sayılır. Burada, Bağdat-Şam, Mısır’dan başlayıp, Horasan’da renklenen, Endülüs’te yeni bir derinlik kazanan, Anadolu’da ve Osmanlı’da harmanlanıp kıvâma eren tasavvuf inancı ve düşüncesine dâir çeşitli konuların izahları görülür.

Meselâ: Vücut, hazarât-ı hams, ilâhî muhabbet, tecellî ve melâmete temas edilir. Aşk ve ölüm, tevhid, mücâhede ve mükâşefe, mürid-murad üzerinde durulur. Hakikat-ı Muhammediyye, elest bezmi, mîraç, semâ’ kutb, kutbiyet, kerâmet hakkında bilgi verilir. Cem’ ve tefrika, vahdet ve kesret, tenâsüh, zulmet ve perde, ilâhî isimler ve tecellîlerine temas edilir.

Bütün bunlar ve pek çok benzerleri, Osmanlı tasavvuf düşüncesini anlamamıza yarayacak unsurlardır.

Şerhlerin bir özelliği olarak, elinizdeki Tâiyye şerhinde de sâdece tasavvufî konular değil, o dönemde genel geçer din, tarih ve edebiyat kültürüne dair başka bir çok konulara ve bilgilere rastlamamız mümkündür.

Bu çalışmanın kısa hikâyesi:

Ankaravî’nin Kasîde-i Tâiyye şerhini neşre hazırlamakla ilgili ilk adımlar M. Tahralı’nın yönlendirmesiyle 1980’li yılların sonlarında atıldı. Eserin Süleymâniye Kütüphanesinde çok sayıda nüshası var:

- 1- Hacı Mahmud Efendi, 3914.
- 2- Hamidiye, 654.
- 3- Hacı Mahmud Efendi, 3348.
- 4- Hacı Mahmud Efendi, 3422.
- 5- Hâlet Efendi, 220.
- 6- Hâlet Efendi, 221/1.
- 7- Hâlet Efendi, 322.
- 8- Nâfiz Paşa, 550.
- 9- Pertev Paşa, 276.

Sanırım yazısının güzelliğine bakarak, önce 178 varaklık Pertev Paşa, 276 numaradaki nüshanın mikrofilmmini aldım. O yıllarda bu iş zahmetli, masraflı ve gecikmeliydi. Mikrofilmden fotoğraf kağıtlarına aktartarak metni çeviri yazıyla istinsah ettim. Metinde bir takım tereddütler vardı. Kütüphane araştırması sırasında Hâlet Efendi, 221/1'deki nüshanın müellife ait olduğunu görünce bu defa onun mikrofilmden fotokopisini aldım. Bu arada birkaç yıl geçtiği ve teknoloji geliştiği için bunu temin daha kolay ve ucuz oldu. Metni baştan itibaren iki nüshayı karşılaştırarak yenisine göre düzenledim. Bu ikinci nüshanın yazısı ilki kadar estetik değildi. Ama doğruydu. Müellif nüshası olarak kabul edildiği için güven verici idi.

Yayımlamak için üzerinde çok çalışılması gerekiyordu. Dil ve üslubu bugünkü neslin anlamasına imkân vermeyecek kadar ağırdı. Sâdeleştirmekten başka çâre göremedik. Sâdeleştirmenin çok zor bir iş olduğunu, ne kadar gayret edilirse edilsin tam başarı sağlanamayacağını bile bile bu yola başvurduk. Araya başka işler girdiği için epeyce bekledi. Bu arada bilgisayar teknolojisi gelişti, Arapça ve Farsça metinleri aynı anda kendi harfleriyle yazma imkânı doğdu.

Bu uzun metinden istifadeyi kolaylaştırmak için bir fihrist denemesi yaptım. İçindekiler'de Mukaddime bölümüne ait numaralar sayfayı, şerh bölümündeki rakamlar ise beyit numaralarını göstermektedir. Metin içindeki (/../) işareti arasındaki rakamlar Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 221/1'e ait yazmanın varak numaralarıdır.

Şerhte pek çok Farsça şiir var. Bunların yerlerinin bulunması ve Türkçe'ye aktarılması konusunda Doç. Dr. Necdet Tosun'un yardımı oldu. Mesnevî'dekileri mevcut tercümelerden aldım. Bunları (*M, I, M, II*) şeklinde gösterdim. Onun dışındakileri Necdet Tosun Türkçe'ye çevirdi. Kendisine teşekkür ederim. Bazı Arapça ifâdeler için Prof. Dr. Abdulkadir Şener'in bilgisine başvurdum. En sonunda bilgisayarla yazım işini Ar. Görevlimiz Süleyman Gökbulut'la birlikte yaptık. Her ikisine de teşekkürler. Asıl teşekkürümüz Prof. Dr. Mustafa Tahralı içindir. Onun devamlı ve ısrarlı teşvik ve tâkibi olmasaydı bu çalışma sonuçlanamazdı.



Son olarak da özellikle Tasavvuf Tarihi araştırmacılarının ve Tasavvuf meraklılarının ilgisini çekeceğini sandığım bu çalışmanın basımını üstlenen Ensar Yayın Grubundan Vefa Yayınlarına teşekkür ederim.

Okunup anlaşılmasını ve Cenâb-ı Hak'tan, tesirini halk etmesini niyaz ederim.

2006-İzmir

**Prof. Dr. Mehmet Demirci**  
Dokuz Eylül Ü. İlâhiyat Fakültesi  
Tasavvuf Anabilim Dalı Başkanı



## İBNÜ'L-FÂRİZ

Ömer İbnü'l-Fârız (1181-1235) Kâhire'de doğdu. İlk bilgileri âlim ve zâhid bir kimse olan babası Ali b. Mürşid'den öğrendi. Ayrıca hadis, fıkıh, dil ve edebiyat dersleri gördü.

Genç yaşta tasavvufa yöneldi. Babasından izin alarak Mukattam Dağı'nda eski bir mescidde ibâdet ve tefekkürle vaktini geçirmeye başladı. Çileli bir hayatı seçmesine rağmen bir türlü istediği mânevî zevki yakalayamamıştı. Şeyh Bakkal isimli Melâmî meşreb bir zât, beklediği fetih ve feyzi Mekke'de bulabileceğini söyledi.

Mekke'ye giden İbnü'l-Fârız orada da dağlarda ve çöllerde riyâzet ve çileye önem verdi. 15 yıl kadar süren bu çetin dönem onun rûhî hayatında derin tesirler bıraktı. İçinden bir ses dönme vaktinin geldiğini söyledi. Mısır'da Şeyh Bakkal'ın cenazesinde bulundu.

İbnü'l-Fârız son yıllarını Kahire'de Ezher Câmii'nde vaaz ve sohbetlerle geçirdi. Mısır Eyyûbî hükümdarlarından saygı gördüyse de onlarla içli dışlı olmamaya özen gösterdi. Kahire'ye dönünce hükümdârın kendisine bir türbe yaptırma teklîfini kabul etmedi.

İbnü'l-Fârız son derece hassas ruhliydu. Herşeyin arka plânındaki güzelliği fark eder ve etkilenirdi. Duyduğu seslerin, nağmelerin, şiirlerin, ağıtların, türkülerin tesirinde kalır ve onlarla coşardı. Bu coşkuyla nâra atıp raksettiği bile olurdu. Zaman zaman kendinden geçip hayret ve dehşet içine girip yiyip içmeden, uyumadan uzun süre gaybûbet hali yaşadığı anlatılır. Tâiyye kasidesini öyle bir hâlin geçmesinden sonra söylemeye başladığı ifâde edilir.

632/1235 ocağında vefat etti. Mukattam Dağı'nın eteğindeki Karâfe'de Ârız Mescidi'nin yanında defnedildi. Ölüm yıldönümünde ve Cuma günlerinde gelenek hâlinde kabri ziyâret edilir ve şiirleri ilâhiler şeklinde okunur.

İbnü'l-Fâriz şiirlerinde ilâhî ve tasavvufî aşkı dile getirmiştir. Mutlak cemâlin etkisiyle kendisinden geçen şâir her şeyi sevgilisi olarak görür. İkiliği kaldırarak varlığın Hak'tan ibâret olduğunu söyler.

İbnü'l-Fâriz'ın şiirleri zâhir ulemâsını rahatsız etmiş ancak bu durum onun saygı görmesine engel olmamıştır. İbn Teymiyye ona şiddetle muhâlifdir. Bununla birlikte İbnü'l-Fâriz'ın savunucuları muhâliflerinden çoktur. Mutasavvıflar ve edebiyatçılar onu hep yüceltmışlerdir.

İbn Fâriz Dîvân'ının İslâm dünyasında ve Batıda çeşitli şerhleri vardır. Bu kitabın en meşhur iki bölümü Kasîde-i Tâiyye ve Hamriyye'dir. Her ikisi de muhtelif kişilerce şerh edilmiştir.

İbnü'l-Fâriz Dîvân'ındaki en önemli şiir Kasîde-i Tâiyye veya "et-Tâiyyetü'l-Kübrâ" diye bilinen uzun şiirdir. Şâir bu kasîdeye önceleri başka adlar vermişse de daha sonra Hz. Peygamber'in işaretini üzere "Nazmü's-Sülûk" diye isimlendirmiştir.

761 beyitten oluşan bu kasîde İbn Fâriz'ın bir tür mânevî yolculuğunun ve rûhî mâcerâsının tasvîridir. Nazmü's-Sülûk'un çeşitli şerhleri vardır.

1- Sa'düddin el-Ferganî (700/1301), *Meşârikü'd-Derârî*

2- Abdürrezzak el-Kâşânî (730/1329), *Keşfü Vücûhi'l-Gurr Fî Şerh-i Nazmî'd-Dürr*

3- Dâvud-ı Kayserî (751/1350), *Şerhu Kasîdeti't-Tâiyye (Şerhu Tâiyyeti'bnî'l-Fârid el-Kübrâ*, haz. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004)

4- İsmail Ankaravî (1041/1631), *Makâsîd-ı Aliyye Fî Şerhi't-Tâiyye*

5- Abdülğanî Nablûsî (1144/1731), *İbn Fâriz Dîvanı Şerhi* içinde

(Süleyman Uludağ, "İbnü'l-Fâriz", *DİA*, XII'den istifâde ile yazılmıştır. M.D)

## İSMAİL ANKARAVÎ

Ankara'da doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 1041/1631'de vefat etti. "Rûsûhî Dede" ve yazdığı Mesnevî şerhinin şöhreti dolayısıyla "Hz. Şârih" lakablarıyla anılır. Ankara'da devrinin ilimlerini iyi bir şekilde tahsil etti. Arapça ve Farsça'yı şiir yazabilecek seviyede öğrendi. O çevrede yaygın olan Bayrâmîyye tarîkatına girdi, şeyhlik seviyesine çıktı. İrşad görevini sürdürürken gözlerine bir perde indi ve göremez oldu. İlme, okumaya ve araştırmaya meraklı olan bir yaradılışa sahipti; göremez hale gelmesinden büyük ıstırap duydu. Ankara'da yapılan tedâvilerden bir fayda göremedi.

Mânevî bir işâretle Konya'ya gitti, Hz. Mevlânâ'yı ziyâret etti. O sırada Mevlevî Dergâhı'nda şeyh, Bostan Çelebi idi. Onun dua ve inâyet-i nazarıyla gözleri iyileşti. Buna çok sevinen Ankaravî, Bostan Çelebi'nin irşâdıyla Mevlevîliğe intisap etti, telifâtına hız verdi. İstanbul'a geçti. 1610 senesinde Galata Mevlevihânesi'ne şeyh olarak nasb edildi. Buradaki görevi vefâtına kadar fâsılasız 21 yıl sürdü. Çok verimli olan hayâtı son bulunca Galata Mevlevî-hânesi hazîresine defnedildi.

XVII. yüzyıl Osmanlı'da Kadızâdeliler denen mutaassıp bir zümre ile tasavvuf erbâbı arasında fikrî ve fiilî çatışmaların yaşandığı bir dönemdir. Devrinin meşhur şeyhlerinden olan Hz. Şârih de bir takım hücumlara mâruz kalmış ve bu yüzden sürgüne uğramıştır.

Ankaravî, çağındaki ilim ve fikir hayâtına hâkim olan şerhçiliğin etkisiyle, Herevî, İbn Arabî, İbn Fârız ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıfların eserlerini şerhetti. Çok geniş tasavvuf kültürü sâyesinde meselelere yeni yorumlar kattı. O bakımdan eserleri sıradan şerhlerden farklı özellikler taşır. Başka bir çok şerhler gibi, bunlar da en az telif eserler kadar değer taşır.

İsmâil Ankaravî velûd bir müelliftir. Başta Mesnevî Şerhi olmak üzere bir çok esere imzâ atmıştır. Bunların çoğu Mesnevî, Mevlevilik ve genel tasavvuf kültürüne aittir. İbnü'l-Fârız'ın Tâiyye, Mîmiyye ve Hamriyye kasidelerini şerh etmiştir. Minhâcü'l-Fukarâ, Zübdetü'l-Fuhûs Fî Nakşî'l-Fusûs, Risâle-i Hucceti's-Semâ' başlıca eserleridir. (Bkz. Erhan Yetik, "Ankaravî, İsmail Rûsûhî", DİA, III; aynı yazar, İsmail-i Ankaravî, İşaret Yayını, İstanbul 1992)



## ŞÂRİHİN ÖNSÖZÜ

/1-b/ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ بِهٖ نَسْتَعِیْنُ

*[Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlar, O'ndan yardım dileriz.]*

Bizi bu hidâyet yoluna koyan Allah'a hamd olsun. Allah bize hidâyet yolunu göstermeseydi, biz hidâyete eremezdik, Rabbim bize hidâyet eyle. Rabbimizin elçileri ve Hâlikımızın velîleri "Hakk"ı getirdiler ve bizlere hakikat cennetinin ve mârifet bahçesinin yollarını gösterdiler. Bunlar bize bu dünyâda velîler ve nebîlerden mîras kalmıştır. O Allah'a şükrolsun ki, bizleri âriflerin ve asfiyânın sırlarına ulaştırarak zahmeti bizden gidermiş, hüznü ve belâyı uzaklaştırmıştır. Fazlının eseri olarak bizi müşâhede evine ve "muâyene" bahçesine koymuştur. Öyle ki orada bizim için ne bir hastalık ve dert, ne de yorgunluk ve yok olma söz konusu değildir. O'nun Celâlinin azamet ve nûrunda âlimlerin ve hakîmlerin akılları hayrette kalır, O'nun kemâlini öğretmekte fesâhatçi ve belâgatçilerin dilleri bağlanır. O'nun dâimîlik denizlerinde Bûdelânın ruhları, Nûkabânın anlayışları boğulur. O kendi kudsiyeti ile mukaddestir, kendi kibriyâsında saltanat ve izzetle muazzamdır, mülk ve melekût bakımından işlerinde mübârektir. Mülkünde ulûhiyet ve ceberût yönünden yücedir.

Ey Rabbim sen ki: Velîlerinin kelâmını tâliblerin kalblerinde aydınlatıcı bir lâmba kıldın, bekâ ve likâyâ müştak olanların gönül dertlerini izâle için ışıklı bir güneş eyledin. Onların kalblerini muhabbet ve dostluk incilerine mahal kıldın, göğüslerini irşad ve hidâyet mücevherleri için hazîne yaptın.

Ey Rabbim, bizi helâk ve mahvolma ateşinden kurtar. Bize eşyâyı olduğu gibi göster ki hakkı hak olarak, bâtlı bâtlı olarak müşâhede edelim. Unutduğumuz veya hatâ yaptığımız zaman bizi muâheze etme. Gücümüzün yet-

meyeceği yükü bize yüklemeye. Bizi affet, bize mağfiret et, bize merhamet et. Sen bizim Mevlâ'mızsın. En yüce olan sensin. Duâlara en iyi şekilde cevap verirsin.

Nebilerin efendisi, velîlerin dayanağı ve cezâ gününün şefâatçisine salât ve selâm kıl. O kâinâtın göz bebeğinin nûrudur. \* مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَفَى \* bahçesinin ışığıdır. \*\* وَمَا يَطِقُ غَيْرَ الْهَوَىٰ \* nın bülbülüdür. Bu sözümle Muhammed Mustafâ'yı kastediyorum. O, dünyâ ve âhirette yüce derecelerin, güzel makamların, fazîletli üstünlüklerin yol göstericisidir.

Onun âilesine ve ashâbına da salât ve selâm eyle; onlar bilgisizlik ve da-lâlet karanlıklarında ümit ışıkları ve karanlığı aydınlatan lâmbalar gibidirler.

Emmâ ba'd: Bu fakîr ve hakîr Mevlevî, yâni **Şeyh İsmâil Ankarevî** – Allah maddî ve mânevî sırlarını kendisine açsın- derim ki: Büyük zatların ve güvenilir kişilerin hayat verici sözlerini çok zaman elime alıp göz atardım, onların hidâyete eriştirici sözleriyle rûhum devamlı mest ve mesrû olurdu. Onların çok fasîh ve belîğ şiirlerinin sırlarıyla gönlüm ve rûhum sevinç ve huzûra gark olurdu.

Bunlardan bilhassa; âriflerin kutbu, âşıkların ve vâsılların mürşidi, hak-ka'l-yakîn sırlarının mazharı, tarîkat müşkillerinin kâşifi, mârifet ve hakîka-tin güçlüklerini açıklayıcı, âlim, âmil, efendi, fazîletli, millet ve dînin şerefi olan Ebû Hafs Ömer b. Ali es'Sa'dî el-Mısrî, ki **İbnü'l-Fârız** diye bilinir, Allah onun parlak nûru ve ince sırrıyla kalblerimizi aydınlatsın, işte onun bu-yurduklarıdır ki, bunlar benim rûhumun gıdâsı, kadehimin içkisi ve sebeb-i fütûhum olmuştu. Muharririn beyti: /2-a/

*Nasb-ı aynım ve matmah-ı nazarım*

*Ravh-ı rûhum ve bîniş-i basarım*

*Gece gündüz lisânımın virdi*

*Hem cinân-ı cennâtımın verdi*

*Kurretü'l-ayni a'refû'l-urefâ*

*Dürretü't-tâci efsahu fusahâ*

“Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.” (Necm suresi, 53/17).

“O (Muhammed) kendi hevesine göre konuşmaz.” (Necm, 53/3).



Demek istediğim Ömer İbn Fârız'ın *Kasîde-i Tâiyye*'sidir ki, kendisi bunu sülûk ehlinin ârifleri için yazıp onlara hediye etmiştir.

که کشاید بر عاشقان درها	چه خوشست این قصیده' رعنا
درر معنی کنوز رموز	غرر لفظیدر درون الروز
کشف العارفين وجه بقا	حبذا اللفظ حبذا المعنى

[Bu güzel kasîde ne hoştur; o, âşıklara kapılar açar. Sözünün parlaklığı insanın içini aydınlatır, onun mânâsının incileri rumûz hazîneleridir. Bu ne güzel söz, bu ne güzel mânâ; o, âriflere bakâ yüzünü açar.]

کی کند اهل دین بدان این کار	هان مکن از بدی بدین انکار
چشم حق بین شهود جان باید	عقل بی نور ازین چه در باید

[Sakın, kötülükten dolayı bunu inkâr etme. Din ehli bu işi nasıl yapar, bil! Nursuz akıl bundan ne anlar; canın müşâhedesine Hakk'ı gören göz lâzımdır.]

Bu şiir âşıkların burnuna güzel kokudur; burnu kötü kokulara alışık olanlar için ise zehirdir. Onun vasfını anlatanlar yetersiz kaldılar. Biz onu hakkıyla bilemedik.

Gerçek şu ki, bu son derece değerli bir kasîde olup, onun güzel sözlerinin eteği ayıp ve kusur tozlarından arınmış haldedir. O bir kelâm-ı dilârâdır ki, onun mânâlarını mütâlâa etmek ebedî hayat müjdesi gibidir, bu konuda şüphe ve tereddüt yoktur.

En ileri Arap belâğatçileri onun ifâde ve kerâmet beyan eden istiârelerine hayrandır. Adnan kabîlesinin en fâsîh kişileri ve Kahtan'lı belâğatçiler<sup>1</sup> ile nice ilim ve irfan inceliklerini tartanlar, bu kasîdenin nükte ve işâretleri sahrâsında şaşkın haldedirler. Nazarî kıyaslar ve aklî mukaddimeler onun idrak sahrâsında âtl ve bâtıldır. Onu şerh ve beyan etmek sanki uçsuz bucaksız bir çöl gibidir; öyle ki, daha işin başında iken, ileri gelen ulemânın himmet ayakları bile orada yaya kalır. Onun nur dolu mânâsı kuds âleminin gizliliklerini açıcı; yüce terkibli sözleri ise üns sırlarının defnelerinin matlaıdır.

Onun gönlü zenginleştiren mânâsı sanki süslenmiş bir sevgili ve gönül çelen âşıktır. Ne ki o mânâ Arap dili perdesiyle örtülü olup, bu güne kadar Anadolu'daki tâlip ve âşıklara yüzünü göstermemiştir ve onun bâkir sırları Türk dilinde ortaya çıkmamıştır.

---

Adnan ve Kahtan Araplar'ın iki ana kolu. Hz. İsmâil soyundan gelen Adnânier, aynı zamanda Hz. Peygamber'in soy kütüğünde yer alır. (Bk. DİA).

Bu kasîdenin güzelliklerle dolu bâkir mânâlı yüzünün kalbime her akse-işinde şunlar hatırıma gelirdi: Keşke Anadolu'nun anlayışlı âşık ve tâlip-leri de bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâl-i bâ-kemâlini görselerdi ve ona kavuşmanın zevkine erselerdi! Lâkin gereksiz bir endîşe yolumu kesip, sermâye azlığı ve kifâyetsizlik gibi sebeplerle korku ve ümitsizlik verip bu isteğin husûlüne mâni olur ve bu arzûya kavuşmayı uzaklaştırırdı. Fakat içimdeki istek ve mahzun gönlümün arzûsu tekrar başka bir yönden bu türlü gereksiz korkuları atıp beni öylesine sarıp istîlâ eder oldu ki, bu yüzden kimseyle konuşmaya kudretim kalmadı, herhangi bir şeyle ülfet edemedim, râhat ve sükûnetim kaçtı. Sonunda Cenâb-ı Hakk'a yönelip istihârede bulununca, gayb âlemînin Cebrâili –ki onun sözlerinin yanağı ayıp ve şüphe tozundan muarrâ ve müberrâdir- akıl kulağına bu şiirin sevinci gerektiren mefhûmunu ilkâ eyledi, beyt:

این مستی تو مستی مت دگرت      رین هستی تو هستی مت دگرت  
روسر بگریان تفکر در کش /2-b/      کین دست زاستین دست دگرت

[*Senin bu sarhoşluğun, başkasının sarhoşluğundandır; senin bu varlığın, başkasının varlığındandır. Yürü, başını tefekkür yakasının içine çek, çünkü bu el başkasının elinin yemindedir.*]

قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن یقلبها کیف یشاء (Mü'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onu dilediği gibi çevirir)<sup>2</sup> hadîs-i şerîfi fehvâsinca, Hz. Allah'ın kudreti, irâdemin ve kararsız rûhumun yularını bu tarafa çevirdi. مثل القلب کریشه فی ارض فلاة یقلبها الرياح ظهرا البطن (Kalb, bomboş bir arâzide rüzgârın iyice evirip çevirdiği tüy gibidir)<sup>3</sup> hikmetinin gereği olarak ilâhî irâde, açılan gönlümü bu maksada yöneltti.

آن چنان که از عطسه واز خامیاز      این دهان گردد بناخواه تو باز

[*Aksırık ve esnemekle de bu ağzın istemediğin halde açılır ya, işte öyle! M, IV, 3299*]

دست نه تا دست جنباند بدلع      نطق نه تادم زند از ضر و نفع

[*Gergefin eli yok ki onu def için kımdatsın; dili yok ki, fayda zarar husûsunda ses çikarsın. M, I, 614*]

ضر و نفع ما همه از حق بود      حکم حق بر فرق ما مطلق بود

[*Bize gelen zarar ve fayda Hak'tandır. Hakk'ın hükmü başımız üstünde mutlaktır (serbest dolaşır).*]

Müslim, kader, 17.  
Ahmed b. Hanbel, IV, 419.

Böylece انه على ما يشاء قدير "Şüphesiz O dilediğine kâdirdir." hükmüne uygun olarak, aczimi ve kusûrumu da idrak ederek, içimdekini ortaya çıkarmaya, takrîre ve yazıya geçirmeye başladım. Ne fazla uzun ne de fazla kısa olmamasına dikkat edip, ifrat ve tefrit arasında orta bir yol tutarak takrir ve tahrir ipliğine bu mücevherleri ve parlak yıldızları dizdim; sonra da *Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye* diye bir isim verdim.

Beyitlerin şerhlerinden önce bu yüksek tâifenin ıstılah ve işâretlerinden lâzım olan ibâreleri **Mukaddimelerde** belirttim ki, tâlipler ve âşıklara ma'kûlâtın anlaşılması ve rumuzlu ifâdelerin keşfi kolay hâle gelsin.

Amma sakın ve sakın ola ki, din büyükleri ve ehl-i yakînin ileri gelenlerinin sır dolu sözlerini ve hâkîkatli ifâdelerini ayıplama ve inkâr cihetine gitmeyesin. Tâ ki ateş çukuruna, helâk mahalline düşmeyesin.



## MUKADDİME

### BİRİNCİ MAKSAD: "VÜCUD" HAKKINDADIR

Bil ki –Allah seni fehm-i sahih ve keşf-i sarihle teyid etsin- "Vücut", vücut olma itibâriyle (min haysü hüve), hâricî ve zihnî olan vücuddan başka bir şeydir. Zîrâ bu ikisi vücut nevi'lerinden bir nevi'dir. Oysa "Vücut" kayıtsız şartsız vücut olmak itibâriyle (min haysü hüve hüve lâ bi-şart-ı şey'), yâni itlak ve takyid ile mukayyed olmaksızın, cüz'î ve küllî, umûmî ve husûsî diye sıfatlanmaksızın düşünölmelidir. Sayılanlar ise mertebeler ve makamlar itibâriyle söz konusudur. Mertebeler itibâriyle, küllî cüz'î, mutlak ve mukayyed, umûmî ve husûsî, tek ve çok denir.

İlk ifâde edilmek istenen mertebeye Zât-ı Baht, Makâm-ı Ahadiyyet, Hakîkatü'l-Hakâyık, Kühn-i Zât, Gayb-ı Hüviyyet, Gaybü'l-Gayb, Ebtân-ı küll-i bâtın ve Hüviyyet-i Mutlak gibi isimler verilir. Bu mertebe belirsiz (en lâ-taayyün) olduğundan dolayı; vahdetten, vücûb-i vücuddan, mebdeiyetten, bir eser sudûrundan, kendini ve başkasını bilmek gibi hususlardan uzaktır; bunlar bu mertebede söz konusu değildir. Zîra bu hususların hepsi belirlenme ve kayıtlanmanın bir gereğidir (muktazâ-yı taayyün ve tekayyüd). Şüphe yok ki her taayyünün akledilmesi "en lâ-taayyün"den öncedir. Ve bu mertebe en lâ-taayyün (belirsiz olmaklık) itibâriyle mutlak mechuldür. Tahayyül ve evhâmın câsusları bu makâmın çevresinde dolaşamaz, akıl ve idrak kuşları bu mertebede seyredemez ve uçamaz. Beyt:

بخیال در ننگجد تو خیال خود مرغجان      زجهت بود مرا مطلب هیچ سوبش

[O hayâle sığmaz, hayâlini azarlama, cihetten münezzehtir, onu hiçbir yönde arama.]

Miftâhu'l-Gayb'da Sadr-i Konevî /3-a/ hazretleri buyururlar ki: Zât-ı Mutlaka'nın mutlak mechul olması bilgi yokluğundan dolayıdır; bunun da

sebebi mezâhir, merâtib ve tayyünâttan soyutlanmış olmaklıktır. Zîra bu bakımdan Allah'la eşyâ arasında münâsebet yoktur. O halde Cenâb-ı Hakk'a bu haysiyetten münâsebet olmayıp, bu cihetten bir kimsenin ma'lûmu olması söz konusu değilse, bu husûsa tevessül etmek tahsili hâsıl gibidir ve faydasız, bâtil bir iştir.

Lâkin bu ahadiyyetin kendisi ve tek hakikat, bir şartla söz konusu olsa, yâni bütün isim ve sıfatlarla ele alınsa, bu takdirce, bu mertebeye Ulûhiyyet ve Vâhidiyyet mertebesi derler.

Ahadiyyet ve Vâhidiyyet mertebesinin farkı şudur: Ahadiyyet mertebesinde isim ve sıfatlar düşünülmez, mutlak zat söz konusudur. Vâhidiyyet mertebesinde ise, isim ve sıfatlar eserleriyle birlikte düşünülür.

Birinci mertebede hayat, ilim, irâde, kudret ve benzeri sıfatlar zâtla aynı şeydir. Zîra bu mertebede sıfat ve mevsuf, isim ve müsemmâ yoktur, ancak zat vardır. İkinci mertebede ise, sıfat ve mevsuf, isimler ve müsemmâ belirlenmiş (muayyen) olup, ilâhî hakikatlerin bâzısı bâzısından seçilip ayrılmış olur.

Fakat zuhûrun çokluğu Zât'ın birliğine zarar vermez. Seçilip ayrılması zâtı ve sıfatları itibâriyledir, fazladan bir tayyünle değildir ki zarar versin. Zîra, hakikatte Hakk'ın vücûduna mugâyir başka bir şey yoktur ki ondan ayrılsın. Demek ki O'nun zâtının birliği, çokluk karşıtı olan birlik gibi değildir. O bir "birlik"tir ki, هُوَ الْاَوَّلُ وَالْاٰخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ "O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır" (Hadid, 57/3) âyetinin hükmüne göre, eşyânın aynı, zıdların aynı ve çokluğun aynıdır.

هو الاول والآخر والظاهر والباطن      بجز یا هو و یا من هو کسی دیگر نمی دانم

[O evveldir, âhirdir, zâhirdir, bâtındır. "Yâ hu" ve "Yâ men hu" dan başka kimseyi bilmeni.]

Bu vâhidiyyet mertebesine, isimlerin mezâhirine feyz ulaştırdığından dolayı "Rubûbiyyet mertebesi" derler. Bu mertebeye, suver-i ilmiyyenin sübûtu şartıyla düşünülse, "Bâtın" isminin mertebesi derler ve o, Rabbü'l-a'yânî's-sâbite olan ism-i Alîm'dir. Sâdece bütün eşyâ söz konusu olmak şartıyla düşünülse "Rahman" isminin mertebesidir ki Rabb-i Akl-i Evveldir. Bu Akl-i evvele Levh-i kazâ ve Ümmü'l-kitab ve Kâlem-i a'lâ da denir.

Bu mertebede külliyyat ve cüz'iyat mufassal olarak külliyyâtı ile perdelemeksizin düşünülse "Rahîm" isminin mertebesidir ki, O, Rabbü'n-nefsi'l-külliyyedir; bu nefsi külle levh-i kader, levh-i mahfuz ve kitâb-ı mübîn de derler.

Cüz'î sûretlerin teğayyür ve tebeddülü şartıyla düşünülse, Mâhî, Mümît, Muhyî ve Müsbit isminin mertebesidir ki Rabb-i nefsi muntabiadır. Küllî cisimdeki bu nefsi muntabiaya Levh-i mahv ve isbat derler.

Rûhânî ve cismânî sûretleri kabul edici yönüyle düşünülse, ismi Kâbil mertebesidir ki, Rabb-i heyûlâ-yı külliyyedir. Bu küllî heyûlâya Kitâb-ı mestûr ve Rakk-ı menşûr derler.

Te'sir ve teessür olduğu itibâriyle düşünülse, ismi Fâil ve Mûcid ve Hâlik mertebesidir ki Rabb-i tabîat-ı küldür.

Duyulan ve görülen (mahsûse ve meşhûde) sûretler şartıyla düşünülse, ismi Zâhir mertebesidir ki, Rabb-i âlemi'l-mülk ve şehâdettir.

İnsân-ı kâmil mertebesi ise bütün bu ilâhî ve kevnî mertebelerden ibârettir. Onun için halife-i kâmidir. Zîra "Allah" isminin mazharıdır. "Allah" ismi zâtın ismidir, bütün sıfatları kendinde toplamıştır. /3-b/ O halde insân-ı kâmil bütün mertebeleri kuşatıcı olur.

**Tetimme:** Hazret-i Hak hakikat ve zât cihetinden bütün eşyâdan gizli ve ziyâdesiyle örtülüdür. Zîra künh-i zât ve gayb-ı hüviyet bir kimse tarafından bilinemez ve müşâhede olunamaz. Nitekim Allah kendi zâtından şöyle haber verir: *لَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا* "Onlar bilgice Allah'ı kavrayamazlar" (Tâhâ 20/110) Cenâb-ı Hakk'ın zâtı akıl kıyas ve duyularla kavranan şeylerden münezzehtir. Ve O'nun mârifet sâhası vehimlerin tereddüdünden ve idraklerin gücünden yüce ve mukaddestir. Fakat isimler ve sıfatlarla tahakkuk cihetinden, güneşten daha açıktır. Ve O'nun gizli olması, zuhûrunun şiddetindedir, O'nu tanımanın zorluğu kemâl-i zuhûrundandır. *لَمَنْ طَلَبَ الْبَيَانَ بَعْدَ الْعَيَانِ فَهُوَ الْخَسِرَانِ* (Apaçık gördükten sonra açıklama isteyen kimse, irfan ehline göre ziyan içinde demektir.)

## İKİNCİ MAKSAD: İSİMLER ve SIFATLAR HAKKINDADIR

“İsim” o şeydir ki, müsemmâyı akıl ve fehm nezdinde hazır hâle getirir, hayal ve zihin nezdinde hatırlatır; müsemmâ hazır ve gâib olsun farketmez. Meşâyıha göre söz konusu olan, halkın dilinde meşhur olan ve telâffuz edilen isimler değildir. Belki “isim”, müsemmâ olan zâtın muayyen bir sıfatıdır. O bakımdan, zâtın bir sıfatla tecellîsine “isim” derler. Meselâ “Rahmân” rahmeti olan zat demektir. “Kahhâr” kahrı olan zattır. Öyleyse telâffuz edilen bu isimler, ismin ismi olur.

İlâhî isimler üç kısımdır: Zâtîyye, sıfâtîyye ve ef’âliyye. Bu üç kısım da iki nevi üzeredir. Bir nev’ine sıfât-ı “sübûtiyye” ve “îcâbiyye” de derler. Bir nev’ine “selbiyye” derler. **Sıfât-ı îcâbiyye:** Hayat, ilim, irâde, kudret ve bunların benzerleridir. **Sıfât-ı selbiyye:** Sübbûh, Kuddûs, Ganî gibi sıfatlardır.

İcâbiyye ve selbiyyenin farkı şudur: Sıfât-ı îcâbiyye Hak’ta ve halkta müşterektir. Sıfât-ı selbiyye ise sâdece Hakk’a mahsustur.

Esmâ-i zâtîyye şunlar ve benzerleridir. Allah, Hüve, Hak, Mâlik, Kuddûs, Ehad, Vâhid, Samed, Azîz,, Kebîr, Müteâl, Aliyy, Azîm, Zâhir, Bâtin, Evvel, Âhir, Celîl, Cemîl, Mecîd, Gariy, Nûr ve benzerleri.

Bâzı isimler vardır ki, Zât’ın zuhûru olmak itibâriyle “zat ismi” denir; sıfatların zuhûru olmak itibâriyle “sıfatların ismi”; fiillerin zuhûru olmak itibâriyle “fiil ismi” denir. Meselâ “Rab” ismi, “sâbit” mânâsı murad olursa zat ismi olur; “mâlik” mânâsı murad olursa sıfat ismi olur; “mürebî” ve “muslih” mânâsı murad olursa fiil ismi olur. Kendi zâtı, sıfatları ve fiillerinin ismini bilen kimse zâtî sıfatları ve fiillerinin isimlerinin ne idîğini anlar.

**Esmâ-i sıfâtîyye:** Hayy, Şekûr, Kahhâr, Muktedir, Kadîr, Rahmân, Rahîm, Kerîm, Gaffar, Vedûd, Raûf, Halîm, Sabûr, Rezzâk, Vehhâb, Alîm, ve benzeri isimlerdir.

**Esmâ-i Ef’âliyye:** Mübdî’, Muîd, Hâlik, el-Bâis, el-Mücîb, el-Vâsi’, el-Mânî’, el-Mu’tî, el-Müzill, el-Muizz, el-Bârî, el-Muhyî, el-Mümît, el-Hâdî, er-Reşîd ve bunların benzerleridir.

İlâhî sıfatların asılları, nâmütenâhî olan isimlerin anneleri mesâbesinde olan isimlere “eimme-i seb’a” (yedi imam) denir ki, o isimler şunlardır:



Hayy, Alîm, Mürîd, Kâdir, Semî', Basîr, Kelîm. Bâzıları Semî', Basîr ve Kelîm yerine; Kâbil, Cevâd ve Muksît isimlerini ileri sürmüşlerdir.

Cilâ ve isticlânın kemâli olan hakîkî matlûb bu yedi isim üzere mevkuf ve mürettebdir. Zîra "Hayat" varlık ve huzûru gerektirir, ilim /4-a/ ve şuûrun sebebidir. Eğer hayat olmasa ilim, irâde, kudret ve başkaları zuhur bulmazdı. Aynı şekilde, "ilim" bir nurdur ki; küllî işlerin tâbî' ve metbû' hakikatlerin, vücud ve isimlerin teayyünâtının tafsil ve tedbiri ona bağlıdır. "Mürîd" bütün bu işleri mertebe ve zuhûr plânında tahsis edici (muhasıs)dir. "Kâdir", murad olunan şeyleri, olduğu üzere (alâ mâ hüve aleyh) ızhar ve ihdâsa kudreti olmaktır. "Sem'" zâtî kelâmın hakikatine müteallik olan ilmin tecellîsinden ibârettir, zâhiren veya bâtinen olur, şühud yoluyla olmaz. "Basar" şühud yoluyla hakâyık ve a'yâna ilmin taallukundan ibârettir. "Kelâm" gayb âleminde olan eşyânın esrârını ızhar eylemekten ibârettir.

Bütün ilâhî isimler dört ismin altında dâhildir, bu dört isim: Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın'dır. Zîra eşyâ bu dörtten hâlî değildir. İbdâ ve îcadla ilgili isimler "Evvel" altına dâhildir. İade ve imâteye müteaallik olan isimler "Âhir"e dâhildir. Zuhûrla işgili bütün isimler "Zâhir"dedir. İçe (bütûna) müteallik olan "Bâtın"a dâhildir. Bütün isimleri içine alanlar ise "Allah" ve "Rahman" isimleridir. Zîra Allah zâtın ismidir ve bütün sıfatları kendi içinde bulundurur. "Rahmân" umûmî rahmetin ismidir ki vücud ile müsemmâ olan eşyâyı رَزَحْمَتِي وَسَعَتْ كُلُّ شَيْءٍ "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır" (A'raf 7/156) hükmüyle ihâta etmiştir. Onun için قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى "Deki: İster Allah deyin, ister Rahman deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." (İsrâ 17/110) âyeti vârid olmuştur ki, esmâ-i husnâ bu iki ismin ihâtası içine dâhildir.

Meşâyihın "nefes-i rahmânî" dedikleri şudur: "Nefes" "tenfis"ten gelmez. Tenfis, vücûdu sıkıntıdan kurtarıp râhatlatmak için içeriden dışarıya sıcak hava gönderip soğuk hava almaktır. Zîra teneffüs eden kimse ancak sıkıntıyı defetmek için teneffüs eder. Bu bakımdan meşâyih bu mevcûdâta "nefes-i rahmânî" dediler ve bu zuhûrâtı, insanın nefesine benzettiler. İki arasındaki benzerlik şudur: Cenâb- Hak celle şânühû, kenz-i mahfiliği hâlinde, ki bu mertebe كان الله ولم يكن معه شيء (Allah vardı ve O'nunla birlikte bir şey

yoktu)<sup>1</sup> mefhûmuna uygun olan mertebedir., işte bu mertebede iken her bir isim, kendi özelliklerine uygun şekilde Hak'tan zuhûr taleb edip vücud sâhasına gelmek istediler.

Cenâb-ı Hakk'ın onları bâtın mertebesinden zâhire çıkarması, sanki sıkıntıyı atması demek olur. Nitekim teneffüs eden kimsenin içinde habsolmuş olan sıcak hava dışarı çıkmayı gerektirir, meydana çıkınca teneffüs eden şenelir, râhatlar. İşte bu mevcûdâta "nefes-i rahmânî" denmesi bu bakımdandır. Cenâb-ı Hak zuhûru itibâriyle "zâhir"ın kendisidir. Aynı şekilde bütûnu itibâriyle "bâtın"ın kendisidir. O, isim ve sıfatlarıyla dâimâ bu a'yan-ı âlemde tecellî etmektedir. O'nun isimlerinden bâzısı eşyârın var olmasını gerektirir, bâzısı da yok olmasını gerektirir. Nitekim Vâcid, Bâis, ve Hâlık îcâdı gerektirir; Mümît, Muhît, Muîd ve Kahhar îdâm ve fenâyı gerektirir. Ve Hak Sübhânehû /4-b/ bâzan var olmayı gerektiren isimleriyle, bâzan da yok olmayı ve zevâlî gerektiren isimlerle tecellî eder; hattâ her anda her ikisiyle de tecellî edip durmaktadır. Yâni bütün eşyâ her an yokluğa dönüp, Hakk'ın Bakâ sıfatıyla yine o anda var olmaktadır. Bu varlıktan soyulma ve giyinme dâimâ vâkîdir. Zîra bütün mevcûdat "araz"dır ve: "Araz iki zamanda bâkî olmaz" düstûru gereğince, iki zaman bâkî durmaz velâkin âlem halkı bu sırta vâkîf olmaz. Nitekim Allah buyurur: *بَلْ هُمْ فِي نَسَبٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ* "Onlar ki yeni bir yaratma husûsunda şüphe içindedirler." (Kaf, 50/15).

Şöyle bir sual sorulabilir: Bâzı şeyler aynı şekilde bir üslûb üzere istikrarlı görünüyor; tek bir halde iken fenâ ve bakâ nasıl düşünülebilir? Cevap şöyledir: Onların dâimî olarak istikrar üzere görünmesi teceddüd-i mütemâsile (benzer şeylerin yenilenmesi) ve taayyün-i mütevâfıka (uygun şeylerin belirlenmesi)nin bir gereğidir. Akan su buna bir misaldir. Akmakta olan sudan bir mikdar akıp geçse, derhal onun yerine, onun benzeri başka bir mikdar arkasından gelir ve devamlı olarak aynı şekildeymiş gibi görünüp gider. Herne kadar duyu, parçaların birbirine benzemesi yüzünden, ikinci parçayı birinci parçanın aynı zannederse de, sağlıklı akıl ve açık keşif bunun aksini kabul eder. Mesnevî:

---

Benzeri bir hadis için bk. Buhari, Bed'ü-l-halk, 1: كان الله ولم يكن شيء غيره (Allah vardı, O'ndan başka bir şey yoktu.)

هر نفس نومی شود دنیا و ما	بی خیر از نوشدن اندر بقا
آن ز تیزی مستمر شکل آمدست	چون شررکش تیز جنبانی بدست
شاخ آتش را بجنبایی بساز	در نظر آتش نماید بس دراز
این درازی مدت از تیزی صنع	می نماید سرعت انگیزی صنع

[Her nefeste dünyâ yenilenir. Fakat biz, dünyâyı öylece durur gördüğümüzden, bu yenilenmeden haberdâr değiliz.

Elinde hızlı hızlı oynattığın ucu ateşli bir sopa nasıl upuzun ve tek bir ateş hattı gibi görünürse, ömür de pek çabuk akıp gittiğinden dâimî bir şekilde görünür.

Ucu yanan bir dalı sallasan ateş gözüne upuzun görünür.

Bu ömür uzunluğu da Tanrı'nın tez tez halletmesindedendir. M, I, 1144-1148]

### ÜÇÜNCÜ MAKSAD: HAZARÂT-I HAMS HAKKINDADIR

Sûfiyye meşâyihına göre merâtib-i külliyye beştir ve buna "Hazarât-ı Hams" denir.

Birincisi hazret-i gayb ve maânî ki, ilk tecellî ve taayyün itibâriyle hazret-i zâttır. Bu mertebeye "gayb" denmesi, kevnî eşyânın kendi nefislerinden bu mertebede gaybeti olduğu içindir. Zîra bu mertebede hiçbir şeyin zuhûru yoktur ve Hakk'ın zuhûrunda hepsi yok olmuş haldedir. Bu mertebeye taayyün-i evvel derler.

Vücûdun taayyün-i evvele tenezzülünden sonra ikinci taayyün söz konusudur, ki bu, zâtın ikinci mertebesidir ve vücûdun tenezzülü diye kabul edilir. Birinci mertebenin hilâfına eşyâ bütünüyle ilmî temyiz ile zâhir olur ve temeyyüz eder; ilim plârında biri birinden ayrılıp ayrı ayrı ve çok sayıda özler (a'yan) olur. Zîra ilk mertebede ilmî plânda dahî birden fazlalık (teaddüd) söz konusu değildir. Bu mertebeye "tâne" misal olarak düşünülebilir ki, tâne ağacın aslıdır. Biz onu alelâde bir tâne farz ettiğimiz halde, onun taayyün ve tecellîsi kendi kendisine olur. Kök, dal, çiçek, yaprak, gövde ve meyve gibi ayrıntı ve özelliklerin hepsinde tânenin kâbiliyeti vardır. İşte bu lâateayyün mertebesi bunların hepsine kâbiliyeti olan bir vahdettir ve bütün kâbiliyetlerin aslıdır. Zuhûr ve butûn bu mertebeye müsâvîdir ve 'îtibârî şeylerin var veya yok olmasıyla kayıtlı değildir. Belki zâtın bunların hepsine kâbiliyeti sûretîdir.

İkinci mertebe şöyle izah edilebilir: Meselâ o "tane"yi tasavvur etsen; yaprağı, yemişi, çiçeği, kökü ve dalını ilmen söz konusu etsen, ilmî sûretler

ile /5-a/ mâlûm olup her biri ötekinden ayrılmış olur. Bu ilmî sûretlere Zât'tan gelen feyze "**Feyz-i akdes**" derler ki, kesret şâibesinden tamâmen uzaktır. Zîra feyz-i ilâhî iki kısım olup, birine feyz-i akdes, birine feyz-i mukaddes derler. Feyz-i akdesle a'yân-ı sâbite ve a'yân-ı sâbitenin istifatları hâsıl olur. **Feyz-i mukaddes**le ise a'yân-ı sâbite levâzımı, hassaları ve tâbiriyle hâricte vücut bağlar.

A'yân-ı sâbite Hakk'ın ilminin sûretleri olup, hukemâ buna "meydâna çıkarılmamış" (gayr-i mec'ûl) mâhiyetler der. Meşâyih-i sûfiyye ise "a'yân-ı sâbite" derler. **A'yân-ı sâbite**: Muvahhid şeyhler ve muhakkık olan hukemâ a'yân-ı sâbitenin ve mümkün mâhiyetlerin meydâna getirilmiş (mec'ûle) olmadıklarında ittifak hâlinedirler. Meydâna gelme (ca'l) özlerin (a'yânın) hâricî vücudda mevcut olmasından ibârettir ve hâricte vücûdu olmadığında şüphe yoktur. Zîra bunlar Hakk'ın ilminin sûretleridir. O halde hâricte vücûdu olmayınca meydana getirilmişliğin imkânsızlığı sâbit olur. Nitekim Hz. Şeyh (İbn Arabî), İdris Fassi'nda şöyle buyururlar: الإعيان الثابتة ما ثبت راجحة من الوجود. Yâni a'yân-ı sâbite Hakk'ın ilminin sûretleri olup aslî yokluk üzere sâbittir ve hâricî vücuddan bir koku bile koklamamıştır. Bu demektir ki, a'yân-ı sâbite "butûn" mertebesinde henüz sâbit kalıcıdır, asla dış varlıkta görünmemiştir. Dış varlıkta görülen eşyâ a'yânın hükümleri ve eserleridir.

Mevcûdâtın hakikatleri olan a'yân-ı sâbite, iki şekilde değerlendirilir: Birincisine göre "a'yan" Hakk'ın varlığının aynası ve isim ve sıfatların görüldüğü yerdir. İkinci veche göre ise Hakk'ın varlığı, a'yân-ı sâbitenin aynasıdır ve a'yan, Zat aynasında görünen sûrettir. Birinci veche göre bu, vücûdü hâricinde görünen Hakk'ın varlığıdır ki çeşitli a'yan aynalarında görünücü ve tecellî edicidir. Bu anlayışa göre zâhirde Hak'tan gayri bir şey yoktur ve a'yan örtülü ve gizlidir. Bu tarzdaki müşâhede, vahdet nûrunun kendisi üzerinde gâlip olduğu muvahhidin hâlidir.

İkinci şekildeki ele alışıta ise, varlıkta zâhir olan a'yândır ve Hakk'ın varlığı örtülü ve gizlidir. Bu müşâhede ise halkın şühûdu, kendisi üzerinde gâlip olan kimsenin hâlidir. O bakımdan bu mertebe örtülü olanların (mahcûbîn) mertebesidir. Amma "kâmil" olan, bu iki mertebeyi de şahsında birleştirmiştir; onda ne kesret vahdete mâni olur, ne de vahdet kesrete mâni olur

A'yân-ı sâbiteden hiçbir "ayn"ın zat, sıfat ve fiil yönünden zâhir olması kâbil değildir, ancak Allah'ın ilminde olduğu üzeredir, Allah'ın ilminde aslı kâbiliyeti ve zâtî isti'dâdı nasılsa bilinen o kâbiliyet üzere zâhir olur. Zîra "ayn" Hakk'ın zâtî işleridir. O bakımdan zâtî olan şeylerin değişmesi ve başkalaşması noksanlık ve fazlalık kabul etmesi mümkün değildir.

Hakk'ın ilmi /5-b/ mâlûma tâbi olur. Mâlûmdan murad a'yân-ı sâbitedir. İlm-i Hakk'ın mâlûma tâbi olması ve ezeli ilmin mâlûmla münâsebeti şöyledir: Allah'ın ezeli ilminde var olan bir şeyin ma'lûmullahta yok olması, yok olan bir şeyin de var olması söz konusu değildir. Hakk'ın ilminin mâlûma taallûku ise şu şekildedir ki, hadd-i zâtında malûm ona uygundur; kazâ ve kader sırrı dedikleri budur.

Eşyânın hakîkatleri, mutlak vücûdün "ilim" mertebesinde belirlenmesinden ibârettir. Eşyânın varlıkları ise "ayn" mertebesinde olan belirlenmelerden ibârettir. O halde eşyânın hakîkatleri ve varlıkları, "hakîkat" itibâriyle mutlak vücûdün "ayn"ıdır ve başkalık ve farklılık hiç söz konusu değildir. Fakat "taayyün" itibâriyle bunlar birbirinden başkadırlar ve mutlak vücuddan da bir yönden başkalıkları vardır. Bu başkalık yönü sûret, özellikler, eserler ve hükümler itibâriyledir.

Mutlak vücuddan başkalıkları ise kendilerine mahsus taayyünleri sebebiyledir. Fakat hakîkî vücûdun bir varlıktan başkalığı yoktur, belki küllîde küllî cüz'îde cüz'î ve ba'zîde ba'zîdir. Bu merâtib ve taayyünât ise itibârî bir meseledir.

Meselâ denize Araplar "bahr" derler. Mutlak bir hakîkat olan "bahr" (deniz) çırpınca ve dalgalarla belirli bir hal alınca ona "dalga" denir. Rüzgârın çıkmasıyla köpüklenince ona "habâb" (su üzerindeki hava kabarcığı) denir. Güneşin harâreti sonucu havaya yükselince "buhar" denir. Buharın birikmiş hâline "bulut" denir. Bulut damla damla dökülünce "yağmur" denir. Yağmur suları toplanınca "sel" denir ve denize ulaşıncaya yine "deniz" denir. Bütün bunlar aslında tek hakîkattir. Yâni mutlak sudur ki çok sayıda isimle anılmıştır.

Üçüncü Hazret, Hazret- ervahtır ki bu âleme emr âlemi, gayb âlemi, ulvî âlem ve melekût âlemi derler. Bu âlem iki kısım üzeredir. Bir kısmı cisimler

âlemine herhangi bir şekilde taalluk etmez ve bu âlemde idâre ve tasarrufları yoktur., bu kısma “Kerrûbiyan” derler.. Bunların âlemine “Ceberût” da denir. Bunlar da iki kısımdır, bir kısmı âlemlerden ve âdemlerden habersizlerdir, âlem ve âdemin yaratılmış olduğunu bilmezler. Bu kısma “Müheyye-mûn” denir. Bir kısmı da heme kadar Hakk’ın kayyûmiyetini müşâhede ile hayrete düşmüş ve deli iseler de bunlar ulûhiyet makâmının perdesi ve rubûbiyet feyzinin vâsıtasıdır. Bunların başına Rûh-i a’zam, Kalem-i a’lâ ve Akl-ı evvel de denir ki Hazret-i Muhammediyye (sa)nin hakîkatidir. Bu tâifenin ilk safında olan, rûh-i a’zamdır, son safında ise rûhu’l-kuds bulunur ki Cebrâil’dir.

Öteki kısım, cisimler âleminde tasarruf ve idârede bulunur, onlara “Rûhâniyan” derler. Bunlar da iki kısımdır. Bir kısmı semâvî âlemlerde iş görürler. Bunlara “Melekût ehli” derler. Hiçbir şey yoktur ki üzerine bir nice melek hükmetmemiş olmasın. Nitekim âyet-i kerîmede **فَبِحَاثَانِ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتٌ** “Her şeyin mülkü kendi elinde olan Allah’ın şârı ne kadar yücedir.” (Yâsin 36/83) buyrulur.

Dördüncü Hazret, hazret-i hayâliyyedir ki buna misal âlemi derler. /6-a/ Muvahhid şeyhler ve muhakkık hakîmlere göre, mücerred ruhlar âlemi ve maddî cesedler âlemi arasında bir âlem vardır ki ona “Misâl âlemi” denir. Kesif cisimlerden ve latîf ruhlardan kesiftir. Bölünme ve parçalanmaya elverişli olmada cisimlerle ortaktır. Heyûlâ ve sûretten soyutlanmış olmada ise ruhlara müsâvîdir, iki âlem arasında sınırdır. İki şey arasında geçit olanın her iki yöne de benzerliği söz konusudur.

Bu âlemde var olan her şeyin misal âleminde sûreti vardır. Bu sûret ya birleşik olur, meselâ “su”yun misâli, misal âleminde de sudur; veya başka olur, meselâ ilmin misâli, misal âleminde süt olur. Aynı şekilde, güzel ahlâk ve amellerin misâli, bahçeler, reyhanlar, meyveler, içimi hoş nehirlerdir. Düşük ahlâk ve kötü amellerin misâli akrepler, yılanlar, zulmet ve karanlıklar, irin ve kanlı cerâhattır. Bu keyfiyeti bütün insanlar rüya âleminde, vâkıa hâlinde uyuklama esnâsında ve uykuda müşâhede ederler.

Sülûk erbâbı bu âlemi iki kısma bölmüşler ve şöyle açıklamışlardır: Eğer bu keyfiyetin idrâki akıl ve hayal kuvvetiyle mümkün olursa ona “mukay-

yed hayal" ve "muttasıl misal" derler. Şâyet akıl ve hayal kuvvetinin, onun idrâkinde bir rolü olmazsa ona "mutlak hayal" ve "mutlak misal" derler.

Bâzı arınmış kişiler (asfiyâ) riyâzet ve mücâhede kuvvetiyle bu âleme girip vilâyetlerden ve ülkelerden haber verirler. Bu zümreden biri şöyle der: Bu âlemde iki şehir vardır, birinin adı **Câbülsâ** ve birinin adı **Câbülka'**dır. Bu şehirlerin yaratıklarının sayısında akıllar ve idrakler şaşkındır. Melekler temessül eyleseler bu âlemde temessül ederler. Nitekim Hz. Meryem'e Ceb-râil düzgün bir insan olarak temessül etti. **قَعْنَلَهَا بَشَرًا سَوِيًّا** "O kendisine tas-tamam bir insan şeklinde göründü" (Meryem 19/17). Hz. Peygamber, Dihye-i Kelbî şeklinde Ceb-râil'i bu âlemde gördü. Bütün nebî ve velîlerin ruhları ve başka ölüler bu âlemde müşâhede edilir. Aynalarda saf suda ve başka parlatılmış cisimlerde görünen sûretler bu âlemdendir. Bu âlemde, herkesin kendisine uygun bir sûreti vardır. Nitekim insanların en bilgisi Hz. İbn Abbas şöyle buyurur: "Benim gibi, bu âlemde bir İbn Abbas daha vardır." İnsân-ı kâmiller bu âlemden istedikleri şekle bürünüp, diledikleri kimseye o şekilde görünürler.

Ruhların bedenden ayrıldıktan sonra ulaştıkları âlem bu misal âlemin-den başkadır. Zîra vücûdun iniş mertebeleri "devrî"dir. Dünyâya doğuştan önceki "misal" mertebesi, rûhun iniş mertebesidir; onun bedenden ayrılmasından sonra olan misal âlemi rûhun yükseliş mertebesidir. Bu son berzahta gördüğü sûretler, amellerinin sûretidir; ilk berzahtakinin aksine, bu sûretleri dünyâya geliştirmek hâsıl etmiştir. Fakat bu ikisi, maddî olmayan rûhânî ve nû-rânî cevher olmaklıkta birbirine benzerler. Şeyh-i Ekber de *Fütûhat'*ta böyle açıklar.

Misal âleminde sonra cisimler âlemi gelir. Cisimler âlemi de ulvî ve süflî olmak üzere iki kısımdır. **Ulvî olanlar**: Arş, Kürsî, semâlar, sâbit yıldızlar, seyyar yıldızlardır. Keşf ehli, arş ve kürsînin unsurî olmayıp tabii olduğunda, kevn ve fesâda elverişli olmadığında müttefiktirler. /6-b/ Zîra arş cennetin tavanıdır, kürsînin damı da cennetin zemînidir. Haberde de böyle rivâyet edilmiştir. Başka semâlar ise yarılıp onarılmaya elverişlidir (kâbili-hark ve iltiyam). **Süflî olanlar** bâsît unsurlar ve başka mürekkep varlıklardır ki bunlar da cansızlar, bitkiler ve hayvanlardır.

İnsân-ı kâmil; rûhânî olsun cismânî olsun, ma'kûlât, mahsûsât ve misâliyat olsun, bütün bu âlemleri içine alır. Zîra insan görünüşte küçük âlem ise de mânâca büyük âlemdir. Âlem, görünüşte büyük âlemse de mânâca küçük âlemdir. Ali b. Ebû Tâlib (ra) şöyle der:

دواء فيك وما تبصر وداء منك وما تشعر  
و انت الكتاب المبين الذي باحرفه يظهر المضمر  
و تزعم انك جرم صغير وفيك انطوى العالم الاكبر

"İlâç sendedir, görmüyorsun; hastalık sendendir, farkında değilsin. Sen, harfleriyle gizli şeylerin ortaya çıktığı apaçık bir kitapsın. Sen kendini küçük bir cisim sanıyorsun, oysa sende en büyük âlem dürürlü vaziyettedir."

Yüce Allah, kendi sonsuz sıfatlarından her insanın vücûduna bir miktar örnek koydu: Hayat, ilim, irâde, kudret, sem', basar, kelâm vs. gibi. Tâ ki insan bu azdan çoğu anlayabilsin. لان القليل يدل على الكبير والجرعة تدل على الغدير (Çünkü az çoğa delâlet eder, bir yudum su göle, bir avuç tane büyük harmana delâlet eder.)

Sultan Veled hazretleri buyurur:

هست دکان حق تن انسان اندرونش صفات الرحمن  
گر قلیل است این صفات منیر سر کن زین قلیل سوی کثیر

[İnsan bedeni Hakk'ın dükkânıdır, içinde Rahmân'ın sıfatları vardır. Az olsa bile bu sıfatlar aydınlatıcıdır, bu azdan çoğa doğru seyret!]

İnsân-ı kâmil bu âlemin rûhu gibidir. Ve âlem ona cisim ve kalıp mesâbesindedir. Sultânî ruh bedeninin rûhânî ve cismânî kuvvelerinde nasıl hâkim ve muttasıl ise, insân-ı kâmil de bu âlemin ulviyat ve süfliyatında öyle mutasarrıftır ve insân-ı kâmil Hz. Peygamber'dir ve ona kâmil mânâda vâris olan her kim ise odur. Hz. Mevlânâ bu âlemi "hum" (küp) ve "hâne"ye benzetip, insân-ı kâmilin vücûdunu şehir ve nehre temsil eder ve şöyle der:

گر تو آدم زاده' باو نشین جمله ذریاترا در خود بین  
چیت اندر خم که اندر نهر نیست چیت کاندنر خانه کان در شهر نیست  
این جهان خم است و دل چون جوی آب این جهان خانه است و دل شهر عجاب

[Sen de Âdemoğluysan onun gibi ol, bütün zürriyetleri kendinde gör!

Testide ne var ki nehirden olmasın; evde ne vardır ki şehirde olmasın!

Bu âlem bir testidir, gönül de ırmak suyuna benzer. Bu âlem odadır, gönülse görülmedik ve şaşılacak şeylerle dolu bir şehir! M, IV, 809-811]



## DÖRDÜNCÜ MAKSAD: İSTİLAHLAR HAKKINDADIR

Meşâyihün ıstılahlarından biri **Tevhid**'dir. Tevhid üç kısımdır: İlmî tevhid, hâlî tevhid, ilâhî tevhid.

**İlmî tevhid** şudur: Sâlik tasavvuf yolunun başlangıcında şunu bilecektir: Şânı yüce ve âlemin sâhibi olan Allah'tan başka hakîkî varlık ve mutlak müessir yoktur; kâinâtın bütün zerrelere, zat ve sıfatlar, mevcûdâtın fiillerinin hepsi O'nun zat ve sıfatlarının parıltılarında yok olmuştur ve "hiç" mesâbesindedirler. Her zâtı O'nun zâtından bir parıltı, her sıfatı O'nun sıfatlarının ışığından bir doğuş; her ilim, kudret, irâde, sem' ve başarı onun ilim, kudret, irâde, sem' başarısından bir eser bilmektir. Bu ilmî tevhid öyle bir seviyeye varır ki, hâlî tevhidten ona bir mikdar karışıp; وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ "Karışımı tesnîmdendir. O tesnîm Mukarrebûnun içecekleri bir kaynaktır." (Mutaffifîn 27-28) âyet-i kerîmesi bu tevhid şarâbının vasfı olup; onu "Mukarrebûn" denen kimseler içerler. Bunlar, ilâhî fiillerin bağları olan sebeplerin varlığını aradan kaldırıp unutmışlardır. Fakat bâzan ilimlerinin muktezâsıyla perdelenip vücud bakıyyeleri kaldığından, gizli şirkten hâlî kalmazlar.

**Hâlî tevhid** şudur: Burada tevhid, muvahhîdin zâtının ayrılmaz parçası olmalıdır; varlık resimlerinin karanlıkları, bâzı kalıntılar hâriç, ortadan kalkmalıdır.

Bu makamda muvahhîdin varlığı, Vâhid-i hakîkînin cemâlini müşâhede etmekte öylesine kendinden geçer ki, Allah'ın zat ve sıfatlarından başka /7-a/ bir şey görmez olur. Bir damla gibi tevhid dalgalarının çırpınına gark olup vahdet denizinden başka bir şeyi müşâhede edemez. Hz. Cüneyd bu tevhid hakkında şöyle buyurur: التوحيد معنى يضمحل في الرسوم و يندرج فيه العلوم و يكون الله كما لم يزل (Tevhid öyle bir mânâdır ki, onda şekiller yok olur, ilimler toplanır ve Allah ezeldeki gibi olur). Bu makamda gizli şirk bakıyyeleri tamâmen ortadan kalkar.

**İlâhî tevhid** şudur: Hak sübhânehû ve Taâlâ öncesizliğin öncesinde كان الله و لم يكن معه شيء (Allah vardı O'nunla berâber bir şey yoktu) hükmüne göre vahdâniyet ve ferdâniyet vasfıyla muttasıf idi. Şimdi de öyledir (الآن كما كان) ve

ezelen ve ebeden bâkî ve ahadiyette “nasıl?” sorusunun söz konusu olmadığı zattır. Bütün eşyâ hâlen de yoktur ve mevcut değildir. Nitekim Allah كَلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ “Her şey helâk olucudur” (Kasas 28/88) buyurdu; “helâk olur” buyurmadı.

Bilinmelidir ki, bütün eşyâ Allah’ın zâtının ezeli kudretinde el’an yok olmuş durumdadır. Basîret ve sır sâhipleri, bilâ vücud bu şühudla müşâhede kılarlar. Müşâhede eden ve edilen, kaseden ve edilen, şükreden ve edilen hepsi bir varlık olup, ağyar ve mâsivâ bertaraf olmuştur. Nitekim Şeyh Ebû Abdullah Ensârî hazretleri *Menâzilü’s-Sâirîn*’de bu mânâda olmak üzere şöyle söyler:

وكل من وحده جاحد	ما وحده الواحد من واحد
عارية ابطالها الواحد	توحيد من ينطق عن نعته
و نعت من ينعتة لاحد <sup>2</sup>	توحيدة اياه توحيدة

Bu beyitlerin mânâsı şöyledir: İnsanlardan herhangi biri “Vâhid” olan Allah’ı tevhid edemez. Zîra O’nu tevhid etmek isteyen muvahhid, kendisini birleyen ve O’nu birlenen olarak kabul ettiği takdirde, Allah’tan gayrı bir şeyde varlık gördüğünden dolayı inkârcı olacaktır. Beyt:

*Muvahhid kim çağırır vâhid oldur  
Girû tevhîd içinde câhid oldur*

توحيد من ينطق عن نعته: “Vâhid olan Allah’tır, o Allah’ın vasfını söyleyen kimsenin tevhîdi”, عارية ابطالها الواحد “O sözle olan âriyet bir vasfetmedir ki, hakîkî vâhid o âriyeti ibtal eder.” Zîrâ ahadiyette sıfat, söz ve resm yoktur ve Hazret-i vâhidîyyette “vücud”la isimlenen ne olursa olsun, vücud Hakk’ın olduğundan dolayı başkası için, ödünç veren nezdinde âriyettir. فيجب ردها الى مالكها حتى يصح التوحيد و يبقى الحق واحدا احدا O halde onu esas sâhibine geri vermek gerekir, tevhid de böylece sıhhat bulur ve hak, Vâhid ve Ehad olarak bu şekilde bâkî kalır. Esâsen hakîkî vâhid o âriyeti ve gayriyeti ibtal eder. Zîra ehadiyyet mertebesinde âriyet ve gayriyet bâtıldır.

---

*Menâzilü’s-Sâirîn*, metin ve Fransızca’ya tercümesi için bk. S.de Langier de Beaucueil, Kahire 1962, s. 113.

توحيدہ اياه توحيدہ Yâni Hakk'ın tevhîdi, Zât'ın kendi kendini tevhîdidir ki gerçek tevhiddir.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ "Allah, kendisinden başka ilâh olmadığına şehâdet etmiştir." (Al-i Imran 3718) fehvâsınca O, kendi kendini tevhîd edicidir.

و نعت من يعنه لاحد و Onu vasfeden kimsenin vasfı Hak yolundan ayrılmış ve sırât-ı müstakîmden çıkmıştır. Zîra ahadiyet mertebesinde na't, vasıf, resim ve eser yoktur; bunların hepsi vâhidiyet mertebesinde söz konusudur. Anla ve inkâr etme.

فَعُدْ مَا آتَيْتَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ تَأْتِيَنَّكَ الْيَقِينُ "Sana verdiğimi al." (A'raf, 7/144) "Ve şükredicilerden ol." (Zümer 39/66) "Ve sana yakîn gelinceye kadar Rabbine kulluk et." (Hıcr 15/99)

### [KASİDEDE GEÇEN TASAVVUF İSTİLAHLARI]

Bu kasîdede geçen tasavvuf ıstılahlarını açıklamak gerekiyor. Bunlar la-tif ibâreler, garib ve güzel ifâdelerdir. Şöyleki:

**Erâyik-i tevhîd** (ارايك توحيد): Bununla kastedilen ilâhî isimlerdir ki zâtın mazharlarıdır.

**İstılâm** (الاصطلام): Kalb üzerine galip olan velehe (hayret / hayranlık / şaş-kınlık) denir.

**İnzi'âc** (الانزعاج): Va'z ve semâ' /7-b/ tesiriyle kalbin Hak tarafına doğru harekete geçmesi ve yönelmesidir.

**Bârika** (البارقة): Cenâb-ı feyz-i akdesten sâlike âşikâr olup sür'atle sönen haldir ki, keşfin başlangıcıdır.

**Berzah** (البرزخ): İki şey arasını bölen ve perde olan şeydir.

**el-Berzahu'l-Câmi'** (البرزخ الجامع): İnsân-ı kâmile denir; vâhidiyyet mertebesine denir ki bu bütün berzahların aslıdır.

**Basîret** (البعصرة): Kalbde bir nûrdur ki, onunla eşyânın hakîkatleri ve bütün işlerin içyüzleri anlaşılır. Nitekim gözle de, duyulan ve görülen şeyler anlaşılır. Hakîmler buna "kuvve-i âkile-i nazariyye" derler.

**Celâ'** (الجلاء): Zât-ı mukaddesin, zâtı için zâtında zuhûrudur.

**İsticlâ'** (الاستجلاء): Hakk'ın teayyünâtta kendi zâtı için zuhûrudur.

**Cem'** (الجمع): Hakk'ın halk olmaksızın müşâhedesidir. (Şühûdü'l-Hakk bilâ halk).

**Cem'ul-cem'** (جمع الجمع): Halkı Hak'la kâim olarak müşâhededir. (Şühûdü'l-halk kâimen bi'l-Hakk). Bu makâma "fark ba'de'l-cem' ve "sahv ba'de'l-mahv" de denir.

**Cennet-i ef'âl ve cennet-i a'mâl** (جنة افعال و جنة اعمال): Sâlih amellere karşılık mükâfat olarak verilen maddî sevap (hasene)dir; lezzetli yiyecekler, zevkli içecekler, güzel bahçeler ve sevimli hûriler gibi.

**Cennet-i sıfât** (جنة الصفات): İlâhî isim ve sıfatların sâliki örtmesidir.

**Cennet-i zât** (جنة الذات): Ahadiyyet cemâlinin müşâhedesidir.

**Dürret-i beyzâ** (الدرة البيضاء): Akl-ı evveldir. Nitekim Nebî (as) şöyle buyurur: "Allah'ın ilk yarattığı şey ed-dürretü'l-beyzâdır."

**Hebâ** (الهباء): Cenâb-ı Hakk'ın âlemin maddesini kendisinden meydana getirdiği şeydir.

**Heyûlâ** (الهيولى): Kendisinden sûretin zâhir olduğu bâtın.

**Hevâ** (هو): Nefsin bir şeye meyletmesidir.

**Hevâcis** (هواجس): Nefsânî düşünceler.

**Velâyet** (الولاية): Nefsin fâniliği ile, kulun Hak'la kâim olması ve her işini üzerine almasıdır.

**Hurûf-i âliyât** (حروف عاليا): Zâtın işleri (şuûnu) gaybî hakîkatler ve a'yân-ı sâbitedir.

**Hürriyet** (حرية): Ağyâr bağından, mâsivâ kaydından, nefsin arzû ve isteklerinden kurtulmaktır.

**Tams** (طمس): Hakk'ın zâtında sâlikin şeklinin yok olmasıdır.

**Hakîkatü'l-hakâyık** (حقيقة الحقايق): Bütün hakîkatleri içinde bulundurmakta olan Zât-ı Ahadiyyettir; hazret-i vücud da denir.

**Hakikat-i Muhammediye** (حقيقة المحمدية): Zâtın ilk taayyün ve esmâ-i husnâ itibâriyle olan mertebesidir.

**İlme'l-yakîn** (علم اليقين): Nebîler ve velîlerin getirdikleri ilimler ve mârifetlerle Hakk'ı bilmek.

**Ayne'l-yakîn** (عين اليقين): Kalbî müşâhede ile hakîkî vahdeti müşâhede etmek.

**Hakka'l-yakîn** (حق اليقين): Cem'-i ahadiyyet makâmıyla Hakk'ı müşâhede etmek.

**Hikmet** (الحكمة): Eşyânın hakîkatinin hikmetini, özelliklerini, gerekli şeylerini (levâzımını), hükümlerini ve eserlerini olduğu gibi bilmek ve îcâbınca amel etmektir.

**el-Hikmetü'l-mantûku bihâ** (الحكمة المنطوق بها): Şerîat ve tarîkat ilmi.

**el-Hikmetü'l-Meskûtü anhâ** (الحكمة المسكوت عنها): Hakîkatin sırlarıdır ki, zâhir (rüsûm) ulemâsı onları bilmez.

**Lebs** (لبس): Rûhânî ve ilâhî hakikatlerin giyindiği maddî (unsurî) sûret.

**Latife-i insâniyye** (لطيفه انسانيه): Meşâyihın "kalb" dediği nefis-i nâtıkadır.

**et-Tahakkuk** (التحقق): Hakk'ı bir taayyünde kayıtsız ve taayyünsüz bir şekilde müşâhede etmektir.

**Leyletü'l-kadr** (ليلة القدر): Sâlike özel bir tecellînin vuku bulduğu ve o tecellî ile Allah'ın kudretini ve Hakk'ın mertebelerini bildiği gecedir.

**Mahv** (محور): Kulun varlığının hakk'ın zâtında yok olmasıdır.

**Mahk** (محكم): Kulun sıfatlarının Hakk'ın sıfatlarında yok olmasıdır.

**el-Muhâdese** (المحادثة): Hakk'ın kula hitâbetmesi ve konuşmasıdır.

**el-Matla'** (المطلع): Hakk'ı müşâhede makâmı.

**Mağribü'ş-şems** (مغرب الشمس): Hakk'ın taayyünâtta gizlenmesi ve rûhun cesedle gizlenmesidir.

**Meâlîm** (معالم): Sıfatların mahallidir, yâni göz, dil, kulak ve eldir ki bunlar sıfatların asıllarının ve mânâlarının görünme yerleridir.

**el-Mekr** (المكر): Hakk'ın, (kula) Rabbinin rizâsına muhâlif olmakla birlikte nîmetler vermesidir ve Hâlikının izni olmaksızın keşif ve kerâmet /8-a/ göstermesidir.

**Mevt** (موت): Bunların ıstılahında, nefsin isteğini izâle ve tabiî arzûları yok etmektir. Câfer-i Sâdık hazretleri "mevt tövbedir" demiştir. Nitekim Yüce Allah buyurur: قُوبُوا إِلَى بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ "Yaradanınıza tövbe edin ve nefislerinizi öldürünüz" (Bakara, 2/54). فمن تاب فقد قتل نفسه (Tövbe eden nefsinin öldürmüştür demektir). Her kim nefsinin gereği olan arzû ve istekleri yok ederse, ebedî hayatla diri olur.

**el-Mevtü'l-Ebyaz** (الموت الابيض): Açlıktır, zîrâ açlık kalbi nurlandırır ve iç-yüzü beyazlaştırır. Sâlik açlığı alışkanlık hâline getirirse zihin açıklığında kemâle ulaşır.. Tokluğa mübtelâ olursa zekâ ve zihin açıklığı ölür. Nitekim البطة تمت الفطنة (Tokluk zihin açıklığını öldürür) demişlerdir.

**el-Mevtü'l-Ahdar** (الموت الاحضر): Eski hırkaya kanaat etmek, yaşayacak kadar rızık ve az azığa râzî olmaktır. Bu hâle mevt-i ahdar (yeşil ölüm) denmesi, kanaatle yaşayışını güzelleştirdiği içindir. Yâni yaşayış biçimi ve kanaatkâr kalbinin yüzü, yeşillik ve tâzelik üzere olduğundandır.

**el-Mevtü'l-Esved** (الموت الاسود): Halktan gelen sıkıntılara katlanıp, nefsinde üzüntü ve sıkıntı görmemektir.

**el-Esfâru'l-Erbaa** (الاسفار الاربعة): Meşâyıha göre sefer dördtür.

**Birinci Sefer**: Seyr ilallah'tır (Allah'a seyr). Yâni nefis mertebesinden hakîkî vücud tarafına olan manevî seyirdir. Bu ilk sefer, isimlerin tecelîlerinin başlangıcıdır. Birinci seferin nihâyeti, vahdetin yüzünden kesret perdesinin kalkmasıdır.

**İkinci Sefer**: Seyr fillâhtır (Allah'ta seyr). Yâni, ilâhî sıfatlarla sıfatlanmak, Allah'ın isimleriyle mütehakkik olmak ve Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmaktır. Bu ikinci sefer vâhudiyyet hazretinin nihâyetidir. Bu seferin nihâyeti, ilmî kesretin yüzündeki örtülerin kalkmasıdır.

**Üçüncü Sefer**: Seyr maallahtır (Allah'la seyr). Bu üçüncü sefer ayn-ı cem'a ve ahadiyyet hazretine sâlikin terakkî etmesidir. Eğer ikilik şüphesi tamâmen ortadan kalkmazsa "Kabe kavseyn" makâmı derler. Şâyet tamâ-

men kalkarsa “Ev ednâ” makamı denir ki bu, velâyetin nihâyetidir. Bu üçüncü seferin nihâyeti zâhiren ve bâtınen, ahadiyyet-i aynî’l-cem’ mertebesinde kayıtların ve zıtlıkların son bulmasıdır.

**Dördüncü Sefer:** Seyr anillâhtır (Allah’tan seyir). Bu, tâlipleri kemâle erdirmek ve irşad isteyenleri irşad etmek içindir. Bu makâma “Bekâ ba’de’l-fenâ”, “sahv ba’de’l-mahv” ve “Fark ba’de’l-cem’ gibi isimler de verilir. Bu dördüncü seferin nihâyetinde, istikâmet ve adâletle Hak’tan halka rücû edip, kesrette vahdeti müşâhede etmek; Hakk’ın halkta tecellî ettiğini ve halkın Hak’ta yok olduğunu görmek sözkonusudur.

**Sırru’-teceliyât** (سر التجليات): Her şeyi her şeyde müşâhede etmektir. Bu zevkin husûlü kalbin, ahadiyyet-i cem’i isimler arasında müşâhede ettiği zaman olur. Zîrâ her isim, ehadiyyet mertebesinde bütün isimlerle muttasıf ve birlik hâlinindedir

**Sevâdü’l-vechi fi’d-dâreyn** (سواد الوجه في الدارين): Fenâ fillâh hâline derler; böyle denmesinin sebebi şudur: Sâlikin zâhirî, bâtınî, dînî, dünyevî ve uhrevî bakımdan varlığı kalmamalıdır; o, hakîkî fakra ve aslî yokluğa rücû edip bütün varlığı Hakk’a âit görmelidir. Onun için اذا تم الفقر فهو الله (Fakr tamam olduğu vakit işte O Allah’tır) demişlerdir.

**el-Âlem** (العلم): Ehlüllaha göre zıll-i sârûdir (ikinci gölge). Birinci gölge, âlemlerin Hakk’ın ilmindeki sûretleridir; gerçekte bu ancak Hakk’ın mümkinâtın sûretlerinde zuhûrundan ibarettir. Taayyünât bakımından bu âleme “sevâd-ı gayr” ve “mümkün” ismi verilir. Zîrâ hakikat cihetinden mümkünin vücûdu yoktur, ancak nisbetler ve izâfetler söz konusudur; işin aslında ise vücud Hakk’ındır. O halde âlem Hakk’ın sûreti ve Hak âlemîn hüviyetidir.

**el-Amâ’** (العماء): Bâzılarına göre ahadiyyet hazretidir. Bu mertebeye “a-mâ” denmesi, /8-b/ Hak’tan başka kimsenin idrak gözü ona erişmemesinden ve basîret gözünün onu görmemesindedir. Bâzıları buna vâhidiyyet mertebesi demişlerdir. Mutasavvıflara göre amâ “gaym-ı rakîk” (ince bulut) manâsındır. İnce bulut ise yerle gök arasında perdedir. Vâhidiyyet hazreti de ahadiyyet semâsı ile vahidiyyet arzı arasında perdedir. Fakat hadîs-i şerife uygun olan evvelki mertebedir. Zîrâ bir bedevînin Resûlullah (sa)e sorusu ve

ya رسول الله اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق؟ فقال عليه السلام: لى عماء ما لوقه هواء ولا تحته

“-Yâ Resulellah, mahlûkâtı yaratmazdan önce Rabbimiz nerede idi?. Aleyhisselâm cevap verdi:

-Üstünde ve altında hava olmayan Amâ'da idi.”<sup>3</sup>

**el-Iyd (العيد):** Kalbe tecellî-i Hak'tan dönen vakit.

**el-Furkan (الفرقان):** Hakla bâtlı birbirinden ayıran tafsîlî ilim.

**el-Kur'an (القران):** Hakîkatleri kendinde toplayan icmâlî ledünnî ilim.

**eş-Şühûd (الشهود):** Hakk'ı halkla görmek.

**eş-Şuûn (الشؤون):** Fiiller.

**eş-Şuûnü'z-zâtiyye (الشؤون الذاتية):** Hakîkatler ve a'yân-ı sâbite.

**et-Tasavvuf (التصوف):** İlâhî ahlâkla ahlâklanma.

**et-Telvîn (التلوين):** “O her an bir iştedir” (Rahman, 55/29) âyet-i gereğince, bir halden bir hâle veya bir makamdan bir makâma devamlı olarak dönmek ve değişmektir. Bâzılarına göre bu makam eksiktir, bâzılarına göre ise gâyet yüksek mertebedîr. Bu mertebenin makbûliyeti, cem'a vâsıl olduktan sonraki telvîn olmasındandır ki, fenâdan sonra gelen bakâ hâlinde isimlerin tecelîlerinin arka arkaya gelmesiyle renkten renge girer. Hz. Muhyiddin şöyle buyurur: “Bize göre o, makamların en tamıdır.” Burada kastedtiği cem'den sonraki fark'ın telvînidir.

**Zü'l-Akl (ذو العقل):** Halkı zâhir ve Hakk'ı bâtın gören kimse.

**Zü'l-Ayn (ذو العين):** Hakk'ı zâhir ve halkı bâtın gören kimse.

**Zü'l-Akl ve'l-ayn (ذو العقل والعين):** Halkı Hak'ta ve Hakk'ı halkta müşâhede eden ve birinin ötekine perde olmadığı kâmil kimse. Hz. Şeyh-i ekber şu rubâîyi söylemiştir:

ففى الخلق عين الحق ان كنت ذا عين  
ففى الحق عين الخلق ان كنت ذا عقل  
و ان كنت ذا عين و عقل فما ترى  
سوى عين واحد فيه بالشكل

Hadîsin tam metni için bk. İbn Mâce, mukaddime, 13 ; Tirmizî, tefsru sure 12, 1.



"Eğer sen göz sâhibi olsan halkta Hakk'ın hakikatini (ayn) görürsün. Akıl sâhibi olsan Hak'ta da halkın hakikatini (ayn) görürsün. Şâyet göz ve akıl sâhibi olsan bir tek şeyin hakikatinden başka bir şey görmezsin."

Aslında meşâyih ıstılahlarının sonu yoktur. Fakat lüzumlu ve müşkil olanları söyleyerek, geri kalanını bırakıp bu kadarla iktifâ edildi.

هر آن دادست که تا جویی دگر	تو مگو نیستش جز این قدر
زان غماید چند خرما باغبان	تا بدانی نخل و دخل بوستان
کفّ گندم زان دهند خر یاررا	تا بداند گندم انباررا
نکه زان شرح گوید اوستاد	تا بدانی علم اورا مستزاد

[Başka yok, bu, bu kadardır deme. Daha arayıp isteyesin diye ihsan etmiştir.

Bağcı, bostanının fidanlarını, mahsûlünü bilesin diye sana birkaç elma verir.

Buğdaycı, alıcıya bir avuç buğday verir ama anbarındaki anlasın diye verir.

Bilgisini, bilgisinin çokluğunu anlayasın diye hoca, sana birkaç ince mesele anlatır. M, V, 2116-2119]

Ey mutlu tâlib ve mürîd, tevhid erbâbının kudsî sözlerini mütâlaa etmek, vecd sâhibi kimselerin mübârek beyanları üzerinde teemmül ve tefekkür etmek, kemâl tahsîli içindir, bunların tahkîkine teşvik içindir. Esâsen bunların ilim ve irfânı zevkî ve ve vicdânîdir; naklî, taklîdî, aklî ve delîle dayalı değildir. O bakımdan zevk ve vicdânı, Allah'ı müşâhede arayışını /9-a/ terk edip, sâdece boş dedi kodu ve faydasız sözlerle meşgul olmak ehlullaha göre cehâletin kemâli ve dalâletin ta kendisidir. Zîrâ dil ile vicdan arasında çok büyük fark, işitme ve yâr ile birlikte olmak arasında sayısız dereceler vardır. Şekerin tadını binlerce defa zikretsen, bizzat tatmadıkça ağzını tadlandırmaz; miski her ne kadar tavsif edip ve târif etsen de onu koklamadıkça burnun misk kokusu almaz.

دریاست حقیقت و سرابست سخن سراب	کسی نشود هرگز بسراب
مغرور سخن مشو که توحید خدای	واحد دیدن بود نواحد گفتن

[Hakikat deryâdır, söz seraptır. Kimse serap ile doymaz. Söze aldanma, çünkü Allah'ın tevhîdi tek görmektir, tek olduğunu söylemek değil.]

Ey Hudâ'nın sırlarını arayan ve ey hidâyet yoluna koşan; sen dahi, vücûdunu ilâhî sırların en değerli incisine sâdef yapıp, من عرف نفسه فقد عرف ربه, "Nefsini bile Rabbini bilir" hazînelerinin bekçisinin rumuzlarından nâsiplenmek istersen; dünyâyâ âit çerçöp ve süprüntüyü mâsivâ düşüncelerini, kir ve

pasını kalb zâviyesinden uzak tut, maddî-mânevî ilgi ve engellerden uzaklaş, ceberût dergâhlarının köşesinde oturan ve melekût câmilerini tesbihle süsleyen, lâhut sırrının âriflerinden ve nâsut mülkünün hükümdarlarından birinin izzetli hizmetlerini kendine şan ve şeref bilip dâimâ sevinçli huzurlarından feyz almaya bak. Tâ ki can gözünle hakîkati görücü ve yakîn sâhibi olasın.

هت بس پرافت و خوف و خطر      پیر را بگزین که بی پیر این سفر

[Pîri bul ki bu yolculuk, pîrsiz pek tehlikeli, pek korkuludur, âfetlerle doludur. M I, 2943]

از مایش تا قیامت دایمست      بس پیر دوری ولی قایمست

[Şu halde her devirde peygamber yerine bir velî vardır, bu sınama kıyâmete kadar dâimîdir. M, II, 815]

Zîra bu evliyâyâ hizmet, bütün isteklerin üzerinde durduğu şey, asfiyâyâ bîat da en yüksek mertebelere ulaşma vesîlesidir. Sâlik, şefkatli bir mürşide bağlanmadıkça ve bir tevfik kılavuzuyla sohbet etmedikçe, onun can gözü beşeriyet kirlerinden temizlenip vahdet şarâbıyla mest ve coşkun hâle gelmez; bâkî olan sâkîden muhabbet şarâbını içip dünyâ sevgisini unutamaz.

عشق آن زنده گزین کو یاقیت      کز شراب جانفزایت ساقیت

[O dirinin aşkını seç ki bâkîdir ve canına can katan şaraptan sana sâkîlik eder. M, I, 219]

#### /9-b/ BEŞİNCİ MAKSAD: İLÂHÎ MUHABBET HAKKINDADIR

İlim ve nazar sâhibi kimseler “muhabbet”i şöyle târif ederler: العجة ميل النفس الى الشيء بكمال ادراك فيه meyletmesidir.” Bu mânânın gerçekleşmesi ancak iki cisim arasında olur. Zîra meyleden ancak cisimdir. Aynı şekilde, kendisine meyledilen de ancak cisim veya cismânî olur. O bakımdan Cenâb-ı Hakk’ın bir şeyi hakîkî muhabbetle sevmesi diye bir husus olamaz. Kezâ kul da Cenâb-ı Hakk’ı hakîkî muhabbetle sevemez. Zîra muhabbete cinsiyet lâzımdır. Bu meselede ise cinsle ilgili olmak imkânsızdır. Onun için hakîkî muhabbet imkânsızdır. Cenâb-ı Hakk’ın eşyâdan bir şeye muhabbeti “tam ihsan”dan kinâyedir. Sebebi zikretmek ve müsebbebi kasdetmek kabîlinden olur. Kulun Hakk’a muhabbeti de mecazdır, tâat ve ibâdet mânâsına kullanılır.

Muhakkıklara göre ise, bunların hakîkatin mânâsını mecâza çevirip bu şekilde târif etmeleri, örümçeğin evi gibi çok zayıftır. Fakat muhabbet mes-

leğini seçmiş âşıklar, sevgi endîşesiyle yanıp tutuşan gönlü yarahlılar, muhabbeti şu şekilde târif, sevgi ve aşkın hakîkatini şu tarzda ifâde etmişlerdir: *الحبة ميل الجميل الحقيقي الى جماله جمعا و تفصيلا* Yâni: Muhabbet hakîkî cemâl sâhibinin kendi güzeliğine aslî meylidir ve zat aynasında zâtının güzelliğini, kâinat vâsıtasıyla olmaksızın cem' ve vahdet makâmında müşâhede etmesidir. Veyahut kâinat vâsıtasıyla, mevcûdat aynalarında kendi isim ve sıfatlarının güzelliğinin görüntü ve eserlerine muhabbet etmesidir. İster cem' bakımından tafsîle muhabbeti olsun, isterse ayrıca tek olarak (alâ hıdetin) tafsil bakımından her mazharın ötekine muhabbeti olsun; her iki durumda da kadîm muhabbetin eserleridir.

Hakk'ın muhabbeti kadîm, kulun muhabbeti ise hâdistir.

مجهوم و مجبونه چه گفتارست      درون پرده مگر خویشرا خریدارست

[*"Allah onları sever, onlar da Allah'ı." Nasıl bir sözdür, perde içinde belki kendine müştteri olmaktadır.*]

(Onlar Allah'ı sever) cem' makâmının tafsîle meylidir, مجبونه (Allah onları sever) tafsîl makâmının cem'a meylidir. Eğer hakîkati gören gözle müşâhede olursa, bütün mertebelerde seven ve sevilen olarak Hak'tan başka bir şey yoktur. Beyt:

ای حسن تو کرده جلوها در پرده      صد عاشق و معشوق پدید آورده  
بر بوی تو لیلی دل مجنون برده      رز شوق تو وامق غم عذرا خورده

[*Ey güzelliği perdede cilve eden, yüz âşık ve maşûku ortaya çıkararak, senin kokun ile Leylâ Mecnûn'un gönlünü çaldı. Senin şevkân ile Vâmık Azrâ'nın hasretini çekti.*]

“Allah vardı” kan الله و لم یکن معه شیء، Hz. Zülcelâl ezelde, O'nunla birlikte bir şey yoktu” kelâmının mefhûmuyla isimlendirilmiş olduğu mertebede ve /10-a/ “Ben gizli bir hazîne idim, bilinmeyi sevdim...”<sup>4</sup> hadîsinin delâlet ettiği makamda, kendi zâtının cemâlini kendisi müşâhede edip, hem seven hem de sevilen idiye de; صاحب ان اعرف “Bilinmeyi sevdim” hükmü üzere tafsîl bakımından da isim ve sıfatlarının güzelliğini kâinat ve mevcûdat aynalarında müşâhede etmeyi kadîm muhabbeti gerektirip “bütûn” mertebesinden “zuhûr” sâhasına gelerek zuhûr ve tecellî (celâ ve isticlâ) hâsıl oldu.

“Celâ” tasavvuf ıstılahı olarak, Zât-ı mukaddesin kendi zâtı için zâtında zuhûr etmesidir. “İsticlâ”, îtibârî olarak çeşitli olan mezâhir-i kevniyyede ve eserleri muhtelif olan halk aynalarında zuhûr edip Hakk’ın kendini müşâhede etmesidir.

Hiç te’vilsiz الجمال يحب الله جميل ان الله “Allah güzeldir güzelliği sever”<sup>5</sup> hadîsinin hükmüne göre, cemâl ve kemâlî sevmek Allah’ın kadîm sıfatıdır. Bu ezeli muhabbet ve sonsuz meyil, bütün muhabbetlerin aslı, bütün aşk ve sevgilerin sermâyesi oldu. Her güzellik, her fazîlet ve kemâl, o hakîkî “Cemâl”in dalları ve işıkları oldu.

كل مليح حسنه من جمالها معار له بل حسن كل مليحة

“Bütün güzellerin güzelliği O’nun cemâlinden ödünç alınmıştır”

**Tetimme:** Muhabbette cinsle ilgili olma ve münâsebet lâzımdır diyenlere şu cevap verilebilir: Evet muhabbet sevenler arasındaki münâsebetin meyvesidir. Hak’la kul arasındaki zâtî münâsebet iki şekildedir: Biri, mertebeler bakımından kul, Hakk’ın varlığının tecellîsinin mazharıdır. Öteki, kulun ilâhî mertebelerin cem’iyyetinden nasîb almasıdır. Yâni ilâhî ahlâkla ahlâklanması ve sonsuz vasıfları gerçekleştirmesidir. O bakımdan, kimin hakkânî vasıflarla sıfatlanması fazla olursa, onun Hakk’a sevgisi ve âşinâlığı daha çok olur.

Şöyle bir soru sorulabilir: Ârifler ve hak âşıkları Allah sevgisini şaraba benzetirler; ikisi arasındaki ilgi ve benzerlik yönü nedir? Bu sorunun cevâbı şudur: Aşk ve muhabbetin maddî şaraba bir çok yönden tam bir benzerliği vardır.

a) Şarâbın ilk makâmı ve asıl bulunduğu yer şarap küpünün dibidir, kaynama ve galeyan vâsıtasıyla çıkmaya ve görünmeye meyleder. Aynı şekilde muhabbet şarâbı, âşıkların sînesinde ve her muştâkın kalbinin ortasında gizli iken, küpteki şarâbın galeyânı gibi, sevret (şiddet) ve iştîyâkın galebesi sonucu zuhûra mecbur olur.

b) Maddî şarap /10-b/ bütün organlarda nasıl sârî ise muhabbet de âşıkın vücûdunda öyle sârîdir.

<sup>5</sup> Müslim, iman, 147.

c) Şarap, kendisini içen kimseyi nasıl cömert ve eli açık hâle getirirse , aynı şekilde aşk da âşıkı, cimri ve pinti ise bile cömert ve kerem sâhibi yapar. Şu var ki şarapla sarhoş olan para pul verirken, aşk sarhoşu kararı kaçmış canını ortaya koyar.

d) Her ikisi de sarhoş, kirli ve lâubâlî-meşreptirler, korkudan uzaktırlar. İkisi de tatlı canlarına doymuş, büyüklük ve hayâ perdesini kaldırmış, nâ-mus ve korku perdesini atmış, varlık kaydından kurtulmuş ve sarhoşluktan zevk almakta ihtisas sâhibi olmuşlardır.

e) Benzerlik taraflarından biri de alçak gönüllülük ve yalvarıcılıktır. Zîra şarap ve muhabbet, içeni ve âşıkı üstünlük ve başı yükseklerde olmaktan kulluk eşiğine ve boynu büküklüğe indirir ve cihânın nice büyüklerini izzet doruğundan zillet çukuruna atarak zelil ve hakîr kılar.

f) Benzerlik yönlerinden biri de sırları ifşâ etmektir. Nitekim şarap içen, içindeki sırrı ifşâ eder. Diri olan âşık da hakîkatleri, iç buluşlarını ve içe âit sırları ortaya çıkarır. Nitekim Allah'ın çok velîleri, mânâlara ve hakîkatlere söz elbisesi giydirerek aklî olanları duyularla anlaşılabilir seviyeye indirirler. Böylece, duyulara habs olup kalanlar ve tahmin ve kıyas perdesi ile örtülü olanlar, hakîkatlerden ve mânâlardan nasiplenmiş olurlar; ma'kûlâtı, remz ve işâretle anlatılan şeyleri (mermûzât) idrak edebilirler. Şâyet onlar, alışılmış olana ve nefse uygun gelene zıt bir şekilde bu hususlarda söz söyleselerdi, ola ki anlaşılması ve kavranması zor olabilirdi. Bunun bir faydası da şudur: Eğer mânâlar ve hakîkatler maddî şekil olmaksızın (bî-libâs-ı sûret) ortaya konsa, ondan mânâ ehlinden başka kimse bir şey anlamaz. Fakat duyulara hitab eder şekilde ortaya konunca faydası umûmî ve tam olur. Çoğunlukla, nice şekil düşkünleri mânâları ve hakîkatleri sûret elbisesi içinde görüp, tabîatlarının gereği ona tam bir şekilde ilgi duyarak, sûret vâsıtasıyla mânâyâ ulaşmışlardır. O bakımdan tasavvuf sâhasının ekserî büyükleri inci saçan sözlerini bu tarzda söyleyip, sevgilinin zülfü, beni, goncası ve nazı, mey, meyhâne, bâde, peymâne, akli gitmiş, mestâne gibi söz ve ifâdeler kullarurlar. Böylece nice kimseler şekilden /11-a/ mânâyâ ulaşırken, niceleri de sırlardan gâfil olurlar. Bu zümrenin çoğu kâmilleri, zâtî muhabbeti gerçekleştirmiş ve vahdet sıfatıyla ahlâklanmışlardır.

“Zât” müennestir (dişil). O bakımdan sâdık bir muhib her ne söylese sevdiğinin hâline münâsip söyler ve onun şânına uygun konuşur. Bu sebeple Hz. Şeyh nâzım (İbn Fârız) rahmetullahi aleyh, bu kasîdeyi başından sonuna kadar müennes kelimeler kullanarak söylemiş ve Hazret-i Zât-ı Mahbûbe’yi kasetmiştir.

## KASÎDE-İ TÂİYYE ve ŞERHİ

12-b/ 1- سَقَتْنِي حُمَيَّا الْحَبِّ رَاحَةً مُقَلَّتِي وَكَأْسِي مُحَيَّا مَنْ عَنِ الْحُسْنِ جَلَّتِ

**Lügatler:** السقي: Sulamak. الحما: Şarâbun ismidir, böyle denmesi şiddet ve harâret itibârıyla kuvveler üzerindeki şiddet-i galebesi ve o kuvveleri yok etmesi dolayısıyledir. Nitekim ona "hamr" denmesinin sebebi de aklın görüşünü örttüğü içindir. Ayrıca akıl ve his üzerindeki galebesi ve onları kaplaması sebebiyle ona غمول denir. Râhatlıkla kullanıldığı için راح da derler.

الراحه: El ayası. الحب: Nefsin bir şeylere meyletmesi. الققه: Nâzıru'l-ayn, gözün beyaz ve siyahı. الكاس: Şarapla dolu olan kap; bâzıları boş hâline "kadeh" derler. Bâzıları aradaki farkı göz önünde bulundurup, şarapla dolu olan büyük kaba "tas"; daha küçük olan ve tasta aktararak doldurulan kaba "ke's" derler. "Kadeh" ise ke'sten daha küçük olana denir ki, sâkî kâseden alıp onunla ikrâm eder. Şâirin şu beyti buna delâlet eder: شربها بطاسات و كاسات و الفاح (Ondan taslarla, kâselerle ve kadehlerle içtik).

الحما: Yüz demektir, görme sırasında hayat verdiğiinden böyle denmiştir.

حسن: Yumuşaklık ve uygunluk demektir. Kavram ve örf itibârıyla güzellik dört nevidir: a) Duyulara yönelik (hissî) olan güzellik, boy bos ve güzellikteki tenâsüb ve ölçülü oluş, şekil ve vücut güzelliği gibi. b) Aklî güzellik, bunun idrâki akılladır; adâlet, rahmet, muvâfakat ve benzerleri gibi. c) Rûhânî güzellik, ahlâkta olan güzellik gibi. d) Şer'î güzellik, dînî işlerde olan güzellik gibi. Meselâ şâriin emrine uymak, cemaati gözetmek, inanç sağlamlığı ve bunlara benzeyen hususlar bu kısma girer.

Bunların hepsinin mukâbil ve zıddı "kubh" kabul edilir. Bu dört mertebenin ötesinde Allah nezdinde ve evliyâsı nezdinde "hüsn"ün bir derecesi daha vardır ki, çoğunluğun idrâki dışındadır, onlar bunu kavrayamaz. Bilinen hüsn'de olduğu gibi, bunun mukâbili olan bir "kubh" yoktur.

İbn Fârız'ın beyitte عن الحسن جلتِ buyurması, bu dört mertebeden tenzih, yâni onların üstünde tutmak içindir. Şunu demek istemiştir: Dört mertebede bilinen ve anlaşılan hüsn'den büyük ve yüce oldu.

Hız. Nâzumun bu kasîdede hakîki mahbûbu tamâmen müennes kelimelerle anması, hakîkî Arap üslûbuna riâyet içindir. Zîra Arap fasihleri sevdiklerini müennes olarak zikredip tâzim kasederler. Ayrıca حضرت sözünü gizleyip (müennes) zamirleri de ona ircâ ederler; bunu, sevgilinin şânını anlatmak için yaparlar.

İ'rab: فِئِي Fi'l-i mâzî; nun, vikâye nûnu ى mütekellim yâsı, i'rabdan mahallen mansub, فِئِي'nin birinci mef'ûlüdür. İkinci mef'ûlü حَا dir ve حَبْ'e muzâftır.

/13-a/ رَاة: Lâfzan merfû, فِئِي nin fâilidir. وَاكْسَى 'de vav hâliyye; كَاكْسَى: takdîren merfû mübtedâ, حَا: takdîren merfû haberdîr ve نِن-i mevsûle muzâftır. نِن'den murad Zât-ı mahbûbedir.

فِئِي'nin fâili altında olan zamirdir ki, zat olmak itibâriyle نِن'e âittir ve cümle mevsûlün sılasıdır.

**Mânâ:** Bana muhabbet şarâbını nazarımın eli ve gözümün sâkîsi içirdi, halbuki benim kâsem o şaraba sevgilinin yüzüdür, ki o hazret bilinen ve anlaşılan kayıtlı güzellikten münezze ve yücedir. (Sayfa kenarında ilâve: رَاة 'tan murad, göz bebeği ve istirâhat mânâsı olup sevgiliden kinâyedir. Nitekim sevgiliye "kurretü'l-ayn" derler. Buna göre mânâ şöyle olur. O râhat-ı aynım ve göz bebeğim olan sevgili, muhabbet şarâbını içirdi. Halbuki benim kadehim o hazretin cemâl-i bâ-kemâlidir ki bilinen güzellikten üstündür.)

**Tahkik:** Ey sırlara istekli olan bil ki, şeyhlere göre ilâhî tecellî üç kısımdır: Zat tecellîsi, isim ve sıfatların tecellîsi ve fillerin tecellîsi. Bunların her birinin sayısız yolları ve çeşitli geliş tarzları vardır ki tafsîlâtı olarak ifâdesi mümkün değildir. Kısaca zikri şöyledir: Sâlikin tecellî-i ef'âli müşâhede etmesi, nefsânî perde ve engellerin basîret gözünden kalkması ve kalb aynasının parıldaması ile olur. Bu ise rabbânî bir bir yardım eliyle, rahmânî bir cezbe ile, Allah'ın zikrine devam ederek veya müslümanın haklarını edâ ederek gerçekleşebilir. Böylece, tevhid nûru akıl, ruh, kulak göz ve bütün organlarına tamâmen tesir edip bu nur ile boyanunca; bütün eşyâyı Hakk'ın âleti görüp, onlardan zuhûr eden hayır, şer, fayda, zarar hangisi olursa olsun hepsini Hakk'ın fiilleri olarak görür.

Meselâ bir gölge oyununu (hayâl-i zıll) düşünelim; bu oyunu seyretmekte olan kimse, o perdenin arkasından muhtelif şekiller, çeşitli fiiller ve farklı farklı olaylar görür. İlk bakışta bütün bunlar cansız şekillerden oluyor zannedilir. Fakat akıl kesin olarak bilir ki, onların fâili birdir, cansız cisimleri harekete geçirir ve idâre eder ve o fiiller gerçekte o şahısların değildir. Bununla birlikte, perdenin arkasında olan fâili, zâtıyla ve sıfatlarıyla müşâhede edemez. İşte tecellî-i ef'âli müşâhede edenler buna benzer.



Sâlik için isimlerin ve sıfatların tecellîsi şöyle mümkün olur. Sâlik “Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanın” beyânına uygun olarak, riyâzat ve mücâhedeyle kötü huylardan ve beşer sıfatlarından vücûdunu arındırıp beşerî sıfatlardan tam olarak temizlenince, ilâhî sıfatların tecellî nurları onun vücûdunda görünür; bu nazarla bu tayyünât ve mümkünâta baktığında, vahdet hükmüyle kendi sıfatlarını ve bütün eşyânın sıfatlarını Allah’ın sıfatlarının bir yansıması olarak görür. Sâlikin bu mertebede kemâle ulaşması, Hakk’ın bütün sıfatlarıyla sıfatlanmasıyla olur. Hattâ öldürme ve diriltmeyle sıfatlanır. Ancak Allah’ın vücûb-i zâtîsiyle /13-b/ sıfatlanmak söz konusu değildir. Nitekim Şeyh-i Ekber ve Sadreddin Konevî bu husûsa işâret etmişlerdir.

Zât tecellîsi, gören ve görülenin, müşâhede eden ve edilenin bir olup, ikiliğin kalkması demektir. İbn Fârız’ın عن الحسن جلت “güzellikten yücedir” buyurması vahdet-i zâta işârettir; O, mezâhirin sınırlı (mukayyed) olan güzelliğinden münezzehtir. Eğer zâhirî hayât itibâriyle bu kâmil kişiler mukayyed güzelliklere de baksalar, mukayyedde mutlak cemâli görürler. Zîra bunların müşâhede gözlerine mezâhir ve kayıtlar engel değildir. Fakat tecellî-i ef’âlde kalanlar, onları da kendileri gibi mukayyed güzelliği seyrediyor sanırlar. Mesele böyle değildir. Nitekim Bâyezîd-i Bistâmî şöyle buyurur: “Ben otuz seneden beri Allah’la konuşuyorum, halbuki insanlar kendileriyle konuştuğumu zannederler.”

Şu beyit de bu mânâyı gösterir:

2- وَأَوْهَمْتُ صَاحِبِي أَنَّ شُرْبَ شَرَابِهِمْ      بِهِ سُرٌّ سَرِي فِي انْتِشَائِي بِنَظَرَتِي

Lügatler: غلطتُ mânâsına. Yâni “galat ve vehmi bıraktım”. İsm-i cem’ veya صاحب’in cem’i olabilir. سُرٌّ Fi’l-i mâzî meçhul, سرور’dan müştak. “Sır” yaratıklardan gizli olan şeydir. Burada “kalb” kastediliyor. انتشائي sarhoşluğun ilk hâlidir. نظرة bir kere bakmaklık.

İrab: ارهت Fi’l-i mâzî nefis-i mütekellim, iki mef’ul alır. Birinci mef’ûlü صحى, ikincisi أَنَّ ile başlayan cümledir. شرب شرابهم: Mahzûf masdarın sıfatıdır. Taktîri: مثل شرب شرابهم demektir. به de bâ harf-i cerdir, daha sonraki سُرٌّ müteallıktır.

سرى Takdîren merfû, سُرى'nin fâilidir. ائشائى 'de câr mecrûr ile müteallıktır سُرى'ye, i'raptan mahalli mansuptur hâliyye olmak üzere. بنظره 'de ba müteallıktır او'هت 'ye.

**Mânâ:** Ben, tevhîd-i ef'âl mertebesinde kalan tarîkat dost ve arkadaşlarımı vehim ve galata bıraktım. Bunun sebebi onların sevdikleri ve içtikleri şeye bakmamdır. Hakîkten benim içişim de bunların içişi gibidir. Böyle bir içiş sebebiyle de sarhoşken kalbim sevinç doldu.

**Tahkik:** Şühud şarâbını gözle görünen bir sevgilinin yüzündeki kadehten tadıcı olmakta, tecellî-i ef'alde olan arkadaşlarımla birleşip, mukayyed güzelliğe mezâhir ve taayyünâtta zâhir îcâbı olarak onların bakışı gibi bakınca; onlar benim zevk ve şühûdumu kendi müşâhedelerinin bir benzeri sandılar. Onların bu mukâyeselerinden kalbim sevinçle doldu ve bu halle onların idrak gözlerinden uzak kaldım. Fakat benim şühud mertebemde mukayyed ayn-ı mutlak; bakış, bakan ve gözün baktığı (bakılan) hepsi bir olmuştur. Mesnevi:

تو قیاس از خیش میگری و لیک /14-a/ دور دور الهاده' بنگر تو نیک

[Sen kendince aklından bir kıyas yapmaktasın ama çok, pek çok uzaklara düşmüşsün, iyi bak! M, I, 246]

کار پاکانرا قیاس از خود مگر / گرچه ماند در نیشن شیر و شیر

[Temiz kişilerin işini kendinden kıyas tutma; gerçi yazıda (aslan mânâsına gelen) "şîr" (süt mânâsına gelen) "şîr"e benzer. M, I, 263 ]

آن نه دانستد ایشان از عمی / هست لرفی در میان بی متها

[Onlar körlüklerinden aralarında uçsuz bucaksız bir fark olduğunu bilmediler. M, I, 267]

از محقق تا مقلد فرقهاست / کاین چو داودست وان دیگر صداست

[Muhakkıkla mukallid arasında çok fark vardır. Biri Dâvud gibidir, öbürü ses gibi. M, II, 493]

3- وبالحدقة استغثت عن قدحی / ومن شمایلها لا عن شمولی نشوتی

**Lügat:** الحدقة: Göz bebeği veya görme gücünün kâim olduğu göz bebeği. كذا: deyince, onunla yetinip başkasından yüz çevirdim mânâsı kastedilir. ندح: Kâseye denir, boş veya dolu her iki durum için geçerlidir. شمایل: 'in cem'idir, bu da "huy" demektir. شمول: Hâlis şarap. نشوة: Sarhoşluğun ilk hâli.

**İ'rab:** وبالحدقة'de eliflâm muzâfun ileyhın karşılığıdır. Yâni عدقی demektir ve câr mecrûr ile, yâni عدقی mahallen mansûb olarak استغثت'nün mef'ûlüdür. و من

من مخابها da vav ibtidâiyye; من مخابها mahzûf müteallakıyla, i'rabdan mahallen merfû mukaddem haber; شئوى: İ'rabdan mahallen merfû muahhar mübtedâ ve müennes zamir mahbûbeye râcidir.

**Mânâ:** Gözüm Zât'ın cemâlini müşâhede ettiği için kadehimden yüz çevirdim. Zîrâ benim neşvem ve sarhoşluğum o hazretin zâtının ve sıfatlarının tabiatındandır, şaraptan değildir. Şaraptan murad şekil güzelliğidir.

**Tahkik:** Hiçbir kayda tâbi olmayan zâtın cemâlini müşâhede etmem ve mutlak güzelliği görmem sebebiyle bu mezâhir ve mevcûdatta olan kadehimden yüz çevirdim. Sanki her mazhar Hakk'ın tecellî şarâbıyla dolu bir kadeh gibidir. Nitekim azizlerden biri şöyle söyler:

و كل شخص بدا لي انه قدحى و كل لحظ اراه فهو لي ساقى

“Bana görünen her şahıs benim kadehimdir, gördüğüm her bakış benim sâkimdir.”

Benim sarhoşluğum ve zevkim zât-ı ilâhînin tecellîlerindedir. Her ne kadar sülûkün başlangıcında, onlar gibi benim de, bu mezâhir kadehim idiyse de; ben artık maddî ve fiilî tecellîlerle bağımlı olanlar gibi zâhirî kadehlerden içmem.

Şöyle bir sual hatıra gelebilir: Müşâhede âleti göz bebeği değildir, temiz kalptir. O halde yüz çevirmeyi (istiğnâ) neden göz bebeği için söz konusu etti.

Göz bebeği temiz kalpten istiâre olabilir. Veya şu maddî âlemde görmenin başlangıcı gözün görmesidir. Göz önce şu duyular dünyasında istifâdî kadarını görür, görüntüyü nefse ulaştırır, nefis vehme ulaştırır, vehim ondan cüz'î mânâyı kavrayıp akla ulaşır ve akıl da küllî mânâyı kavrayarak rûha ulaşır. Ruh da kendi âleminde o hakîki cemâlin müşâhedesiyile aydınlanır, vahdet nûrunun galebesi akla sirâyet eder; akıldan da vehme, nefse ve öteki organlara öylesine sirâyet eder ki /14-b/ اشباحنا ارواحنا ارواحنا اشباحنا “Cisimlerimiz ruhlarımız, ruhlarımız cisimlerimizdir” hâliyle vasıflanır. Böylece يوم تبدل ارض يوم تبدل ارض “O gün vücud toprağı arzdan başka bir şeye değiştirilir ve beden toprağı Rabbinin nûruyla aydınlanır.” sırrını hâsil edince bu göz bebeği, ancak şekilde göz bebeği olur. O bakımdan kendi ce-

İbrahim Suresi, 14/48. “يوم تبدل الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ”

زُومِرِ سُوْرَةِ 39/69. “وَأَشْرَقَتِ الأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهٖ”

mâlini gören yine Hakk'ın nûrudur. Fakat bu âlemde görmenin başlangıcı göz bebeği olduğu için o kelime kullanılmıştır.

#### 4- فَيَ حَانَ سُكْرِي حَانَ شُكْرِي لَفْتِيَةِ بِهِمْ تَمَّ لِي كَتَمِي الْهُوَى مَعَ شَهْرَتِي

**Lügatler:** Birinci حان: şarap satılan yere derler, cem'i حانات gelir. Kullanışı (te) ile dir (حانة) nitekim meyhaneye حانة الحمار derler. Fakat burada "te" şiiirin gereği olarak hazfolunur. İkinci حان fiil-i mâzidir, haynûnet'ten müştaktır. حين bir şeyin vakti ve husûlü erişmiş olmaktır. حان كذا demek او انه بلغ حبه و افية: فية: كذا'nın çoğuludur. ف لügatte tâze yiğide derler. Vasıflar ve ahlâk yönünden olan bu tarâvet ve tazelik sonra mânevî sâhalarda da kullanıldı. Her kimin vasıfları tâze ve temiz olsa ona "fetâ" derler. تم الشئ ifâdesi, bir şey son sınırına ulaşıp dışardan başka bir şeye ihtiyaçsız hâle gelince kullanılır. كم ve كمان: sözü gizlemeye derler. Başka yerde de kullanılır. هرا: nefsin arzûya meyletmesine derler, aşka olan meyl için de kullanılır. Burada kastedilen de budur. شهرة: işin açığa çıkmasına derler.

**İ'râb:** ف: Mahzûf şartın cevâbı. فى harf-i cer. حان lafzan mecrurdur, سكر 'e muzâftır. حان fiil-i mâzi. حان mahallen merfû fâilidir حان'nin. الفية'de lâm حان'ye müteallıktır. تم'de sebebiyyedir. تم: fiil-i mâzi, كسى: i'raptan mahallen merfû, تم'nin fâilidir. الهوى: كم'in mef'ûlüdür. مع شهرتى: haldir. كسى'deki mütekellim yâ'sunun hâlidir, o da كم'in fâilidir.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, sarhoş olduğum yerde şükür vaktim erişti. Yâ-ni sarhoş olduğum mekânda vakit yetiştii ve şükrettim; bu, tarîkattteki mübte-dîler içindir. Onlar sebebiyle tamamlandı ve benim Hak arzûsunu ve vücûd-i mutlak sevgisini örtmem icap etti. Oysa insanlar arasında ben muhabbetle tarunan birisiyim.

**Tahkik:** Hânet-i sekr (sarhoş olunan yer)'den murad muhabbet-i ef'âliyedir ve bu sarhoşluğu gerektirir. "Fitye"den murad, ef'âl tecellîsi sâhipleri ve maddî güzelliği müşâhede edenlerdir. Tecellî-i ef'âl mertebesi, sarhoş edici nice şeyi ve sarhoşlar sınırını içinde bulunduran bir makamdır. Zîrâ her mazhar, Hak tecellîsi şarâbıyla dolu müteber bir kadehtir ve o mazhara bağımlı ve bağlı olanlar onunla sarhoşurlar. O bakımdan İbn-i Fâniz buyurur:

Her ne kadar ben de bu meyhânede zâhiren /15-a/ içerssem de, hakîkatte zât tecellisinin hâlis şarâbını içerim. Ammâ bu zümre ve öteki insanlar beni bu mertebeye bağımlı ve ona alışmış zannederler. Bu zümre benim zevk ve

şühûdumu gizleme nîmetine sebep olduklarından bunlara teşekkür borçluyum.

Hız. Şeyh hakikat aşkının gizlenmesini büyük nîmet saymıştır. Zîra zuhûrunda nice korkular ve hîleler söz konusudur. Nefsânî hazlara yol açmak îtibâriyle; makam lezzeti, kabul görme hazzı, halkın îtibârı, riyâset sevgisi ve bunlara benzer hîlelerin zuhûrundan sakınmak sûretiyle gizlenmeyi büyük nîmetten sayıp, sebep olanlara teşekkürü gerekli görerek gizliliğe büründü. Büyüklerden biri şöyle buyurur:

تسترت عن دهرى بظلّ جناحه  
فلو تسأل الأيام ما اسمى ما درت  
لعينى يرى دهرى و ليس يرانى  
و این مکانی ما درین مکانی

"Gölgesi sayesinde zamanımdan gizlendim, böylece o beni görmediği halde gözüm zamanımı görüyor. Şâyet günler ismimi soracak olsalar, ben ismimi bilmem, mekânımın nerede olduğunu da onlar bilmezler."

5- وَلَمَّا انْقَضَى صَحْوَى تَقَاضَيْتُ وَصَلَهَا  
وَلَمْ يَغْشَى فِى بَسْطِهَا قَبْضُ خَشْيَتِي

**Lügatler:** انقضى الشئ: Bir şey ayrılıp gider ve geriye herhangi bir şey kalmayınca bu ifade kullanılır. صحو: İnsanın aklıyla kendi arasında sarhoşluktan ârız olan şeyin gitmesi ve akıl âlemine dönüp ayık hâle gelmesine denir. لغاضى فلان ر: Bir kimse borcunun ödenmesini istediği vakit bu ifade kullanılır. قبض فلان دینه: Bir şeyin bir şeye ulaşması. يغشى: غشيان'dan müştaktır. غشيان: gelmeklik demektir. بسط: Bir şeyin genişletilmesine denir, daha sonra genişleme ve nefsin açılmasında kullanıldı, "kabz"ın zıttıdır. خشيت: Korkuya denir.

و لم يغشى: لم يغشى 'nün mef'ûlüdür. غاضيت: وصلها: fâilidir. صحوى: Fi'l-i mâzi. انقضى: Fi'l-i mâzi. غشيان: يغشى'nun vav hâliyesidir. بسطها ve وصلها 'daki zamirler Hz. Mahbûbeye râcidir. غشيان: يغشى'nun fâilidir. غشيان: e muzâftır.

**Mânâ:** Benim ayıklığım son bulup da sarhoşluk bana gâlip gelerek korku kalkınca Hz. Mahbûbeye kavuşmayı istedim. Halbuki bana o sevgilinin gönül ferahlığında korkumun sıkıntısı da gelmemişti. Zîrâ kabz, sahvı gerektirir. O bakımdan ayıklıkta sevgilinin büyüklüğü ve nefsin hakîrliği müşâhede edilir. Bunun da netîcesi kabz ve korku olur. Sarhoşlukta korku kalkar. Sonucu ümit ve iç genişliği olur. İşte hakîki sevgili de Kâbız ve Bâsıt isimleriyle sâlikleri terbiye eder. Kâbız isminin eseri korku ve haşyet, Bâsıt isminin eseri ise ümittir. 15/b/

یک نیمه رخت الت منکم بعید      یک نیمه دگر ان عذابى لشدید  
کرد و ولیت بنشته یخی و یئیت      من مات من العشق لقد مات شهید

[Yüzünün (yanağının) bir yarısı "Ben sizden uzak değil miyim?", diğer yarısı "Muhakkak ki azâbım şiddetlidir" der. Etrafında ve yüzünde "Diriltir ve öldürür" yazılmış. Aşktan ölen kişi şehid olarak ölmüştür.]

## 6- وَأَبْتَشْهَا مَا بِيْ وَلَمْ يَكُ حَاضِرِيْ      رَقِيبٌ بَقَا حَظٌّ بِخَلْوَةٍ جَلْوَةٍ

**Lügatler:** ایتت لانا سرى: Bir kimseyi sırrından haberli kılınca bu ifâde kullanılır. ایتت السرر ایتت: Ben sırrımı izhar ettim demektir. ایتت: Hüzün ve gam mânâsına da gelir. رقب: Gözeten ve koruyana denir. بقا: Aslında memdûdedir, vezin zarûretinden dolayı burada maksûre olmuştur. حظ: Nasîb demektir. خلوة: Boş yer mânâsına da gelir, masdar da olabilir. خلا بخلو خلاء: Burada "boş yer" olması uygundur. جلوة: Zuhûr ve keşf mânâsınadır.

**İ'râb:** ایتت: Nefs-i mütekellim. ما: Bâriz zamir, i'râbda mahallen mansub, ایتت 'nün birinci mef'ûlûdür. Zamir mahbûbeye râcidir. ایتت: مآ: mânâsınadır. ایتت: 'de ba harf-i cer, ya mahallen mecrur; car ile mecrur, mahzûf fiile müteallıktır; takdîri: ایتت: نزل ایتت demektir. Mahzûf fiil müteallıkıyla birlikte mâ-i mevsûlün silâsıdır. Mevsul silâsıyla birlikte i'râbdan mahallen mansub olarak ایتت 'nün ikinci mef'ûlûdür. ایتت: ولم یک: 'de vav hâliyedir. یک: Nâkıs fiillerdendir, cezim harfiyle sonunda nun harfi düşmüştür. حظ بقا حظ: ifâdesi, nâkıs fiilin muahhar ismi, حاضری mukaddem haberidir, bu sonuncusu mütekellim yâsına muzâftır. خلوة'te bâ istiânet mânâsınadır. Eğer خلوة mastar kabul edilirse ایتت 'ye mütâallık olur ve eğer ism-i mekân عالی olursa bâ, ایتت: مآ: mânâsına olur. حاضری 'a veya ایتت 'ye mütâallık olur.

**Mânâ:** Mest olup o sevgiliye kavuşmayı istediğim vakit, celvetimin halvetinde, yâni sevgilimin bana tecellî ve zuhûr eylediği halvette muhabbet belâsından ve fenâ meşakkatinden bana inen şeyi kendisine izhar ettim ve onu haberdar kıldım. Kasedilen kalptir. O sırada nefsânî haz bakıyyesi ve cismânî nasîb rakîbi de benimle birlikte değildi. Hakîkî sevgili nasîbimden başka her şey, sâlikle onun arasında rakîbdir; müşâhede, kavuşma ve suâle başlamakdan sâliki alıkoyar.

## 7- وَقَلْتُ وَحَالِي بِالصَّبَابَةِ شَاهِدٌ      وَوَجَدِيْ بِهَا مَا حَيٌّ وَالْفَقْدُ مُشِيْبِيْ

**Lügatler:** حال: lügatte sıfat mânâsına da kullanılır, burada sıfat mânâsınadır. صابة: Muhabbete, şevk ve harâret inceliğine ve aşkın şiddetine denir. مع: شامع مع

الشهود: Baş veya kalp gözüyle hazır olmaya denir. رجد: Bulmak demektir. İstilahta kalbin tecelî nûru bulmasına denir. /16-a/ محو: Eseri yok etmeye denir, burada kastedilen beşerî sıfatların izâlesidir. فقد: Bir şeyin var olduktan sonra yok olmasıdır. Bu ya kaybolarak veya fânî olarak olur. المات: Mahvın zıttıdır.

İ'râb: ر' de vav âtifa, مات'ye mâtuftur. قلت: fiildir, mef'ûlü ve mâkûlü müteakıb beyitteki م' dir. حالي: r' de vav hâliye, حالي: i'rabda takdîren merfû, mübtedâ. شاهد بالصباة: bâ sila için, شاهد'e müteallıktır. Mübtedânın haberidir ve mübtedâ haberiyle birlikte, قلت'nün zamîri için mahallen mansub haldir. م' da ba sebebiyye, zamir صباة'ye râcidir, muzâf takdîri üzeredir, yâni مبله صباة demektir. ماسي: İsm-i fâildir, mütekellim yâsına muzâftır. Mütekellim yâsı vavdan maklub olan yâ'da müdğam olup, bedeline şedde verilerek yâ'nın fethi ve şedde ile ماسي' denilmiştir.

**Mânâ:** Bu beytin mânâsı, alttaki beyte bağlıdır, birlikte verilecektir.

### 8- هَبِي قَبْلَ يُفْنِي الْحُبُّ مَنِّي بَقِيَّةً اِرَاكُ بِهَا لِي نَظْرَةَ الْمُتَلَفِّةِ

Lügatler: هبي: Emr-i hâzırın müfred müennesidir, رهب' den gelir. Mânâsı "hibe kıl" demektir. قبل: altı yönden "ön"e denir; "arka"nın zıttıdır. يُفْنِي: İf'al bâbindan, ifnâ mânâsınadır. بقية: Faile vezninde fâile mânâsına, بقا'dan. قلت: قلت'tan tekellûf eylemektir. المات: yüzünü bir taraftan öteki tarafa döndürmektir.

İ'râb: م' hem: Emr-i hâzır, kavlin makûlüdür. قبل: Zarfiyyet üzere mansubdur ve hibi'ye muzâftır. يُفْنِي: Te'vil-i masdarda mahallen mecrur, muzâfun ileyhtir. بقية: Fâilidir. بقية: Mef'ûlüdür. اراك: Mahallen mansub sıfatıdır بقية'nin. Zamir بقية'e âittir. نظرة: Lafzan mansub, ماسي'nin mef'ûlüdür, ماسي'e muzâftır.

**Mânâ:** Ben sevgiliye, ey hakikat sultanı bağışla, benim sıfatım muhabbetin şiddetine şahittir, benim o mahbûbu bulmam ve cemâlinin nûrunu idrak etmem, muhabbetin baskın çıkması sebebiyle beni mahvedicidir. Onu bulmamam ve kaybetmem ise beni var edici (müsbit)tir. Muhabbet benden vücut bakıyyesini yok etmezden önce hibe eyle ki, ben o bakıyye ile seni görürüm. Yüz çevirenin (müteleffit) nazarı gibi hibe eyle dedim. Beytin takdîri şu şekilde olabilir: هب لي نظرة مثل نظرة المتلفة قبل انهاء الحب مني بقية اراك م "Sevgi vücut bakıyyemi yok etmeden, bana müteleffitin bakışı gibi bir bakış lutfeyle de onunla seni göreyim."

**Tahkik:** Meşâhiya göre görmenin şartları vardır. Bunların bir kısmı göreni, bir kısmı görüleni ilgilendirir. Görenin şartı şudur: Basîret gözü, görmeye mâni olan engellerden sâlim olmalıdır. Görülenin şartı: /16-b/ Ya zâhir

cihetinden veya rubûbiyet mertebesinden tecellîdir, ta ki vücud bakıyyesi ile birlikte görme kâbil olsun. Hakk'ı rubûbiyet îtibâriyle dünyâ ve âhirette müşâhede, sünnet mezhebine göre mümkündür. Nitekim Hz. Mûsâ (as) رَبُّ رَبِّی "Rabbim bana (kendini) göster" dedi. (A'raf, 7/143) Eğer görmek mümkün olmasaydı Hz. Mûsâ istemezdi. Zîrâ peygamberlerin imkânsız olan şeyi istemesi muhaldir. Hz. Peygamber de şöyle buyurur: رَأَيْتَ رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ "Rabbimi en güzel sûrette gördüm."<sup>3</sup> Âhirette bu haydi haydi olur. Nitekim hadiste belirtilir: سَتَرُونَ رَبِّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ "Rabbinizi dolunay gecesinde ayı gördüğünüz gibi göreceksiniz."<sup>4</sup>

Hz. Peygamber'in لَنْ يَرَى أَحَدَكُمْ رَبَّهُ حَتَّى لَا يَمُوتَ "Hiç biriniz ölünceye kadar Rabbinizi göremez" buyurmaları tabîî ve irâdî ölüme şâmilidir. Mü'minler tabîî ölümden sonra görürler, âşıklar ise "ölmeden evvel ölünez" hâlini elde edince vâdeleri dolup burada müşâhede ederler. Onların mertebesine göre bu dünyâ âhiretin aynı olur. İbn Fârîz'ın talebi, bu âlemde yok olmaya bağlı olan görme değildir. Belki akıl ve rûhun varlığıyla birlikte isfidât gözüne uygun görmez; tâ ki bu sûretle ayrılık acısı, şevk ve mihnet ateşi sönmüş olsun.

## 9- وَ مَنِّي عَلَى سَمْعِي بَلَنُ إِنَّ مَنَّعْتَ أَنْ أَرَاكَ فَمِنْ قَبْلِي لَغَيْرِي لَذَّتْ

Lügatler: مَنَّعَ: İhsan ve minnet karşılığında imtinân etmektir. لَنْ: Harf-i nefydir. سَمْعٌ: İsteyen ve istenen arasında engel kılmaktır. لَذَّةٌ: Bir şeyi tatmak ve hoş olanı idrak demektir.

İ'râb: مَنِّي: Emr-i hâzır müfred, müennes. عَلَى: Müteallıktır مَنِّي 'ye. بَلَنُ'deki bâ da ona müteallıktır. مَنَّعْتَ: Muzâf mahzûftur, yâni لَنْ تَرَانِي takdîrinedir. أَنْ: Harf-i şart. فَمِنْ قَبْلِي: Fiil-i şart, önceki مَنِّي cezâ-yı şarttır. Veya, cezâ-yı şart mahzûf olur, karîne مَنِّي dir. أَرَاكَ: Te'vîl-i masdarda mahallen mansub olup مَنَّعْتَ 'nin mef'ûlüdür. Yâni مَنَّعْتَ الرِّبِّيَّةَ demektir. لَنْ'de fâ ta'lil içindir. لَذَّتْ: Fil-i mâzi, fâili altında gizlidir. Ve لَنْ kelimesine râcidir.

Mânâ: Eğer benim seni görmemi ve cemâl-i bâkemâlini müşâhedemi yasaklamışsan, bâri لَنْ تَرَانِي demek sûretiyle işitneme lütufta bulun, zîrâ benden evvel, başkasına o لَنْ kelimesi lezzet verdi. Kasedilen Hz. Mûsâ'dır. Şöyle

Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, bâb: I, no: 931.

Buhari, Mevâkîr, 16, 26; Müslim, Mesâcid, 211.



buyrulur: “Rabbim بَأْرَبِّي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَايَ وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَنَّةِ فَإِنَّ مَكَانَهُ لَسَوْفَ نَرَايَ bana (kendini) göster, sana bakayım, dedi. Rabbi: sen beni asla göremezsın. Fakat şu ağaca bak, eğer o yerinde durabilirse, sen de beni göreceksın, dedi.” (A’raf,7/143) Bu âyetin tahkîkini *Câmiu’l-Âyât* isimli kitabımızda yeterli ölçüde ele aldık.

### 10- فَعَنْدِي لِكُرِّي فَاقَّةً لَأَفَاقَةً لَهَا كَبِدِي لَوْ لَا الْهُوَى لَمْ تُفْتَتِ

**Lügatler:** الحاجة: İhtiyaç. Sarhoşluk, cinnet veya sar’a ile kaybolduktan sonra akıl ve fehmin insana rücû etmesine denir. Mutlak mânâ sarhoşluğun yok olmasına da denir ki burada kastedilen budur. كِب: ciğere denir. فتت: Parça parça olmağa denir.

**İ’râb:** فَعَنْدِي’de fâ, fâ-i sebebiye veya ta’lil içindir. لِكُرِّي’de lâm الی mânâsınadır. فَاقَّةً’de lâm illet mânâsınadır. لَوْ لَا: Hurûf-i tahsisten bir harftir. الْهُوَى’da elif-lâm muzâfın ileyhın yerini tutar. Yâni هوها demektir. فتت’in fâili altındaki zamîr-i müstetirdir ki كِب’e râcîdir. Zîrâ كِب semâi müennestir. فتت aslında تفتت idi, tâlardan biri hazfolundu. و daki zamir mahbûbeye râcîdir. Bâzıları ise الْهُوَى’ya râcî saymışlardır.

**Mânâ:** Benim kulağıma لَنْ تَرَايَ sesini işittirmekle lütufta bulun, eğer dîdârını göstermezsen bâri لَنْ تَرَايَ sözünü bağışla. Zîrâ benim katımda sarhoş olmaya ihtiyaç vardır; onun aşkı ve muhabbeti olmasaydı, o sevgili için benim ciğirim parça parça olmazdı.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Âşık için sarhoşluk ayık olmaktan daha iyi olduğu halde, İbn Fârız’ın ayılmayı talep etmesinin sebebi nedir? Cevap: Ayılmayı istemesinin iki sebebi vardır:

a) Aklı başında iken sevgilinin hitâbının lezzetini tadmak söz konusudur. Bu hitap lütufla olsun, paylayarak olsun sonuç değişmez. Zîrâ âşıklar paylamada dahî öyle bir lezzet bulurlar. Nitekim göz görmekten lezzet aldığı gibi kulak da sestən hoşlanır. Fakat bu zevki idrak etmek sarhoşlukta ve vücudsuzluk âleminde mümkün olmaz.

بھشیاری توانستم می از ساغر جدا کردن      کنون از غایت مستی می از ساغر نمی دام

[Ayıklık sebebiyle şarabı kadehten ayırabiliyordum. Oysa şimdi aşırı sarhoşluktan şarap ile kadehi birbirinden ayıramıyorum.]

b) Görme isteğinde acelecilik gösterdiğinden tevbe ve istiğfar etmeyi düşünmüş olabilir. Nitekim Hz. Mûsâ (as): *رَأَى الْكُفْرَانَ: قَالَ سُبْحَانَكَ رَبِّيَ إِنَّكَ أَنْتَ أَعْلَمُ الْغُيُوبَ*: “Vakta ki ifâkat bulup akıl âlemine gelince dedi ki: Ey benim mahbûbüm, sevme konusunda sana herhangi bir şeyin ortak kabul edilmesinden ben seni tenzih ederim. Senden başka sevgili yoktur, senin vechinden ve sana kavuşmaktan başka istenecek bir şey de yoktur. Ben nefsimden, enâniyetimden, nefsimde âit olan lezzetlerden ve hazlardan tevbe ve rücû ettim, ben inananların ilkiyim”<sup>5</sup>

Bundan sonraki beyitlerde tecelîyât-ı esmâiyye ve zâtiyye konu edilir.

### 11- وَلَوْ أَنَّ مَا بِي بِالْجِبَالِ وَكَانَ طَوْ رُسَيْنًا بِهَا قَبْلَ التَّجَلِّي لَدُكَّتْ

**Lügatler:** *طور سينا*: Hz. Mûsâ'ya tecelî olunan dağdır. *دك*: Fi'l-i mâzi meçhuldür, *دك*'den müştaktır. *دك*: Yere düşüp parça parça olmaya denir.

**İrab:** *لو* şart harflerindedir, başka bir şeyin imkânsızlığından dolayı bir şeyin imkânsızlığına delâlet eder. *ن*: Hurûf-i müşebbehe bi'l-fiil'den bir harftir. *و*: Mâ-i mevsûle, *bâ*: Harf-i cer, mütaalleki mahzûf, mahzûf müteallaki ile i'râbda mahalli yok, mevsûlün sılasıdır. Ve sılasıyla birlikte mevsul *ن*'nin ismidir. *حل* *بالجبال*'de *bâ* harf-i cer, müteallaki mahzûf fiil, takdîri: *حل* *بالجبال*. Ve bu cümle *ن*'nin haberidir. *كان*: Nâkis fiillerdendir, ismi *طور سينا* dır. *و*'da *bâ*, *ع* mânâsınadır, müteallakıyla *كان*'nin haberidir, zamir *ع*'e râcidir. *دك*: *لو*'in cevâbidir, fâili altında gizlidir, *ع*'e âittir.

**Mânâ:** Muhabbet yolunda bana gelen belâ ve meşakkat, dağlara inseydi /17-b/ muhakkak ki o dağlarla birlikte Tûr-ı Sînâ tecellîden önce parça parça olup yerle bir olurdu.

Şâir aşk belâsı ve sevgi mihnetinden ne hallere düştüğünü anlatmak üzere şöyle der:

### 12- هَوَى عَيْرَةً نَمَّتْ بِهَا وَجَوَى نَمَتْ بِه حُرْقٌ أَذْوَأُهَا بِي أَوْدَتْ

**Lügatler:** *عَيْرَةٌ*: Göz yaşı, gözün içinden dışına çıkıp yanaklara taşıdığı için bu isim verilmiştir. *نمت*: *نممة*'den müştaktır. Nemîme, sözü naklederek açığa çıkarmaya denir. *Ferrâ* şöyle der: *يقال ابل نمة اذا لم يبق في جوفها شيء*

<sup>5</sup> Bu yorumlu tercüme aynen Ankaravî'ye âittir. Âyetin çıplak meâlî şöyledir: “Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim ve ben inananların ilkiyim” (A'raf, 7/143)

ya denir. Ferrâ şöyle der: "Devenin karnında herhangi bir şey kalmadığı vakit ابل غة denir." جوى: Kalp hastalığı ve aşk kederi. غة'dan müştaktır, غة: ziyâdeliğe denir. حرق: حرقه'in cem'idir. Yanmadan hâsil olan eserin ismidir. ادوا: اداء'in cem'idir. اداء: Hastalığa denir. اودت: اهلكت mânâsındır, bir kimse bir kimseyi helâk etse اولدى لوان فلان derler.

İ'râb: هوى ve جوى ikisi birlikte takdîren merfû, mahzûf mübtedânın haberidir. Takdîri: جوى هو هوى هو demektir ve bu zamirler, bir evvelki beyitte olan mâ-i mavsûle râcidir. عيرة: Mübtedâ-i nekredir. غة haberidir. غة'tin üzerine takdîmi tashîh-i mübtedâ içindir. شر اهر ذاناب min vechin tahsis kesbetmiştir. Takdîr-i kelâm ساكية جاربة demek olmalıdır veya ما تم الا عيرة olabilir. Müzekker zamir ile به de câiz olur. O zaman ادوا'nın lafzına rüçü eder. Bu takdirce به'deki zamir جوى'ya râcidir. Her ikisinde de bâ ilsak içindir. ادوا'da zamir حرق'te râcidir. ادوا lafzan merfû mübtedâ, اودت mahallen merfû onun haberidir. Mübtedâ haberiyle birlikte mahallen merfû حرق'in sıfatıdır. غة به حرق başka bir cümledir ve جوى'nın sıfatıdır.

**Mânâ:** Bana gelen öyle bir hevâ ve muhabbettir ki gözümün yaşı nem-mamlık edip onu açığa çıkardı; dert ve belâ da o sebeple arttı. İçimin yanıp tutuşması ve bu yanmanın hastalık ve sıkıntısı beni helâk eyledi.

Şâirin bu hallerini bu şekilde dile getirmesi, olayı hikâyeye ederek mübtedâlerin bundan hisse almaları içindir, yoksa şikâyet için değildir.

### 13- فطونان أرح عند نوحى كادمعى و ابقاد نيران الخليل كلوعتى

**Lügatler:** طوفان 'ın aslı طوف'tandır. طوف: Bir şeyin etrâfını dolanmaya derler, Nuh kavmini çevrelediği için o çok suya طوفان dediler. نوحا بوح ناح: نوح 'dan masdardır, feryat ve figanla ağlamaya denir. ادع: ادع'in cem'idir. ابقاد: Ateş yakmak. نيران الخليل: Nemrud'un /18-a/ Hz. İbrâhim için yaktığı ateştir. كلوع: Muhabbet yanığı.

İ'râb: طوفان: mübtedâ, كادمعى haberî. ابقاد: Mübtedâ. كلوعتى: Haberî.

**Mânâ:** Âlemi suya boğmuş olan Hz. Nûh'un tûfanı, benim feryat ve figanla ağlamam yanında âdetâ benim göz yaşım gibidir. Hz. İbrâhim'in ateşinin tutuşturulması benim içimin yanması gibidir.

Her ne kadar bu fasîh beyitlerde söylenen haller mübâlağa gibi görünse de, işin aslı îtibârîyle hakîkati ifâde eder. Zîrâ Hz. İbrâhim'in ateşi cismânîdir. Ve cismânî olan sonludur. Muhabbet ateşi ise rûhânîdir ve sonsuzdur.

Rûhânî zevk ve safâ, cismânî zevkten ne kadar leziz ve latif ise rûhânî azab ve belânun da cismânî azabdab şiddetli olması tabiidir.

Bir cevap da şudur: Aslında muhabbet Hakk'ın sıfatıdır. Çünkü *فاحببت ان اعرف* (Bilinmeyi sevdim) ve *يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ* (O, onları sever, onlar da O'nu severler" (Mâide, 54) buyrulmaktadır. O bakımdan muhabbet Hakk'ın kadîm sıfatlarından ve sonlu değildir, başka şeyler Allah'ın sıfatlarına nisbetle sonludur. Hal böyle olunca, ilâhî sevgi bir âşıkta görüldüğü vakit, onun bir çok eserleri de ortaya çıkar. Meselâ, sevginin, kendisinden ayrılmayan bir harâreti vardır ki sevenin sevilenden ayrılma hükümlerini yok eder. Yine bâzen öyle olur ki, bu sevginin meyil ve yâra kavuşma ümidinden rutûbet eseri zuhûr eder, o zaman coşkunluk, tazelik ve neşeyi mûcib olur. Bâzen bu sevginin ateşinden dolayı, mahrûmiyet korkusu ve ayrılık endişesi düşüncesiyle, sevene katılık ve kurulluk âriz olup onu gam ve kedere sürükler. Ne zaman ki gam ve kedere düşer, hüznün katılığı ve keder kuruluğundan, sevenin organlarına zayıflık, düşkünlük ve perîşanlık âriz olur. Sevgi ateşi ve hüznün kuruluğu şiddetlenirse, o yanmadan dolayı içinin buharı kat kat artar. Bu buhar ciğer tarafına giderse ağlayıp inlemeye, feryat ve figâna yol açar. Şâyet dimağa yükselirse, dimağdaki aslî rutûbetle vasıflanarak göz pınarından göz yaşı şeklinde çıkar. İşte bu göz yaşı yanaklara kadar inerse ona "abera" (عبرة) denir.

Bu husus anlaşıldıysa şu ortaya çıkıyor: Göz yaşının sebebi, buharın çokluğu; buhar çokluğunun sebebi, harâretin şiddeti; harâret şiddetinin sebebi, sevginin kuvveti; sevgi kuvvetinin sebebi ise güzelliğin çokluğu ve kemâlin letâfetidir ki bu ikisi nihâyetsizdir. O bakımdan, sebebinin aslı sonsuz olduğundan dolayı, bu güzelliği sevenin göz yaşı ve yanıp yakılmasının nihâyetsiz olmasına şaşılmamalıdır. Sebebi sonlu olduğu için Nuh tûfanı sonludur. O halde göz yaşı ve elemelerin sebebi, Nuh tûfanı ve Hz. İbrâhim'i yakan ateşin sebebinden daha fazladır. Bu bakımdan zayıfı kuvvetliye teşbih kâidesiyle tûfanı göz yaşına, ateşi de /18-b/ iç yanığına benzetti.

#### 14- فَلَوْ لَا زَفَرِيْ اَغْرَقْتِيْ اَدْمَعِيْ وَكَلَوْ لَا دُمُوْعِيْ اَحْرَقْتِيْ زَفَرِيْ

**Lügatler:** الزفرة والرفير: Ateş gürlütüsü, inlemek, şiddetli ses ve nefesini içeri çekip göğsünü öltürmeye derler. اغراق: Gark olmak.

**İ'râb:** Fâ, cevâb-1 şart-1 mahfuz. ادمعى'nin اغرقتى: فاعلى. زفرى: فاعلى.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, eğer benim iç yanığım ve acıklı âhım olmasaydı, göz yaşlarım beni gark ederdi, eğer göz yaşlarım olmasaydı, ateşim ve yanışam beni yakardı. Göz yaşlarım bağrımın ateşini söndürür ve gönül yanığım göz yaşımı yok eder. İşte bu ikisinin hâsıl ettiği dengede bu varlık âleminde durabiliyorum. Aksi halde eğer böyle olmasa ve biri gâlip olsa helâk olmam kesinleşirdi.

### 15- وَ حُزْنِي مَا يَعْقُوبُ بَتْ أَقْلَهُ      وَكُلُّ بِلَا أَيُّوبَ بَعْضُ بِلَيْتِي

**Lügatler:** حُزْن: Hânun fethasıyla olursa arzda olan katılık demektir. حُزْن: Zammeyle insan nefsinde gamdan hâsıl olan katılık ve kuruluğa denir. بَتْ: İstemeksizin ortaya koymak ve dağıtmak. بِلَا: Bir nevi belâ.

**İ'râb:** حُزْنِي: Mübtedâ. مَا: Mâ-i mevsûle. يَعْقُوبُ: Mevsulün sılasıdır. Mevsul sılasıyla birlikte mahallen merfû, ikinci mübtedâ. أَقْلَهُ: İkinci mübtedânın haberidir ve ikinci mübtedâ haberiyile birlikte birinci mübtedânın haberidir. كِل: Başka bir mübtedâ. بِلَا'ya muzâftır. بِلَا'nın maksur olması zarûret-i şî'r içindir. بِلَا da mübtedânın haberidir, بِلَا'ye muzâftır.

**Mânâ:** Yâkub'da görülen hüznün benim hüznümden daha azdır. Eyyub'un çektiği belânun tamamı bile benim belâmın sâdece bir kısmı sayılır. Zîra Yâkub'un hüznünün aslı Yûsuf'un kaybolmasından dolayı idi. Bu hüznün ve bu kayıp, bir araya geldiklerinde son bulur. Lâkin bunun hüznü Allah sevgisinin kemâlidir ki; sebebi, sonsuz olan ilâhî güzelliştir. Sonlu olan ise sonsuz olana nispetle azın da azıdır. Eyyub'un belâsı ise cismânîdir. Cismânî olan her şey sonludur. Burada söz konusu olan belâ (gam, keder) ise rûhânîdir ve sonlu değildir. O bakımdan cismânî belâ, rûhânî belânın ancak bir parçasıdır. Bunun böyle olması sebebine nazaranıdır. Nitekim zikrolundu.

### 16- وَ آخِرُ مَا أَلْقَى الْأُولَى عَشَقُوا إِلَيَّ      الرَّدَى بَعْضُ مَا لَأَقَيْتُ أَوَّلَ مَحْتَتِي

**Lügatler:** آخِر: Evvelîn karşıtıdır. أَوْلَى: üzerine başka şeylerin saklandığı şey. عَشَقُوا: bir şeyi atmaya denir. إِلَيَّ: Hemzenin zammıyla, cemidir, lafzından müfredi yoktur, başka lafızdan müfredi, müzekker için إِلَيَّ, müeennes için إِلَيَّ dir. العشق: Sevginin şiddetlisidir. الرَّدَى: Yok olma. لَأَقَيْتُ: Mülâkattan müştaktır. /19-a/ مَلَافَت: Birisinin yüzünü görme ve yetişme. مَحْتَتِي: İmtihan olunan şeyin ismidir.

**İ'râb:** آخِر: Mübtedâ, بَعْضُ: haberidir ve kendisi mâ-i mevsûfa muzâftır. أَوَّلَ: Fî'l-i mâzi; fâili altında gizli zamîridir. Ve mâ-i mevsûfe râcidir. إِلَيَّ: Mahallen

mansubdur, 'القى' nın mefulüdür. عنقوا 'القى' nın silasıdır. الى الردى 'da 'القى , الى ya müteallıktır. زل: Zarfiyyet üzere mansub olup معمة muzâftır.

**Mânâ:** Âşık olup da kendilerini helâke atanların belâ ve sıkıntılarının en son noktası bile, benim bu imtihanda karşılaştığım belânın sâdece bir kısmıdır. Onların, işin başında çektiklerini ben daha başlangıçta çektim.

Şöyle de düşünülebilir: 'القى' nın fâili 'الى , الى 'da hemze vicdan için olur; الى 'da 'الى الى الردى' olur. Bu durumda mânâ şöyle olur. Helâke âşık olup da kendi nefislerini o belâdan kurtarmak için onların karşılaştıkları belânın en sonu, bu imtihanda benim karşılaştığım belânın sâdece bir kısmıdır.

Hangi şekilde düşünülürse düşünülün, istîfâdının kuvvetine ve seyri- nin sür'atine işârettir.

### 17- فَلَوْ سَمِعْتَ أُذُنَ الدَّلِيلِ تَأْوِهِي لَا لَامِ اسْقَامٍ لِحَسْمِي أَصْرَتْ

**Lügatler:** اذن: Kulak. دليل: Bir şeye yol gösterici ve maksadına ulaştırıcı olan. Ah vah etmek. لام: Elemin çoğulu. لم: Hoş olmayan şeyi idrak etmeye denir. اسقام: 'in çoğulu. حسم: Bedene has olan hastalık. العثر: Zammeyle nefiste, bedende, dinde, malda veya mevkideki kötü hal. جسم: Uzunluğu, genişliği ve derinliği olan şeye denir, burada "beden" kastedilir.

إ'rab: لو: Şart harfi. سمعت: Şart fiili. اذن: سمعت'in fâilidir. تأوي: mef'ûlüdür. لام'da lâm 'ا' müteallıktır. اسقام 'a muzâftır. بحسمي 'de bâ, ta'diye için, اصرت'e müteallıktır. اصرت'in fâili altında gizlidir, لام ve اسقام 'a râcidir.

**Mânâ:** Bu beyit aşağıdaki beyite bağlıdır. Zîrâ لو'in cevâbı لا ذكره'dür.

### 18- لَأَذْكُرَهُ كَرِيبِي أَدَى عَيْشِ أَرْمَةِ بِمُنْقَطِعِي رَكْبِ إِذِ الْعَيْسُ رُمَّتْ

**Lügatler:** ذكر: Dil veya kalple anılan şeyi hatırlamaya denir. كرب: Üzüntü demektir. Gamdan daha fazlası için bu kelime kullanılır. اذى: Zarardan doğan e- leme denir. عيش: İnsana ve hayvana mahsus olan hayâta denir. ارمة: Belânın şiddetine denir. منقطع: Maksûdundan ayrılan kimseye denir. ركب: Rakîbin çoğuludur, burada kâfile mânâsınadır, deveye bindikleri için bu kelime kullanılır. عيس: deve demektir. رم: Yular takıldığı zaman bu ifâde kullanılır.

İ'râb: لاذكره: 'in cevâbıdır. اذكر: İf'al bâbından /19-b/ fiil-i mâzidir. Zamir 'e râcidir. كرمي: Fâildir اذكر'nin. اذى: اذى'nin ikinci mef'ûlûdür ve عيش'e muzâfdir. عيش Dahî k'azme'e muzâfdir. Bir muzâf takdir etmek gerekirse وقت veya حالة düşünülebilir. يمتطى'ya mâ'ya müteallıktır.

**Mânâ:** Kendi hâlini ağlayıp sızlamasını, kervandan ayrılıp hayattan ümîdini kesen bir kimseye benzetir ve şöyle der: Eğer benim âh ü vâhımı, ağlayıp inlemelerimi benim bedenime zarar veren elem ve hastalıkların sıkıntılarında doğan âhımı, kervanın başındaki kimse (delil) işitseydi; benim keder ve hüznüm, o delîle, deve yularlanıp herkesin merkebi yüklendiği sırada kâfileden kopan kimsenin çektiği sıkıntıyı ezâ ve cefâyı hatırlatırdı. Benim belâ ve sıkıntılarım, kâfileden kopup sahrâ ve çöllerde azıksız, bineksiz, şaşkın ve başı boş kalıp tatlı candan ümit kesmiş kimsenin belâ ve elemine benzer. Delîlin kulağı, eğer benim ağlayıp inlememi, ah-vah edişimi işitseydi, kâfileden kopmuş ve canından ümit kesmiş mihnetzedenin sesine ve inlemesine benzetirdi.

## 19- وَقَدْ بَرَحَ التَّيْرِيحُ وَأَبَادَنِي وَأَبْدَى الضَّنَّ مَنِّي خَفِيَّ حَقِيقَتِي

**Lügatler:** يذهب عنه و زال من مكانه denir ki ذهاب منه , yâni mekânından gitti ve zâil oldu demektir. يروح بفلان: Şiddet ve meşakkat, nitekim يروح من الأمر: İş ona zor geldi; يروح بفلان باد . باد الشيء يبدأ و يبدا و يبدأ "Kadı filân kimseye şiddetli davrandı demektir." القاضى: Şey helâk oldu demektir. يبادى: Yâni helâk etti. الإبداء: izhar mânâsıdır. Sülâsisi اصابه: Hastalık ve zayıflık. العنا: Hastalık ve zayıflık. يبدأ و يبدأ: Açıka ortaya çıktı demektir. المرض denir, hastalık onu zayıf ve nahif kıldı, demektir. خفى: Fa'il vezninde mef'ul mânâsıdır. Yâni gizli fakat varlığının hakikati sâbit olan şey demektir.

İ'râb: تـ: Tevakkü', bekleme harfi. يروح: Fil-i mâzi التَّيْرِيحُ fâildir. 'de bâ ta'diye harfi, 'ya müteallıktır. أبادنى: Fâili tahtında gizli يروح'a râcidir. فاعله: Fiil-i mâzi, العنا: takdîren merfû fâildir. من: Teb'iz için, 'ya müteallık. خفى حقيقتي: Yâni muzâf takdir ederek خفى صفات حقيقتي demektir.

**Mânâ:** Muhakkak ki hüznün ve şevkân şiddet ve meşakkati beni zâil kıldı. Eğer بَرَح seddeli olarak tef'il bâbında okunursa mânâ şöyledir: Aşkân şiddeti bana çok ağır geldi, beni mahvetti. Ve de zayıflık ve nahiflik benim hakîkatimin gizli sıfatlarını ve kalbimin örtülü hallerini açığa çıkardı

## 20- فَتَادَمْتُ فِي شَكْوَى التَّحْوَلِ مُرَاقِبِي بِجُمْلَةِ أَسْرَارِي وَ تَفْصِيلِ سِرِّي

**Lügatler:** تادمت: Münâdemettendir. Münâdeme, şarap meclisindeki konuşmaya denir. Münâdeme şarap hakkında olursa sarhoşluğu mücib olur. Sarhoşluk da sırrı ifşâ etmeği gerektirdiğinden, münâdeme sözü, sıradan konuşma mânâsında kullanılmıştır. بجملة'de bâ ta'diye harfi olup münâdemenin muhâdese mânâsına olduğunu gösterir. Zîrâ احداه بكنا denir. شكوى: Şikâyete denir. تحول: Cismin zayıf ve ince olmasına denir, نخل'den müştaktır. نخل جسه نحولا denir, "incelik ve zayıflıkta cismi nahl gibi oldu demektir" رقيب و مراقب: Gözcü ve bakıcı olan kimseye denir. Burada kastedilen fiilî tecellilerde kalan mübtedî sâlikler veya zâhir ehli olmalıdır. Zîrâ çoğu evleyâullahın hallerini gözetleyicidirler. اسرار: Sırrın çoğulu. سيرة yol.

İ'râb: Fâ mahzûf şartın cevâbı. مراقبي'nün mef'ûlüdür. بجملة'de bâ تادمت'ye müteallaktır; muhâdese mânâsını mutazammın olduğundan dolayı. تفصيل: بجملة'ne mâtuftur.

**Mânâ:** Hastalık ve belânın şiddeti bana gâlip gelerek hakîkatimin gizli yönlerini ortaya çıkarınca, ben konuştum ve gözetleyicime zayıflığın şikâyetinde bütün sırlarımı ve yolumun tafsîlâtını hal diliyle haber verdim.

Bâzı nüshalarda شكوى التحول şeklinde gelmiştir. Bu münâdemete de uygundur. "Zayıflık sarhoşluğunda" demek olur.

## 21- ظَهَرْتُ لَهُ وَصَفًا وَ ذَاتِي بِحَيْثُ لَا يَرَاهَا لِئَلْوَى مِنْ جَوَى الْحُبِّ أَبْلَتْ

**Lügatler:** وصف: Bir şeyin süsünü ve güzel sıfatlarını anmaya denir. وصفا Yerine بلوى yazılan nüshalar da vardır. ذات'tan murad, burada cisimdir. بلوى ve بلوى aynı mânâyadır. جوى: Kalb hastalığı. ابلت: ابلت'den alınmadır. Yâni "elbise eskidi". ابلت: Eskitmek.

İ'râb: ظهرت: nefs-i mütekellim, له'de zamir مراقب'e râci. وصفًا: temyîziyyet üzere mansub. ذاتي'nin fâili altında gizli, مراقب'e râci. Mef'ûlü müennes zamirdir ki ذات'a râcidir. لئالوى'da lâm ta'lil için, ابلت'in fâili altındaki zamirdir ki بلوى'ya râcidir. Ve mef'ûlü mahzûftur ki ذات'tır.

**Mânâ:** Ben o adı geçen gözeticiye, sırlarımı ve niyetlerimi anlattığım zaman zâhir oldum, sıfat ve mânâ bakımından zâhir oldum. Halbuki benim cismimi o gözetleyici görmezdi. Bu, muhabbetin dert ve ateşinden hâsıl olan /20-b/ belâdan dolayı böyleydi ki, o belâ benim bedenimi eskitmiş, iyice harap hale getirmişti.



## 22- فَايَدَتْ وَ لَمْ يَنْطِقْ لِسَانِي لِسْمَعَهُ هَوَاجِسُ نَفْسِي سِرًّا مَا عَنْهُ أَخْفَتْ

Lügatler: هواجس: هواجس: هواجس: Kalbe gelen nefsin hâdisine denir. ااياد: Izhar etmek.

İ'râb: Fâ atıf için. فایدت: Geçen beyitteki ظهرت üzerine mâtuftur. لم ينطق 'ta vav hâliye. لسمعه 'de lâm 'ایدت 'ta'diye içindir. Ve zamîri geçen beyitteki رقب'e râcidir. هواجس 'in fâilidir. سر: 'ایدت 'in mef'ûlüdür. ما: Mevsul için, sılası اخفت 'tir, âyidi mahzûftur. اخفت 'in fâili altındaki zamirdir ki نفس'e râcidir. عنه: 'اخفت 'e müteallıktır, zamîri رقب'e râcidir.

**Mânâ:** Nefsimin o gözetleyiciden gizlediği sırrı, nefsimin kuruntuları ve cismimin fikirleri ifşâ etti. Halbuki benim dilim o gözetleyicinin kulağına o sırrı söylememişti. Ve aşk ve muhabbât sırrını hiç kimseye ifâde etmemişti.

چو نام تو گویم زبان در نگنجد      چو جام تو نوشم دهان در نگنجد  
میان من و تو چه جای میانست      میان من و تو میان در نگنجد

[Adını söylesem, dile sığmaz; kadehini içsem ağıza sığmaz. Benimle senin aranda "ara" kelimesinin yeri var mı? Benimle senin arana "ara" (fâsıla) sığmaz.]

## 23- وَ ظَلَّتْ لِفِكْرِي أُذُنُهُ خَلْدًا بِهَا يَدُورُ بِهِ عَنِ رُؤْيَةِ الْعَيْنِ أَعْتَدَتْ

Lügatler: لاجل ادراك فكري yâni: ففكري. yâni "oldu" demektir. ظلت: صارت mânâsına, yâni "oldu" demektir. لاجل ادراك فكري yâni "oldu" demektir. موزاف hazfedilmiştir. لكر: Beş bâtını duyudan bir kuvvettir ki ilmi ma'lûma ulaştırır. خلد: Gözsüz köpek (köstepek) dedikleri fâre ki hiç gözü yoktur, fakat keskin bir idrâki vardır. nitekim bir kimse bir şeyi ihâta etse darb-ı mesel olarak دار: دار: Hânın zammesi, lâmin sükûnuyla دار: افغى فلان عن كذا denir. Müfredi خلد 'dir. Hânın zammesi, lâmin sükûnuyla دار: افغى فلان عن كذا denir. Bir kimse bir şeyi kuşattığı zaman. Bir şey bir kimseye kâfi gelse ve ondan yüz çevirip istemese افغى فلان عن كذا denir.

İ'râb: ظلت: Nâkis fiillerdendir, ismi 'اده 'dir. Zamir رقب'e râcidir, haberi خلد 'dir. Muzâf takdir edilirse اذن خلد demek olur. با 'da bâ sebebiye mânâsınadır. لكر 'nün fâili altında müstetir zamir, رقب'e âittir. به 'deki zamir لكر 'e âittir; bâ 'in mânâsına veya ta'diye içindir. اعنت 'in fâili altında olan zamirdir ki اذن'e râcidir ve mef'ûlü mahzûf رقب 'dir.

**Mânâ:** Rakîbin (gözetleyicinin) kulağı, benim düşüncemi anlama konusunda köstebeğin kulağı gibi oldu ve o kulağı sebebiyle /21-a/ benim düşüncemde dolaşır, onu kuşattı, öyle ki onun kulağı, kendisini gözün görmesinden müstağnî kıları.

خَلَدَ: İki fethayla “kalb” mânâsına da gelir. Buna göre mânâ şöyle olur: “O rakîbin kulağı, benim fikrimi idrakte kalbim olmuştur.” Fakat birincisi daha uygundur, zîrâ zarif bir nükteyi ihtivâ eder.

## 24- فَأَخْبِرَ مَنْ فِي الْحَمَى عَنِّي ظَاهِرًا بِيَاظِنِ أَمْرِي وَ هُوَ مِنْ أَهْلِ خُبْرَتِي

**Lügatler:** اخبار: Haberden hâsıl olan şeyi bildirmeğe denir. حمى: Kabileye denir, burada ehl-i tarik veya âlem ehli kasedilmiş olmalı. الخيرة: Hânın zammı ve bânın sükûnuyla, bilinmeyen şeyleri haber yoluyla bilmeye ve işlerin iç yüzünden haberdar olmaya denir. خبر Bundan müştaktır.

**İ'râb:** ف, şart-ı mahzûfun cevâbıdır. خبر 'nin fâili altında gizlidir, rakîbe râcidir. من: امر 'nin mef'ûlüdür. بياظن 'de bâ 'amer 'yi ta'diye içindir. هو 'de vav hâliyedir, zamir rakîbe râcidir.

**Mânâ:** Rakîb, benim bütün hallerimden haberdar olunca, âlemdeki veya muhabbet yolundaki kimselere zâhiren alâ melei'n-nâs, benim içimin sırrını ve işimin iç yüzünü haber verdi. Halbuki o rakîb beni en iyi bilenlerdendir.

## 25- كَانَّ الْكِرَامَ الْكَاتِبِينَ تَنْزُلُوا عَلَى قَلْبِهِ وَحَيًّا بِمَا فِي صَحِيفَتِي

**Lügatler:** Kirâmen kâtibin, mükelleflerin işlerini yazan meleklerdir. رحى: Gizli işâret demektir, daha sonra Hak ve melekler tarafından ilkâ olunan şeye dendi.

**İ'râb:** كَانَّ: Hurûf-i müşebbehe bi'l-fi'lden bir harftir, ismi: كرام الكاتيبين , haberi: تولى. رحى: Temyîziyyet üzere mansub.

**Mânâ:** Sanki Kirâmen kâtibîn, benim amel sayfamdaki sırları, vahiy şeklinde rakîbin kalbine indirdi. Öyle ki, benim zâhir ve bâtınımın sırrına ve benim hallerime benden sudûr ve zuhûr etmeksizin muttali' oldu.

## 26- وَمَا كَانَ يَذْرَىٰ مَا أُجِنُّ وَمَا الَّذِي حَشَايَ مِنَ السَّرِّ الْمَصُونِ أَكْتَتِ

**Lügatler:** معرفة الشيء من الجملة: الدراية (Fitaraten bir şeyi bilmek) Onun için Hakk'a izâfe olunmaz. الحش: Setr, yâni bir şeyi duyulardan gizlemeğe denir. حشا: İnsanın bâtnî uzuvları ve güçleri. المصون: Mahfuz. اكتت: كمن 'dan müştaktır; كمن: Kâfın kesresiyle örtü ve perdeye denir.

**İ'râb:** ما: ما كان: Nâfiye, كان: Nâkıs fiilerden, ismi müstetir zamir rakîbe râci. Haberi: ما اجن 'de mâ mevsul. احن: If'al bâbından nefsi-i mütellim, mânân sılasıdır. ما اذرى 'de 'a istifhâmiyye. اكتت 'in fâili altında gizli, حشا 'ya râcidir. /21-b/

lasıdır. *إِذْ* de *ما* istifhâmiyye. *كُنْتُ*'in fâili altında gizli, *حَسْبُ*'ya râcidir. /21-b/ *Zürâ* *حَسْبُ* semâi müennestir.

**Mânâ:** Rakîb, kendisinden gizlediğim şeyi bilmezdi; benim bâtınımın, mahfuz sırdan örtüp gizlediği şeyin ne sır olduğunu bilmezdi.

## 27- فَكَشَفُ حِجَابِ الْجِسْمِ ابْرَزَ سِرًّا مَا بِهِ كَانَ مَسْتَوْرًا لَهُ مِنْ سَرِيرَتِي

*Îrâb:* fe mahzûf şartın cevâbı. *كُنْتُ*: Mübtedâ, *حِجَابِ* muzâftır. O da *جِسْمِ* muzâftır. *ابْرَزَ*: *فِي*'-i mâzi müstetir zamir fâili, *كُنْتُ*'e râci *سِرًّا* mef'ûlüdür. *ما* Nekre-i mevsûfe, *بِهِ* de bâ harf-i cer *مَسْتَوْرًا* müteallıktır. Zamir *جِسْمِ*'e râcidir. *كَانَ*: fiil, e'âl-i nâkisadan; ismi altında gizli, mâ-i mevsûfa râci. *مَسْتَوْرًا*: Haberidir. *لَهُ* de lâm *ابْرَزَ*'e müteallık, zamir rakîbe râci. *مِنْ*: Beyan için, *ابْرَزَ*'e müteallık. *سَرِيرَتِي* *مِنْ* *سَرِيرَةٍ* bir mânâyadır.

**Mânâ:** Gerçi rakîb benim gözleyip içimde sakladığım sırdan haberdar olmadıysa da; cisim perdesinin açılıp yok olması, kendisinin örtmekte olduğu sırrımı ortaya koydu.

Burada ortaya çıkan sırdan murad, kalbinin fikirleri ve rûhunun sırlarıdır. Cisim perdesinin açılmasından murad, zayıflık ve nahiflikte cismin incelmesidir. Ve dış zayıflığından dolayı rakîbin, iç sırlarına vâkıf olmasıdır.

## 28- وَ كُنْتُ بِسَرِّي عَنْهُ فِي خُفْيَةٍ وَ قَدْ خَفَّتْهُ لَوْهْنٍ مِنْ نُحُولِي أَنْبِي

**Lügatler:** *الخفية*: Gizli, *الحفا*: Kesre ile kendisiyle örtülen şey demektir, “gıtâ” gibi. *خَفِيَ* *فِلَانٌ* *فِلَانًا* filân kimse filân kimsenin hafâsını izâle eyledi. Nitekim bir özün kabuğunu izâle edince *قَشْرَتُهُ* derler. Demek ki *خَفَّتْهُ*'nin mânâsı: *ازالت خفاءه فظهرته بازالة*: *انته* *فألتن* *vezninde* *انته* *den* müştaktır. *لَوْهْنٍ*: Üzüntülü kimsenin elemden hâsıl olan sesidir.

*Îrâb:* *رُ* de bâ, musâhabet için. *سَرِّي* ve *عَنْهُ* de zamir *مُرَاقِبٍ*'e râci. *خَفَّتْهُ* *رُ* de vav hâliyye, zamir *سَرِّي*'a râci, fâili *أَنْبِي*'dir. *لَوْهْنٍ* de lâm ta'lil için. *مِنْ*: Ya ibtidâiyye ya beyâniyyedir.

**Mânâ:** Ben bu sırrımla o rakîbden gizliydim, halbuki o sırrın gizliliğini ve perdesini nahifliğimin yol açtığı zayıflık sebebiyle inlemem yoketti. Böylece inleyişim, beni gizlilik mertebesinden zuhûra getirip rakîbe sırrımları açtı.

Bâzı nüshalarda **بنه** şeklinde yazılmıştır. Buna göre mânâ /22-a/ “Benim enînim, onu **ızhar ederek** sırrıma cefâ eyledi” demek olur. Fakat birinci mânâ daha uygundur.

29- فَاظْهَرْنِي سَقَمًا بِهِ كُنْتُ خَافِيًا لَهُ وَ الْهُوَى يَأْتِي بِكُلِّ غَرِيْبَةٍ

**Lügatler:** غريب: Kendi cinsi arasında benzersiz olan ve hakkında bilgi olmayan şeye denir. Öteki lügatler açıktır.

**İ'râb:** Fe atf için. كُنْتُ: سقم'ye mâtuftur. سقم: فَاظْهَرْنِي'nin fâilidir. به'de bâ, سَهْبِيَّيْYE مَوْلَا'ya müteallik; zamir سَقَم'le râcidir. له'de zamir رَبِّب'e âit, lâm فَاظْهَرْنِي'ye mütealliktir. الْهُوَى'da vav hâliyye. غَرِيْبَةٍ: Mahzûf mevsufun sıfatıdır, takdîri: بِكُلِّ غَرِيْبَةٍ

**Mânâ:** Ben sırrımı rakîbden gizlemiştim. Fakat hastalık beni rakîbe gösterdi. Aslında ben o hastalık sebebiyle rakîbin gözünden ve başka insanlardan gizlenmiştim. Oysa muhabbet ve hevâ çok garib bir durum ortaya çıkardı.

“Garib durum”dan murad, hastalığın hem gösterilmesi hem gizlenmesidir. Hastalığın rakîbe gösterilmesinin sebebi; yüzünün sarılığı, organların zayıflık, nahifliğinden rakîbin muhabbet kokusunu koklamasına mâtuftur. Gizlenmesi ise, hastalık ve zayıflığın şiddeti onun cismini perîşan ve neredeyse yok ederek, rakîbin gözünün onu görmemesidir. İşte tek şey olan bu hastalık, görünme ve gizlenme gibi iki zıt şeye birlikte sebep olmuş olur. Gerçekten sevgi bu şekilde, âdetlerden ve anlayışlardan uzak işleri çokça meydana getirir.

İbn Fânz yukandaki on üç beyitte cism-i zâhirin yâni bedeninin elem ve hastalıklarını beyan ettikten sonra, bâtinî elem ve hastalıklara başlar ve der ki:

30- وَأَفْرَطَ بِي ضُرٌّ تَلَاشَتْ لِمَسَّهُ أَحَادِيثُ نَفْسِي كَالْمَدَامِيعِ نَمَتْ

**Lügatler:** تَلَاشَتْ: تَلَاشَتْ'ın aslı tekaddümde israf olduğu gibi bizzat isrâfın kendisi için de kullanılır; burada kastedilen de budur. نَمَتْ: تَفَاؤُلُ بَابِ نَمَتْ: Tefâul bâbindan lâ-şey' ve yok olmak. مَدَامِيعِ: مَدَامِيعِ'nin cem'i. O da göz yaşı yeri demektir, burada göz yaşı murad olunur. مَسَّهُ: مَسَّهُ'nin mânâsıdır.

İ'râb: حَرّ: حَرّ'ın fâilidir. ی' de bâ ilsâk için. ل' de lâm ta'lil için. حادیت نَفْس: حادیت نَفْس'in fâilidir. نَمْت'ın fâili altında gizli ve مَدَامع'a râci.

**Mânâ:** Zarar ve elemeler benim için haddi aştı. Nefsimin hâtıraları ve içimde olup bitenler, o zararın bana dokunması için yok oldu, içimde olup bitenler de göz yaşlarım gibi sırrımı ifşâ etti.

Burada mübâlağa vardır. Zîrâ hadîs-i nefis (içte olup bitenler) o sevgilinin /22-b/ düşünce ve hâtıralarıdır. Göz yaşı, iç sırlarına delâlet ettiği için nemmâm olur. Ehâdis-i nefsin nemmamlığı şu şekilde olur: Aşırı zayıflık ve nahiflik o dereceye ulaşır ki, onun cisim perdesini tamâmen kaldırarak iç halleri olduğu gibi dışarı çıkar, nefsinin sırları ve fikirleri de kendisini ifşâ etmiş olur.

### 31- فَلَوْ هَمَّ مَكْرُوهُ الرَّدَى بِي لَمَّا دَرَى مَكَانِي وَ مِنْ اخْفَاءِ حُجْبِ خُفْيَتِي

**Lügatler:** هم: Kasd demektir. مَكْرُوه: مَكْرُوه 'den müştaktır. كراهیت Hepsî de "meşakkat" mânâsındadır. رَدَى: Helâklik. دَرَى: Fi'l-i mâzidir, دراية'ten, bilmek demektir, öteki lügatler açıktır.

İ'râb: Fe, mahzûf şartın cevâbı. مَكْرُوه: مَكْرُوه 'nin fâilidir ve دَرَى'ya muzâfdir. Bu muzâf oluş, sıfatın mevsûfa izâfeti kâbilindedir. لَمَّا: لَمَّا 'ye müteallıktır. دَرَى: دَرَى 'in cevâbıdır. مَكَانِي'nin fâili altında gizli ve دَرَى'ya âittir. مَكَانِي 'nin mef'ûlüdür. وَ مِنْ اخْفَاءِ حُجْبِ خُفْيَتِي demektir. مِنْ اخْفَاءِ حُجْبِ اِيّاي demektir. اِيّاي مِنْ اخْفَاءِ حُجْبِ خُفْيَتِي: İ'râbda mahallen merfû', مِنْ اخْفَاءِ حُجْبِ خُفْيَتِي mukaddem haber.

**Mânâ:** Muhabbet beni yok edip elem ve hastalıklar görünen vücûdumu perîşan etmiş, hattâ nefsânî kuruntularımı, içimdeki havâtır ve olup bitenleri de tamâmen mahvetmişti. Şimdi ise öyle bir yok oluş (fenâ) hâsıl oldu ki, eğer helâkin meşakkati bana kasederse benim mekânımı bilemez, benim vücûdumu bulamaz. Benim her şeyden gizli hâle gelmem senin muhabbeti-yin beni gizlemesinden dolayıdır.

Bu beyit, zâhiren ve bâtınen fenâsındaki kemâli göstermektedir.

### 32- وَ مَا بَيْنَ شَوْقٍ وَ اشْتِيَاقٍ فَنَيْتُ فِي تَوَلَّى بِحَظْرٍ وَ تَجَلَّى بِحَضْرَةٍ

**Lügatler:** مَا: zâiddir. بَيْنَ: Bâzen isim bâzen de fetha üzerine mebnî olarak zarf-ı gayri mütemekkin olarak kullanılır. شَوْقٍ: Ayrılık vaktinde sevenin sevilen

tarafına meylidir. اشتياق: âşıkın, mâşukun cemâlini müşâhede ve vuslatının devamına meyl-i bâtıdır. تولى: bir şeyden yüz çevirmek. المظر: Zâ-i mu'ceme ve hâ-i mühmele ile men etmek mânâsına. حظو: dahî bundandır. غلى: Mahbûbun muhibbe zuhûrudur. Bu zât ile ya sıfatlarıyla veya fiilleriyle olur. حضرة: محصور'dan merre-i vâhidedir, finâ mânâsına, yâni cânib ve taraf demektir.

İ'râb: ما بين 'de ma zâid: بين 'nün zarfıdır. الى: 'den bedeldir. Gerisi açıktır.

**Mânâ:** Sevgili, gerek benden vuslatını sakırıp yüz çevirdiği zaman, gerekse bana tecellî eylediği vakit olsun, her iki halde de ben onun şevkiyle iştîyâkı arasında fânî ve perîşan olmaktan hâli değilim. Zîrâ ne zaman ki benden yüz çevirip ayrılrsa, şevkın ateşi vücûdumu yok eder, /23-a/ ne zaman kendini gösterip vuslatını sunsa, yine ayrı şekilde o büyük iştîyak beni fânî ve perîşan kılar. Onun için demişlerdir ki: "الشوق يسكن بالقاء و الاشتياق يزيد" "Ka-vuşma sırasında şevk sükûn bulur, iştîyak ise artar" Ben ise şu iki halden hâlî değilim: Biri, sevgilinin benden imtinâ ile yüz çevirmesi, biri de, tecellî etmesi. Bu iki hal arasında bana hâsıl olan hep yokluktur.

### 33- فُلُوْا لِفَنَائِ مِنْ فَنَاءِ كَرْدِ لِيْ فُوَادِي لَمْ يَرْغَبْ اِلَى دَارِ غُرْبَةٍ

**Lügatler:** فلو fenin fethasıyla "yok olmak"; fenin kesresiyle havâli ve evin yanları. الفواد: kalb. رغب: Aslında "siat" demektir. الى ve الى ile müteaddî yapılırsa hırs anlaşılır. عن ile müteaddî yapılırsa "i'râz" mânâsı anlaşılır.

İ'râb: 'in cevâbi لم 'dir. الفوادى de lâml لاجل mânâsındadır. 'ye müteallıktır. ك من 'den فناءك ibtidâiyedir, 'ye müteallıktır. رد: Fi'l-i mâzî, meçhul, nâib-i fâilî fâilî 'dir. 'de lâml الى mânâsındadır. لم 'in fâilî altındaki muzmer 'a râcidir.

**Mânâ:** Burada "finâ" dan murad, ilâhî ma'lûmat hazretidir. Beytin anlamı şöyledir: Eğer benim cenâb-ı hazretinde îtikâf hâlinde olan kalbim, senin ilminden benim yokluğum için bana reddolunsaydı (geri verilseydi), benim kalbim o âlem-i kudsü ve makâm-ı ünsü bırakıp bu gurbet diyârına ve ayrılık sarayına rağbet etmezdi ve sıkıntı dolu olan âlem-i eşbâha gitmezdi.

### 34- و عُنْوَانُ شَأْنِي مَا أَبْثُكُ بَعْضَهُ وَ مَا تَحْتَهُ اِظْهَارُهُ فَوْقَ قُدْرَتِيْ

**Lügatler:** عنوان الكتاب: Evvelidir ve her nesnenin vasfı ve ibtidâsıdır. حان: Hâle ve kâra derler. ابث: Fi'l-i muzâriin nefsi mütekellimidir. ب: 'den gelir, izhar mânâsındadır.

**Î'râb:** عنوان: Mübtedâ. ابك ما'deki mâ-i mevsul silasıyla mahallen merfû haberidir. ابك: Kâf 'nün birinci mef'ûlüdür. İkinci mef'ûlü معصه'dur. Zamir ما 'ya râcîdir. ما تحه'de mevsul içindir, mahallen merfû mübtedâ, تحه'de zamir واقع'na râcîdir. اظهاره: İkinci mübtedâ, zamir ما 'ya râcîdir. فوق قدرتي haberidir; yâni واقع'na râcîdir. فوق قدرتي demektir.

**Mânâ:** Senin mükemmel güzelliğinin sevgisi konusunda benim hallerimin başlangıcı ve hâl-i pür-melâlimin dîbâcesi bile öyle uzundur ki, ben onun sâdece bir kısmını sana gösterdim. Benim hâlimin altında gizli olan kısımları ızhar etmek ise, kudretimin üstündedir, sayılamayacak kadar fazladır ve benim onu saymaya gücüm yetmez.

### 35- وَأَسْكُتُ عَجْزًا عَنْ أُمُورٍ كَثِيرَةٍ بِنُطْقِي لَنْ تُخْصَىٰ وَ قُلْتُ قُلْتُ

**Lügatler:** الاحياء: Kudretin /23-b/ zıddı. العجز: Sözü terk etmek. الكوت: Saymak. نطق: den fi'l-i mâzîdir. نطق: 'nün nefsi-i mütekellimidir. قال: قلت: Saymak.

**Î'râb:** معجزا: Mansubdur, mef'ûlü lehdır. بنطقي'de bâ 'ya müteallıktır. قلت'in fâili altında gizli ve امور كثيرة'ya râcîdir.

**Mânâ:** Ben ahvâlimin pek çok işlerini beyan etmekten âciz olduğum için sükût ederim, zîrâ sözümle o pek çok iş sayılamaz. O işleri anlatırken ne kadar azaltmak istesem yine de binde biri açıklanmaz.

Bu mânâ, kafın zammesiyle قُلْتُ okunmasına göredir. Kafî fetha ile okuyup zamîri Hz. Mahbûbe göndermek de mümkündür. Buna göre mânâ şöyle olur: "Eğer ben ahvâlimin işlerinden o sevgiliye söylesem azalır." Bir üçüncü şekil olarak, Hz. Nâzımın katında mukarrer olan nüsha üzere, kavî dahî mahbûbeye isnad etmek mümkündür. Buna göre mânâ şöyle olur: "İzhârına gücüm yetmediği için ben çok işlerden sükût ederim, onları söylemem. Zîrâ onlar sözümle sayılamaz. Her ne kadar sen: Ey hakîkî sevgili azaltıyorsun! desen de bu böyledir.

### 36- شَفَائِي أَشْفَا بَلِّ قَضَى الْوَجْدُ أَنْ قَضَىٰ وَ بَرْدُ غَلِيلِي وَاجِدٌ حَرٌّ غَلَّتِي

**Lügatler:** شفيا: Marazdan halâs olmak. Bir kimse bir şeye yakın olsa, yâni o şeyin yanında ve kenarında bulunup onunla arasında vâsita bulunmasa شفيا فلان derler. Birinci قضى "hüküm" mânâsındadır. الوجد: İhtiyak mânâsındadır, gussalı olma, hüzn ve muhabbetle itlak olunur. İkincisi "ölüm" mânâsındadır.

العليل و العلة: یعنی فلان غبه. Yâni مات demektir. zîrâ masdariyye ان ile te'vil-i masdardır. Gayının zammesiyle susuzluğun harâretidir.

Î'râb: اشفى 'nın fâili altında gizli, önceki شفا'ya râcî, mef'ûlü mahzûfe, takdîri: الملاك: اشفى شفاى على الملوك: Birini اشفى'nın fâilidir. İkinci اشفى, masdar hükmündedir. برود: Mübtedâ. واحد: Haberidir. حرز غلى: حرز'ün mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Benim şifâm, beni helâke yaklaştırdı. Belki benim gamım, hüznüm, muhabbet ve iştîyâkım ölüme hükmeyleti. Şevk-ı yârdan dolayı olan susuzluk harâretimim kaybolup sönmesi, teşneliğin harâretini bulucudur. Sözüün özü şudur: Râhat ve istirâhate düşkün olanlar şöyle sanırlar: Gönül şevkının ateşi, kavuşma sırasında sönüp soğuyacaktır. Evet bir miktar soğur, fakat bu şevk susuzluğunun soğukluğu iştîyak harâretinin artmasına yol açar. Böylece her hâlükârda bu fânîye râhat etmek imkânsız olur.

### 37- و بِالْيَ أَيْلَى مِن نِيَابِ تَجَلْدَى      بل الذَاتُ فِي الإِعْدَامِ نِيَطَتْ بِلَذَّتِي

**Lügatler:** بال: Nefs, kalb ve hal genişliğine denir. أَيْلَى: Fi'l-i tafdîldir. اليبى: اليبى: Kaftan eskiyince böyle denir. /24-a/ العجله: et-tasabbur. جلد ve جلاد'den alınmadır ki muhkemlik, salâbet ve gîlzet mânâsınadır. Âşıkda da belânın tesiri olmayıp, mihnet ve zorluklarda celâdet ve salâbeti dolayısıyla "sabır gösterme" yerinde kullanırlar. اعدام: Yok etmeclik. نيط: يوط ناط 'dan fi'l-i mâzî meçhuldür, علفت mânâsınadır.

Î'râb: بالی 'de vav âtîfa, اشفاى üzerine mâtuftur, mübtedâdır. اليبى: Haberidir. بل الذَات: Mübtedâ; نيط بلذتى cümlesi haberidir. اعدام ve الذَات 'da olan elif-lâmlar mahzûf muzâfun ileyhın yerinedir, takdîri: بل ذاتى و اعدام الحب ايبى demektir.

**Mânâ:** Benim hâl ü bâlim sabır elbisemden daha eskidir, sebat ve tahammül elbisemden daha zayıftır. Belki benim sevgim onu yok etmekten lezzet bulmuştur. Yâni benim ahvâlim sabrımdan daha zayıf, kalbim de sübut ve celâdetimden nahif ve eskidir. Nihâyet bunlar akıl sâhasına âit şeylerdir. Cismim ki maddî bir şey olduğu halde, onu öylesine yok etti! Akıl sâhasına âit olan lezzetim de eski bir bez parçası gibi ona asıldı.

### 38- فلو كُوشَفَ العَوَادُ بى وَ تَحَقَّقُوا      من اللُّوحِ مَا مَنَى الصَّبَابَةُ أَيْبَتْ

### 39- لَمَّا شَاهَدَتْ مَنَى بَصَائِرُهُمْ سَوَى      تَخَلَّلَ رُوحَ بَيْنِ اثْوَابِ مَيَّتْ

**Lügatler:** كشف: Perdeyi kaldırmaya denir. عواد: 'in cem'idir ki hastayı iyâdet edicidir. تحقق: Teyakkun mânâsınadır. Yâni teklifle yakın talep etmek. صباة: صباة.



Muhabbet. **بصائر**: Basîretin cem'i, o da "kalb idrâki" demektir. **عقل**: İki nesnenin ortasına girmek.

**Î'râb**: **كوشف**: Fi'l-i mâzî meçhul. **المواد**: **Nâib-i fâili**. **تحقروا** üzerine mâtuftur. **من اللوح**: **من اللوح** 'ya müteallıktır. **یا**: Ya **istifhâmîyye** veya mevsul olabilir. **فقد**'in fâili zamîridir ve **مصابة** 'e râcîdir. **بصائر**: **جو**'in cevâbidir. **بصائر**: **بصائر**'in fâilidir.

**Mânâ**: Eğer beni ziyârete gelenlere vaziyet keşf olunup onlar, sevgilinin muhabbetinin levh-i mahfuzdan benim vücûdumda ne bıraktığını ve ne kadar bakıyye kaldığını bilebilselerdi; o ziyâretçiler benim vücûdumda, bedeni darmadağın olmuş ölünün elbiseleri arasına bir rûhun girdiğini görmekten başka bir şey müşâhede edemezlerdi.

Beyitlerden anlaşılan şudur: Muhabbetin doğurduğu elem ve hastalıklardan benim nefsim, nefsimin zâhirî ve bâtinî güçleri, anlayış, akıl ve idrâkin ilâhî ruhtan başkasıyla öylesine fâni ve yok olmuştur ki, beni ziyârete gelenler bu gözle idrâk edemezler. Belki idrâk eylemek /24-b/ lâzım gelirse, mükâşefe yoluyla, basîret nûruyla levh-ı mahfûza bakıp orada müşâhede ederler ve şöyle görürler: Bu âlemde benim şekil ve hey'etimi, sanki canlı bir rûhu ölü bir kalıba girmiş şekilde hissederler. **Beyit**:

قبور الوری تحت التراب و الثرى رجال لهم تحت الثياب قبور

*"Halkın kabirleri toprağın altındadır. Öyle kimseler de vardır ki kabirleri elbiselerinin altındadır."*

Gerçekten bu yüce mertebe evliyâ arasında öyle yüksek bir makamdır ki nefsânî hazlar ve cismânî lezzetler tamâmen yok olur ve "ölmeden evvel ölünüz" mertebesi hâsıl olur. Böylece hakkânî ve rûhânî vücuda vâsıl olunur. Nitekim Hz. Resûlullah, Ebu Bekir'in (ra) mertebesini şöyle bildirir: **من اراد ان ينظر الى وجه ميت يمشی على الارض فالينظر الى ابى مخافة**. Bir rivâyette ise **بكر** ifâdesi yer alır. "Kim yeryüzünde yürüyen bir ölünün yüzüne bakmak isterse, Ebu Mahâfe'ye baksın." Veya "Ebu Bekr'e baksın"

#### 40- مُنْذُ عَقَا رَسْمِي وَهَمْتُ وَهَمْتُ فِي وَجُودِي فَلَمْ تَنْظُرْ بِكُونِي فَكُرْتِي

**Lügatler**: **من** ve **من** ibtidâ-i zaman içindir. Bir yer yıkılıp vîran olsa **عفا** derler. **رسم**: Bir şeyin eserine derler. **همت**: Kesre ile deveye susuzluktan hâsıl olan hastalıktır. Aşk şiddetlenip harâreti galip olan kimseye de mecnûna benzeyip aklına zeval geldiğinden **هت** derler. **هت**: Hânın

fethasıyla aşk ile hayran olana derler. Sonraki وهم: روت: روم 'den müştaktır, غلطت ve غلطت: en-necât. كون: Bir şeyin olması. فكره: Kuvâ-yı rûhiyedendir.

İ'râb: من: Mübtedâdır, عفا'ya muzaftır. رعى: عفا'nın fâilidir. روت'de vav âtifa, عفا'ya mâtuftur. روت'de vav asliyye, mahallen merfû, mübtedânın haberidir. لى: sonraki روت'ye müteallıktır. نظفر: نظفر'de fe teşebbüs için müsebbebe dahildir. لى: Mahallen merfû, نظفر'nun fâilidir.

**Mânâ:** Benim bedenim yok olup, şekil ve hey'etim yıkılıp ben deli ve şaşkın olalıdan beri vücûdumda yanılıp hatâ eder oldum. Bu sebeple, fikrim benim vücûdum olmasına zafer bulamadı ki benim vücûdum var mıdır yok mudur bilebilesin.

چن دردلم نشستی از خود فراغ دارم تا بود چون تو یاری با خود چه کار دارم

[Sen gönlüme yerleşince, kendimden ayrılıyorum, sen benim dostum olunca kendimle ne ilişim olabilir?]

#### 41- و بَعْدُ فَحَالِي فِيكَ قَامَتْ بِنَفْسِهَا وَ بَيْتِي فِي سَبْقِ رُوحِي بَيْتِي

**Lügatler:** بعد: 'in mukâbilidir, zamme üzre mebnîdir, binâsı izâfetten ıvazdır, zîrâ takdîri بعد ان لیت demektir. لى: fe, ya tâkip içindir ya بعد اما بعد takdîrindedir. Böylece لى'nun cevâbı olur. Ve لى mahzûf olur. Zîrâ ekseriyâ لى'nun بعد ile kullanılışı mâruf olmuştur. Yeri bilinen bir şeyin hazfi câiz olur. /25-a/ البينة: Açıık delâlet. "Şâhid"e de "beyyine" denişi gizli işi açıkladığı içindir. البينة: masdardır, لى: den.

İ'râb: لى'in fâili zamîridir ve حال'e râcîdir. لى'da be, لى'e müteallık. لى: Mahallen merfû mübtedâ, لى: mahzûf müteallkıyla birlikte mübtedânın haberidir, yâni: لى: Mahallen mansub. لى'in mef'ûlûdür. Zîrâ لى masdardır, fiil gibi amel eder, fâiline muzaftır ki لى'dir.

**Mânâ:** Bu beyit, mukadder suâle cevap gibidir. Zîrâ daha önce şöyle buyurmuştu: Ben fâni oldum ve muhabbetim bende bâkidir. O zaman şu soru akla gelir: Seven fâni olunca, araz durumunda olan sevgi neyle kâim olacaktır? Cevap verip şöyle der: Benim vücûdum fâni olduktan sonra, benim hâlim olan sevgi, senin huzûrunda kendi kendine bizzat kâim oldu.

İkinci mısra da cümle-i müste'nefe, mukadder suâle cevaptır. Şu demek oluyor: Bunun böyle olduğuna delîlin var mıdır? cevap: Benim bu hususa delîlim, rûhumun bedenimin önceliğinde sâbittir. Yâni ezel âleminde bede-

nin varlığından önce senin sevgin rûhumla kâim idi. Aynı şekilde cisim fâni olduktan sonra muhabbet ruhla kâim oldu.

روزی که مدار چرخ و افلاک نبود  
و آمیزش آب آتش و خاک نبود  
هر چند نشان از باده و تاک نبود  
بر یاد تو مست بودم و باده پرست

[Bir gün ki, onda gökler ve felekler dönmez, onun karışımında su, ateş ve toprak yoktur. Seni hatırlayıp sarhoş olur, kadehe tapardım. Her ne kadar kadehten ve üzüm asmasından iz yoksa da.]

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Ruhlar cesedlerden önce kadîm midir? Bu husus, hukemâ (filozoflar) anlayışına göre kesinlik taşımaz. Zîrâ hukemânın anlayışına göre, ruhlar mizâcın husûlü, uzuvların ve bedenlerin şekillenmesinden sonra olur. Bu hususta Hucetü'l-İslâm da onlara uymuştur. Şu hadis meşhurdur: "ان الله خلق الارواح قبل الاجساد بالفى عام" "Allah ruhları cesedlerden iki bin yıl önce yarattı."<sup>6</sup> Derler ki "ervâh"tan murad meleklerdir ki onlar, vücud silsilesinin başlangıcıdır. Cesedlerden murad, âlemin cesedleridir ki, kasedilen arş, kürsi, felekler ve unsurlardır.

Filozofların bu sözleri muhakkakların görüşlerine muhâlifdir. Hz. Sadr-ı Konevî bâzı risâlesinde şöyle buyurur: İnsanların umûmu demek olan nüfûs-ı cüz'iyenin vücûdu, mizâcın husûlünden sonradır. Fakat enbiyâ ve evliyânın nefisleri demek olan nüfûs-i küllî-i insânî ise mizâcın husulünden öncedir. Lâkin nüfûs-i cüzî'yyede de şu isti'dad vardır: Onlar da ârizî sıfatlardan soyunup "cüzî'yyet" mertebesinden yükselerek nüfûs-ı küllîye ulaşabilirler. Bu mertebeye ulaşanlar da ilk mebdei müşâhede edip küllî nefislerin bulunduğu zevk-ı şuhûdu bulurlar. Hz. Nâzımın (benim bu husustaki delilim, rûhumun bedenimden önce oluşudur) buyurmaları da ruhların ilm-i ilâhîde kıdemine şâhittir.

42- وَ لَمْ أَحْكُ فِي حَيِّكَ حَالِي تَبْرُمًا  
بِهَا لِاضْطِرَابِ بِلِ تَنْفِيسِ كُرْبَتِي

Lügatler: النبرم: nâ-mülâyim olan işin şiddetinden ve tekrarlanmasından dolayı şe'met ve melâl ızhar etmektir. Aslı نبرام الجمل'den alınmadır. مبرم سهل meftul ve müşted olmuş ipe derler. تنفيس: Tefrîh ve tefrîc-i hâtıra ve darlığı gidermeye derler. الكربة: Nefsin üzerine inen örtü.

İ'râb: عاشق آنست که تا جان بود اندر تن او می خورد درد و غم و ناله و افغان نکند  
 و آنکه از لذت درد تو خیر یافته است گر بجز درد طلب دارو درمان نکند  
 mef'ûl'daki bâ 'ye müteallıktır. 4'daki bâ 'ye müteallıktır. 4'daki bâ 'ye müteallıktır. 4'daki bâ 'ye müteallıktır.  
 mef'ûl'nin mef'ûl'dür. mef'ûl lehtir veya temyiziyet üzere mansubdur. Yâni  
 لاجل التبرم او من جهة التبرم demek olur.

**Mânâ:** Daha önce üzüntü ve dertlerden, zayıflık, hafiflik ve riyâzetten bir miktar hikâye etmişlerdi. Bu hikâye ediştten şikâyet mânâsı anlaşıldığından, bunu bertaraf etmek için şöyle buyururlar:

Ey hakîki mahbûb, ben sana hâlîmi, sıkıntı ve üzüntümü ortaya koymak, elem ve dertlerden acı duyduğumu ifâde için anlatmadım. Aksine bunu ferahlamak, gam ve tasadan uzaklaşmak için yaptım. Böylece bunları anlatırken sıkıntı ve iç daralmasını izâle edip, kalb sükûnuna ulaşmayı düşündüm. Bütün bunlar asla ve kat'a bıkkınlıktan dolayı değildir. Beyt:

عاشق آنست که تا جان بود اندر تن او می خورد درد و غم و ناله و افغان نکند  
 و آنکه از لذت درد تو خیر یافته است گر بجز درد طلب دارو درمان نکند

[Âşık beden içinde rûhu olduğu (yaşadığı) sürece derd ve gam çeken ama inlemeyen kişidir. Senin aşkının lezzetinden haberdâr olan kişi, ölse bile ilâç ve derman istemez.]

43- وَيَخْسُنُ اِظْهَارُ التَّجَلُّدِ لِلْعَدَىٰ وَ يَقْبُحُ غَيْرُ الْعَجْزِ عِنْدَ الْاِحْتِجَةِ

Lügatler: العدى: تجدد: Tefa'ul bâbından, celâdet ve salâbette tekellûf eylemek. العدى: العدى: تجميد: تجميد: Tefa'ul bâbından, celâdet ve salâbette tekellûf eylemek. العدى: العدى: تجميد: تجميد: Tefa'ul bâbından, celâdet ve salâbette tekellûf eylemek.

İ'râb: العدى'da lâm يخنس'ye müteallıktır, yâni لاجل العدى demekdir. Sâir i'râbı açıktır.

**Mânâ:** Ben sıkıntı, belâ ve zorlukları şikâyet olarak zikretmedim. Hattâ âcizlik ve zayıflığımı Hz. Mahbûba arzedip niyazda bulundum. Zîrâ sevgililer huzûrunda aczden başka bir şey ortaya koymak çirkindir; bu tavır, merhamet ve şefkate sebep olur. Fakat düşmanlar için sabır ve dayanıklılık göstermek iyi ve makbuldür, tâ ki onlar zayıflığını fark edip şamata yapmaya kalkışmasınlar. Bu husûsun doğruluğuna Semnûn el-Muhib hazretlerinin kıssası şahittir. Şöyle ki:

Sümnûn bir gün mânevî zevk hâlinde iken Cenâb-ı Hakk'a şöyle dedi: ر  
 ليس لي في سواك حظ فكيف شئت لاخترني (Benim için ancak sen varsın, senden başka kimsem yok, beni istediğin gibi deneyebilirsin). Onun bu ifâdesinde bir bakıma iddialı bir hal olduğundan, derhal Cenâb-ı Hak kendisini idrar zorluğuna mübtelâ kıldı. Bunun sıkıntı ve ızdırâbına dayanamayıp, âcizlik ve kusûrunu îtirafı binlerce dafa özür dileyip, istiğfar ederek kendisine "ya-

lanıcı Sümnun" ismini verdi. Hattâ /26-a/ Bağdad'ın sokaklarında çocuklara bâzı şeyler verip onlara: "Bu amcanıza yalancı deyin" ricâsında bulunurdu. Onun için lâkabı Sümnun el-Kezzâb kaldı, kendisi büyük velîlerdendir.

زین پس من و دلشکستی بر در دوست  
چیت تعظیم خدا الراشتن  
چن دوست دل شکسته را می دارد دوست  
خویشتن را خوار و خاکمی داشتن

[Tanrı'yı ta'zîm etmek, ululamak nasıl olur? Kendini, varlığını horlamak, toprak mesâbesinde tutmakla olur. M, I, 3008]

#### 44- و یَمْتَعِنِ شُكْوَايَ حَسَنُ تَصْبِرِي و لَوْ أَشْكُ مَا بِي لِلْأَعَادِي لَا شُكَّتْ

**Lügatler:** الشكوة و الشكوى: Üzüntüyü ortaya koyma. اشك: Fi'l-i muzârî nefsi-mütekelimdir, اشك' dan gelir. ashku idi. Vav vezin icâbı düşüp kâfîn zammı ile bâki kaldı. اشك if'al bâbindan fi'l-i mâzîdir, hemzisi izâle içindir.

**Î'râb:** اشك iki mef'ul alır; birincisi nefsi-mütekelim yâsı, ikincisi اشكوی'dır; اشكوی'nun تصبري'dir. ما' de ما mâ-i mevsul 'de bâ harf-i cer, mahzûf müteallakıyla 'nın sılasıdır. لا' de lââm 'ın mânâsıdır. لا شکت'in cevâbıdır.

**Mânâ:** Benim güzel sabrım, beni düşmanlara şikâyetten alıkor. Eğer bende olup biten şeyleri düşmanlara şikâyet etsem; bana olan büyük merhamet ve şefkatlerinden dolayı o şikâyeti benden gidermeye çalışırlardı. Fakat ben kimseye şikâyette bulunmam, zîrâ yardan gelen belâ, safânun ta kendisidir.

#### 45- و عُقْبَىٰ اصْطِبَارِي فِي هَوَاكِ حَمِيدَةً عَلَيْكَ وَلَكِنْ عَنكَ غَيْرُ حَمِيدَةٍ

**Lügatler:** اصطبار: sülâsisi "âkıbet" mânâsındadır. عُقبى: masdardır, عُقبى'den, "âkıbet" mânâsındadır. اصطبار olan hamid'dandır. İfti'al tâsı tiya kalbolundu. Mânâsı: Hoş olmayan şeyler karşısında sabır göstererek, nefsin gücü ölçüsünde tahammül göstermesidir. Bir kimseye kavuşma konusundaki sabra, صبر عليه denir. Bir kimsenin ayrılığa ve yüz çevimesi konusundaki sabra ise صبر عنه denir. حميد Fa'il vezninde mef'uldür.

**Î'râb:** عُقبَى takdiren merfû mübtedâ, حميد haberidir. عَلَيْكَ ve عَنكَ'de harf-i cerler اصطبار'a müteallıktır. صبر'in iki mânâda kullanılmasına bu harfler sebeptir.

**Mânâ:** Sana kavuşma yolunda, senin muhabbetinde benim zorluklar ve sıkıntılara sabretmemin sonucu iyi bir şeydir. Zîrâ sevgilinin cefâsına sabretmek, netîce itibârıyla onun rızâsına ve visâline yol açar. Fakat mahbûbdan sabır, yâni ayrılık acısına sabretmek, neûzübillah şekâvet ve dalâleti mücib olur.

#### 46- و ما حلّ بي من محنة فهي منحة و قد سلمت من حلّ عقدي عزمي

**Lügatler:** Belâ ve سلامة: Belâ ve âfetlerden soyunma ve yüz çevirmedir. حلّ: Çözmek. عقدي: Bağlamak. عزيمة: Bir işe kalbi bağlamak ve kasdetmek.

**İ'râb:** ما Mâ-i mevsul, حلّ ی, Mevsûlün sılasıdır. حلّ'nin fâili zamîridir. Mâ-i mevsul sılasıyla birlikte mahallen merfû mübtedâ; منحة فهي haberidir. /26-b/ İkinci mısraın i'râbda mahalli, birinci mısraındaki cârla mecrûrun yâni می'nin hâli olmak üzere mansubdur, âmil ise حلّ'dir. سلمت'in fâili عزمي'dir.

**Mânâ:** Mihnet ve meşakkatten bana gelen her türlü belâ ve elem, benim için bağış ve nîmettir. Halbuki benim azîmetim mihnet akdini çözmekten sâlim ve emîn oldu. Yâni, seninle benim aramdaki muhabbet akdini, eğer belâ ve sıkıntılar veya vefâsız rakib çözdüyse de, benim sana olan niyet ve azîmetim sağlam olup huzûruna yöneliş ve rağbetim daha çok olmuştur.

#### 47- و كل اذى منك في الحب اذا بدا جعلت له شكرا مكان شكيتي

**Lügatler:** اذى: Belâ ve rencidelik. ياني يâni

**İ'râb:** كل lafzan merfû mübtedâ, اذى'ya muzafdır. منك'de من, daha sonraki اذى'ya müteallıktır. اذا بدا Cümlesi, şart cümlesi olup i'râbdan mahalli merfû mübtedânın haberidir. اذى'deki zamir اذى'ya âittir.

**Mânâ:** Muhabbet yolunda senden gelen her ezâ ve belâ sebebiyle ben şikâyet yerine şükrederim. Zîrâ senin gibi mahbûbdan her ne gelirse sevimlidir. كل شئ من الميخ الميخ (Güzel olandan gelen her şey güzeldir). Ben bu türlü belâyı bağış; ezâ ve cefâyı da nîmet ve safâ bilip, nîmete nasıl şükredersem ona da öylece şükrederim. Nitekim Hz. Mevlânâ şöyle buyurur:

عاشق بر لطف و بر قهرش بجدّ      بو العجب من عاشق اين هر دو ضدّ

[Kahrına da hakkıyla âşıkım, lûtfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim. M, I, 1570]

#### 48- نَعَمْ وَ تَبَارِيحُ الصَّبَابَةِ اِنْ عَدَّتْ عَلَيَّ مِنَ التَّعْمَاءِ فِي الْحُبِّ عُدَّتْ

**Lügatler:** نعم daha önce geçen sözü tasdik ve tahkik için kullanılan bir sözdür. تباريح'in cem'idir, bu da şiddet ve renc demektir. حى'ya alınmadır. حى: Hummanın şiddet ve harâretine derler. عدت: Humman'dan müştakdır, zulüm ve tecâvüz mânâsınadır. عدت: Fi'l-i mâzî meçhuldür عد'den,

ve tecâvüz mânâsıdır. عدت: Fi'l-i mâzî meçhuldür عد'den, "saymak" mânâsıdır.

İ'râb: نعم irabdan mahallen merfû, mahzûf mübtedânın haberidir; takdîri, geçmişte zikredilen mânâ muhakkak ve musaddaktır, demektir. تاريخ Lafzan merfû mübtedâ. Şart cümlesi olan ان عدت, irabda mahallen merfû olup mübtedânın haberidir. عدت Şartın cevâbıdır.

**Mânâ:** Benim evvelce zikretmiş olduğum bir husus vardı: Senden bana gelecek her belâ ve ezâyı, ben büyük nîmet ve lütuf bilip karşılığında şükrederim demiştim; evet işte bu, doğru ve gerçektir. Eğer aşk ateşinin şiddeti, şevk ve muhabbet harâretinin zorlukları benim üzerime yüklenip beni zorlarsa, bu dahi benim için en büyük rûmetlerden ve ihsanlardan biri sayılır.

#### 49- و منك شَقَائِي بَلْ بَلَائِي مَنَّةٌ وَ فِيكَ لِبَاسِي الْيُوسَ اسْبَغُ نَعْمَةً

**Lügatler:** شقاوة: Saâdetin zıddıdır. يوس ve يوس şiddete denir. Lâkin çok defa yoksulluk ve harb mânâsına kullanılır. /27-a/ اسباغ نعمة: Nîmeti genişletme ve tamamlamaya denir, درع سابع denir. Yâni واسع demektir.

İ'râb: شقائِي: Mübtedâ, بل بَلَائِي: ona mâtuftur. مَنَّة haberidir; tenvîni ta'zîm içindir. منك Masdarın silası değildir. Zîrâ masdarın silasının kendisinden önce geçmesi câiz değildir. O zaman müteallakı da mahzûf olur, yâni و في حِك من وصلك و في حِك demektir. اسباغ نعمة: Mübtedâdır, يوس'a muzafdır. فيك: لِبَاس'a müteallaktır, نعمة haberidir.

**Mânâ:** Senin vuslatından benim mahrum olmam, aşk ve muhabbette benim belâm belki de benim için büyük bir nîmettir. Zîrâ benim murâdım sana kavuşmaktır. Senin murâdın benim hicran ve mahrûmiyetim ise, benim murâdın üzre olmak bana büyük nîmettir. اريد وصلها و يريد هجرى فاترك ما اريد لما يريد (Ben ona kavuşmayı istiyorum, o benim ayrılığımı istiyor, ben kendi isteğimi onun isteği uğruna terk ediyorum). Senin sevginde meşakkat ve fakr elbisesi nîmetin en büyüğüdür. Zîrâ o belâ, yakınlık sebebi ve uzaklık sebeplerinin zevâlidir. O halde hakîkî vuslata sebep olan bir şey, zâhiren sıkıntı ise de nîmetin en yücesidir. Bâzı nîmetler vardır ki cezânın ta kendisidir, haramdan hâsıl olan dünyevî nîmetler gibi. Bâzı belâ ve sıkıntılar da vardır ki nîmetin ta kendisidir, âşıkların ve dervişlerin Hak yolunda çektikleri belâ ve sıkıntılar gibi. Nitekim Hz. Ali şöyle buyurur: سبحان من اتسع رحته لا وليانه في شدة نعمته واشتد سبجان من اتسع رحته لاعدائه في سعة رحته (Ben o Allah'ı tesbih ederim ki; evliyâsına (dostlarına) olan





sânidir, ma'ûl-i evveli mahzûfdur, takdîri بهدى demektir. ضلالا: Me'ûl-i leh olması da kâbildir, yâni الحب لاجل ضلاله عن طريق الحب demek olur. Veyahut temyîziyet üzere mansub olabilir, yâni من جهة الضلالة demek olur. ظل: Nâkıs fiillerden, ismi tahtında müstetirdir, وراضى'ye âittir, haberi fiil cümlesidir ki بهدى'dir. بى'de bâ, ilsak mânâsınadır, ظل'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Şerr-i fitye (gammazlayıcı kimseler) olarak benim zikrettiklerimin bâzısı bir takım kötuleyici kimselerdir ki, muhabbet yolunu bilmediklerinden dolayı beni gaflet yoluna götürürler. Veyahut dalâlet yönünden beni gaflet tarafına götürür, demektir. Yine onlardan bâzısı öyle koğucu (nem-mâm) kimselerdir ki, aşırı kıskançlıklarından dolayı benim hakkımda boş ve saçma sapan sözler söyler.

Kötuleyici (lâhî) ve koğucu (vâşî)'dan burada bir çok şey kasedilebilir. "Lâhî"den murad şeytan ki, kişi hakîkî sevgili tarafına yönelince, dost şeklinde gelerek onu gaflete ve dalâlete yöneltir. Böylece onu Hak yoluna sülûkte gaflet ve tembelliğe sevk ederek, gerçek sevgiliden uzaklaştırıp, onun ihsan ve lütuflarından mahrum kılmak ister. Nitekim Âdem ve Havvâ'ya gelip şöyle demişti: "هل أدلك على شجرة الخلد ومثلك لا يتلى" "Sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?" (Taha, 20/120). Onlar imtinâ edince: "وقاسمهما إني لكم لمن الناصحين" "Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemîn etti" (A'raf, 7/21). Yâni onlara yeminler ederek kendisinin sâdece öğüt verici olduğunu söyledi ve "فدلأهما بغرور" "Ve böylece onları hîle ile aldattı" (A'raf, 7/22). Yâni onları gaflet ve gurûra sevk etti.

Aynı şekilde sâlike de nasîhat tarzında gelip iyi işleri terk ettirerek dalâlet ve azgınlık /28-a/ istikâmetine yöneltir. Vâşiden (koğucu) murad, kıskançlıklarından dolayı Âdem'e dil uzâtıp, "أتجعل فيها من يفسد فيها وتسفك الدماء" "Yeryüzünde fesad çıkararak, orada kan dökecek insanı mı halîfe kılıyorsun?" diye kötuleyerek onun ayıplarını ortaya koyan; buna mukâbil kendilerini tezkiye ederek "وتنحن نسيح بحمدك ونقدس لك" "Bizler hamdinle seni tesbih ve takdis edip duruyoruz" (Bakara, 2/30) diyen meleklerdir. Söz konusu melekler insandaki ilâhî sırlara vakıf olmadıkları gibi, insanın Cenâb-ı Hakk'a olan zâtî muhabbetinden ve Cenâb-ı Hakk'ın insana karşı ezeli inâyetinden haberdar olmadılar. Veya "lâhî" (kötuleyici)den murad nefs-i emmâre vâşî/koğucu ile kasedilen ise nefs-i levvâme olabilir. Zîrâ nefs-i emmâre dâimâ sevgiliye itâate mâni olup kendi isteğinin gereğini ister. Nefs-i levvâme de ise iki yüz-

lülük vardır; kâh itaat ve inkıyad semtinde olur, kâh rücû edip hevâ ve nefse uyarak, kıskançlığından dolayı itaatkârlık sıfatını faydasız ve boş sayar

Şöyle de düşünülebilir: “Şerr-i fityeden murad, nefis ve hevâ sâhipleri- dir. Lâhî ve vâşiden murad, kötüleyici zâhir ulemâsı ve temiz olmayan fakihler olabilir. Bunlar tarîkat sâhiplerini ve muhabbet erbâbını dâimâ ayıp- lamak ve kötölemekten hâli değillerdir. Zîrâ bunların çoğu âyetlerin ve ha- dislerin zâhirine el atarak ilâhî ihsânun, cezbe, keşif ve müşâhede sâhiplerini inkâr edip kötölemekten geri durmazlar. Bu cümleden olarak *Keşşâf* isimli tefsîrin sâhibi, *يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ* (O onları sever, onlar O’nu severler” (Mâide 5/54) âyetinin tefsîrinde, hakîkî muhabbeti inkâr edip bu tâifeye nice iftiralarda bulunmuştur ki, bu hal ehl-i sünnet mezhebine sığmaz. Böyleleri ما للتراب و رب الارباب (Rablerin Rabbi varken toprağın/insanın ne hükmü var!) mânâsı ile yetinip insânî mertebelerden gâfil olmuşlardır. Hz. Nâzım’ın (İbn Fârz) و ذابى و ذابى buyurdıkları şerr-i fityeden bu sınıfa işâret olmalı. Zîrâ bunlar gayret-i Hak (Hakk’ı kıskanma) diyerek ehl-i Hakk’a hezeyan, ayıplama ve iftirâda bulunup tekfir, ilhad ve zındıklık tuzağı ile teşhir ederler. Ehlüllaha sû-i zandan Allah’a sığınırız.

## 52- أُخَالَفُ ذَا فِي لَوْمِهِ عَنِ تُقَى كَمَا أُحَالَفُ ذَا فِي لَوْمِهِ عَنِ تَقِيَّةٍ

Lügatler: Muhâlefettendir. لوم Lâmin fethiyle melâmet etmeklik, lâmin zammıyla لوم den masdardır ki alçak ruhlu ve kötü tabialı kimseye denir. حلف Hânın kesri ve lâmin sükûnuyla “ahdetmek” ve “birbirine yardım etmek” demektir. عهد حلف به demektir. حالف عاهد , عاهدوا ise تعاهدوا demektir. الحالفه el-Muâhede mânâsındadır, daha sonra “mülâzemet ve muvâfakat” mânâsında kullanıldı; zîrâ bunlar muâhedenin gerekleridir. Burada kasdedilen de odur. /28-b/ التقوى , التقوى , التقوى bunlar الوقاية kökündendir. Takvâ ve tükâ nefsi şeriatin koruması altında tutup haramdan ve şüpheli şeylerden sakınarak her iki dünyânın kötülüklerinden korunmaktır.

İ’râb: حالف nefis-i mütekellim, ذَا ism-i işâret, i’râbdan mahallen mansub, فى قول لومه mef’ûlûdür ve لومى’ye işârettir. لوم’de muzaf mahzûfdur. Yâni قول لومه demektir. İkinci mısırâdaki ذَا وصى’ye işârettir. Yine bu mısırâdaki لوم’de de muzaf mahzûf olup منشأ لومه demek olur.

Mânâ: Ben lâhî ve lâime, yâni şeytan ve nefse kötüleyici oluşlarında muhâlefet ederim. Yâni onlar benim Hakk’a itâatimde beni kötüler, aşkı terk etmeye, şehvetlere ve gaflete sevk ederler. Ben takvâ ve vera’ın kemâhiyle

bunların kötülüklerine aldanmayıp, isteklerini yerine getirmeyerek bunlara muhâlefet ederim. Nitekim ben vâşiye, yâni meleklerle, denâet ve nekesliklerinin menşesinde, takıyyeden ötürü muvâfakat ederim. Yâni ben imkân âleminin noksanlıkları ve kesretin ahkâmından hakîkî mahbûbu teşbih ve tenzih eylemede meleklerle muvâfakat ederim ve bu muvâfakat, benim onlara takıyyem cihetindedir. Meleklerin hakîkî mahbûb olan Allah'ı, tenzih mertebesine münhasır kılıp teşbih mertebesinden sakınmaları, nefislerinin aşağılığından ve îtikadlarının yetersizliğindedir. Bu konuda kemâl mertebesi, tenzih ve teşbihi bir arada bulundurmaktır. Nitekim *لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ* "Onun benzeri hiçbir şey yoktur, O işitendir görendir" (Şûrâ, 42/11) âyetinde Allah kendisini "misl" den tenzih etti. Burada kâf da zâiddir. "Semî" ve "Basîr" sâdece O'dur diye de hasretti. Hz. Şeyh Nuh fassında teşbih ve tenzihî kemâl-i mertebe olarak açıklamıştır. Şu belâğatli beyitler onun mârifet dolu beyanlarındandır:

و ان قلت بالثبيه كنت محمدا

و ان قلت بالتريه كنت مقيدا

و كنت اماما في المعارف سيدا

و ان قلت بالامر ين كنت مسددا

"O'nu tenzih edersen kayıtlamış olursun, teşbih edersen sınırlamış olursun. Eğer her i-kisini birleştirirsen, yâni tenzih ve teşbih arasını cem' edersen doğru yolu bullur, ilâhî bilgilerde imam ve seyidlerden olursun."

Benim vâşiye (meleklerle) muvâfakatim bir cihetten tenzihdir, lâkin ben ahadiyyet ve vâhidiyyet îtibâriyle, Hakk'ın birliğini bütün eşyâda müşâhede eyleyişimi onlara göstermedim ve onlara muvâfakatı koruyarak, anlayışı kısa olan avamdan kimselerin hulûl, ittihad, tecsim ve teşbih gibi bir anlayışa sürüklenmelerini önlemek istedim.

Eğer "vâşi" den murad zâhir ulemâsı olacak olursa, ki onlarda da tenzih mertebesi gâlipdir ve akıl mertebesi ile kayıtlıdırlar, o zaman mânâ şöyle olur: Ben zâhir îtibâriyle tenzihde, şariat âdabına uymakta, zühd, takvâ ve vera'a riâyette bunlara muvâfakat ederim. Lâkin bânî îtibâriyle, bunların mertebesinden başka, anlayış ve firâsetlerinden ayrı olarak bende daha nice mertebeler vardır ki, benim mertebeme nisbetle onların inkâr eylediği şey ikrârın ta kendisidir. Zîrâ ben cemâl-i mutlakı, ıtlak ve takyid arasında; âlî ve

Beyitlerin şerhi için bk. A. Avi Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I, 272, İstanbul 1994, II. Baskı.

fâzıl, bâtl ve sefil /29-a/ her mazharda her yönden müşâhede ederim. Bunların bu düşük ve bayağı seviyelerine muvâfakatım, rubûbiyet sınırlarını koruma gayretimdendir. Zîrâ rubûbiyet sırrını açığa vurmak küfür demek olur.

### 53- وَمَا رَدَّ وَجْهِي عَنْ سَبِيلِكَ هَوْلٌ مَّا لَقَيْتُ وَلَا ضِرَاءٌ فِي ذَاكَ مَسَّتْ

**Lügatler:** الرد: Bir şeyi hallerinden ya bizzat veya hâli itibâriyle çevirmeye derler; doğrudan doğruya “çevirmek, döndürmek” anlamında da kullanılır ki beyitte kastedilen budur. الحول: Korku, ضراء: belâ ve zahmet, مس: yapışmak.

**İrab:** ما Nâfiye, رد: Eğer fiil-i mâzî meçhul şeklinde okunursa nâib-i fâil ve meçhul olur. ما nez-i hâfidiyyet üzere mansub olur. Yâni من الحول الذي لقيه هؤل ما demek olur. Ve eğer رد ma'lûm şeklinde okunursa وجهي mefuldür هؤل ise fâil ve mâ-i mevsûle muzaf olur, sılası lقيه olur. و لا ضراء: Her iki durumda da هؤل üzerine mâtuftur. لا: Ya nefy-i cinstir veya ليس mânâsıdır. ذاك'nin müşarûn ileyhi سبيل'dir. مس'tin fâili altındaki zamirdir ve كضراء'a âittir.

**Mânâ:** Karşılaştığım büyük korkular ve elem verici belâlar senin muhabbet yolunda beni alıkoymadı; o korku ve belâların bâzısı iç dünyâma iner, şevk, iştîyak, hüçün ve yanıp yakılma gibi. Bâzısı vücûdumun dışına gelir, koğucu ve gammadların ayıplamaları ve kötölemeleri, zarar ve zahmetleri gibi. Bu uğurda bana dokunup geçen nice belâ ve sıkıntı, yüzümü yolundan çevirmedi, aksine senin sevgin arttıkça, benim belâya sabır ve tahammülüm ziyâdeleşti.

### 54- وَلَا حَلْمٌ لِي فِي حَمَلٍ مَا فِيكَ نَالِي يُؤَدِّي لِحَمْدِي أَوْ لِمَدْحِ مَوْدَّتِي

**Lügatler:** الحلم: Nefis ve tabiatı gazabın heyecanından alıkoymak. حمل: Hânın fethasıyla arka yükü ve karında olan yük, çocuk gibi; ayrıca ağaçtaki meyveye de denir. الحمل: Hânın kesresiyle sırta ve başta olan yüke denir. Bâzıları böyle tefrik etmişler. نالي: Fiil-i mâzîdir. نال: نال, نال, نال: Bir şeye yetişmeye derler. يؤدى: Bir kimseyi övmek مدح dahî övmektir. Yâni senâ-i cemildir. حمدت زيدا على علمه و كرمه: Bir kimseyi övmek مدح dahî övmektir. Yâni senâ-i cemildir. Lâkin aralarında umum ve husus itibar olunmuştur. Nitekim حمدت زيدا على علمه و كرمه denir. Fakat مدحت على حسنه denmez, حمدت على حسنه denir. Bununla birlikte Keşşâf sâhibi bu ikisini müteradif sözlerden saymıştır. Nitekim şöyle der: المودة: المحبة. الحمد و المدح هما احسان (Hamd ve medih ikisi kardeşdir.)

**İrab:** لحم li de lâm, mahzûf كمن'e müteallık olup lânın haberidir. يؤدى'nin fâili zamirdir ki ya حمل veya حمل'e râcîdir. Ve يذى cümlesi, لي cümlesinin sıfatıdır. /29-b/ حمدى ve الحمدى'de lâm, الى mânâsıdır, يؤدى'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Benim nefsimi zaptetmem ve öfkenin heyecanından onu alıkoymam (hilmim), seni sevmiş olmam dolayısıyla koğucu ve gammazın beni ayıplayıp kötülemesi konusunda değildir. Bu öyle bir hilm veya hamldir ki beni şükre yahut benim muhabbet ve sevgimi övmeye sevk eder. Aksine benim bu yumuşak huyum (hilmim) senin vech-i kerîmin ve rızâ-yı azîmin içindir; yoksa kasdım hilimle övülmüş ve âlemin muhabbetiyle methedilmiş olmak değildir. Bu beyitte ihlâsdaki kemâle işâret edilir.

### 55- قَضَىٰ حُسْنِكِ الدَّاعِيَ إِلَيْكَ اِحْتِمَالًا مَا فَصَّصْتُ وَأَقْصَىٰ بَعْدَ مَا بَعْدَ قَضَىٰ

**Lügatler:** **قصت:** قصت: Birbirini tâkip eden haberler. **قصي:** قصي: Bir şeyin nihâyeti, sonu ve en uzağı. **قصيه:** قصيه: Derler ki قصيه demektedir. **بعد:** بعد: Bânın zammesiyle "ıraklık". **بعد:** بعد: Bânın fethasıyla "ön"ün zıddı.

**İ'râb:** **قضى:** Fii-li mâzî, **حسك** fâili. **الداعي:** داعي: **احتمال:** احتمال: **قضى**'nın mef'ûlüdür ve mâ-i mevsûle muzafdır. **قضى** 'ر' da vav âtîfa, mâ-i mevsul üzere ma'tufdur. **قضى:** Fii-i tafdildir ve **بعد** ya muzafdır. **بعد:** بعد: Mecrurdur, muzâfun ileyhdür. **ب:** nekre-i mevsûfedir. **بعد:** بعد: Zarfiyyet üzere mansubdur, **قضى**ye muzafdır. Bir başka vecih şöyledir: **قضى** if'al bâbından fi'l-i mâzî olup **قضى** üzerine ma'tuf olabilir, bu takdirde fâili **حسك**, mef'ûlü ise dâlin fethasıyla **بعد** olur.

**Mânâ:** Birinci veche göre: Senin muhabbetine sebep olan kemâlli hüsnün ve her şeye şâmil güzelliğın; benim belâ, mihnet, sıkıntı ve zahmet nev'inden anlattığım şeyleri yüklenmeme hükmetti ve senin güzelliğın, benim anlatıp haber vermemden sonra olan şeylerin en uzağının yüklenilmesine hükmetti. Netîce-i kelâm senin kemâlli hüsnün ve her şeye şâmil cemâlin, güzellik ve letâfette o yüksekliktedir ki, ondan bir nebzecik idrak eden kimseler, benim belâ, sıkıntı, sitem, cefâ, zayıflık, hastalık ve benzeri her ne kadar haber verdimse ve anlattımsa hepsine katlanmak gerektiğine hükmederler. Hattâ bırakın benim hikâye ettiklerimi, anlatılanların çok çok ötesindeki şeylere de katlanmak gerektiğine de hükmederler. Zîrâ senin kemâlli güzelliğine nisbet benim bu kadar elemelerim ve zorluklarım muhal değildir.

İkinci veche göre mânâ şöyledir: Senin, muhabbet ve visâline sebep olan kemâlli hüsnün, benim belâ ve sıkıntılardan heber verdiğim şeylere katlanmak gerektiğine hükmetti ve benim anlattıklarımından sonraki şeylerin uzaklığını; sınır ve hasırdan ve sayı ve zabttan daha uzağını gördü. Beyt: /30-a/



İ'râb: من Harf-i şart. يتحرش بالجمال Şart cümlesi, cevâbı: الى الردى 'ردت' e müteallıktır, zamîri نفس'e âittir. من İbtidâiyye içindir, 'ردت' e müteallıktı. Yâni ردت من نفس العيش الى الردى demektir. Ve bu fiil cümlesi i'rabdan mahallen mansub /30-b/ 'ردى'nun ikinci mef'ûlüdür. يتحرش Ala binâi'l-mef'ul (meçhul) okumak da mümkündür.

**Mânâ:** Her kim ki (cemâle) yönelse veya tutulup âşık olsa ben onun nef-sini, en güzel yaşayış olan bakâ ve hayattan en zor hâl olan yokluk ve ölüme çevrilmiş görürüm.

Fakat يتحرش meçhul sîgası şeklinde ele alınırsa mânâ şöyle olur: و من يصطاد و من يصطاد Yâni: Her kim ki bir cemâle avlansa, ben onun nefsinin en güzel yaşayış-ta helâke çevrilmiş görürüm.

### 59- و نفس تَرَى فِي الْحُبِّ أَنْ لَا تَرَى عَنَّا مَتَى مَا تَصَدَّتْ لِلصَّبَابَةِ حُصْدَاتُ

**Lügatler:** Birinci تعلم تَرَى mânâsına, ikincisi بصر تَرَى mânâsındadır. Bir şeye taarruz ve teveccüh etmeğe derler. صدت صدت , بعد , صدت 'den müştakdır. صدت Bir şeyden iğrâz ve insıraf ve imtinâ'a (yüz çevirme) derler. Ayrıca men etmeğe de derler.

İ'râb: نفس: Mübtedâ, nekre-i mevsûfe, تَرَى sıfatı ve عَنَّا an haberi ve hem sedde mesed, birinci تَرَى'nun mef'uleynidir. Yahut في الحب mübtedâ نفس haberidir ki onu musahhihtir. ان لا تَرَى Sedde mesed mefuleynidir. متى Kelime-i şartiyye, ما zâid. صدت Fi'l-i şart, cezâ-yı şart.

**Mânâ:** Herkes bilmeli ki, muhabbet ve aşka yönelip de sıkıntı ve belâ görmemek mümkün değildir. Zîrâ bu yolda bir kimseye zahmetsiz ve me-şakkatsiz âşinalık müyesser olmaz. Onun için Hz. Resul şöyle buyurur: اشد البلاء على الانبياء ثم الاولياء ثم الامثل فالامثل "En şiddetli belâyâ mârûz kalarlar peygamberlerdir, sonra velîler, sonra da onların benzerleridir..."<sup>8</sup>

### 60- و ما ظَفَرَتْ بِالوُدِّ رُوحُ مُرَاحَةٍ و لا بالوَلَا نَفْسُ صَفَا العَيْشِ وَدَّتْ

**Lügatler:** الراحة: Râhat, sühûlet ve meserret verilen kimseye derler. ر: لا. Muhabbet. صفا: Bir şeyin kusurlarında arınması. ردت: Burada تمت mânâsındadır.

İ'râb: ما ظرفت ما üzere  
 mâtuf. ردت'ın fâili altında olan zamirdir ve نفس'e âittir. صفا العيش  
 mef'ûlü.

**Mânâ:** Kendisine râhat ve kolaylık verilen ve nefsânû hazları huy edinmiş olan bir ruh, dost sevgisini elde etmede başarılı olamaz. Aynı şekilde yaşama zevkinin peşinde olan, sevgilinin muhabbetine nâil olamaz. Zîrâ: *إِنْ أذَلَّتْ أَلْمَلُوكَ إِذَا ذَخَلُوا قَرْيَةَ أَلْمَسَدْرَهَا وَجَعَلُوا أَعْرَةَ أَهْلِهَا أَذَلَّةً* (Neml, 27/34). “Muhabbet sultanı herhangi bir âşığın kalbine girerse, onun vücud ülkesini harab edip, nefsânî kuvvetleri /31-a/ demek olan “büyükler”ini zelîl ve hakîr kılar” âyetinin hükümüne göre, beden râhatlığı ile güzel sevdâsının bir arada bulunması mümkün değildir. Bunlar الضدان لا يجتمعان (iki zıd bir arada bulunmaz) kabîlindedir.

باد و قبله در ره معشوق نتوان رفت راست با رضای دوست باید یا هوای خیشتن

[Sevgilinin yolunda kible ve rüzgâr doğru gidemez. Dost'un rızâsı ile olmak gerekir, ya da kendi hevâsı ile.]

## 61- وَ اَيْنَ الصِّفَا هَيْهَاتَ مِنْ عَيْشِ عَائِشِي وَ جَنَّةِ عَدْنٍ بِالْمَكَارِهِ حَفَّتْ

**Lügatler:** استيفhamdır. Burada uzak görme ve ihtimal vermeme şeklinde *صفا* ile zaman istifham olunduğu gibi, *اين* ile mekândan istifham olunur. *ايمهات* İsim fiillerdendir, mânâsı *بعد*'dir. *جنة عدن*: Karar ve sebat cenneti demektir. Bir mekânda yerleşince *عدن* *مكان* *كذا* derler. *حفت* *الحفوف*'tan müştaktır. Bir şey bir şeyi kuşatsa ve dolansa *حفت* *الشئ بالشئ* derler.

İ'râb: *اين* mukaddem haber, *صفا* muahhar mübtedâ. *ايمهات* *بعد* mânâsına olup *فâili* *صفا*'dır. *من عيش عائش*: *من عيش عائش*'ye müteallıktır. *جنة* 'de *vav* hâliye *عدن* câr ile mecrurdan hâldir.

**Mânâ:** Râhatlık isteyen ve maddî hayâtın zevkleri peşinde olan kimse-nin muhabbetle ülfet etmesi imkânsızdır. Zevk ve eğlence nasıl olabilir? Âsî-lerin hayâtında eğlence ve zevk kesin olarak çok uzaklardadır. Zaten cennet dert ve sıkıntılarla (mekârih) kuşatılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (as) şöyle buyururlar: *حفت الجنة بالمكاره و حفت النيران بالشهوات* “Cennet mekârihle, cehennem arzû duyulan şeylerle kuşatılmıştır.” O halde Hakk'ın misâfirhânesi olan *adn* cenneti; insan tabîatırın dert ve sıkıntılarını kasd ve niyetlerin elemeleriyle kuşatılmış olunca; binlerce cennet-i âlâdan daha değerli olan cemâl-i ilâhî müşâhedesinin âşığı, çok daha şiddetli belâ, sıkıntı ve zahmetlere dûçar etmesi akla daha uygundur. O bakımdan Cenâb-ı Hakk'ın cemâl-i bâ-kemâ-



linin müşâhedesinin kolaylıkla oluvereceğini düşünmek ne kadar yanlış bir tasavvur ve ne imkânsız bir hayaldir. İbn Fârız geçen beyitlerde bu konudaki zaaf ve âcizliği beyan edip, aşağıdaki beyitlerde de teslimiyetini, sadâkat ve sebâtı göstererek şöyle buyurur:

62- و لِي نَفْسٌ حُرٌّ لَوْ بَدَلْتِ لَهَا عَلَيَّ تَسْلِيكَ مَا فَوْقَ الْمَتَى مَا تَسَلَّتِ

Lügatler: مَتَى: Dünüye kölelik kemendinden âzâd olan ve beden bağlarından kurtularak Allah'tan başkasına iltifat eylemeyendir. Kalbinde bir şeye âit olan gam kalmayıp hoşnud olunca, تَسَلَّتِ عَنْ كَذَا denir. المَتَى Arzû.

İ'râb: مَتَى'nin izâfeti, مَتَى'nin izâfeti, مَتَى'nin izâfeti kâbilindendir. مسجد الجامع ve ما تَسَلَّتِ gibi. ما تَسَلَّتِ mevsuldür ve ما تَسَلَّتِ ta' ma' mevsuldür ve ما تَسَلَّتِ ta' ma' nâfiyedir.

**Mânâ:** Benim dünyevî kayıtlardan ve taayyünâtın tehlikelerinden âzâd olmuş bir nefsim vardır ki, eğer sen o nefse senden mütesellî ve fâriğ olmak üzere akıl ve idrâkin ötesinde hadsiz hesapsız bir ölçüde nefsanî haz ve rûhânî lezzetler versen yine de mütesellî olmaz. Benim nefsim /31-b/ hangi lezzetler ve nîmetlerle senden mütesellî olup hazlar ve lezzetlerle meşgul olabilir ki! Hattâ nîmetlerin zıddı olan dert ve elem, sürur ve safârın mukâbili olan gam ve keder bile söz konusu olabilir; eğer binlerce belâ, felâket ve yokluğa da mübtelâ kılsan ben yine senden mütesellî olup yüz çevirmem. Devamla şöyle buyururlar:

63- و لَوْ أُبْعِدْتِ بِالصَّدِّ وَالْمَهْجَرِ وَالْقَلْبَى وَ قَطَعَ الرَّجَا عَنْ خُلَّتِي مَا تَخَلَّتِ

Lügatler: أُبْعِدْتِ: Ya Hazret-i Mahbûbeyeye hitab olabilir veyahut müfred, müennesin meçhûlü olur ve kâim-i makam fâili müstetir ve رَاجِعٌ'e râcî olmalıdır. قَطَعَ الرَّجَا'nın fâili zamîridir ki رَاجِعٌ'e râcîdir. الرَّجَا'da elif-lâm muzâfun ileyhten ivazdır, yâni رَجَا'yı demektir.

**Mânâ:** Menederek, zorla, ayrılık ve hicranla, bu'z ve düşmanlıkla yahut ümîdini kırarak hakîkî sevgili benim şahsımı uzaklaştıracak olursa (veyahut ben uzaklaştırılacak olursam), muhabbet ve dostluğundan nefsim uzaklaşıp râhat halde olmaz.

مرغ مالوف كه يا خانه خود الف گرفت گر بستکش بزنی جای دگر می نرود

[Kendi yuvasına alışmış olan kuşa, taş vursan bile başka yere gitmez.]

## 64- وَعَنْ مَذْهَبِي فِي الْحُبِّ مَا لِي مَذْهَبٌ وَإِنْ مَلْتُ يَوْمًا عَنْهُ فَارَقْتُ مَلْتِي

**Lügatler:** Beyitteki birinci منب yol ve akîde mânâsına gelir ki kişinin fiille-ri, sözleri ve halleri onun üzerine binâ kılınır. İkinci منب ise gidecek yer mânâsıdır. ملت: منل'den nefis-i mütekellimdir. ملت Burada din ve akide mânâsıdır.

**İ'râb:** ما: mânâsıdır, مذهب ismi, لي haberidir. عنه'deki zamir منب'e râcîdir ve ملت'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Benim muhabbetteki mezheb ve inancımdan başka gidecek yerim yoktur. Eğer gayr-i ihtiyârî, bir gün o mezhebimden başka bir yola mey-ledgecek olsam kesin olarak din ve milletimi ayıracağımı anladım. Zîrâ:

عشق اصطرلاب اسرار خداست

[Aşk Tanrı sırlarının usturlabıdır. M, I, 110]

عاشقانرا مذهب ملت خداست

[Âşıkların dîni ve mezhebi Allah'tır. M, II, 1770]

O halde dinden yüz çevirenin ırzı, malı ve kanı zâhirî şerîate göre nasıl mübah olursa, âşıklar arasında da Allah sevgisinden yüz çevirenin hâli on- dan daha kötüdür. Ve günah ve küfürde ondan daha ileridedir.

## 65- لَوْ خَطَرْتُ لِي فِي سِوَاكَ إِرَادَةً عَلَيَّ خَاطِرِي سَهْوًا قَضَيْتُ بَرْدَتِي

**Lügatler:** سهو. سهو. kalbime şöyle düştü ve geldi demektir. نزل و منة: خطرت بآلى كفا. Gafletle hatâyâ derler. إرتداد, yâni dinden dönmek.

**İ'râb:** إرادة: إرادة'in fâilidir. لي'de lâm 'irâde'ye müteallıktır. سهوا Ya temyiz ya hal olarak mansub, yahut da mahzûf masdarın sıfatıdır. Yâni سهو demek o- lur; حضرت سوطا dedikleri gibi.

**Mânâ:** /32-a/ Eğer benim hatırıma sehven senden başka bir istek doğsa, âşıklar dîninden çıktığıma hükmederim. Zîrâ âşıklar mezhebinde mâsivâyâ nazar gizli şıktır. Bu âşıkların mübârek şânı مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَفَى (Necm, 53/17) "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı" ünvanıyla anılmıştır. Bunların yüksek mertebelerine göre, günahların ve ayıpların en büyüğü hakîkî mahbûbdan başkasını istemektir.

## 66- لَكَ الْحُكْمُ فِي أَمْرِي فَمَا شِئْتَ فَاصْنَعِي فَلَمْ تَكُ إِلَّا فِيكَ لَا عَنْكَ رَغْبَتِي

**Lügatler:** رغبت له: Bir şeye rağbet, meyil ve hırs olursa böyle söylenir. Bir şeyden yüz çevrilirse عنه رغبت denir.

**İ'râb:** Birinci ف sebebiye, ما şartıyye. لامى Şartın cezâsı. لام تى Nâkıs fiillerdendir, ismi رغبتى, haberi لك 'dir ve bu istisnâ, istisnâ-yı müferrağdır.

**Mânâ:** Benim hakkımda hüküm senindir; ne istersen yap, ister belâ, ister velâ (yakınlık), ister anâ (zahmet), ister ğınâ, ister nîmet, ister nakmet (cezâlandırma). Netîce idlâl olsun, îsâl olsun (saptırma veya kavuşturma), hicran veya hırman (ayrılık ve mahrûmiyet), yahut rahmet ve gufran, bu'z ve ud-vân (düşmanlık) ne olursa olsun, benim hakkımda hüküm serindir. Ne istersen yap, ben senden yüz çevirmem, rağbet ve yönelişim ancak yine sana olur.

İbn Fâriz, Cenâb-ı Hak'tan başka bir sevdiği ve istediği olmadığı ve O'ndan her ne gelirse kabul edeceğini iddia edince البينة للمدعى و اليمين على من انكر (delil getirmek iddia sâhibi için; yemin, inkâr eden için gereklidir)<sup>9</sup> hadîsinin hükmüne uygun olarak delil ve burhan lâzım gelecektir. Geçen beyitlerde bu delîli ortaya koymuştur ki, sûret-i ahvâli, yâni zayıflık, dert ve belâdan her ne zikredildiyse onlarla iç içe olan durumudur. Aşağıdaki beyitlerde ise, yemin edip O'ndan başka niyet ve maksadı, O'ndan üstün bir isteği olmadığını ispat eder ve şöyle der:

## 67- وَ مُحْكَمٌ حُبٌّ لَمْ يُخَامِرْهُ بَيْنَنَا تَحْيِيلُ نَسْخٍ وَ هُوَ خَيْرُ آيَةٍ

**Lügatler:** تحيل عكم: lafız ve mânâ bakımından şüphe söz konusu olmayan şey. Bir şeyi hayalde tasavvur etmek. المخامرة Muhâleta, حر'den müştaktır. حر Örtmeye derler. Bir şeyi öteki örttüğü için muhâmere, muhâlata mânâsına kullanılır. النسخ: Bir şeyin bir şeyi izâle etmesine denir. Âyetin âyeti, hükmün hükmü men eylemesi gibi. آية "atıyye" vezninde, yemîn etmek, آلى yemîn edici, çoğulu آلى gelir.

**İ'râb:** Vav kasemiyye. ح'ün e izâfeti sıfatın mevzûfa izâfeti kabîlindedir. ح'ün e zarfdır. تحيل: بخامر 'in fâilidir. نسخ'a muzafdır. هو'de vav hâliyye /32-b/ هو 'e 'عمكم ح' râcî. نسخ 'in fiil cümlesi, لم بخامرة تحيل نسخ 'in sıfatıdır.

**Mânâ:** Ben aramızdaki muhkem sevgiye ve mübrem aşka yemîn ederim ki, ona asla nesh ve izâle hayâli karışıp onu bâtil kılmamıştır. Şu da var ki bu muhkem sevgiye yemîn etmek, yeminlerin en hayırlısı ve kasemlerin en



Âdem'den âlem-i hissîn hükmünün izâlesidir. Ve zürriyâtını (neslini), zerreler misâline benzer şekilde ihraç ve ızhar etmektir. Âdem neslinin zerreler şeklinde âlem-i misalde Âdem'in sırtından zuhûru, yaratılışlarının gölgelelidir ki, Cenâb-ı Hak misal âlemindeki bu gölgelere **أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ** (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"deyip, onlar da **بلى** (Evet) dediler. Bu bağlayıcı hitap kul ile Rab arasında ülfet mîsâkı oldu. İşte İbn Fârız bu mîsâka yemîn edip şöyle der: /33-a/ Ben henüz zuhûra gelmemişken, nefs-i nâtıkanın libâsı sıfatları ve kuvvetleri demek olan ve bunların mazharları sûret-i unsuriyye-i tıyniyye olan ve suver-i misâliyye de denen, benim yaratılış zerremi gölgesi (fey'-i zerre-i tıynetim) seviyesinde iken senin **أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ** sözüyle mîsâk almış olman hakkı için... Bir başka ifâde ile takdîr-i kelâm şöyledir: Nefs-i nâtıkanın eserleri ve sıfatlarının mazharı olan yaratılış unsurumun sûreti dâha zâhir olmamışken, misal âlemindeki yaratılış zerremi gölgesinde mîsak ve yakınlık sözü almış olmayın hakkı için...

Amma **لِي لِي طَيْبِي** 'ye zarf kabul edildiği takdirde mânâ şöyle olur: Ben nefs-i nâtıkanın libâsının mazharıyla yaratılış gölgeyi henüz zâhir olmamışken senin yakınlık mîsâkını almış olmam hakkı için... Bu kerre murad zulmânî beden olmalıdır, kesâfet îtibâriyle gölgeye benzer. Şahıs ve beden ona gölge gibidir. Bu cihetten fey'-i tıynet (yaratılış gölgesi) denmiş olmalıdır.

## 69- و سابق عهد لم يحل منذ عهدته و لاحق عقد جَلَّ عَنْ حَلِّ فُتْرَةٍ

**Lügatler:** **عهد** bir şeyi hıfz edip zaman zaman gözetmeye derler, daha sonra riâyeti lâzım olan yerde kullanıldı. **لم يحل**: حال , يحول , حول , حولان , حولان'den müştaktır. **حال** : **حَال** : değişme ile son bulunca böyle söylenir. **لاحق** Sâbıkı idrak edici olan şey. **حلفت الشيء** demek **ادركته** mânâsındır. Bu kelime bizzat tehir mânâsına da kullanılır. **عقد** Burada "ahd" mânâsına. **الفترة** zaaf ve sükûn.

**İ'râb:** **لم يحل** Fiilin fâili zamîri olup **عهد**'e râcîdir ve **عهد**'in sıfatıdır. **حَلَّ**'nin fâili de zamîri olup **عقد**'e râcîdir ve onun sıfatıdır. **عهدته** Tânin zammesiyle nefs-i mütekellim, tânin kesresiyle olduğu takdirde muhatâb sîgasıdır ve ikisi de mümkündür, tânin kesresiyle okumak evlâdır, zirâ o ahdin akdedilmesine kulun dahli ve şuuru yoktur.

**Mânâ:** Ey hakîkî mahbûb, ezel âleminde akdeylediğın veya benim akdeylediğim ve o zamandan beri asla değışmemiş olan o geçmiş ahid hakkı için.. ve gene sonraki ahid hakkı için ki vücud âlemine geldikten sonra peygamberler ve evliyâ ile olan bîatlaşmadır ve muâhededir ve eski ahdi yenilemekten ibarettir, işte o sonraki akid de uyuşukluk ve zayıflığın kendisini çözmekten münezzehtir.

## 70- و مَطْلِعِ أَنْوَارٍ بَطَلَتْكَ الَّتِي لِبَهْجَتِكَ كُلِّ الْبُدُورِ اسْتَسْرَتْ

**Lügatler:** المطلع: Lâmin kesresiyle masdardır, lâmin fethasıyla olursa "doğuş yeri" demektir. Burada kastedilen odur. طلعت Rû'yeteye denir, yüz ve likâ mânâsına da kullanılır. البهجة: Renk güzelliğı ve sevinç zuhûru. البدر: 'in çoğulu. استسرت: اسرار: 'a denir. Ay, serâr istese yâni ayın sonunda ışıktan gizlenme ve hâlî olma istese القمر استسرت 'a denir.

إرâb: بطلعت: bâ, fi veya istiâne mânâsınadır. Câr ve mecrur انوار'a sıfattır. البهجة'da lâm ta'lil mânâsınadır. استسرت 'e müteallıktır. استسرت 'in fâili zamirdir ve البدر'a âittir.

**Mânâ:** Güzelliğı ve parlaklığı dolayısıyla bütün ayların gizlenmiş olduğu senin yanağındaki nurların doğuşu veya doğduğu yer hakkı için!.. Eğer مطلع tulu' mânâsına olursa mânâ açıktır. Şâyet ism-i mekân kabul edilirse matla'dan murad ya nebîler ve nebîlerin kalbleridir ki /33-b/ onlar hak nurlarının doğduğu yerler ve vücûd-ı mutlak ışıklarının zuhûr mahalli ve memba'larıdır.

Yahut da isim ve sıfatlardır ki, her bir isim ve sıfat zât nûrunun doğduğu yerdir. طلعة 'dan murad zât-ı ilâhîdir. Zat'a طلعة ve وجه denmesi câizdir. Nitekim كل شيء هالك الا وجهه âyetinde وجه'den murad zâttır, وجه'den murad zât nurlarının doğmasıdır. البدر'den murad ilâhî isim ve sıfatlar ile âyan ve hakâik-ı kevnîyedir. Nitekim ay, ışığını güneşten aldığı gibi, kâinattaki başka aylar ve ilâhî isimlerin kamerleri de ışıklarını zât-ı hakîki güneşinden alırlar ve zât güneşinin doğuşu sırasında, esmâ ve sıfat ayları, taayyün ve teşahhus ayları da gizlenirler. Buna göre takdîr-i kelâm: Senin zât nurlarının zuhûru hakkı için veya o zât nurlarının doğduğu yer olan enbiyâ ve evliyânın kalbleri,

yahut da zâtın isim ve sıfatları hakkı için ki o zâtın nurlarının şualarında bütün mümkün hakikatler müzmahill ve yok olmuşlardır.

## 71- وَوَصَفِ كَمَالٍ فِيكَ أَحْسَنُ صُورَةٍ وَ أَقْوَمُهَا فِي الْخَلْقِ مِنْهُ اسْتَمَدَّتْ

**Lügatler:** denince فلاں على طريق قوم nitekim. الاعدل: الاقوم. demek مستو معوج لا يتحرف. Burada sin harfi "vicdan" içindir, "taleb" için olması da câizdir.

İrâb: باطن فيك sözü mahzûf bir kelimeye müteallıktır. Bu, ya الحاصل veya باطن فيك yahut da bunlara benzer bir kelime olabilir. في الخلق العنصرية sözü في الخلق. وصف'e râcîdir. Müennes olması صورة أحسن'e izâfetinden ötürüdür.

**Mânâ:** Sendeki gizli ve en güzel sûretteki kemal sıfatı hakkı için; o en güzel sûretin en düzgünü de insan unsurunun hilkatinde olandır ki o kemal vasfından medet ister, işte bu sıfatla mevsuf olan kemal hakkı için! demektir.

Gerçekten insan yaradılışındaki sûret güzelliği, huy îtidali, tenâsüb ve yumuşaklık, sûreten ve mânânen Cenâb-ı Hakk'ın vasf-ı bâ kemâlinden yardım isteyicidir, ondan gelmektedir. Nitekim hadîs-i şerifde buyrulur: ان الله خلق آدم على صورة اسمائه و صفاته "Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı"<sup>11</sup>, yâni "isim ve sıfatlarının sûretinde..". Şu âyet-i kerîmede de buna işâret vardır: لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (Tin, 95/4). "Biz insanı en güzel biçimde yarattık" yâni sûretçe ve mânâca demektir. Sûretçe oluşu düzgün boy-bos, mütenâsîb organlar, pürüzsüz cild, güleğen tabiatlı olmak gibi. Mânâca ahsen-i takvim üzere oluşu ise, hayat, ilim irâde /34-a/ kudret, konuşma, işitme, görme ve başka özelliklere sâhip olmasıdır. Aslında insan ilâhî sıfatlarla muttasıf olup, onda her sıfattan bir örnek vardır. Onun için من عرف نفسه فقد عرف ربه "Kendini bilen Rabbini bilir" sözü vârid olmuştur.

## 72- وَ نَعْتَ جَلَالٍ مِنْكَ يَغْدُبُ دُونَهُ عَذَابِي وَ تَحَلُّو عِنْدَهُ لِي قَتَلْتِي

**Lügatler:** نعت Bir şeyi güzel sıfatla sıfatlandırmaktır. Tek başına "sıfat" güzel ve çirkine şâ mildir. الجلال Kadri yüce olmak. يغذب muzârîdir عذوبت'ten gelir, manâsınadır. عذب ماء derler, عذب demektir. تحلو: حلو'den müştaktır. كافية kafî

Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.

mânâsınadır. ماء عذب derler, عذب demektir. عذبو'den müştaktır. فنة: kafın kesriyle, öldürmeden bir çeşit demektir, burada aşkın öldürmesi kastedilir.

İ'râb: نعت عذب'nün fâili عذابي dir. عذبو'nün fâili ظننى dir. درنه ve عذبه'deki zamirler نعت جلال'e râcîdir. لى'deki lâm عذبو'yu ta'diye içindir. نعت جلال'ya نعت'e sıfattır veya عذب'e müteallıktır.

**Mânâ:** Senin azamet ve celâlin na'ti hakkı için ki, senden gelecek azab ve ikab, o celâlin katında bana iyi ve tatlı olur. Ve كل شئ من المالح مالح (güzelden olan her şey güzeldir) hükmünce onun yanında benim öldürülmem tatlı ve latif olur.

### 73- و سرِّ جمالِ عنكِ كُلِّ مَلاحَةٍ به ظَهَرَتْ فِي الْعَالَمِينَ تَمَّتْ

Lügatler: عن عجب de عجب Çok fazla güzellik. جمال o şeyin bätünü demektir. سرّ شئ muzaf olduğu şeyden başkasına mücâvezet iktizâ eder. ملاحه İdrâkinde güçlük ve zorluk olan güzellik demektir. عالم Allah'tan gayri şeylerin ismidir. Sâniin vücûduna alâmet ve delâlet eylediği için "âlem" dediler. تمت'dandır.

İ'râb: ظهرت ve تمت fiillerinin fâili tahtında olan zamirleridir ki ملاحه'e râcîdir. سر جمال متجاوز عنك الى غيرك: سر جمال'e müteallıktır, şöyle demektir: ظهرت باه'deki bâ ظهرت ve تمت'e müteallıktır.

**Mânâ:** Senden bütün eşyâya sirâyat edip, âlemlerdeki her güzelliğin kendisi sebebiyle görünüp tamamlandığı, lütfuyun sıfatı olan cemâl sırrın hakkı için!..

Bu iki beyitte latif bir nükte vardır. Birinci beyitte جمال منك dedi, ikincisinde سر جمال عنك dedi. "Rahmetim gazabımı geçti"<sup>12</sup> kudsi hadîsinin hükmüne göre Cemâl sıfatının Celâl sıfatından fazlalığına işâret etti. Zîrâ bu nizam, intizam, tenâsüb ve îtidal, cemâl sıfatının sınırlarının eseri- dir. Eğer kahr sıfatı üstün gelse taayyünât ve mükevvenat müzmahil ve yok olurdu. Aslında hakîkatine bakılırsa, her kahrın içinde nice lütuf gizlidir, meselâ kısısta olduğu gibi. Nitekim buyrulur: وَالْقَصَصِ حَيَاةً يَا أُولِي الْأَلْبَابِ (Bakara, 2/179). "Ey akıl sâhipleri, kısısta sizin için hayat vardır". Şer'î cezâların yerine getirilmesi de böyledir. Her ne kadar görünüşte bunlar dövme, ta'zir, kahr ve tahkir şeklinde ise de mânevî bakımdan günah kirini temizleyici /34-b/ ve ayıp pisliliğini izâle edicidir. Demek ki her halükârda cemâl, celâlden ziyâdedir. Beyt:

Buharî, tevhid, 15; Müslim, tevbe, 14.



*Kahr u lutfun muzhiri ma'nâda vâhiddir velî  
Bilmedi şeytan bu tevhîdi Ahad'den oldu dūr*

74- وَ حُسْنٌ بِهِ تُسَمَّى التُّهَى ذُلِّي عَلَيَّ هَوَى حَسُنْتَ فِيهِ لِعَزْكَ ذُلِّي

**Lügatler:** التُّهَى: 'den. Gâret (yağmalamak). حَسُنْتَ: 'den. Gâret (yağmalamak). العزة: (Akil demektir) sâhibini çirkinliklerden alıkoyduğu için böyle denmiştir. Şeref, azamet, kuvvet ve galebe. Zamme ile, kesre ile ve İzzetin aksidir.

**İ'râb:** 'de bâ müteallıktır, takdîmi tahsis içindir, zamir 'e râcîdir. 'nin fâili altında gizli olan 'dir. 'nin fâili altında olan zamirdir, 'de 'ne müteallık, zamir 'ya râcîdir. 'in fâili 'dir. 'de lâm, ya ta'diye içindir ki 'derler. Veya ta'lil içindir, şöyle demektir: ' هَوَاكَ ذُلِّي لِأَنَّكَ عَزِيْزَةٌ لَا يُوْصَلُ إِلَيْكَ إِلَّا بِالذَّلَّةِ

**Mânâ:** Ve o büyük güzellik hakkı için ki, sen onunla akılları yağmalar-sın, işte o güzellik beni öyle bir arzû ve muhabbete götürdü ki, o arzû ve istekte senin izzetin için benim zillet ve hakâretim iyi ve makbul oldu.

Delâleti hüsne isnad eylemedeki nükte şudur: Bu mezâhir ve aynalarda görülen ve duyulan mukayyed güzellik zâtın mutlak güzelliğine delil ve vâstadır. Onun için denmiştir ki: "O olmasaydı hiç kimse onu idrak edemezdi."

رَخْسَارُهُ مَعْشُوقٌ بِعَاشِقِ كَهْ غُودِيَّيْ      مِغْرُ حَسَنِ نُبُودِيَّيْ وَ حَمِّ زَلْفِ نُبُودِيَّيْ  
[Güzellik ve zülfün kıvrımı olmasaydı, sevgilinin yüzünü âşığa kim gösterirdi.]

75- وَ مَعْنَى وَّرَاءَ الْحُسْنِ فَيْكَ شَهْدَتُهُ      بِهِ دَقُّ عَنْ إِدْرَاكِ عَيْنِ بَصِيرَةٍ

**Lügatler:** وَّرَاءَ الْحُسْنِ 'den murad şu mukayyed güzelliklerin üstünde olan Allah'ın mutlak güzelliğidir. دَقُّ: 'den. Yâni 'dir.

**İ'râb:** 'de bâ sebebiyye veya istiâne içindir ve 'ye müteallıktır. 'nin fâili ya 'dür veya Cenâb-ı Hak'tır. 'in sıfatıdır, muzâfun ileyhi değildir. Eğer muzâfun ileyh olsa, tenvinsiz rekâket-i vezn lâzım gelir.

**Mânâ:** Bilinen güzellik, çirkinliğin zıddıdır. İşte o bilinen güzelliğin öte-sinde olan mutlak güzellik ve mânâ-yı muhakkak hakkı için ki ben onu senin zâtında müşâhede eyledim. Bu öyle bir güzellik ki baş gözüne ve basîret gözüne gizlidir. İdrak (algılama) âleti iki türdür. Biri gözdür ki, hey'etleri,

renkleri ve duyumlanabilir şekilleri idrak eder. Öteki de ruhtur ki, kuvve-i vâhime ile cüzî'yyâtı ve akıl kuvvetiyle de külliyâtı, basit rûhânî varlıkları ve latif nurları idrak eder. İşte bu ikincisine basîret derler. Cenâb-ı Hak ehadiyet itibârıyla bu iki idrakdan de münezzehtir ve mukaddestir. /34-a/ Fakat bu mânânın müşâhedesi yine Hak nûruyla olur.

بآفتاب توان دید که آفتاب کجاست

[Güneş ile görülebilir, ama güneş nerede?]

Hz. Mevlânâ şöyle buyurur:

آفتاب آمد دلیل آفتاب مگر دلیل باید ازوی رو متاب

[Güneşin vücûduna delil yine güneştir. Sana delil lâzımsa güneşten yüz çevirme M,I, 116.]

سبحان من ليس الجماله حجاب الا النور ولا لذاته نقاب الا الظهور

"Tesbih ederin onu ki cemâli için nûrundan başka hicab, zâtı için zuhûrundan başka nikâb yoktur."

## 76- لانتِ مُنى قَلْبِي و غَايَةُ بُغْيَتِي و اِلْهِي مُرَادِي و اِخْتِيَارِي و خَيْرَتِي

**Lügatler:** البغية: matlah demektir. Bir şeyi istemekte haddi aşacak şekilde davranırsan بغيتى denir. Bâzıları البغية bânın kesresiyle istenen şey, bânın zammesiyle ihtiyâcın kendisidir, demişler. ائى Ötesinde başka nihâyet olmayan, nihâyete ve sona derler. خيرة İstenen şey demektir. Her şeyin iyisine de خيرة denir. Cem'i عيرات gelir. hâ-i mühmele ile de okunabilir.

**İ'râb:** عكم حب 'den buraya gelinceye kadar olan dokuz beyit kasemdir; kasemin cevâbı işte bu beyittir, لانت'deki lâm ona delâlet eder. لانت İ'râbdan mahallen merfû mübtedâ, مى takdirene merfu haberidir ve كلى'ye muzafdır. Sonrası ise üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** Bu mezkûr mânâlar hakkı için gönlümün arzûsu, maksûdumun en sonu, arzû ve ihtiyârımın en nihâyeti benim dilediğim varlık sensin.

- 77- وَ خَلَعْتُ عِذَارِيَّ وَاعْتَدَارِيَّ لِأَبْسِ      الخَلَاعَةُ مَسْرُورًا بِخَلْمِي وَ خَلَعْتِي<sup>13</sup>  
 78- وَ خَلَعْتُ عِذَارِيَّ فَيْكَ فَرُضِيَّ وَ أَنْ أَبِي      اقْتَرَابِيَّ قَوْمِيَّ وَ الخَلَاعَةُ سُنِّي

**Lügatler:** العذار: Devenin başına taktıkları yular ki عذار الدابة derler, cem'i, ayın ve zâlin zammesiyle عذر gelir. خلع عذار: Onu kaldırıp çıkarmaktır. Bu beyitte kasedilen mahlûkâtın âdetlerinden çıkararak, melâmet derecesine yükselerek, ar ve nâmusu berbat kılıp akıl ve his endişesinden âzâd kılmaktır. فرض: Aslında sağlam bir şeyi kesmeye derler. Meselâ demiri kesmek gibi. Amma şerîatte hükümleri kestiği için vâcib olan şeylere denir. الاكراه: Şiddetle sakinme. الاقتراب: Uzaklığın zıddıdır. اقتراب: Yakınlık istemek. سنة: Yol ve sîret.

**İrâb:** خلع Mübtedâ, فرضی haberidir. و قومي, ١١'ın fâili, اقترابي mef'ûlûdür. Yâni ر و اقترابي عن اقترابي demektir. الخلعة Mübtedâ, سنئي haberidir.

**Mânâ:** Ey hakîkî sevgili! Senin muhabbetinde ilgi ve engellerin bağlarından soyulup temizlenmem, mahlûkâtın merâsimleri, âdetleri, hürmetlerinden boşalmış ve soyulmuş olmam bana farzdır. Ar ve nâmusla şekillenmiş olan zâhidlerin ve âbidlerin alışılmış şekillerinden fâriğ olup ve uzaklaşıp kânunları yıkmam, ilmî ıstılahları çözmeye çalışan âlimlerin ve fakihlerin /35-b/ riyâ ve gösterişle olan sahte amelleri ve hayâlî hallerinden uzak olmam benim için lâzım ve vâcibdir. Eğer kavmim benim kendilerine yaklaşmamdan yüz çevirip sakınırlarsa da bunun önemi yoktur. Oysa "halâ'ât" benim yolum ve huyumdur. Halâ'ât, fetha ile, müfsidliğinden ve yaramazlığından dolayı âilesi ve kavmi kendisinden uzaklaşıp terk edilen kimse demektir. "Kavmi" ile kasedilen, tarîkate olan resmî sûfiler ve şerîat ehli âbidler ve şekil zâhidleridir ki, onlar eşyânın hakîkatlerine ve ilâhî sırların inceliklerine ulaşmadıklarından, yüksek makam ve derecelere sâhip olan âşıkların sarhoşluk ve hallerini inkâr edip onlardan sakınırlar. Zîrâ:

Beytin anlamı şöyledir: "Çoğunluğun iyilik olarak gördüğü elbiseden soyundum, melâmet libâsını giymemden dolayı özür beyan ediyorum; ben çıkarıp giydiklerimden dolayı da mesrûrum." Matbû nüshada 77 numara ile verilen bu beyit hakkında Şihâbüddîn eş-Şiblî'nin rüyâsı aynı kelimelerle verilir; Fergânî şerhinde bu beytin yer almadığı, onun için orada, Tâiyye metninin 761 değil 760 beyit olarak görüldüğü belirtilir. Bk. Abdülhâlık Mahmud, *Divânu İbni'l-Fârız*, s. 230-31, Ein, Kâhire, tsz.

بر جماع راست هر کسی چیز نیست لقمه' هر مرغکی انجیر نیست

[Herkesin doğru işitmeye kudreti yoktur. Her kuşçağız, bir inciri bütün olarak yutamaz. M, I, 2763]

این که می گویم بقدر فهم تست مردم اندر حسرت فهم درست

[Bu söylediğin şey senin idrâkin kadardır. Doğru anlayışın hasreti içinde öldüm (veya: İnsanlar, doğru anlayış hasretindedir.)]

Bu fakîrin katında olan Divan'da Şeyh Şihâbüddin Sünbülî'den mer-vîdir, buyururlar ki: "Bir gece Tâiyye'yi evvelinden لانت می قلبی 'ye gelince okuyup yattım. Vâkıada İbn Fâriz hazretlerini görüp bana dedi ki: Ya Şihâ-beddin, bu beyti dahî bu kâsîdeye ilhak eyle. Ol beyit budur.<sup>14</sup>

79- و لیسوا بقومی ما استعابوا تهتكی فآبدوا قلبی واستخسنا فیک جفوتی

**Lügatler:** جماعة من الرجال دون النساء: القوم (Kadınların olmadığı bir erkek topluluğu). فك: استف' al bâbından, sin "vicdan" içindir. استخسنا'da da aynı şekildedir. Perdeyi yırtmak. اظهروا: İf'al bâbındandır. Bu'z ve düşmanlıktır. جفوة: Cefâ ve sitem demektir.

İ'râb: ا devam için, ف fa-i sebebiyledir.

**Mânâ:** Zâhir erbâbından olan bir takım şekil düşkünleri benim kavmim değildir. Çünkü onlar benim perdeyi yırtıp şekil ve âdetlerin hükümlerini kaldırıp; kuralları, ayıp ve utanma endişesini kırmamı ayıp sayarlar. Perdeleri yırtmam sebebiyle düşmanlık göstererek senin sevgin uğrunda bana ezâ ve cefâ göstermeyi iyi bir şey sayarlar. Her ne kadar onlar sûreta bana benzer iseler de arada büyük farklılık vardır.

گر بصورة آدمی انسان بدی احمد و بو جهل خود یکسان بدی

[Eğer insan, sûretle insan olsaydı Ahmed'le Ebû Cehil müsâvi olurdu. M, I, 1019]

80- و أهلی فی دین الهوی أهله و قد رَضُوا لِي عَارِي وَاسْتَطَابُوا فَضِيحَتِي

**Lügatler:** عار: Yerilecek işlerin ortaya çıkması durumunda bir kimseye lâhık olan şeye derler. استطابوا: استطبت الشيء: bir şeyi iyi buldum demektir. فضيحة: Rüşvaylık.

İ'râb: أهلی Mübtedâ, أهله haberidir. رَضُوا ile رَضُوا 'da vav hâliyye. فَضِيحَتِي fâilleri zamirleridir ki أهلی'ye râcîdirler.

Burada yukarıda metnini verdiğimiz 77. beyit yer almaktadır.

**Mânâ:** Benim âilem ve kavmim hevâ ve muhabbetin ehlidir. /36-a/ Ve onlar benim ârûma, ayıp endîşesini ve kuralları kırmama râzı oldular, benim rûsvaylığımı iyi ve makbul saydılar.

این طائفه است اهل توحید  
باقی همه خویشان پرستند  
فانی زخود و بدوست باقی  
وین طرفه که نیستند و هستند

[Ehl-i tevhîd bu tâîfedir, diğerkleri tümüyle kendine tapanlardır. Kendinden fânî ve O'nunla bâkîdirler, ilginç olan şu ki, yokturlar ve vardırlar.]

Bu beyitte İbn Fârız hazretleri “melâmet” mertebesine işâret buyururlar. “Melâmetiyye” o yüce tâîfedir ki ağyârın (yabancıların) nazarından halleri ve sırları gizlemek için selâmet üzere melâmeti seçip, zâhire önem vermeyi terk eylemişlerdir. Hz. Şeyh Sühreverdi *Avârifü'l-Maârif* de şöyle buyururlar: الملامتی هو الذی لا یظهر خیرا و لا یضمیر شرا (Melâmetî, iyiliği açıklamayan, kötülüğü gizlemeyendir). O bakımdan bunlar ihlâs sâhasını seçip ar ve nâmûsu, akıl ve duyu mertebesini unutmuşlardır.

خراباتی شدن از خود رهاییست  
خودی کفرست اگر خود پارسایست  
نشانی داده اندت از خرابات  
که التوحید اسقاط الإضافات  
خرابات از جهان بی مثالیت  
مقام عاشقان لا ابالیست

[Harâbâtî (kalender-meşreb) olmak benlikten kurtulmaktır, Kişi zâhid olsa bile benlik küfürdür. Seni harâbâttan göstermişlerdir, çünkü tevhîd, izâfetleri düşürmektir (Kulun fiil ve sıfatları kendine değil Allah'a izâfe etmesidir). Dünyâdaki harâbât (vîrâne yerler, meyhâneler) benzersizdir, aldırış etmeyen âşıkların makâmıdır.]

Hz. Şeyh *Fütühât*'ta buyurlar ki: “Hak Taâlâ melâmetiyyeye bin iki yüz kuvvet vermiştir; eğer bir kuvvetini bu âleme musallat eylese bütün âlem müzmahil ve yok olurdu. Allah'ın, halktan kendisini gizlemeye kâdir olması da o kuvvetlerdendir. Müheymin melekleri ve O'na yakın olan rûhânî varlıklar, onların makâmından bir makam bulmayı arzû ederler.”

مبین حقیر گدایان عشق را کین قوم  
شهان بی کمر خسروان بی گلهند  
[Aşk dilencilerini hakir görme, çünkü bu insanlar kemeri olmayan şahlar ve sürüsü olmayan Hüsrevlerdir.]

81- فَمَنْ شَاءَ فَلْيَغْضَبْ سِوَاكَ فَلَا أَدَى إِذَا رَضِيَتْ عَنِّي كِرَامُ عَشِيرَتِي

Lügâtlar: عشرة: Bir kimsenin kavim ve kabilesidir, onunla çoğalır. Burada kasedilen Hak âşıkları ve Hüdâ'nın sırrını bilenlerdir.

**İ'râb:** ف de لَمَنْ شَاءَ: Ya mahzûf şartın cevâbıdır veya sebebiyyedir. من Şart kelimesidir. شَاءَ Şart fiili. لَمَنْ شَاءَ Şartın cevâbıdır. ف de لَمَنْ شَاءَ ya ta'lil için ya mahzûf şarta cevap olabilir. Veyahut da لَمَنْ شَاءَ لَمَنْ شَاءَ سَوَاك Şart cümlesi, ف de لَمَنْ شَاءَ ise cevap olabilir. ف de لَمَنْ شَاءَ'nın cevâbı mahzûfdur, karîne-i hafz ف de لَمَنْ شَاءَ'dur. Şarttan önce cezâyı söylemeyi câiz görenler katında ف de لَمَنْ شَاءَ'nın cevâbıdır. كَرَامَ رُحَمَاتِ فَايِلِي كَرَامَ عُشْرَتِي'dir.

**Mânâ:** Eğer ف mahzûf şartın cevâbı olursa takdîr-i kelâm şöyledir: Şekil düşkünleri benim kavmim olmayıp, bana düşmanlık göstererek senin sevgin uğrunda bana cefâ etmeyi iyi ve makbul bir iş saydıklarına göre, artık ey hakîki mahbûb senden başka kim isterse gazab eylesin; yeter ki şekillerin ve âdetlerin dışına çıkıp melâmet ve harâbat rütbesine yükseldiğimden dolayı, aşîretimin tevhid ve irfan ehli olan ileri gelenleri /36-b/ benden râzı olsunlar لَيْكِنَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ مِنْ أَهْلِ اللّٰمِ غَضَبَانَ عَلَيَّ (Kınayıcı olan o topluluk bana kızsın) mazmûnu, şartın cevâbı olur.

Eğer ف de لَمَنْ شَاءَ sebebiyye olursa mânâ şöyle olur: Muhabbet yolunda devamlılığım ve sebîl-i meveddetteki kararlılığım sebebiyle, senden başka kim isterse gazab eylesin, asla sıkıntı ve kırılma söz konusu değildir.

## 82- وَ اِنْ فَتَنَ النَّسَاكَ بَعْضُ مَحَاسِنِ لَدَيْكَ فَكُلِّ مِنْكَ مَوْضِعُ فِتْنَتِي

**Lügatler:** فتن fi'l-i mâzî, bir kimseyi fitneye bırakmak, فتنه belâ ve imtihan. محاسن حسن 'in cem'i. Nâsik âbide derler, masdarı نَسَاك'tür, ibâdet mânâsındır. منكَ Mekârim-i ahlâk.

**İ'râb:** ان şart harfi. فتن Şart fiili. نَسَاك 'nin mef'ûlüdür, بعض Lafzan merfû fâilidir. فتنه و انتباهه منكَ لِكُلِّ مَنْك Mübtedâ, کل haberidir ve bu cümle şartın cevâbıdır.

**Mânâ:** Eğer senin katında olan güzel huylar ve yüce sıfatlardan bâzısı âbidleri ve zâhidleri fitne ve belâyâ bıraktıysa, o halde senden olan sıfatlar, isimler ve bütün eşyâ hepsi benim fitne ve belâmın mevziidir. Sözün özü şudur: (Hacc, 22/11). "İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Şöyle ki: Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musîbete uğrarsa çehresi değişir, dinden yüz çevirir" âyeti gereğince herkes Cenâb-ı Hakk'a, zâtında mütecellî olan isim ve sıfatlar muktezâsına göre ibâdet eder. Kemâl sâhipleri ise bunun dışındadır. Onlar تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللّٰهِ (Allah'ın ahlâkıyla ahlâklarınız) fehvâsınca Allah'ın bütün ahlâkıyla vasıflanmış ve ahlâklan-

muşlardır. Başka kimselerin her biri ise bâzı sıfatların ve ahlâkın mahkûmu ve meftûnu olmuşlardır. O bakımdan kendilerinde etkili ve zâhir olan isimlerin hükümleri ve eserleri üzerlerinde görülüp, başka isimlerin mazharlarını ise inkâr edip bâtil sayarlar. Amma kemal sâhibi ârif bütün isim ve sıfatların sırlarını; kahır olsun lütuf olsun, cemâl olsun celâl olsun, selbî olsun îcâbî olsun her neyse hepsini câmî' ve şâmil olduğu için, hiçbir şeyi inkâr etmeyip الله كل ما يفعل المحبوب محبوب ميسدâkinca (Hepsi Allah katındandır) Sevgilinin yaptığı her şey sevimlidir) deyip, her şeyi mevkiinde ve yerinde iyi ve güzel olarak görürler. Onun için Hak'tan sâdir olan her şey tevhid ehline mevzi-i fitne (imtihan yeri, sebebi) olur.

### 83- و ماخترت حتى اخترت حبيبك مذهباً فوا خيرتي لو لم تكن فيك خيرتي

**Lügatler:** ترددت و تحيرت في الامر بحث لم احد الي حقيقته و صوابه :احسرت (hakîkatine ve doğrusuna erişemediğim için bir konuda tereddüt ve şaşkınlığa düştüm).

**İ'râb:** ۛ: Nâfiye, حى intihâ-yı gâyet için; Mütefecci' olan kimse, mütefecciuun aleyhe öyle nidâ eder. /37-a/

**Mânâ:** Senin muhabbe:ini seçinceye kadar ben mütehayyir ve mütereddit olmadım. Senin muhabbetini ihtiyar ettiğim andan beri mütehayyirim. فوا خيرتي لو لم تكن فيك خيرتي Ey hayret! Eğer senin aşkında benim hayretim olmazsa hazır ol ki vaktindir.

Bil ki "hayret" iki kısımdır: Biri makbul ve övülmüş, biri mezmumdur. Makbul olan, Mevlâ'nın rûmetlerini ve eserlerini müşâhededen ve O'nun isim ve sıfatlarını görmekten hâsıl olandır. Kötü olan hayret ise, dünyâ ve içindekilerden, gayrın muhabbetinden, nefis ve hevânın gereklerinden doğandır. Rabbânî inâyet ve saâdetin kendisine delil ve yol gösterici olduğu kimse, makbul olan hayretle mütehayyir olup devamlı olarak اللهم زدنى ليك تحميراً "Allahım senin hakkındaki hayretimi arttır!" hadîsini tekrarlar. Şeytanın saptırması ve nefsin iğvâsı kendisini cismânî arzûlarla meşgul eden kimse ise mezmum olan hayretle mütehayyir olur ve وَمَنْ يُضِلُّ لَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْسِدًا (Kehf, 18/17). "Allah kimi dalâlete düşürürse onu doğruya ulaştıracak bir dost bulamazsın" âyeti onun hâlini ifâde eder duruma gelir. O kimseye كالنابذ المنفجع (Sızlanan yanıp yakılan ah-vah eden yaşlı kimse gibi) telehhüf ve tehassür edip "Vâ hayretâ!" demelidir. Nitekim İbn Fâriz bu

beyitte *لَوْ كُنْتُ لَوْ لَمْ تَكُنْ لَيْكَ حَيْرَتِي* demekle, mezmum ve makbul hayrete işâret buyurur.

#### 84- فَقَالَتْ هَوَىٰ غَيْرِي قَصَدَتْ وَ دُونَهُ اِقْتَصَدَتْ عَمِيًّا عَنْ سِوَاءِ مَحَجَّتِي

**Lügatler:** إفصاد: İfrat ve tefrît arasında vasat olanı almaktır. Faîl المسى Faîl veznindedir, fâil mânâsınadır. اجمعة: Câddetü't-tarik.

**İ'râb:** 'in fâili Hz. Mahbûb'dur. دونه mânâsınadır, zamir هوى'ya veya اقصدت'ye râcîdir. عميا' den haldir.

**Mânâ:** Biraz önce İbn Fârız büyük yeminlerle muhabbetini te'kid edip iştiyak ve sevgisinin şiddetini ortaya koyarak, benim senden başka mahbûb ve matlûbum yoktur demişti. Burada ise Hz. Mahbûbun kendisine olan hitâbını dile getirip, şu ifâdelerle ona işâret eder ve şöyle der: Ben o hazrete, aşkımın kemâlini sağlam yeminle isbat edince o hazret bana dedi ki: Benden başkasının istek ve muhabbetine yöneldin ve bu istek ve yöneliş sırasında, benim muhabbet yolumun hakîkatini görmeyerek oraya girdin ve durakladın, tavassut ve tevakkuf eyledin. Oysa beni sevmenin kemal noktası, nefsânî arzûlardan tamâmen soyunma ve cismânî isteklerden kurtulmaktır. O halde bana olan sevgin nefsânî hazlarla karışık olunca, henüz /37-b/ muhabbet yolunun başındasın, ilerlemiş değilsin demektir.

#### 85- وَ غَرَكَ حَتَّى قُلْتَ مَا قُلْتَ لِأَيْسَاءَ بِه شَيْنَ مَيْنِ لَيْسَ نَفْسٍ تَمْنَتْ

**Lügatler:** غرر: غرر'dandır, غلك demektir. عين Ayıp مین yalan hîle.

**İ'râb:** 'nın fâili لیس'dir ve نفس'e muzafdır. تمت: تمت'in sıfatıdır. لایسا Lafzan mansub, 'nün tesinden haldir. عين Lafzan mansub, لایسا'nin mef'ûlüdür ve مین'e muzafdır. به'deki zamir قلت'deki ما'ya râcîdir. ما قلت: ما قلت'nün mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Kendi istek ve arzularının peşinde olan nefsin hîlesi seni gaflete düşürdü de yalanın hîlesine bürünmüş olduğun halde diyeceğini dedin.

زین سانکه بقای خویشتن خواخی  
از حرمن هیت جوی کی کاهی  
تا یک سرمو ز خویشتن آگاهی  
گروم زنی از راه فنا گمراهی

[Bu kuraldan (huydan) dolayı kendi bekânı istersin, varlık harmanında bir arpa sapını ararsın. Bir kul kadar bile kendinden heberdâr olduğun sürece, fenâ yolundan kaybolmuşsun.]



## 86- وَ فِي أَنفْسِ الْأَوْطَارِ أَمْسَيْتَ طَامِعًا لِنَفْسٍ تَعَدَّتْ طُورَهَا فَتَعَدَّتْ

**Lügatler:** اطرار: اطرار 'in cem'idir, وطر, mühim olan hâcete derler. Evvelki تعَدَّتْ مجازت: تعَدَّتْ mânâsına, ikincisi ise ظلمت mânâsınadır. طور. Burada جازر حدّ mânâsınadır. عدّ طوره deyince حدّ demektir.

**İ'râb:** اطرار 'de اطرار 'a müteallıktır. وطر 'de وطر ' mânâsınadır. تعَدَّتْ 'te فاعل تعَدَّتْ 'in sıfatıdır.

**Mânâ:** İsteklerin ve aşkların en nefisi, en hoşu ve en değerlisi bana kavuşmaktır; oysa sen haddini aşan ve bu sebeple sana zulmetmiş olan nefisle (başka şeylere) tama' eyledin. Bu durumda ما للتراب و رب الارباب "Rablerin rabbi varken toprağın ne hükmü olur!" ان تشهى ان تبلغ وصل المحبوب ضع نفسك تقدم و تعال (Sevgiliye kavuşmayı arzû ediyorsan nefsinin geçitte bırak, o zaman öne geçer ve yükselirsin).

## 87- وَ كَيْفَ بِحَيِّي وَ هُوَ أَحْسَنُ خَلَّةٍ تَفُوزُ بِدَعْوَى وَ هِيَ أَقْبَحُ خَلَّةٍ

**Lügatler:** إستيفham kelimesidir, onunla bir şeyin ahval ve keyfiyetinden sual olunur. Tevbih ve tenbih yoluyla nefis-i istihbarda dahî müstakil olur (Doğrudan haber sormak için de kullanılır). الحنة Zammeyle olursa "muhabbet" mânâsınadır. الحنة Fethayla "haslet" demektir. الفوز Selâmetle hayra zafer bulmak. الدعوى Mecâzen "iddia" mânâsınadır.

**İ'râb:** دعوى 'de bâ, iltisak mânâsına, دعوى 'da bâ مع mânâsınadır, ikisi de تفوز 'ye müteallıktır. و هي Ve و vavlar hâliyyedir. Amili تفوز 'dür.

**Mânâ:** Gerçekten "da'vâ", doğru /38-a/ olduğu takdirde bile kötü bir sıfattır, zîrâ ucb (kendini beğenmişlik) ve enâniyetten hâsıl olur. Fakat yalancı olacak olursa çirkinin çirkinini ve kötünün de kötüsü bir sıfattır. O halde da'vâ (iddia) ile en iyi haslet olan benim muhabbetime nasıl sâhip olabilirsin? Da'vâ (iddia) sâhibi olmak en çirkin haslettir. Zîrâ ucb ve gurûru müstelzimidir. En kötü hasletle güzel bir muhabbete ulaşmak nasıl mümkün olur? Beyt:

مدعى خواست که آید بتماشاکه راز دست غیب آمد و بر سینه نا محرم زد

[İddiacı sırrı temâşâ etmek istedi, gayb eli geldi ve nâmahremiñ göğsüne vurdu.]

## 88- وَاِنَّ السَّهَاءَ مِنْ اَكْمَهٍ عَنْ مُرَادِهِ سَهَاءًا عَمَّهَا لَكِنْ اَمَانِيكَ غَرَّتْ

**Lügatler:** **سَهَاءٌ** ile mekândan sorulur. **سَهَاءٌ** Bir küçük yıldızdır, Büyük Ayı yıldızının yanında çok gizli kaldığından gözün keskinliği onunla imtihan olunur. **اَكْمَه** Anadan doğma köre denir. **سَهَاء** Fi'l-i mâzîdir. **سَهَاءٌ** gelir. **عَمَّه** Harekeli olarak, bir işte hayretten dolayı mütereddid ve şaşkın olmağa denir. **امَانِي** Arzûlar. **غَرَّتْ** Fiil-i mâzîdir, **غَرَر** 'dan gelir.

**İ'râb:** Birinci **عَنْ** uzaklık mânâsını mutazammın olduğu için **عَنْ** ye müteallıktır, yâni **عَمَّه** عن مكان السهَاء عن الاكمه demektir. İkinci **عَنْ** 'ya müteallıktır **عَمَّه** غفل Mânâsını mutazammındır. **سَهَاءٌ** 'nın fâili altında olan zamirdir ve **اَكْمَه** 'e râcîdir. **عَمَّه** Ya temyizdir veya ma'ûlü lehdır, **سَهَاءٌ** 'ya illettir. **لَكِنْ** Hurûf-ı müşebbehe bi'l-fiilden bir harfdır, ismi **امَانِيكَ**, haberi ise fiil cümlesi, yâni **غَرَّتْ** غرت 'in fâili altında olan zamirdir ki **امَانِي** 'ye râcîdir, **مَعْلŪLŪ** ise mahzûftur, yâni **غَرَّتْ** demektir.

**Mânâ:** Uzak ihtimal göyerek sorar ve şöyle buyurlar: Şaşkınlık, hayret ve tereddütten dolayı, maksadını unutmuş olan anadan doğma körün bakışıyla Sühâ yıldızının nerede olduğu bilinir mi? [Sonra yolun farkını gör, nereden tâ nereye!] Lâkin, nefsânî arzûn seni mağrur kıldı da kemâl-i muhabbet iddiasıyla ermen gerektiğini düşünüp gurur kapısını çaldın. Amma **الْمَتَّالِي** **عَنِ الثَّرِيَا** (Süreyya yıldızı nerede, tenâvül edenin eli nerede). Öyleyse, demek ki kendi varlığını benim varlığımda tamâmen mahvetmezsen bu maksad gerçekleşmez.

## 89- فَقَمَّتْ مَقَامًا حَطُّ قَدْرُكَ دُونَهُ عَلَى قَدَمٍ عَنْ حَظِّهَا مَا تَخْطُطْ

**Lügatler:** **حَطُّ** Mâzî meçhuldür **حَطُّ** 'tan. Bir şeyi yüksek yerden indirmek demektir. **قَدْر** Mal, can, şeref ve azametten bir şeyin meblâğına derler. **دُونَ** **دُونَ** deyince, **فِلَان** kimse **فِلَان** kimsenin mertebesinden mal, mevki, şeref bakımından aşağıdır demektir. **الْحَطُّ** Takdir edilmiş nâsib. **تَخَطَّتْ** Tefa'ul bâbindan, sülâsisi **حَطَّ** Adım atmak. **حَطَّتْ** **عَنْ كَذَا** demektir. **حَطَّتْ** **عَنْ كَذَا** demektir.

**İ'râb:** **عَلَى** harf-i atf ve ma'tûfu aleyhi mahzûfdur. /38-b/ takdîri **عَلَى** **عَنْ** **حَطَّتْ** **عَنْ كَذَا** **عَلَى** **عَنْ كَذَا** **عَلَى** **عَنْ كَذَا** demektir. **قَمَّتْ** Zarfiyet üzre mansubdur. **مَقَامًا** mansub, **مَقَامًا** 'nin sıfatıdır. **دُونَ** 'de zamir **مَقَامًا** 'a râcîdir. **عَلَى** **عَنْ** ye müteallıktır. **عَنْ** **حَطَّتْ** 'da **عَنْ** **حَطَّتْ** 'a müteallıktır. Ve bu cümle mahallen mecrur, mahzûf mevsûfun sıfatıdır. Nitekim sözün gelişi (siyak) ona delâlet eder ve o nefsdır. Yâni muzaf hazfedilerek **صَاحِبَهَا** **عَنْ كَذَا** demek olur.

**Mânâ:** Nefsânî arzûların seni mağrur eyledi de vuslat talebinde bulundun. Böylece nefsinin hazzından uzaklaşmış olan ayağın üzerinde kadriyin düştüğü bir makamda vuslat talebin için azimli ve kararlı oldun. Doğrusu

rûhânî, cismânî, maddî ve mânevî her türlü nefis hazzından geçememiş olan sâlik cânâna vuslat isteğinde bulunursa, elbette bu şekilde hitaplara lâayık olur. Zîrâ "أهل الدنيا حرام على أهل الآخرة والآخرة حرام على أهل الدنيا و هما حرام على أهل الله" "Âhîret ehline dünyâ haramdır, dünyâ ehline âhîret haramdır, ehlullaha her ikisi de haramdır"<sup>15</sup> hadîsi bu mânâyâ kuvvetli şahittir.

## 90- وَرُزِمَتْ مَرَامًا دُونَهُ كَمْ تَطَاوَلَتْ بِأَعْنَاقِهَا قَوْمٌ إِلَيْهِ فَجُذَّتْ

**Lügatler:** مرام Masdar-ı Talep demektir. روم Roma , بروم , رام :رمت :مريمimdir. "Filân kimse filân kimseye talebinde boyun uzattı" تطاول فلان بعنقه الى فلان demektir. un cem'idir. عناق جذت Fiil-i mâzî meçhuldür, masdarı جنا gelir, kesmek mânâsınadır. Nitekim لجمالهم جذادًا yâni مقطوعا demektir.

İ'râb: مرام'ın fâili تطاولت'ın fâili بعناقها'da bâ تطاولت'ı ta'diye içindir. به'de zamir مرام'a râcîdir. جذت'in fâili tahtında gizli olup بعناق'a âittir.

**Mânâ:** Hakîkî sevgili şöyle dedi: Sen öyle bir istekte bulundun ki, nice insan o istek ve maksada boyunlarını uzattılar ve o maksad uğrunda boyunları kesildi. Beyt:

درین ورطه کشتی فرود هزار که پیدا نشد تخته بر کنار

کسی ره سوی گنج قارون نبرد وگر برد ره باز بیرون نبرد

[Bu tehlikeli yerde gemi battı, (geminin binlerce tahtasından) sâhilde bir tahta bile görünmedi. Hiç kimse Kârûn'nun hazînesine yol bulamadı, yol bulsaydı bile, o hazîneyi çıkaramazdı.]

âNice Mansûr'u bu yolda darağacına gönderip külünü göğe savurdular, bu arzûda nice âşıkların başları kopup derileri yüzüldü. Bu yola bütün varlığından geçen sâlik niyetlenebilir. Bu şâha, ölüm sâkîsinden yokluk şarâbını içen âşık vâsıl olabilir.

## 91- آتَيْتَ بِيَوْمًا لَمْ تُكُنْ مِنْ ظُهُورِهَا وَ أَبْوَابُهَا عَنْ قَرَعٍ مِثْلِكَ سُدَّتْ

**Lügatler:** بيوت'in cem'i. /39-a/ Burada maksad zâtın ve sıfatların tecellilerinden hâsıl olan yüce makamlar ve yüksek derecelerdir. بيل نال: لم تل'den meçhul sîgası üzeredir. نيل Vüsul, yâni yetişmektir. ظهور البيوت Kapılarının arkasıdır. القراع Bir şeyi bir şeye vurmaktır. سدت Mâzî meçhuldür, سد'den gelir, burada kapıyı örtmek ve girişi engellemekten kinâyedir.

İ'râb: ظهورها ve ابوابها'da zamirler بيوت'a râcîdir. عن فرع'da عن مütteallıktır. Mübtedâ, مدت haberdir.

**Mânâ:** O hazret şöyle dedi: Ey vuslata tâlib olan; sen, arkalarına geçilmeyen (içlerine girilmeyen) evlere geldin, yâni ey tecellîleri isteyen kimse, sen öyle isim ve sıfat evleri ve yüce makam kapılarına gelmeye niyet ettin ki, o isim ve sıfatların arkasından o makamlara kimse nâil olmadı. İsim ve sıfatların arkasından (verâ) murad, Cenâb-ı Hak tarafıdır. Zîrâ bu varlığa gelmezden evvel bu tecellîlere kimse bilfiil nâil olmamıştır. Ve bu tecellî evlerinin kapıları senin benzerin olan tâliblere kapanmıştır. "Tecellî evlerinin kapıları"ndan murad; kâmil ihlâs, tam fenâ ve teslîmiyet, ihtimamlı azîmet, ibâdet, tâat, riyâzet ve mücâhedeler ve bunların benzeri olan şeylerdir. Bunlar, tecellî evlerine girebilmek için kapılar ve sebepler gibidirler. Bu kapıların çalınması hevâ eliyle, nefsin hazları, kuruntuları ve hevesleriyle mümkün olmaz. Bulanık sîne ma'rifet nûruyla aydınlanıp ferahlamayınca bu kapılardan bir kapı, hiç kimseye açılmaz. Hattâ nefsin sitek ve arzûsuyla daha fazla kapalı ve örtülü olur.

دوش از سر مشتاقی ردم بدر ساقی گفتم که درم بگشا او سخت درم بر بست

[Dün gece aşk sebebiyle sâkînin (meyhânenin) kapısına gittim; bana kapıyı aç, dedim, o ise bana kapıyı sıkıca kapattı.]

92- و بین یدی نجواک قدمت زخرفاً تروم به عزاً مرامیه عزت

Lügatler: بعضیا لك زمان ve mekân için kullanılır. Zamanda mânâsı لك demektir. Mekânda mânâsı كقريباً demektir. Mekân maddî ve mânevî olsun fark etmez. Burada murad mânevîdir. نجوى Masdardır سارته : يانی "ben sözü gizledim" demektir. زخرف Ziyet-i mümevvehe, yâni dışı yaldızlı ve zînetli, içerisi kalp olan sahte şeye derler. تروم : تروم'de müştaktır, طلب mânâsınadır. مرامی : مرامی'nin cem'idir ki maksad ve matlab mânâsınadır. عزت Fi'l-i mâzî امتعت mânâsınadır.

İ'râb: بین یدی نجواک : بین یدی نجواک'e zarfdır. به'de bâ istiâne içindir, zamir زخرف'e râcîdir. تروم'de zamir عزت'e râcîdir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûb dedi ki: Ey /39-b/ iddiacı kişi, arzû ettiğin sırrın önünde sahte bir söz ve düzme bir dâvâ ileri sürdün. Bununla benim yakınlığım ve vuslatım olan izzet ve mertebeyi istersin. Oysa o izzet ve mertebenin maksadları, لا يوصل اليه الا به, "kendisine ancak kendisiyle ulaşılacak olanı tesbih ederim" ifâdesi hükmünce idrak ve vüsûlün ötesinde ve üstündedir.

Onun havâlîsi *رَمَّا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ* (Enam, 6/91). “Allah’ı gereği gibi tanımadılar” nassı ile korunmuş ve yüce haldedir. O bakımdan âşık-ı sâdıkâ lâıyk olan şu idi: Verme ve cömertlikte herkesten önde olup, sonra hâtırının sırlarını, bân ve zâhîrinin gizliliklerini mâşûkuna ızhar eylemeliydi. Nitekim Kur’an-ı Azim de bu mânâyâ işâret eder: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَرْتُمْ الرُّسُولَ فَاقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيْهِ نُجُورًا كُمْ صَدَقَةٌ* (Mücadele, 58/12). “Ey iman edenler! Peygamber ile gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz”

“Sadaka”nın mânâsı “terk” ve “îsâr”dır. Terk ve îsar avam için mal ve ekmek vermek, havass için ise ten ve canı terk etmek demektir.

جان دهی کر ہر حق جانت دھند نان دهی کر ہر حق نانت دھند

[Hak uğruna ekmek verirken sana ekmek verirler; Hak uğruna can verirken sana da can bahşederler, M. I, 2236.]

Bu beyitlerden anlaşılın şu ki, fesâhatla ve belâğatla karışık süslü ve haklı gibi görünen sözün, yakınlık ve kavuşmaya faydası yokmuş.

### 93- وَ جِئْتُ بِوَجْهِ أَيْضٍ غَيْرِ مُسْقَطٍ لِجَاهِكِ فِي دَارِيكَ خَاطِبَ صَفْوَتِي

Lügatler: *سواد* Kabz edici (sıkıcı) *باص* bast edici (yayıcı/ferahlatıcı) renktir. *البياض الفضل اللون و السواد اهلها والحمره اجلها و الصفرة اشكلها* (Beyaz renklerin en faziletlisi, siyah en korkuncu, kırmızı en güzeli, sarı en müşkilidir.) Bunlara göre “beyaz” renklerin en iyisi olduğundan bir kimse ilim ve faziletlerle süslü ve üstün, ayıplar ve kötülüklerden ârî olursa, o kimse için *بلان ابض الوجه بين قومه* (Filân kimse kavmi arasında râhattır) derler. Maddî ve mânevî faziletlerden, dünyevî ve uhrevî hasletlerden uzak olana da “sevâdü’l-vech” derler. Onun için *الفقر سواد الوجه في الدارين* (Fakîrlik iki cihanda yüz karasıdır) buyrulmuştur.

Hakîkatte “fakîr” zâhîrî ve bâtrûî faziletlerden, dinî ve dünyevî vasıflardan bir şeyle muttasıf olmayandır, hattâ varlığı ve bütün mevcûdâin varlığını Mâlikü’l-mülk ve Vâcibü’l-vücûd olan Allah’a âit bilendir. Nitekim bâzı büyükler buyururlar:

فقر بیگانگیست از بد و نیک  
باز رستن ز تنگنای حدوث  
بر خود از بی خودی رقم زدنت  
خیمه بر باره قدم زدنت  
در کشیدن دم از دو عالم و بس  
بر تر از هر دو کون دم زدنت

[Fakr, kötü ve iyiden habersiz olmaktır; kendinden geçmişi kendine arz etmektir. Ayrıca yaratılmış olmanın dar sâhasından kurtulmak ve çadırı kıdem (ezelîlik) hisarına kurmaktır. İki cihândan nefesi çekmek, iki cihandan daha üstünde bahsetmektir.]

خطب و خطبة ve خطبة , خطب : Kelâmda mürâcaata derler. Mev'ıza ve nikâhta da çok söz dönmesi olduğu için zamme ve kesre ile "hutbe" ve "hitbe" dediler. Hânın zammesiyle (hutbe) mev'ızaya, kesre ile (hitbe) nikâhta hasredilmiştir. Hânın zammesiyle olursa sıfatı خطب ve خطب gelir. Hânın kesresiyle ise ancak خطب gelir, başka türlü olmaz. صغرة: sadın fethasıyla, kesresi ve zammesiyle, her şeyin hülâsasına /40-a/ derler.

İ'râb: خطب صغری و غیر صغری her ikisi de hal olmak üzere mansubdur, zü'l-hal ise hitab te'sidir.

**Mânâ:** Sen ki el'an zâtî fazîletler ve vücud güzelliği ile ünsiyet hâlinde-sin, maddî ve hissî makam ve mevkiin mübtelâsısın; sâlikte, aklî ve hissî, rûhânî ve cismânî, dünyevî ve uhrevî herhangi bir haz bulunursa, bu, vücud artığıdır ve nefsin gereğidir. Benim velâyet ve yakınlık mertebesi, vuslat ve muhabbet derecesi olan bir ıstîfâ ve ictibâ gelinim vardır ki onun mihr-i müecceli, her iki dünyâ makâmından geçmektir, dünyâ ve âhîret sevgisini izâle etmektir, her iki cihanda yüz karalığıdır. Bu özellikler sende bulunmadığı halde, vücud bakıyyesi ve merdûd olan nefsin hazzıyla maksada erişmek isteği ile; dünyevî ve uhrevî makâmından geçmeksizin, benim safvetimle izdivaç isteyerek, yakınlık ve vuslat gelinime tâlib olarak beyaz bir yüz ile huzûruma geldin. Maahâzâ şöyle denilmiştir: *الدنيا حرام على اهل الاخرة و الاخرة حرام على الدنيا و ما حرامان على اهل الله* (Âhîret ehline dünyâ haramdır, dünyâ ehline âhîret haramdır, ehlullah her ikisi de haramdır.)<sup>16</sup>

در آتش بلا چو سندر می روند	شنگو لیانکه راه قلندر می روند
در ظلمت عدم چو سندر می روند	همچون خضر در طلب چشمه حیات
در بحر بیخودی زره سر می روند	غواص وار تا بکف ارنه در درد

[Kalender yolundan giden güzeller, belâ ateşine semender gibi giderler. Hızır gibi âb-ı hayâtı ararken, yokluk karanlığına İskender gibi giderler. Dalgıçlar gibi dert incisini ele alırlar, kendinden geçme denizinde sır yolundan giderler.]

94- لَوْ كُنْتَ بِي مِنْ نُقْطَةِ الْبَاءِ خَفِضَةً رُفِعْتَ إِلَى مَا لَمْ تَنْلُهُ بِحِيلَةٍ

Lügatler: خفضة "Rahmet vezninde, "alçaklık" demektir" منته "den, cezimle ye düşer.

İ'râb: ب de می ya مع mânâsındır veya sebebiyye, vayahut istiâne için olabilir. Muzaf takdir ederek بحسب محبتى veya بعنايتى و توفيقى و عصايتى demek olabilir. من نقطة من الباء de 'dir, 'nin haberidir veya 'nin haberidir, 'nin haberidir, 'nin haberidir, 'nin haberidir, 'nin haberidir. Ya haldir veya temyizdir. 'nin cevâbı 'dir ki

demek olur. خفضة Ya haldir veya temyizdir. الو'ın cevâbı رفعت'dir ki fi'l-i mâzî meçhul, muhatâbtir. ما Mâ-yı mevsuldür, yâni تنه بجلة الذى لم تنه بجلة demektir.

**Mânâ:** Eğer sen ey âşık, ی' de bânın noktasından alçalmış olaydın; veya mânânen ikinci vecih üzere: Eğer sen, ی' noktasından alçak olduğun halde benimle kâim olaydın; veya: Be'nin noktasından alçak olduğun cihetten..

İkinci mısra: Hıleye ve çalışıp mücadele etmekle nâil olmadığın bir mertebeye yükseltilirdin.

Bu beyitte tevâzu ve meskenete işâret vardır. Nitekim hadiste de vârid olmuştur: /40-b/ من تواضع رفعه الله و من تكبر خفضه الله "Kim tevâzu' gösterirse Allah onu yüceltir, kim kibirlenirse Allah onu alçaltır".<sup>17</sup>

خويشتن را خوار و خاکى داشت	چيست تعظيم خدا افراشتن
خويشتن را پيش واحد سوختن	چيست توحيد خدا آموختن

[Tanrı'yı ta'zîm, ululamak nasıl olur? Kendini, varlığını horlamak, toprak mesâbesinde tutmakla.

Tanrı'yı tevhîd etmeyi öğrenmek nedir? Kendini tek tanrı önünde yakıp yok etmek, M, I, 3008-3009.]

Alçaklık ve tevâzu be'nin noktasına nisbet edip "be" harfini söylemesinde hoş bir nükte vardır. Meselâ: Elif vücûd-ı mutlaka benzer, çünkü hiçbir harfe taalluku yoktur, bütün harflerin başlangıcıdır, bütün harflere bitişir, hareke ve sükûn kabul etmez, noktası yoktur, kendisi bizzat kâimdir, öteki harfler ise onunla kâimdir. وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ. (Muhammed, 47/38). "Allah ganîdir, siz ise muhtaçsınız."

Elife en yakın olan harf "be" dir ki harflerin ve kelimelerin başlangıcıdır, sayıda ve mertebede ikincidir. Ahadiyyet mertebesinden ve gayb-ı hüviyet âleminden ilk zuhûra gelen ve beliren akl-ı küldür ki Hakikat-i Muhammediyye'dir, işte onun durumu bu "be" harfine benzer. Şu bakımdan ki, mevcûdâtta bütünü hakikatlerin harflerinin başlangıcıdır, ikinci mertebeyi işgal etmektedir ve ahadiyyet mertebesine yakındır. Ahadiyyet mertebesinden akl-ı küllün ayrılması (temyîz olunması), taayyünü sebebiyledir. Kezâ her şeyin mutlak vücuddan temyiz olunması taayyünü cihetindedir. İşte be'nin de eliften ayrılması nokta gibidir. Anlaşıldı ki nokta, be'yi eliften tem-

yiz eylediğinden dolayı taayyün ve ubûdiyet sıfatıdır. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber *Fütuhât*'ta bu mânâyâ işâret buyurlar: بالباء ظهر الوجود و بالنقطة عمير العابد و المعبود  
 “Be ile varlık zuhûra gelir, nokta ile âbid ve mâbud ayrılır”. Her ne kadar nokta, be’yi eliften ayırmışsa da, be’nin içinde hiç ondan başka vücûdu yoktur. Kezâ vücud noktası, âbidi mâbuddan ayırır amma, tecellî ve vâcibü'l-vücûdun galebesi sırasında hiç varlığı yoktur. Hz. Şiblî'nin “Ben be’nin altındaki noktayı” buyurması bu mânâyâ işârettir. O halde be’nin altındaki noktadan murad, be’nin ubûdiyeti ve taayyününün sûreti olunca beytin mânâsı şöyle anlaşılır: Eğer sen benim inâyet ve hidâyetim sebebiyle ve muhabbet ve iştiyâkım vâsıtasıyla, taayyün ve ubûdiyeti hakîkatinden alçalmış, mütevâzî, miskin, muhtaç ve alçakgönüllü olsaydın, maksadın olan vuslat makâmı ve kurbiyyet mertebesine nâil olurdu ki ona nefsânî hîle ile vâsıl olamamış idin.

بر بواقی ازان ترفع چیست	باکه از جمله است حرف نخت
بچنین رفعتی زخفص رسید	که ز رفعت گزشت و خفص کزید
حق کرفش بدان ترفع دست	بواضع چو ساخت خود را بست
هره بکن که هرمند شوی	بست شو بست تا بلند شوی

[Bismelenin ilk harfi “B”dir, diğer harflerde o yükseklik nerede? Yüksekliği terk etti, a-şağıyı (tevâzuu) seçti. (B’nin noktası alttadır). Bu yüce mevkie o tevâzudan ulaştı. Tevâzu ile kendisini öyle aşağıda tuttu ki, Hak onun elini tutup bu yüksekliğe çıkardı. Yücelik istiyorsan, aşağıda ol, bu sana yeter; kendi payını kır ki nesibdâr olasın.]

Sultânü'l-ârifin şöyle devam eder: /41-a/

## 95- بِحَيْثُ تَرَىٰ أَنْ لَا تَرَىٰ مَا عَدَدْتَهُ وَ أَنْ الَّذِي أَعَدَدْتَهُ غَيْرُ عَدَّةٍ

Lügatler: Birinci ترى irfan ve yakîn mânâsınadır. İkinci ترى ibsâr (gösterme) mânâsınadır. عدادت: احصيت: عددت: mânâsına, yâni “saydım” mânâsına, yâni hazır ettim. العدة: Aynın zammesıyla, silâh ve harb âleti demektir.

Îrâb: بِحَيْثُ de ب ya رفعت'ye müteallıktır veya رفعت'ye mâtuf olan mahzûf bir fiile ki takdîri صورت olabilir. Şâyet تعرف: تری ve تعين: تری mânâsına olursa iki mef'ûlü ta'diye etmez, sâdece تری ان لا تری mef'ûlü olur. ان لا تری: ان لا تری mânâsına olursa ما عدده ان لا تری mef'ûlü olur. ان لا تری: ان لا تری mânâsına olunca mef'ullerden biri تری ان لا تری, ikincisi تری ان لا تری mef'ûlü olur ve تری ان لا تری: ان لا تری mef'ûlü mahzûf olur, takdîri şöyle olur: ان لا تری: ان لا تری de vav atif içindir. ان الذي: ان الذي تری'ya mâtuftur; mevsul sılasıyla birlikte mahallen mansub ان'ın ismidir, تری ise lafzan merfû haberidir.





ذالك النور فقد اهتدى فمن لم يصبه فقد ضل عن سواء السبيل  
yarattı, sonra onların üzerine nûrundan serpti. Kime bu nurdan isâbet ettiyse  
hidâyet buldu, kime isâbet etmediyse doğru yoldan saptı”<sup>18</sup>

O halde “mühtedî” olanlar nur isâbetiyle müşerref olanlardır. Kendile-  
rine ilâhî nur isâbet etmeyen kimseler bu dünyâda, nefsânî istek ve arzûlara  
mübtelâ olup kurtuluş yolundan mahrum kalanlardır.

### 97- وَ قَدْ آتَىٰ أَنْ أَبَدَىٰ هَوَاكَ وَمَنْ بِهِ ضَنَاكَ بِمَا يَنْفِي ادِّعَاكَ مَحَبَّتِي

**Lügatler:** İf'al âbâdı. حبا , يحين , حان , عابا , بين , آن , Vezin ve mânâ bakımından  
bâbindan nefsi-i mütekellim, fi'l-i muzâridir, اظهر , ماناسنادير. ضنا Nahiflik ve  
zayıflık. ينفى Fi'l-i muzâridir , انفا , ينفى , انفا , منفا , den gelir, “yok etmek” demektir. ادعا dâvâ  
etmeklik

**İ'râb:** آن Fi'l-i mâzî, ان , masdariye ابدى هواك tevil-i masdardır, i'rabda  
mahallen mecrur muzâfün ileyhdır, fâili mahzûf, takdîri محبتك , من . و قد آن وقت اظهارى محبتك  
mevsul için, ب , sebebiyye, zamir من e râcî. ينفى 'nin zamîri altında olan  
fâilidir, ما , ya râcîdir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûb-i hakîkî dedi ki: Muhakkak ki senin istek ve mu-  
habbetini izhar etmenin vakti geldi; bana muhabbet iddianı yok etmek sûre-  
tiyle senin nehâfet ve za'fına yol açan kimseyi izhar etmenin vakti yaklaştı.  
Sözün hulâsası olarak şu demek isteniyor: Senin bana muhabbetin hâlis de-  
ğildir, nefsânî maksadla karışiktır da sen hulûs iddia edersin, işte nihâyet  
vakti geldi, senin arzûnu ortaya koydum, tâ ki iddianı izâle etsin.

### 98- حَلِيفُ غَرَامٍ أَنْتَ لَكِنْ بِنَفْسِهِ وَ اِبْقَاكَ وَ صَفَا مِنْكَ بَعْضُ اَدِلَّتِي

**Lügatler:** /42-a/ حليف Muâhede ve yemin ediciye derler, çok yerde mülâzim  
(sıkıca sarılan) mânâsına kullanılır, burada da öyledir. غرام Aslında insana isâbet  
eden şiddet ve musîbete derler. Kalb yanığı ve delicesine sevme (لوع و شغف),  
ayrıca “aşk” mânâsına da kullanılır. Nitekim âşıkâ “mağrem” ve “zâ-ğarem”  
derler. Burada “sıfat” mânâsındadır.

**İ'râb:** de ب ta'diye içindir. Zamir, ğaram sâhibine râcîdir, zîrâ  
تاكديري بفسه مغرم انت لكن مغرم بفسه demektir. ابقاك de kef hitap için. بقا: Takdîren merfû  
mübtedâ, بعض lafzan merfû haberidir.

Bk. Tirmizi, İman, 18; Ahmed b. Hanbel, II, 176,197.

**Mânâ:** Hz. Mahbûb buyurdular ki: Sen bu dâvâda sâdıksın ve mağrem ve âşıksın, lâkin bana değil nefsinе âşıksın. Benim, kendi nefsinе âşık ve kendi zâtına mağremsin şeklindeki iddiamın doğruluğuna şâhid ve delillerim çoktur. O delillerden bâzıları, senin kendine âit sıfat ortaya koyma ve vücûdundan bir bakıyye ızhar eylemendir. Nitekim kendi lisânıyla itiraf ve tashih ederek dedin ki: هِيَ قَلْبٌ يُغْنِي الْحُبُّ مَتَى بَقِيَءُ أَرَاكِ بِمَا لِي نَظْرَةَ الْمُتَفَقِّءِ (Bk. 8. beyit)

Bu söz, senin de kendi nefsinе mağrem ve âşık olduğunu gösterir. Zîrâ benim sevgimin eseri şudur: Benimle senin aranda ayrılık ve başkalık kalkarak her hâlükârda senin vücûdun yok olup sen senliğinden külliyyen yok olasın, tâ ki benim vücûd-ı vahdetimi benimle müşâhede edesin. Aksi halde ikilik bâki kaldıkça ayrılıktan hâlî olmaz.

هر که جز معشوق باقی جمله سوخت	عشق آن شعله است کو چون بر فروخت
در نگر زان بس غیر حق چه ماند	تیغ لا در غیر قتل حق براند
شاد باش ای عشق شرکت سوز زفت	ماند الا الله باقی جمله رفت

[Aşk o alevdir ki, parladı mı sevgiliden başka ne varsa hepsini yakar.

“Lâ” kılıcı, Tanrı’dan başka ne varsa hepsini keser, silip süpürür. Bir bak hele Lâ’dan sonra ne kalır?

“İllallah kalır, hepsi gider. Neşelen, sevin ey ikiliği yakıp yandıran şiddetli aşk! M. V, 587-589]

99- فلم تَهْوَى مَا لَمْ تَكُنْ فِي فَانِيَا وَ لَمْ تَفْنِ مَا لَا تُجْتَلَى فِيكَ صُورَتِي

Lügatler: هوى: تموى, منى: منى, مانى: مانى, فنى: فنى, ما: ما, لَمْ تَكُنْ فِي فَانِيَا: manâsınadır. فنى: فنى, ما: ما, لَمْ تَكُنْ فِي فَانِيَا: manâsınadır.

Burada kastedilen sâlikin fiillerinin, sıfatlarının, Cenâb-ı Hakk’ın fiilleri, sıfatları ve zâtında yok olmasından ibarettir. تجلى ve اجلى aynı mânâyadır ve Cenâb-ı Hakk’ın isimleri ve sıfatlarının galebe ve zuhûrundan ibarettir.

Îrâb: ف de لَمْ, ف de لَمْ, mahzûf şartın cevâbıdır. ما de لَمْ, ف de لَمْ, her ikisi de devam mânâsını mutazammındır.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, senin vasfın sende bâki olup nefsânî hazzın muhabbet dâvâna karışınca, sen bana muhabbet iddia edemezsin. /42-b/ Zâ-tını, sıfatlarını ve irâdeni benim zâtım, sıfatlarım ve irâdemde yok edip fânî olmadıkça ve sende benim sûretim tecellî etmedikçe, beni sevmiş olmazsın. “Sûret”ten murad, isimler ve sıfatlardır. İnsan ancak sûretle belirli hale geldiğinden isim ve sıfatlara “sûret” denmiştir. Kezâ Cenâb-ı Hakk da ancak isimler ve sıfatlarla zâhir oldu. Onun için şöyle buyruldu: ان الله خلق آدم على صورته

“Allah Âdem’i kendi sûretinde yarattı”<sup>19</sup> yâni على اسمائه و صفاته “İsimleri ve sıfatları üzere yarattı”

Hulasa-i kelâm ve netîce-i meram şudur: Aklî, rûhânî ve nefsânî bütün hazlar, meyiller, ümitleri arzûlar, istekler, maksadlar, ilgiler ve heveslerin hepsi bütünüyle senden fâni ve yok olmazsa; damlanın denizlerde yok olması gibi, lâmbanın ışığının güneşin doğuşuyla son bulması gibi yok olmazsa, benim zâtıma ulaşmak ve kavuşmak kâbil değildir. Böyle bir “yokluk” bir kimsede ancak ve ancak, benim isim ve sıfatlarımın kendisinde tecellîsinden sonra hâsıl olur.

وگر نه غوط خوری گوهر از کجا یابی

ز قصر بحر لنا گوهر بقا یابی

[Fenâ denizinin bekâ cevherini bulursun, yoksa (fenâ denizine dalmazsan) boğulursun, cevheri nereden bulacaksın.]

### 100- فَدَعُ عَنْكَ دَعْوَى الْحُبِّ وَأَذْعُ لغيرِهِ فُؤَادَكَ وَأَذْفَعُ عَنْكَ عَيْكَ بِالِئْتِي

Lügatler: Lüğatler: دع emirdir. دع dan gelir, دع manâsınadır. Lâkin bâzı âlimler mâzîsi ve ism-i fâili yoktur derler. Amma دع 'yi tahfif ile de okumuşlardır, bu takdirce mâzî-müsbet olur. دع Emirdir. دع dan gelir. دع emirdir. دع dan. دع 'de hazif vardır, dinleyicinin anlayışına güvenerek bu yola gidilmiştir. Ayrıca şu âyet göz önünde bulundurulup iktibas ve tazmin sanatı yapılmıştır: وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعُ بِالِئْتِي مِنْ أَسْئَرُ (Fussilet, 34/41). “İyilikle kötülük bir olmaz; sen kötülüğü en güzel bir şekilde önle”. Bozuk inançtan doğan cehâlettir.

İrâb: فَدَعُ 'de elif-lâm muzâfun ileyhten ıvazdır, دعوی demektir. لغيرِهِ 'de دعوی manâsınadır. فؤادَكَ Lafzan mansub 'ad'un mef'ûlüdür. Aynı şekilde عَيْكَ 'in mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Sen zâtıyın isteğini sevmekten, sıfatlarıyın gereğine âşık bir kimse olmaktan vaz geçip tam yoklukla muttasıf olmayınca, beni sevdiğine dair iddiayı terk eyle, gönlünü benim sevgimden başka yerlere, kendi nefsânî hazlarına ve rûhânî isteklerine çağır. Vücut hazzıyla birlikte muhabbet iddiasında bulunmak cehâlettir, böyle bir cehâletten doğan bozuk inancı kendinden uzaklaştır. Bunu da sadâkat ve tam yokluk gibi iyi hasletlerle yapabilirsim. Zîrâ muhib ve mürid, murâdın murâdında murâdını terk eden kimsedir. Beyt:

Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.



İ'râb: هو zamîr-i şandır. الحب' de elif-lâm muzafın ileyhten ivazdır, yâni هو حى demek olur. ان Şart harfi. لم نفض Şart fiili, ikinci نفض لم şartın cezâsıdır. ذاك'nin müşarûn ileyhi birinci نفض' dir. حلى: نعت'in mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Hal ve şart şöyledir: Benim sevgim öyle bir sevgidir ki, mücerred kuruntu ve temennî ile ona ulaşamaz, sâdece iddia ve hırsla isteyerek ona yaklaşılamaz. Onun özelliği şudur: Eğer şu nefsânî hayâtından ölmezsen sevgiliye kavuşamazsın. Hal böyle olunca sen iki şeyden birini seçmekte serbestsin, ya ölümü seç; yahut da böyle yapmazsan benim dostluğumu terk et. Beyt:

ای فسرده عاشق ننگین غد  
کو ز بیم جان ز جانان می رمد

[Ey ayıp ve ar hurkasını giyen donmuş, üşümüş âşik! Sen can korkusuyla canandan kaçtıyorsun. M, III, 3910]

الصلا ای لطف بیان افرحوا  
البلا ای قهر بیان اترحوا

[Ey lûtuף görenler, ferahlanın, sevinin. Ey kahır görenler, bu bir belâdır, ganılanın. M, III, 3437]

الصلا ای حشر بیان سارحوا  
/ 43-b/ البلا ای مرگ بیان بارحوا

[Ey ölümü görenler, uzaklaşın. Ey haşri, dirilmeyi görenler, çabuk olun! M, III, 3436]

### 103- فقلتُ لها رُوحِي لَدَيْكَ وَ قَبْضُهَا أَيْكَ وَمَالِي أَنْ تَكُونَ بِقَبْضِي

**Lügatler:** عند ve لدن yakınlığı ifâde etmede gibidir, şu farkla ki عند umûmî yakınlığı (kurb-i amm), لدن ise husûsî yakınlığı (kurb-i hâss), ifâde eder. Meselâ: عدى مال deyince, mal senin hükmünde demektir, ister yanında bulunsun ister bulunmasın fark etmez. Fakat لدن ifâdesi ancak yanında hazır bulunması durumunda söz konusudur.

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbıdır. مالى' de ما istifamiyedir ve تكون'nün altındaki zamir istifham ما'sına âittir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbun hitab ve azarlaması sona erince ben de o hazrete şöyle dedim: Ey hakîkat sultanı, benim rûhum senin huzûrundadır ve rûhumun kabzı sana ısmarlanmış ve teslim edilmiştir. Zîrâ لا قابض و لا باسط الا انت (kabz eden ve bast eden ancak sensin) benim kabzımda ve tasarrufumda olan neyim var ki, onu teslim etmekte ihtiyar ve irâdem olsun?

ای بو صفت بیان ما همه هیچ  
همه آن تو آن ما همه هیچ

همه عالم پراز نشانه تو  
بی نشانا نشان ما همه هیچ

[Ey güzel koku sıfatlı, bizim açıklamamız tümüyle hiçtir; her şey senindir, bizimki hiçtir. Bütün âlem senin izlerinle doludur, bizim izsiz olan izimiz ise tümüyle hiçtir.]

Bu beyitte teslim ve rızâ mertebesine işâret vardır.

چه کند بنده که گردن هُند فرمانرا چه کند گوی که دل در ندهد چو گانرا

[Emre (fermâna) boyun koyarlar, kul ne yapsın. Top ne yapabilir, çevgâna (topa vuran sopaya) gönül vermezler.]

### 104- و مَا أَنَا بِالشَّانِي الْوَفَاةَ عَلَى الْهَوَىٰ وَ شَأْنِي الْوَفَا تَأْبَىٰ سِوَاهُ سَجِيَّتِي

**Lügatler:** Birinci شاء ve شأ, شنتت ile haber-i mânâsınadır. Her üç hareke ile demektir. İkinci شاء mehmûzü'l-ayndır, Şan'den gelir, hal ve emir mânâsınadır. Burada "sıfat" mânâsını mutazammındır. وفاة Ölümün ismidir. وفا Gadrin zıddıdır. سجة Değişmeyen ve başkalaşmayan zâtî ahlâk demektir. تَأْبَى: 'dandır, imtinâ mânâsınadır.

İ'râb: مَا nâfiye, أَنَا haber-i mânâsınadır, ismi, الشَّانِي haber-i mânâsınadır, fiilinin emeli gibi amel eder, الْوَفَاةُ mef'ûlüdür. شَأْنِي mütekellim yâsına muzafdır, mahallen merfû mübtedâdır. وَFA Takdîren merfûdür, mübtedânın haberidir, aslında memdûdedir, zarûret-i şîirden dolayı maksûre olmuştur. عَلَى'nın fâili سَجِيَّة'dir, mef'ûlü سِوَاه'dur; zamir وَفَا'ya âittir. الْهَوَى'da عَلَى'nın fâili هَوَا'ya âittir, yâni هَوَا'ya demektir.

**Mânâ:** Dedim ki, ey hakîkî mahbûb, senin yolunda ben ölümü kötü görücü değilim. Benim sıfatım ve hâlim, ahdimde ve hizmetimde vefâlı olmaktadır, benim seciyem vefâdan başka şeyden imtinâ eder, senin yolunda canımı ve tenimi fedâ etmek /44-a/ benim canıma minnettir. Beyt:

عاشقی دانی چه باشد جان و دل بگداختن غیر مهر دوست را از دل برون انداختن

[Bilirsin âşkılık nedir, canı ve gönlü zayıflatmaktadır. Güneşten (sevğiden) başka dostu gönülden atmaktadır.]

### 105- و مَاذَا عَمَسَىٰ عَنِّي يُقَالُ سِوَىٰ قَضَىٰ فُلَانٌ هَوَىٰ مَنْ لِي بِذَا وَ هُوَ بُعِيَّتِي

**Lügatler:** الْمَطْلُوبُ: العسَى demektir. مَاتَ: قضى للان demektir.

İ'râb: مَاذَا ezafe, عَمَسَى haber-i mânâsınadır ve bu ezafe sözü, فُلَانٌ mahallen merfû mübtedâ, haber-i mânâsınadır ve bu ezafe sözü, هَوَىٰ ise mahzûfdur. Takdîr-i kelâm: مَاذَا ezafe, عَمَسَى E'f'âl-i mukarebeden bir fiildir, recâ etmek ve ümit etmek için kullanılır, ismiyle ve haberiyile فُلَان'ın silâsıdır. عَمَسَى 'ye müteallıktır. Takdîr-i ezafe: قَضَى demektir. فَكَانَ mânâsına hamlolunduğundan hazfolunmuştur. قَضَى'nın haberidir; ismi, altında müstetir, mevsul mâtânâsına olan ezafe 'ya âittir. قَضَى'nın haberidir; ismi, altında müstetir, mevsul mâtânâsına olan ezafe 'ya âittir. Lafzan merfû olup قَضَى'nın fâilidir. هَوَى Temyîziyet üzere veya mef'ul-i leh olmak üzere mansubdur. مَنْ de 'de istifhâmiyyedir. Lâm harf-i cerdir, müteallak mahzûf fiildir. لِي'nin ve مِنْ بِيئَتِي'nden mutazammındır.

ildir. لى' nin fiili müteallaktır. لى' nin mutazammındır. لى'deki be harfi, لى' nin müteallakı olan fiile müteallıktır. لى' de vav hâliyyedir.

**Mânâ:** Benim hakkımda, filân kimse aşk ve hevâdan dolayı öldü denmesi ümid edilir; bundan ne çıkar? Keşke benim için “filân hevâ için öldü” denilse. Beni, o ölüme ulaştıran ve götüren kimdir, işte o benim matlûbumdur. مرگ ار كسى بجان فرود همى خرم [Ölüm der ki: Eğer bir kimse canını satarsa, hemen alırım.] Mefhûmu benim arzû ettiğim bir şeydir. Senin rızan her neyse bir işâret kâfidir, hemen yerine gelir.

گذرى كن سوى مارا زدو عالم گذرم نظرى كن ز تو منتظر يك نظرم

[Bize doğru bir adım at, iki cihandan vaz geçeriz. Bir nazar et, senden bir tek nazar (bakış) beklemekteyiz.]

## 106- أَجَلٌ أَجَلِيٌّ أَرْضِيٌّ الْقَضَاءُ صَبَابَةٌ وَلَا وَصَلَ أَنْ صَحَّتْ لِحَبِّكَ نِسْبَتِي

**Lügatler:** لى tasdik makamında لى gibidir. Ancak bu durumda لى'den daha iyidir. لى'nin kullanılışı ise istifhamın cevâbında daha güzeldir. لى Her şeyin müddetine derler. لى Geçmeklik.

**İ'râb:** لى heberin tasdiki için konmuş bir harfdir, kendinden sonrası onu açıklar. لى Mahallen merfû, mübtedâ. لى Nefk-i mütekellim, لى mef'ûlûdür, zamir لى'e râcîdir. لى Temyîziyet üzere mansubdur. لى' de vav hâliyyedir. لى şart harfi, لى şart fiili, cevâbı mahzûfdur. Karînesi mukaddem olan لى dır. Veya cevâbı mukaddem لى olabilir, bu durum cezânın şarttan önce gelmesini câiz gören mezheb üzredir. لى'de lâm /44-b/ لى mânâsınadır. لى'nin fâili لى'dir.

**Mânâ:** Az önce “filân kimse muhabbetten öldü” denilmesi benim için saâdetin tâ kendisidir! demiştim. Evet, bu sözüm muhakkak ve musaddaktır. Eğer senin sevgine benim nisbetim sahih ursa, müddet-i ömrümün âşıklıkla geçmesine râzıyım. Vuslata eremesem bile senin muhabbetine mensub olmanın saâdeti bana kâfî gelir. Senin gibi bir pâdişâhın muhabbet ve aşkı ile anılmak ve meşhur olmak ne saâdettir! Bana bu övünç ve devlet yeter. قوم مجالهم زهو لسيدهم و العبد يزهي على مقدار مولاه (İnsanları, efendilerinin ihtişâmı duygulandırır; kul da efendisine göre değer kazanır).



## 107- و لم أفرز حقًا اليك بنسبةٍ لعزتها حسبي افتخارًا بثممتي

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: اليك haldir, mef'ûlün şeklini açıklamaktadır, o mef'ul بنسبة'dir. اليك: بنسبة müteallıktır ve mukadder muzafdır. Yâni المة الى حك demektir. المة'te lâm ta'lil içindir, zamîri بنسبة'e râcîdir. حسبي Mübtedâ افتخار temyiziyet üzere mansubdur. بنسبة'de ب mahzûf habere müteallıktır ki o da فوزى veya وصولى veya bunlara uygun şeylerdir. Buna göre beytin takdîri şöyledir: وان لم أفرز بنسبة الى حك حال كون تلك النسبة حقا اى حقيقة لمة تلك النسبة حسبي من الافتخارى فوزى بهمة حسبي'den sonuna kadar olan isim cümlesi şartın cevâbıdır.

**Mânâ:** Ey hakîkî mahbûb, eğer ben izzet ve şeref taşıyan bir nisbetin bu özelliğinden dolayı o nisbetle senin muhabbetine sâhip olamazsam da bana, iftihar vesîlesi olarak muhabbet töhmetine ulaşmam bile kâfi gelir.

مرا بس است که گویند در میانہ خلق که آن فلان بدل و جان کمینہ بندہ تست

[Halk arasında bana şöyle denmesi yeterlidir: Fülân kişi gönül ve canıyla senin kulundur.]

## 108- و دُونَ أَتْهَامِي إِنْ قَضَيْتُ أَسِيَّ فَمَا أَسَاتُ بِنَفْسِي بِالشَّهَادَةِ سُرَّتْ

Lügatler: دون bir şeyin yanı ve yakını. اتمام Töhmet etmeklik, yâni bir kimseyi kendisinde olmayan bir şeye nisbet etmek. اسى Hüznün سرت kemlik سرت sürürden müştaktır.

İ'râb: اقصيت دون اتمامى ibtidâiyye üzere mahallen merfû, maba'di haberidir. اقصيت'de ان şart harfi نصبت şart fiili, اسى temyiz veya mef'ûlü leh olmak üzere mansubdur. نصبت'te ان şartın cevâbıdır. نصبت'in te'si, muhatâb te'si olmak da nefsi mütekellim te'si olmak da câizdir; fakat muhatâba olması daha iyidir. نصبت'in fâili zamîri, نصبت'e râcîdir.

**Mânâ:** Senin aşkın ve muhabbetinle itham edilerek, eğer ben, kemâl-i muhabbete ulaşamamaktan /45-a/ dolayı hüznün ve keder sebebiyle ölürsem herhalde sen, şehâdet şerefiyle mesrur olan kimseye kötülük etmezsin. Hadîs-i nebevî ile sâbittir ki: "Malı uğruna öldürülen şehittir" Mal, istenecek şeylerin en bayağısı ve dünyevî arzûların en düşüğü iken, onun uğruna öldürülen çâresiz şehâdet şerefine nâil olunca, senin değerli ve leziz muhabbetin ki istek ve arzûların en şerefliisidir; o halde şehâdet mertebesine ulaşması haydi haydi kesindir. Nitekim garib hadislerden biri şöyledir: "من عشق و عفو و كم و مات فقد مات شهيدا" "Âşık olup, iffet gösterip

aşkını gizleyen ve ölen kimse şehid olarak ölür”<sup>21</sup>. Bilhassa kudsî hadiste şöyle buyurdun: *من احبني قتله ومن قتله فعلى دية ومن على دية فانا دية* “Beni seveni öldürürüm; öldürdüğüm kimsenin diyeti benim üzerimedir. Diyetini üzerime aldığım kimsenin diyeti ben olurum.” O halde ey canımın canı ve rûh-i revanımdan daha aziz olan sultânım, beyt:

ز اندازه بگذشت ارزو طاقت ندارم بیش ازین      میسد ای جان جهان در انتظارم بیش ازین

[*Arzu, ölçü sınırını aştı, bundan fazlasına tâkat getiremem. Ey can, cihânı beğenme, bundan fazlasını beklemekteyim.*]

Eğer sen bana ölümü takdir edersen, zulüm ve kötülük etmiş olmazsın, belki beni nîmet ve ihsânın kemâliyle şerefleştirmiş olursun.

### 109- و لی منک کاف ان هذرت دمی و لم أعد شهيدا علم داعی منی

**Lügatler:** *در السلطان دم فلان* derler, yâni eyleme ve eyleme demektir, yâni karşılıksız ve diyetsiz kan dökmek demektir. *شهيد* Burada rûhun bedenden ayrılması sırasında Allah’la hazır olan demektir. *المنية* Şedde ile “ölüm” demektir.

**İrâb:** *علم* mübtedâ, *کاف* mukaddem haber. *لی* Şart harfi. *ان* Şart fiili. *داعی* Cümlesi *علم* fiili. *لم أعد* Nefs-i mütekellim meçhul. *أعد* Nefs-i mütekellim meçhul. *داعی* Cümlesi haberiyle birlikte şartın cevâbidir.

**Mânâ:** Ey hakîkî mahbûb, eğer benim kanımı mübah edip diyetimi iptal ederek beni öldürdükten sonra karşılığında bir şey vermezsen, ben senin âşıkların arasında kabul edilip bu iyi isim ve iftiharla tanınmaz, şehitler zümresinden sayılmazsam ben ölebilirim de. (Ama ne gam) senin beni bilmiş olman kâfidir. Zîrâ maksad senin bilmendir; başkaları seninle olan ilgimi bilsinler veya bilmesinler fark etmez.

چون جان تو می ستانی چون شکر است مردن      باتو زجان شیرین تر است مردن  
از جان چرا گریزم مرگست جان شیرین      با کان چرا شیرین کان زرت مردن

[*Canı sen alınca, ölüm şeker gibidir, seninle olunca ölüm candan daha tatlıdır. Candan niye kaçayım, tatlı can ölümdür. Mekânı ne yapayım, ölüm altın mâdenidir.*]

Hadis hakkında bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, s. 403, Konya, 2001.



مرگت که دوست را رساند بر دوست      ان کیت که او بمرگ شادان نیود  
 [Dostu dosta ulaştıran şey ölümdür, ölüm ile mutlu olmayan kimdir?]

112- و لَمْ تُغْصِفِي بِالْقَتْلِ نَفْسِي بَلْ لَهَا      بِهِ تُغْصِفِي إِنْ أَنْتِ اثْلَقْتِ مَهْجَتِي

**Lügatler:** ضرب ضرب، عصف عصف، اغتاف اغتاف، تعنى تعنى. vezinde: zulmetmek ve adâletsiz yolla almak. الاغتاف Hâceti yerine getirmek. Nitekim şöyle derler: المهجمة /46-2/ اسفت الرجل بحاجة اى قضيتها و اسفته اى اعته على امره: kalbin kanı demektir, hayvânî ruh mânâsına da kullanılır, ona, süveydâ olmak münâsebetiyle (yâni yürekteki siyah noktanın hayvânî rûha merkez olması münâsebetiyle) böyle denir.

**İ'râb:** لَمْ 'da elif-lâm muzâfun ileyhten ıvazdır, بقتلى demektir. لَمْ 'da lâm daha sonraki اغتاف 'ye müteallıktır. هـ 'de zamir لَمْ 'e âittir. Şartın cezası mahzûfudur, ان انت اثلقت مهجتى لم تعنى ona delâlet etmektedir. Beytin takdîri şöyledir: على نفسى لم تعنى ان انت اثلقت مهجتى لم تعنى على نفسى بقتلها بل تعنى بالقتل

**Mânâ:** Ey lütuflar ve ihsanlar menbai, eğer sen beni öldürerek rûhumu ifnâ ve telef edersen, bana zulüm ve adâletsizlik etmiş olmazsın; aksine, nefsimi öldürerek ihtiyâcını giderip arzûsunu yerine getirerek onu diriltirsin.

گر بکشم غمت کشته شوم باکی نیست      کشتگان ره تو زنده جارايداند

[Senin gam (aşk) kılıcınla öldürülsem zararı yok, senin yolunda öldürülenler ebedî yaşamaktadır.]

113- فَانْ صَحَّ هَذَا الْفَالُ مِنْكَ رَفَعْتَنِي      وَ اغْلَيْتِ مَقْدَارِي وَ اغْلَيْتِ قِيمَتِي

**Lügatler:** هذا الفال: Ölüme işârettir. اعلبت İ'lâ eyledin, yâni yükselttin. اغلت اغلت Kaht u ğaladandır, yâni pahalı eyledin demektir.

**İ'râb:** رَفَعْتَنِي 'ye müteallıktır. اغلت Ve اغلت: هذا الفال 'nin fâilidir.

**Mânâ:** Ey canın canı, az evvel benim dilimden dökülmüş ve içime doğmuştu (demişim ki): Eğer benim rûhumu ifnâ ve itlâf eylersen bana zulüm ve adâletsizlik değil, belki bana büyük iyilik ve lütufta bulunmuş olursun. Ben bu ifnâ ve itlâfı senden kendime bir fâl saydım. Eğer bu fâl doğru çıkacak olursa sen beni yüceltirsün, derecemi yüksek ve kıymetimi üstün kılarırsın.

### 114- وَهَا أَنَا مُسْتَدْعٍ قَضَاكَ وَمَا بِهِ رِضَاكَ وَ لَا اخْتَارُ تَأْخِيرَ مُدَّتِي

Lügatler: ما tenbih içindir. لعل Hüküm mânâsınadır.

İ'râb: انا mübtedâ, مستدع haberidir, لعلک 'in mef'ûlüdür. ما Mevsuliye, تاخیر mânâsınadır. Zamir ما'ya râcîdir. لا اختار Nefs-i mütekellim, تاخیر mef'ûlüdür, مددت عمری yâni ma'zûfun muzafı, yâni مدت عمری demektir.

**Mânâ:** Ey hakîkî mahbûb, benim ölümüne hükmetmeni istiyorum, ayrıca senin rızân olan şeyin isteklisiyim. Ben ömrümün uzamasını istemiyorum, senin rızân ne ise onu istiyorum.

دارند هر کسی از تو مرادی و مطلبی مقصود ما زدنيا و عقی رضای تست

[Herkesin senden bir isteği vardır. Bizim dileğimiz ise dünyâ ve âhirette senin rızandır.]

### 115- وَعِيدِكَ لِي وَعَدَّةٌ وَ ائْجَازُهُ مُنِي وَلِيَّ بَغَيْرِ الْبُعْدِ اِنْ يُرْمَ يَبْتُتْ

Lügatler: وعد hayır ve şerde /46-b/ kullanılır, fakat hayırda kullanılması daha çoktur. Özellikle şerde kullanılır ve hayırda kullanılmaz. ائجاز Vaadde durmaya derler. بعثت 'nin cem'idir. O da arzû demektir. ولي Dost ve yakın mânâsınadır. يرمي 'den.

İ'râb: وعيدك mübtedâ, وعد haberidir. ائجازه Mübtedâ, وعد'e râcîdir. مني Takdîren mef'û haberidir ve ولي'ye muzafdır. بعثت 'de ب 'ye müteallıktır. يرمي 'de ان harf-i şart, fil-i şart, بعثت 'ün fâili altında olan zamirdir ki يرمي 'de ب 'ye râcîdir.

**Mânâ:** Ey hakîkat sultânı, senin öldürme ve yok etmeyle korkutman ve tehdit etmen, her ne kadar diğer insanlara göre kötülük ve korkulacak bir vaîd ise de bana vaad, beşâret ve saâdet müjdesidir. O vaadde durmak, belâ ve kazâ oku atılınca uzaklıktan başka bir şeyde sâbitkadem olan uzaklık ve ayrılığa sabredemeyen sâdık sevgili ve âşık velînin arzûsudur.

Şu mânâ da mümkündür: Senin vaîdin bana vaaddir ve o vaade vefâ etmek, uzaklıktan başka bir şeyde sâbitkadem olan velînin arzûsudur. Eğer o atılırsa ya halkın nazarından atılmak olur veya yüksek bir yerden atılıp parça parça hale gelmek söz konusu olabilir. Fakat birincisi daha uygundur. Nitekim Kasîde-i Ayniyye'de buna uygun olarak şöyle buyurur: صيرت على احواله (Ben onun korkularına şükrederek sabrettim; ben uzaklık dışında bir konuda sabırsız değilim).

Ama burada şu soru sorulabilir: İbn Fâriz evvelce şöyle demişti ر لو ابعدت و لو ابعدت "Zorlayarak, hicranla, düşmanlıkla ve ümîdimi kestirerek sevgili beni uzaklaştıracak olursa, dostluğundan nefsim uzaklaşıp râhat halde olmaz" Ve kezâ لک الحکم فی امری لما شئت فاصعی "Benim hakkımda hüküm sana âittir, dilediğini yap" Kezâ başka bir yerde demişti: ارید "Ben ona kavuşmak itiyorum, o benim ayrılığımı istiyor. Onun isteği uğruna benimkini bırak"

Burada uzaklıktan başkasına sabreder, ancak uzaklığa sabredemez demek, rızâ makamına ve önceki beyitlerin mânâsına muhâlif olmaz mı?

Cevâbı şudur: Uzaklık iki türlüdür. Biri mahbûb ve âşıkı uzaklaştırıp, rızâsı da uzaklıkta olmaktır. Öteki, âşık kendi arzûsuna ve nefsine uymak sûretiyle mahbûbdan uzak olmaktır. Bu beyitte بغير العبد demesi, kendi tarafından olan uzaklıktır. Aksi halde mahbûb tarafından olan uzaklığa ârif-i billâh olanlar yine sabredici ve râzı olurlar. Zîrâ Hakk'ın murad ettiği bir uzaklık, binlerce vuslattan evlâdır.

### 116- فَقَدْ صِرْتُ أَرْجُو مَا يُخَافُ فَأَسْعُدِي بِهِ رُوحَ مَيِّتٍ لِلْحَيَاةِ اسْتَعَدَّتْ

**Lügatler:** المساعدة yardım etmek ve mesud etmek. /47-a/

**İrâb:** نأكس fiillerden, ismi altında gizli olan ن' dir, haberi أرجو ما. mâ-i mevsul ve mâ-i mevsuf. فيل-i muzâri meçhul, ن' nin sılası veya sıfatıdır. أسعدی'nin fâili altında olan zamirdir ki Hz. Mahbûbe'ye râcîdir. ه' de zamir ما' ya râcîdir. أسعدت'in fâili altında olan zamirdir ki ه' e râcîdir. أسعدت'e müteallıktır.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, korkulan ve kavuşmaktan sakınılan ölümü ben ümit eder oldum. Ben kendisini isteyici ve ümit edici olduğum için o ölümle, hayâta kâbiliyetli olan ölünün rûhunu mes'ud et ve yardımcı ol. Burada ölü canlı âşık demektir, hayattan kasıd da yokluk ve ölümdür. Gerçekten âşık bu cismânî hayattan موتوا قبل ان تموتوا "Ölmeden evvel ölünüz" fehvâsınca ölmeyince, ebedî hayatla ve sermedî sıfatlarla muttasıf olmaz. Zîrâ الموت لا حياة الا الموت "Hayat ancak ölümdedir" denilmiştir. Onun için Hak âşıkları vücûdun ifnâsına tâliblerdir.

او لم خم شکست و سرکه برینیت  
بانگ کردم که هی زیانم کرد  
صد خم شهد صافی از بی آن  
در خوردم داد و شادمانی کرد

[... küpü kırdı, sirkeyi döktü, "beni zarara soktun" diye bağırdım. Ardından yüz küp saf bal içtim, mutluluk verdi.]

Gerçek şu ki, bu belâ zımında olan hayat ve safânın karşılığında binlerce hayvânî ruh ve cismânî lezzetler yok edilse onun bir zerre zevkine muâdil ve müsâvi olmaz.

بامیدانکه روزی عبادت من آیی  
چه خوشت همچو چشمت همه عمر نا توانی

[Bir gün beni ziyârete gelirsin ümîdiyle, bütün ömür boyu seni gözlemek ne güzeldir, gelmezsin.]

Bu ölüm ve yokluktan kastedilen irâdî ölümdür, ki karşılığında, zât-ı ahadiyyete kavuşma gibi bir güzel hayat vardır. Aksi halde eğer bu yokluk hâsıl olmayıp bir sâlik irâdî ölümden önce ölürse, dünyâdan âhirete eksik ve kör gitmiş olur. Yüce Allah şöyle buyurur: *وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا* (İsrâ, 17/72). "Bu dünyâda kör olan kimse âhirette de kördür, üstelik iyice yolunu şaşırmıştır."

هر که امروز عیانا رخ دلدار ندید  
طفل راحت که او منتظر فردا شد

[Bugün sevgilinin yüzünü açıkça görmeyen kişi, yolun (tarikatin) çocuğudur, yarımı (âhireti) bekler]

## 117- و بِي مَنْ بِهَا نَفَسْتُ بِالنَّفْسِ سَالِكًا سَبِيلَ الْأُولَىٰ قَبْلِي أَبُوًا غَيْرِ شَرْعِي

**Lügatler:** مُنَافَسَةٌ münâfese'dendir, münâfese bir şeye müsâbaka yoluyla rağbet etmeye derler. Veya "muhâdese" mânâsına da olabilir. Çünkü muhâdese'de konuşandan, dinleyenin kulağına nefesi gönderme söz konusudur. مَانِئَةٌ mânâsınadır. ابوا: ابا: dan fi'l-i mâzînin cem'-i müzekkeridir. شَرْعٌ Veya شَرِيعَةٌ tarîkat demektir.

**Îrâb:** فَبِي مَنْ بِهَا نَفَسْتُ بِالنَّفْسِ سَالِكًا سَبِيلَ الْأُولَىٰ قَبْلِي أَبُوًا غَيْرِ شَرْعِي demektir. Nitekim مَنِ demektir. 47-b/ فِدَاك ابي و امي و امي derler, yâni ابا: و امي: demektir. مَنِ'da ب sebebiyyedir. Zamir mahbûbenin zâtına râcîdir. سَالِكًا Hâliyet üzere mansubdur. مَنِ'nin mef'ûlûdür. غَيْرِ Nez'-ı hâfîdiyyet üzere mansubdur, yâni مَنِ demektir.

**Mânâ:** Ben rûhumu ve nefsimi bir sevgiliye fedâ ettim, onun meded ve inâyeti sebebiyle, muhabbet yolundaki yokluğa rağbet ettim, bunu öyle bir yola sâlik olarak yaptım ki, benden evvelkiler onun dışında bir yola girmek-

ten imtinâ etmişlerdi. Yâni onlar öyle âşık ve sâdıklardı ki, her yoldan sakı-  
rup benim yoluma sülûk etmişlerdi. Benim bu yolum, hayvânî rûhu öldür-  
me, cismânî lezzetleri yok etmek, nefsânî ve rûhânî hazları izâle etmek yolu-  
dur.

عاشقانرا مذهب و دین نیستی جیت معراج فلک این نیستی

[Göklere yücelmek nedir? Şu yokluk. Âşıkların yolu da yokluktur, dîni de. M, VI, 233]

کارگاه صنع حق در نیستی غره هستی چه داند نیت جیت

[Tanrı sanatının tezgâh evi mâdemki yokluktur. O halde tezgâh evinin dışında ne varsa  
değersizdir. M, II, 690]

خوش براقی گشت خنگ نیستیت سوی هستی اردت گر نیستی

[Yokluk küleylemî ne güzel bir buraktır; yok olduysan seni varlık makâmına götürür. M,  
IV, 555 ]

118- بِكُلِّ قَبِيلٍ كَمْ قَبِيلٍ قَضَىٰ بِهَا أَسَىٰ لَمْ يَفْزُ يَوْمًا إِلَيْهَا بِنَظْرَةٍ

Lügatler: قبيلة bir araya gelmiş topluluktur ki, قومه'nin çoğuludur, قومه bir araya gelmiş topluluktur ki, komşuluk ve cem'iyet sebebiyle bâzısı bâzısını kabul eder. قبيل Maktül demektir. لم يعمل لم demektir. لم يَفْزُ حزننا: أسأ demektir. مات: قضى.

İ'râb: 'de: ب كل'da zamir 'e râcîdir. 'da zamir 'e râcîdir. 'da zamir 'e râcîdir. 'da zamir 'e râcîdir.

**Mânâ:** Her kabîlede nice ölü, onun muhabbeti sebebiyle hüzün ve elem-  
den kaybolup gitti; o mahbûbeye bir gün bir kerre bakmağa muvaffak olma-  
dı.

عشق را صد ناز و استکبار هست عشق با صد ناز می اید بدست

[Aşkın yüzlerce nazı, edâsı, ululuğu var. Aşk yüzlerce nazla elde edilebilir. M, V, 1164]

کی رسد این خایفان در گرد عشق کاسمانرا فروش سازد درد عشق

[O korkaklar, aşkın tozuna nereden ulaşacaklar? Aşk derdi, gökyüzünü döşeme edindir. M,  
V, 2193]

119- وَ كَمْ فِي الْوَرَىٰ مِثْلِي أَمَاتَتْ صَبَابَةً وَ لَوْ نَظَرْتُ عَطْفًا إِلَيْهِ لَأَحْيَتْ

Lügatler: الورى yeryüzündeki mahlûkata derler. العطف Rahmet, dostluk. لا حية: 'dandır.

İ'râb: كم haberiyedir. اماتت ve نظرت 'in fâili Hz. Mahbûbedir.



**Mânâ:** Benim gibi çok kimseleri muhabbet ve şevk yüzünden, muhabbet ve şevk için o hakikî mahbûb öldürdü. Eğer onlara merhamet ve âtîfetle bir kere nazar etse tamâmen ihyâ edip maksada kavuştururdu.

## 120- اِذَا مَا اَحَلَّتْ فِي هَوَاهَا دَمِي فِقِي ذُرَى الْعِزِّ وَالْعَلِيَاءِ قَدْرِي اَحَلَّتْ

**Lügatler:** Birinci ااحلت'den müştaktır, ikinci ااحلت' dendir. ذرى'nin cem'idir ki her şeyin a'lasına /48-a/ ve yükseğine derler, mekân ve mekânette kullanmak mecazen olur.

İ'râb: ااحلت' da ما اايدir, her iki ااحلت'in fâili zamirleridir ki mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbe hevâsının yolunda benim kanımı helâl kılsa benim kadir ve kıymetimi izzet mertebelerinin en yükseğine indirip benim zâtımı ve sıfatlarımı bu yok etme ve helâk etme sebebiyle yükseltir: كالفطرة اذا كالفطرة اذا (Damla gibi ki, denizde yok olunca denizin bütün sıfatları onun sıfatları hâline gelir).

عاشقان جام فرح آنکه کشند که بدست خویش خوبانسان کشند

[Âşıklar, ferah kadehini, güzellerin elleriyle öldürüldükleri vakit içerler. M, I, 229]

تومکن قدید از کشن که من تشنه زارم بخون خویشن

[Beni ölümle tehdid etme; kendi kanıma susamış birisiyim ben zâten. M, III, 3833]

عشق از اول چرا خونى بود تا گریزد آنکه بیرونى بود

[Aşk neden ilkönce kanlı kâtil gibi davranır? Doğru âşık olmayan kaçsın, aşktan vazgeçsin diye. M. III, 4751]

## 121- لَعْمَرِي وَ اِنْ اَثَلْتُ عُمْرِي بِحَبِّهَا رِبْحْتُ وَ اِنْ اَبَلْتُ حَشَايَ اَبَلْتُ

**Lügatler:** لعمري ile عمر ikisi bir mânâyadır. Fakat fetha ile kaseme mahsus olmuştur, yâni بحسبى demektir. ابلى التوب و بلى التوب: ابلت kaftan eskidiği zaman böyle denir. Hastalıktan iyileşse و بلى ابل المرعى و بلى ابلت denir.

İ'râb: لعمري'de lâm ibtidâyî te'kid içindir, haberi mahzûfdur, yâni بحسبى demektir. Mukasemün aleyh ربحت'dür, aynı zamanda şartın cevâbı yerine gelmiştir. Bu takdirce kasemin cevâbı mahzûf olmasına ihtiyaç kalmaz. بحبها'daki zamir ile ابلت ve ابلت'deki müstetir zamirler Hz. Mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** Bakâ ve hayâtım hakkı için, eğer ben ömrümü onun muhabbetinde fânî ve telef eylesem fayda elde etmiş olurum. Ve eğer o hazret benim vücûdumu yok etse ve yıpratırsa, hudûs ve imkân illetlerinden, ten ve can

hedefli hastalıktan arındırıp şifâ verir ve beşeri ahlâkımı ahadiyyet vasıflarına tebdil eyler.

اب دواى جمله عنہای ما      شاد باش ای عشق خوش سودای ما  
ای تو افلاطون و جالنوس ما      ای طیب نخوت و ناموس ما

[Ey bizim sevdâsı güzel aşkımız, şâd ol; ey bütün hastalıklarımızın ilâcî!

Ey bizim kibir ve azametimizin tabîbî; ey bizim Eflâtûn'umuz, ey bizim Câlinûs'umuz!

M, I, 23-24]

عاشقان را شادمانی و غم اوست      درست مزد و اجرت خدمت هم اوست

[Âşıkların neşesi de odur, gamı da, hizmetlerine karşılık aldıkları ücret de. M, V, 586 ]

## 122- ذَلَّلْتُ بِهَا فِي الْحَيِّ حَتَّى وَجَدْتَنِي      وَ ادَّتِي مَتَالٍ عِنْدَهُمْ فَوْقَ هِمَّتِي

Lügatler: الذلل zamme ile izzetin zıddıdır.

İ'râb: م'da ب sebebiyye, zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. وجدت Ef'al-i kulûbdan bir fiildir, iki mef'ul alır. Birinci mef'ûlü mütekellim yâsı. و ادنى Vav âtifa ve bu cümle mahallen mansub, وجدت birinci mef'ûlü olan mütekellim ya-sına mâtufur. İkinci mef'ul ملى 'dir.

**Mânâ:** Sülûklerinin başlangıcından bahsedip, sülûklerine şöyle işâret ederler: /48-b/ Bu hallerle muttasıf olanlar şöyle derler: Ben o hazretin muhabbeti sebebiyle şerîat ve tarîkat ehli arasında zelîl ve alîl oldum; o kadar ki, onların katındaki en aşağı sıfat ve mertebeyi nefsimin fevkinde buldum. Herkesi kendinden üstün ve kendilerini cümleden aşağı görmeleri, tevâzu-daki kemallerini gösterir.

من کیم اندر جهان بى حاصلی      بى خبر از یار و از خود غافلئ  
جیستم یا کیستم در هر دو کون      مفلسی سرکشته لا یغفلئ  
از گروه بنده گان در گهش      نه مبارک بودم و نه مقبلئ

[Ben kimim? Dünyâda kazançsız, kendinden ve dostundan habersiz bir gâfil. Neyim ve ya kimim? İki dünyâda müflis, yüz çevirmiş, akılsızım. Kullar zümresi içinde degâhu ne mübârek, ne de makbul oldum.]

## 123- وَ اخْمَلْنِي وَهَذَا خُضُوعِي لَهُمْ فَلَمْ      يَرُونِي هَوَانًا بِي مَحَلًّا لخدمَتِي

Lügatler: اخمل 'dendir ki şöhret ve îtibârın kaybolması, isimsiz ve arsız olmaktır. هوان الموان. الخضوع Tevâzu. الهمن Zayıflık.

İ'râb: یرونی'nin fâilidir. وها Ya mef'ûlü lehdır ya temyizdir. یرونی'nin fâili zamiridir ki ehl-i hubbe âittir. هوانا Ya mef'ûl-i lehdır ya temyizdir. ی'de ب, هوانا'e müteallıktır.

**Mânâ:** Tevâzuum, sevgi ehline yâni âlem ehline veya şerîat ve tarîkat erbâbına zayıflık bakımından beni öyle isimsiz ve belirsiz hale getirdi ki, onlar beni görmezler; hor ve hakîrlikteki kemâlimden dolayı beni bir hizmete lâayık ve değer kabul etmezler. Nerede kaldı ki Cenâb-ı Hakk'ın hizmetine lâayık görsünler? Zîrâ ben onların nazarında son derece hakîr, tardedilmiş, reddedilmiş durumdayım.

Bu beyitte sülûk ehlini tevâzua ve adem-i kabûle teşvik edip, halk nazarında îtibar ve şöret sâhibi olmaktan sakındırırlar. Zîrâ:

که اشتهاار خلق بند محکمت در ره او از بند اهن کی کمت

[Zâten halk arasında meşhur olmak, sağlam bir bağıdır. Bu bağ bu yolda demir bir bağdan aşağı mudur ki? M, I, 1546]

هر که داد او حسن خود را در مراد صد قضای بد سوی او رو نهاد

[Kim güzelliğini mezada çıkarırsa, ona yüzlerce kötü kazâ yüz gösterir. M, I, 1835]

124- و مِنْ دَرَجَاتِ الْعِزِّ أَمْسَيْتُ مُخْلِدًا أَلَى دَرَكَاتِ الدُّلِّ مِنْ بَعْدِ نُخْوَتِي

Lügatler: درجه Aşağıdan yukarıya yükselişi olan makâma denir, درجه yukarıdan aşağıya inişi olana derler. نخوة Tekebbürlük ve azamet mânâsınadır.

**Mânâ:** Sülûkün ve seyr ilallahın başlangıcında kalb ve kalıp amelleriyle, zâhir ve bâtın ilimleriyle, iyi ahlâk ve râzı olunan işlerle muttasıf olup; bunları maksadın husûlüne yarayan sebepler, vuslat ve şühûd-i hakîkîye ulaşma vesîleleri zannedip nefsimde büyük bir gurur ve kibir gelmişti. Böylece kendimi, başkalarından üstün ve değerli sayardım. *إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَقْسَدُوهَا وَجَعَلُوا* (Neml, 27/34). "Hükümdarlar bir beldeye girdikleri vakit, orayı yıkarlar ve halkın ulularını zelil hâle getirirler" fehvâsınca, muhabbet sultânı kalb mülküne girip vücud memleketime ulaşıp, varlık ülkemi harab etti. Değerli ilimler /49-a/ lezzetli bilgiler ve bunların benzeri her ne var ise yerle bir ederek hepsini târumar kıldı. *سبحان من لا يوصل إليه الا به* "Kendisine ancak kendisiyle ulaşılabileni tesbih ederim" sırrını ve hikmetini bana bildirmiş oldu. *قبل من قبل لا لعله و رد من رد لا لعله* (Kabul eden sebepsiz olarak kabul etti, reddeden de sebepsiz olarak reddetti) hâlini bana anlattı. Böylece bütün sebepler benden kesilip, cümle vesîleler ve vâsıtalar kalkmış oldu ve

kesilip, cümle vesîleler ve vâsıtalar kalkmış oldu ve şüphesiz bir şekilde ilmî, amelî, ahlâkî ve hâlî derecelerden gurur ve kibre götüren ne varsa hepsinden zâil olup; âcizlik, kusur, noksanlık, fakr ve zayıflığa yönelip izzet ve şereften sonra aşağı indim. Âcizlik, zillet, fakr ve meskenette karar kıldım.

هر که اندر عشق باید زنده گئی      کفر باشد پیش او جز بنده گئی

[Aşkta, sevgide dirilik bulana kulluktan başka her şey haramdır, dedi. M, V, 1866]

تا توانی بنده شو سلطان مباش      زخم کش چون گوی شو چو گان مباش

[Elinden geldikçe kul ol, sultan olma! Top gibi zahmet çekici ol, çevgân olma! M, I, 1868]

غنچه باشی کودگانت بر کند      دانه باشی مرغکانت بر چند

[Gonca olursun, küçük çocuklar seni koparır; dâne olursun küçük kuşlar seni toplarlar.]

## 125- فلا بَابَ لِي يُغَشِّيَ و لَا جَاءَ يُرْتَجَى و لَا جَارَ بِي يُحْمَى لَفَقْدَ حَمِيَّتِي

Lügatler: لِي' dandır, reca "gelmek"e derler. يرْتَجَى: برنجی, "gelmek"dan müştaktır, "gelmek"e derler. بحمى: ümit eylemekliğe derler. بحمى: ümit eylemekliğe derler. بحمى: ümit eylemekliğe derler. بحمى: ümit eylemekliğe derler. بحمى: ümit eylemekliğe derler.

İ'râb: بحمى ve برنجى, بحمى. ف mahzûf şarta cevaptır.

**Mânâ:** Benim ahvâlim tevâzu ve alçalmada bu şekilde olunca, benim kemâlâtta dînî ve dünyevî fazîletlerden ne kapım var ki ona bir kimse gelmiş olsun ve dayansın. Benim dünyevî ve uhrevî ne makam ve mevkiim var ki ricâ olunsun. Benim ne komşum var ki benim için muhâfaza edilsin ve saklansın. Onun içindir ki benim hamiyetim, ar ve gayretim tamâmen yok oldu ve muhabbet eliyle cümlesi fenâ buldu.

## 126- كَانَ لَمْ أَكُنْ فِيهِمْ خَطِيرًا و لَمْ أَزَلْ لَدَيْهِمْ حَقِيرًا فِي رَحَائِي و شِدَّتِي

Lügatler: حَقِيرًا kadri büyük, حَقِير onun zıddıdır. حَقِيرًا Ferahlık ve kolaylık, حَقِير onun zıddı.

İ'râb: كَانَ لَمْ أَكُنْ فِيهِمْ خَطِيرًا. حَقِيرًا: "ün haberi, حَقِيرًا: "ün haberi, حَقِيرًا: "ün haberi.

**Mânâ:** Sanki ben ferahlıkta olsun sıkıntı da olsun, şerîat ve tarîkat erbâbı arasında kadri büyük olmadım ve bunlar katında hakîr ve fakîr olmaktan zâil olmadım.

استحوان او بتر خواهد شکست

هر که بالا تر رود احمق ترست

[Kim merdivenin daha yukarısına çıkarsa daha ahmaktır. Çünkü düşünce onun kemikleriyle daha beter kırılır. M, IV, 2764]

زانکه در فقر ست عز ذوالجلال

صبر کن یا فقر و بگزار این ملال

[Fakra sabret ve bu melâli bırak. Çünkü Celâl sâhibi olan Allah'ın yüceliği fakrdadır. M, I, 2374]

## 127- فلو قيل من تهوى و صرخت باسمها /49-b/ لَقِيلَ كَتَىٰ او مَسَّهُ طَيْفٌ جَنَّتِي

Lügatler: Lügatler: كَتَى fiil-i mâzîdir, kinâyetten müştaktır, kinâyette sözü örtülü söylemeye derler. Istilahta kinâye, bir sözün esas mânâsı kastedilmeyip, onun lafzından anlaşılan mânâdan başkasına bi'l-iltizam neye delâlet ederse murâdın o olmasıdır. Meselâ طويل النجاد demekle bir kimsenin uzun boylu olmasını kinâye edersin. Misalâ كثر الرماد demekle çok misâfirden kinâye yaparsın. طيف Hayal ve vesvese. جن aynı mânâyadır, "mecnunluk" anlâmına da gelir ve bu mânâ kabûle sayandır.

İ'râb: كَتَى'nin fâilidir, مَسَّهُ'e muzafdır. لَقِيلَ'in cevâbıdır.

**Mânâ:** Ben bunların arasında zelîl, hakîr, hor ve fakîr olunca, faraza eğer bana deselerdi ki: Sen kimi seversin? Ben de o hazretin ismini açıklasaydım; şüphesiz alaycı bir şekilde bu kinâye yapıyor derlerdi. Yâni "O'nu zikrederek şânına ve kendine uygun mahbûb arzû eder, oysa bununla cenâb-ı hazret arasında ne münâsebet vardır?" Yahut da şöyle derler: Dertliye cin hâli ve şeytan vesvesesi dokunmuş, onun için beyhûde ve hezeyan söyler.. Böylece benim sözüme rağbet ve iltifat etmezler.

در حضرت سلطان چه بود مرد گدایی

ارخود بچه ارزد که غم یار بورزد

[O kendisi neye lâyıktır ki dostun (sevgilinin) gamını elde etsin; Hazret-i Sultân'ın kâpısında dilenci bir insan ne olur ki.]

deyip "Rablerin Rabbi varken, toprağın ne hükmü olur" sözünün mefhûmundan geçmezler.

## 128- و لو عزَّ فيها الذُّلُّ مَا لَدَّ لِي الْهُوَىٰ و لَمْ تَكُ لَوْ لَا الْحُبُّ فِي الذُّلِّ عَزَّتِي

Lügatler: عُزَّتِي mânâsıdır. Onun için bir şey nâdir ve az olsa "azizü'l-vücut" derler. Sonraki عَزَّة şeref ve kıymet mânâsıdır.

İ'râb: عَزَّتِي'nin fâilidir. لَدَّ'nin fâili الْهُوَى'dır ve bu cümle لَوْ'nun cevâbıdır. عَزَّتِي'nin ismidir, لَوْ'nun haberidir.

**Mânâ:** Eğer Hz. Mahebûbun muhabbetinde fakr ve zillet nâdir ve yok olsaydı, bana hevâ lezzetli gelmezdi ve eğer muhabbet zillette görünseydi benim izzetim olmazdı.

من کسی در ناکسی زر یافتم      بس کسی در ناکسی در یافتم

[Ben varlığı yoklukta buldum, onun için varlığı yokluğa fedâ ettim. M. I, 1735]

Zîrâ muhabbetin şartı şudur: Varlığında zâhiren ve bâtinen izzet ve şerefden neyin varsa mahebûb yolunda verip onun merhamet ve şefkat nazarıyla şerefleninceye kadar, onun meşakkat ve belâsını seçmelisin. Gerçekten, mahebûbun nazarı ve vuslatı demek olan ebedî izzet, ancak ve ancak senin nefsânî izzetini terk ederek onun kulluğu zilletini ihtiyar etmenle hâsıl olur.

کسی بگردن مقصود دست حلقه کند      که پیش تیغ مشقت سپر تواند بود

[Kişi sevdiğinin boynuna elini halka yapar ki, meşakkat kılıcımın önünde siper olabilsin.]

## 129- فَحَالِي بِهَا حَالٍ بِعَقْلِ مُدَلِّهِ      وَ صِحَّةَ مَجْهُودٍ وَ عِزٌّ مُدَلِّهِ

**Lügatler:** /50-a/ فعالی: demektir. İkinci حالى: den müştaktır, ism-i fâildir, süsleniş ve bezemek mânâsınadır. مدله İsm-i mef'uldür, ندله'ten gelir, mütehayyir medhuş mânâsınadır. دلہ الحب لانا Derler. Yâni حیره و ادھنه demektir. جهد. Fetha ve zamme ile kuvvet, tâkat ve meşakkat demektir. مجھود Bir şeydeki tâkati ve kuvveti en sona gelmiş kimseye derler.

İ'râb: ف mahzûf şartın cevâbıdır, حالى mübtedâ, u'de ب sebebiyye, zamir ya muhabbe veya mahebûbeye râcîdir. حال Mübtedânın haberidir, takdîren merfû'dur. عزة مدله: عزة مدله üzerine mâtuftur. صحة مجھود: صحة مجھود üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** Muhabbet sultânı vücud ülkemi harab, akıl ve fikrimi perîşan ve fânî kılmuşsa da, benim sıfat ve şânım el-an o mahebûbun muhabbeti sebebiyle şaşmış akilla, gücü kuvveti yok olmuş sıhhatle ve mezelletin izzetiyle süslenmiş ve bezenmiştir. Bir kimsenin ahvâli bu şekilde birbirine zıd sıfatlarla süslenir ve zînetlenirse, şaşkınlık konusu olmaktan hâli değildir. Zîrâ akıl deliliğin, sıhhat tâkatsizliğinin ve izzet mezelletin zıddıdır. İşte sâlik öyle bir mertebeye varır ki; akli delilikte, sıhhati hastalıkta ve izzeti mezellekte bulup, nazarında bunların hepsi aynı seviyede olur. Nitekim Hz. Mevlânâ bu cünûn hakkında şöyle buyurur.

بل جنون في جنون في جنون      ما جنون واحد لي في الشجون

[Dertlerle deliliğim bir değil ki. Bende delilik içinde delilik var, delilik içinde delilik. M,V,1894]

ما سواك للعقول مرتجى  
ما حصدت الحسن مذ زنتى

يا محير العقل قاتان المحجى  
ما اشتبهت العقل مذ جنتى

[Ey akıllara fitne salan, onları hayran eden, akılların senden başka sığınacak yerleri yoktur.

Beni deli ettiğin zamandan beri akılı hiç arzulamadım. Beni süslediğin zamandan beri güzelliğe hased etmedim. M, V, 1911-1912]

رو رو ای جان زود زنجیری یار  
کر دو صد زنجیر اری بردرم

بار دیگر آمدم دیوانه وار  
غیر آن زنجیر زلف دلبرم

[Bir kere daha delicesine geldim işte. Yürü, yürü ey can, çabuk bir zincir getir.

Fakat sevgilinin zülfünden başka iki yüz tane zincir olsa kırarım ha! M. V, 1916-1917]

### 130- أَسْرَتٌ تُمَنَّىٰ حُبَّهَا النَّفْسُ حَيْثُ لَا رَقِيبَ حَجِيٍّ سِرًّا لِسِرِّي وَ خَصَّتْ

**Lügatler:** أسرت iki vecih üzere zıd mânâyâ gelebilir. Birincisi gizlemek, ikincisi izhar etmek. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de vâkidir: (Taha, 21/3). و اسروا الدامة لا رارا العذاب و اسروا الدامة لا رارا العذاب. Şu âyette izhar mânâsınadır: (Yunus, 10/54). "Pişmanlık gösterdiler" Netice itibâriyle من ile müteaddî yapılırsa "gizleme" mânâsına, lâm ile müteaddî yapılırsa "izhar" mânâsına olur. Meselâ: اسر زيد نجواه من عمرو desek, "Zeyd Amr'dan sırrını gizledi" demek olur. Eğer اسر زيد نجواه من عمرو desek, "Zeyd sırrını Amr'a izhar eyledi" demek olur. حجي Akıl demektir. سر Gizli işe denir. İstilahta kalbe ve rûha "sır" derler, nazardan gizli ve örtülü olduğu için böyle denmiştir.

**Îrâb:** /50-b/ أسرت iki mef'ul alır, birinci mef'ûlü حجي'dir ve حب'e muzafdır ve bu izâfet beyâniyedir. İkinci mef'ûlü لسرى'dir, fâili النفس'tir. Elif-lâm muzafun ileyhten ivazdır. سر Hâliye üzere mansubdur, ya fâilin mahiyetini açıklayıcıdır ki nefsdür veya birinci mef'ûlden hâl olur. خصت'in fâili altındaki zamirdir ki نفس'e râcîdir.

**Mânâ:** Benim nefsim, rûhuma o hazretin muhabbeti temennîsini ağıyardan gizleyerek izhar ve âşikar etti; o sırada akıl rakîbi orada yoktu ve nefsim o temennîyi rûhuma ve kalbime tahsis etti, zîrâ kalb hazîne-i ilâhûdir. Akla "rakîb" denmesi, sâlike ayak bağı ve vuslata mâni olduğundan dolayıdır. Zîrâ: "Akılların idrâkinin nihâyeti ayak bağıdır, âlimlerin çalışmasının çoğu dalâlettir."

Tedbirli akıl âşık-ı sâdıkta yerleşik oldukça tenzih mertebesinden hâlî olmayıp رب الارباب و رب للتراب "Rablerin rabbi varken toprağın ne hükmü olur" mefhumundan zâil olmaz. Oysa maksad tenzih ve teşbihi cem' etmektir, ta

ki vuslat sırrı anlaşılmiş olsun. Aslında akıl ekseriyâ tenzîhe meyyal olduğu için vuslata rakîb gibidir. Onun için beyitte “rakîb” denmiştir.

آز مودم عقل دور اندیش را بعد ازان دیوانه سازم خویش را

[Ben uzun uzadıya ilerisini düşünen aklı denedim. Bundan böyle dîvâneliğe vuracağım. M, II, 2332]

### 131- فَاشْفَقْتُ مِنْ سِرِّ الْحَدِيثِ بِسَائِرِي فَتَغَرَّبْتُ عَنْ سِرِّي عِبَارَةً غَيْرَتِي

**Lügatler:** اخفاق rahmet mânâsıdır, korku mânâsına da gelir. Aradaki fark şudur: Eğer من ile müteaddî yapılırsa “korku” mânâsı taşır. علی ile müteaddî yapılırsa “inâyet ve merhamet” mânâsına gelir. تعرب: اعراب/andır. اعراب Izhar ve beyan eylemek demektir. عبارة Tecâvüz, العبرة göz yaşı.

**Îrâb:** فاشفقْتُ'de ف atif içindir veya mahzûf şartın cevâbidir. لی رب 'de یاءىی mânâsıdır. ف تعرب 'de ف sebebiyyedir veya mahzûf şartın cevâbı olabilir. عبارة Lafzan merfû تعرب 'nün fâilidir.

**Mânâ:** Nefsim o hazretin muhabbeti arzûsunu kalbime açınca, o sözün başka organlarım ve parçalarıma sirâyete etmesinden ve yabancılar katında gizli olan sırrımın, göz yaşlarımın akmasıyla ortaya çıkmasından korktum. (Bizzat şâhid olduktan sonra sevgiyi nasıl inkâr edersin, göz yaşı ile hastalığın aynı şey olup olmadığına dikkat et). Zîrâ göz yaşı, mihnetzede olan âşıkın gammazlayıcısı ve gam-zede olan müştakların kovucusudur.

Saklayıp râz-ı derûnum dimedim ağıyâre  
Nedîn-i dîde-i giryân beni yalan (bâlân?) etti

### 132- يُغَالِطُ بَعْضِي عَنْهُ بَعْضِي صِيَانَةً وَ مَيِّنِي فِي إِخْفَائِهِ صِدْقَ لَهْجَتِي

**Lügatler:** معالطة galata bırakmak /51-a/ المين yalan. لغة Fesâhat-ı lisan.

**Îrâb:** يغالط'deki zamir birinci بعضى/ya âittir veya bir evvelki beyitte olan اءر'a âittir. صيانة Temyiz veya mef'ûlü leh olmak üzere mansubdur. رمينى'de vav hâliyyedir. ميني Mübtedâ, صدق لغة haberidir.

**Mânâ:** Mahbûbun sırrını korumak için benim kuvvetlerimden bâzısı, diğer bâzılarını yanılır. Oysa o sırrı gizlemekte benim yalanım, lisânımın doğruluğudur. Zîrâ lisânım hiçbir zaman onu övmek ve anmaktan hâlî değildir, nefsim ise o sırrı gizlediğini sanır. Dilim, onu gizlemenin yalan oldu-



ğuna en doğru şâhiddir ve bu muhabbeti arzûlama sırrı parlayan ateş gibi apaçık olmuştur.

از رقیبان فتنم هوست

غلط خام بین کہ قصہ لاش

[Hatâyî çiğ gör, kıssayı aç, hevesini rakiplerden gizledim.]

### 133- وَلَمَّا أَبَتْ أَظْهَارُهُ لِحِوَانِحِي      بَدِيهَةٌ فِكْرِي صُنْتُهُ عَن رَوِيَّتِي

**Lügatler:** ابّت: bâ'dandır, imtinâ mânâsınadır. حِوَانِحِي Bâtındaki kuvvelere denir. بدیهة Zihinde mukaddime terkiib etmeksizin ve tasavvursuz hâsil olan mânâlardır. روايت Vavin kesresiyle doğru fikir demektir.

**Î'râb:** بدیهة'in fâilidir, اظهاره ise mef'ûlûdür veya nez'-i hâfıdiyyet üzre mansubdur. صنته'nin cevâbıdır.

**Mânâ:** Bedihe-i fikrim (kendiliğinden içime doğan düşüncem), muhabbet sırrını bâtnî kuvvelerime göstermekten sakınunca, ben de o sırrı fikrimden ve aklımdan mahfuz ve masûn kıldım (onlardan sakladım).

### 134- وَ بِالْعُتِّ فِي كَتْمَانِهِ فُنْسِيَّتُهُ      وَ أُنْسِيْتُ كَتْمِي مَا أَلِيَّ أَسْرَتُ

**Lügatler:** ihfâ asrar, اسرار'dandır, اسرّت unutmak, كتمان gizlemek.

**Î'râb:** كتمانه'de zamir, evvelki beyitte olan كتمی'ye râcîdir. فنبه'deki zamir de ona râcîdir. انسيت İf'al bâbından nefsi-i mütekellim meçhul, kâim-i makam fâili'dir, mef'ûlû'ki'dir. ما Mâ-i mevsuldür, sılası اسرّت'dir. أليه'deki zamir geçen beyitteki كتمی'ye âittir. اسرّت'in fâili, altında olan zamirdir ki نفس'e âittir. Mef'ûlû, mahzûf zamirdir ki ما'ya âittir.

**Mânâ:** Sevgilinin muhabbet sırrını gizlemede o kadar ileri gittim ki, sonunda o sırrı da unuttum; nefsimin kalbime ızhar ettiği mahbûbeyi sevme arzûsunu gizlemek de bana unutturuldu. Yâni sözün özü, muhabbet sırrını gizlemede ileri gittim, böylece o sırrı da unuttum, onu gizlemem gerektiği de bana unutturuldu. /51-b/

الا حديث دوست که تکرار می کنم

آنها که خوانده ام همه از یاد من برفت

[Okuduğum her şeyi unuttum. Sâdece dostun sözünü tekrar ediyorum.]



vücut karışığından ve arzû bağından kurtarmıştır. Sözün özü şudur: Benim için en tatlı muhabbet arzûsu öyle bir belâ ve vuslattır ki Hz. Mahbûbe o vuslat sebebiyle, nefsin belâ ve sıkıntısını ayırıp nihâyete erdirdin; öyle ki artık bundan böyle ona sıkıntı ve yokluk erişmesin. Ayrıca bu tecellî ve vuslattan önce o hazret, yokluğun sıkıntısına ve muhabbetin belâsına tahammülünden dolayı, bu arzûları nefesine hatırlatsın. Tecellî ve vuslattan sonra da nefsim kendisini ve arzûsunu tamâmen unuttursun. لا خير بعد العين و هناك لا كيف و این "Gördükten sonra habere gerek yoktur; burada 'nasıl' ve 'nerede' olmaz" Gerçekten nefis için arzûların tatlanması budur.

### 137- أَقَامَتْهَا مَنَى عَلَيَّ مُرَاقِبًا خَوَاطِرَ قَلْبِي بِأَهْوَىٰ إِنْ أَلَمْتُ

**Lügatler:** حَوَاطِرُ hâtırının cem'idir. "Hâtıra" kalbe gelen fikirlere denir. أَلَمْتُ: نَزَلَ'dandır. المان Nüzul mânâsındadır.

İ'râb: اَلَمْتُ'nin fâili zamîridir ki mahbûbeye râcîdir. وَ'daki zamir de kezâ ona râcîdir. مَرَابِ İsm-i fâildir ve اَلَمْتُ ikinci mef'ûlüdür veya hal olabilir; fiil gibi amel ettiğinden حَوَاطِرُ ona mef'ul olmak üzere mansubdur. بِأَهْوَى'da ب ya musâhabet mânâsına veya لى mânâsındadır; elif-lâm, muzâfun ileyden ıvaz olabilir, bu durumda هَوَاهَا لى takdir edilir veya ahd için olabilir ki evvelce âşıkla mâşuk arasında zikredilen hevâ murad edilmiş olur. اِنْ تان المت harf-i şart olabilir, bu durumda cezâsı ya önceki birinci mısradır veya o mısra karfinesiyle mahzûfudur yahut da burada masdariyye تان olabilir. المت Te'vil-i masdar olabilir, المان mânâsı taşır, buna göre حَوَاطِرُ'dan bedel-i içtimal olur. اَلَمْتُ'nin fâili altındaki zamirdir ki حَوَاطِرُ'a râcîdir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbe benim nefsimi kalbimin havâtırının gelmesi konusunda murâkabe ve muhâfaza altında tutarak, benim nefsânî kuvvelerimden sevgisini korumak için hevâsında ikâmet etti. Bu mânâ اَلَمْتُ'nin masdar kabul edildiğine göredir. Eğer اِنْ şart için olursa mânâ şöyle anlaşılır.

Eğer benim havâtır-ı kalbim onun sevgisiyle bana gelseydi, o hazret, muhabbeti için benden benim üzerime bir murâkib ve muhâfız dikerdi de başkasına ilgi gösterip göstermeyeceğimi gözetirdi. Murâkıbdan murad akıldır. Nitekim kendisi geçen beyitte لا رقيب حجبى buyurdular, akıl, insan nefsinin şeytânî tuzaklardan korur, cismânî ve nefsânî yollara düşme konusunda kontrol eder, aklın gereklerine /52-b/ ve ilâhî işlere muhâlefetten korur ve alıkor. "Murâkib"dan murad "vehm" de olabilir. Zîrâ vehim dâimî hareket hâlinde olduğundan ve cüz'î mânâları idrakden ötürü havâtır-ı Hakk'ın

gelmesine engel olur. Buna göre onun murâkîb oluşu, sevginin sırlarının kalb hazînesinin çıkmasına mâni olur şeklinde anlaşılır.

“Havâtır”ı çoğul olarak söylemelerinin sebebi şudur: Muhakkıklara göre “Hâtıra” dördtür: Rahmânî hâtıra, melekî hâtıra, şeytânî hâtıra ve havâtır-ı melbûse.

Rahmânî hâtıra: Sâliki, mutlak’a vahdet-i hakîkî tarafına çeker, başka hâtıraları def’eder, bütünüyle Hakk’ın zat ve sıfatlarında zuhûr eden havâtır ilâhî ilham, rabbânî hâtıra ve vahy-i gayr-i metlûv olarak da kabul edilir.

Melekî hâtıra: Sâliki, yüksek mertebelere, uhrevî hallere, sâlih amellere, râzı olunmuş işlere ve güzel ahlâka çeker. Nitekim şu hadis-i şerif buna delâlet eder: *ان للشيطان لة باين آدم و للملك لة للمة الملك ايعاد بالحق و تكذيب بالشر و اما لة الشيطان فايعاد بالشر و بالحق تكذيب بالحق* “İnsanoğluna şeytanın ve meleğin telkîni vardır; meleğin telkîni hayrı vâdetmek ve Hakk’ı doğrulamaktır, şeytanın telkini ise kötülükle korkutma ve Hakk’ı yalanlamaktır”<sup>22</sup> Şeytânî hâtıra: Bu iki hâtıranın zıddıdır.

Havâtır-ı melbûse: Şeytanın sûret-i Hak’tan görünüp ibâdet ve tâatlere müteallik hâtıralar ilkâ etmesine derler. Onun maksadı, o ibâdetle, yine dalâlete sevkettir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyurur:

نفس خمس كر جويدت كسب شريف حيله و مكري بود آنرا رديف

[*Alçak nefis eğer iyi bir kazanç isterse, dikkat et, yanında bir hîle ve tuzağı vardır. M, II, 2602*]

Cüneyd (r.a) *معرفة الخواطر لريضة لان الخواطر هي اصل الفعل و بذلك يعلم الفرق بين لة الملك و لة الشيطان فلا يصح الاعمال الا بصحتها لصار علم ذلك لرضا حتى يصح الاعمال من العبد* “İlim kadın erkek her müslümâna farzdır” hadîsiyle ilgili olarak şöyle der: “Havâtırını bilmek farzdır. Çünkü havâtır, fiillerin aşlıdır; böylece kişi meleğin telkîni ile şeytanın telkîni arasındaki farkı bilir. Ameller ancak bu mârifetin sağlıklı olmasıyla düzgün olur. O halde bunun ilmi farz hâline gelir, ta ki kulun amelleri sahîh olsun”

Meşâyîha göre bu üç “hâtıra”nın ayırddilmesi kolaydır. Fakat onlar “Havâtır-ı melbûse”de şaşkın kalmışlardır. Zîrâ bu sonuncu “hâtıra”yı ayırdetmek ve hakîkatini anlamak herkesin kârı değildir.



**Mânâ:** Bu beyit mukadder bir suâle cevaptır, sanki şöyle demek olur: Niçin sevgilinin cemâlini müşâhededen bakışını çevirirsin? Şu şekilde cevap verir: Eğer ben o hazretin müşâhededesine ve cemâline nazar etmeğe niyet etsem, benim gözüm heybetten çevrilir, eğer ben onunla konuşmaya ve ünsiyete girişsem azametten dolayı benim bu teşebbüsüm men olunur. Zîrâ kahredici nurların ışıkları, zat ve sıfatların parlak ve yüksek tecellisi, o vücûdun o sırada görüşüp konuşmasına, ünsiyet ve muâmesine fırsat vermez ve mecâl bırakmaz. Hattâ cemâl-i zâtı müşâhedeyle niyet edilince bunların hepsinin fenâ bulması mukarrer olur. Beyt:

لك من حسنك رقيب حافظ

لست محتاج رقبيا حافظا

“*Senin bir murâkib ve muhâfıza ihtiyacın yok, güzelliğin senin murâkib ve muhâfızındır*”

140- فَنِي كُلِّ عَضْوٍ فِي إِقْدَامِ رَغْبَةٍ  
وَمِنْ هَيْبَةِ الْإِعْظَامِ إِحْجَامٌ رَهْبَةٍ

**Lügatler:** İmtinâ bir şeyi azim bulmak, hemze vicdan için olur. اِحجام İmtinâ mânâsıdır, nitekim حجه فاحجم derler, nevâdirdendir, كبه فاكب gibi. رهبة korku demektir.

**İ'râb:** اقدام ve احجام mübtedâ olmak üzere merfû; cârr ile mecrur her iki mîsrâda da mukaddem haberdir. اقدام'in رغبة'e ve احجام'in رهبة'e izâfetleri, müsebbibin sebebe izâfeti kabîlindedir. Aynı şekilde izâm heybetin sebebi; heybet rehbetin sebebi, rehbet ihcâmın sebebidir.

**Mânâ:** Benim her bir uzvumda Hz. Mahbûbe tarafına yöneliş vardır. Zîrâ /53-b/ bütün organlarım onun muhabbetiyle boyanmıştır. Onun azametinin heybetinden, korkumun men'i vardır ki o hazretin yakınlık ve vuslatına o korku ve haşyetin men'i engel olur.

141- لَفِيَّ وَ سَمِعِي فِي آثَارِ رَحْمَةٍ  
عَلَيْهَا بَدَتْ عِنْدِي كِإِنِّتَارِ رَحْمَةٍ

**Lügatler:** Birinci فِي isimdir, esmâ-yı sitte-i mu'telle-i muzâfedendir. Müttekellim ye'sine muzafdır. “Benim ağzım” demektir. İkinci فِي harf-i cerdir, zarfıdır ve müttekellim ye'sine muzafdır. رحمة Galebe göstermek ve darlık vermek.

**İ'râb:** آثار mübtedâ, لفي'de lâm harf-i cer, mahzûf müteallıkıyla mahallen merfû' haberdir. بدت'in fâili altındaki zamirdir ki رحة'e râcîdir. عليها'daki zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir ve muzaf, karînedan dolayı mahzûfdur. Yani رحتها'ya veya علی ذكرها demek olur. Nitekim الطعام الايد علی تراحت demek اكله demektedir. بدت'in zamîrinin Hz. Mahbûbeye râcî olması da câizdir.



**Mânâ:** Eğer benim dilim tezzülden dolayı o hazretin zikrini kalbime hediye etse dilim sükûta mâlik olmadan kulağım sağır olur ve o dilime olan büyük merhamet ve şefkatinden dolayı kendi payını ona ikram eder.

### 144- أَغَارُ عَلَيْهَا أَنْ أَهَيْمَ بِحَيْهَاتِهَا وَأَعْرِفُ مَقْدَارِي فَأُنْكِرُ غَيْرَتِي

**Lügatler:** اغار: غيرة'ten müştaktır. Mânâsı şudur: Ğayrın hükmünün tesir, taalluk ve yakınlığının istenen ve arzû edilenden izâlesini murad etmek ve bu hüküm, tesir, taalluk ve yakınlıkta tek kalmayı istemektir. اهِيم: اهِيم, اهِيم'den nefs-i mütekellimdir, "hayran olmak" mânâsıdır.

**İ'râb:** اغار: اغار nefs-i mütekellim, fâili انا عليها'da zamir Hz. Mahbûbe râcî. اعرف: اعرف üzerine اناك ise اعرف üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** Ben öyle bir sevgiliyi kıskanırım ki, onun muhabbetiyle şaşkın hale gelirim, sonra da kendi değerimi düşünür ve derim ki: Ben kimim ve ne kimseyim ki o hazretin âşık ve hayrânı olayım ve onu kıskanayım! Bu sebeple kendi kıskançlığımı inkâr ederim. Kıskançlık ya âşıktan mâşûka doğru olur veya mâşuktan âşika doğru olur. Âşıktan mâşûka doğru olan kıskançlıkta, kendinden gayri hiç kimsenin mahbûbu katında makbul olmaması, mahbûbuyla arasında engel teşkil eden veya ona düşman olan âşıkın da düşmanı olması /54-b/ söz konusudur. Meselâ Hz. Süleyman, iyi cins eşkin atları mâbudun ibâdetine mâni olduğu için kıskanıp: زُودَهَا عَلَيَّ فَطَفَقَ سَخَا بِالسُّوقِ: "O atları bana getirin dedi; bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı" mısradakınca onları öldürdü.<sup>23</sup>

Mâşukûn âşıkı kıskanması şudur: مَا جَعَلَ اللَّهُ لِلرَّجُلِ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْهَلِهِ: (Ahzab, 33/4). "Allah bir adamın göğüs boşluğunda iki kalb yaratmadı" âyeti gereğince âşıkın kalbinde kendisinden başkasının olmasını istemez ve âşıkın, başkasına bakışını ve ilgisini hoş görmez. Nitekim Hz. Yakub Yusuf'a ilgi gösterince büyük azara müstahak olmuştu. Hz. Peygamber İmam Hasan ve İmam Hüseyin'e iltifat ettikleri vakit: يا محمد كيف شغل قلب فيه محبة اخرى "Ya Muhammed, içinde benim sevgim olan bir kalb başka bir sevgiyle nasıl meşgul olur?"

Eski tefsirler "buna kılıç ile silmek mânâsı vermişler ve namazı geçirmeye sebep oldular diye Allah yoluna kurban edildiklerini söylemişlerdir". Bk. *Hak Dini Kur'an Dili*, c. VI, ilgili âyetin tefsiri. Ayrıca bk. *Te'vilât-ı Kâşâniyye*, terc. A. Rızâ Doksanyedi, III, 24, Ankara 1987; Süleyman Ateş, eski rivâyetleri özetler ve genişçe tenkidini yapar, bk. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, VII, 470 vd., İstanbul 1990.



hitabına mâruz kaldı. Hadis-i şerifde de şöyle buyrulur: *انا سعيدا لغير و انا اغير من سعد*: Sa'd kiskançtır, ben Sa'd'den daha kiskancım, Allah benden kiskançtır. İşte Allah bu gayretinden (hamiyetinden) dolaydır ki, açık-gizli bütün fuhşiyâtı haram kılmıştır.<sup>24</sup>

جمله عالم زان غيور آمد که حق برد در غیره درین عالم سبق

[Hak, kiskançlıkta bütün âlemden ileri gittiği içindir ki, bütün âlem kiskanç oldu. M, I, 1764]

غیرت حق بر مثل گندم بود اصل غیرقا بدانید از الله  
کاه حرمن غیره مردم بود ان خلقان فرع حق بی اشتباه

[Tanrı'nın gayreti buğdaya benzer, harmandaki saman da insanların kiskançlığıdır. Kiskançlıkların aslını Hak'tan bilin. Halkın kiskançlıkları, şüphe yok ki Tanrı kiskançlığının fer'idir. M, I, 1771-1772]

145- فَتَخْتَلِسُ الرُّوحُ ارْتِيَا حَا هَا وَ مَا أُبْرَى نَفْسِي مِنْ تَوْهُمٍ مُنِيَّةٍ

Lügatler: ارتياح: استلاب ve استلاب: الاختلاس. Şâdîlik etmek. Sözü, bir şeyden güzel koku yayılırcasına ondan neşe ve sevinç duyulunca söylenir. النفس المنية.

İrâb: روح ta elif-lâm muzâfun ileyh yerine, yâni رومى demektir. Ya mef'ul-i leh veya temyiz olmak üzere mansubdur. 'da lâm ta'diye içindir, zamir mahbûbeye râcîdir. 'de vav hâliyedir.

**Mânâ:** Benim rûhum neşe ve sürûra vesîle olduğundan dolayı sür'atle o hazrete sürüklenir, ben nefsimi arzû ve murad kuruntusundan temizleyemedim. Zîrâ Hakk'ı müşâhede arzû ve isteği de nefse âit işlerdendir. O bakımdan "zîkr-i lâzım irâde-i melzûm" kabîlinden olur. Beyt:

وما ابرى نفسى و لا ازكيها که هر چه نقل کند از بشر بر امکانت

[Nefsimi temize çıkarmam, onu tezkiye etmem, beşerden nakledilen her şey mümkündür.]

146- يَرَاهَا عَلَى بُعْدٍ عَنِ الْعَيْنِ مَسْمَعِي لَطِيفِ مَلَامٍ زَائِرٍ حِينَ يَقْطَعِي

Lügatler: مسمعي mimin fethasıyla mimli masdar, mimin kesresiyle işitme âleti burada ikisi de mümkündür. Hayal demektir. ملام melâmet edici. زائر ziyâret edici. يانكلك.

İ'râb: برآها'da zamir Hz. Mahbûbe râcî. على مع mânâsına. سمى takdiren merfû برى'nun fâilidir. ب ب sebep mânâsına, برآها'ya mütealliktir.

**Mânâ:** Benim kulağım beni ziyâret eden /55-a/ kötuleyicinin hayâli vâsıtasıyla, gözden irak olmasına rağmen uyarukken o hazreti görür. Yâni ne zaman ki benim kulağım, o hazretin zikrini, beni ziyâret eden kötuleyiciden dinlese, sanki o hazretin hayâli gözümde canlanır ve o kötuleyici, kendisini zikr eyledikçe, tıpkı gözümün görmekten lezzet alması gibi, kulağım ondan son derece zevk alır. Bu münâsebetle de sanki kulağım onu görür, sevenlerin çoğu, özellikle sevgilinin zikrine sebep olduğu için, kötuleyicilerin kötülmesinden son derece zevk alırlar. Nitekim, muhibbînden bâzısı şöyle derler: "اجد الملامة في هواك لذيفة جا ذكرك فليسى اللوم" "Senin aşkın uğrunda kınanmak benim için hoştur, çünkü senin sevgini hatırlatır, o halde isteyen beni kötülesin"

Şöyle bir sual hatıra gelebilir: Kulağın vazîfesi görmek değildir, işitmektir. Görmeyi kulağa isnad etmesindeki nükte nedir? Cevâbı şudur: Cem' mertebesinde, muhtelif kuvvelerden her biri ötekinin hükmünü verir. Mese-lâ kulak görücü, göz işitici, dokunma duyusu tadıcı, tatma duyusu koku alıcı vb. olur. Her birinin hükmünü ötekiler yerine getirir. Bu mânânın teferruatı bu kâsîdenin sonuna doğru gelecektir.

#### 147- فَيَغِيظُ طَرْفِي مَمَمِي عِنْدَ ذِكْرِهَا وَ تَحْسُدُ مَا أَقْتَنُ مِنْ بَقِيَّتِي

**Lügatler:** العينة bir kimsenin başkasında olan nîmeti, onun elinden çıkmasını istememek şartı ile kendisinde bulunmasını temennî etmesidir. Zîrâ hasedin üç derecesi vardır. Birisi makbul, ikisi kötüdür. Makbul olanı şudur: Hased edilen kimsenin nîmeti gibi bir nîmet istenir, fakat hased edilenin elindeki nîmetin yok olması istenmez, işte buna "gıbta" denir. İkinci bir derecesi şudur: Hased edilen kimsenin nîmeti istenir ve bu nîmetin onda son bulması da istenir. Üçüncü derecesi ise, hased edilen kimsenin elindeki nîmetin son bulması arzû edilir, o nimmetin kendi eline geçip geçmemesi fark etmez. Bu son iki derece kötüdür. Bu beyitte ise hasedle kastedilen "gıbta"dır.

İ'râb: برى'nun fâili طرفى, mef'ûlü مسمى'dir. يغى'nun fâili يغى, mef'ûlü mâ-i mevsuldür. اقت'in fâili altındai zamirdir ve mahbûbeye râcîdir, mefulse mahzûf zamirdir ve ma-i mevsûle râcîdir.

**Mânâ:** O hazretin zikri sırasında benim gözüm kulağımı kıskanır ve der ki: Keşke burada ben kulak olaydım ve sevgilinin can bahşedici sözünü dinleyeydim ve bu nîmetle müşerref olaydım.. Kulak da müşâhede sırasında



Risâletpenâhun الطين و الماء و آدم بين الماء و الطين "Âdem su ve çamur arasında iklen ben nebî idim."<sup>25</sup> Ve "Âdem ve başkaları benim sancağım altındadır ve ben övünmem"<sup>26</sup> hadisleri, şath mertbesindeki ifâdeleridir, demişlerdir. Bu mertebeden beşeriyete indikleri sırada ise şöyle buyurmuşlardır: "Ben kuru ana ابن امرأة تأكل القديد و اذكروني لى صالح دعائكم و لا تبالفوا فى مدحى انما انا بشر مثلكم: et yiyen bir kadının çocuğuyum; beni hayır dua ile anın, beni övmeye aşırı gitmeyin, ben de sizin gibi bir beşerim".<sup>27</sup> Bunlara benzer sözleri de bu kâbildendir.

Büyük velîlerin çoğundan, bu mertebede, şath sözleri çok sâdir olmuştur. Bu cümleden. olarak Hz. Bayezid'in سبحانى ما اعظم شانى "Kendimi tesbih ederim, şânım ne yücedir"; Cüneyd'in لى لى جبتى سوا الله "Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur"; Hz. Abdülkâdir'in لى لى ربة جميع اولياء الله "Ayağım bütün evliyâullahın boynu üzerindedir" demeleri bu kâbildendir. İbn Fârız da evliyânın büyüklerindedir, /56-a/ yıkarındaki sözleri bu mertebede söylenmiş kabul edilir.

## 150- و لا غرور أن صلى الإمام إلى أن نوت بفؤادى و هى قبلة قبلى

**Lügatler:** القبلة: الاقامة مع الاستقرار: النواة، لا عجب ياني العجب: العرو: ism-i âlettir, müteâref olan (herkesçe bilinen) mânâsı, namazda dönülen yöndür. Kâbe'ye de kendisine dönüldüğü için "kible" derler.

**İrâb:** ان da صلى , müsakkaleden muhaffettir (şeddesi düşmüştür), ismi olan zamîr-i şan mahzûftur, takdîri: ان الشان صلى الامام: demektedir; şartiyye olması da câizdir. Bu takdirde cezâsı baştaki فلا غرور karînesiyle mahzûf demek olur. Bu takdirde cezâsı baştaki فلا غرور karînesiyle mahzûf demek olur. ان te نوت de muzaf mahzûfdur, yâni جبتى و جبتى takdir edilir. ان te نوت masdariyyedir, burada ya kelâm-ı ta'lil veya bâ-i sebebiyye mahzûfdur, takdîri عيسى و نولى ان جاته نوت veya ان جاته نوت demek olur, zîrâ çok yerde hazfedilir. Nitekim ayetinde لى لى نوت takdîrindedir. ان te نوتin fâili zamîridir ki mahbûbeye râcîdir. ان te نوتin fâili zamîridir ki mahbûbeye râcîdir. ان te نوتin fâili zamîridir ki mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** İmam ve bütün halk, hakîkatte benim canıma yönelip namaz kılarlarsa bunda şaşılacak bir şey yoktur. Şu bakımdan ki, o hazret benim kalbimde ikâmet edip yerleşti. Halbuki o hazret, benim zâhir şeriate göre yö-

Tirmizî, menâkıb, 1  
Tirmizî, menâkıb, 1.  
El-Müstedrek, II, 506.

neldiğim Kâbe'nin kıblesidir. Durum böyle olunca, elbette her imam Kâbe'ye yöneliktir, Kâbe Cenâb-ı Hakk'a yöneliktir; Cenâb-ı Hak ise لا ىمى ارصى و لا ىمى لا ىمى ارصى و لا ىمى ارصى و لا ىمى ارصى "Ben yere göğe sığmam, fakat mü'min, müttaki, temiz, verâ sâhibi kulunun kalbine sığarım"<sup>28</sup> kudî hadîsi hükümünce benim kalbimde bulunmaktadır. O halde gerçekte herkesin teveccühü ve namazı benim canıma olur. Onun içindir ki Hasan Harakâni buyurur: "Beni tanırırsanız bana secde edersiniz" لو عرفتمونى لجدتمونى

Bu mânâdan hulûl, ittihad, zarfiyyet ve mazrûfiyyet anlaşılırsa hatânın ta kendisi doğar. Zîrâ bu sultanların mertebelerinde hulûl ve ittihad yoktur, belki ayn-ı hüviyyettir. لهم من لهم جهل من جهل (Anlayan anlar, bilmeyen bilmez).

در خرابى اهل دل جد ميکنند

ابلهان تعظيم مسجد ميکنند

نيت مسجد جز درون سروران

آن مجازست اين حقيقت اى خران

[Ahmaklar mescide ta'zîm eder de gönül ehlinin gönlünü yıkmağa çalışırlar.

Halbuki o mecâzîdir be eşekler, bu hakikat. Uluların gönülden başka mescidi yoktur. M, II, 309-310]

## 151- فُكِّلُ الْجِهَاتِ السَّتُّ نَحْوِي تَوَجَّهَتْ ثُمَّ مِنْ نُسْكِ وَ حِجِّ وَ عُمْرَةِ

Lügatler: İbâdet نك ile uzak mekâna işaret ederler. Ibâdet demektir, lâkin bilâhare hacca mahsus oldu.

Îrâb: نحوي in mef'ûlûdür ب da ب ya mânâsıdır ya musâhabet içindir.

Mânâ: Kâbe altı cihetiyle, fer'in asla teveccühü gibi /56-b/ benden tarafa yönelmiştir; kendisinde olan şeylerin hepsi ile nüsük; hacc, tavaf, vakfe, ihram, sa'y, taş atma ve umre olarak kendisiyle ilgili ne varsa cümlesi benden tarafa yönelmiştir. Zîrâ bunların hepsinin yönelişi Hakk'adır ve Hakk benim kalbimin arşını kaplamış olup, ikilik ortadan kalkmış, vücûdum arşullah ve kalbim beytullah olmuştur. O halde bütün bu eşyânın ibâdetleri ve yönelişi benim tarafımdır. Hz. Mevlânâ buyuruyor:

دلست كعبه' معنى تو دل چه بندارى

طواف كعبه' دل كن اكر دلى دارى

[Eğer bir gönlün varsa, gönül kâbesini tavaf et. Mânâ kâbesi gönüldür, sen toprağı ne zannedersin?]

Bir gazelde de şöyle buyururlar:

<sup>28</sup> Keşfü'l-Hafâ, II, 255.

ای قوم بحج رفته کجااید کجااید  
معشوقه در اینجاست بیاید بیاید  
معشوق تو همسایه دیوار بدیوار  
در بادیه سرکشته شما در چه هواید

[*Ey hacca giden kavim, neredesiniz? Sevgili buradadır, geliniz, geliniz.*  
*Senin sevgilin duvar duvara komşudur. Çölde âvâre dolaşır, siz hangi havadasınız?*]

## 152- لَهَا صَلَاتِي بِالْمَقَامِ أَقِيمُهَا وَ أَشْهَدُ فِيهَا أَنَّهَا لِي صَلَاتٌ

**Lügatler:** مَقَام'dan murad, zâhiren makâm-ı İbrâhim'dir ki hacılar orada namaz kılar; bâtinen kalbdır ki, kesret ve vahdeti birleştiricidir.

**İ'râb:** لَهَا'da zamir Hz. Mahbûbe râcîdir. بِالْمَقَامِ'da م , ب , ل manâsınadır, elif-lâm ahd içindir. فِيهَا'da zamir صلاة'a râcîdir. وَ أَشْهَدُ'daki zamirler Hz. Mahbûbe râcîdir.

**Mânâ:** Makâm-ı İbrâhim'de veya cem' makâmında kıldığım namaz o hazret içindir; ben o namazda, o hazretin de bana salât ettiğini müşâhede ederim.

Buraya şerîat ve hakikat yönünden bir nice mânâ vermek kâbilidir. Şerîat yönü şöyledir: "Salât" Allah'tan rahmet, meleklerden istiğfar ve mü'minlerden duâdır. Buna göre benim duam O'nadır, O da bana rahmet eder. Nitekim Mi'râc hadîsinde bildirildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Mi'râca davet edildiğim zaman göklerden ve yerlerden bütün mevcûdâtı geçip gözümün gördüğü bir şey kalmayıp, huzûr-ı ilâhîye ve vahdet sarayına yaklaşınca ve vücûduma bir dehşet ârız olunca şu hitâb-ı izzet geldi: فَبَا يَصْلِي بِرَحْمَتِي (Dur ya Muhammed, Rabbin sana salât ediyor). Buradaki يَصْلِي kelimesine بِرَحْمَتِي (Rahmet kılıyor) mânâsı vermişlerdir.

Hakikat yönü itibârıyla mânâ şöyledir: Ben, cem' makâmında, benim ona salâtımın aynen ondan bana salât olduğunu müşâhede ederim. Zîrâ bu tevhid mertebesinde âbid ve mâbud, zâkir ve mezkûr, şâkir ve meşkûr, musallî ve musallâ (ibâdet eden ve edilen, zikreden ve zikrolunan, şükreden ve şükrolunan, namaz kılan ve kılınan) hepsi hak olur. İkilik, kayıtlar ve izâfet düşer. Bu mertebede vahdet gözüyle bakılınca namazı edâ eden yine o hazret olur.

بجز واجب ذکر چیزی نماند  
چو ممکن کرد امکان بر فشانند

[*Mümkün yapınca imkânı saçtı, vâcipten başkası kalmadı.*]

Bu mertebe bakımından meşâyihin çok sözü ve eserleri vardır. /57-a/ Şeyh-i Ekber *Fütûhât*'ın başlangıcında bu mahalle uygun olarak şöyle buyurur:

فَذَاكَ مَيْتٍ / اَوْ قَلْتَ رَبِّ اِنِّي يَكْفِي الْعَبْدَ حَقَّ وَ الرَّبَّ حَقَّ / فَا لَيْتَ شِعْرِي مِنَ الْمَكْلَفِ / اِنْ قَلْتَ عَبْدَ

[*Rab haktır, kul haktır. Nasıl böyle olabilir, sorumlu tutulan kimdir? Kuldur dersen, işte o ölümlüdür. Rabdir dersen, o nasıl sorumlu olabilir ki?*]

### 153- كَلَامًا مُصَلًّا وَاحِدًا سَاجِدًا إِلَى حَقِيقَتِهِ بِالْجَمْعِ فِي كُلِّ سَجْدَةٍ

**Lügatler:** كل izâfeti gerekli bir lafızdır, cemide كل neyse tesniyede كل öyledir, lafzı müfred mânâsı tesniyedir.

**İ'râb:** ساجد: واحد: متصل'nin sıfatıdır. ساجد سافattan sonraki sıfattır. بالجمع 'de ب , ب مânâsınadır. Mahzûf müteallakıyla حقیقة'in sıfatıdır. Yâni حقیقة الی حقیقة الی demektir.

**Mânâ:** Cem' makâmında olan hakîkate her secdede, biz ikimiz yâni Hz. Mahbûbe ve ben tek namaz kılıcı ve secde ediciyiz. Sözün özü şudur: Ahadiyyet ve sırf zât mertebesi, mahbûbiyet ve muhibbiyet, âşıkıyet ve mâşûkıyet îtibârından (ayırımından) berîdir. Lâkin vâhidiyyet hikmetiyle bu mertebenin nisbetleri ve bir çok izâfetleri vardır. Bu nisbetliliğinin hakîkati ve bâtını ahadiyyet mertebesidir ki onda mündericdir. Takdîr-i kelâm şudur: İkimiz yâni vâhidiyet mertebesinde mahbûbiyet sıfatları îtibâriyle Hz. Mahbûb, ve nisbetlere âit kesret îtibâriyle ben ahadiyyetin hakîkatine nazaran tek namaz kılıcı (musallî)yiz ve iki nisbetin de içinde bulunması îtibâriyle o hakîkatin tek secde edicisiyiz. Zîrâ âşıkıyet ve mâşûkıyet sıfatı olan bu iki nisbet, ahadiyyet mertebesinde birdir, fark vâhidiyyet mertebesindedir. O halde hakîkat bir olunca ben secdeyi kendi hakîkate ederim. Gerçekte âbid ve mâbud, sâcid ve mescûd, zâkir ve mezkûr (ibâdet eden ve edilen, secde eden ve edilen, zikreden ve edilen) hepsi benim. Nitekim azizlerden biri buyurur:

اِخَا لَكَ اِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ شَاكِرٌ

لَقَدْ كُنْتُ دَهْرًا قَبْلَ اَنْ يَكْشِفَ الْغَطَا

بَانَكَ مَذْكُورٌ وَ ذَكَرٌ وَ ذَاكِرٌ

فَلَمَّا اَضَاءَ اللَّيْلُ اَصْبَحْتُ شَاهِدًا

(*Perde açılmadan önce sen dehr idin, ben seni zikrediyor ve sana şükrediyordum. Ne zaman ki gece aydınlandı, anladım ki zikreden, zikredilen ve zikir sensin*)

## 154- وَ مَا كَانَ لِي صَلَٰى سِوَاىَ وَ لَمْ تُكُنْ صَلَٰتِي لِفَيْرِي فِي آدَاءِ كُلِّ رَكْعَةٍ

Lügatler ve i'râb açıktır.

**Mânâ:** Mutlak vücud, kalbimin arşını kaplayıp, vücud memleketimi ele geçirerek كان الله ولم يكن معه شئ "Allah vardı, O'nunla birlikte bir şey yoktu" الان كما "Şimdi de öyledir" sırrı müşâhede edilince, vücûdum vahdetin kendisiyle boyanıp musallî ve musallâ (namaz kılan ve kılınan), cem' hükmüyle "bir" oldu ve benim için salât edip namaz kılan benden başkası olmadı ve her rekâtın edâsında salâtım da benden başkasına olmadı. Hakîkatte قرّة العين فى الصلاة "Göz nûru, sevinç namazdadır" beyânı, gayriyet vücûdunun yok olması ve ahadiyyet sırrının zuhûra gelmesidir. Eğer /57-b/ sâlik mevhum varlığını yok edip vücûd-i hüviyetle vasıflanarak bakâ bulmazsa, namazın hakîkatinden Hak katında gâfil olur. Nitekim Hz. Mevlânâ buyurur:

عاشقانا فى صلوة دايمن

بين وقت آمد صلوة قايمن

[Yol gösteren namaz beş vakit olarak farz edildi. Fakat âşıklar dâimâ namazdadır. M, VI, 269]

وصلة عامه حجاب خاص دان

طاعة عامه كناه خاصگان

[Avâmın ibâdeti, havâssın günahıdır. Avâmın vuslatı, bil ki havâssın hicâbıdır. M, II, 2816]

## 155- الى كم أواخى المستر هاقد هتكته وحل أواخى الحجب فى عقد يعنى

**Lügatler:** Birinci اواخى hemzenin zammesiyle مواخاة'tan nefsi-i mütekellimdir. Burada "mülâzemet" mânâsını mutazammındır. İkinci اواخى hemzenin fethasıyla اواخى'nin cem'idir. اواخى Bir tarafı miha bir tarafı hayvana bağlı olan bağa denir. Burada, nefsin akıl ve âdabından müsteardır ki, sâliki dînî ve dünyevî işlere bağlı kılar. هنك Sinin kesresi ile hicab ve perde demektir. ه Tenbih harfi. هنك Perdeyi yırtmak.

**İ'râb:** الى haberiyeye. هنك'de zamir راعى'e râcîdir. حل'de vav hâliyye. اواخى Takdiren merfû حل'nin fâilidir, حجب'e muzafdır. Ama daha uygun olanı, حل'nin mübtedâ اواخى'ye muzaf olmasıdır. فى'de فى'ye müteallık olup, mübtedânın haberi olmasıdır.

**Mânâ:** Daha ne zamânâ kadar örtüye ve hicâba sarılacak ve beşeriyet perdesiyle hakîkatın yüzünü örteceğim? Haberin olsun ben onu yırttım! Zaten örtü bağlarının çözülüp açılması benim ezeldaki bîat ahdimde vardır. Yâni benim isti'dâdım âyan-ı sâbitede şöyle vâki olmuştu: Hakikatlerin yüzünden perde ve örtüleri kaldıracam, böylece mânâların bâkire gelinleri



zâhîr olacak ve hakîkat sırlarını keşfededeğim. Tâ ki hakîkat tâlibi ve âşıkı olan tarîkat ehline, halvetteki hakîkat gelini görünsün, bu özellik bana mîsâk âleminde ve ayn-ı sâbitemde verildi. Yoksa sonradan ârîz değildir. Buna uygun olarak Hz. Mevlânâ buyurur:

چون مبدل کشته اند ابدال حق نیستند از خلق بر کردان ورق

[Abdâl da fânî varlıklarını değiştirdiler mi artık halktan değildirler, çevir bu yaprağı. M. VI, 3192]

جسم شان را هم ز نو اسرشته اند تا زروح و از ملک یکدشته اند

[Onların cismini de yeniden yoğurmuşlar. Ta ki ruh ve mülkten bir bütün hâline getirmişler.]

در دل انگور می را دیده اند در فنای محض شی را دیده اند

پیشتر از خلقت انگور ها خورده می ها و نموده شورها

[Üzümün gönlünde şarabı, fenây-ı mahzda bütün varlığı müşâhede ederler.

Üzüm yaratılmadan şaraplar içmişler, muhabbet sarhoşu olmuşlardır. M, II, 182, 180]

بر ترند از عرش و کرسی و خلا ساکنان مقعد صدق خدا

[Tanrı'nın doğruluk makâmında oturanların, orasını yurt edinenlerin derecesi; arştan da yücedir, kürsüden de boşluktan da. M, I, 3499]

## 156- مُنَحْتُ وَلَا هَا يَوْمَ لَا يَوْمَ قَبْلَ أَنْ بَدَتُ عِنْدَ اخْتِذِ الْعَهْدِ فِي أُولَيِّ

**Lügatler:** منحت *nefs-i mütekellim meçhul*, اعطيت *mânâsına*. "Yevm-i men-fi" den murad güneşin doğuşundan batışına kadar olan bilinen gündür. "Yevm-i müsbet" ten murad hakikatlerin ve eşyanın, Allah'ın zâtında bilinmeklik yoluyla /58-a/ zuhûru demektir ki, âyan-ı sâbitedir, onlar da Hakk'ın ilminin sûretleridir. Bu âlem "elest âlemi"ne nisbetle öylesine kadîmdir ki, meselâ bu şehâdet âlemi, elest âlemine nisbetle nasıl hâdis ve o kadîm ise, onun kîdemi bundan çok daha fazladır. Zirâ ilim mertebesi ezeldir; eşyâ bu ilmî vücuddan aynî vücûda gelince ilk önce levh-i mahfûza, sonra âlem-i emre, daha sonra âlem-i misâle gelince, bu suver-i misâliyyeye kâbiliyet verip "elestü bi-rabbiküm" hitâbıyla şereflendirdi. Herkes isti'dâd hasebiyle o hitaptan ve o tecelliden hissedâr olup, daha sonra şehâdet âleminde, Allah'ın kudret ve irâdesi gereğince zuhûra geldiler. Evveliyetten maksad, vücûdun ilim mertebesinden ayn mertebesine açılmasıdır.

**İ'râb:** منحت *meçhul*, وَلَا *nâib-i fâili*, zamîri Hz. Mahbûbeye râcîdir. يَوْمَ *Zarfîyet üzre mansub*. بَدَتُ *in altında gizli olan fâili mahbûbeye râcîdir*.

**Mânâ:** O hazretin muhabbeti bana öyle bir günde verildi ki لَا مَاءَ عِنْدَ اللَّهِ وَلَا *صباح* "Allah katında akşam ve sabah yoktur" ifâdesi hükmüne göre, o zaman bizim bildiğimiz, geçmiş, gelecek ve hal ile vasıflanan günler yoktu. Hattâ zemîn, zaman, kevn ve mekân da henüz ortaya çıkmamıştı; ahd ve mîsâk

sırasında o hazretin vücûdunda zâhir olmasından, ki bu a'yân-ı sâbite mer-  
tebesidir, işte ondan da önceydi. Bu mânâ ile kendi muhabbetinin kıdemine  
işâret buyururlar. Büyüklerin çoğunun muhabbet ve müşâhedeleri, Rabbin  
kullarına mîsâk âleminde zuhûrundan öncedir. "Elest âlemi" onlara nisbetle  
son derecede muhdestir. Nitekim Hz. Hüdâvendigâr da mârifetli bir gaze-  
linde bu mânâyâ işâret eder:

پیش از آن کاندِر جهان باغ و می و انگور  
بود از شراب لا یزال جان ما معمور بود  
او من ومن او بدم که من بدم سالی که  
او باده، رطل گران تا روز نوشا نوش بود

[Dünyâda bağ, şarap ve üzüm yokken, Lâ-yezâl olan Allah'ın şarâbı ile canımız sarhoş  
idi. O, ben, ben de O idim. Ben sâki idim, O büyük kadehi sabaha kadar içti durdu.]

Mesnevî'de ise şöyle der:

پیشتر ز الملاک کیوان دیده اند  
پیشتر از دانا نان دیده اند  
بی دماغ و دل پراز فکرت بدند  
بی سپاه و جنگ بر نصرت زدند  
دیده چون بی کیف هر یا کیف را  
دیده پیش از کان صحیح و زیف را  
آسمان در دور ایشان جرعه نوش  
آفتاب از جود شان زربفت پوش

[Feleklerden önce Zuhâl yıldızını, tanelerden önce ekmeği görmüşler.

Akılsız, gönülsüz fikirlerle dolmuşlar; askersiz savaşız galip gelmişlerdi.

Onlar keyfiyete düşecek olan her şeyi keyfiyetsiz görmüşler, mâdenden önce sağlamla  
kalpı farketmişlerdir.

Gök, onların işret meclislerinde ancak bir yudumcuk içer. Güneş, ancak onların cömert-  
liğiyle bu sırmalı libası giyer. M, II, 174-175, 179, 183]

157- فَنَلْتُ هَوَاهَا لَا بِسَمْعٍ وَ نَاطِرٍ وَ لَا بِاِكْتِسَابٍ وَاجْتِلَابٍ جِلَّةٍ

Lügatler: Hilkat ve fitrat mânâsınadır. جلة: cezbedip çekmek. اجلاب: kalp.

İ'râb: جملة: اجلاب'e muzafıdır.

**Mânâ:** O hazretin muhabbeti bana ahd ve mîsâk âleminde önce veri-  
lince, ben onun muhabbet ve hevâsına nâil ve vâsıl oldum. /58-b/ Bu işiterek  
ve görerek olmadı; yâni kulağım onun sözünü işitip, gözüm onun cemâlini  
görmek sûretiyle sevmedim. Bendeki başka bir vasfın onun muhabbetini  
kazanmasıyla veya fitrat ve hilkatimin çekişiyle de bu iş olmuş değildir.

Bu beyitte kendi seyrinin "seyr-i mahbûbî" olduğuna işâret vardır. Zîrâ  
"seyr-i muhibbî" dört şekilde hâsıl olur:

1- Nazar vâsıtasıyla olur ki mahbûbun bedîî sanat ve şaşkınlık verici iş-  
lerinden olan güzellik, cemâl, lütuf ve kemâlini görmek sûretiyle muhabbet  
hâsıl olur ve mahbûb tarafına tam bir rağbet görülür.

2- Sözüünü işitmek sebebiyle olur.

3- Nefsânî hazları ve cismânî arzûları terk etmek, maddî-mânevî ilgi ve  
engellerden soyunmak, çok ibâdetle ve tâatte bulunma, riyâzete ve mücâhede  
ile nefsi arındırıp kalbi tezkiye sûretiyle olur. Bütün bunların sonucu bu  
gayret vâsıtasıyla hakîkî muhabbet görülür. Nitekim kudsî hadiste *ولا يزال عدي*  
و لا يزال عدي "Kulum bana nâfilelerle yaklaşmaya devam eder, nihâyet  
ben onu severim"<sup>29</sup> buyrulur. Bu, o kulda sevgimi gösteririm demektir.

4- Hilkat ve fıtratıyla hakîkî sevgiyi celbetmektir. Yâni nefsin hilkatinde  
bulunan iyi ahlâk, güzel kokular ve üstün vasıflarla ahlâklanıp yaratıcısının  
övülmüş vasıflarıyla ilgi kurunca, bu ilgi sebebiyle yaratıcısının sevgisini  
çekmiş olur.

"Seyr-i rûhî" ve "seyr-i mahbûbî" bunlardan başkadır, bu dört yolla  
hâsıl olmaz, o ezel-i âzâlde gerçekleşmiş bir bağıştır.

زان پیش که خضر جان فتد در ظلمات      در چشمه تن روان شود آب حیات  
خوردیم می عشق زخخانه ذات      بی کام و دهان ز جام اسما و صفات

[Can Hızır'ın karanlığa düşmesinden önce, beden çeşmesinde âb-ı hayat hareket eder.  
Zât meyhânesinden aşk şarabı içtik, damak ve ağız değmeden esmâ ve sıfat kadehinden.]

## 158- و همتُ بها في عالم العلم حيث لا ظهورٌ و كانت نُشوتِي قبل نشأتِي

Lügatler: همت: muhabbetin akı üzerine şiddetle galip  
gelmesinden kinâyedir. نشوة Sarhoşluk, نسا kastedilen halk âleminde zuhûrdur.  
Bâzı nüshalarda عالم الامر şeklidir.

İrâb: açıktır.

Mânâ: Ben o hazretin sevgisiyle âlem-i emrde sarhoş ve kendimden ge-  
çer oldum. Şu şekilde ki, benim zat ve sıfatlarım zuhûr etmemişti; onun mu-  
habbet şarâbından benim sarhoş olmam, bu mizâcî sûretlerimin şehâdet  
âleminde zuhûr etmesinden önce idi.

خوش آنکه برون ز عالم سر و علن  
نی راحت روح و دیده و نه زحمت تن  
در زاویه کم عدم کرده وطن  
من بودم و عشق بود و عشق تو و من /a-59/

[Ne hoş ki, sır ve aleniyet âleminin dışında, ruh ve göz rahatı ile beden zahmetinin olmadığı, ademi gizleme zâviyesinde yerleşen ben idim ve aşk idi, seninle benim aşkımız idi.]

159- فَأَقْتَى الْهَوَى مَا لَمْ يَكُنْ ثُمَّ بَاقِيًا هُنَا مِنْ صِفَاتِ بَيْنِنَا فَاصْصَحَلْتُ

**Lügatler:** اضمحل اشئ bir şey gitse böyle denir. Bir şeyin gidip vücûdu ve parçaları yok olunca da kullanılır. هه İle uzak mekâna, ها ile yakın mekâna işâret edilir.

**İ'râb:** اضمحلت 'in fâili zamîridir ve صفات'a râcîdir.

**Mânâ:** Âlem-i emrde işitmeksizin ve görmeksizin o hazretin muhabbetine nâil olup, orada o muhabbetle kendimden geçmiştim. Bu halk âleminde ve beşeriyet mertebesinde ise, âlem-i emrde mevcut olmayan ve burada bizimle o hazret arasında perde teşkil eden hâdis sıfatları da sevgilinin arzû ve muhabbeti yoke etti. Bu sonradan olma sıfatlar âşık ve mâşuk arasında ikilik doğuruyor, başkalık ve farklılık ifâde ediyor idi, işte onlar tamâmen yok olup Hz. Mahbûbla "El-âne kemâ kân" hakîkatte olduğu gibi oldum ve (En'am, 6/94). "Sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker muhakkak bize geleceksiniz" sırrını buldum.

آن کان حسن بود و نبود از جهان نشان  
فالان ان عرفلت على ما عليه كان  
اعداد کون و کثرة صورت نمایشست  
فالکل واحد يتجلى بكل شان  
هو چند از همان و عیان نیست غیر او  
دانا هر بصیرت و بینا هر بصر  
فی حد ذاته همانست و نه عیان  
گویا هر زبان و توانا هر توان

[O, güzelli mekânı idi ve kâinattan iz yoktu. Eğer bilersen, şimdi de aynı şekildedir. Kânattaki sûret çokluğu görüntüden ibârettir. Her durumda tecellî eden şeylerin hepsi birdir. Gizli ve görünen her şey O'ndan başkası değildir. Hadd-i zâtında gizlidir, âşikâr değil. Her basîretle bilen, her gözle gören, her dil ile konuşan ve her yapan ile yapan O'dur..]

160- فَأَلْقَيْتُ مَا أَلْقَيْتُ عَنِّي صَادِرًا أَلِيٍّ وَمَنِّي وَارِدًا بِمَزِيدَتِي

**Lügatler:** Birinci القىت, وجدت, mânâsına. İkinci القىت, طرحت, mânâsındadır. Bu kelime عن ile müteaddî yapılmışta عنف mânâsı taşır. الرجوع: الصادر. Zîrâ صدره değince

ma mânâsı verirler. صدر عن الماء. Yâni وارد, رجوع. âti ve hazır mânâsındadır. **İ'râb:** Bu beytin i'râbında çeşitli vecihler vardır. القىت, وجدت, mânâsına, iki mef'ul alır. Birinci mef'ûlü ما القىت, ikincisi صادرا olabilir. معنی: القىت 'ye müteallıktır;

بصيرتى mûteallık olması da câizdir. الى mûteallıktır. الصادر mûteallıktır. الى mûteallıktır. بصيرتى mûteallıktır. Bâzı nüshalarda بصيرتى şeklinde.

Buna göre **mânâ**: Benim beşeriyet sıfatlarım fenâ mertebesinde benden yok olduysa da, kendimden uzaklaştırdığım o sıfatları, bakâbillâh mertebesinde yine kendime dönücü ve bana âit buldum; ziyâdesiyle olarak zâtımdan yine bana gelici buldum. Meselâ gül suyu aslında basit bir su idi, toprağa geçip toprakla suyun karışmasından, ağaç, dallar ve yapraklar şeklinde ortaya çıkar, daha sonra gül meydana gelir, damıtılır, asıl mertebesine dönünce, ki su şeklindedir, güzel koku, ferahlık verme ve kuvvetlendirme gibi ziyâdelik ve kemâl elde etmiş olur. Aynı şekilde insânî sıfatlar asıl mertebesinden sefer edip, beşeriyet âlemini katettikten sonra, ilk hâlden daha fazla kemâl kazanmış olur. İbn Fârız'ın بزيادة buyurması bu mânâyı içine alır.

İrabda öteki vecih şöyledir: وجدت mânâsına olan القيت'nün birinci mef'ûlü الى olur, ikinci mef'ûlü الى و مى صادر. وارد ve صادر her ikisi, mâ-i mevsûle râcî olan mukadder zamirden hal olurlar. Yâni ما القيه takdîrinedir. Bu dumda, عنى, القيت'ye mûteallık olur; الى و مى'nin mûteallıkları mahzûf olur, beytin takdîri şöyle olur: لوجدت بصيرتى او مع زيادة الذى طرحه من الصفات حال كونها صادرا من حقيقتى و وارد على وجودى من المراتب الخلقية قوله الى اى راجعة الى حقيقتى حاصلة من وجودى و ذاتى مع خواصها و لطائفها Yâni sâlik kemâl-i yakîne ulaşıp tevhid mertebesi hâsıl olunca basîret gözüyle görür ki, kendisi Hakk'ın âletidir, her şey Hak'tan sâdır olmakta ve yine Hakk'a gelmektedir. Zirâ meşâyih "zât" için üç "hazret" düşünürler. Bunlar bütün hazretlerin asıllarıdır.

Birinci hazret "Ahadiyyet" hazretidir ki hiçbir şey ondan îtibar olunmaz.

İkincisi "Maıyyet" hazretidir. Bu bir haldir ki, Hakk'ın vücûdu her şeyle berâber tefrika âleminde kabul edilir.

Üçüncüsü "Vitrıyyet" hazretidir. Bu bir haldir ki, her şey fenâ bulduktan sonra vücûdun cem' makâmında bakâsıdır.

Birinci hazret sıfatların geldiği yerdir. İkinci hazrette, sıfatlar ona gelir ve ondan geri döner. Üçüncü hazret, bütün sıfatların kendisinde son bulduğu ve oraya döndüğü yerdir. İbn Fârız da مى demekle birinci hazrete işâret

eder, *عنى* demekle ikinci hazrete, *الى* demekle de hem ikinci hem üçüncü hazrete işâret buyurmuştur.

Ahadiyyet hazretinde isim ve sıfatlar zâtla perdelenmişlerdir ve zâtın içindedirler. Zîrâ zâtın zuhûru galiptir. Ma'ıyyet hazretinde; zât isim ve sıfatlarla perdelidir. Vitriyet hazretinde zât ve sıfatlar perdeli değildir, ikisi birlikte zuhûrda tecellî etmektedir.

### 161- و شَاهَدْتُ نَفْسِي بِالصُّفَاتِ الَّتِي بَهَا نَحَجَّيْتُ عَنِّْي فِي شَهْوَئِي وَ حُجَّيْتُ /60-a/

**Lügatler:** Zâtin huzûru mansınadır. *الحجة* Zâtın gaybûbeti ve gizlenmesi fakat bu kelimenin asıl mânâsı men etmeklik ve gizlemek demektir.

**Îrâb:** *بِالصِّفَاتِ* 'ta ب ya mülâbese mânâsına veya مع mânâsınadır. Öteki irab açıktır.

**Mânâ:** Fenâdan sonra bakâ makâmına ulaşmasından haber vererek söyle buyururlar: Ben nefsimin hakîkatini ve zâtımın bânîyatını hicâbiyet hâlinde kendileri sebebiyle kendimden perdelenmiş sıfatlarla şühûdumda müşâhede ettim. (Ben hakikat-i nefsimi ve bânîyat-ı zâtımı müşâhede eyledim şühûdum hâlinde; şol sıfatlarla ki ol sıfatlar sebebiyle kendimden tahaccüb etmiştim, hâl-i hicâbiyetimde).

Bu beyitte leff ü neşr vardır. *فِي شَهْوَئِي* 'ye *نَحَجَّيْتُ* ise *عَنِّْي* 'ye *شَاهَدْتُ* ye masruf olur.

### 162- و إِنِّي الَّتِي أَحْبَبْتُهَا لَا مَحَالَهٖ وَ كَانَتْ لَهَا نَفْسِي عَلَىٰ مُحِبِّائِي

**Lügatler:** *عامة* vav mîmin fethasıyla, aslında *عمولة* idi, vav elife kalbolup *عامة* oldu, şek ve şüphe karışmaksızın demektir. *نَحِيلَة* İsm-i fâilin müfred müennesidir; *احال*, *بحيل* *فهلوه* havale edici demektir.

**Îrâb:** *عَنِّْي* 'de vavın ibtîdâiyye olması câizdir, fakat atıf için olup geçen beyitteki *نَفْسِي* üzerine mâtuf olması daha uygundur. Yâni *الَّتِي أَحْبَبْتُهَا* و *شَاهَدْتُ* *إِنِّي* *الَّتِي* *أَحْبَبْتُهَا* takdîrine olur. *كَانَتْ* 'te vav hâliyedir.

**Mânâ:** Ben kendimin, o hazrete şeksiz şüphesiz muhabbet ettiğimi müşâhede ettim. Halbuki o hazretin ma'rîfeti için benim nefsim, benim zâtım üzere havâle edici oldu. Yâni o hazret ki benim ayn-ı zâtımdır, bana şöyle dedi: Eğer beni bilmek ve beni görmek istersen; *وَفِي أَنْفُكُمْ أَقْلًا تُبْصِرُونَ* (Zâriyât,

51/21). "...kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?" fehvâsınca, ve سُرِّيهِمْ آيَاتًا فِي اتِّفَاقٍ رَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ (Fussilet, 41/53). "İnsanlara ufuklarda ve kendi nefislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki, onun gerçek olduğu onlara iyice belli olsun" âyetleri gereğince, kendi nefisini gör ve kendi zâtını anla. ان على صورة اسمائه و "Allah Âdem'i kendi sûreti üzere yarattı".<sup>30</sup> Yâni "İsimlerinin ve sıfatlarının sûreti üzere" hadîsi hükmünce; ben beni, o hazretin sûreti üzere müşâhede eyledim. Ve Hz. Resul'ün (sav) من عرف نفسه فقد عرف ربه "Nefsini tanıyan Rabbini tanır" sözünün sırrını hakîkaten bildim ki: من عرف نفسه أى وجوده عرف ان ذالك الوجود هو عين ذات ربه "Nefsini, yâni varlığını tanıyan, bilir ki bu varlık Rabbinin zâtının aynıdır" Bu beyiti cem' lisânıyla buyurmuşlardır, yine cem' sırlarını bilenler anlar.

ای دوست ترا بھر مکان می جستم      هر دم حیرت زاین آن می جستم  
دیدم بتو خویش را تو خود من بودی      خجلت زده ام کز تو نشان من جستم

[*Ey Dost' Seni her yerde arıyordum. Her an haberini ondan ve bundan soruyordum. Kendimi seninle gördüm, sen ben idin. Senden kendine nişan ararsam utanırım.*]

### 163- فَهَامَتْ بِهَا مِنْ حَيْثُ لَمْ تَدْرِ وَ هِيَ فِي شُهُودِي بِنَفْسِ الْأَمْرِ غَيْرِ جَهُولَةٍ

Lügatler: فہامت: ہام، ہم، ہام: فہامت. Onun hakikati demektir. نفس الامر.

Î'râb: فہامت'in fâili zamiridir ki tâkip için ya mahzûf şarta cevap olabilir. فہامت'e râcîdir. و'da zamir /60-b/ Hz. Mahbûbeyeye râcîdir, نفس'e râcî olması da câizdir. لیس: غیر، مأناسینا، لی، ب، de نفس الامر. نفس'e râcîdir. و'de vav hâliyye, zamir نفس'e râcîdir. مأناسینadır.

**Mânâ:** Nefsim zâtını bilmenin ma'rifetini nefsim üzerine havâle edince, o mahbûbu bilmediğinden, onu kendi zâtı ve aynı olarak göremediğinden dolayı şaşkınlığa düştü. Halbuki o nefsim, şühûdum sırasında, yâni ikilik kalkıp aralarında gayriyet yok olarak hakka'l-yakîn müşâhede ve mükâşefe bana hâsıl olduğu halde nefsim işin aslını bilmektedir, câhil değildir. Demek ki o, benden ayrı ve benim zâtımdan başka değildir.

معشوقه عیان بود نمی دانستم      با ما بیمان بود نمی دانستم  
کفتم بطلب مگر بجای برسم      خود تفرقه این بود نمی دانستم

[*Sevgili göz önünde imiş, ben bilmiyordum. Bizimle birlikte meydanda imiş, bilmiyordum. İstikle, keşke bir mekâna ulaştım dedim; bilmiyordum ki tefrika (fark hâli) bu imiş.*]

<sup>30</sup> Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.





fânî biri bâki olur. Eğer ikisi birlikte bâki olurlarsa, aralarında ikilik olur, ittihad olmaz. Eğer her ikisi de fânî olsalar, Hak dâimâ bâki olduğu için yine ittihad olmaz. Eğer biri bâki biri fânî olsa, yine ittihad olmaz, zîrâ var olan, yok olanın kendisi olmaz. O halde ittihad bâtıldır. Hakîkat ehline göre ise onların ıstılahındaki "ittihad" iki zâtın bir zât olması değildir. Fakat ayn-ı vâhidin (tek aslın) zâtıdır. O ayn-ı vâhidin feyiz ve ışığı o asıldan meselâ bâzı vasıflarla ayrılrsa, o ayrılan vasıfların son bulması ile tek zât yine hâli üzere bâki ve tek aslın ışığıyla bir olmuş olur. Buna göre iki zâtın birleşmesi lâzım gelmez.

### 166- يَشِي لِي بِي الْوَأَشِي إِلَيْهَا وَلَا تَمِي عَالِيهَا مَا يُؤْدِي لَدَيْهَا نُصِيحَتِي

**Lügatler:** وراشى ve يشي, وراشاة, راشاة ten müştaktır, وراشاة gammazlığa derler.

**İrâb:** يَشِي لِي بِي الْوَأَشِي إِلَيْهَا nin fâilidir. لِي لاجلى عليها لى. o da على حها demektir. وراشى nin fâilidir. وراشاة, راشاة ten müştaktır, وراشاة gammazlığa derler. وراشاة ve وراشى nin fâilidir. وراشاة, راشاة ten müştaktır, وراشاة gammazlığa derler. وراشاة ve وراشى nin fâilidir. وراشاة, راشاة ten müştaktır, وراشاة gammazlığa derler.

**Mânâ:** Muhiblerin âdetleri dışında olan nâdir işler ve acâip haller şudur: Gammazlayıcı benim için gammazlık ve koğuculuk yapar ve bana yardım eder. O hazrete olan gammazlığı ve o hazretin muhabbeti üzere beni kötüle-yen ona yardım eder ve onun yanında bana nasihatte bulunur. Bu iki hal az görülen garip hallerdendir ki, insanlar arasında cârî olan âdetlerin hilâfında-dır. Zîrâ âdetin icâbı şudur, gammazlayıcı ve koğucu isteğine kavuşmamış âşıkın ayıplarını ve makbul olmayan hallerini mâşûka nakledip kötüleme /61-b/ ve ayıplayarak bâzı vasıflarını zikretmek sûretiyle mâşûkun meylini ve nazarını âşıktan uzaklaştırır. Gene âdet olan şudur ki, kötüleyiciler sevgi-linin muhabbeti konusunda, gönlü kırık âşıkları kötüleyip mahbûbu zem-mederler, ta ki onun muhabbetini mâşuktan izâle etsinler. Mahbûbun huzû-runda, ona yardım olsun diye muhibbe nasihat etmek, rağbet ve muhabbet göstermek nâdir işlerdendir ve zâhir âdete muhâlifdir.

Vâşî (gammaz)dan murad, meleklerden ve insanlardan kötüleyici ruh-lardır ki للتراب و رب الارباب "Rablerin rabbi varken toprağın ne hükmü olur!" derler. Bunların kendilerini gammazlamaları şöyle olur: Benim vücûdum mahbûbun vücûdunun aynısı olup aralarında tam bir birlik hâsıl olarak baş-kalık ortadan kalkınca, gammaz yine benim için beni gammazlamıştır. Kötü-

leyici olan nefs-i levvâme de اسلم شيطاني على يدى “Şeytanım benim elimde müslüman oldu” ifâdesi hükmüne göre, tevhid nûruyla boyanıp hakîkî teslimiyet bulur, el’an kötüleyicilik sıfatından geçer, tevhid şarâbını içer, o hazretin huzûrunda bana nasihat eder. Onun aşk ve muhabbetine rağbet gösterir.

### 167- فَأَوْسَعَهَا شُكْرًا وَ مَا أَسْلَفَتْ قَلْبِي وَ تَمَتَّحُنِي بَرًّا لِّصَدَقِ مَحَبَّتِي

**Lügatler:** ما أسلفت. اولها شكر نعمها yâni ارسمها. لمدق الحجة. Adâvet ve buğz. قلبي. تمتت. عبرا yâni برا. تعطيني yâni تمنحني.

**İrâb:** ما mahzûf şartın cevâbıdır. اوسع. İf’al bâbından, مفعولüdür. ما nâfiye, fâili müstetir zamir, mahbûbeye âittir. قلبي. لمدق. مفعولüdür. تمنحني. nin fâili de zamîridir, mahbûbeye âittir, برا. مفعولüdür. لمدق. lâm ta’lil içindir.

**Mânâ:** Ben, cem’ mertebesine ulaşarak, tefrika makâmından kurtulunca, bu halden önce beni mahbûba ulaştırmaktan alıkoyan kötüleyici ve gammazlayıcı, ki onlar benim rûhânî ve nefsânî sıfatlarımdan kinâyedir, işte onlar hâlen benim dostum ve müttehidim oldular. Hal böyle olunca, ben o hazrete çokça şükürde bulunur, gece-gündüz ona hamd ü senâyâ devam ederim. Çünkü o hazret ezelde, benim ayn-ı sâbitemde bana buğz ve düşmanlık sunmamıştır. Belki de aşk ve muhabbet takdir etmiş ve muhabbeteki sıdkımdan dolayı bana dâimâ hayır ve ikramda bulunmuştur.

Bâzı nüshalarda لمدق الحجة şeklinde yazılmıştır. Bu takdirde elif-lâm, muzâfun ileyhten ıvaz olup لمدق محبتها demek olur. Yâni o hazret, eski muhabbetinin sıdkından ötürü bana dâimâ iyilik ve kerem verir.

Hulâsa olarak, Hakk’ın sıfatları ezeldir, kulun fiiliyle değişmez. Her bir şahıs, ezele nisbetle, ya sevilmiş veya buğzedilmiş ve gazaba müstehaktır. O halde الشقى شقى فى بطن امه و السعيد سعيد فى بطن امه “Şakî olan anasının karnında şakîdir, saîd de anasını karnında saîddir” ifâdesine göre; ezelde şakî olan /62-a/ saîd ve mahbûb olmaz, aynı şekilde ezelde saîd olan da şakî ve gazaba uğramış olmaz. قبل من قبل لا علة و رد من رد لا علة. “Kabul eden sebepsiz kabul etti, reddeden de sebepsiz olarak reddetti” hükmü mukarrerdir. İbn Fârız’ın و ما أسلفت قَلْبِي وَ تَمَتَّحُنِي بَرًّا لِّصَدَقِ مَحَبَّتِي sözü bu mânâyâ işârettir.

### 168- تَقَرَّبْتُ بِالنَّفْسِ اِحْتِسَابًا لَهَا وَ لَمْ أَكُنْ رَاجِيًا عَنْهَا تَوَابًا فَادَّكْتُ

**Lügatler:** تَقَرَّبْتُ yâni طلت القرية یعنی: احتساب. طلب التوَاب: ادنت. طلب التوَاب: احساب. طلت القرية yâni تَقَرَّبْتُ if'al bâbindandır, yakın ve karîb eylemeklik.

**Î'râb:** مَا da zamir mahbûbeyeye râcîdir. ادنت'in fâili, müstetir zamir, mahbûbeyeye râcî.

**Mânâ:** Ben nefsimi kurban ederek Hz. Mahbûbeyeye yakınlık istedim, yâni "Nefislerinizi muhâlefet kılıcıyla kesiniz" hükmüne göre, nefsin istek ve arzûsuna karşı koyup onun zevk aldığı ve ülfet ettiği şeyleri izâle etmek sûretiyle, sâdece o hazretin kendisini istedi, sevab olarak kendi dışında bir şey ümit etmedi. Böylece o Hazret beni kendisine yakın kıldı ve bu hulûs sebebiyle "Mukarrebûn" zümresinden oldum.

قرب نه بالا نه پستی رفتن است      قرب حق از قید هستی رستق است

[Yakınlık, ne yukarıya çıkmaktır, ne aşağıya inmek. Tanrı yakınlığı, varlık hapsinden kurtulmaktır. M, III, 4514]

Bu beyitte, cem' mertebesinde tekrar tefrika mertebesine inip sâliklerin terbiyesi ve kemâli için, başlangıçtaki riyâzet ve mücâhededesini ve amelindeki ihlâsını, icmal yoluyla zikrederek tâliblere ve mübtedilere şunu işâret ederler: Amelleri tamâmen Allah için ve ihlâslı olmalıdır, zîrâ ameldeki ihlâs Hak yakınlığının sebebidir. Nitekim Râbia-i Adeviyye şöyle buyurur: و عزتك يا رب ما عبتك خوفا من نارک و لا رغبة فی جنک بل لوجهک الکریم و لمرضاتک العظیم "Ya Rab, senin izzetine yemîn olsun ki, ateşinden korkarak veya cennetini isteyerek sana kulluk etmedim, fakat senin zâtın ve senin rızân için ibâdet ettim"

### 169- وَ قَدَّمْتُ مَالِي فِي مَالِي عَاجِلًا      وَ مَا اِنْ عَسَاهَا اَنْ تَكُونَ مُنِيَلْتِي

**Lügatler:** مَال mercî demektir, kastedilen âhirettir, çünkü kul oraya dönenecektir. عَاجِلًا E'f'al-i mukarrebendendir; hayır, recâ ve ümîdi yaklaştırmak için vaz' olunmuştur. مُنِيَلْتِي 'den ism-i fâildir, mu'tî (verici) mânâsıdır.

**Î'râb:** مَا de ve عَاجِلًا da 'lar mevsul içindir. Birinci 'nın sılası mukadderdir, yâni عدلي ر takdir edilir. İkinci 'nın sılası sonrasında olan cümledir. اِنْ 'daki ان zâiddir. عَاجِلًا 'nün zamîrinden hâliyet üzere mansubdur.

**Mânâ:** Talep maksadıyla ve bakâbillâha teveccüh zamânında çabucak son bulucu olduğu için dünyâyâ ve içindekilere bakmadım. Lâkin âhiretin devam ve bakâsına rağbet ettim; sâlih ameller ve rızâyâ vesîle olacak işlere

sarıldım. Bu sûrette uhrevî mertebelerden nicesi benim için hâsıl oldu. O sâlih amellerin karşılığı olarak /62-b/ cennet dereceleri ve ebedî nîmetlerden bana âhirette vaad edilen şeyleri sür'atle verdim, onları bağışladım. Bezlettiğim bu şeyler uhrevî fazîlet ve cennet nîmeti olarak o hazretin bana vermesini ümit ettiğim şeylerdi. Hülâsa *الدنيا حرام على اهل الآخرة و الآخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرامان على اهل الله* "Âhiret ehline dünyâ haramdır, dünyâ ehline âhiret haramdır, Allah ehline her ikisine haramdır" fehvâsınca, kulun mahbûbun rızâsı için dünyâ makâmını ve malını vermesi sâlih amellerle rûhânî merite ve uhrevî derece hâsıl olması, *مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى* (Necm, 53/17). "Gözü kaymadı ve sınıraşmadı" mefhuûmuna göre basîret gözünü dünyevî ve uhrevî nîmetlerden çekip o hazreti mutlakâ kendi zâtı için sevmesi îcab ettiğini gösterir. Zîrâ uhrevî nîmet ve cennet bahşisi de bir nûrânî hicab ve sâlikin müşâhede gözü için kuvvetli bir engeldir. Beyt:

ز دانشها بشویم دل ز خود خودرا کم غافل بسوی دلیر مقبل نشاید ذو فنون رفتن

[Gönlü bilgilerden yıkayayım, kendi kendimden gâfil olayım. Sevgiliye bilgilerle yönelmek uygun değildir.]

## 170- وَخَلَّفْتُ خَلْفِي رُوِّيْتِي ذَاكَ مُخْلِصًا وَ لَسْتُ بِرَاضٍ أَنْ تَكُونَ مَطِيَّتِي

**Lügatler:** *تخلّف* deyinince *وراء* demek olur. "Tahlif-i şey", o şeyden kat-ı nazar etmekten kinâyedir. Nitekim "taddim", bezl ve îsârdan kinâye olduğu gibi. *المطية* merkebe ve beygir.

**Îrâb:** *رؤيتي* 'nün me'ûlûdür. *علم* hâliye üzere mansubdur, *انفس* 'nin tahtında müstetir olan *رأية* râcîdir. *رؤية* râcî olmasını da câiz görenler olmuştur, fakat birincisi daha uygundur.

**Mânâ:** Dünyâya âit nefsanî hazları ve rûhânî isteği ve cennet derecelerini verip elimden çıkardığım gibi, samîmî ve hâlisâne bir şekilde bunları görmeyi de arkamda bıraktım, terk ettim, bunlarla ilgimi kestim. Bununla birlikte, cânârın rızâsı uğrunda kurban ettiğim nefsimin bana âhirette binek olmasına râzı değilim. Nitekim hadiste şöyle buyrulur: *عظمو ضحاياكم فانها على الصراط* "Kurbanlarınız büyük olsun, çünkü onlar sırat üzerinde sizin bineğiniz olacaktır."<sup>31</sup> Ayrıca *نفسك مطيتك فارلقن* "Nefsin senin bineğindir, ona yumuşak davran" ifâdesine göre, nefsimin bu hususta binek oluşuna, cânân sevgisine

*Keşfü'l-Hafâ*, I, 107.

nefs arzûsu karışmasına ve ona dünyevî ve uhrevî nîmetlerle iyi davranmaya gönlüm râzı değildir.

Eğer ان نكون 'nin ismi رزية olursa mânâ şöyledir: Ben bu bezli (elden çıkarışı) görmeyi samîmî olarak arkamda bıraktım ve ben "görme"nin bana binek olmasına, beni Hz. Mahbûba eriştirip ulaştırmasına râzı değilim. Nitekim bâzı zâhidler "amelleri görme"yi binek yapıp, maksada onunla ulaşmayı mümkün sayarlar.

### 171- وَ يَمَّمْتُهَا بِالْفَقْرِ لَكِنْ بَوَّصَفَهُ غَنَيْتُ فَالْقَيْتُ اِفْتِقَارِي وَ تُرْوَتِي

Lügatler: لغت: فقر: ihtiyaç. نعمة: nîmet ve kesret. فقت: yâni يفت. طرحت: ihtiyaç.

Îrâb: غنيت 'ye müteallıktır. بوصفه 'da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcî.

**Mânâ:** Tam bir "fakr" ile, yâni /63-a/ zâhiren ve bâtunen; ameller, fiiller, makamlar ve hallerden kendimde bir şey görmemek sûretiyle, o hazrete ulaşmaya niyet ettim; fakat o fakrın vasfıyla yâni tam fakr hâsil olunca Hakk'ın sıfatlarıyla gani oldum. Hal böyle olunca, fakr sıfatıyla gani olunca, gördüm ki fakr ile sıfatlanmış olmak da bir bakıma vücud isteyici olmaktır. Demek ki "fakr" vasfına sâhip olmuş olur, fakat "fenâ ender fenâ" olmamış olur. Bunun üzerine fakrı ve fakr ile ganî olmayı bıraktım.

محوش از خود کمال اینست بس تو همان اصلا وصال اینست بس

[Kendinden mahv (fânî, yok) olmak, işte kemâl budur. Sen asla kalma (fânî ol), vuslat işte budur.]

### 172- فَأَنْبَيْتُ لِي اِلْقَاءُ فَقْرِي وَ اِلْغْنَى فَضِيلَةَ قَصْدِي فَاطْرَحْتُ فَضِيَّاتِي

Lügatler: Açıktır.

Îrâb: فقت mahzûf şartın cevâbıdır. انقاء 'nin fâili, فضيلة mef'ûlûdür ve قصد'e muzafdır.

**Mânâ:** Fakr ve gınâyı kendimden atıp, fakrın hakîkiyeti mütehakkık olunca bu fakr ve gınâyı atmak, sanki bir yönden benim niyet ve yönelişime fazîlet katmış oldu, ben o fazîleti de attım.

تا ترک مراد خود نکونی صدبار یکبار مراد در کنارت ناید

[Murâdını yüz kere terk etmezsen, murad senin yanına bir kere gelmez.]

### 173- فَلَاحٌ فَلَاحِي فِي أَطْرَاحِي فَاصْبَحَتْ نَوَابِي لَا شَيْئًا سِوَاهَا مُشِيَّتِي

**Lügatler:** الاطراح: الظفر و ادراك القمود: الفلاح. مع ve وضع demektir. لاح الشئ: الاتمكلك, if'al bâbındandır. مية İsm-i fâilin müfred müennesidir, مية'den gelir.

**İ'râb:** فَلَاح'da ف tâkip ve netice içindir. اصحت Fiildir, e'fal-i nâkısadandır, ismi مية'dir. نوابي'deki zamir مية'e râcîdir.

**Mânâ:** Fakr ve gınâyı atmaktan hâsıl olan fazîleti de atınca, hemen arkasından felâh nûru ve kurtuluş aydınlığı parladı ve Hz. Müsîbim bana sevab oldu ve o hazretten başka, bana bir sevab kalmadı. (Fakr اذا تم الفقر فهو الله) (Fakr tamamlanınca o Allah'tır) sırrı doğru "Lâ mevcûde illallah" nûru parıladı.

بسوزيد آتش تقوى جهان ما سوى الله را بزد برقى از آن عالم بسوزايند تقوى را

[*Takvâ ateşini yakın mâsivallah cihânına. O âlemden bir şimşek çakıp takvâyı da yakın.*]

هيچ كس را تا نگرده او فنا نيست ره در بارگاه كبريا

[*Yok olmadıkça hiç kimseye Cenâb-ı Kibriyâ'nın kapısına varmaya yol yoktur. M, VI, 232*]

### 174- وَ ظَلْتُ بِهَا لَا بِي إِلَيْهَا أَدُلُّ مَنْ بِهِ ضَلٌّ عَنْ سَبِيلِ الْهُدَى وَ هِيَ ذَلَّتْ

**Lügatler:** ظلت zının kesresiyle ve fethasıyla okumak mümkündür. Ashında ظلت idi, lâmin biri tahfif için hazfolundu. سبيل'in cem'idir.

**İ'râb:** ظلت nâkıs fiillerdendir, مروت mânâsındadır, ismi müstetir zamir u'dir. ذلت'in Lafzan mansub haberidir. u'da ve u'de u'ler sebebiyyedir. u, عليها ve ذلت'in altında olan zamirlerin hepsi mahbûbeye râcîdir. /63-b/

**Mânâ:** Ben kendi kudret ve kuvvetimle değil, o hazretin inâyeti ve hidâyeti sebebiyle, hidâyet yolundan ayrılmış olan kimseyi o hazretten tarafa gitmek üzere delil ve yol gösterici olmuştum. Oysa, hidâyet ve dalâlet eyleyen ben değilim, o hazrettir; ben ona bu tefrika mertebesinde و بصره و بصره "Onun sem'ı ve basarı olurum" fehvâsınca bir âlet gibiyim. O halde benim irşad ve hidâyetim aynı onun hidâyetidir. (Kehf, 18/17). "Allah kime hidâyet ederse, işte o hakka ulaşmıştır; kimi de hidâyetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın"

شيخ فعمالست بی آلت چو حق بر مریدان داده بی گفتن سبق

[*Şeyh, Tanrı gibi âletsiz işler görür. Müridlere sözsüz dersler verir. M, II, 1323*]

لهم كن و الله اعلم بالصواب

در بشر رو پوش کرده است آفتاب

[Güneş insan sûretinde gizlenmiştir; artık sen anlayıver. Doğrusunu Tanrı daha iyi bilir. M, I, 2964]

### 175- فَخَلَّ لَهَا خَلِيٌّ مُرَادَكَ مُعْطِيَا قِيَادَكَ مِنْ نَفْسٍ بِهَا مُطْمَئِنَّةٌ

Lügatler: لُغَاتِلَر: خَلَّ hanın fethasıyla emirdir, انرک mânâsınadır. خَلَّ kesre ile hâliil mânâsına. قِيَاد ve مَقُود : حِيل بَقَاد به العَابَة (hayvan bağlanan ip), yâni "zimam". Burada teslim, itâat ve inkıyaddan kinâyedir.

İ'râb: م' da zamir mahbûbeye âittir. خَلِيٌّ münâdâdır, mütekellim yâsına muzafdır. مُعْطِيَا ya takdîrinedir. مُعْطِيَا hâliye üzere mansubdur. قِيَادَكَ مُعْطِيَا, قِيَادَكَ mef'ûlûdür. م' de من ibtidâiyye içindir ve مُعْطِيَا'e müteallıktır.

**Mânâ:** Tâlib ve müsterşidîne (irşad edilmek isteyenlere) hitap ederek şöyle buyururlar: Ey benim dostum; o hazretin talebi için o mahbûbla huzur ve onun zikri ve sevgisiyle sükûn bulmuş olan nefsim e âit irâde yularını ona ve ona delil olan büyüklere vererek isteklerini terk et. Sâlik irâde yularını, istek ve inkıyad gemini o hazrete ve onun mazharı olan saâdet sâhibine vermezse, nefsânî hazlardan tamâmen soyunup Hakk'a yönelmeyi seçmezse o hazrete ulaşması mümkün ve kolay olmaz.

همجو موسى زیر حکم خضر رو

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو

[Bir pîre bağlandığım zaman teslim ol. Mûsâ gibi Hızır'ın hükmü altında yürü.]

سبق یابی بر هران سابق که هست

از همه طاعت اینت بهترست

[Bu senin için bütün ibâdetlerden daha iyidir. Bu sûretle yolda ilerlemiş olanların hepsini geçer, hepsinden ileri olursun. M, I, 2968]

### 176- وَ أَمْسِ خَلِيًّا مِنْ حُطُوطِكَ وَأَسْمُ عَنْ حَضِيضِكَ وَأَثْبِتْ بَعْدَ ذَلِكَ تَثْبِيتَ

Lügatler: لُغَاتِلَر: امس emirdir, امس'dan gelir. امس akşam olmak ve akşamı etmek, fakat bâzen nâkis fiillerden olan صار mânâsına kullanılır. Burada كن mânâsınadır. حَضِيضٌ fa'il vezninde "fâriğ" mânâsınadır. امس Emirdir, امس'den gelir. حَضِيضٌ dağın en aşağısı, اثبت emirdir, اثبت'den. تَثْبِيتٌ Fil-i muzâridir, تَثْبِيت'den. Ve emrin cevâbi olmak üzere meczumdur. Onun için meksur olur. /64-a/ Zîrâ الساكن اذا حرك حركة بالكسر (Sâkin harekelendiği vakit kesre ile harekelenir). Burada vezne uymak için ت meksur olur.

İ'râb: خَلِيًّا'nin ismi altındaki müstetir, اثبت haberidir.

**Mânâ:** Ey Hak tâlibi ve Zât-ı Mutlak yolunun sâliki, kalıcı ve geçici hazlardan vazgeç, nefsânîyet çukurundan ve cismânîyet alçaklığından yüksel ve

Hız. Mahbûba ulaşma şâhikasına çık. Bu hususta kararlı ve bunların zorluklarına karşı sabırlı ol. Tâ ki bitesin (neşv ü nemâ) bulasın ve vücud ağacından tevhid meyvesi bitsin, kalb bahçende çeşit çeşit turfanda hakikatler ve türlü türlü taze mânâlar ve incelikler görülsün.

### 177- وَ سَدَّدَ وَ قَارِبَ وَ اعْتَصَمَ وَ اسْتَقَمَ لَهَا مُجِيبًا إِلَيْهَا عَنِ إِنَابَةِ مُخْبِتٍ

**Lügatler:** سَدَّدَ: ramın nesri için sedit. السديد: emirdir. سَدَّدَ: istivâyaya derler. قَارِبَ: yakın olmasına derler. مقاربة Kulun rabbine murakabe, huzur ve farzları ve nâfileleri yerine getirerek yakın olmasına derler. اعصم: Temessük ve tevessuk. الاستقامة Amellerde, hallerde, ahlâka ve sözlerde ifratla tefrit arasında îtidal yolunda olmaktır. الانابة: İnanbe, kendisinden başka her şeyden Allah'a dönmektir. (İnabe, kendisinden başka her şeyden Allah'a dönmektir). Fakat hakikat ehline göre الرجوع منه إليه من شيء غيره (İnabe, ondan başka her şeyden ondan ona dönmektir). انصت: Hudud, tezellül, inkıyad ve itmî'nâna derler. آية-i kerîmede olduğu gibi رَأَيْتُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ (Hud, 11/23). "Rablerine gönülden boyun eğdiler", يَأْمَنُوا إِلَيْهِ.

**Îrâb:** و' da lâm 'asem müteallıktır, zamir mahbûbeye râcîdir. حجب Haldir. Tesdîd, mukârebe, itisam ve istikamet hepsi birden حجب'e müteallıktır.

**Mânâ:** Ey Hak yolunun sâliki ve ey vücûd-ı mutlak sırlarının tâlibi, teveccühünde bâtın ve zâhirini düzelt. İşlerinde ve hallerinde doğruyu ve doğruluğu benimse, huzur ve murâkabeyle Cenâb-ı Rabbine yakın ol. رَاعَتْصِمُوا بِحَبْلِ رَأَيْتُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ (Al-i İmran, 3/103). "Hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılın" fehvâsınca Kur'an'ın mânâ ipine tutun. لَأَسْتَقِيمَ كَمَا أَمَرْتُمْ (Hud, 11/112; Şûrâ, 42/15). "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol", âyetine uygun olarak, o hazretin talebi ve yakınlığı için bu doğru yolda istikamet et. أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ (Ahkaf, 46/31). "Allah'ın dâvetçisine uyunuz" hükmüne göre; bu doğruluk, yakınlık, itisam ve istikâmetin, o hazretin dâvetine icâbet ederek olmalıdır ve bu icâbet alçalmış olan kimsenin dönüşünde daha ileri bulunmalıdır.

### 178- وَ عُدَّ مِنْ قَرِيبٍ وَ اسْتَجَبَ وَ اجْتَنَبَ عَدَا أُنْتَمِرُ عَنْ سَاقِ اجْتِهَادٍ بِنَهْضَةِ

**Lügatler:** عَدَّ: emirdir. عاد: يعود'den gelir. الاستجابة duânın kabulü. Bâzıları "icâbet" fiil ve sözle kabul etmek, "isticâbet" sâdece fiille kabuldür demişlerdir. Buna göre, isticâbe icâbetten daha özel olur veya icâbet zâhîren kabul etmek, isticâbe ise bâtınen kabul etmek olabilir. /64-b/ انتمر tef'îl bâbindan nefsi-i mütekellim vahdedir. انتمر عن ساق الاجتهاد derler, yâni استعد لتسرع فيه demektir. النهضة: القومة السريعة (çabuk kalkış).



**Mânâ:** Ey Allah'ın isteklisi, الدنيا قطرة لا عبرها (Dünyâ bir köprüdür, oradan geçiniz) ifâdesi bir gerçeği ifâde ettiğine göre sen bu dünyâ hayâtından ve Allah'a âsî olmaktan, alelacele Rabbinden tarafa dön. استَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ (Enfal, 8/24). "Sizi çağırdığı zaman Allah ve Resûlüne uyun " âyetinin hükümüne göre, Allah'ın dâvetçisine icâbet et ve gecikmekten sakın ki yarın ben engel ve ilgilerden sâlim olan âni doğruluş ve kuvvetimle gayret ve çalışma bacağına paçalarını sıvarım. Ve tevbe ve inâyetimle Cenab-ı Hakk'a yönelirim.

تابکلی نگزرد ایام کشت

هین مگو فردا که فرداها گزشت

[Yarın yaparım deme. Nice yarınlar geçti. Ekin zamanı tamâmıyla geçmesin, âgâh ol! M, II, 1269]

آفتاب عمر سوی چاه شد

هین هین ای راه رو بیگاه شد

[Yolcu, kendine gel kendine.. Vakit geçti, ömür güneşi kuyuya doğruldu. M, II, 1265]

### 179- وَكُنْ صَارِمًا كَالْوَقْتِ فَالْمَقْتُ فِي عَسَى وَ أَيْكَ عَلَىٰ فَهِيَ أَخْطَرُ عِلَّةٍ

**Lügatler:** المقطع: الصارم الوقت. Bu topluluğun ıstılahında şu mânâyadır: Korku, hüzn ve ferahlıktan kul üzerine gelen, hükmünü geçiren ve onda tasarrufta bulunan şeydir. Onun için şöyle söylenir: الوقت سيف قاطع لانه يقطع الامر بحكمه "Vakit keskin bir kılıçtır, çünkü hükmüyle emri keser" المقطع: عسى ve لعل tama', bekleme ve ümit etme kelimeleridir. Bâzen لعل'den, izâfet sırasında birinci lâmi hazfederler, ve عنك ve على'de olduğu gibi. اياك kelime-i tahzîrdir ve muhazzer minh bâzen vavla kullanılır, و اياك gibi; bâzen vavsız kullanılır اياك الاسم kâbildendir.

İ'râb: المقطع de ve على'de ta'lil içindir.

**Mânâ:** Ey hakîkî sâlik, her vakitte nefsin üzere ilâhî alhâmı ve emirleri yerine getirmede kestirip atan kılıç gibi ol. Zîrâ عسى (ne olurdu..) demede büyük buğuz vardır. Yâni bir müddet sonra Cenab-ı Hakk'a tevbe ve inâyet etmeyi umarım, hele şimdi ıyş ü nûş edelim, tevbe kapısı açıktır demekte şiddetli günah vardır.

نیست فردا گفتن از شرط طریق

صوفی ابن الوقت باشد ای رفیق

هست را از نسیه خیزد نستی

تو مگر خود مرد صوفی نیستی

[Ey arkadaş, sūfî vaktin oğludur (ibnū'l-vakttir, içinde bulunduğu vaktin iktizâsına göre iş görür) "Yarın" demek yol şartlarından değildir.

Sen yoksa sūfî bir er değil misin? Vara, veresiyeden yokluk gelir. M, I, 133-134]

Ayrıca “Bir zaman sonra yönelip iyi ameller işlemeyi ümid ederim demekten sakın, zîrâ bu “lealle” (umulur ki) en tehlikeli hastalıktır. Zîrâ her vakitte bir hassa vardır, geçen bir vaktin başka bir zamanda yakalanması mümkün olmaz. Eğer ilk vakitte kaybolan hassaların tedârikine çalışsa, /65-a/ içinde bulunduğu vaktin hassası elden kaçar. Nitekim Hz. Cüneyd’i müridlerinden biri mahzun göreyerek sebebini sordu ve şu cevâbı aldı:

-Viridlerimden birini kaçırdım.

-Kazâ et.

-Nasıl kazâ ederim, o vakitte daha önemli bir başka iş var.

### 180- وَقَمِّ فِي رِضَاهَا وَاسِعَ غَيْرِ مُحَاوِلٍ نَشَاطًا وَلَا تُتَخَلَّدُ لِعَجْزِ مَفُوتٍ

**Lügatler:** سُرُورِ emirdir, عَمَلٍ, عَمَلٍ, عَمَلٍ dan. عَمَلٍ taleb etmek. نشاط sürür ve ferahlık demektir. مَعْلَمٍ meyletmek. مَفُوتٍ tef’il bâbından ism-i fâildir.

**İ’râb:** Zamir mahbûbeye râcidir. عَمَلٍ Hâliye üzre mansubdur. نشاط, مَحَاوِلٍ’in mef’ûlüdür. عَجْزٍ de lâm, اِلَى mânâsına veya illet için olabilir. مَفُوتٍ’in sıfatıdır.

**Mânâ:** Ey Hak yolunun yolcusu, o hazretin rızâsını istemede ibâdet ve tâata sarıl, riyâzat ve mücâhedelerle neşe ve sevinç istemeksizin vuslat yolunda çalış ve gayret göster. Zîrâ sülûk arasında, nefsânî sevinç ve ferahlık istemek, sâliki bir çok zevkten alıkor.

مرا در منزل جانان چه امن و عیش چون هر دم جرس لریاد می دارد که بر نبیدد محملها

[Sevgilinin evinde bana nasıl güven ve rahat olabilir ki; her an çingirak, “mahmili (semer ve yükü) bağlayın” (kervan hareket etsin) diye feryad ediyor.]

İlâhî zevkler ve şevklerin elden çıkmasına yol açan âcizliğe meyletme. Maksûduna engel ve meşhûduna perde olan tembellik ve yavaşlığı iltifat etme. Allah adamları gibi Hak rızâsı için mücâhede etmekten hâlî olma.

بر بدن زجری و دادی میکند

ای خنکه آنکه جهادی میکند

[Ne mutlu o kişiye ki savaşıyor, çabalar, bedenine azab eder. M, II, 2473]

در طریق انبیا و اولیا

جهد میکن تا توانی ای کیا

[Ey kişi, gücün yettikçe nebîlerin ve velîlerin yolunda çalış. M, I, 975]

## 181- و سِرِّ زَمَانًا وَاهْضُ كَسِيرًا فَحَظُّكَ الْبِطَالَةَ مَا أَخَّرْتَ عِزْمًا لَصِحَّةِ

**Lügatler:** سير emirdir, سر'den gelir. زمن mimin kesresiyle, derdli, yürümekten ve ayakta durmaktan âciz olan kötürüm. كسر Fa'il vezninde mef'ul mânâsında, uzuvları kırık demektir. اهض 'dan emirdir, لم mânâsına. بطالة bîkârlık.

**Îrâb:** زما ve زما, سر'den ve اهض'tan haldirler. فحظك'de ف ta'lil içindir. اخرت'de ما müddet içindir. لصحة'de لام الی mânâsınadır ve akıbet içindir.

**Mânâ:** Sâlikin nefsi tabîat hevâsıyla kayıtlı olduğuna göre, mizâcî bozuk hasta gibidir ve mânevî sıhhat ve ruh selâmetinden uzaktır. Bâzen nefsânî hastalık gâlip gelir ve sâlikin rûhunda kuvvet kalmaz, tedbir ve hareketten âciz hale gelir. Eğer hastalıkların galebesi sırasında tamâmen gaflete dalıp /65-b/ tedbir ve ilâca başvurmazsa, hastalık baskın çıkarak mizâcını yok eder ve onu öldürür. Bunun çâresi olarak alâ külli hâl âcizlik ve kusura iltifat etmeyip tedbir ve ilaca sarılmak gerektiğini sâlike tenbih edip şöyle buyururlar:

Ey hasta ve kırılmış sâlik, yüremeye ve ayakta durmaya gücün olmadığı durumda, kötürüm olduğun zamanda bile yürü ve hareket et! Uzuvların kırıkken bile ayakta dur! Zîrâ mânevî sıhhate âit niyet ve azmini tehir ettikçe senin hazzın (nasîbin) tembellik ve atâlettir. O halde:

لنگ و لوک و خفته شکل و بی ادب سوی او می غیز او را می طلب

[Topal olsan, sakat olsan bile, uyuklar gibi halde, hattâ edepsizcesine de olsa ona doğru kıvıldan, onu ara. M, III, 980]

Hakîkî sıhhate kavuşuncaya kadar çalışmaktan ve istemekten geri kalmamak lâzımdır.

## 182- و أَدِّمْ و قَدِّمْ مَا قَعَدْتَ لَهُ مَعَ خَوَالِفِ و أَخْرُجْ عَنِ قُبُودِ التَّلَفُّتِ

**Lügatler:** قدم Emirdir, قدم bir şeye başlâmada sür'at göstermeye derler. خالف حالفه 'nin cem'idir. خوالف خالف'den gelir, bir şeyi ileri götürmek demektir. خوالف 'nin cem'idir. Aslında çadır direği demektir, ayrıca gaziler ve mücahidlerden geri kalan kadınlar, çocuklar ve ayak takımı için de kullanılır. Nitekim مع الخوالف (Tevbe, 9/87). "Geride kalan kadınlarla berâber olmaya râzı oldular" âyet-i kerîmesinde, Tebük gazasında geçersiz mazeretlerle Hz. Peygamber'den geri kalanlar için nazil olmuştur. تلفت Geriye bakmak.

**Îrâb:** Mâ-i mevsul قَدِّمْ'in mef'ülüdür. له'de zamir ما'ya râcîdir.



## 184- وَأَقْبِلْ إِلَيْهَا وَأَنْحُهَا مُفْلَسًا فَقَدْ وَصَّيْتَ لِنَصِيحِي إِنْ قَبِلْتَ وَصِيَّتِي

**Lügatler:** لُقْبُلْ:اقبل نوجه الیه:اقبل Emirdir, نحا, نحا'den,اقبل demektir. نَصِيَّتْ nefis-i mütekellimdir, روصى, روصى'den gelir. Aslında vuslat mânâsınadır, fakat burada "toplanma" mânâsı taşımaktadır. Çünkü vâsil ile mavsul arasında toplanma olmaktadır. نصيحة öğüt.

**İ'râb:** نحا ve اقبل'da zamirler Hz. Mahbûbeye râcîdir. مفلسا'nun altında müstetir olan fâillerden haldir. ان قِبلت نصيحتى Şart cümlesidir, cezâsı mahzûftur, takdîri صورت سعيده veyahut بالسعادة demektir.

**Mânâ:** Ey hakîkat yolunun yolcusu ve ey vahdet sırlarının tâlibi, bütün zâhirî ve bâtınî mülklerden hâlî ve arınmış olduğun halde ve ilim, amel, mal, mevki, hal, kemal, sûret ve mânâ bakımından bütün sebep ve vesîlelerden tamâmen iflâs edip uzaklaştığın zaman o hazrete teveccüh et ve ondan tarafa yönel. /66-b/ Ben nasîhatimin kabûlü için vasiyetimde bir çok faydayı bir araya getirdim. Eğer sen nasîhatimi kabul edersen saâdete erişirsin, aksi halde hak ve irkisar olmaksızın vücudla ve varlıkla bu sıklardan mahrum kaldın demektir.

فهم و خاطر تيز کردن نیست راه جز شکسته می نگردد فضل شاه

[Akıl ve zekâda kemâle ermekle Tanrı'ya varılmaz. Pâdişâhın fazl ve ihsâmı, aczini bilen kişiden başkasını kabul etmez. M, I, 532]

باچين غالب خداوندی کسی چون نمرد گر بناشد او عسى

[Aşâğılık olmayan kişi, böyle gâlip Tanrı huzûrunda niçin ölmesin? M, I, 530]

## 185- فَلَمْ يَذُنْ مِنْهَا مَوْسِرٌ بِاجْتِهَادِهِ وَ عَنَّا بِهِ لَمْ يَتَأَمَّرْ مَوْثِرٌ عُسْرَةَ

**Lügatler:** مَوْثِرٌ:مؤثر, مؤثر'dendir. Cezimle vav sâkit olup zamme ile nun vâki kaldı. لم يمد يأنى, bir şeyden uzak olunca عنه derler. مؤثر İhtiyar etmek mânâsına olan اعمار'dan ism-i fâildir. عُسْرَةَ Fakr.

**İ'râb:** مَوْثِرٌ ta'lil içindir. مَعْهَا'da ve مَعْهَا'da zamirler mahbûbeye râcîdir. مَوْثِرٌ'deki zamir اجتهد'a râcîdir, عُسْرَةَ'e râcî olmasını da mümkün görmüşlerdir. Çünkü مَوْثِرٌ mânâsınadır, fakat lafzan ve rütbeten ızmar kable'z-zikr lâzım gelir.

**Mânâ:** Geçen beyitte "Bütün zâhir ve bâtın mülklerden iflâs edici olduğun halde o hazrete yönel" demişlerdi. Bu beyitte de sebep göstererek şöyle buyururlar: Ey sâlik, o hazrete fakîr ve müflis olarak teveccüh et. Zîrâ iyi

işler de işlese çalışması sebebiyle, zenginlik sâhibi birisi ona yakın olmaz, çünkü zenginlik ve çalışma vuslat yakınlığına sebep teşkil etmez. Eğer çalışmasında ihlâslı olursa sevap elde eder, dünyâ ve içindekilerin Hak katında sivrisineğin kanadı kadar değeri yoktur. Nitekim hadiste şöyle buyrulur: لو كانت الدنيا ترن عند الله جناح بعوضة ما سقى منها كافرا شربة ماء “Dünyânın Allah katında sivrisineğin kanadı kadar değeri olsaydı, kâfire bir damlasını bile vermezdi”<sup>32</sup>. Fakrı tercih eden müflis, çalışması ve fakrı sebebiyle o hazretten uzak oldu.

زانکه در فقرست عزّ و ذوالجلال

صبر کن بالفقر وبگذار این ملال

[Fakra sabret, bu gamı gussayı bırak. Çünkü ululuk sâhibi Tanrı'nın yüceliği fakrdır. M, I, 2374]

این جهان در چشم او مردار شد

هر که از دیدار برخوردار شد

[Sevgiliye kavuşma devletine eren kişinin gözünde bu dünyâ, murdar bir şeyden ibârettir. M, II, 582]

## 186- بِذَآكَ جَرَى شَرْطُ الْهَوَىٰ بَيْنَ أَهْلِهِ وَ طَائِفَةٍ بِالْعَهْدِ أَوْ قَتَ فَوَقَّتْ

Lügatler: توفية ifâ-i ahdendir. Ahde vefâ kılma, yâni tamamlayıp eksik etmemek. توفية الشيء: بذله وإلغا.

Î'râb: ذاك fakra işârettir. الوى'in fâili altında olan zamirdir ki طائفة'ye râcîdir. توفى'in fâili Hz. Mahbûbey'e râcîdir, bunun طائفة'ye râcî olması da câizdir.

**Mânâ:** /67-a/ Bu hazretin hevâ ve muhabbetinin şartı, muhabbet ehli arasında "Fakrı gınâya, zilleti ferahlığa tercih etmek" şeklinde cereyan etti. Bu yüce zümreden bir grup sözlerinde durarak muhabbetin şartını zâhiren ve bâtınen tam bir fakr ile edâ ettiler. O hazret de bundan böyle "Sözlerini yerine getirdiler" beyânına uyararak emellerini tamâmen terk edip isteklerinden vaz geçti.

توفى'in zamîri de طائفة'ye râcî olursa mânâ şöyle olur: "O zümre sözlerini yerine getirdiler, sözlerinin hukûkunu ve muhabbetlerinin şartını en iyi şekilde eda ettiler" Fakat ilk mânâ daha uygundur. Zîrâ hüsn-i mücâzâtı ihtiva eder ve ikinci mânâda tekrarı gösterir. Burada sözün özü şudur: Muhib mahbûbuna dâimâ fakîr ve muhtaç olmalıdır, zengin olsun, yoksul olsun fark etmez. Zîrâ bâzı fakîr vardır ki zarûrî olarak fakîrdir ve maksad ve gâ-

yesi dâimâ dünyevî menfaatlerdir. Bâzı zengin vardır ki ğınâsı dünyâ devle-  
tidir, bu iki zümrenin fakirlik ve zenginlikleri bu tarzda ise kötüdür. Fakat  
her hâl ve kârda fakr, ğınâdan yine emîndir. (Alak, 96/6-7). "İnsan kendi kendini yeterli görerek azar" لیس الفنی عن كثرة العرض و لكن الفنی غنی "Zenginlik mal-mülk çokluğu değildir. Fakat asıl zenginlik gönül zen-  
ginliğidir"<sup>33</sup> fehvâsınca "ğanî" Allah'la, mârifetullah ve muhabbetullahla  
gönlü zengin olandır. Her iki durumda da, eğer zengin eğer fakîr, sülûkün  
başlangıcında ve seyr ilallahda, zâhirî ve bâtınî tecerrüdü tercih edip tam bir  
fakr ve fenâ ile o hazrete yönelmezse, muhabbet şartlarını edâ ve îfâ edenler  
zümresinden olamaz.

### 187- متى عصفت ريح الولا قصفت أحماء و غناء و لو بالفقر هبت لرئت

**Lügatler:** Rüzgâr şiddet ve kahrıla esse عصف derler, letâfetle ve yumşak eserse الريح تهب denir. القصف: الكسر: القصف الريح الفينة الكر يانی كسرتة غا elif-i maksûre ile ihtiyaçsızlık, غناء elif-i memdûde ile zenginlik, servet ve nîmet hâsil olması. ربت. terbiyedendir.

**Î'râb:** ربت'in fâili altında gizli müennes zamirdir ki ربح'a râcîdir.

**Mânâ:** Muhabbet rüzgârı şiddet ve kahr ile estiği vakit, başkasıyla zen-  
gin (ğanî bi'l-ğayr) olanları kahredip muhtaç ve fakîr hâle getirir. Muhabbet  
rüzgârı fakra doğru esince, besleyip büyütür ve ikbâlin doruğuna ulaştırır.  
Meselâ zengin elinde yanmakta olan bir mum bulursa, dervişin elinde de  
yarı yandı bir odun parçası olsa, muhabbet yeli zât-ı ahadiyyetin "ğınâ"  
rüzgârının şiddetiyle esince /67-b/ zengin mumunu darmadağın eder, der-  
vişin odun parçasını ışıklı hâle getirir.

الفقر شفاء و سوى الفقر مرض

الفقر جوهر و سوى الفقر عرض

والفقر من العالم سر و غرض

العالم كله صراع و غرور

[Fakr cevherdir, fakrdan gayrisi arazdır. Fakr şifâdır, ondan başkası hastalıktır.

Âlemin tamâmı başağrısı ve aldanmadır. Sırlı maksat âlemden müstağnîliktedir.]

## 188- و اغنى عمن باليسار جزائه مَدَى الْقَطْعِ مَا لِلْوَصْلِ فِي الْحَبِّ مُدَّتْ

**Lügatler:** مَدَى 'dan tafdil fiilidir. عمن Sağ el, يسار zenginlik ve servet. مَدَى mimin zammesiyle مَدَى'nin cem'idir. مَدَى Mimin zamme, kesra ve fethasıyla büyük yatsı bıçağa derler.

**İ'râb:** اغنى mübtedâ, عمن muzafdır. باليسار 'in sıfatıdır. جزائه ikinci mübtedâdır, müennes zamir عمن'e râcîdir. مَدَى'nın قطع'a izâfeti illetin ma'lûle izâfeti kâbilindedir. Bunlar ikinci mübtedânın haberidir. ما müddet için, للوصل da lâm الی mânâsına, مَدَى müteallıktır. مدت Fiil-i mâzî, müfred, müennes, meçhul, fâili zamiri, عمن'e râcîdir.

**Mânâ:** Ey hakîkî sâlik, o hazrete bütün vesîlelerden boşalmış ve kopmuş olarak teveccüh et. Zîrâ mal-mülkçe çok zengin olan bir elle, o hazretin vuslatına uzanma durumunda olan elin cezâsı keskin bıçaktır. Çünkü başkasıyla zengin olan kesretle muttasıftır. O hazret ise ayn-ı vahdettir, bir şeye zıddı ile ulaşmak câiz değildir. "Fakr" ise o kesretin zâhîren ve bâtînen yok olmasıdır. Kesret kalkınca ayn-ı vahdet zuhûra gelir ve لا يصل اليه الا به "Kendisine ancak kendisiyle ulaşılabileri tesbih ederim" sırrı ortaya çıkar.

## 189- و اخلص لها وأخلص بها من رعونة افتقارِك من أعمالِ برِّ تزكَّتْ

**Lügatler:** Burada nefsin Burada Rعونة . الصفاء من كل كدر و شوب :الخلوص . النصفية من كل شوب :الاعلام . kendini beğenmişliğinden bir nevi'dir.

**İ'râb:** 'daki ve 'daki zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir veya 'daki zamirin من 'a râcî olâması câizdir, müennes oluşu ise sıfat ve haslet itibârıyla olur. من 'de رعونة de ibtidâiyye, أعمال' de ise beyan içindir. تزكَّتْ'in fâili altında gizli olup أعمال'e râcîdir ve bu cümle أعمال'in sıfatıdır.

**Mânâ:** Nefis ve şeytanın iyi işlerle ortaklığı olması durumunda sâlikleri uyarıp ihlâsa teşvik ederek şöyle buyururlar: Amellerini ve hallerini nefsanî şâibelerden şeytânî kuruntu ve vesveselerden, riyâ ve gösterişten ve yanlarında iyi anılman söz konusu olan başkalarını dikkate almaktan o hazret için serap ümid etmekten hâlis eyle, ihlâslı olmayı görmekten bile sâfi ve hâlis ol. Bu ihlâs hasleti sebebiyle veya o hazret sebebiyle böyle iftikar kibri ve iyi amellerden olan /68-a/ ihtikâr ve ibtizâlini görmekten hâlis ol ki o ameller nazar-ı î'tibar şâibesinden arınmış ve temizlenmiştir.

Büyük şeyhlerin ihlâs hakkında çok sözleri vardı. Ebu Osman Mağribî şöyle buyurur: "İhlâs, الاخلاص ما لا يكون للنفس فيه حظ بحال و لا يرضى صاحبه عليه عوضا لى الدارين





riyâ olarak görürlerse de, bu /68-b/ riyâ değildir.”<sup>34</sup> Anlaşıyor ki bu sözler, sülûk sırasında mertebelerin tamamlanmasından önce kıyl ü kâl etmeye, tâlim ve irşâda başlayanlara tenbihtir. Yoksa ârif-i billâh olan gösteriş ve riyâdan münezzehtir.

### 191- فَأَلْسَنُ مَنْ يُدْعَى بِاللِّسَنِ عَارِفٍ وَإِنْ عُيِّرَتْ كُلُّ الْعِبَارَاتِ كَلَّتْ

**Lügatler:** اللسان sinin zammesiyle اللسان'ın cem'idir. اللسان sinin fethasıyla fi'l-i taf'dildir. اللسان'den gelir. اللسان lâmin ve sinin fethasıyla fesâhat demektir. اللسان نصح demek olur, hiddetleri ve cereyanları zâil olsa اللسان واللسان واللسان derler.

**İ'râb:** ف sebebiyyet ve illiyet içindir. اللسان mübtedâ, şart cümlesi haberidir. اللسان'in zamirleri اللسان'e râcîdir. اللسان nez-ı hâfidiyyet üzere mansubdur.

**Mânâ:** Sanki şöyle buyururlar: Ey vuslat tâlibi, kemâlini göstermek için sakın kıyl ü kâl'e meşgul olma. Zîrâ âriflerin fesâhatçi ve belâğartçilerin en ileri ve en güzel konuşanları diye bilinelerin lisanları; o hakikat konusunda bütün ibâreleri, işâretleri ve istiâreleri ile söz sarf etseler, dilleri tutulur, akılları hastalanırdı da denizden bir damlasını ve güneşten bir zerresini bile açıklayıp işâret edemezlerdi. Zîrâ من عرف الله كل لسانه "Kim Allah'ı tanırsa dili tutulur" buyrulmuştur. O halde kıyl ü kâl'e ömür sarfetmenin ne faydası vardır, üstelik bir de yalan dâvâları ihtiva ederse...

ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز  
کان سوخته را جان شد و آواز نیامد  
کاین مدعیان در طلبش بی خیر اند  
کانرا که خبر شد خبری باز نیامد

[Ey seher kuşu! Aşkı pervâne böceğinden öğren, ki o, yanmışa can oldu da sesi çıkmadı. Bu iddiacıların onun talebinden habersizdirler, haberi olandan tekrar haber gelmedi.]

### 192- وَمَا عَنْهُ لَمْ تُفْصِحْ فَأَيْكَ أَهْلُهُ وَأَنْتَ غَرِيبٌ عَنْهُ إِنْ قُلْتَ فَاصْمِتْ

**Lügatler:** اللسان'ın nصح'ten müştaktır, sözü ayan beyan söylemektir.

**İ'râb:** ما mevsûle, اللسان mânâsına. اللسان'e nصح, zamir ما'ya râcîdir. اللسان-ı dâvâya râcî olması da câizdir.

**Mânâ:** Ey mârifetli sâlik, ehli ve sâhibi olduğun sırları veya dâvâyın doğruluğunu ibrâz ve ızhar etmekten sakın, söylediğin takdirde o sırra yabancı ve bîgâne olursun. Durum böyle olursa, yâni söylemek sûretiyle ona

Krş. *Avârif* tercümesi s. 93 (Çev. H.K. Yılmaz-İ.Gündüz, *Tasavvufun Esasları*, İstanbul, 1989)

ehil olmaktan çıkarırsan sükût et. Tâ ki onu ağyâra ızhar etmekle nâ-ehil ve bigâneler zümresinden olmayasın. Nitekim Habîb-i Hüdâ Muhammed Mustafa (sav) buyururlar ki: لا تطوا الحكمة الى غير اهلها فظلموها و لا تمنعوا عن اهلها فظلموهم /69-2/ “Hikmeti ehil olmaya vermeyiniz, ona zulmetmiş olursunuz. Onu ehlin-den sakınmayınız, ehline zulmetmiş olursunuz”. Ayrıca إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ يَقُولُونَ خَيْرَنَا وَ أَنْتَ آمِنُهَا وَ مَا أَنَا بِإِن يَقولون خیرنا و انت امینها و ما انا بن از خسان محفوظ تراز لعل کان [Tanrı şarabını içen ârişler, sırları bilirler ama örterler. İşin sırlarını kime öğretirlerse ağzını mühürlerler, dikerler. M, V, 2239-2240]

سرھا دانسته و بوسیده اند  
مهر کردند و دهانش دوختند

عارفان که جام حق نوشیده اند  
هر کرا اسرار کار آموختند

[Tanrı şarabını içen ârişler, sırları bilirler ama örterler. İşin sırlarını kime öğretirlerse ağzını mühürlerler, dikerler. M, V, 2239-2240]

تا نریزد قندرا پیش مگس

تا نکوید سر سلطانرا بکس

[Sen de pâdişâhın sırrını kimseye söylemez, şekeri sineğe sunamazsın. M, III, 20]

از خسان محفوظ تراز لعل کان

پیش با همت بود اسرار جان

[Canın sırları önce himmet ile olur. (Bu sırlar) mâdemki yâkutun çöpten korunmuş olmasından daha çok korunmuştur.]

### 193- وَ فِي الصَّمِّ سَمْتٌ عِنْدَهُ جَاهٌ مُنْكَةٌ غَدَاً عَيْدُهُ مَنِ ظَنَّهُ خَيْرٌ مُسْكَتٌ

Lügatler: صم kasd mânâsıdır. مکت mîmin zamnesiyle her şeyin bakıyyesine derler. عدا Fiil-i mâzîdir, عدر'den gelir. عدر gündüzün başlangıcından zevâle kadar olan zamandır, burada ef'âl-i nâkisa mânâsı taşır.

İ'râb: عده'de zamir سمت'e, عده'de جاه'a râcîdir. عده'deki zamir سمت'e râcîdir, جاه'a da olabilir. من mevsüledir.

**Mânâ:** Geçen beyitte sâliki dedi-kodudan nehyedip sükûtu teşvik etmişlerdi. Sükûtta olan zararı da beyan ederek şöyle buyururlar: Ey sâlik, sükût hâlinde nefsin âfetlerinden hâli olacağını zannetme. Zîrâ sükûtta alçak bir niyet ve kötü bir yön vardır ki o niyette makam ve mevki bakıyyesi bulunur. Zîrâ nefis sükûtla sebat ve vakar murad edip kibirlenir. Nitekim kibirliğin çoğu fakîr ve miskinler meclisine girince onlara söz söylemekten ar edip sükûta yönelir. O halde ne zaman ki nefis sükûtta hoşlanır, orada hâlin icâbına göre konuşkan olmak daha iyidir. Zîrâ her makâmı hayr-ı bakıyye

zanneden kimse o makâmın kulu olur, Allah'ın kulu olmaz. Veya sükûtu hayr-i bakıyye sanan ve kendisini sükûta sevk eden kötü yönün kulu kölesi olur.

گر اناری می خری خندان بجز      تارهد خنده اش زدانه او خیر  
 [Eğer nar alacaksan gülenini al, ta ki onun gülüşü danesinden haber versin.]  
 ای مبارک خنده کو از دهان      مینماید در دل از درج جان  
 نار خندان باغ را خندان کند      صحبت مردانت از مردان کند  
 [O ne mübârek gülmedir ki can kutusundaki inci gibi, ağızdan gönlü gösterir.  
 Gülen nar bahçeyi gösterir. Erler sohbeti de seni erlerden eder. M, I, 719, 721]

## 194- فَكُنْ بَصْرًا وَاظْرُ وِ سَمْعًا وِع وِ كُنْ      لِسَانًا وِ قُلْ فَالْجَمْعُ أَهْدَى طَرِيقَةً

**Lügatler:** Fil-i tafdildir, emirdir, he' den gelir. "he" sekt içindir. اهدى' ten gelir.

**İ'râb:** /69-b/ فكن' de ف , netice için. بصرا' üzere mâtuftur. الجمع' de fe ta'lil içindir, mübtedâdır طریقه' haberidir.

**Mânâ:** Sükûtta yâni samt sıfatında dedikodu, bunların her birinde bir yönden âfet ve zarar olduğu anlaşılmaktadır. O halde sen "cem'iyet" mertebesine sâhip olup mahallinde baştan ayağa göz ol ve bütün mevcûdâta bak; zâhiren ve bâtınen kulak ol, mahallinde rûhânî ve cismânî varlıkları dinle, lisan ol söyle. Zîrâ "cem'" yolun en hidâyetlisidir, çünkü cem' mertebesi sırat-ı müstakîmdir. Yüce Allah buyurur: وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (En'am, 6/153). "Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun, başka yollara sapmayın. Zîrâ onlar sizi Allah yolundan ayırır"

Arif bütün mertebelerin tafsîlâtını kendisinde toplayıcı olup, hâlin îcâbı neyse ona göre amel eder.

## 195- وَلَا تَتَّبِعْ مِنْ سَوَّلَتْ نَفْسُهُ لَهُ      فَصَارَتْ لَهُ أَمَارَةً وَاِسْتَمَرَّتْ

**Lügatler:** استمرت' demektir. صوت' ve استمرت' mânâsına. سَوَّلَتْ' süsleme.

**İ'râb:** من' mevsul, اصح' 'nun mef'ûlûdür. سَوَّلَتْ' in fâili 'dür. صَارَتْ' in ismi ve 'dür. استمرت' in fâili de 'dür.

**Mânâ:** Ey sâlik, her durumda tefrikadan kurtul ve cem' mertebesine ulaş. Bu mümkün değilse, cem' mertebesinde olan vahdet ehli ve hakikat er-

bâbı ile oturup kalk. Nefsinin kendisini bâtil isteklerini güzel gösterdiği kimseye uymaktan sakın. Zîrâ nefsi ona kötülüğü emreder ve emmârelikte güçlü, devamlı ve sağlamdır.

چون بسی ابلیس آدم روی هست پس هر دستی نشاید داد دست

[Zîra nice insan suratlı şeytan vardır. Binâenaleyh her ele el vermek lâıyk değildir. M. I, 316]

دست را سپار جز در دست پیر پیر حکمت کو علیمست و خیر

[Elini pîrden başkasına verme. Pîrin elini tutan Tanrı'dır. M, V, 736]

### 196- وَذَعْ مَا عَدَاهَا وَاعْدُ نَفْسَكَ فَبِهِ مِنْ عَدَاهَا وَغَدَّ مِنْهَا بِأَحْصَنِ جُنَّةٍ

**Lügatler:** دَع emirdir, المَانَسَانَادِ mânâsınadır. عَدَاهَا: ما عداها demektir. اِعْدُ: dan emirdir. اِعْمُوذُ , عَاد : عَاد demektir. اِعْدُوْنُ cem'üdür. اَعْدَاءُ Aynın kesresiyle جَاوَزُ جَاوَزُ نَفْسِكَ emirdir, المَانَسَانَادِ mânâsınadır. اِحْصَنَ muhkemlik demektir, اِحْصَنَ den ism-i tafdildir. جُنَّةٍ Siper.

**Î'râb:** عَدَاهَا ve عَدَاهَا'da zamirler mahebübeye râcîdir. فَبِهِ Vve نَفْسَكَ'dakiler ise نَفْسِ'e râcîdir.

**Mânâ:** Ey Hüdâ'nın sırlarına tâlip olan o hazretten başka maddî mânevî ne varsa terket, مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى (Necm, 53/17). "Göz kaymadı ve sınırı aşmadı" âyetinin hükmü ile muttasıf ol. Hark-ı âdet, keşif ve kerâmetlerin ızhârı, mükâşefe ve müşâhedeler ortaya çıkması demek olan "sağ"ına; arzuların lezzetlerine uymak, cismânî hazlardan hakkını almak, avam ve havâssı kabul etmek ve iyice meşhur olmak demek olan "sol"una ve benzeri şeylere iltifat etme. /70-a/ Nefsine düşman ol, zîrâ nefsin onun düşmanlarındandır. Çünkü nefis kesret mahallidir, o hazret ise ayn-ı vahdettir. Nefse düşmanlık demek, onun "tefrika" sıfatını izâle edip, ülfet ettiği şeyleri yok etmektir. Nefsin şerrinden ve gürültüsünden en muhkem ve sağlam siper sarıl. Bu siperle kasedilen ya şer-i şerif ve tarîkat veya Hakk'ın inâyet ve hidâyeti olabilir.

بِي عَنَايَةِ حَقِّ وَخَاصَانَ حَقِّ كَرِ مَلِكٌ بِأَشَدِّ سِيَاهِ اسْتَشْرِ وَرَقٍ

[Hakk'ın ve Hak erlerinin inâyetleri olmazsa, melek bile olsa defteri kapkaradır. M, I, 1879 ]

Yahut da hakîkî mürebî ve dadı olan, saâdet sâhiplerinin gölgesi olabilir.

هين محسب ای کاهل بی اعتبار جز بزیر آن درخت میوه دار  
 [Ey değersiz tenbel, sakın uyuma, o meyveli ağacın altından başka yerde.]

197- فَتَنَسِي كَائِتْ قَبْلُ لَوَامَةِ مَتِي اَطْعَمَهَا عَصَتْ اَوْ تُعْصَ كَائِتْ مُطِيعَتِي

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: İ illiyet ve sebebiyet için. اطعمها'daki zamir ya نَفْسِي'ye râcîdir veya Hz. Mahbûbe, her iki durumda da mânâ şöyledir:

**Mânâ:** Ey sâlik, o hazretten başkasını terk edip en sağlam sipere sığına-  
 rak nefsini iyileştirmekle meşgul ol, zîrâ benim nefsim de itmî'nandan ve  
 Allah'a vuslattan önce "levvâme" idi. Ne zaman ben o hazrete itâat etsem,  
 nefsim bana isyan ederdi. Yine ne zaman ki o hazrete isyan olursa, nefsim  
 bana itâat edici olurdu. Veyahut mânâ şöyledir:

Ben o nefsimde şer'î haklarını îfâ ederek itâat etsem, nefsim âsî olurdu ve  
 ne zaman ki o nefse isyan olursa istekleri men edilerek, arzûlarının lezzetleri  
 def edilerek, alışık olduğu ve sevdiği şeylerden uzaklaştırılarak o nefis bana  
 itâat edici olurdu. Hz. Şeyh Attar nefis hakkında darb-ı mesel getirerek şöyle  
 der:

چون شتر مرغی شناس این نفس را نی کشد بار ونه پرد بر هوا  
 گر پر گویی بگوید اشترم ور نهی بارش بگوید طایم

[Bu nefsi bir deve kuşu olarak bil! Ne (deve gibi) yük çeker, ne de (kuş gib) havada uçar.  
 "Uç" desen, "deveyim" der, yük yüklesen "kuşum" der]

Tahkik ehline göre haddi zâtında nefis tek şeydir. Lâkin gâlip gelen va-  
 sıfları îtibâriyle yedi mertebe kabul edilir:

Birincisi kötülüğü emredici nefis; إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ. (Yusuf, 12/53). "Şüp-  
 hesiz nefis aşırı şekilde kötülüğü emreder" âyetinden bu ismi alır. Bu  
 mertebede olanların nefisleri dâimâ kötü işler ve kötü haller ortaya koyarlar.  
 Nefs-i emmârenin vasıfları şunlardır: Kin, hased, buğz, düşmanlık, kibir,  
 kendini beğenmişlik, böbürlenme, hırs, hevâ, şehvet, tembellik ve avarelik,  
 gaflet, durgunluk vb.

Riyâzetle sâlik nefsi te'dib ve tehzib eyleyince bu sıfatlar yok olup  
 levvâmelik mertebesine erer. Nitekim Cenâb-ı Hak bu nefis üzerine yemîn  
 etmiştir: وَنَا أُنْفُسِ الْوُؤَامَةِ (Kıyamet, 75/2). /70-b/ "Kendini kınayan nefse yemîn

ederim” Yâni: النفس المتقية التي تلوم نفسها على تقصيرها و ان اجهدت في الطاعة (Tâat için çalışsa bile kusuru hakkında kendisini kınayan müttakî nefse demektir). Bu mertebede nefsin hâli her ne kadar emmârelikten kurtulursa da kavgası yatışmaz; kâh emmârelik tarafına meylinden ötürü levh eder, kâh ibâdet ve tâatla kusûrundan ötürü kötüler. Nihâyet tam bir teveccühle ve ilâhî hidâyetle melâmet mertebesinden yükselir; فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا (Şems, 91/8). “İyilik ve kötülüklerini ilham edene” âyetinde ifâde buyrulduğu gibi, Cenab-ı Hak fücûrunu ve takvâsını ona anlatır ve ilham eder. Kendisine gelen her “havâtır”ı, melekî ve ilâhî ilham mıdır, şeytânî ve nefsânî telkin midir, yoksa karışık “hâtıra”lar mıdır, her ne ise onları birbirinden ayırabilir. İşte bu durumda mülhemlikle vasıflanmış olur.

Daha sonra ilâhî cezbe yardımcı olur, Allah’ın muhabbeti ile ilâhî zevkler ve şevklerle **itmi’nan** elde eder. Böylece يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً (Fecr, 89/27-28). “Ey huzûra kavuşmuş nef, Rabbine dön” hitâbıyla şerefle-nip Rabbinden her ne gelse **râzî** olur. Lütfa nasıl âşıkça kahra da öyle âşik olur. Ve kahr ile lütuf, onun katında berâber olur.

عاشقم بر قهر و بر لطفش بجدت      بو العجب من عاشق این هر دو ضدت

[Kahrına da hakkıyla âşıkım, lûtfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül vermişim. M, I, 1570]

sırrını müşâhede eder. Bu halle vasıflanınca Allah katında **mardıyye** ve mahbûbe olur. Daha sonra Hak vuslatıyla şerefle-nip, tamâmen yok olarak Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanınca kemal mertebesine erer ve insan-ı **kâmil** olur. [Bu söyledığım söz dünyada çok nâdirdir.] این که گویم در جهان بس نادرست

198- فَأَوْرَدْتَهَا مَا الْمَوْتُ أَيْسَرُ بَعْضِهِ      وَ أَتَعَبْتُهَا كَيْمَا تَكُونُ مُرِيحَتِي

Lügatler: مرحة Râhat veren. ايراد getirmek.

İrâb: الموت ما te ma nekre-i mevsufedir, راحة da ma zâittir. يأتعبها ve اوردتها yâni demektir.

**Mânâ:** Mâdem ki nefse itâat ettikçe isyan edici ve ona isyan ettikçe itâatli olunuyor, ben nefsimi zor riyâzetlere, mücâhedelere, zahmetlere yönelttim ki bunların bâzısından ölüm daha kolaydır. Zîrâ mecbûrî ölüm rûhun bedenden ayrılmasıdır ve kısa zamanda mümkün olur. Faka ihtiyârî ölümde

nefsi hazlarından ve alışkanlıklarından alıkoyup yokluk mertebesine varn-  
caya ve tam tasfiye hâsıl oluncaya kadar, her an ölümü tatmak söz konusu-  
dur. O bakımdan ihtiyârî ölüm mecbûrî ölümden çok daha güç ve zordur ve  
ben o nefsimi zahmet, belâ ve göz yaşına bıraktım. Ta ki bana râhat vermesi  
için. zîrâ nefis arzûsundan, haz ve şehvetlerinden arınıp tam bir sükûn ve  
itmi'nan elde ederse râhatlık, neşe ve sürur mahalli olur. /71-a/

### 199- فَعَادَتْ وَ مَهْمَا حُمَلَتْه تَحَمَّلَتْهُ مَنِّي وَإِنْ خَفَّفْتُ عَنْهَا تَأَذَّتْ

**Lügatler:** Nahivciler مَهْمَا'nın aslı مَا'dır, derler. Birinci مَا şartıyedir, ikincisi zâittir. Nitekim مِمَّا إِذَا ve مِمَّا'da da böyledir. حَتَّ tef'îl bâbindan nefsi mütekellimdir meçhuldür. تَحَمَّلَتْ tefa'ul bâbindandır. تَأَذَّى 'dan müştaktır, tafaul bâbindandır, ezâ ve belâ kabul etmek demektir.

**İ'râb:** ف تâkip için. فَعَادَتْ'in fâili نَفْسُ'tir. مَهْمَا'da vav hâliyedir. حَمَلَتْهُ İki mef'ul alır, birincisi nâib-i fâili, ikinci mef'ûlü ise zamir-i muttasıldır, o da مَا'ya âittir. تَحَمَّلَتْ'deki zamir de مَا'ya âittir. تَأَذَّتْ'deki bariz zamir تَأَذَّتْ'teki müstetir zamir نَفْسُ'e âittir.

**Mânâ:** Ben nefsimi riyâzat, mücâhedeler ve zorluklara yönelttikten sonra nefsim levvâmelik mertebesinden tâat ve ibâdet tarafına döndü. Emmâre ve levvâmelikten öylesine döndü ki, bana ne zaman riyâzat yükü yüklendiyse, nefsim ona tahammül gösterir, hattâ onu iyi karşıladı. Ne zaman ondan riyâzat ağırlığının yüklerini hafifletirsem son derece üzülürdü. Bu mertebe riyâzetin içindeki pek çok faydalara muttalî olduktan sonra hâsıl olur.

### 200- وَكَأَفْتُهَا لَا بَلَّ كَفَلْتُ قِيَامَهَا لَتَكْلِفِيهَا حَتَّى كَلَفْتُ بِكُلْفِي

**Lügatler:** كَفَلْتُ tef'îl bâbindan, كَفَفْتُ'ten müştaktır, külfet, meşakkate derler. كَفَلْتُ Tef'îl bâbindan كَفَلْتُ'ten müştaktır, kefil olmak mânâsındadır. كَفَلْتُ Nefs-i mütekellimdir, lâmun kesresiyle ve şeddesiz, sülâsidir; hırslı ve çok düşkün mânâsındadır. كَفَفْتُ meşakkat demektir.

**İ'râb:** Her üç yerde müennes zamîri nefse râcîdir. قِيَامُ'nun zamire izâfeti masdarın fâiline izâfeti kabîlindedir. كَلَفْتُ'nun zamîri izâfeti, masdarın mef'ûle izâfeti kabîlindedir. كَلَفْتُ'da ب, قِيَامُ ta'diye içindir. كَلَفْتُ'deki ب, كَلَفْتُ'yi ta'diye içindir. كَلَفْتُ derler, كَلَفْتُ demektir. بِلَّ mâkablîni nefy ve mâba'dinde olan cümleyi isbat içindir.



**Mânâ:** Ben nefsimi külfet ve meşakkati lâzım kıldım, şiddet ve meşakkati lâzım kılmadım. Belki nefsin ibâdetler ve mücâhedelerle mükellef tutulmasına kefil oldum. Hattâ nefsim riyâzetle öylesine dost ve arkadaş oldu ki, ben külfet ve meşakkate düşkün hâle geldim ve onun büyük lezzet ve dostlğundan dolayı bir an onsuz olamam. Zîrâ nefis her neye alışkanlık peydâ ederse onu ister. /71-b/ النفس كالطفل إن قملها شب على حب الرضاع وإن تغطه يعطم “Nefis çocuk gibidir, onu ihmal edersen süte düşkün hâle gelir, süttten kesersen bırakır”

## 201- وَأَذْهَبْتُ فِي تَهْدِيهَا كُلَّ لَذَّةٍ يَابَعَادَهَا عَنْ عَادَهَا فَاطْمَئِنْتُ

**Lügatler:** اذهاب: gidermek. قنّب: Ayıplardan arındırmaya ve temiz kilmaya derler.

**İrâb:** Her üç yerdeki üç zamir نفس'e râcîdir. اذبت iki me'ul alır. Birinci me'ul mahzûfdur, ikinci me'ul لذّة'dir. Yâni نقت عن نفسى كل لذّة demektir. يابعاد'ta ب sebebiyye, اذبت'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Ben nefsimi âdetlerinden uzaklaştırarak dünyevî ve uhrevî hazlekelerinden, ahlâkî ve fıtrî ayıplardan temizlemek sûretiyle bütün maddî ve mânevî lezzetleri ondan giderdim. Böylece levvâmelikten dönüp mutmainne oldu. Cüneyd şöyle der: جهد العوام فى توفية الاعمال و قصد الخواص الى تصفية الاحوال لان الجوع و “Avam, amellerin yerine getirilmesine çalışır, havas hallerin tasfiyesinen önem verir. Aç kalmak ve gece uyumamak kolaydır, fakat ahlâkın tedâvîsi, tehzîbi ve kötü hallerinden arındırılması çok zordur.”

Ahlâkın tasfiyesi ve nefsin tezkiyesine şu âyet-i kerîme delâlet eder: قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا (Şems, 91/9-10). “Nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir, nefsinin günahlara boğan da şübhesiz kaybeder” Hz. Peygamber çok kere şöyle dua ederlerdi: اللهم آت نفسى تقواها و زكها و انت وليها و مولاها و خير من زكها “Allah'ım nefsimi takvâsını ver ve onu temizle, sen onun dostu ve efendisisin, onu en iyi temizleyen sensin”.<sup>35</sup>

<sup>35</sup> Ahmed b. Hanbel, VI, 209.

## 202- و لم يبق هول دونها ما ركبتُه و أشهدُ نفسي فيه غيرَ زَكِيَّة

**Lügatler:** هول korku, havf gibi. دون: 'in zıddıdır, burada "yakınında ve katında" demek olur. زَكِيَّة pâklık ve temizlik.

**İ'râb:** 'da zamir 'e râcîdir. ركبت 'de nafiyе, zamir 'e râcîdir ve 'de 'in sîfatıdır. 'de vav hâliye. 'nün muzârî sîgasında gelmesi şühudun devamlılığını gösterir. 'de zamir irtikâb-ı hevle râcîdir.

**Mânâ:** Nefsin katında korkunç işler ve tehlikeli amellerden sayılan korkulu şeyleri ben irtikâb ettim. O korkulu şeylerin işlenmesinde nefsimin riyâ pisliğinden ve gizli şirkten temiz halde olmadığına da şehâdet ederim. Allah bilir, temiz halde olmaması (gayr-ı zekiyye), sanki o korkular ve zorlukların irtikâbı ve onlara sabır göstermekten gaflete düşerek ızhâr ve ifşâ etmesidir. Bu beyitte seyr ü sülûke yeni girenlere tenbih vardır: Her durumda /72-a/ nefsinin ayıplardan ve şâibelerden temiz görmemelidir.

از تخم بی آلتی آفرده است      نفس از درهاست او کی مرده است

[Nefs ejderhâdır, o ne zaman ölmüştür. Âletsizlik tohumundan çürümüştür.]

Nitekim Ebû Yezid Bestâmî'den şöyle soruldu: "Ey Ebâ Yezîd, Allah yolundaki en zor şey nedir?" Şöyle dedi: "Bunu anlatmak mümkün değildir" Peki en kolay nedir? dendi. Cevâbı şu oldu: "Nefsimi ibâdetlerden birini yapmaya çağırıştım; icâbet etmedi, bunun üzerine bir sene boyunca ona suyu yasakladım. Şimdi otuz seneden beri namaz kılmaktayım, nefsim hakkındaki inancım her namazda sanki mecûsî imişim gibi geliyor, zünnârımı kesmek istiyorum". Beyt:

ای دل تو دمی مطیع سبحان نشدی      و از کردن بد فعل پشیمان نشدی  
صوفی و فقیه و زاهد و دانشمند      این جمله شدی ولی مسامان نشدی

[Ey gönül, sen bir an Allah'a itaatkâr olmadın, kötü fiil işlemekten pişman olmadın. Sûfi, fakîh, zâhid ve âlim oldun, ama müslüman olmadın.]

## 203- و كُلُّ مَقَامٍ عَنْ سُلُوكٍ قَطَعْتُهُ عُبُودِيَّةً حَقَّقْتُهَا بَعْبُودَةً

**Lügatler:** Lügat bakımından "ubüdiyet" ile "ubudet" in farkı yoktur. Lâkin meşâyih'in istilâhında "ubüdiyet"; fiilde olsun, sözde olsun, başka hallerde olsun ma'bûda zahmetli bir şekilde (tekellüfle) boyun eğme ve alçalmadır. "Ubûdet" ise zahmetsiz bir şekilde, hattâ zevk ve şevkle Allah'ın rızâsını isteyecek, kendiliğinden, tabîi bir halde ibâdet ve tâatte bulunmaktır. İbn Fârîz'ın burada "ubûdet"ten maksadları da bu mânâdır.

**İ'râb:** 'de temyîz olarak mansubdur. Başka i'râbı açıktır.

**Mânâ:** Sülûk makamlarından, ubûdiyet olarak katettiğim her makâmı, ubûdetimle de tahkik ve tesbit eyledim. Ubûdiyet sâlikin yakîn mertebesine vâsıl olmadan önceki kulluğudur, tam bir yakîne vâsıl olunca ubûdiyet, “ubûdet”e dönüşür; sâlikin her ibâdet ve tâatı korku ve ümitsiz, külfetsiz, zahmetsiz, zevkle ve Rabbine kavuşma şevki ile olur. Ehl-i tahkîkin çoğu şu âyette bu mânâyâ işâret olduğunu söylemişlerdir: رَاعِبْ رَبَّنَا حَتَّى يَأْتِيَنَّكَ الْيَقِينُ (Hıcr, 15/99).

Tefsirciler يقين’i “ölüm” diye tefsir etmişler; bu mânâ açıktır. Fakat tahkik ehlinin bu âyet hakkındaki görüşleri şöyledir: “Rabbine, sana yakîn gelinceye kadar ibâdet et; yakînden sonra ibâdetin külfeti kalkar, müşâhede lezzeti ve muâyene zevki zuhûr eder. Böylece ibâdet ubûdet olur ve tam bir lezzete dönüşür.”

204- وَ كُنْتُ بِهَا صَبًّا فَلَمَّا تَرَكْتُ مَا أُرِيدُ أَرَادْتَنِي لَهَا وَأَحْبَبْتُ

Lügatler: مُّ muhib ve müştak. Öteki lügatler açıktır.

İ'râb: اُ' da ve اُ' da zamirler mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** İlk zamanlarımda ben o hazrete âşık, müştak ve onun şevkle dolu bir seveni idim. Kâmil mânâda “fenâ” hâsıl olup da kendi irâdemi terk edince /72-b/ o hazret beni kendi zâtı için diledi ve sevdi. Böylece ben “mürîd” iken şimdi “murad” oldum ve seven (muhib) ike sevilen (mahbûb) oldum.

چنان در بیخودی محوم که محبوبم همی گوید      بیا با دمی بنشین سر آن دم غمی دایم

[Kendimden geçme hâlinde öyle mahv içindeyim ki, sevgilim: “Gel bizimle bir süre otur” dedi.]

205- فَصِرْتُ حَيًّا بَلْ مُحِبًّا لِنَفْسِي      وَ لَيْسَ كَقَوْلِ مَرٍّ نَفْسِي حَبِيبِي

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: صرت حيا mahbûb mânâsındır. بل İlk mânâdan idrab içindir. Zîrâ حيا demeleri, sanki mahbûbun, muhibden başka olmasını gösterir. İşte bu mefhumdan idrab edip بل محبا لذاته demekle bu şüpheyi gidermiş oldular.

**Mânâ:** Ben irâdemi terk edip de Hz. Mahbûbe beni kendisi için isteyerek bana muhabbet ettiği vakit ben “mahbûb” oldum; muğâyeret (başkalık) gös-

teren bir mahbûb olmadım; muhib ve mahbûb (seven ve sevilen) ikiliğine dâir bir şâibe de yoktu. Belki de kendi zâtıma muhib oldum ve zâtım bana mahbûb oldu.

Bu ifâde, evvelce geçen ifâde gibi değildir. Nefsim bana mahbûbe olmalı, yâni evvelce (98. beyitte) mahbûbun dilinden şöyle denilmişti: حليف غرام انت "Sen aşk dâvâsında sâdıksın, lâkin bana değil nefsine âşıksın" O zaman da mevhum vücûdu ve nefsin hazlarını yerine getirme bâki idi. Şüphesiz ben o azarlamaya muhâtap oldum, fakat şimdi nefsânî varlık yok olup hakkânî varlıkla bâki olarak seçkin hale gelince bütün hallerim birinci defada geçtiği gibi değildir. Hz. Mevlânâ bu mertebeye uygun bir şekilde şöyle buyurur:

بر من از هستی من جز نام نیست      در وجودم جز تو ای خوش کام نیست  
[Varlığımдан bir isimden başka bir şey kalmadı. Ey güzelim, vücûdumda senden başka bir varlık yok.. M, V, 2023]

بعد ازین گر دوست دارم خویشرا      دوستی خور بود آن ای فنا  
[Ondan sonra kendisini severse o, güneşi sevmektir civanım. M, V, 2027]  
اندین دو دوستی خود فرق نیست      هر دو جانب جز ضیای شرق نیست  
تانشد او لعل خود را دشمنست      زانکه یک من نیست انجا دو من است  
[Bu iki sevgide zâten fark yoktur. Her iki tarafta da doğu ışığından başka bir şey yoktur. Fakat taş, la'l olmadıkça kendisine düşmandır. Çünkü orada bir varlık değil, iki varlık vardır. M, V, 2030-2031.]

خویشتر را دوست دارد کافرت      زانکه او مناع شمس اکبر است  
[O, kendisini sever kâfirdir. Çünkü büyük güneşi meneder durur. M, V, 2033]

Fergâni rahimehullah buyurur:

و لیس کقول مرّ قولی مقدا      و اینی التی احببها لا محالة  
(Benim sözüm daha evvel geçen sözler gibi değildir. Şüphesiz ben onu sevenim, başka ihtimal yoktur) beytinde olan mefhuma benzerliği nefydir. Zîrâ o halde gördükleri şey zâhirî vücudları idi ve bu zâhirî vücudda kendi zâtını da bir taayyün ve mazhar olarak görüp bütün taayyünât içinde kendini de kendi hakikatine ve aslına bunlar gibi tâlib ve muhib görmüştü. Bu durumda معب من حيث التعین محبوبا من حيث الاطلاق (Taayyün îtibâriyle muhib, ıtlak îtibâriyle mahbûb) olur. Lâkin burada bu mânârın aksi söz konusudur. Yâni: الان معب من حيث التجلی الذات الجامع بجمع شؤنه محبوب من حيث شأن من الشؤن الذى هو غير ذلك التجلی الجامع

(Şimdi bütün şe'niyyetini câmi' olan zatî tecellîsi îtibârıyla muhib; bu tecellî-i câmi'den başka olan şe'niyyetlerden bir şân olması îtibârıyla de mahbûbdur) demek olur. O bakımdan *مجا لنفسه ما مضى* (Geçmişte nefsinin seven)'de olan *رأى الى احببها /73-a/* (Şüphesiz ben onu severim) sözü gibi olmaz. Zîrâ âşıkın mahbûba muhabbeti fer'dir. Ve mahbûbun âşıkı muhabbeti asıdır. Nitekim *يا داود انا اشد شوقا للمشتاقين* (Bilinmeyi sevdim) hadîsi ve *يا داود انا اشد شوقا للمشتاقين* (Ey Dâvud, müştaklara şiddetli bir şevkim vardır) hadîsi bu hususa delâlet eder.

## 206- خرجتُ بها عنِّي اليها فلمْ أُعَدُّ أليَّ و مثلي لا يقولُ برجعة

Lügatler: *رجعة* Geri dönmek. *أعدُّ* den *نعف*-i mütekellimdir. *عاد* : لمْ أعد

İ'râb: *أليَّ* da ve *بها*'da zamirler Hz. Mahbûbeye râcîdir. *أليَّ* da *ب* sebebiyledir.

**Mânâ:** Ben vücud evimden o hazretin cezb ve muhabbeti sebebiyle çıkıp ona ulaştım. Böylece o hakîkate vâsıl olduktan sonra artık kendi beşerî vücûduma dönmedim ki orası kesret mahalli, gaflet ve ikilik kaynağıdır. Benim gibi vahdet mertebesine vâsıl olan tevhid ehli, ayrıldığı vücûduna tekrar dönemez. Hattâ bu mertebe üç talakla boşanmış hükmünde olup ona ebediyen dönmez.

Şâirin bu sözünden kastedilen şu demek değildir: Velîler Hakk'a ulaştıktan sonra nefsânî hazzâ dönüp uyku ve yiyecek gibi şeylerle kayıtlı hâle gelmezler, demek değildir. Nitekim avâmın çoğu böyle zannederler, bu kâmil insana noksanlık izâfesidir. Şöyle söylenebilir: Onlar Hakk'a vâsıl olduktan sonra Hakk'ın bakâsıyla bâki ve hakkânî vücudla muttasıf olup "cem'den sonra fark" makâmına ve "mahvdan sonra sahv" âlemine gelip her bir organlarını yaratıldığı yere sarf ederek kemâl-i adâletle ahlâklanırlar. Nitekim *İ'câzü'l-beyân*'da Sadreddin-i Konevi, Hz. Şeyh-i Ekber'den şunları nakleder: *أخبرني شيخى و امامى رضى الله عنه أنه منذ تحقق بهذا الامر ما استعمل قوة من قواه الا فيما خلقت له و أن "Şeyhim ve imamım (ra) bu işi tahkik hâline getirdiğinden beri kuvvelerini yaradılış amaçları dışında kullanmadı, onun kuvveleri Hak katında bu adâletinden dolayı şükrettiler. Bu durum kemâlin ne olduğunu bilenler katında en yüce kemal sıfatlarındandır."*

Bilhassa Hz. Risâletpenâh'ın yemesi, içmesi, evlenmesi, uykusu ve insanlarla muâşeretü gibi işleri kemâliyle meşhurdur. Şâirin "kendimden çıktım" ifâdesini şöyle anlamak gerekir: Yâni isyan, tuğyan, unutmama, kin, hased, buğz, düşmanlık, benlik ve bunlara benzer vasıflarla sıfatlanmış olan vücûdumdan çıkıp hakkânî ve nûranî vücûdu kazandım. Bu vücudla var olunduktan sonra artık tekrar cehâlet, zulmet ve gafletle muttasıf olan mertebeye dönülmez.

پس سخن کوتاه باید والسلام

در نیابد حال بخته هیچ خام

[Ham, pişkinin hâminden anlamaz, öyleyse söz kısa kesilmelidir vesselâm. M, I, 18]

## 207- وَأَفْرَدْتُ نَفْسِي عَنْ خُرُوجِي تَكْرُمًا فَلَمْ أَرْضَهَا مِنْ بَعْدِ ذَاكَ لَصِحَّتِي

Lügatler: إظهارًا للشرف والسودد تكروما. Yâni bir şeyi bir kılmaya derler.

İ'râb: عن رزية خروجي de mukadder bir muzaf /73-b/ vardır. Yâni رزية خروجي demektedir. Ya mef'uldür veya temyiz olarak mansubdur. ف mahzûf da ف mahzûf şartın cevâbı için ve müennes zamir i'rabdan mahallen mansub olarak ارضها'nın birinci mef'ûlüdür, ikinci mef'ûlüdür. Zîrâ ب, ر, ض ile veya ع ile kullanıldığı zaman bir mef'ul alır; ر, ض, ع ve ر, ض, ع gibi. Fakat lâm ile kullanılırsa iki mef'ul alır. Burada lâmla kullanıldığı için iki mef'ul alır.

**Mânâ:** Ben şeref ve büyüklük ızhârı için, nefsimden çıkışımı görmekten kendimi tecrid ettim. Eğer temyiz olarak kabul edilirse mânâ şöyle olur: Ben kendimi, çıkışı görmekten kerem ve şeref îtibâriyle tecrid ettim. Yâni ben nefsimden çıktım diye şeref ve kerâmet ızhar edip nefsimden kurtulmayı kendimden görmekten tek (uzak) oldum. Böylece nefsten çıkmaklığı görmekten uzak ve mücerred olunca nefis tek kaldıktan ve mezkûr çıkmaklık vasfıyla vasıflanışından sonra onun bana arkadaş olmasına râzı değilim.

نفس که باشد که ماجانب او نگرم

ماز فلک بر ترم وز ملک الزون ترم

[Biz felekten üstünüz, melekten daha çoğuz. Nefs kim oluyor ki, biz onun tarafına bakalım!]

## 208- وَغَيَّبْتُ عَنْ إِفْرَادِ نَفْسِي بِمِثْلِ لَا يُزَاحِمُنِي إِبْدَاءً وَصَفِّ بِمَحْضَرَتِي

Lügatler: تغيبت te'fil bâbindan fi'l-i mâzînin nefsi-i mütekellim meçhulüdür.

بمحضوری یعنی ابداً. İzhâr mânâsınadır.

İ'râb: عن أفراد نفسي بمثل لا يغيبت fiil-i mâzî meçhul naib-i fâili عن أفراد نفسي'nin fâilidir, وصف'e muzafdır. ب محضرتی de sebebiyyedir veya می mânâsınadır.

**Mânâ:** Hakîkî vahdet tecellîsi bana görünüp beni benliğimden kaybetti ve ben nefsimi tecrid etmekten kayboldum, öyle ki vahdetin hakîkatiyle huzûrum sebebiyle bana asla bir vasfın zuhûru zahmet vermez oldu. Gerçekten kemal ehlinin son mertebesi şudur: Zat tecellîsi kendi zâtını, sıfatlar ve fiiller tecellîsi kendi sıfatlarını ve fiillerini tamâmen mahv ve ifnâ edince, kesret sıfatlarından ve beşeriyet ahlâkından bir sıfatın zuhûru ona zahmetli gelmez. Zîrâ o mertebede zâhir olan her sıfat kahır ve lütuf, her neyse, hakîkî mahbûbun olur ve bu mertebede müşâhede gözleri için “ağyar” söz konusu olmaz.

### 209- وَهَا أَنَا أَبْدَى فِي اتِّحَادِي مَبْدَى وَ أُنْهَى انْتِهَائِي فِي تَوَاضِعِ رِفْعَتِي<sup>36</sup>

/74-a/ Lügatler: ۛ tenbih kelimesidir; şâir muhatâbları ittihâdın başını ve sonunu beyandan evvel tenbih kelimesiyle tenbih eyledi, ta ki sözü anlamaya ve mânâyı düşünmeye hazır olsunlar. ابدى ابدى'dan nefs-i mütekellimdir, اظهر اظهر'dan mânâsınadır. انهى انهى'dan nefs-i mütekellimdir, ارفع ارفع'dan mânâsınadır.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Ey âşık-ı sâlik uyan ve mütenebbih ol. Ben o hazretle olan birliğimin başlangıç hâlini gösteririm ve rif'atimdeki tevâzuumun son mertebesini bildiririm. ابدى فى اتحادى Birinci seferin başlangıcına işârettir ki fenâfillah hâlidir. فى تواضع رفقى dördüncü sefere işârettir ki cem'den sonraki fark mertebesine inişinin sûretidir. Meşâyihe göre sefer dördtür:

Birincisi **seyr ila'llahtır** ki nefs menzillerinden vüsûl-i Hakk'a seferdir. Vüsûl-i Hak, kalb makâmının nihâyeti, esmâ tecellîlerinin başlangıcıdır. Birinci seferin nihâyeti, kesret perdelerinin kalkması ve vahdet yüzünün görünmesidir.

İkinci sefer: **Seyr fi'llahtır** ve Hakk'ın sıfatıyla muttasıf olmak ve onun isimleriyle ahlâklanmaktır. Bu ikinci sefer, ruh makâmının nihâyeti ve vâhüdiyyet hazretinin sonudur.

Üçüncü sefer: Ayn-ı cem' ve ahadiyyet hazretine terakkîdir. “Kâbe kavseyni ev ednâ” dedikleri bu mertebe aynı zamnada velâyetin sonudur.

Dördüncü sefer: **Seyr bi'llâh**, fenâdan sonra bakâ, cem'den sonra fark, mahvdan sonra sahvdir. Bu seferin nihâyeti Hak'tan halka dönüşte adâlet ve istikâmetle birlikte tamam olur. Hattâ kesreti vahdette ve vahdeti kesrette görürler. Mertebeye tenezzülleri, tâlibleri terbiye ve müridleri kemâle erdirmek için olur. Şâirin *ففى تواضع رلعتى* sözü vahdet mertebesiyle yükseldikten sonra, kesret âlemine inip tevâzu göstererek müridlerin terbiyesi ve irşâdı ile memur olduğunu bildirmedir. Gerçekten tenezzül ve tevâzu yükseklikteki kemaldendir ki Allah'ın ve Resûlullah'ın halifesidir.

## 210- جَلَّتْ فِي تَجَلِّيْهَا الْوُجُودَ لِنَاطِرِي فففى كُلِّ مَرْنِيَّ أَرَاهَا بِرُؤْيِي

**Lügatler:** *جَلَّتْ* yüzünden peçesini açsan *العروس* dersin. Yâni *له* *أظهرت له* demek olur. *تَجَلَّى* Zuhûr etmek. *مرى* İsm-i mef'uldür, aslında *مرى* idi, kelimedede vav ve ye cem olup birincisi sükûnlu olursa, vav ye yapılır, ye'nin selâmeti için mâkablî meksur olur ve *مرى* olur.

**İ'râb:** *جَلَّتْ*'in mef'ûlûdür. *أَرَاهَا*'da zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** O hazret tecellisinde benim nâzırıma ve temiz gözüme mutlak vücûdunu zâhir eyledi. /74-b/ Benim bâsîret gözüm öyle aydınlandı ki *ما رأيت شيئا الا رأيت الله فيه* "Gördüğüm her şeyde Allah'ı gördüm" ifâdesinin hükmü ile mevcut mezâhirden görünen her şeyde o hazreti rü'yetimle görürüm.

Tahkik ehline göre bu âlemde Hakk'ı görmek ve müşâhede etmek câizdir. *ان احدكم لن يرى ربه حتى يموت* "Hiç biriniz ölmeden Rabbini göremez" diye bir hadis vardır. Buna göre görmek ölüme bağlanmıştır. Ölüm iki kısımdır. Ta-bîî ölüm, ihtiyârî ölüm. *موتوا قبل ان تموتوا* "Ölmeden evvel ölünüz" hükmüyle ihtiyârî ölümle tam yokluk hâsil olunca, va'de nakde ve yarın hâle tebdil olup, va'dedilen görmeyi burada müşâhede ederler.

خوش ان روشن دلی کز چشم ادراک	زجز نور ازل دیدن بود پاک
زلوح دل تراشد حرف اغیار	نه بیند در دیار او غیر دیار
همه کون و مکان یک نور بیند	ولی از دیگران مستور بیند
بود در دید وحدت فتح یابش	نگردد کثرت صورت حجابش

[Şu aydınlık gönüllülük hostur ki, idrak gözü, ezel nûrunu görmekten başkası için temizlenmiştir (başkasını görmez). Gönül levhandan ağıyârı siler, onun diyârında başka kimseyi görmez. Bütün kâinâtı ve mekânı tek nur olarak görür, ancak diğerlerinden örtülü görür. Sâdece biri görür, vahdet gözündeki kapısı açılır, sûretin çokluğu ona perde olmaz.]



## 211- وَأَشْهَدْتُ غَيْبِي إِذْ بَدَتُ فَوَجَدْتَنِي هُنَالِكَ أَيَّاهَا بِجَلْوَةِ خَلْوَتِي

**Lügatler:** 'aşhadet, 'aşhad, mânâsınadır, nefsi-i mütekellim meçhul, iki mef'ul alır. Birinci maf'ûlü nâib-i fâil olan mütekellim te'si, ikincisi غیبی'dir. بجلوة'te mânâsınadır.

**Mânâ:** Benim aynım ve bâtınım Hz. Mahbûbenin tecellî ve zuhûru vak-tinde bana gösterildi. Ben halvetimin celvetinde o makamda zâtımı o hazret-tin zâtı buldum. "Halvet" boş yerin ismidir. Burada murad bâtını ve aynıdır. Bu durumda zikr-i mahal irâde-i hâl kabîlinden olur, *سال الميزاب وجرى النهر*, [Oluk aktı ve su aktı] gibi. Kasededilen şudur: İç ahvâlimin, özümün sırları ve ilimle-rin zuhûrunda ben zâtımı onun zâtı olarak buldum. Zîrâ vahdet mertebesin-de gayriyet yok olur. Bir muhibbe bâtını münkeşif olduğu vakit kendi aynını mahbûbun aynı görmesi gereklidir. Hattâ bütün varlıkları helâk olmuş gö-rüp bu kesrette ayn-ı vahdeti müşâhede etmelidir. Nitekim şâirin yaptığı gibi.

جملة مر آبرآ حباب بود	موجهای که بحر هستی راست
در حقیقت حباب آب بود	گرچه آب و حباب باشد در
راست چون هستی سراب بود	پس ازین روی هستی اشیا

[Varlık denizinin dalgalarının hepsi suya perde olur. Gerçi kabarcık ile su iki ayrı şeydir ama hakîkatte kabarcık sudur. Bundan sonra eşyânın varlığının yüzü serap varlığı olur.]

## 212- وَ طَاحَ وَجُودِي فِي شُهُودِي وَ بِنْتُ عَنْ وُجُودِ شُهُودِي مَا حِيَا غَيْرَ مُنْبِتِ

**Lügatler:** طاح, طاح ve هلك: طاح, طاح. Birinci وجود zât mânâsına, ikincisi vicdan mânâsınadır. بنت /75-a/ nefsi-i mütekellimdir, بان, بان'den gelir. بان, بان uzaklık demektir. Veya بان'den gelir. بان derler, yâni بان ve بفصل demektir. **Îrâb:** بان ve ما حیا'nin zamîrinden hal olmak üzere mansubdur.

**Mânâ:** Tecellî-i zât-ı cem'îyi gerçekleştirmeye yöneldiğimde, benim vü-cûdumun zulmeti şühûdumun nûrunda darmadağın ve yok oldu; varlık resmini mahvederek, müsbet olmaksızın, vicdân-ı şühûdumdan ve vâsf-ı muâyinimden ayrıldım ve uzak oldum, bundan sonra kendimde vücut görmem.

گویی کزین جهان بجهان دگر شدم	از در آمدی و من از خود بدر شدم
------------------------------	--------------------------------

[Kapıdan girdin, ben kendimden çıktım. Sanki bu dünyâdan başka bir dünyâyâ gittim.]

## 213- وَعَائِقْتُ مَا شَاهَدْتُ فِي مَخْوٍ شَاهِدِي بِمُشْهَدِهِ لِلصَّخْوِ مِنْ بَعْدِ سَكْرَتِي

**Lügatler:** عَائِقَةٌ muânekadandır. عَائِقَةٌ el boyuna edip kucaklaşmaya derler. Burada وَعَائِقْتُ مَا شَاهَدْتُ فِي مَخْوٍ شَاهِدِي (kucaklaşan kimsenin eli arkadaşının boynunu içine aldığı gibi ben onu içime aldım) mânâsını mutazammındır. "Mülâzemet" mânâsına olması da câizdir. مَخْوٌ'ten murad gönü ve canı veya vücûdu zâhir olabilir. مُشْهَدٌ'den murad vüsul ve huzur zamanı olabilir.

**Ûrâb:** مَا mâ-i mevsul, sılasıyla birlikte mahallen mansub عَائِقَةٌ'nün mef'ûlûdür. بِمُشْهَدِهِ'de be, ya فِي mânâsınadır ve مَخْوٍ'a müteallık olur veya sebebiyyedir ve مُشْهَدَةً'ye müteallık olur. Zamir مَا'ya râcîdir. لِلصَّخْوِ'de lâm عَائِقَةٌ'ye müteallık olup tevkîit içindir. Şu âyette olduğu gibi: نَطَقُوا مِنْ لَعْنَتِهِ (Talak, 65/1). "İddetlerini gözeterek boşayın"

**Mânâ:** Sekirden sonra hâsıl olan sahvım sırasında, şühud ve huzûru sebebiyle gönlümü ve canımı veya zâhirî vücûdumu mahvettiğim şeyi içime aldım ve ona ulaştım. Yâni üçüncü sefer olan cem'den sonra fark makâmında o mahbûbu buldum ki sahvdan ve fark mertebesinden önce cem' makâmında bulmuştum.

## 214- فَفِي الصَّخْوِ بَعْدَ المَخْوِ لَمْ أَكُ غَيْرَهَا وَذَاتِي بِذَاتِي إِذْ تَجَلَّتْ تَحَلَّتْ

**Lügatler:** تَجَلَّتْ تَجَلَّتْ demektir. تَجَلَّتْ تَجَلَّتْ demektir.

**Ûrâb:** فَفِي الصَّخْوِ بَعْدَ المَخْوِ لَمْ أَكُ غَيْرَهَا ya sebebiyye mânâsınadır veya mahzûf şarta cevab içindir. وَذَاتِي بِذَاتِي de vav hâliyyedir.

**Mânâ:** Ben o hazrette fânû ve onunla bâki, ona vâsıl ve mülâki olduğum için, mahv ve fenâdan sonra olan sahvda ben onun gayrı değilim. Benim görülen zâtım, nisbetler ve izâfetlerle kayıtlı vücûdum, berâberlik süsü ve vahdet zînetiyle zâtıma tecellî edince, cem'iyet ve itlakla süslenir ve vahdet tecellîsi sebebiyle /75-b/ muğâyereti ifnâ ve izâle eder. Gerçekten, vâsıl olan ârif "mahvdan sonra sahv" mertebesinde tecellî eden ve tecellî olunanı ayn-ı vâhid olarak müşâhede eder.

## 215- فَوَصَفِي إِذْ لَمْ تُدْعَ بِاثنَيْنِ وَصَفُهَا وَهَيْئَتُهَا إِذْ وَاحِدًا نَحْنُ هَيْتِي

**Lügatler:** Birinci إِذْ لَمْ تُدْعَ بِاثنَيْنِ "vakit" demektir. İkinci إِذْ ta'lil içindir. وَصَفُهَا Fîl-i muzârî maçhuldür وَصَفُهَا'dan. وَهَيْئَتُهَا Burada "sıfat" mânâsınadır. Cenâb-ı

Hazrete "hey'et" ve "sûret" izâfesi şöyle açıklanabilir: İnsan hey'et ve sûretle zâhir olduğu gibi Cenâb-ı Hak da sıfatlarıyla zâhir olduğu için, sıfatlara sûret ve hey'et denir.

İ'râb: Mübtedâ, مَبْتَدَأُ haberidir. هَيْتِهَا Mübtedâ, هَيْتِهَا haberidir. مَعْنَى Mübtedâ, مَعْنَى haberidir.

**Mânâ:** Aradan gayriyet ve ikilik kalkıp tam vahdet ve birlik hâsıl olup da benim vasfım ikilik ve başkalıkla çağrılmadığı zaman o hazretin vasfıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadîsi bu mânâyı ifâde eder: مَنْ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ (Bakara, 2/245). "Allah'a kim ödünç verir?" (Bakara, 2/15). "Allah onlarla alay eder" (Fetih, 48/10). "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir" vb. âyetlerde olduğu gibi. Hadislerde de şu ifâdeler yer alır: "Şüphesiz Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı"<sup>37</sup> "مرضت فلم تعدنى وإستطمتك فلم تطعمنى". "Allah dünyâ semâsına iner" "يَزِلُ اللَّهُ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا" "Hastalandım beni ziyâret etmedin, yiyecek istedim vermedin"<sup>38</sup> ضَحِكَ اللَّهُ "Allah dün gece yaptığınıza güldü" Bunlara benzer hadislerin nihâyeti yoktur. İlâhiyyetin hey'et ve sûreti benim hey'et ve sûretimdir, zîrâ biz biriz. "Ben hem arzûlayan hem de arzûlananım, biz bedene girmiş iki rûhuz, bizi gördüğünde onu, onu gördüğünde bizi görmüş olursun" Büyüklerden biri de şöyle buyurur: "Ben hem arzûlayan hem de arzûlananım, aynadaki bizden başkası değildir, ben ona seslenmem ve onu zikretmem, benim zikrim ve nidam "ey ben" demektir" (Enfal, 8/17). "Attığın zaman sen atmadın fakat Allah attı" âyeti bu mertebededir. قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي (Al-i İmran, 3/31). "De ki eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun" âyeti bu makamdadır. لَهُمْ مِنْ لَدُنْهُمْ جَهْلٌ مِنْ جَهْلٍ (Anlayan anlar, bilmeyen câhil kalır).

## 216- فَإِنْ دُعِيتُ كُنْتُ الْمُجِيبَ وَإِنْ أُنْكِنُ مُنَادَى أَجَابَتْ مَنْ دَعَانِي وَ لَبَّتْ

**Lügatler:** دَعَا fiil-i mâzînin müfred müennes meçhûlûdür, nâib-i fâili latında olan zamirdir ki hazrete râcîdir. اَجَابَ 'nin haberidir. سَادَى İsmi me'ul sîgası üzeredir ve اُنْكِنُ 'ün haberidir. اَجَابَتْ ve لَبَّتْ'in zamirleri Hz. Mahbûbe râcîdir.

Buhari, isti'zan, 1; Müslim, birr, 115.

<sup>38</sup> Ahmed b. Hanbel, II, 404.

**Mânâ:** İkilik kalkarak gayriyyet yok olunca ve vahdet-i zât-ı hakîkînin güzelliği vücud aynamda görününce, eğer /76-a/ o hazrete bir murad için duâ edilse, ben duâya icâbet edici olurum. Zîrâ Hakk'ın halîfesi ve mutlak vücûdun nâibiyim. Benim icâbetim onun icâbeti, benim hidâyet ve korumam onun hidâyet ve korumasıdır.

نائب حقند این پیغمبران

چون خدا اندر نیاید در عیان

کر دو پنداری قبیح آید نه خوب

نی غلط گفتم که نائب یا منوب

[Ulu Tanrı açıkça meydanda olmadığından, bu peygamberler Hakk'ın vekilleridir.

Hayır yanlış söyledim. Vekil ile vekil edeni iki sanırsan bu hatadır, iyi bir şey değil. M, I, 673-674]

Eğer ben çağrılısam ve benden himmet ve yardım talep edilse o hazret icâbet eder, bana duâ edip benden yardım isteyenlere o cevap verir. Nitekim hadîs-i kudsîde şöyle buyrulur: “Ben azîmü’ş-şan kendim için şöyle hükmettim: Kullarından biri rubûbiyetle duâ ederse muhakkak ki ben ona kabul ederek cevap veririm”

Kâmil halîfenin vücûdundan zâhir olan eserler ve hükümler, söz ve fiil olarak Hakk'ındır. Bu büyüklere yönelik ve uyuş Cenâb-ı Hakk'a yöneliştir. Cenâb-ı Hak bunların vücûdundan âleme tecellî eder. Nitekim bu mertebede Hz. Hüdâvendigâr şöyle buyururlar:

اگر بخود نگری یا بسوی آن شر و شور

هر طرف نگری صورت مرا بینی

که چشم بد بود امروز از جمال دور

زاحوالی بگریز و دوچشم نیکوکن

که روح سخت لطیف و عشق سخت غیور

بصورت ار بشرم هان رهان غلط نکنی

[Her nereye baksan, benim sûretimi görürsün, kendine baksan ya da o şerre ve kargaşaya. Şaşılıktan kaç ve iki gözü güzelleştir, çünkü bugün uzak güzellikten dolayı göz kötü olur. Sûret yönünden beşer isem de, işte yanılma, çünkü ruh çok latîftir ve aşk çok kıskançtır.]

217- وَإِنْ نَطَقْتَ كُنْتُ الْمُنَاجِي كَذَاكَ إِنَّ قَصَصْتُ حَدِيثًا إِنَّمَا هِيَ قَصَّتْ

Lügatler ve i'rab açıktır.

**Mânâ:** Eğer o hazret konuşsa ve söz söylese o söze sırdaş ben olurum. Aynı şekilde ben bir kıssa anlatıp söz söylesem o hazret benim kıssam olur.

میان نی لاله و گل بینم ونی سر و جن

روزی روم همره جانان بچمن

من داتم و او داند و او داند ومن

رازى که من و او گفته شود

[Sevgilinin yanında çimene (yaylaya) gittiğim gün, orada ne gül ve lüle görürüm, ne yeri ve çimeni görürüm. Bana ve ona anlatılan sırrı ben bilirim, o bilir, o bilir ve ben de.]

218- فَقَدَ رُفِعَتْ تَاءُ الْمُخَاطَبِ بَيْنَنَا وَ فِي رَفْعِهَا عَنِ فُرْقَةِ الْفَرَقِ رَفَعْتِي

Î'râb: zîrâ te رفعت iki mânâyâ da gelebilir. Birinci mânâ hitap te'sinin fethalı oluşuna göredir ve رفعت ve رفعتن gibi. İkincisi te'nin mazmum olarak nefs-i mütekellim şeklinde okunmasına göredir. Hitap te'si ikilik ve muğâyereti hatırlatır, hitap edenle hitap edilenin ayrılık ve başkalığını gösterir. Hitap te'si zammeli olunca, kendi nefsinden haber verici olur ve birliği gerektirir.

Başka bir Mânâ şöyledir: Bizim o hazretle aramızdan hitap te'si kalktı ve yok oldu. Senlik ve benlik zâil oldu. O hitap te'sinin kalkmasında ehl-i tefrika fırkasından ve mahcûbîn zümresinden benim yüksek olma özelliğim vardır, zîrâ onlar tevhid mertebesine /76-b/ ve cem' makâmına ulaşmamışlardır. Bu bakımdan mahcûbîne göre kul ile Rab arasında ikilik ve başkalık kalkıp, tam bir şekilde "hüve hüve" olmak bir yönden garip ve uzak görüldüğünden, mahcûbînin zihnine yaklaştırmak ve müsterşidlerin idrâkine anlatmak üzere şöyle buyururlar:

219- فَإِنْ لَمْ يُجَوِّزْ رُؤْيَةَ اثْنَيْنِ وَاحِدًا حِجَاكَ وَ لَمْ يُثْبِتْ لِبُعْدِ تَثْبُتِ

220- سَأَجْلُوا إِشَارَاتٍ عَلَيْكَ خَفِيَّةً بِهَا كَعِبَارَاتٍ لَدَيْكَ جَلِيَّةً

Lügatler: البيات على الشيء مع الكلف و Tefâ'ul bâbındandır. تثبت Tefa'ul bâbındandır. حجاج "akıl" demektir. التوقف عن مادة الحكم بصحة الشيء و فساده (Zahmet ve vukufu bir şeye sebat göstermek, onun sıhhati ve fesâdı hakkında hüküm vermeye gayret etmektir). ساجلوا Nefs-i mütekellimdir مجلوا رجلو den. جلوت العروس. derler, yâni كشفها demektir.

Î'râb: حجاج takdîren merfû, مجوز 'in fâilidir. لم بيت 'ün altında gizli olan zamir حجاج'ya râcîdir, mef'ûlü mahzûfdur. Takdîri: لم بيت رزية اثنين واحدا demektir. لبعده lâm illet içindedir. Birinci beyit şart cümlersidir, ikinci beyit cevâbidir. عليك خفية, müteallıktır. خفية 'ın sıfatıdır. Kezâ جلبة 'ın sıfatıdır. ما 'de ب, اإشارات, müteallıktır, zamir رزية'e râcîdir.

Mânâ: Ey tefrika ve çokluk mertebesinde kayıtlı ve ayağı bağlı olan kimse, eğer senin aklın tevakkuf ve tessebbüt şartının uzaklığından dolayı ikiyi bir görmeyi kabul etmezse, öyle görme sebebiyle sana gizli olan bir takım işâretleri yakında açar ben sana gösteririm. Öyle açarım ki o gizli işâretler senin katında açık ibâreler ve sarîh kelimeler gibi vâzih ve kesin olur.

## 221- وَأَعْرَبُ عَنْهَا مُعْرَبًا حَيْثُ لَا تَ حَيْنٌ لَبَسَ بُتِّيَانِي سَمَاعٌ وَ رُؤْيَا

**Lügatler:** أعرَبُ nefsi-i mütekellmdir; أعرَبُ , أعرَبُ'den, أظهر ve أفصح mânâsıdır. مَرَّبُ İf'al bâbından ism-i fâildir, garib ve acib şey getirici demektir. نَ Nef-yi cins içindir, ت zâiddir; نَت ve نَت'te ziyâde olduğu gibi. bu te ile nefy ahyâne mahsustur. Sanki لَبَسَ لَابِسٍ لَبَسَ لَبَسٌ demektir. حَيْنٌ Ferrâ'nın görüşüne göre nefiy harfiyle mansubdur veya gizli bir fiille mansubdur ki bu da Ahfeş'in görüşüne göredir. Yâni لَبَسَ لَابِسٍ لَبَسَ لَبَسٌ demektir. بُتْيَانٌ Masdardır, "tif'al" vezni üzeredir, mânâsı beyan eylemektir.

**İ'râb:** رُؤْيَا ve أعرَبُ üzerine mâtuftur. أعرَبُ'da zamir إشارة'ya veya رُؤْيَا'ya râcî olabilir, /77-a/ her ikisi de câizdir. مَرَّبًا مَرَّبٌ'nün fâili olan zamirden haldir. بُتْيَانِي Aslında بُتْيَانِي idi, سَمَاعٌ'a izâfetle nun düştü. سَمَاعٌ'dan murad metbuanın ağzından metbu sözünü dinlemek olabilir. رُؤْيَا'ten murad onu görmek olabilir veyahut mutlakâ iştihâ'ya âit olan naklî deliller ve görmeye mahsus olan keşfi deliller olabilir. Buna göre مَرَّبٌ بِدَلِيلٍ مَعْنَى و بَيَانٍ كَشْفِيٍّ وَمَرِيٍّ demek olur.

**Mânâ:** İkiyi bir görmeyi aklın mümkün görmediyse, ben sana bu rü'yetle gizli olan işâretleri açık ibâreler gibi izhar edeyim, o gizli işâretleri veya ikiyi bir görmeyi garib gösterici olarak, yâni misl-i garib getirerek açıklayayım. Öyle ki naklî delil ile keşfi ve mer'î beyanla iltibas ve şüphe olmasın. Veya şöyle demek olabilir: Sem'î delille ki, kasedilen, uyulanın kelâmını ve Dihyetü'l-Kelbî şeklindeki Cibril'in kelâmını iştihâ etmektir. Mer'î delilden murad, uyulanı görmek ve Cibril'i görmektir. Nitekim yakında kâfi derecede zikrolunur.

## 222- وَأُثِّبْتُ بِالرَّهَانِ قَوْلِي ضَارِبًا مَثَلًا بِحَقِّ وَالْحَقِيقَةَ عُمْدَةً

**Lügatler ve i'râb:** الرَّهَانُ açık delil. الحَقُّ Hak ve sebat sâhibi. العُمْدَةُ Asıl maksada ve kendisine güvenilen şeye denir.

ضَارِبًا مَثَلًا ضَارِبٌ'nün altındaki zamirden hâliyet üzre mansubdur. مَثَلٌ mef'ûlûdür. Mahzûf mevsûfun sıfatıdır, yâni مَثَلٌ مَثَلٌ demektir. وَالْحَقِيقَةَ Sözü şu demektir: Kendisiyle galat, hatâ ve tağayyürden masûn sahih ilimlerin menşeinin gerçekleştiği hazret-i ahadiyyet ve cem'iyettir, işte o benim esas prensibim, dayandığım yer ve bütün açıkladıklarımın aslıdır.

**Mânâ:** İkiligi kaldırmaya, hakîki tevhîde ve mânevî ittihâda dâir olan sözümü, kat'î burhanlar ve parlak delillerle isbat ederim, bunu muhakkik kimsenin darb-ı mesel getirmesi gibi yaparım. Aslında sahih ilimlerin menşei olan hakikat benim dayandığım yer ve asıl maksadımdır.

## 223- بِمَبْرُوعَةٍ يُنْبِكُ فِي الصَّرْعِ غَيْرُهَا عَلَى فَمِهَا فِي مَسْهَا حَيْثُ جُنْتُ

**Lügatler:** مبروعة cinnin kendisine tâbi olduğu ve metbû yaptığı ve üzerinde tasarrufta bulunduğu kadın demektir, bu hal sevdâ maddesinin ona baskın çıkarak mizâcını bozması şeklinde olur, sonunda sar'aya tutulur. صرع Lügate bir kimsenin galebesi veya bir hâlin istilâsı ile yere /77-b/ yıkılıp düşmeye derler. مبروعة müennes sîgasında zikretmesinin sebebi şudur:

Yaradılışça akıllarının eksikliği dolayısıyla, bu hal çok defa kadınlarda görülür, hüküm çokluğa göre olur. Veya sar'alıya "metbû" denilmesinin maksadı şu olabilir: Sar'alının lisânından dökülen sözlere insanların çoğunun itimâdı vardır. Zîrâ bâzı kimselerin bir şeyleri kaybolsa veya bir isteği olsa, cincilerden bir üstâda başvururlar; o da ya bir kadını veya bir çocuğu getirip, sonra bâzı efsunlarla cinlere tasarruf edip onu sar'alı hâle getirir. Sonra ona, kaybolan eşyâyı ve arzû edilen şeyleri sorar. O sar'alının dilinden o cin ona cevap verir. Bâzen sar'alı Rum ve Acem olur, ondan konuşan cin Arapça konuşur; bâzen Arap olur, konuşan ise Rumca ve Acemce konuşur. İnsanların çoğu sar'alının bu şekildeki sözüne uyduklarından dolayı sar'alıya "metbûa" denildi. مبروعة'dan müştaktır, مبروعة haber vermeye ve bildirmeğe derler. مبروعة Yapışmaya derler. مبروعة Mâzî meçhuldür, cinlenmiş demektir.

**İ'râb:** مبروعة'de ب mukaddem olan مبروعة'e müteallıktır. مبروعة'da, مبروعة'da ve مبروعة'da olan zamirlerin hepsi مبروعة'ya râcîdir.

## 224- وَمِنْ لَفْظَةٍ تَدُو بِغَيْرِ لِسَانِهَا عَلَيْهِ بَرَاهِينُ الْأَدَلَّةِ صَحَّتْ

**Lügatler:** تدير , تدير , تدير , تدير mansuna.

**İ'râb:** مبروعة'de zamir evvelce geçen مبروعة'ye râcî olur veya مبروعة'a râcîdir.

İki beytin **Mânâsı:** Ey mânevî ittihad sırrından gâfil olan kimse, ben ittihad ve tevhid konusundaki sözümü sar'alı kadın misâliyle isbat ederim. Böyle bir kadın kayıp şeylerden haber verir, aslında haber veren o kadın değil, sar'a hâlinde ona yapıştığı zaman onun ağızından konuşan cindir, o sırada kadın mecnundur. Verdiği haber kadının bilmediği başka bir dille de olabilir. Yâni kadının lisâru Rumca ise Arapça olarak; kadın Arap ise Rumca olarak konuştuğu görülebilir.

Şâir söz konusu mânâyı isbat ederek şöyle buyurur: عليه (aleyhi kelimesi) ile Benim mânevî ittihaddaki sözüm üzere deliller /78-a/ sahih ve sâlim oldu. Zîrâ cinlerin insanlar üzerinde tasarruf edip sar'alı kadının dilinden başka bir lisanda kelimeler ve acâib sözler konuşması mümkün ve kâbil olduğuna

göre cinlerin ve insanların yaratıcısının, insanlar üzerinde tasarruf edip onların vücûdundan انا الحق demesinde, سبحانى ما اعظم شانى , لا اله الا انا فاعبدنى , diye seslenmesinde şaşacak ne vardır? Bu hal haydi haydi olabilir.

## 225- و فى العلم حَقًّا أَنْ مُبْدَى غَرِيبَ مَا سَمِعْتَ سِوَاهَا وَ هِىَ فِى الْحَسِّ أَبَدَتْ

Lügatler: Lügatler: مبدى ism-i fâildir, ızhar eden mânâsınadır.

İ'râb: قىم زيد حقا lafzı olmaksızın müekked masdardır, قىم زيد حقا dedikleri gibi. فى علمنا فى العلم الفروع veya فى علمنا فى العلم الفروع ileyhdendir, takdîr-i kelâm demektir. حى سمعته سواها , یا mevsüledir veya nekre-i mevsufedir, حى سمعته سواها , mânâsına. mef'ûlü mahzûf olur ve م'ya âit olur. Takdiren merfû'nin haberidir. حى de vav hâliyye. حى İle سواها'nın zamîri ve أبَدَتْ'in altında olan zamirler مَبْدِئًا رَاقِبًا râcîdir.

**Mânâ:** Sar'a ilminde veya bizim ilmimizde mecâz şâibesi olmaksızın, açık seçik gerçek olarak garib bir mânâ ortaya çıktı; öyle bir garib mânâ ki sen onu sar'alıdan dinlersin, oysa başkasındandır. O sar'alı, görünüşte garib mânâyı ve o tuhaf sözü kendisi ortaya koyar gibidir. Lâkin o sözler, o acâip ve tuhaf ifâdeler, her ne kadar görünüş itibâriyle ondan çıksa da, o sar'alının değildir. Bunu böyle anladınsa, hakkânî vahdet ve rabbânî kuvvet insana tecellî edince, mutlak vücûdun ezici kuvvetinden, insanın sonradan olma sıfatları darmadağın olup kadîm ilâhî sıfatlar onda zâhir olur. Bu sırada و بى يطرش "benimle işitir, benimle görür, benimle yürür, benimle tutar"<sup>39</sup> ifâdesinin hükmü ve eserleri gâlip gelir. Her ne maârif ve hakîkatleri söylerse, söyleyen Hak; her ne fiil ve ameller işlerse, işleyen Hak olur ve kendisi mecbur, mağlûb ve irâdesiz olur. Her ne kadar bu garib haller ondadır diye düşünülürse de her hâlükârda, o sırada Hak'tan zâhir olur. O halde nasıl inkâr olunur ki, bu mânâ, cin ile sar'aya tutulmuş olanda bile mevcuttur, üstelik cin ve sar'alının sûreti ve sıfatı, âcizlik ve mahlûk oluştaki müsâvilikleri bilinmektedir. Vücûd-ı Mutlak bütün taayyünâtın aslı /78-b/ bulunduğuna göre ve o insana من حبل الوريد "Şah damarından" daha yakın iken bu mânâ haydi haydi sâbit olur.

Bu delilden bu mânâyı anlayamayıp, kalbine titreme gelen kimseye hitap ederek buyururlar ki:

<sup>39</sup> Buhari, Rikak, 38.



## 226- فلو واحداً أمسيت أصبحت واجداً منازلةً ما قلته عن حقيقة

**Lügatler:** منازلة lügatte "indirışmeye" derlerse de istilâhda kulun kendi vücud mertebesinde fenâ mertebesine indiği ve Cenâb-ı Hakk'ın izzet doruğundan kulun yakınlığına indiği makâma derler. Sanki bu menzilde cem' olurlar ki o menzile "kâbe kavseyni ev ednâ" dahî derler.

**İ'râb:** واحداً , أمسيت , واجداً nin haberi olduğu için mansubdur, vezne riâyetten dolayı ondan önce geldi. Şöyle de olabilir: واحداً mahzûf fiille mansubdur, mâ-ba'di onu açıklayıcıdır. İkinci أمسيت , واجداً nün haberidir. منازلة Nez'-ı hâfıdiyyet üzere mansubdur, yâni في مقام المنازلة demektir. Temyiziyet üzere mansubdur denilse de câizdir. ما قلته ma mevsûledir, الذى mânâsınadır, sılasıyla i'râbda mahallen mansubdur, واجداً nin mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Ey ârif sâlik, eğer latif şeylere ve maârife vâkîf olmak istersen, cismânî meşgalelerden nefsânî ilgi ve tuzaklardan, fânî alâkalardan ve rûhânî lezzetlerden tamâmen mücerred ve ârî ol, tâ ki vahdet sırrına bir yönden münâsebet olsun ve bu vahdet sırrına ulaşmak kâbil olsun. Eğer sen, zâhiren ve bâtunen bütün varlığından bir ve tek olup izâfetleri ıskat etseydin, münâzele makâmında (veya münâzele îtibâriyle) benim dediğim sırları ve hakîkatlere âit benim söylediğim sözleri bulurdun. Kalb aynası mâsivâ pa-sından arınmış, dünyâ ve mâfihâ vesvese ve teşvişlerinden âri ve beri olmazsa vahdet-i hakîkî cemâli onda görünmez.

## 227- ولكن على الشرك الحفى عكفت لو عرفت بنفس عن هدى الحق ضلت

**Lügatler:** عكف ikamet etmek.

**İ'râb:** ولكن عكفت على الشرك الحفى بنفس حالة عن , takdîri: لو عرفت لرجعت عن الضلال الى الهدى و صرت موحداً (Lâkin sen Hak yolundan sapmış bir nefisle gizli şirk üzerindesin ve sen bunu bilmiyorsun. Eğer bilseydin dalâletten hidâyete dönerdin ve muvahhid olurdu). Buna göre لرجعت , لو in cevâbı olur. عكفت , على الشرك , ise نفس , عكفت 'ye müteallık olur. عن هدى 'in cevâbı olur. ضلت 'e müteallık olur. ضلت 'in fâili zamîri, نفس 'e /79-a/ râcîdir ve نفس 'in sıfatıdır.

**Mânâ:** Ey vahdet sırrından habersiz ve ahadiyyet nûrundan eser taşımayan, eğer nefsiyin kesretinden soyunmuş ve "bir" olsaydın benim söylediğim mârifeti bulurdun ve hakîkate secde ederdin. Fakat Hak yolundan sapmış nefis ile gizli şirk üzerine ikâmet eyledin. Sen gizli şirk nedir onu da

bilmezsin. Eğer bilseydin dalâletten hidâyete dönüp muvahhid olurduñ. Zîrâ gizli şirki herkes bilmez, çünkü çok gizlidir. Nitekim Hz. Resûlullah buyururlar ki: الشرك اخفى فى امى من ديب النمل على الصفا فى ليله الظلماء "Ümmetim için şirk karanlık gecede kayanın üzerindeki karıncanın yürüyüşünden daha gizlidir".<sup>40</sup> *Kuşeyri Risâlesi*'nde Ebû Yezid'den rivâyet edilen şu sözler yer alır: فلما كان يوما من الايام دعوت الله فقلت اللهم اغفرلى فإنك تعلم انى ما اشركت بك طرفه عين فسمعت هاتفا يقول انسى ليله "Günlerden bir gün Allah'a duâ ettim ve şöyle dedim: Allah'ım bana mağfiret et, bilirsin ki ben sana bir göz açıp kapama sırasınca bile şirk koşmuş değilim. Gaybden bir ses işitti, diyordu ki: Süt gecesini (?..) unuttun" Sâlik gizli şirkten tevhid-i ef'ale vâsıl olmayınca kurtulmaz. Tevhîd-i ef'alde قُلْ اللهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ, (Nisâ 4/78) "De ki her şey Allah katındandır", (Ra'd 13/16) "De ki Allah her şeyin yaratıcısıdır", (Sâffat 37/96) , "Sizi ve yaptıklarınızı Allah yaratır" âyetleri gereğince Mâni', Mu'tî, Dârr, Nâfi' ve Fâil-i Mutlak olarak Cenab-ı Hak'tan başkasını bilmemelisin. Böyle bir mârifetin hâsıl olmasından sonra, halkın îtibar ve kabûlü şühud gözünden düşmelidir. Kezâ işlediğin her iş riyâ ve süm'asız olmalıdır. Zîrâ riyâ ve süm'a küçük şirktir. Bir işin karşılığı olarak ecir kazanmak da düşünlmemelidir. Zâ bu da küçük şirktir. Her şey Allah'ın zâtı için hâlisâne olmalıdır. Şu âyet buna delâlet eder: فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ (Kehf, 18/110). "Kim Rabbine kavuşmak isterse yararlı iş yapsın ve Rabbine kullukta hiçbir kimseyi ortak koşmasın" Beyzâvî bu âyetin tefsîrinde şöyle der: اى بان يرانيه و يطلب منه اجرا (Mürâilik yaparak ve karşılık bekleyerek). Şu kudsî hadis de bu anlayışı ifâde eder: انا اغنى الشركاء عن الشرك فمن عمل عملا أشرك فيه "Ben ortakların ortaklıktan en müstağnî olanıyım. Kim bir iş yapar ve o konuda başkasını bana ortak koşarsa onu da ortağını da terk ederim".<sup>41</sup> Mürâî ve mâsivâ isteklisi, dünyâ ve ukbâ isteklisi bil ki gizli şirkten bir şekilde hâli değillerdir. Her durumda gizli şirkten kurtulmayınca bir kimse vahdet sırrından nâsîbli olmaz.

<sup>40</sup> Ahmed b. Hanbel, IV, 403.

<sup>41</sup> Müslim, Zühd, 46.



Zîrâ kendisine vücud isbat eder ve tevhid edenle edileni başka sanır, ehl-i tevhîd olmaz.

“Muvahhid kim çağırır vâhid oldur  
Geru tevhid içinde câhid oldur”

Nitekim Hz. Şeyhülislâm şöyle buyurur: ما وجد الواحد من واحد و كل من وجد جاحد  
“Kimse “Vâhid”i tevhid etmedi, tevhid edenlerin hepsi inkârcı oldu”

## 230- كَذَا كُنْتُ حِينًا قَبْلَ أَنْ يُكْشَفَ الْعَطَا مِنَ النَّسْرِ لَا أَنْفَكُ مِنْ تَنْوِيَّةٍ

Lügatler: نوية Şirk demektir. عطا galat ve şüphe.

**Mânâ:** Şâir sülûkün başlangıcında olanın hallerinden haber vererek şöyle der: Ey gizli şirke mübtelâ, ey mânevî körlük esîri, ilk zamanlarımda ben de böyleydim. Nice zaman şüphe ve şek perdesi keşfolunmadan ben ikilik (seneviyye) şirkinden ayrılmazdım, beşeriyet perdesi ve ikilik körlüğü kalınca anladım ki, birleyen ve birlenen, kaseden ve kasedilen, gören, görülen ve gösteren hepsi O’dur. Nitekim azizlerden biri şöyle buyurur:

لقد كنت دهرا قبل ان يكشف العطا  
فلما اضاء الليل اصبحت شاهدا  
اخا لك اني ذاكرك لى شاكرك  
بانك مذكور و ذكرو و ذاكرك

(Perde açılmadan önce sen dehr idin, ben seni zikrediyor ve sana şükrediyordum. Ne zaman ki gece aydınlandı, anladım ki zikreden, zikredilen ve zikir sensin).

## 231- أَرْوَحُ بِفَقْدِ الشُّهُودِ مَأْلَفِي وَ أَعْدُو بَوَجْدِ الْوُجُودِ مُشْتَتِي

Lügatler: المشتت الفرق: المشتت الجامع: المؤلف: المؤلف: أصح: أعدهو: أمسى: أروح: المشتت perakende edici. فهد: Yitirip bulmamak. رجد: Bulmak. مألف:te murad Hak’tır, مشتت nefstir.

İrâb: أروح/de ve بوجد/de ب’ler musâhabet içindir. بالشهود ve الوجود/de ب’ler sebebiyyet içindir. Bu ikisinde olan elif-lâmlar muzâfun ileyden ıvazdır, yâni بوجدى ve بقدى in mef’ûlûdür. أروح/de in mef’ûlûdür.

**Mânâ:** Perdenin açılmasından önce ilk zamanlarımda ikilik kalkmazdan evvel bâzı geceler, nefsimin ayrılığını birleştirici olan hazretin şühûdu sebebiyle, nefsimin kaybıyla arkadaş olurdum. Bâzen de izâfî vücûdum sebebiyle nefsimi bulmaklığa arkadaş olurdum ki bu izâfî vücud, benimle o hazretin /80-b/ arasını ayırıcıdır. Ne zaman ki izâfî vücûdun sıfatları baskın çıkarsa

rubûbiyet gizlenir. Zîrâ bu beşerî vücud kesret ve tefrikadadır. Onun için yanılıcı ve dağıtıcı olur.

Şöyle de düşünülebilir: مالى , روح , منسى , اغدر , nun haberi olabilir. Buna göre mânâ: Tefrikanın kaybolması sebebiyle ben zâtımı toplarım, bu tefrikanın kaybolması şühûdum sebebiyledir. Vücûdumu bulduğum için kendimi dağıttım. Velhâsıl kendisizlik (bî-hodluk) birleşmeyi mücib iken, kendine önem vermek (bâ-hodluk) tefrika ve dağılmayı gerektiricidir.

خودى كفرست اگر خود پارسايست

[Kendin zâhid olsan bile benlik küfürdür.]

### 232- يُفَرِّقُنِي لَبِّي التَّزَامَا بِمَحْضَرِي وَ يَجْمَعُنِي سَلْبِي اصْطِلَامًا بَغْيَتِي

Lügatler: لب akil demektir. التزام lüzum mânâsınadır. محضر masdar-ı mîmidir, huzur mânâsınadır. اصطلام helâk ve yakmaklık.

İrâb: التزام'ın mansub olması mef'ûl-i leh olması dolayısıyladır, اصطلام dahî böyledir veya temyîziyet üzere de olabilir.

**Mânâ:** Benim hâlim temkin makâmında tahakkuk etmezden evvel benim huzûrumu gerekli görerek aklım beni tefrika, temyiz ve ikiliğe sevk ederdi. Zîrâ akıl temyiz âletidir. Hazır bulunduğu her vakitte sâliki ubûdiyet ve tefrikaya yöneltir. Aklı kaldırınam tayyûn ve kayıtlanmayı kaybetmem, kökünü kurutup yakıp helâk ederek vücud ve şühûdumu yok etmem sebebiyle beni cem' eder (tefrikadan kurtarır).

### 233- إِخَالُ خَضِيضِي الصَّخْوِ وَالسُّكْرِ مَعْرَجِي إِلَيْهَا وَ مَحْوِي مُنْتَهَى قَابِ سَدْرَتِي

Lügatler: اظن mânâsınadır, hemzenin kesresiyle nefis-i mütekellimdir, ef'al-i kulûbdandır, hemzenin meksur olması gayr-ı kıyâsîdir. حوض alçak demektir, aşağı olan her işte kullanılabilir. معرج masdar mimidir, "uruc" mânâsınadır. "Mıs'ad" mânâsına ism-i mekân olması da câizdir. قاب "mikdar" mânâsınadır, قاب قوسين: iki yayın mikdarı demektir. سكرة "nihâyet" demektir ki Cibril makâmıdır. Mahlûkatın akılları, anlayışları ve amelleri orada son bulunduğu için ona "sidre" denilmiştir. Bâzılarına göre سدر, سدره'den müştaktır ki bu kelime şaşkınlık ve tereddüt mânâsı taşır. Nitekim sidre mertebesinden ötesi "hayret" olduğu için ona "sidre" denir.

**Mânâ:** Bu hâlimden önce ben şöyle zannederdim: Benim ayıklığım ve akli başında oluşum alçak ve aşağı mertebede oluşumdur. /81-a/ Benim sarhoşluğum, o hazrete yükselişim ve zirve mertebemdir. Gene sanurdım ki, benim vücûdumu mahvetmem makam ve menzillerin en son noktasıdır, hayret ve tereddüdümün nihâyetidir ve seyr ü sülûkte bunun ötesinde imkân yoktur. İşte bu hal bir yönden vücud kalıntısını gösterir ve ikilik izini haber verir.

### 234- فَلَمَّا جَلَوْتُ الْغَيْنَ عَنِّي إِجْتَلَيْتُنِي مُفِيقًا وَ مَنِ الْعَيْنُ بِالْعَيْنِ قَرَّتْ

**Lügatler:** جَلَوْتُ, جلا, yâni كُشِفْتُ العَيْنَ ince perde demektir, غَيْءُ يَءُ yâni غَيْنَ عَلَى كَذَا عليه. burada nârânî perde murad olunur. Nitekim hadîs-i şerîfde şöyle geçer: لعَانُ عَلَى قَلْبِي وَ أَنَا أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعِينَ مَرَّةً حَضَرْتَنِي 42" Bâzen kalbimi bir perde bürür ve ben her güm yetmiş kere istiğfar ederim." 42 جَلَوْتُ, اجْتَلَيْتُنِي مَانَسَانَادِرُ. Birinci عَيْنَ bäsıra mânâsına, ikincisi zât mânâsınadır. قَرَّتْ yâni تَوَرَّتْ.

**Îrâb:** مَنِ الْعَيْنُ بِالْعَيْنِ fâilinden haldir. مَنِ 'e müteallıktır. قَرَّتْ'in altındaki zamir birinci عَيْنَ'a râcîdir.

**Mânâ:** Ben ince perdeyi ve örtüyü açıp, gayriyet pasından zât aynamı iyice temizleyince, kendimi tefrika sarhoşluğundan ayık olarak gördüm; gözüm zâtımı görmek sûretiyle aydınlandı ve rûşen odu. Böylece cem'iyet-i zâtımın hakîkati bana apaçık göründü ve "gayr" sandığım da "ayn" olup vahdet-i zâtım ortaya çıktı.

من ندائم كرد خویش از نور فرق من چو خورشیدم درون نور غرق

[Ben nurlara dalmış, garkolmuş bir güneşim. Kendimi nurdan ayırd edemiyorum. M, III, 2408]

نزد سکان افق معنیست این نزد آنکه لم یدق دعویست این

[Tatmayan adama göre bu, dâvâdan ibârettir. Fakat makamı yüce kişilere göre dâva de-ğil, mânâdır. M, II, 3566]

<sup>42</sup> Müslim, Zikr, 41.

## 235- وَمِنْ فَاقَتِي سُكْرًا غَيْتُ إِفَاقَةَ لَدَى فَرَقَتِي النَّائِ فَجَمَعِي كَوَحْدَتِي

**Lügatler:** إفاعة: الحاجة; إفاعة: ayıklık ve hûşyarlık. نائى: Uzaklık mânâsındır. Şâirin huzûrunda okunan nüshada nunla نائى vaki olmuş, ama çoğu nüshalarda ve bâzı şarihlerde نائى mânâsı verilmiştir.

**İ'râb:** nez'-ı hâfidiyyet üzere mansubdur, yâni من فاقى الى سكرى demektedir. Zîrâ الى ihtiyaç ta'diyesi harfidir. إفاعة dahî muhtemeldir ki nez'-ı hâfidiyyet üzere mansub olsun, ب'nin hazfiyle ki غيت'nün ta'diyesi onunladır. Yâni غيت يافاعة takdîrindedir. Veya maf'ûlü leh veya temyiz de olabilir. من فاقى'de من فاقى'ye müteallık olabilir. Bu daha uygun sayılır, mahzûf fiile müteallık olması da câizdir. Yâni تخلصت من إحتياجى الى السكر أو لاجل السكر /81-b/ şeklinde düşünülebilir. Bu durumda غيت başka müstakil bir cümle olur. فارق'ten murad merâtib ehlinin anlayışından uzak olan farktır. فارق'ten murad cem'den sonraki farktır ki evvelce zikri geçti.

**Mânâ:** Ben sekre ihtiyaçtan kurtuldum, zîrâ ayrılık sebebiyle ganî oldum. Veya: ayıklığımdan dolayı ben sekre muhtaç olmaktan müstağnî oldum. Ki o ayıklık bana, halkın anlayışından uzak olan farktan hâsıl oldu. Veyahut: O ayılma bana, cem'den sonraki fark olan ikinci farkta hâsıl oldu.

Hal böyle olunca, benim cem'im vahdetim gibidir, kezâ vahdetim de cem'im gibidir. Böylece vahdeti kesrette, kesreti de vahdette müşâhede ederim, hiçbiri birini münâfi olmaz.

Bu zümrenin nazarında iki "fark" vardır. Biri vuslat ve keşiften önce halkla perdeli olmak ve Hakk'ı müşâhede etmemektir. Bu "fark", neûzübi-llah kötüdür. Sâlike keşif müyesser olup da hakîkî vahdeti müşâhedesini kâbil olunca eğer bu mertebede kalırsa, muhakkıklara göre bu da makbul değildir. Zîrâ Hak'la halktan perdelenmiş olur. Böylece esmâ ve sıfât mertebelerini müşâhede eylememiş olur. Cem' mertebesinden sonra "fark"a inip, ki burası kâmillerin mertebesidir, Hak'la halkı kâim görür, eğer Hakk'ı görürse mutlakâ halkı görür ki (halk) Hakk'ın zuhûr ışıklarında gizli ve örtülüdür. Halkı görünce de mutlakâ Hakk'ı halka âit mazharlarda örtülü ve gizli görür. İşte "ikinci fark" dedikleri budur ki bundan sonra biri, ötekine perde olmaz. Bu müşâhedeyle ulaşmak isteyenlerin mücâhedeye teşvik edip şöyle buyururlar:

## 236- فِجَاهِدْ تُشَاهِدْ فِیْكَ مِنْكَ وَرَاءَ مَا وَصَفْتُ سَكُونًا عَنْ وُجُودِ سَكِينَةٍ

**Lügatler:** سكون tuma'nînet (gönlü râhat olma). سکينة ârâm (yerleşme, karar kılma).

**İ'râb:** ف mahzûf şartın cevâbı. فیک: جماد, فیک: جماد, فیک: جماد müteallıktır, bunlar leff ü neşr yoluyladır. وراء ما وصفته zarfdır ve mahzûf mevsûfa sıfattır, takdîri şöyledir: سكونًا تشاهد منك شيئًا وراء ما وصفته لك یا o mahzûf mevsufdan bedeldir veya ona atf-ı beyandır, تشاهد'nün mef'ûlü denilse de olabilir. Mahzûf عن وجود سکينة müteallakıyla سكونًا'in sıfatıdır. Yâni وجود سکينة عن وجود سکينة حاصله عن وجود سکينة سكونًا وطمانينة حاصله عن وجود سکينة سكونًا'den murad temkin ve hakka'l-yakin makâmıdır ki /82-a/ bu mertebede tecellî-i zâtî-i cem'i zâhir olunca ve kemâl-i yakin parıldayıp görününce, sâlikin kalbi şek ve şüphe izdirabından râhat ve sâkin hâle gelir. Ve artık ona "tefrika" korku vermez. Zîrâ bütün aynalarda ve mazharlarda çeşitli tecellîlerle görüneni Hak görür. Bu sükûn vasfeylediği evsâfın ötesindedir. Zîrâ keşif vicdan ve yakînin neticesidir.

**Mânâ:** Ey sâlik ve tâlib, eğer benim zikrelediğim hallerin ve mertebelerin müşâhedesini istiyorsan nefsiyin kuvvetlerini kırmak, isteğini yok etmek, kötü sıfatlarını kaldırmak ve alçak huylarını def' etmek husûsunda çalışıp çabala; nihâyet zâhir ve bâtının gayriyet hükümlerinden ve "iki görmek"ten temizlenince, benim vasfettiğim haller ve makamların ötesinde olan şeyleri ve sıraları kendi zâtından müşâhede eyle. Söz konusu bu şeyler ve sıralar vücûd-ı sekîne, makâm-ı temkin ve kemâl-i yakînden hâsıl olan sükûn ve tuma'nînettir. وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَهُمْ صُبْحًا (Ankebut, 29/69). "Bizim uğrumuzda mücâhedede bulunanlara yollarımızı gösteririz" âyetinin hükmü üzere, eğer mücâhedenin zorluk ve meşakkatlerini seçip, sülûkün ıstırab ve mecbûriyetlerine tahammül ve sabredersen mükâşefe sıralarına ve müşâhede ışıklarına ulaşırısın.

ای خاک آن کو جهادی میکند      بر بدن زجری و دادی میکند

[Ne mutlu savaştan, bedenine zahmetler veren, sıkıntılar çektiren kişiye. M, II, 2473]

جهاد میکن تاتوانی ای کیا      در طریق انبیا و اولیا

[Ey ulu kişi! Nebîlerin ve velîlerin yolunda çalış, gayret et!. M, I, 975]

## 237- فَمِنْ بَعْدِ مَا جَاهَدْتَ شَاهَدْتُ مَشْهَدِي وَهَدَيْتُ لِي آيَاتِي بَلْ بِي قُدْوَةٌ

**Lügatler:** هدرة kafın zammesiyle "iktidâ" etmek, kafın kesresiyle "muktedâ"

**İ'râb:** شاهدت ve شاهدت nefs-i mütekellim olmaları da câizdir, sâlike hitab olmaları da câizdir. ف ta'lil içindir. شاهدت, رأيت, mânâsıdır. Birinci mef'ûlü



مشهدی /dir. هادی , شهدی üzerine mâtuftur. شاهدت رأی .nün ikinci mef'ûlüdür. ال'de lâm الی mânâsınadır, yâni هادیا الی takdîrinedir. بل Mûcib olsun menfi olsun ilk kelâmdan ıdrab içindir, bâzen birinciyi terk edip ehemmi olanı alırlar, nitekim burada öyledir. Yâni birinci müşâhedeyi terk eyledim ve ikinci müşâhedeyi aldım ki kendi nefsimde mukteda olmamdır.

**Mânâ:** Ey sâlik ve tâlib, mücâhede eyle ki müşâhedeye ulaşasın, deyişim şunun içindir: Çünkü ben; maksadımı, mücâhede ettikten sonra müşâhede ettim ve bana delil ve hidâyet edici /82-b/ olanı yine bana delâlet eder gördüm. Hayır böyle değil, belki iktidâmı kendi zâtıma gördüm. Her ne kadar zâhiren başka birine iktidâ edersem de hakîkatte uyan ve uyulan yine benim, hidâyet eden ve edilen yine kendi zâtımdır.

Eğer hitab te'si ile okunursa mânâ şöyle olur: Ey sâlik ve âşık, eğer bu sırta vakıf olmak istersen ve benim maksad ve gâyem nedir duymak diler-sen, mücâhede ettikten sonra müşâhede edersen ki benim meşhedim banadır, benim hâdî ve delîlim yine banadır, hattâ benim iktidâm kendi nefsimedir, başka değildir. Benim uymuş olduğum tek hakîkattir ki nice aynalarda görünmüştür.

Bu mertebeye sâhip kâmillerin bâzı halleri ve mükâşefeleri olur. Bâzen nazarları vahdet-i hakîkî müşâhedesine erişir ve o vahdette tefrika ve çokluğu isimlerin ve sıfatların kendisi olarak görüp zât-ı vâhideyi çeşitli keyfiyetlerle tecellî etmiş görünce, hidâyet edici ve hidâyet olunan, uyan ve uyulan olarak kendilerini müşâhede ederler.

Bâzen nazarları tefrika eserine erişir, o tefrikada ayn-ı vahdeti müşâhede ederek uyma ve hidâyete erme sıfatını o "ayn"ın muktezâsı olmak üzere müşâhede ederler.

Bâzen de zâtı müşâhede arafatında durduklarında, duranı ve durulan yeri ayn-ı zât olarak müşâhede ederler. Nitekim şöyle buyururlar:

238- وبى موقفى لا بل الى توجيى كذالك صلاتى لى و مى كعبتى

**Lügatler:** موقف ism-i mekân olursa Kâbe'deki bilinen mekân murad olunur. Eğer mimli masdar olursa "vukuf" mânâsına olur.

**İ'râb:** ال'de vav âtifadır. موقفى , مى قدرى , بل الى üzerine mâtuftur. Öteki i'râb açıktır.

**Mânâ:** Mücâhededen sonra müşâhede eylersin ki benim her yerde vukûfum yine banadır. Veya Arafat'ta durduğun yer ve duruşun benimle kâimdir. Hayır, belki de benim zâhir kıblesine yönelişim gerçekte yine banadır. Kezâ benim Hz. Mahbûbe için yaptığım ibâdet ve tâatlar, kıldığım namaz yine benim içindir. Kendisine yönelinen Kâbe benim eczamdan bir cüzdür ve benden sâdir olmuştur.

Cem'iyet makâmıyla ve ahadiyyet mertebesiyle mütahakkık ve muttasıf olduktan sonra şâir النهاية هي الرجوع الى البداية (Nihâyet denen şey başlangıca dönmektir) fehvâsınca, müridlerin irşâdı ve sâliklerin terbiyesinin tekâmülüyle meşgul olarak, hüsn-i hâminden dolayı kendini beğenmişlik gibi fazîlet ve kemâlin Cenâb-ı Hak'la kendisi arasında perde olması gibi güçlü yol kesicilere dikkati çeker, buna benzer vasıf ve hallerden nehyeder ve şöyle der:

**239- فلا تك مفتونا بحمك مُعجَبًا      بِنَفْسِكَ مَوْقُوفًا عَلَى لَبْسِ غِرَّةٍ**

**Lügatler:** رقف على Zîrâ demektir. مطلقا mânâsınadır veya مرحونا ya موقفا deyinince anlaşılr. الغرة aynın kesresiyle "gaflet" demektir. /83-a/

**İ'râb:** إن كنت طالبا فلا تك مفتونا takdîri mahzûf şartın cevâbıdır.

**Mânâ:** Ey tâlib, Hak âşığı ve sâdıkı isen iyi hâline meftun olma, nefsinle gururlanıp kibirlenme; hicab, gaflet ve gurûra bağlanıp kalma, ta ki zâtıyın hakîkatinden haberdar olasın.

نا زکردن خوشتر آید از شکر      لیک کم خایش که دارد صد خطر  
ایمن آبادست آن راه نیاز      ترک نازش گیر وبا آن ره بساز

[Nazlanmak şekerden tatlıdır, ama az çiğne, yüzlerce tehlikesi vardır.

Niyaz yolu, emin bir yoldur. Nazi bırak da o yola düş. M, V, 544-545]

**240- وفارق ضلالَ الفرقِ فالجمعُ مُنتَجٌ      هَدَى فِرْقَةً بِالِاتِّحَادِ تَحَدَّتْ**

**Lügatler:** تعرضت و تصدت بحيث يجمعه yâni تحدت.

**İ'râb:** هدى، منتج، جمع mübtedâ ta'lil içinde. ف de فالجمع mef'ûlûdür ve فırقة'e muzafdır. بالاتحاد، تحدت، müteallıktır.

**Mânâ:** Ey sâlik-i âşık ve tâlib-i sâdık, tefrika dalâletinden uzaklaş ve ayrıl ki bunlar kesret alâkaları ve sûret engelleridir ve cem' ve vahdet mertebesine tâlib ol, zîrâ "cem'" ittiadları sebebiyle tahakkuk ve vahdet mertebesi-

ne yönelenlerin doğru yolu bulması sonucunu doğurur. "Tefrika" gizli şirk-tir ve gizli şirk Hak yolunda, arınmış sâlikin vuslatına mânidir. Tefrika, kalbi çeşitli işlere bağlamak sûretiyle dağıtmaktan ibarettir. "Cem'iyet" kalbin vahdet-i hakîkiye muhabbetinden ibârettir.

در مذهب اهل جمع شر الناسی  
نستاسی خود زجهل نشاسی

مادامکه در تفرقه و وسواسی  
لا والله نام نه نستاسی

[Mâdemki tefrika ve vesvese içindesin, cem' ehlinin görüşüne göre insanların en kötüsüsün. Hayır vallâhi insan değilsin, yarım inansın, yarımılığı câhilliğinden dolayı tanımazsın.]

## 241- وصرحُ بِإِطْلَاقِ الْجَمَالِ وَ لَا تَقُلْ بِتَقْيِيدِهِ مِيلًا لِزُخْرُفِ زَيْنَةٍ

Lügatler: لا تعفد و لا تغل yâni لا تغل اظهاره , الصريح بالشئ inansa ve mâil olsa قال لان بشئ derler. Ziynet-i mümevvehe yâni yaldız.

Î'râb: تemyîziyet üzere mansubdur. الزخرف de lâm الî mânâsınadır.

**Mânâ:** Hakîkî mâşukun cemâlini mutlak kılmayı açıkça yap. Ödünç ve hayâli süslere meylinden ötürü, mutlak cemâlin muayyen sûret ve hey'etlerden biriyle kayıtlanmasına meyletme ve inanma. Zîrâ her ödünç şey mutlaka ödünç alandan ödünç verene geri döner. Ârif odur ki ödünç tâlibi olmasın. Zîrâ çabuk son bulur. Cemâlin aslı olan mutlak cemâl zevalsiz ve sonsuzdur. İşte O'na âşık ve tutkun halde olmak gerektir. Tâ ki sonunda mahrum ve zarar görmüş olmasın. /83-b/

## 242- فَكُلُّ مَلِيحٍ حُسْنُهُ مِنْ جَمَاهَا مُعَارٌ لَهُ أَوْ حُسْنُ كُلِّ مَلِيحَةٍ

Lügatler açıktır.

Î'râb: de ta'lil için.

**Mânâ:** Ey tâlib ve âşık, her güzelin güzelliği, her latîfin letâfeti o hazretin güzelliğinden ödünç alınmadır. Bütün güzellerin ve sevgililerin güzelliği de o hazretin mükemmel güzelliğinden âriyettir. O halde hakkânî ruh zulmâni olan cesedden aslına dönse insan bedeni güçsüz, çürük ve siyah bir kerpiç parçası olur. Nitekim Hz. Mevlânâ buyururlar:

ماند هر دیوار تاریک و سیاه	پرتو خورشید شد او جایگاه
نور خورشیدست از شیشه سه رنگ	آنکه کرد او در رخ خوبانت دنک
می نماید این چنین رنگین بما	شیشه‌ای رنگ رنگان نور را
تاچه شیشه بشکند بود عما	خوی کن بی شیشه دیدن نور را

[Güneşin ışığı gitti mi her duvar, kapkara, karanlık bir halde kala kalır.

Güzellerin yüzünde insanı hayran eden nur, üç renkli camdan vuran güneşin ışığıdır.

Renk renk camlar, o nûru bize bu çeşit renkli göstermektedir.

Nûru camsız görmeyi âdet edin de cam kırılınca kör kalmayasın. M, V, 987-991]

### 243- بها قیسُ لُئی هامَ بل کُلُّ عاشِقِ کَمَجْنُونِ لَیْلِی او کَثِیرَ عَزَّةَ

**Lügatler:** Kays, Lübnâ'nın; Mecnun Leyla'nın, Küseyyir Azzete'nin âşıkıdır ve her biri kendi mâşukasına muzafdır. و'da zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. م'nin fâili zamîri olup, ا'ya râcîdir.

**Mânâ:** O hazretin cemâli sebebiyle, Lübnâ'nın âşığı olan Kays şaşkın ve hayran oldu. Hattâ bütün âşıklar o hazretin mukayyed cemâli sebebiyle şaşkın hâle geldi. O âşıklar Leylâ'nın Mecnûn'u olsun, Azzete'nin Küseyyir'i olsun, hepsi onun cemâlinin parlaklığını mezâhir aynasında görerek o parlaklığa âşık ve mübtelâ oldular. Nitekim şöyle buyururlar:

### 244- فَکُلُّ صبا مِنْهُمُ الی وَصَفِ لَبِیْهَا بِصُورَةِ حَسَنِ لَاحَ فِی حُسْنِ صُورَةِ

**Lügatler:** صبا'den müştaktır, "meyletmeye" derler. لاح, mânâsına. صُورَةِ حَسَنِ'de murad, güzelliğin zâhiridir. صُورَةِ حَسَنِ'ten murad sûrette görülen güzelliğindir ki hakikî cemâlin parlaklığıdır.

**İ'râb:** ف ta'lil için. صُورَةِ حَسَنِ'ten murad cümlesi mahallen mecrur. صُورَةِ حَسَنِ'ten murad صُورَةِ حَسَنِ'ten murad cümlesi mahallen mecrur.

**Mânâ:** Zîrâ bunlardan her birisi sevgililerin güzellik aynasında ve güzel-lerin cemâlinde güzellik elbisesi şeklinde, güzel bir biçimde, o hazretin görünen sıfatına mâil oldular. Bütün bu sevgililer, hakikî mahbûbun cemâlinin aynasıdır.

صد هزار آینه دارد شاهد من روی من رو هر آینه که آرد جان درو پیدا شود

[Sevgili yüzüne yüz bin ayna tutar. Her aynadaki yüzde ruh görülür.]

245- وَمَا ذَاكَ إِلَّا أَنْ بَدَتْ بِمَظَاهِرِ فِطْرَتِهَا سِوَاهَا وَهِيَ فِيهِمْ تَجَلَّتْ

Lügatler açık. /84-a/

İ'râb: ذاك, يا وصف لها, işârettir. بدت'in fâili zamîri, Hz. Mahbûbeye râcîdir. فطرته'nin fâili zamîridir ve mecaz âşıklarına âittir.

**Mânâ:** O vasıf telebbüs-i zâhirî (zâhiri giyinme) değildir. Ancak o hazretin çeşitli mazharlarda ve muhtelif aynalarda zâhir olmasıdır. Mecaz âşıkları, güzellerin yüzünde o cilve ve nazı görünce, o güzelliğe âşık oldular. Fakat mârifetsizliklerinden dolayı, zannettiler ki bu mezâhirde görülen güzellik, letâfet, boy inceliği, yanak güzelliği, naz, işve ve mükemmel güzellik o mazharındır ve bu mazharlar o hazretten başkadır. Oysa ki bu mazharlarda tcellî eden Hz. Mahbûb-ı hakîkîdir. Sûret âşıkları, kuruntuları sebebiyle bu perdede dilrubâlarının kim olduğunu bilmezler, bu tenâsüb ve îtidal kimindir anlamazlar.

گر بداند ورنه دانند سوی تست

میل خلق جمله عالم تا ابد

[Ebediyyen bütûn insanların meyli, bilseler de bilmeseler de sana doğrudur.]

246- بَدَتْ بِاخْتِجَابٍ وَاخْتَفَتْ بِمَظَاهِرِ عَلَى صَبِغِ التَّكْوِينِ فِي كُلِّ بَرَزَةٍ

Lügatler: الظهور: البرزة: boya.

İ'râb: باختجاب'ta ب sebebiye. مظاہر Gayr-ı munsarîfdır, lâkin veznin akıcılığı için tenvinle okunur.

**Mânâ:** O hazret, zatlar ve kâinatla perdelenmek sûretiyle zâhir oldu, varlıkların mezâhiriyle örtünüp gizlendi. Tekvin ve istîdâtın boyası, gök ve yer ahâlisinin üzerine her bir zattan her zuhûr ve görünüşte ortaya çıktı. (Nur, 24/35) مَثَلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ لَيْسَ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ لِي رُجَاةٍ. “Onun nûru içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir” âyeti gereğince nûr-ı ilâhî şuaları, mevcûdât camlarından her birinde görülür ve o camın renk ve istîdâdıyla boyanır, işte ilâhî isimler kâinattaki görünüşlerde çeşitli renklerde ortaya çıkmış ve kemâl-i zuhûru (zuhûrunun şiddeti) perde olmuştur. O zâtının mutlak oluşu îtibâriyle bütün zıdları kendinde toplayıcıdır. Bâtnla zâhir onun için birdir. O bâtınında zâhir, zâhirinde bâttır, ahiriyyetinde evvel, evvelîyetinde ahirdir. Ve bunarın hepsinin ona nisbeti îtibâridir.

هم نه انى هم نه آن هم اين و آن  
 با آنکه مزهى زفيد و اطلاق  
 وين طرفه كه هم مقيدى هم مطلق

[Hem gizlisin hem âşikâr, hem de her ikisi. Hem bu ve o değilsin, hem de bu ve osun. Kayıt ve kayırsızlıktan münezzeh olmakla birlikte, şu ilginç ki hem kayıtlısın hem kayıtsız.]

## 247- فى التّشأة الأولى ترأنت لآدمٍ      بمظهر حوًّا قبل حكم الأموة

**Lügatler:** نشأة bir şeyi var etmek ve yetiştirmek. “Neşe-i ûlâ”dan murad Havvâ ve Âdem’in unsurudur. تراثت /84-b/ ظهرت mânâsına.

**Mânâ:** O hazret neşe-i ûlâda, Âdem ve Havvâ’nın yaradılışının başlangıcında Âdem’e, çocuklarına anne olmazdan evvel Havvâ ile zâhir oldu. Âdem Havvâ’nın vücûdunda bu güzellik ve cemâli müşâhede edince muhabbet ve şevkle coşku ve galeyan gösterip hayran ve perîşan oldu. Bu âşik oluş Âdem evlâdının zuhûruna sebep oldu.

## 248- فهامٌ بها كَيْمَا تَكُونُ بِهَا أَبًا      وَيُظْهَرُ بِالزَّوْجَيْنِ حَكْمُ الْبِنُوَّةِ

**Lügatler:** heyemândan, حار, mânâsına. كَيْمَا da ما zâiddir.

**Takdîr-i Mânâ:** Hz. Âdem Havvâ sebebiyle çocuklarına baba ocağından dolayı ve nübüvvet hükmü (sırrı) karı-koca vâsitasıyla görüleceğinden ötürü Havvâ’nın cemâline hayran oldu. Amma Hz. Âdem tevdî edilen bu sırlardan habersizdi. Ne ki Âdem’in Havvâ’ya âşik olması mutlakâ tabîi arzûlar değildi. Bu keyfiyet insanın zuhûrunun sebebi oldu.

## 249- وَكَانَ ابْتِدَاءَ حُبِّ الْمَظَاهِرِ بَعْضَهَا      لِبَعْضٍ وَ لَا ضِدُّ يُصَدُّ بِبَغْضَةِ

**Lügatler:** حاد, ضد, mânâsına. بعضه düşmanlık mânâsına. حاد, de vav hâliyedir. لا, لى, mânâsınadır. بعد Mahallen mansub haberidir.

**Mânâ:** Âşikla mâşuk, Âdem ve Havvâ arasında zuhûr eden muhabbet, mezâhirin bâzısının bâzısına muhabbetinin başlangıcıdır. O zaman buğz ve düşmanlıkla, seveni sevgiliden alıkoyacak bir zıdlık ve engel yoktu. Zîrâ Âdem’in Havvâ’ya dostluğu onun kendi zâtına dostluğu ve muhabbetidir. İşte görünme ve gösterme maksadıyla, “mudill” isminin gayreti zuhûr ederek İblis’in mazharından bunları: فَازْلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقَلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ

لُبْضِ غَدْرٍ (Bakara, 2/36). “Şeytan oradan ikisinin de ayağını kaydirttı, onları buldukları yerden çıkardı, onlara: Birbirinize düşman olarak inin! dedik” âyeti gereğince, ittihâdın izzeti ile müşerref iken ayrılışın zilleti ile saptırıp, vahdet ve ittihad mertebesinden çıkarttık, onlar tefrika ve kesret âleminde, bâzısı bâzısına düşman olarak yukarıdan aşağıya indiler ama bu düşmanlık nizam ve intizâma sebep olmak içindir ve ârızîdir. O halde لا يزال ما بالذات بما بالعرض (Zata âit olan arazla zâil olmaz).

## 250- و ما برحتُ تُبدُو وتُخْفِي لَعْلَةً عَلَى حَسَبِ الْاَوْقَاتِ فِي كُلِّ حَقِيبَةٍ

**Lügatler:** ما برحتُ yâni ما زالت ale's-sahih uzun ve belirsiz müddete derler.

**İ'râb:** 'in ismi altında gizlidir, mahbûbeye râcîdir, haberi بمر dur.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbe, cemâl-i bâ-kemâliyle Âdem zamanından bu ana değin, zaman ve vakitler itibârıyla zamânın son bulmasına /85-a/ kadar, saatler ve zamanların icâbına göre mazharlarda mukayyed güzellik şeklinde her an görülür, öteki vakitte gizlenir ve kimseye görünmez. Bu görünüş ve gizleniş (zuhûr ve hafâ) bir sebep ve hikmet içindir. Allahu a'lem hikmet şudur: Zâhiriyyet ve bâtniyyet sıfatı, lâzime-i zâttır. Lâzime-i zât olan sıfatların zâttan ayrılması muhaldir. O halde (O) ezelen ve ebeden mezâhirde hem zâhir hem de bâttır. O her zaman, vakit icâbı, bâzı âriflerin mazharında vahdet-i zâtını, eşyânın ve sıfatların hakikatini onlara göstermekle zâhir olur, sonunda bunlar vahdetin sırlarını ve hakikatın nurlarını bilirler. Bâzen ise gizlendiğinde, şaşkın ve hayran olup idrak ve irfâna güçleri yetmez. Bu görünme ve gizlenme bir hikmet içindir. Beyt:

*Gâh kahrın câna urur "len terânî" zahmini*

*Gâh döner "sevfe terânî"den tecellî gösterir*

يلحقني شأن أضل طريقا

لذاك تراني محرقا و غريقا

اشاهد من أهوى بغير وسيلة

يوجع نار ثم يطفى برشة

[Sebepsiz sevdiğimi görüyorum. Bana öyle bir hal geliyor ki, yolumu şaşırtıyorum. Ateş yakıyor sonra bir damla su onu söndürüyor. Bunun için sen beni yanmış ve boğulmuş görüyorsun.]

## 251- وَ تَظْهَرُ لِلْعُشَّاقِ فِي كُلِّ مَظْهَرٍ وَ مِنَ اللَّبْسِ فِي أَشْكَالِ حُسْنِ بَدِيعَةٍ

**Lügatler:** بديع masdardır, örtmek demektir, burada örten şey demektir. بديع faîl vezninde bâzen fâil mânâsında kullanılır, بديع السموات و الارض gibi ki burada مدعها mânâsındadır. Bâzen de mef'ul mânâsında kullanılır, بديع سر derler. Yâni مدع جديد demektir; burada kastedilen budur.

**Î'râb:** بديعة 'in sîfatıdır. اشكال 'in حسن'e izâfeti, nev'in cins izâfeti kâbilindedir, خاتم لفة gibi. veya حسن, mahzûf muzafa muzâfun ileyh olabilir, takdîri de ذات حسن olur.

**Mânâ:** Hz. Mahbûb-i hakîkî her bir mazharda elbise ve perdenin arkasından güzellik ve cemâlin zâtı olan fevkalâde şekillerde hoş ve güzel sûretlerde âşıkların gözüne görünür. Sevilen ve âşık olunan her güzel şekil ve hoş sûret, hakîkatte kendi mükemmel güzelliğinin parıltısıdır ki, âşıkların gözünden yine onu temâşâ eder. Beyt:

آزراکه بخود وجود نبود      اورا از کجا جمال باشد

[Kendisinde varlık (vücut) olmayan şeyde güzellik nereden olsun?]

Beyt:

تو دیده بدست ارکه هر زره زحاک      جامست جهان غمای چون در نگری

[Göz olmuşsun, her zerren topraktan olsa da baktığım zaman anlarsın ki cihani gösteren bir kadehtir.]

## 252- فِي مَرَّةٍ بُنِي وَ اخْرَى بُنِيَّةً وَ آوِنَةٌ تُدْعَى بَعْرَةَ عَزَّتْ

**Lügatler:** بنية Kays'ın mâşukası بنية be'nin zammesiyle ve se'nin sükûnuyla ve nun'un fethasıyla meşhur bir mâşukanın /85-b/ ismidir. آوينة 'in cem'idir. آوينة Vakit ve zamânâ derler. عزت Fiil-i mâzîdir, جلت ve عظمت mânâsındadır.

**Î'râb:** عزت 'in altındaki zamir-i müstetir عزة 'e râcîdir.

**Mânâ:** O hazret bâzen Lübnâ şeklinde Kays'a görünür, başka bir zaman Büseyne şeklinde, bâzen de Küseyyir'in gözünde büyük değer taşıyan Azze-te ismiyle anılır. Muhtelif sûret ve şekillerde görünen yine ayn-ı vâhiddir. Hz. Mevlânâ bu hususta şöyle buyurur:



آن سرخ قبایى که چون پاره بر آمد  
امسال درین خرقه' زنگار بر آمد  
آن ترک که پارینه' بیقماش بدیدی  
ایست که امسال عرب وار بر آمد  
این نیست تناسخ سخن وحدت محض است  
کز جوشش آن قلزم زخار بر آمد

[O kırmızı kaftan parçalanınca, bu yıl bu kırışık hırka şeklinde zuhûr etti. Eski elbiseli olarak gördüğün o Türk bu sene Arap gibi zuhûr etti. Bu tenâsüh değildir, sırf vahdet sözüdür, o denizin çoşmasından dalga zuhûr etti.]

Yine şöyle buyuruyor:

آن پادشاه اعظم درسته بود  
عکم پوشید دلق آدم امروز بر در آمد

[O büyük pâdişâhın kapısı sıkı kapalı idi, âdem (insan) derisi gibi idi, bugün kapıda zuhûr etti.]

253- و لَسْنَ سِوَاهَا لَا وَلَا كُنَّ غَيْرَهَا وَمَا إِنْ هَا فِي حُسْنِهَا مِنْ شَرِيكَةٍ

Lügatler: لسن cem-i müennestir, nef-yi hâl için. Birinci ل te'kid içindir, ikinci ن nef-yi mâzî içindir. ما Nâfiyedir. إن mâ-i nâfiyeden sonra zâiddir.

**Mânâ:** İsimleri zikredilen o mâşuka ve mahbûbeler ve sâir sevgililer hakîkî mahbûbdan başka değildir. Onların letâfet ve güzellikleri de onun letâfet ve güzelliğinden ayrı değildir. Belki de bunların hepsi onun güzelliğinin mazharı ve aynasıdır. Ve o hazret için güzellikte bir ortak yoktur, başkalarının güzelliği onun güzelliğiden ödünç alınmadır.

چون جمالش صد هزاران روی داشت  
بود در هر زره دیداری دگر  
لا جرم هر زره را بنمود یار  
از جمال خویش رخسار دگر

[O'nun cemâli yüzbin tane yüze sahip olduğu için, her zerrede başka bir yüz oldu. Sonunda her zerreye, kendi cemâlinden başka bir yüz gösterdi Dost.]

254- كَذَاكَ بِحُكْمِ الْإِتِّحَادِ بِحُسْنِهَا  
كَمَا لِي بَدَتٍ فِي غَيْرِهَا وَ تَزَيَّتْ  
255- بَدَوْتُ لَهَا فِي كُلِّ صَبٍّ مُتَيِّمٍ  
بِأَيِّ بَدِيعِ حُسْنَتُهُ وَ بِأَيَّةِ

Lügatler: تلت و ظهرت هينة و صورة yâni تزييت (Giyindi, şekil ve sûretle zuhûr etti). Nitekim şöyle derler: تيم الحب للان demek olur. لباس للان و هينة للان yâni برى للان derler, yâni تيم الحب للان (Onu hâkimiyeti altına aldı ve aklına galip geldi) demektir.

**Î'râb:** كذاک ve حکم ya mâba'dinde olan بدت'e müteallıktır veya mahzûf تظهرت'e müteallık olabilir ki بدت onu müfessirdir. كذاک'nin müşârün ileyi geçen beyitteki mânâ-yı ittihaddır ki لسن سواها و dedikleridir. بدت'da رب, بدت'e müteallıktır. كما'da ما masdariyyedir. كمالی /86-a/ mahzûf masdarın sıfatıdır, بدوت لها بدوا كبدو حالى لى غيرها yâni demektir. Ve تزييت'in altındaki zamirler Hz.

niهاها Ve توت demektir. بدوت لها بدوا كيدو حالي في غيرها  
Mahbûbeye âittir. باءة ve ميم' e müteallıktır.

**Mânâ:** Kendi hallerini beyan ederek şöyle derler: Nasıl ki Hz. Mahbûb-i hakîkî sevgililerin görünüşünde zâhir ve mütecellî ise ve onlarla ittihâd varsa, o hazretin mahbûb olmayanlarda güzelliğiyle zuhûru gibi, onların şeklinde temessülü gibi, ittihad hükmüyle ben de onlara zâhir oldum. Sevi- len ister erkek ister kadın olsun, mağlub âşıklar kimi severse sevsinler onla- rın hepsinin mazharında görülen, ittihad hükmü îtibâriyle benim. Nitekim Hz. Mevlânâ bu hususta şöyle buyurur:

غرق عشقی أم که غرقست اندرین عشقهای اولین و آخرین

[Ben öyle bir aşka gark olmuşum ki evvel gelenlerin aşkları da benim bu aşkıma batmış, yok olmuştur, sonra gelenlerin aşkları da! M, I, 1757]

Hakîkate bakılırsa aşk, âşık ve mâşuk bir olduğu görülür, kendi cemâli- ne âşık ve hayran olan yine kendisidir. Hakikat bakımından ikilik imkânsız- dır. Beyt:

تاظن نبریکه هست این رشته دوتو یک توست خود اصل فرع بنگر تو نکو  
این اوست همه ولیک پیداست بمن شک نیست که این جمله منم لیک بدو

[Zannetme ki bu ipin iki içi vardır. Bir tane içi vardır, asıl odur, fer'e iyi bak. Bu tümüyle O'dur, ama bende zuhûr etmiştir. Şüphesiz bu, tümüyle benim, ama O'nunlayımı.]

256- و لیسوا بغیری فی الهوی لتقدّم علیّ لسبّی فی الیالی القدیمة

Lügatler: قدیمة' de murad geçen çokça zamandır.

İ'râb: لیسوا'nun ismi zamîr-i cem'dir ki uşşâka âittir, haberi بعیری'dir.

**Mânâ:** Bu beyit mukadder suâle cevap gibidir. Sanki şöyle demek lâzım geldi: Ey şeyh sen dedin ki, bütün âşıklarda zâhir olan benim. Aslında bütün mâşuklarda zâhir olan Hz. Mahbûbdur. O halde senin vücûdundan önceki âşıklara ne dersin? Bu suâle cevâben şöyle buyururlar: Benim maddî vücû- dumdan önce gelen âşıklar, bu tekaddümleri ve bir çok zaman evvel gelmiş olmaları dolayısıyla yâr sevgisinde benden başka değillerdir. Zîrâ iki vücuddan birinin ötekinden önce gelmesi bu iki vücud arasında uzaklık ve başkalık olmasını gerektirmez. Meselâ mutlak vücud mukayyed vücuddan, bâtın zâhirden önce olduğu halde, hakîkate mukayyed mutlakın aynı, zâhir bâtının aynıdır ve bunların hepsinde sâri olan Hakk'ın hüviyetidir. O halde,

bu âleme nisbetle evvel ve ahir berâberdir, sabah akşam, geçmiş gelecek ve hal gibi hususların bu mertebede tasavvuru imkânsızdır. /86-b/

257- و ما القولُ غَيْرِي فِي هَوَايَ وَ إِنَّمَا  
ظَهَرْتُ بِهِمْ لِلْبَيْسِ فِي كُلِّ هَيْئَةٍ

Lügatler: بس hicab.

**Mânâ:** Yâni âşıklar ve şaşkın hâle gelmişler topluluğu benim sevgimde benden başka değildir. Ve hakîkaten bunların vücûdunda her hey'et ve sûrette iltibas ve ihticab için zâhir olan benim.

258- فِي مَرَّةٍ قَيْسًا وَ آخِرَى كَثِيرًا  
وَ آوْتُهُ أَبَدًا جَمِيلَ بَيْتِنَةٍ

**Mânâ:** Ben bâzen Kays şeklinde göründüm ve Lübna'ya âşık oldum. Başka bir zaman Küseyyera şeklinde görünüp Azzete'nin cemâline hayran oldum, bâzen de Büseyne'nin âşığı Cemil olarak göründüm

منم موجی ازین دریا گهی شبنم مهی خیزم  
من از رفتن چه اندیشم که عین آمدن باشد  
اگر صدفبار باز آم همان دریای عمان  
من از مردن چه می ترسم که همه تاپا جانم

[O deryânın dalgası benim, yüz defa geri dönsem de aynı ummânım. Gitmekten niye korkayım ki, gitmek gelmenin aynısıdır. Ölümden niye korkayım ki baştan ayağa tümüyle canım.]

Muvahhid olanların nazarında mâlûmdur ki bu söz tenâsüh ve hulûl şâ-ibesinden, çıkma ve girme kokusundan muarrâ ve müberrâdır. Maksadı, hüviyyet-i ilâhîyenin muhtelif mazharlarda ve çeşitli aynalarda zuhûrudur. Buna göre, aynaların çokluğundan görenin çokluğu lâzım gelmez ve görenin aynaya girmesi ve onunla birleşmesi söz konusu olmaz, aynadaki fevkalâde güzellik görenindir, başka değildir.

و ما الوجه الا واحد غير انه  
إذا انت أعددت الرايا تعددا

(Yüz (zat) ancak bir tanedir, Fakat sen aynalarda müteaddit olarak görüyorsun)

## 259- تَجَلَّيْتُ فِيهِمْ ظَاهِرًا وَاحْتَجَيْتُ بَاطِنًا بِهِمْ فَاعْجَبْتُ لِكَشْفِ بَيْتُرَةٍ

**Lügatler:** باطنًا بهم فاعجبُ لكَشْفِ بَيْتُرَةٍ emir fiildir. مسترة ما يستر به derler. تجلّيت Hâ-i mühmele ve cim ile de câizdir. ظاهرا ve باطنًا hâliyet üzere mansubdur.

**Takdîr-i Mânâ:** Ben bu âşıkların vücudlarında zâhir olarak âriflere tecellî eyledim ve bunların sûretiyle bâtın olarak gizlendim ve perdelendim ki gaflet ehli ve kesret erbâbı bunları benden başka sanırlar. Ey Hak yolunun sâliki benim gizlilikle birlikte zuhûruma şaşmaz mısın? Zîrâ zuhûr ve bütün birbirine zıddır, bilhassa tek halde olunca (bunlardan biri bulunup diğeri bulunmayınca) şaşkınlık konusu olur.

## 260- وَهْنٌ وَهُمْ لَا وَهْنَ وَهُمْ مَظَاهِرُ لَنَا بِتَجَلِّيْنَا بِحُبِّ وَ نَضْرَةٍ

**Lügatler:** هَم Cem-i müennes için zamir-i merfû-ı munfasıldır. هم Cem-i müzekker içindir. وهن Zaaf demektir. وهم Galat ve şüphe demektir, şüpheden kuvvetli zandan zayıftır. نضرة Güzellik, revnak ve taravete denir.

**İ'râb:** /87-a/ هَم وَهُمْ وَهُمْ مَظَاهِرُ لَنَا بِتَجَلِّيْنَا بِحُبِّ وَ نَضْرَةٍ mübtedâ, ر هَم وَهُمْ مَظَاهِرُ haberidir. لا وهن وهم لا ضعف غلط و شبهة يانی mu'tarızâdır, yâni mübtedâyyla haber arasında cümle-yi mu'tarızâdır, yâni mânâsınadır. نضرة و نضرة de leff ü neşr vardır.

**Mânâ:** Meşhur mâşukalar, zikredilen ve edilmeyen şevk dolu âşıklar, kendilerine sevgiyle, güzellik ve tarâvetle tecellî ettiğimiz için zaaf, vehim ve galat söz konusu olmaksızın hepsi bizim mazharımızdır. Yâni aşk ve muhabbetle âşıklara tecellîmiz ve güzellik ve letâfetle de mâşuklara tecellîmiz olduğundan bunların hepsi bizim mazharımızdır ve gerçekten başka değildir.

هر نقش که بر تخته همتی پیداست  
آن صورت آنکس است که آن نقش آرامت  
دربای کهن که بر زند موجی نو  
موجش خاند در حقیقت دریاست

[Varlık sahasında zuhûr eden her nakış, o nakış çizip süsleyenin sûretidir. Eski deryâ yeni bir dalga vurur, ona dalga derler, oysa hakîkatte deryâdır.]

## 261- فَكُلُّ فَتَى حُبُّ اَنَا هُوَ وَ هِيَ حَبٌّ كُلُّ فَتَى وَ الْكُلُّ أَسْمَاءُ لَيْسَةَ

**Lügatler:** لَيْسَةَ "mahbûb" ha'nın kesresiyle. صاحب عبة يانی فتى حب müennesidir. لَيْسَ Kesre ile "giyilen şey" demektir. Bâzıları Kâbe ve hevdece örtülen örtüdür demişlerdir.

**İ'râb:** Açıktır.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, mâşukalar ve mağlûb âşıklar bizim mazharımız olunca, bu durumda muhabbet sâhibi olan her muhib ve tâlib benim ve ben oyum, kezâ o hazret bütün âşıkların ve gençlerin mahbûbudur, mahbûbların ve muhiblerin hepsi kendileriyle gizlenen örtü ve elbiselerdir.

آفتابی در هزاران آبنگینه تالعه  
پس بر نک هر یکی تابی عیان انداخته  
جماه یک نورست لکن رنگهای مختلف  
اختلالی در میان این و آن انداخته

[Bir güneş bir tane aynada parlamış. Sonra her birinin renginde açıkça zuhûr etmiş. Hepsini bir ışıktır ama renkleri çeşitlidir, (bu farklılık) bunun ve onun arasına ihtilâf atmıştır.]

262- أَسَامُ بِهَا كُنْتُ الْمَسْمَى حَقِيقَةً وَكُنْتُ لِي الْبَادَى لِنَفْسٍ تَخَفْتُ

Lügatler: إسام, اسم'un cem'idir. اسمی İsimle tesmiye olunan zat. تخفت: احتیج: نجات  
مَانَسْنَا. مَانَسْنَا. مَانَسْنَا. مَانَسْنَا.

İ'râb: اسم aslında اسمی idi. Ye üzerine zamme ağır geldiğinden, ye'nin zammesi selbolunup sonra ye hazfolunur ve tenvin mâ-kabline verilir.

**Mânâ:** O isimler elbisesi sebebiyle ben hakîkaten müsemma oldum ve vahdet-i zâtımla örtülen, sıfatlarımın cem'iyyetiyle gizlenip perdelenen nefsim ben bana zâhir oldum. O halde bu sûretler o hazretin isim ve sıfatlarıdır ve küllün müsemması değildir, vücûd-ı mutlak olması ve cemi'yyeti îtibâriyle ancak o hazretindir. Ve mezkûr ittihad cihetinden ve hakîkate nazaran, muhibler ve mahbûbların hepsi şahısları ve isimleri benim isimlerim ve işlerimdir, başka değildir. /87-b/ Beyt:

معشوق و عشق و عاشق هر سه یکیست اینجا  
چون وصل در ننگجد هجران چه کاردار

[Burada ma'şûk, aşk ve âşık birdir. Buraya vuslat bile sığmaz, hicrânın (ayrılığım) ne işi olabilir?]

263- وَمَا زِلْتُ إِيَّاهَا وَ إِيَّايَ لَمْ تَزُلْ وَ لَا فَرَقَ بَلْ ذَاتِي لِذَاتِي أَحَبَّتْ

Lügatler: Açıktır.

Bu beyitte mertebe-i asla îşâret buyururlar. Ezelde "Al-kan Allah ve lâ yekn meşî" Allah vardı O'nunla bir şey yoktu" sıfatıyla muttasıf ve kenz-i mahfi makâmında "Bilinmeyi sevdim" ziyetiyile süslüyen o hazret nasıl ise, "Şimdi de öyledir, yok olmadı ve yok olmaz" yine zâtını, nisbetlerini ve isimlerini sevmekten hâli değildir.

**Mânâ:** Dâimâ ben O'yum; ben o olmaktan ve o ben olmaktan zâil olmadım, aramızda fark yoktur, belki de zâtım zâtımı sevdi.

Şâir bu beyti cem' lisânıyla söylemiştir. Ehl-i hakikat mezhebinde bu câizdir. **إيها** buyurmaları vücûd-ı aynînin zâhirine işârettir ki, ezeli ilme ve vâhidiyyet mertebesine nisbetle sübût-ı dâimîdir. **لم تزل** Sözüyle vücûdun bâtınına işâret buyururlar ki bu mahbûbun zât-ı akdesidir ve değişmekizin esmâ ve şûnun kendisi olmaktan hâlî olmadı. Bu husuta Hz. Müeyyedüddin el-Cendî şöyle buyurur:

البحر بحر على ما كان في قدم  
لا يحجبك اشكال بشاكلها  
أن الحوادث أمواج و انفجار  
عن تشكل فيها فهي استار

[Eskiden beri deniz denizdir, hâdiseler ise dalgalar ve nehirler mesâbesindedir. Şekiller onun sûretiyle, ondaki şekillenışı görmene engel olmasın.]

**264- و ليس معي في الملك شيء سواي والمعية لم تخطر على المعية**

**Lügatler:** **المع** zeki mânâsınadır. Nitekim **المع** فلان derler, yâni موقد (Zeki, parlak zihinli). Asmaî'den **المع** soruldu, cevâben dedi ki: **المع** الذي يظن بك الظن كمن قد رأى [“Maî” o kimsedir ki, görmüş ve işitmiş gibi sende bir şeyin mevcûdiyetini düşünür.]

“Maıyyet” iki kısımdır. Biri zatla maıyyet, öteki sıfatlarla maıyyettir. Zatla maıyyet memnû'dur. Zîrâ ortaklık ve hulûlü gösterir. Sıfatlarla maıyyet câizdir. Nitekim Kur'an'da **وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ** (Hadîd 57/4). “Nerede olursanız olun O sizinle berâberdir”, yâni **بعلمه و قدرته** (İlmiyle ve kudretiyle).

این معیت ننگجد در بیان  
نی زمان دارد خبر زو نی مکان

[Bu maıyyet (Allah'a yakınlık) açıklamaya sığmaz. Ne zamanın ondan haberi vardır, ne de mekânın.]

Şâirin nefyettiği maıyyet, maıyyet-i zâtîdir. Zîrâ zâtı ile kâim olan sâdece zât-ı hakîkîdir. Eşyânın zatlarının hepsi, O'nun işleri ve isimleridir, O'nunla kâimdirler ve yok olmaya mahkûmlardır, sâdece O'nun zâtı hariçtir. O halde iki zâtın berâberliği nasıl tasavvur edilebilir.

Buyururlar ki, bu vücud mülkünde benimle benden başka bir şey yoktur ve maıyyet benim zihnime doğmaz veya zekî ve parlak zihinli kimseler maıyyeti kabul etmez.

Âyet-i kerîmede olan maıyyet, sıfat berâberliğidir ki hakîkati değiş-tirmez. Nitekim bu berâberlik ve yakınlıktan Hz. Ali (kv) şöyle haber verir: لا بمزايلة وهو مع كل شيء لا بمقارنة وعين كل شيء لا بمزايلة "O mukârenet (yakınlık) olmaksızın her şeyle berâberdir ve müzâyele (birbirinden ayrılma) olmaksızın her şeyin aynıdır". Bu maıyyeti de ancak erbâb-ı şühud anlar.

زين معيت در نيابد عقل و هوش  
زين معيت دم مزنا بنشين خموش  
قرب حق باینده درست از قياس  
از قياس خود ميند آنرا اساس

[Akıl ve idrâk bu maıyyeti (beraberliği) anlayamaz, bu maıyyetten bahsetme, sessiz otur! Allah'ın yakınlığı kulun mukâyesesinden uzaktır. Kendi mukâyesen (ve akıl yürütmenle) ona bir esas bağlama (nisbet etme)!]

265- وهذی یدی لا أن نفسی تخوّفت  
سواى و لا غیرى لخیّر ترجت  
266- ولا ذلّ إخمالٍ لذکری توقعت  
ولا عزّ إقبالٍ لشکری توخت  
267- ولكن صدّ الصدّ عن طعنه علی  
غلاً أولیائی المنجدین بنجدتی

Lügatler: حال! داند، ترج، کورکتو. هذو ve هذو aynı mânâyadır. Makam, mevki ve şerefın düşürülmesi, yâni isimsiz olmak. توقع ümid tutmak. Aynın zammesiyle kibar mânâsına. if'al bâbından, himmetle ve kendileri için hayır istyerek halka yardım edenler mânâsına. nitekim şöyle denir: فلانا لما نجدنى بنجدته یعنی معنته لماعانتى بقوته یعنی "Ben filândan yardım istedim bana kuvvetiyle yardımcı oldu". Şecâat ve kuvvet, نمر bâbından, kişi şecâath olduğu zaman şöyle denir: نجد الرجل بنجد نعمة.

İ'râb: وهذی یدی yâni احلف و اسم takdîrinedir. ید ile kasem etmesi şu mûnâsebetledir. Yemîn edenlerin ve sözleşenlerin çoğu elele tutuşup muâhede ve muhâseme ederler. Şâir de وهذی یدی و sözüyle, lafzan sözleşme ve yemînleşmeden kinâye buyururlar. Zirâ çoğunlukla âdet el uzatmak üzere câri olmuştur. الصد الصدّ ve توقعت، ترجت، تخوّفت. لکن اباع و اعاهد لصد الصدّ de lâm mahzûf fiile müteallıktır. Yâni لکن اباع و اعاهد لصد الصدّ takdîrinedir.

**Mânâ:** Az önce şâir ittihâdı açıklayıp, hulûlü ve maıyyet bi'l-ğayrı nef-yetmişti. Şimdi bu mânâyı te'kid için buyururlar ki:

İşte benim elim; yemîn eder, ahdeder, bîat ederim, ahdimi bozmayı ken-dime büyük noksan bilirim; maıyyeti nefyettiğime ve ikiliği kaldırdığıma dâir sözümde sâdıkim. Maıyyeti nefyetmem, hulûl ve ikiliği kaldırınam mu-âhede ve mubâyaa kılmam, nefsim başkasından korktuğu veya başkasından

bir şey umduğu için değildir ki bana bu hususta bunlardan bir büyük iyilik isâbet etsin: Kezâ insanlar arasında ismimin unutulup kaybolması zilletinden korktuğu için de nefsim böyle bir şey yapmadı; halkın bana övgüsü dolayısıyla, onların kabul ve ikbâli şerefini de aramış değildir. Lâkin ben, zıd görüşlü ve muhâlif olanların, evliyânın büyüklerini kötüleyip ayıplamalarına mâni olmak için hulûl ve maıyyeti nefyedip ittihad ve vahdeti isbat /88-b/ konusunda ahd ü biatte bulundum. O büyük evliyâ ve asfiya ki duâ ve himmetleriyle, hâcetlerin yerine gelmesinde ve belâların def'inde halka yardımcıdırlar. Ayrıca Hakk'ın bana verdiği benim şecâat ve kuvvetimle de bu işler olur ve ben bu mânevî kuvvetle bunlara yardım ederim.

## 268- رجعتُ لأعمالِ العبادةِ عَادَةً و أعددتُ أحوَالَ الإِرَادَةِ عُدَّتِي

Lügatler: إعداد: Hazır ve âmâde kılmak. عدت: Aynın zammesiyle, matlûba tevassul için müheyâyâ olan âlettir.

İ'rab: لأعمالِ de lâm الی mânâsınadır. عدلة Ya mef'ûlü lehtir veya temyîziyet üzere mansubdur. عدت, أعددت'nün ikinci mef'ûlüdür. رجعت, رجعت üzerine mâtuftur. رجعت hakkında birkaç görüş vardır. Bâzı şârihler mukassem aleyhtir demişlerdir ki, bunun pek ilgisi yoktur. Bâzıları, mahzûf şartın cezâsıdır demişlerdir ki, bundan sonra gelen dokuzuncu beyit من حلت عن قولى انا هي bu mânâyâ karînedir veya من حلت عن قولى veya mukaddem cezâ olabilir. Cezâyı şartın üzerine câiz kılanlara göre bu böyle olabilir veya cümle-i müste'nife olup ittihad ve tevhid mertebesinden bu mertebeye dönüş, müridlerin eğitimi ve sâliklerin kemâle erdirilmesi için olabilir. Zîrâ ekseri kemal ehlinin farzlardan alâkayı kesip nâfilelerle meşgul olmaları tâliberin öğretimi ve sâliklere vaziyeti anlatmak içindir. Yoksa kendilerinin ona ihtiyaçları kalmamıştır. Nitekim şöyle denir: "طلب الدليل بعد الوصول الى المدلول قبيح و ترك الدليل قبل الوصول الى المدلول قبيح: Medlûle ulaştıktan sonra delil istemek çirkindir, medlûle ulaşmadan delili terk etmek de çirkindir"

Hız. Mevlânâ bu mânâyâ uygun olarak şöyle buyururlar:

بهر تعلیمت ره مر خلقرا

رفتم سوى نماز و آن خلا

من ندانم کرد خویش از نور فرق

من چو خورور شدیم درون نور غرق

[Ben nurlara dolmuş, garkolmuş bir güneşim. Kendimi nurdan ayıredemiyorum.

O halvete girmem, namaz kılmam, halka öğretmek için. M, III, 2408-2409]

**Beytin mânâsı:** Ben ne zaman nihâyet-i mertebemin zirvesinden başlangıç çukuruna döner ve inersem, âdet için başlangıç hâlindeki dostları irşad maksadıyla nâfile ibâdetlere dönerim. İrâde ahvâlini vuslat ve yakınlık âleti



ve vahdeti müşâhede sebebi olarak hazır vaziyete getiririm. Ki bunlar hidâ-yet ehlinin vazîfesidir. Gerçekte benim bu amellere ve ahvâle ihtiyâcım yoktur. Hz. Mevlânâ buyurur:

وز دلیل و راهشان باشد فراغ	واصلانرا نیست جز چشم و چراغ
گفت هر فهم اصحاب جدال	گر دلیلی گفت آن مرد وصال
گرچه عقلش هندسه گیتی کند	هر طفل نو پدر تی تی کند
کر الف چیزی ندارد گوید او	کم نگردد فضل استاد از علو
از زبان خود برون خواهد شدن	از بی تعلیم آن بسته دهن

[Menzile ulaşanlara gözden, ışıktan başka bir şey lâzım değil. Onlar kılavuzdan da kurtulmuşlardır, çölden de.

Eğer o vuslat eri bir delil getirirse henüz mücâdele içinde bocalayanlar anlasınlar diye getirir.

Baba, küçük çocuğuna onun dilince "Ti, ti" der; akı, âlemi ölçüp biçse bile!

Üstad "Elifte bir şey yok" dese fazîleti eksilmez, yücelikten düşmez.

Henüz dil bilmez câhile bir şeyler öğretmek için kendi dilini terk etmek gerekir. M, II, 3313-3317]

## 269- وَعُدْتُ بُنْسُكِي بَعْدَ هَتَكِي وَ عُدْتُ مِنْ خَلَاةِ بَسْطِي لِأَلْقَابِ بَعْفَةِ

**Lügatler:** عُدْتُ: عاذ , يعود , den, yâni ibâdet. نك . إلجت و تعلق . عُدْتُ: عاذ , يعود , den, Efta . Nefs-i şehvetlere uymaktan men etmek, ittikâ ve zâhidlik etmek.

İ'râb: عُدْتُ üzerine mâtuftur. عُدْتُ: عاذ , يعود , den, Efta . Nefs-i şehvetlere uymaktan men etmek, ittikâ ve zâhidlik etmek.

**Mânâ:** Allah'ın haramlarını yırttıktan sonra ben ibâdetime sığındım, başımla ilgili olan izardan soyunmadan (hal'-ı izar) takvâ ve iffet sebebiyle olan inkıbâza (kabz hâline) döndüm.

## 270- وَ صُمْتُ نَهَارِي رَغْبَةً فِي مَتُوبَةٍ وَ أَحْيَيْتُ لَيْلِي رَهْبَةً مِنْ عُقُوبَةٍ

**Lügatler:** عُدْتُ: عاذ , يعود , den, Efta . Nefs-i şehvetlere uymaktan men etmek, ittikâ ve zâhidlik etmek.

**Mânâ:** Bidâyet ehlinin yaptığı gibi, ben karşılık olarak verilecek nîmetlere rağbet ettiğim için gündüzlerimi oruçlu geçirdim, uhrevî cezâlardan korktuğum için geceleri ayakta durdum (namaz kıldım).

## 271- وَعَمَرْتُ أَوْقَاتِي بَوْرِدٍ لَوَارِدٍ وَصَمْتُ لَسْمَتٍ وَاعْتَكُافٍ لِحُرْمَةِ

**Lügatler:** ورد muayyen vakitlerde âbide vârid olan ibâdet vazîfelerine denir. وارد sâlikin kalbine Allah'tan gelen makbul hâtralar ve ilhamlardır. صمت kasd demektir. اعتكاف Mescidde mukîm olmak.

İ'râb: بورد 'de ب sebebiyye. لوارد 'de lâm ta'lil için. صمت , ورد üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** Değerli vakitlerimi, ilâhî vâridat ve rabbânî ilhamlar için vird ile geçirdim. Zîrâ "Vâridât evrâdın semeresidir" denilmiştir. Kezâ vakarlı olmak ve kötülüklerden dili korumak için vakitlerimi sülûkle geçirdim. Aynı şekilde hurmet-i İslâm ve iyilerin yoluna uymak için itikâfla geçirdim.

## 272- وَبُنْتُ عَنِ الْأَوْطَانِ هَجْرَانَ قَاطِعٍ مُوَاصَلَةَ الْإِخْوَانَ وَاخْتَرْتُ عُزْلَتِي

**Lügatler:** بنت beynûnetten, mufârekat mânâsındadır. هجران Vüsûlün zıddıdır.

İ'râb: هجران قاطع lafzı söz konusu olmaksızın 'nün mef'ûlü mutlakıdır. من موصلة 'ün mef'ûlüdür.

**Mânâ:** /89-b/ Ben dostlara kavuşmayı ve ihvanla berâberliği kesip atmuş kimsenin ayrılığı gibi, vatanımdan ayrıldım ve halvet ve uzleti seçtim.

Bu üç beyitte şâirimiz, sülûkün başlangıcında tâliblere lâzım olan dört usulü dile getirdiler. Ebû Tâlib el-Mekkî rahimehullah *Kütü'l-Kulûb* 'da bu mânâyı çok güzel ifâde eder: قد اجتمعوا على ن اصول البداية و أركانها التي بها صار الابدال ابدالاً أربعة: Bidâyetin esasları ve erkânının dört olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir ki o esaslarla abdal, abdal hâline gelir. O dört şey şudur: Açlık, seherlerde uyanıklık, sükût ve uzlet"

O halde hâl ehli kişilerin bidâyet-i halde bu dört esasla kemâle erinceye kadar meşgul olmaları lâzım ve gereklidir: Sükût, açlık, seher, uzlet ve devamlı zikir تمام کار تماماً جہانرا بکند کار تمام [Dünyâdaki nâkısın işini tamamlar.]

## 273- وَدَقَّقْتُ فِكْرِي فِي الْحَلَالِ تَوْرَعًا وَرَاعَيْتُ فِي إِصْلَاحِ قُوَّتِي قُوَّتِي

**Lügatler:** Birinci قوت vavın sükûnuyla "azık" demektir. İkinci vavın şeddisiyle cehd ve tâkat demektir. تورعاً mef'ûlü lehdir. قوتی , راعيت 'nün mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Ben fikrimi ve nazarımı helâli isteme husûsunda vera' sebebiyle çok ince hâlê getirdim. Sıddîku'l-Ekber (ra) vera' hakkında şöyle demiştir: ابى

Haramdan bir kapıya uğrarım korkusuyla, helâle âit yetmiş kapıyı terk ettim” Böylesine ince eleyip sık dokuma her ne kadar şerîatin zâhiri îtibârıyla lüzumsuz ise de, nefiste vera’ mertebesini gerçekleştirmek için büyüklerin çoğu bunu tercih ederler. Zîrâ şerîatta vera’a eşdeğer bir amel yoktur. Nitekim Hz. Risâletpenah tâlibleri uyararak için buyururlar: لا يعدل بالرة شئ يحمله على ذلك “Değer bakımından vera’a denk bir şey yoktur.”<sup>43</sup> Onun için şâirimiz vera’ konusunda buyururlar ki:

Kezâ ben azık ve yemeği ancak nefsimin ibâdet vazîfelerini yerine getirmesine yetecek kadar yedim. Ondan başkasını Allah yolunda infak ettim.

### 274- وَأَنْفَقْتُ مِنْ يُسْرِ الْقَنَاعَةِ رَاضِياً مِنَ الْعَيْشِ فِي الدُّنْيَا بِأَيْسَرِ بُلْغَةٍ

Lügatler: *يسر* zenginlişer derler. *يسر* fi’l-i tafdildir, *يسر*’den gelir, “az” mânâsınadır. *بلعة* Be’nin zammeyle kâfi miktarda olan kuvvete derler.

İ’râb: *راضيا*, *انفقت*, *من العيش* , *من الدنيا* te’nin zamirinde hâliyet üzere mansubdur. *بأيسر* ya müteallıktır.

**Mânâ:** Ben kanaat hazînesinin zenginliğinden râzı olarak kâfi miktarda dünyâ maîşetini az bir şeye infak ettim. Az şeyle iktifâ, nefsin hazzı olmayıp, onun hakkıdır. *نفسك مطيبك لافرق ما* “Nefsin senin bineğindir, ona iyi davran” hadîsi bu hususta vârid olmuştur. /90-a/

### 275- وَهَدَيْتُ نَفْسِي بِالرِّيَاضَةِ ذَاهِياً أَلَى كَشْفِ مَا حُجِبَ الْعَوَائِدِ غَطَّتْ

Lügatler: *هديت* pākîze etmek. *عوائد* , *عبادة*’nin cem’i olabilir ki murad nefse âit olan hazlar ve menfaatler denebilir. Veya *عوائد*’ın cem’idir. Nitekim *لأن قادر على حرق* olan hazlar ve menfaatler denebilir. Veya *عوائد*’ın cem’idir. Nitekim *لأن قادر على حرق* (Filânın hârikulâdelere gücü yeter) denir.

İ’râb: *ذاهياً* hâliyet üzere mansubdur. *ما* Nekre-i mevsûfedir. *العوائد* *حجب* Mübtedâ, *غطت* heberidir. *غطت* Tef’ıl bâbindan fiil-i mâzîdir, fâili zamîri olup *حجب* e âittir. *مأ-ي* inevsûfe mahallen mansub *غطت*’in fâilidir, aidi ise mahzûfdur.

**Mânâ:** Nefsimi riyâzet ve mücâhede ile kötü fiillerden, zâtımı kirli ve alçak işlerden temizledim; bunu, nefsânî haz perdelerinin veya cismânî âdetlerin örttüğü hakîkatin keşfine zâhib olarak yaptım. Fergânî ma’yı zâid ve *كشفت*’i *حجب* e muzaf kabul ederek, *عوائد*’e sıfat saymış ve şöyle demiştir, yâni: *ألى*

<sup>43</sup> Tirmizi, Sıfatü’l-Kiyâme, 60.

(Bana melekût âleminin (Kشف حجاب العادات المغطية على عجان علوم عالم الملكوت و أحكامه و أسرارہ ilimlerini, ahkâmını ve esrârını örten âdetler perdesini keşfe zâhib olarak...)

## 276- وَجَرَّدْتُ فِي التَّجْرِيدِ عَزْمِي تَزُهْدًا وَ آثَرْتُ فِي سُكِّي إِسْتِجَابَةَ دَعْوَتِي

**Lügatler:** تجريد Alâyık elbiselerinden, maddî ve mânevî enellerden azmini ve himmetini kurtarmaya ve temizlemeye derler. تزهدا Yâni اظهارا للزهد او اظهارا للزهد قولاً للزهد او اظهارا للزهد تزهدا. آثرت Yâni آثرت. آثرت Yâni آثرت.

**İ'râb:** مفعول مهمل.

**Mânâ:** Ben zâhidlik gâyesiyle maddî ve mânevî alâkaları yok etme husûsundaki azmimi ve kasdımı dünyâ ve içindekileri terk etmede hâlis kıldım. İbâdet ve tâatımda duâmın kabûlünü istedim. Yâni bu ibâdetleri seçmekle duâmın kabûlünü murad ettim.

Ta رجعت (268. beyit)'den bu beyte gelinceye kadar "ebrâriyet" ve "ahyâriyet" mertebesini açıkladılar. Lâkin anılan bu mertebeler حسنات الابرار سينات المقربين (Ebrârın hasenâtı mukarrebûnun seyyiâtıdır) hükmünce, mukarrebîn ve kâmillerce hatâ ve noksanlıktır. Zîrâ her ne kadar "ebrar" ve "ahyar"a nisbetle yüksek mertebe ise de bunlar bir illetle ma'lûl ibâdetlerdir. Sırf Allah'ın zâtı için değildir. Nitekim bu mahalle uygun olarak buyururlar:

هر که محراب نماز گشت عین	سوی ایمان افتش میدان توشین
هر که شد مرشاه را او جامه دار	هست خسران هر شاهنش انجار
هر که با سلطان شود او همنشین	بردرش شستن بود حیف و غین
دست بوسش چون رسد از پادشاه	گر گزیند بوس پا باشد گناه /90-b/
کر چه سر بر پانهاده خدمت	پیش آن خدمت خطا و ذلت

[Kimin namazında mihrap ve kiblesi Ayn (Tanrı'nın zâtı, cemâli) olursa onun tekrar iman tarafına gitmesini ayıp ve kusur bil.

Pâdişâhın esvapçıbaşı olan kişinin, pâdişâh hesâbına ticârete girişmesi ziyankârlıktan i-bârettir.

Pâdişâhla birlikte oturan kimsenin pâdişâh kapısında oturması yazıktır, aldanmaktır.

Bir kimseye pâdişâhın elini öpmek fırsatı düşer de o, ayağını öperse bu, suçtur.

Her ne kadar ayağa baş koymak da bir yakınlıktır, fakat el öpme yakınlığına nisbetle hatâdır, düşkünlüktür. M, I, 1765- 1769 ]

Bu mânâyı ifâde ettikten sonra şu husûsu belirtelim: Eğer رجعت mahzûf şarta cevap olursa takdîr-i kelâm şöyle demek olur:

Eğer ben ittihad ve tevhid mertebesinden ve son makamdan en alt başlangıç makâmına inip başka ebrar ve ahyar gibi maıyyete, âşık ve mâşukun, muhib ve mahbûbun, âbid ve mâbudun ikilik ve ayrılığına râzı olursam, mezkûr noksanların hepsini kendimde bulundurup bu illetli amellere ve şâibeli fiillere dönmüş olurum ve tevhid ve ittihad inancımın ayrılmış olurum. Bizim gibi muhakkıkları ilmin kemâli ve Hak müşâhedesini gerçekleştirmişken hulûl, maıyyet ve ikiliğe inanmaktan ve bu minval üzere illetli ameller ve şüpheli işlerle meşgul olmaktan Allâh korusun. Aksine *قُلْ إِنَّ صَلَاتِي* رَبِّ الْعَالَمِينَ (En'am, 6/162). "De ki şüphesiz namazım, kurbanım, hayâtım ve ölümüm yalnız âlemlerin Rabb'i olan Allah'a âittir" âyeti gereğince ibâdetler, tâatler, riyâzetler, mücâhedeler, dualar, münâcâtlar hattâ harekât ve sekenâtlarımız, her durumda o zât-ı mutlak içindir.

Şöyle de düşünülebilir: Bu beyit sonrakine şart olabilir ve رجعت bütün tevâbiyle cezâ olur.

### 277- مَتَى حَلْتُ عَنْ قَوْلِي أَنَا هِيَ أَوْ أَقْلٌ وَ حَاشَا الْمُتَلَّى إِنَّهَا فِي حَلَّتْ

**Lügatler:** حلت حلال, بحول, حول, حولا ve حولانا'den nefs-i mütekellimidir. حلت حلال'den fiil-i mâzîdir.

**İ'râb:** متى şart mânâsı taşıyan bir kelimedir. حلت şart fiili. أنا Birinci kelimenin makûlüdür. حاشا المتلى Kavli ile makul arasında mutarızâ cümlesidir.

**Mânâ:** أنا Yâni "Ben oyum ve ondan başka değilim, ikilik ve başkalık yoktur" sözümün ve "Şüphesiz o hazret bana hulûl etti" deyişimden ne zaman ayrılırsam, ben o illetli ve mezkûr ibâdete dönerim. Hâşâ ve kellâ, bizim gibi muvahhid ve muhakkıklar tevhid ve ittihad sözünden ayrılınsın ve bana Hak hulûl etti desin ve az önce anlatılan biçimde ibâdet etsin! Şartın nefyi cezânın nefyini gerektirir. Şart ve cezâyı te'kid için, gizlilik sırrını açıklamak ve dâvâyı isbat için buyururlar:

## 278- وَلَسْتُ عَلَى غَيْبٍ أُحِيلُكَ لَأَوْلَىٰ عَالِي مُسْتَحِيلٍ مُّوجِبٍ سَلْبٍ حَيْلَةٍ

**Lügatler:** أحيلك: أحال, أحيل'den nefis-i mütekellimdir. لا, لا'yü te'kid içindir. سلب'in mef'ûlüdür ve حيلتي'ye muzafdır.

**Mânâ:** /91-a/ Ey irşad isteyen sâlik ve tâlib durumunda olan, ben ki, bu hulûlü nefyettim ve ittihad ve tevhid dâvâsında bulundum. Ben seni bu hususta anlayışı kit ve ilmi az olan perdeli vaziyetteki zâhir ehli gibi gâib bir şeye veya belirsiz bir işe havâle etmiyorum. Kezâ seni, benim gücümü kudretimi ortadan kaldıracak olan imkânsız bir işe de havâle etmiyorum.

Tahkik ehline göre o “muhal iş”ten murad, hulûldür.

هم اين وحدتيت ليك بتكرار آمد اينجا حلول كفر بود اتحاد

[Burada hulûl ve ittihâd küfürdür. Bu vahdettir ama tekrar ile geldi.]

“Hulûl” bir şeyin bir yere inmesine derler ki, zarfiyyet ve mazrûfiyyeti gerektirir. Cenâb-ı Hakk'ın muvahhidlere tecellîsini zâhir ehli ve mütekellimler şöyle zannederler: Sanki Cenâb-ı Hak bunların vücûduna iner, bunların vücûdu ve tasarrufları yok olur, Hak bunların içinden tasarrufta bulunur ve konuşur... Neüzübillah, bu mânâ küfürdür, hulûl ve nüzul bâtil ve ma'zûldür, ittihad da böyledir. Zîrâ “ittihad” mütekellimlere göre iki başka zâtın bir olmasına derler, bu da memnû'dur ve makbul değildir.

Muvahhidlere göre olan “ittihad”, farklı iki zâtın bir olması değildir. Aksine bunların birinde ittihad, mümkün ayrılık vesîlesi (mâ bihi'l-imtiyaz) olan kayıtlanmışlığının kalkmasından, kesret hükümlerinin ve imkân kayıtlarının yok olmasından ibârettir. Gerçekten mâsivâ ve mümkün olan eşyâya itlak olunan bu hükümler, kayıtlar ve izâfetler îtibârî bir şeydir. Bu hükümlerin ve kayıtların kalkmasıyla ilgili çok güzel bir örnek vardır ki, bunula meşâyîha göre olan iyice anlaşılacaktır. Örnek şu:

Denize bak, deniz hâlinde iken ona “deniz” derler. Rüzgârla dalgalanınca o denizin yüzünü değiştiren çok sayıda suya dalga ismini verirler. Halbuki aynı denizdir. Güneşin harâretiyle o su havaya çıksa ona “buhar” derler. Havaya yükselen buhar, buhâr-ı arziyye (toprağa âit buhar) ile yoğunlaşınca bulut derler. Damla hâline gelince “yağmur” derler. Havanın soğukluğuyla donarsa “kar” ve “buz” derler. Yere düşüp bir yerde birikince “ırmak” derler. Mesâfeler katedip denize ulaşıncaya taayyünât yok olur ve “deniz” derler.

Arif olan anlar ki bu görünüş ve mertebelerde sârî olan tek hakîkattir ve bu taayyünât ve izâfetler isim ve sıfatlara göredir. Vahdet-i hakîkînin kuvveti bir şeyin taayyününü yok edince, meselâ denizdeki damla gibi, o zaman farklı iki zâtın birleşmesi lâzım gelmez, /91-b/ taayyün kaydı olmaksızın zuhûru lâzım gelir. O halde hulûl ve ittihad mümkün değildir ve böyle bir inanç bâtıldır.

حلول و اتحاد اینجا محالست که در وحدت دویی عین ضلالت

[Hulûl ve ittihâd burada imkânsızdır. Çünkü vahdette ikilik dalâletin ta kendisidir.]

Bâzı âyetler ve hadisler vardır ki bunlar sanki hulûl ve ittihad mânâsını hatırlatır, meselâ *لِيُؤْمِنَ كَلِمَاتُ الَّذِينَ آمَنُوا* "Mü'min kullarının kalbinde", ما وسعت أرضي ولا *كُنْتُ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ* "Ben yere ve göğe sığmam", *بِأَنَّهَا كَانَتْ كَلِمَاتُ الَّذِينَ آمَنُوا* "Kulumun sem'ı ve basarı olurum" vb. gibi. Bunların hepsi zuhûr ve vahdetin kesrete, vücûbun imkâna, küllün cüz'e galebesi ve kesret hükümlerini kaldırmak kabîlindedir. Yoksa hakîkî ittihad değildir.

گوید آنکس درین مقام فضول که تجلی نداند او زحلول  
سیه رویی ز ممکن در دو عالم جدا هرگز نشد والله أعلم

[Bu makamda o kişi fuzûlî konuşur, o tecellînin hulûlden farkını bilmez. İki cihanda mümkün siyah yüzlülük, Allr.h daha iyi bilir, asla ayrılmadı.]

279- و كَيْفَ وَ بِاسْمِ الْحَقِّ ظَلَّ تَحَقُّقِي تَكُونُ أَرَاجِيفُ الضَّلَالِ مُخِيفَتِي

Lügatler: *كَيْفَ* 'de vav âtîfadır. *بِاسْمِ* 'de hâliyedir. *ظَلَّ* E'âl-i nâkısadan, ismi, atında gizli, *الْحَقِّ* 'a râcîdir. *تَحَقُّقِي* *تَكُونُ* 'nün haberidir, ismi ise *أَرَاجِيفُ* 'dür, bunun başına bir de muzaf takdir edilir. Yâni *نَسَبَةُ أَرَاجِيفِ الضَّلَالِ* veya *أَرَاجِيفِ أَهْلِ الضَّلَالِ* 'nün haberidir.

**Mânâ:** Bana yalancı dalâlet haberlerini nisbet etmeleri, ki kastedilen ittihad ve hulûldür, nasıl olur da beni korkutucu olur? Veya:

Nasıl olur da dalâlet ehlinin kuruntu haberleri beni korkutur? Ben Hakk'ın ismiyle mütehakkık ve muttasıf oldum. Dalâlet ehlinden murad, şekilciler ve anlayışlı olduklarını sananlardır ki, bunlar ilimlerin hakîkâtin-den habersiz buldukları için ehlüllaha hulûl ve ittihad isnad ederler. "Hak" zâtın ismidir, esmâ-i sîfâtyyeden üstündür. Bu isimle muttasıf ve mütehakkık olan bir kâmil, bütün mevcûdâtın kötüleyip ayıplamasından

değişip bozulmaz, nasıl olur da dalâlet ehlinin uydurma nisbetiyle değişir-  
ler!. Bu husuta Hz. Mevlânâ buyurur:

در ره یزدان ورین مستوی	گر همه عالم بگویندش توی
جان طاق او نگر در جفت شان	او نگر در گرمتر از گفتشان
کوه پنداری و تو برگ کھی	ور همه گگویند او را گمر هی
او نگر در دردمند از قدح شان	او نیفتد در گمان از طمن شان
گویندش با گمرهی گردی تو جفت	بلکه گمر دریا و کوه آید بگفت
یا بطمن طاعان رنجور حال	هیچ یک زره بنفتد در خیال

[Bütün âlem, ona "Sen Tanrı yolundasın, dînin doğru" dese;

O, onların lâfına güvenmez, o sözlerden gururlanmaz, onun tek camı, onlara çift olmaz.

Yahut herkes "Sen yol azıtmışsın, kendini dağ sanıyorsun ama bir saman çöpüsün sen"

dese;

Onların kınamasına aldırış etmez, onların kininden, hasedinden dertlenmez.

Hattâ dağla deniz bile söze gelse de "Sen sapıklıkla eş olmuşsun" dese;

Bir zerre bile hayâle düşmez, azıcık olsun kınayanların kınamasından elem duymaz. M,

III, 1516-1521]

280- وَهَا دَحِيَّةٌ وَفَا الْأَمِينِ نَبِيًّا  
بِصُورَتِهِ فِي بَدْوٍ وَخِي الثَّبْوَةِ  
281- أَجْبِرِيلُ قُلِّ لِي كَانَ دَحِيَّةً إِذْ بَدَا  
لْمَهْدَى الْهَدَى فِي صُورَةِ بَشَرِيَّةٍ

Lügatler: ھا tenbih içindir. Yâni la aqimə min adlil ھا demektir. ھا Fiil-i mâzîdir ھا'ın gelir. Her ne kadar ھا "erişmek" demekse de burada ھا mânâsını mutazammındır. Nitekim ھا demektir. ھا Cibril'dir. دحية Ashabdan güzel yüzlü biridir. ھا İsm-i fâildir, ya hidâyet edici veya hidâyet verici demek olabilir.

İ'râb: ھا'nın fâilidir, ھا mef'ûlüdür. ھا'de ھا iltibas içindir, ھا'ın haldir. Zamir ھا'de ھا'ın mef'ûlüdür, yâni ھا'ın mef'ûlüdür. ھا'de ھا'ın mef'ûlüdür. ھا'nin haberi ھا'dir, ismi altında gzlidir ve ھا'ın mef'ûlüdür. ھا'nin zamîri Cibril'e âittir.

**Mânâ:** Şu husûsu hulûl ve ittihâdı nefyetmek şeklindeki dâvâsına delil olarak ileri sürdüler. Hayal ve vehimle perdelenmiş olanlar bu fevkalâde misalle meseleyi anlasırlar ki Hz. Cibril'in Dihye şeklinde zuhûrundan Dihye'nin vücûduna hulûl etmesi ve onunla birleşmesi icab etmez; şöyle buyururlar:

Ey dinleyici âgâh ol, şunu hatırlatırım: Nübüvvetin başlangıcında, risâletini edâ etmekte iken bizim Peygamberimize Cebrâil Dihye sûretine bü-



rünmüş olduğu halde geldi. Ey Hakk'ın tecellisini inkâr eden kimse, söyle bana; Cebrâil, yol gösterici olan Peygamber'e beşer sûretinde ve Dihye şeklinde görüldüğü vakit Dihye-i Kelbî mi oldu? Mâlûmdur ki Cebrail Dihye-i Kelbî olmadı. Zîrâ Dihye-i Kelbî o sırada ya evinde veya ticârette bulunuyordu. Cebrail Dihye olmadığına göre, demek ki Cenab-ı Hakk'ın kul sûretinde zuhûrundan dolayı kul olması ve kul sûretine hulûl edip onunla birleşmesi lâzım gelmez. Belki temessül ve telebbüsü lâzım gelir. aşağıda geleceği üzere "telebbüs" ve "temessül" câizdir.

282- و فِي عِلْمِهِ عَنْ حَاضِرِهِ مَرْيَةَ  
بِمَاهِيَةِ الْمَرْئِيِّ مِنْ غَيْرِ مَرْيَةَ  
283- يَرَى مَلَكًا يُوحِي إِلَيْهِ وَ غَيْرُهُ  
يَرَى رَجُلًا يُرْعَى يَدِيهِ بِصُحْبَةِ

**Lügatler:** مريّة fazilet. ماهرة Bir şeyin hakikatine derler ki ماهر'nin cevâbında söylenir. مريّة Şekke (şüphe) derler.

**İ'râb:** حاضره de zamir Peygamber'e râcîdir, حاضرته de de öyledir. حاضرته Aslında حاضرته idi, izâfetele nun düştü. يوحى Alâ binâi'l-fâil okunur, fâili altında olan zamir ki مَلَك'e râcîdir. مريّة Mübtedâ ve zarf-ı mukaddem haberidir. يرعى Fiil-i muzârî meçhuldür رعاية'ten gelir.

**Mânâ:** Hz. Nebî (as)'ın ilminden, Cebrâil'in mâhiyeti hakkında, şekli olmaksızın ve görmeksizin, hazır olan ashâb-ı kiramdan görünmesinden daha fazlası ve üstünü vardır. Zîrâ o Peygamber, kendisine vahyeden /92-b/ meleği görürdü; Peygamber'den başkası ise onu insan olarak görürdü, bu da onu Resûl'le sâbit olan sohbetine riâyeten olurdu.

O halde anlaşılıyor ki Cebrâil Dihye'nin vücûduna hulûl etmedi ve ittihad vâki olmadı. Aynı şekilde Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücut'un hüviyeti bütün mazharlarda, bilhassa aynaların en üstünü olan evliyâ ve enbiyâda görününce vahdetin kesrete galebesi hükmü ile yine hulûl ve ittihad lâzım gelmez. Her ne kadar, zâhir itibâriyle perdelenmiş olanlar mahlûk görürlerse de Nebî'nin vârisi olan ârifin Hak görmesi uzak değildir. Nitekim Hz. Nebî Cebrâil olarak gördüğü halde, huzûrunda bulunanlar Dihye-i Kelbî görmüşlerdir, fark görüştedir, sâlike lâzım olan şühud gözüdür.

ديده آن دیدست که دید دوست

آدمی دیده است و باقی پوستست

[İnsan gözden ibârettir. Geri kalanı deridir. Göz de, dostu gören göze derler M. I, 1406]

## 284- ولی من اصح الرویین اشارة تُنَزَّهُ عَن رَأْيِي الْحُلُولِ عَقِيدَتِي

**Lügatler:** اصح روية. ashâbın görmeleridir. روية'den murad Peygamber (as) ve ashâbın görmeleridir. روية'den murad, Hz. Peygamber'in görmesidir. اشارة Mukaddem haberdir. ولی'de lâm الی mânâsınadır. روية'nin fâili zamîridir, اشارة'e râcîdir ve اشارة'e sıfatır.

**Mânâ:** Benim hulûl ve ittihâdı nefyettiğim iddiada Hz. Peygamber'le ashâbın görmesinden işâret vardır. Öyle bir işâret ki hulûl ve ittihad görüşünden benim inancını tenzih eyler. En doğru görme Peygamber (as)'ın görmesidir, zîrâ görülenin hakîkati ona açıktır, başkalarına örtülüdür. Çünkü o Cebrâil'i göürdü, hazır olanlar Dihye-i Kelbî'yi görürlerdi. İşte ârifler de bütün mazharlarda hulûl ve ittihadsız Hakk'ı müşâhede ederler, bilhassa kendi zatlarında. Lâkin cihânın nâ-mahremleri bu irfan ve iz'andan mahrumdurlar.

تو محرم نیستی محروم ازانی  
ره نا محرومان اندر حرم نیست  
جو در دریای وحدت گم نگشتی  
ازانت در عرفان در شکم نیست

[Sen mahrem (yakın) değİl-sin, ondan mahrumsun, nâmahremlerin (yabancıların) yolu harem içinde değİldir. vahdet deryâsında kaybolmadın, çünkü irfan incisi midende değİldir.]

## 285- و فی الذکر ذکر اللبس لیس بمنکر و لم أَعُدْ عَن حُكْمِي كِتَابٍ وَ سُنَّةٍ

**Lügatler:** Birinci ذکر'den murad Kur'an'dır. Nitekim لَا نَحْفَظُونَ ذِكْرَهُ إِلَّا لَهُ الذِّكْرُ وَإِنَّا لَهُ لَنَافِظُونَ (Hicr, 15/9). "Kur'an'ı biz indirdik ve onu koruyacak olan biziz" âyeti buna delâlet eder. İkinci ذکر'den murad "anmak ve yâd etmek". لیس Yâni Emrود لیس. ذکر اللبس لیس بمنکر. لم أَعُدْ عَن حُكْمِي كِتَابٍ وَ سُنَّةٍ izâfetle nun düşü. emrودdan, yâni انجاز حكمي اسلندا حكمين idi, سنة و كتاب'e izâfetle nun düşü.

**Mânâ:** Ey vahdet sırlarını inkâr eden, Kur'an-ı Azim ve Furkân-ı Kerim'de, Hakk'ın bu sûrette telebbüsü zikretmesi, münker ve merdud değildir. Belki âyetlerle ve hadislerle sâbittir. /93-a/ ve ben Allah'ın kitâbının ve Resûlüllah'ın sünnetinin hükümlerini çiğnemedim. Birinci olarak Kur'an'daki âyetlerden biri Mûsâ (as)'ın kıssasında geçmektedir ki, ona ateş şeklindeki bir ağaçtan tecellî buyurmuştur: فَلَمَّا أَنهَا نُوْدِي مِنَ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ (Kasas, 28/30). "Oraya gelince mübârek bölgede vadinin sağ tarafındaki ağaçtan kendisine: Ey Musa şüphesiz ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım diye seslenildi"

Neşe-i nebâtîden (bitki menşeinden) telebbüs (giyinme, görünme) câiz olunca neşe-i insânîden haydi haydi olur. Kezâ Allah'ın şu sözü de bu mâ-nâya delildir: *وَمَا زَيَّنَّا إِذْ زَيَّنَّا وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* (Enfal, 8/17). "Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı". Zîrâ Hz. Nebî sûretinde o topprağı atan hululsüz ve ittihadısız Hak'tır.

Sünnetle sâbit olana gelince: *إِشْتِنَ كَتَّ سَمِعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يَبْصُرُ بِهِ*. *إِشْتِنَ* kulağı, gören gözü..ilh. olurum". Kezâ sahih hadistir ki *إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ عَلَى لِسَانِ عَبْدِهِ سَمِعَ* رأيت ربي في أحسن صورة *إِشْتِنَ* Kezâ *سَمِعَ اللَّهُ مِنْ حَمْدِهِ* "Allah kulunun diliyle *سَمِعَ اللَّهُ مِنْ حَمْدِهِ* "Rabbimi en güzel sûrette gördüm" Kezâ *الْحَوْلَ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ* gününde değişme..." hadîsi. Bu telebbüs ve temessül husûsunda çok sayıda âyet ve hadisler vardır. Eğer sual olunursa ki aklî delillerle Hak Taâlâ bir sûrete bürünmekten (telebbüs) münezzeh değil midir? Cevap verilir ki: Hayır, bir sûrete bürünmekten münezzeh değildir, fakat sûretle mukayyet olmadan ve ona münhasır olmadan münezzeh ve müberrâdır. Zikredildiği üzere buna Kitab ve sünnet şâhittir.

## 286- مَتَحْتَكَ عِلْمًا إِنْ تُرِدْ كَشْفَهُ فَرِدْ سَبِيلِي وَاشْرَعْ فِي أَتْبَاعِ شَرِيعَتِي

**Lügatler:** *ترد* Fiil-i muzârî meczumdur, *ارادة*'ten *رد* emirdir. *ورد*, *ورد*, *ورد* 'den, "gelmeklik"

**Îrâb:** Açıktır.

**Mânâ:** Ey hakîkat sırlarının ve mârifet nurlarının isteklisi, hakîkat ilimlerinden ve mârifet sırlarından ben sana büyük bir ilim verdim ki o tevhid ilmidir. Eğer sen vicdan ve muâyene yoluyla bu ilmin keşfini istersen benim yoluma dâhil ol ve şerîatime uymaya başla ki bunlar Muhammed Mustafâ'nın şariati ve peygamber yoludur. Şerîati kendi nefesine nisbet etmesi makâm-ı Muhammedîden hikâye yoluyla. Veya kendi zamanında Hz. Muhammed'in makâmına kâim olduğu içindir. Zîrâ *الشيخ في قومه كالنبي في أمته* (Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir). O bakımdan hâdi-i şerîat olmasını kendisine isnad eylemesi câizdir. Veya "şerîatim" demekten murad, kendilerinin tarîkati olabilir ki bu da şerîat-i Muhammedînin hulâsasıdır.

<sup>44</sup> Buhari, Ezan, 52.

## 287- فَمَتَّبِعُ صَدًّا مِنْ شَرَابِ نَقِيعُهُ لَدَى فِدْعَنِى مِنْ سَرَابِ بَقِيعَةِ

**Lügatler:** صدّ aslında memdûdedir, vezne riâyeten maksûre oldu, "tatlı su" demektir. Hattâ Arabların bir darb-ı meseli vardır: ماء ولا كصدأ مرعى ولا كصدان (Sade' gibi su, Sa'dân gibi mera yoktur). Devveyi şişmanlatan bol ota denir. نقيع Suyu bol olan pınara ve kuyuya derler. سراب Çölde su gibi parlayan toprağa derler. قبة Su tutmayan ot ve kurbağa yetişmeyen geniş çöle ve düz arâziye derler, cem'î قيمان gelir.

**Î'râb:** نقيع mübtedâ, صد'ya muzafdır, haberi سراب 'dır. لدى İsim cümlesidir, mahallen mecrur سراب'a sıfattır. ف'de ف mahzûf şarta cevaptır. قبة'de ب, قى, ب mânâsınadır.

**Mânâ:** Bu beyit geçen beyitteki غى اتباع شريعتى mefhûmunu ta'lil içindir. Zîrâ kendi yüksek meşreblerini ilâhî ilimlerde, rabbânî sırlarda, ilâhî keşif ve feyizlerde bir akarsu membaina, tatlı su pınarına benzetip; fikrî ve vehmî ilimlerde, şer'î haberlerin zâhirinde kalmış olan sâir resmî ulemâyı, şekil fakihlerini, kelâmcı ve felsefecileri çöl serâbına benzeterek şöyle buyururlar: Ey tâlib kişi, ben sana emsalsiz bir ilim olan tevhid ilmini verdim, eğer bu ilmin keşfini arzû edersen benim yoluma gir. Zîrâ tatlı suyun membaı bir şaraptandır; o tatlı su ki, pınarı benim katımdadır.

Kasdedilen ilâhî ilimler, rabbanî mârifet, ilâhî sırları müşâhede, nurları müşâhede, vicdânî zevkler ve şevklerdir. Ve bu meşreb bana ve benzerlerime hasdır. Öyleyse zâhir ulemânın ilimlerinden, hakîm ve filozofların anlayışından, zeâmet sâhibi ve mütevessim fakihlerin rüsûmundan beni terk et. Onların ilimleri ve mârifetleri şuna benzer: كَسْرَابِ بَقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الطَّمَانُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا (Nur, 24/39). "Engin çöllerdeki serab gibidir, susayan kimse onu su zanneder, fakat oraya geldiğinde hiçbir şey bulamaz". Zîrâ:

علم كز هومى نشد بى واسطه  
علمهاى اهل تن اجمال شان  
او نباید هم چو رنگ ماشطه  
علمهاى اهل دل حالشان

[Ondan gelen ilim vâsıtasız olmaz, gelen ilim de süsleyici kadının yaptığı makyaj gibidir, kalıcı değildir. Beden (zâhir) ehlinin ilimleri onlara yükündür, gönül ehlinin ilimleri ise onları (gönül ehlini) taşır.]

Onun içindir ki Peygamber (as) اللهم إني أعوذ بك من علم لا ينفع "Allahım fayda vermeyen ilimden sana sığınırım"<sup>45</sup> diye duâ ve istiâze ederlerdi. استغفر الله من قول

İbn Abdilber, *Câmiu Beyânî'l-İlm*, I, 622-631.



murad, kemal sâhibi zâtın tecellîsidir. Şu münâsebetle ki, mala “mâl” denilmesi insanların fıtratan ona meyli olduğundan ötürüdür. Kezâ tecellî-i zâta bütün enbiyâ ve evliyâ fıtraten meyledicidirler ve bu husûsa muhtaçtırlar. Şu âyetlerin fehvâsınca: *أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَانًا فَأَغَىٰ* (Duha, 94/6-9). “Seni yetim bulup da barındırmadı mı? Seni şaşırılmış bulup doğru yola eriş-tirmedi mi? Seni fakir bulup zenginleştirmede mi?”

[Şârih Ankarevî bu âyetleri konuya uygun olarak şöyle yorumlar]:

Cenâb-ı Hudâ Hz. Mustafâ’ya buyururlar ki: Ya Muhammed seni Rabbin ilk zamanlarda yetim kılmadı mı? Yâni mürşidsiz, mürebbîsiz, kâbi-liyetinle tevhide inanmış buldu da, *فَآوَىٰ*: Seni iyvâ eylemedi mi? Kendi vah-dâniyet-i cem’ine ki bu makam başında ve sonunda senin hakîkatine has kılınmış bir makamdır. *وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ*: Ve seni Rabbin kesret mertebesinde şaşkın bulup hakîkî vahdete hidâyet eyledi ve de seni âyil ve muhtaç bulup zât tecellîsiyle ganî kıldı. O halde ey dürr-i yetim, bu mertebe sana ve senin vârislerine verildi. /94-b/ Senden önceki nebîler ve velîlerden her kim bu makâmı arzû ettiyse ona *وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ* “Yetimin malına yaklaşmayın!” (En’am, 6/152) hitâbının mefhûmu ulaşıp bu arzûdan nehyolundu.

Meselâ Hz. Mûsa (as), bu mertebeyi ve bu görmeyi Hak’tan ricâ edip dedi ki: *أَنْظِرْ إِلَيْكَ* (Rabbim zat olarak bana kendini göster), *من حيث الذات أُرِي* “Ben sana bakayım” Bu tecellî Hz. Muhammed’e mahsus olduğundan *لَنْ تَرَانِي* “Beni göremezsın” hitâbıyla men’ olundu. Rivâyet edilir ki, bayıldıktan sonra ayılıp kendine gelince Cenâb-ı Hak’tan şöyle hitab buyruldu: *يا موسى ليس ذاك* (Ey Mûsâ, bu senin için değildir. Bu, senden sonra gelecek olan Yefim’indir). Mûsâ bu mânâyı anlayınca tevbe ve inâbete yönelip dedi ki: *سَبِّحْكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ* (Araf, 7/143). “Ya Rabbi, münezzehsin. Sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim” Yâni ben seni bu rü’yetle görmeden ve sana vâsıl olmadan seni tenzih ederim, anlaşıldı ki, o kimseye bu mertebeyi mü-yesser ve mahsus kıldın ve ben heves ettiğim mertebeden döndüm. Ben bu mertebenin Hz. Muhammed’e mahsus olduğuna inananların ilkiyim. Şâirin *كف يد صدت إذ تصدت* buyurması bu mânâyı işârettir.

## 290- و ما نالِ غَيْرِي مِنْهُ شَيْئاً سِوَى فِتْيِ عَلَى قَدَمِي فِي الْقَبْضِ وَ الْبَسْطِ مَا فَتِي

Lügatler: ما في, ما زال, ما انفك, ما برح. civanmerd, aslında mehmüzü'l-lâm'dır. hepsi aynı mânâyadır.

İ'râb: غَيْرِي takdiren merfû, نالِ'nin fâilidir. فِ فِي takdîrine, فِ şiiir zarûreti için hemzesiz okunur. هـ'deki zamir geçen beyitte olan بَحْر'a râcîdir ki murad ahadiyet makâmıdır.

**Mânâ:** O tevhid denizinden ve benzersiz makamdan verâset yoluyla, benden başka bir kimse bir şeye nâil ve vâsıl olamadı. Meğer ki fütüvvet sâhibi ve mürüvvete mazhar olan müstesnâdır; o fütüvvet sâhibi ki kabzda ve bastta, celâl ve cemâlde, zevk ve hâlde mutâbaat yoluyla ayağını ayağımdan ayırmadı; kahır ve lütuf nezdinde müsâvi olup benim gibi zat ve sıfatlarını Hakk'ın zat ve sıfatlarında ifnâ eti. Bu durumda o kâmil de benim vâsıl olduğum ahadiyyet mertebesine ve makâm-ı Muhammedî'nin sırlarına vâsıl olur. Demek istedikleri husus *فَإِنْ آمَنُوا بِحِسْلٍ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اجْتَدُوا* (Bakara, 2/137). "Sizin inandığınız gibi inanmış olsalar, doğru yolu bulmuş olurlar" âyetindeki gibi olur. Yâni "fütüvvet sâhibi", benim gibi sülûk ederse o da benim gibi hakikat-i Muhammediyyenin varisi, esrâr-ı ahmediyyenin mazharı olur demektir.

## 291- فَلَا تُعْشَ عَنْ آثَارِ سَيْرِي وَ اخْشَ غَيْنَ اِبْتِئَارِ غَيْرِي وَ اغْشَ غَيْنَ طَرِيقَتِي

Lügatler: /95-a/ يعشو, عشوا, يعشو, عشا: تعش /95-a/ den müştaktır, zayıf gözle ateşin varlığından anlasan عشوت الى النار dersin. Ondan başkasına dönünce de عن ile عشوت عنه dersin. Nitekim Allah Taâlâ'nın sözünde şöyle gelir: *رَمَنَ يَعَشُ عَنْ ذِكْرِ الْوَيْحَانِ يُفَكِّرُ لَهُ شَيْطَانًا* (Zuhruf, 43/36). "Rahman olan Allah'ı görmemezlikten gelene bir şeytan arkadaş ederiz" Yâni *ومن يعاصي و يهرص* (Kim görmezden gelir ve yüz çevirirse) takdîrine, burada kastedilen bu mânâdır. *واغش* 'ten emirdir. *اغش* 'dan emiridir, ityân (getirme) mânâsınadır.

İ'râb: غَيْنَ 'de ف mahzûf şarta cevaptır. غَيْرِي'nün mef'ûlüdür, عَيْنِ ise غَيْرِي'nin mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Durum bu ise, yâni Hakikat-i Muhammediyye mertebesine sâdece ben ve benim gibi kabz ve bastta ayağını ayağıma koyup sülûk eyleyen nâil olduğuna göre, ey sâlik ve tâlib sen de benim seyrimin eserlerinden makam ve menzilimin sırlarından yüz çevirip onları görmezlikten gelme. Benden başkasına uymanın hicâbından kork ki, benden başkasına uymak hak da

olasa hicâb-ı rakikdir ve benim yoluma gel ki, bu yol Hz. Risâletpenâh'ın yoludur. Hz. Nâzım (İbn Fârız) bu beyitlerde mertebe-i Muhammediyyenin tercümânı olmuştur. Bu mânâyı ortaya koymak kemâl-i verâsetini gösterir. Gerçekten Hz. Muhammed'in yolundan başkasını seçmek Hakk'a ulaşmada hicâbın ta kendisidir ve vücûd-ı mutlaka perdedir. Bu beyitte bolca tecnis sanatları vardır.

## 292- فُوَادِي وَ لَاهَا صَاحِ صَاحِي الْفُوَادِ فِي وَ لَآيَةِ أَمْرِي دَاخِلٌ تَحْتَ إِمْرَتِي

**Lügatler:** صح de ف ta'lil içindir. وادی Beyâbân (kır, çöl) demektir. صح Münâdâ-yı murahhamdır, nidâ harfi mukadderdir. Takdîri: صح یا صحی demektir. صحو'den. صحو Bulutun gitmesi, semânın sâfilîğine derler. صحی فُوَادِ a muzafdır ve صحی'ye sıfattır. صحی صافی الْفُوَادِ Mânâsınadır. امرءة Hemzenin kesresiyle mülk ve hükûmet mânâsınadır veya emirden bir nevi demektir.

**Îrâb:** وادی, mübtedâ, ولاية, فِي haberidir, داخل ikinci heberidir.

**Mânâ:** Sana benim yolumdan yüz çevirme ve tarîkîma tâlib ol deyişimin sebebi şudur: Ey kalbi temiz olan arkadaşım, o hazretin muhabbet vâdîsi قُلْ إِنَّ اللَّهَ فَائِضٌ بِكُمْ اللَّهُ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ (Al-i İmran, 3/31). "Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin" fehvâsınca benim ülkemdedir, benim mülküme ve tasarrufuma dâhildir. Bana tam bir şekilde ittibâ olmadıkça Hakk'a muhabbet sahil olmaz. Bu beyitte halkın efendisi olan Peygamber'in mertebesini îzah eder ve Hakîkat-i Muhammediyyenin mazharı olarak o hakîkatin sırlarını ve ahvâlini bildirir.

## 293- وَ مَلِكُ مَعَالِي الْعَشَقِ مُلْكِي وَ جُنْدِي الْمَعَانِي وَ كُلُّ الْعَاشِقِينَ رَعِيَّتِي

**Lügatler:** ملك mîmin zammesiyle "memleket", mîmin kesresiyle tasarruf altında olan şey.

**Îrâb:** ملك de vav âtifadır ve فُوَادِي üzerine mâtuftur. جندي Haberidir. معاني Mübtedâ, المعاني haberidir. وكل Mübtedâ, رعييتي haberi.

**Mânâ:** Ey âşık ve tâlib, aşk ve muhabbetin yüce memleketi benim tasarrufum altındadır. Benim askerim ilâhî tecellîden hâsıl ilâhî mânâlar ve rab-bânî hakîkatlerdir. Bütün Hak âşıkları benim tebeamdır ve benim tasarrufum altında mahkûmlardır.



Bu beyitte “gavsiyet” ve “kutbiyet”lerine işâret vardır ki Hakk’ın velileri ve âşıkları onun tasarrufu altındadırlar.

294- فَتَى الْحُبِّ هَاقِدٌ بِنْتُ عَنْهُ بِحُكْمٍ مَنْ يَرَاهُ حِجَابًا فَالْهَوَى دُونَ رُتْبَتِي

Lügatler: نبت nefis-i mütekellimdir; بان , بين , بانا'den.

İ'râb: الحب 'nın fâilidir. ما Tenbih için. عنه 'de zamir 'e râcîdir.

**Mânâ:** Ey Hudâ'nın sırlarına tâlib olan, ben muhabbetin fenâ bulduğu bir mertebedeyim. Dikkat et ben o sevgiden ayrıldım, fakat bu mutlak değildir, sevgiyi hicab gören kimsenin sebebiyledir. Zîrâ muhabbet sıfattır ve sıfat zâtın hicâbıdır. Kezâ muhabbet bir seven bir de sevileni ister, dolayısıyla ikiliği gerektirir. Benim ulaştığım ahadiyyet mertebesinde ise ikilik ortadan kalkmıştır. Bu mertebede seven sevilenin aynı, sevilen de sevenin aynıdır. Hal böyle olunca sevgi ve muhabbet benim mertebemden aşağıdır.

295- و جَاوَزْتُ حَدَّ الْعَشْقِ فَالْحُبُّ كَالْقَلْبِي وَعَنْ شَأْوِ مِعْرَاجِ اِتِّحَادِي رِحْلَتِي

Lügatler: نبت buğz demektir. غاير غايت ve nihâyete derler; شاء , شاءا'den, مع bâbından.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Ve ben aşk ve muhabbetin sınırını da geçtim, o yüzden bana şimdi muhabbet buğz ve düşmanlık gibidir. Zîrâ muhabbet, sevenle sevilen arasında bir nisbettir, dolayısıyla muğâyeret kuruntusunu gerektirir. Muğâyeret sıfatı bir yönden gizli şirkettir. /96-a/ Gizli şirk hakîkî muvahhide buğz olur. Her ne kadar muhabbet bütün mertebelerden yüksek ise de, ıtlak mertebesine ve ahadiyyet mertebesine nisbetle aşağıdır. Zîrâ bu mertebede olan, seveni sevilenin aynı görür. Aşk ve muhabbet mertebesinde olan ise, hakîkî mahbûbu başka zanneder. İşte bu yönden vahdet mertebesinde olanlara göre aşağıdır.

و عن شأو مِعْرَاجِ اِتِّحَادِي رِحْلَتِي 'ye müteallıktır. عن sonraki رحلتی 'den hal olur.

**Mânâ:** Ben ittihad mi'râcının sonundan göçerken aşk sınırını geçtim. Zîrâ ittihad bile bir yönden cem'ül-cem' mertebesinde olanlara nisbetle hicabıdır.

## 296- فَطَّبَ بِالْهَوَى نَفْسًا فَقَدْ سُدَّتْ أَنْفُسُ الْعِبَادِ مِنَ الْعِبَادِ فِي كُلِّ أُمَّةٍ

**Lügatler:** ساد: سدت. يود: ساد. سادة'den muhatâb sîgasıdır. عِبادِ'nin fethasıyla olursa ef'al-i tafdildir. نَفْسًا'ten eğer ف'nin zammesiyle okunursa انْفُسُ'tün cem'idir. عَاد Aynun zammesiyle عَابِد'in cem'idir.

**İ'râb:** فاطم 'ta ف mahzûf şartın cevâbidir. ف'te ف ta'lil için, ف temyîziyet üzere mansubdur.

**Mânâ:** Bana tam bir şekilde uyar ve sözümü iyice dinlersen, sevgi ve muhabbet sebebiyle nefsin iyi olur. Zîrâ muhakkak ki sen, bütün topluluklarda âbidlerin en iyisine ve zâhidlerin en üstününe efendi ve büyük oldun. Çünkü âbidler, zâhidler, sâlikler ve nâsikler her ne kadar ibâdet ve tâat îtibâriyle üstün iseler de âşıklar ve âriflere göre aşağıdırlar.

سير عارف هر دمى تا تحت شاه سير زاهد هر مهى يك روزه راه

[Ârif, her an pâdişâhın tahtına kadar ulaşır, zâhidse yürür yürür, bir ayda tam bir günlük yol alır. M, V, 2180]

آن ز عشق جان دوید و این ز بیم عشق کو و بیم کو فرقى عظيم

[O halayık can sevgisiyle koşmuştı, bu korkusundan koşuyordu. Aşk nerede, korku nerede? Aralarında ne kadar fark var! M, V, 2179]

## 297- وَفَزَّ بِالْعُلَىٰ وَافْخَرَ عَلَىٰ نَاسِكِ عَلَاً بظَاهِرِ أَعْمَالٍ وَنَفْسٍ تَزَكَّتْ

**Lügatler:** مَانَسِك: emanâsık'den, انْفَسَ: naz, انْفَسَ: emanâsık'den. İkinci علا fil-i mâzîdir. سَاطِعًا'den.

**İ'râb:** بظواهر' de ب, علا'ya müteallıktır.

**Mânâ:** Ey Hak yolunun sâliki, muhabbet ve aşk sebebiyle yüksek makamlar elde et. Ve yine bu sebeple zâhir amellerle, iyi işlerle, rezâletlerden ve kötülüklerden temizlenip arınan nefisle âlî dereceye yükselmiş olan âbidlere karşı da /96-b/ İftihar et.

## 298- وَجُرْ مُثْقَلًا لَوْ خَفَّ طَفٌّ مُوَكَّلًا بِمَنْقُولِ أَحْكَامٍ وَمَنْقُولِ حِكْمَةٍ

**Lügatler:** سَاكِل: Sakl demektir. عَاب و تجارز Yâni تجارز'dan emirdir. عَجَز: Ezz addedici. عَف Fil-i mâzîdir, hafif sebük ve yeyni. طَف Fil-i mâzîdir. عَفْس Eksik tartmaya derler.

İ'râb: جز مراتب من عد تقبلا اعماله (Amellerini ağır sayanın mertebelerini aş) takdîrine. Veya مفضلا nez'-ı hâfidiyyet üzere mansub olabilir. Yâni عن مفضل عمله (Onun amelinin ağırlığını geç) takdîrine. مفضل , مفضل'in sıfatıdır. مفضل'in sıfatıdır. مفضل, مفضل'in sıfatıdır.

**Mânâ:** Ey tâlib ve muhibb-i sâdık, amellerini ağır gören zâhid ve âbidleri aş ve geç; eğer onların amelleri hafif olsa mîzanları eksik tartar, yâni amellerde kusur ve eksiklik yapsalar cezâları noksan olur veya halkın iltifâtı veya âlem ehlinin nazarı onlara hafif olsa, amelleri ve ilimleri tamâmen bozulmuş olur. Amellerini ağır gösteren bu kimseler aynı zamanda müvekkildirler, yâni şer'î hükümlerin naklettiği şeylere ve hikemiyenin mâkûlâtına sıkıca bağlıdırlar. Hikemiyeden murad, felsefeciler ve ehl-i nazardır ki, onlar sezgi ve duyular duvarının, dar akıl ve kıyâsın mahpuslarıdır ve müşâhede erbâbının tevhid, irfan, zevk ve vicdânından bî-safadırlar, en meşhur nebînin yakîn nûrundan nâsibsiz ve ışıklanamamışlardır.

## 299- وَحَزْ بِالْوَلَا مِيرَاتٍ أَرْفَعِ عَارِفٍ غَدَا هَمُّهُ إِيثَارَ تَأْتِيرِ هَمُّهُ

**Lügatler:** ولا emirdir, حاز, حوزا, يحوز, حازا ve حوزا'den, جمع mânâsıdır. ولا Muhabbete derler. غدا mânâsıdır. هم Kasd demektir, همة ondan bir nevidir, bir şeyin tesir ve tahsili irsâl-i hâtır ve kast-ı bâtın eylemeye derler.

İ'râb: ميرات, جز, ün mef'ûlüdür. همة, غدا'nın ismi, يثار haberidir.

**Mânâ:** Ey keşif ve ıyan tâlibi; ilâhî muhabbet sebebiyle, kâmillerin en kâmilî âriflerin en ârifi, insan nev'inin en şerefli olanın yâni Habîb-i Rahman (as)'ın mîrâsını topla (ona sâhip ve hâiz ol). Enbiyânın mîrâsı ilâhî mârifetler ve ilimler, Rabbânî mükâşefe ve tecellîlerdir. Nitekim *Mesâbih'* daki şu sahîh hadis ona delâlet eder: ما ورثوا الانبياء دينارا و لا درهما وإنما ورثوا العلم فمن أخذه أخذ بحظ وافر: "Peygamberler, para-pul mîras bırakmazlar, onlar ancak ilim mîras bırakırlar, onu alan bolca nâsîblenmiş olur".<sup>46</sup> Buna göre o, öyle peygamber ki onun kasd ve himmeti (bütün gâyesi), himmetinin tesirini bol bol vermek düşüncesi /97-a/ oldu. İşte bu sağlam din ve doğru yol, onun himmetinin eseridir, binlerce insan bu sebeple Hakk'ın rahmetine, vücûd-ı mutlakın lütuf ve kerimine vâsıl ve nâil olurlar. Niteki Hassan b. Vâil o hazretin himmeti hakkında buyururlar: له هم لا منتهى لكبارها و همة الصغرى أجل من الدهر: "Onun büyük himmetlerinin sonu yoktur, küçük himmeti ise dehrden daha şereflidir"

<sup>46</sup> Buhari, İlm, 10.

### 300- وَتَهُ سَحَابًا بِالسُّحُبِ أَذْيَالَ عَاشِقِي بِوَصَلِّ عَلَىٰ أَغْلَىٰ الْمَجْرَّةِ جُرَّتْ

**Lügatler:** سحابة, سحاب, من سحاب, "çekmek" demektir. Sinin zammesiyle سحاب'ın cem'idir, "bulut" demektir. عمرة Gökteki yola derler. Farsça'daki "kehkeşan" dedikleridir.

**İ'râb:** سحاب'ın altında gizli olan zamirden haldir. اذیال Nez'-ı hâfidiyyet üzere mansubdur. جرت 'rabdan mahallen mansub, اذیال'in sıfatıdır.

**Mânâ:** Ey âşık-ı vâsıl ve ey muhakkık-ı kâmil, tevhid ve muhabbet mertebesini elde edince, tekebbürle eteğini bulutlara çekerek, yâni eteğini buluta semâya, en yüksek maksada ve yüce âleme çekerek kibirlilik göster. Âşık, kâmil, âlim, âmil olan enbiyânun seyyidi, evliyâ ve asfiyânun dayanağı Efen-dimizde olduğu gibi ki o, Cenab-ı Hak'ı ulaşmaları sebebiyle, mübârek etekleri Saman Yolu'nun üzerine çekilmişti. Kezâ sen de Hak sevgisiyle va-sıflanıp tevhid mertebesiyle ahlâklanınca, her iki âleme karşı kibirlilik ve iftihar göstererek, himmet nazarını kâinatın tozuyla tozlandırma, tahtının eteğini mümkünat kirleriyle kirletme ve herkesten el etek çekip, Hak'tan baş-kasını bilme.

جو صوفی دامن همت کشد بر طایم وحدت گریانی کند دوش فلک را عطف دامنش  
وگر در جست و جوی قربت آرد در گریان سر قد زره بر کمان قاب قوسین از کریانش

[*Sûfi, vahdet kubbesine (çadırının üzerine) himmet eteğini çekince, eteğinin şefkati feleğ-in omuzuna yaka olur. Eğer sır yakasında yakınlık ararsa, yakasından Kâbe Kavseyn yayının üzerine düşer.*]

### 301- وَجُلُّ فِي فُنُونِ الْإِتِّحَادِ وَ لَا تَحْدُ إِلَىٰ فَتَّةٍ فِي غَيْرِهِ الْعُمْرَ أَقْتِ

**Lügatler:** حد emirdir, جال, مجول, جولان, فنون'ın cem'idir. فنون Nehiydir. حد. فنون'ın emil mânâsı ifade ederse emil'ın ta'diye ettiği harfle ta'diye eder. /97-b/ فتة çok cemaate derler.

**İ'râb:** فتة'daki zamir اتحاد'a râcîdir. العمر, الفت'in mef'ûlûdûr, الفت'in altında olan zamir'ye râcîdir.

**Mânâ:** Ey sâlik ve tâlib, ittihad tabakalarında cevelân et, vahdet-i zât zirvelerinde kanat açıp uç, ittihad ve tevhidden başka konularda ömürlerini yokeden zümrenin sözlerine, işlerine ve ahvâline meyledip rağbet gösterme. Fünûn-i ittihad (ittihad tabakaları)'ndan murad, ittihadın envâi ve şûbeleridir. Birinci nev'i, vücûd-ı aynînin zâhiriyle mütehakkık olmaktadır ki "İşitmesi

ve görmesi olurum, benimle işitir ve benimle görür” mertebeleridir. Bu mer-  
tebe nefis âleminden ruh âlemine seyredip nefsinin alâkalar, engeller ve kesret-  
ten fânî kılmakla hâsıl olur. İkinci nev’i, vücûd-ı ilminin bâtırıyla müttehîd  
ve mütehakkık olmaktır. Bu makam سمع الله من حمده إن الله قال على لسان عبده سمع الله من حمده “Allah  
kulunun lisânıyla semiallahü limen hamide der” mertebesidir. Bu mer-  
tebe ruh makâmından seyredip, rûhun rûhâniyet ve murâdını ifnâ ederek ilme’l-  
yakın mertebesinde hâsıl olur. Üçüncü bir nev’i, zâhirî ve bâtnî tecellîsi  
kaydı ile mukayyed olmadan seyr edip cem’ mertebesine ulaşmaktır; هُوَ الْآتُورُ  
وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ (Hadid, 57/3). “O evveldir, ahirdir, zâhirdir, bâtıdır” mer-  
tebesidir. Buna “fenâ ender fenâ” dahî derler. En yüksek mer-  
tebe “cem’u’l-  
cem” makâmıdır ki مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى (Enfal, 8/17). “Attığın zaman sen  
atmadın lâkin Allah attı” mertenesidir. İttihad ve tevhîdin kemâli bu mer-  
tebe hâsıl olur. Bu ittihad tabakalarında âşık çalışıp mücâhede ederek, bu  
âlemleri kendi vücûdunda müşâhede etmesi gerekir. Nitekim Hz. Nâzım  
(İbn Fârız) bunu emreder; ittihad bahsi önceleri geçti.

### 302- فَوَاحِدُهُ الْجَمُّ الْقَفِيرُ وَمَنْ عَدَاهُ شَرِّدَمَةٌ حُجَّتْ بِأَبْلَغِ حُجَّةٍ

**Lügatler:** شَرِّدَمَةٌ Tâife-i kalîleye (küçük topluluk) derler. شَرِّدَمَةٌ nâstan cem’i derler. حُجَّتْ Alâ binâi’l-me’ul (meçhul)dür, غلبت demektir.

İ’rab: فو’احده’de ف ta’lil içindir veya sebebiyyedir, zamir بعد’a râcîdir, muzaf da takdir edilir. Yâni بعد’da zamir واحد’e râcîdir.

**Mânâ:** Ey sâlik, ittihad tabakalarında dolaş ve çalış veya ehline itâat ve-  
ya inkiyad edip onlardan yardım iste. Zîrâ ittihad ehlinin bir tânesi bile bü-  
yük topluluk menzilesindedir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyururlar:

هم یکی باشند وهم شش صد هزار	چون ازیشان مجتمع بینی دویار
در عدد آورده باشد بادشان /98-a/	بر مثال موجها اعداد شان
نفس واحد روح انسانی بود	تفرقه در روح حیوانی بود

[Onlardan iki dostu bir arada gördün mü bil ki onlar birdir, hem altı yüz bin.

Onların sayıları dalgalar gibidir. Onları rûzgâr, zâhîren çoğaltır.

Çokluk, rûh-i hayvânîdedir; rûh-i insânî ise birdir. M, I, 184-188]

در معانی تجزیه و افراد نیست	در معانی قسمت و اعداد نیست
-----------------------------	----------------------------

[Mânâlarda taksim ve sayı yoktur, ayırma, birleştirme olmaz. M, I, 681]



### 305- وَغَيْرُ عَجِيبٍ هَزُّ عَطْفِيكَ دُونَهُ بِأَهْنَى وَ أَنْهَى لَذَّةٍ وَ مَسْرَةً

**Lügatler:** عطف Aynın kesriyle "omuz" demektir. عطفın hareket demektir. عطفın hareketi asl-ı lügatte Böhürlenme, kibirlenerek yürüme ve yürürken salınmadan kinâyedir, böyle hareket kibirlilerin âdetidir. دون عنده mânâsına. أهنى ef'al-i tafdildir, تاہنا'dan, taam sevmeye derler. أهنى Ef'al-i tafdildir, تامة'ten, kemal-i gâyete ve aksa ve eblâğ-ı nihâyete derler

**İ'râb:** ممد'e zamir دون'de haberidir, عطفیک'e muzafdır. ممد'e râcîdir. ممد'da ب iltibas içindir.

**Mânâ:** Ey akıllı âşık o büyüklük ve ululuk sırasında büyük tat alarak ve sonsuz mutluluk duyarak omuzlarını oynatıp azametle yürümen ve böbür-lenmen garib ve tuhaf değildir. Enhâ-i lezzet (son derece tat bulma), müşâhede şarâbını ahadiyyet sâkîsinden vâsitasız olarak içmektir. Aksâ-yı meseret, vahdetin kusursuz cemâlini müşâhede edip başkasını unutmaktır. Bu mertebeye vâsıl olanın büyüklüğü ve övünmesi, şerîatte kötülenmiş olan gurur ve kibir değildir. Burada kasdedilen, bu eserlerden ve nurlu makamlarından bir eseri, irşad için veya irkârı def etmek için mahcûblara (perdelenmiş olanlara) göstermeleridir.

### 306- وَأَوْصَافُ مَا يُعْزَى إِلَيْهِ كَمْ إِصْطَفَتْ مِنَ النَّاسِ مَنْسِيًّا وَ أَسْمَاءُ أَمَّتْ

**Lügatler:** عزر ayn-ı mücmele ve zâ-i mu'ceme ile nisbet eylemek demektir. عزرو إليه Yâni كمْ ينب إليه teksir içindir, nitekim رب taklîl için olduğu gibi. اصطفى güzîde kılmak. أهتى İf'al bâbından است'den.

**İ'râb:** أوصاف mübtedâ, mâ-i mevsûfa muzafdır. Yahut ما, mevsul için olabilir. إليه'de zamir ما'ya âit olabilir ve ما'dan murad Hak Celle ve Alâ olabilir. Veyahut إليه'de zamir ittihad makamına râcî olabilir ki, mübtedânın haberidir. منسيا اسماء İsmi unutulmuş ve anılmaz olmuş kimsedir. اسماء Aslında أسماء idi, şiir zarûreti dolayısıyla hemze hafzedildi. أممت Mübtedâ, است haberidir. است'in mef'ûlü mahzûfdir. Yâni حمله سمى القدر takdîrinedir.

**Mânâ:** Hakk'ın kendisine veya ittihad veya tevhid makâmına nisbet edilen vasıfları, insanlardan ismi silinmiş, cismi unutulmuş nice kimseleri ıstifâ ve ictibâ eyledi (seçip yüce hale getirdi). /99-a/ Hakk'ın o isimleri insanlardan seçtiği kimsenin kadrini yüksek ve ismini büyük kıldı.

Eğer ۛ'dan murad ittihad olursa mânâ şöyle olur: İttihad makâmına nisbet edilen vasıflar, insanlardan ismi unutulmuş kıymeti düşük kimseleri seçip isimlerini yüksek, kadr ve kıymetlerini yüce hâle getirdi. Bu durumda أسماء, اسمت, in mef'ûlü olur ve zamir insanlardan seçilmiş olan kimselere âit olur. İttihad makâmının sıfatları, kurb-i velâyet, yakîn ilimleri, hakîkî maârif, eş-yâyı olduğu gibi görme, hârikulâdelik zuhûr etmesi, keşif, kerâmet vb. şeylerdir. Zikredilen bu husular insanlar arasında unutulup gitmiş olan çok kimseleri seçip yücelterek âlem dilinde güzel vasıflar, velîlik ve hoşâ giden kerâmetlerle anılır hale getirdi, her birinin mübârek isimlerini de bu vasıflar yüceltti. Kimine "seyyidü't-tâife" dediler, kimine "sultânü'l-ârifin", kimine "sultânü'l-âşıkın", kimine de "sultanü'l-meczûbîn" dediler. Bunların bu devlete erişmeleri tevhid ve ittihad mertebesine nâil olup onun vasıflarıyla muttasıf olmaları içindir.

307- وَأَنْتَ عَلِيٌّ مَا أَنْتَ عَنِّي نَازِحٌ      وَ لَيْسَ الثُّرَيَّا لِلثُّرَى بِقَرِيْبَةٍ

Lügatler: نازح عن نورها. بعد نازح: نازح derler, yâni ثريا. بعد ثريا. Toprak demektir.

İ'râb: Açıktır.

Mânâ: Ey sâlik, sen, senin olduğun cem' mertebesi ittihad makâmı üzere, yine benden ve benim mertebemden uzaksın. Nitekim süreyyâ yıldızı toprağa yakın değildir, uzaktır. Kezâ, ittihad ve tevhid makâmı benim makâmına nisbetle böyledir.

308- فَطَوْرُكَ قَدْ بُلِّغْتَهُ وَ بُلِّغْتِ فَوْقَ      طَوْرِكَ حَيْثُ النَّفْسُ لَمْ تَكُ ظَنَّتِ

Lügatler: طور tı'nın zammesiyle burada gâyet ve nihâyet demektir, merâtibi aliyye ve derecât-ı seniyyeden kinâyedir. طور Tı'nın fethasıyla حد mânâsıdır.

İ'râb: النفس'te elif-lâm muzâfun ileyhden ivazdır. ظنت'in zamîri النفس'e râcîdir.

Mânâ: Ey güzel sıfatlı ârif, senin Allah'ın izniyle eriştiğin, cem' ve ittihad mertebesi olan tavrın, tecellî mahalli ve münâcât makâmıdır; ben ise senin eriştiğin sınırın ve tavrın en son noktasına ve en nihâyetine ulaştım ve nâil oldum ki sen onu kavrayamazsın. /99-b/



### 309- وَحَدِّكَ هَذَا عِنْدَهُ قَفٌّ فَعَنَّهُ لَوْ تَقَدَّمْتَ شَيْئًا لَأَحْتَرَقْتَ بِجَدْوَةٍ

Lügatler: جدوة: ateş parçası.

İ'râb: حدك mübtedâ, هذا haberidir. Ayrıca هذا'nin başında nidâ harfi mahzûf olarak يا هذا şeklinde müşârûn ileyhin sâlik olması ve mübtedânın haberinin عده olması da câizdir.

**Mânâ:** Sâliklere ve müsterşidlere hitâben buyururlar ki: Ey sâlik, senin haddin şu tevhid ve ittihad makâmıdır. Bu makamda dur ve aşma. Eğer bu makamdan azıcık ileri gidersen, ilâhî tecellînin sübühâtı ve Rabbanî nur şimşeklerinin kıvılcımları seni yakar. Nitekim Allah'ın habercisi Hz. Cibril لو رحم دونت اغلة لاحترقته "Bir parmak yaklaşıyordum yanardım" buyururlar. O halde رحمه الله إمرأ عرف قدره و لم يعد طوره "Değerini bilen ve haddini aşmayan kişiye Allah rahmet eder" fehvâsınca, haddini bilip tavrını aşmamak gerekir.

نازنینی تو ولی در حد خویش      الله پامنه از حد بیش

[Nâzeninsin, nazlısın ama haddince. Allah aşkına sakın haddini aşma!]

### 310- وَقَدَرِي بِحَيْثُ الْمَرْءُ يُعْبَطُ دُونَهُ سُمُوًّا وَلَكِنْ فَوْقَ قَدْرِكَ غِبْطِي

Lügatler: غبطة reşk (kıskanma). سمو: Âlî.

İ'râb: غبطى masdardır, mef'ûlüne muzafdır. سمو Temyiziyet üzere mansubdur.

**Mânâ:** Benim değerim ve yerim, üstünlüğü ve yüceliği bakımından gibta edilen kimsenin aşağısındadır. Zîrâ imrenilen her makam, anlayış ve akılla kavranabilir demektir. Amma benim makâmım akıl sınırının ötesindedir. Lâkin benim makâmıma senin kadrinin üstünde olan değer, makam ve yer imrenmektedir. Ve bu makam, makâm-ı Hazret-i Muhammedî'dir. Hz. Nâzım İbn Fâriz, Hakikat-i Muhammediyyeye tam bir şekilde vâris oldukları için bu makamdan söz ederler:

### 311- وَكُلُّ الْوَرَىٰ أَبْنَاءِ آدَمَ غَيْرِ أُنِّي خُزْتُ صَحْوَةَ الْجَمْعِ مِنْ دُونِ إِخْوَتِي

Lügatler: صحو السؤفة istilâhında makamların onudur,

"cemden sonra fark" dahî derler. Yâni sırf vahdet görmekten halk mertebesine inip halkta Hakk'ı ve Hak'ta halkı müşâhede ederek yine vahdet-i sırf görmelerine halel gelmez.

İ'râb: كل mübtedâ, انباء haberidir. غير , لا mânâsınadır.

**Mânâ:** Bütün halk ve her insan âdemoğludur; ben hâriç, muhakkak ben /100-a/ uhuvvetimden mâada "sahv-ı cem"e sâhip oldum. Bu sahv-ı cem'in alâmetlerindendir ki, bu kulakla dahî Hakk'ın sözünü işitebilir, nitekim Hz. Mûsâ'run işittiği gibi ve her uzvu ötekinin hükmünü yerine getirebilir. Mese-lâ kulak görür, göz işitir, el koklar vb. nitekim buna işâret ederler:

312- فَسَمِعِي كَلِمِي وَ قَلْبِي مُنْبَأً      بِأَحْمَدَ رُؤْيَا مُقَلَّةً أَحْمَدِيَّةً

**Lügatler:** ف'ali Ef'ali den, muhber mânâsına yâni ihbar olunacak yer. ف'ali Ef'ali taf'dildir, ف'ali Ef'ali den, muhber mânâsına yâni ihbar olunacak yer. ف'ali Ef'ali taf'dildir, ف'ali Ef'ali den, muhber mânâsına yâni ihbar olunacak yer. ف'ali Ef'ali taf'dildir, ف'ali Ef'ali den, muhber mânâsına yâni ihbar olunacak yer.

İ'râb: ف ta' il için. سمى mübtedâ, كليمى haberidir. قلبى Mübtedâ, منبا haberidir.

**Mânâ:** Ey âşık ve ârif, ihvânım arasında ben sahv-ı cem'a sâhip oldum. Zîrâ benim kulağım benim lisânımdır, hem Hakk'ın kelâmını idrak eder hem bana söyler. Benim kalbim Hz. Ahmed'e mensub olan gözümün görüşünün fevkalâde üstün oluşunun haber verildiği yerdir. Şu şekilde ki, benim Hz. Ahadiyyeti görüşüm, Hz. Peygamber'in görüşüdür; bu bana tam uyma sûretiyle mîras kılındı. Veya benim rüyam Hz. Peygamber'in rüyâsı gibidir ki, hatâ, hâle ve yanılmadan mahfuzdur. Nitekim Hz. Nebî vâkıada ne görse sabah aydınlığı gibi âşikâr olurdu ve tâbire muhtaç olmazdı. Kezâ benim de vâkıam sabah aydınlığı gibi görünür; tâbire muhtaç olan da ilmimin kemâlinin tâbiri olduğundan, uyanıklıktaki haller gibi tam bir şekilde ortaya çıkacağından ve çok doğru olacağından hiç şüphe etmem. O halde benim kalbim Hz. Muhammed'in göz bebeğinin görüşüne mahaldir. Zîrâ ahadiyyet makâmından, Ahmed'in göz bebeği her ne müşâhede ederse, benim göz bebeğime de o müşâhede müyesserdir. Zîrâ vâris-i tâm odur ki, o hazretin nûruyla boyanunca onun görüş ve kudretinden ilim ve hikmetinden, izzet ve rütbesinden hâsıl olan her hâlimden ona mîras gelir. Her kim tam vâris olursa o hazretin bu sözü ve bu maksadı bir nevi gelip: Bütün insanoğullarından ben üstünüm! dese doğrudur.



sus ki, urefâdan ve nûkabâdan olan arkadaşlar bile zerre sûretinde zuhûrdan sonra dahi beni bilmediler ve sûret-i misâliyede dahi anlayamadılar, ilim mertebesinde nasıl anlasınlar.

### 315- فلا تُسَمِّنِي فِيهَا مَرِيداً فَمَنْ دُعِيَ مُرَاداً لَهَا جَذْباً فَقِيرٌ لِعِصْمَتِي

Lügatler: *تسمى* tef'îl bâbından veya *ايد* da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcîdir, *الاء* takdîrî'l-muzaf. Kezâ *ايد* da zamir Hz. Mahbûbeyeye râcîdir. *ايد* daki zamîrin *رقتة* ya râcî olması da câizdir. *جذبها* Mef'ûlü lehdîr veya temyîziyet üzere /101-a/ mansubdur. *لا تسمى* de *ف* ya mahzûf şarta cevabdır veya ta'lîl içindir.

**Mânâ:** Şâyet benim hal, mertebe, makam ve yerimi bildinse, kuvvet ve kudretimi anladınsa; Hz. Mahbûbe'nin muhabbetinde, Cenâb-ı Hakk'ın vuslat yolunda veya arkadaşların arasında beni "mürîd" ismiyle çağırma. Zîrâ "mürîd" diye şu kimseye derler: Onun bir murâdı olmalıdır, o murâdının emrine itâat ve inkiyad etmeli, onun rızâsında çalışıp çabalamalıdır; daha sonra cezbe-i sübhânî ve inâyet-i rahmânî yetişip Hakk'a vuslat müyesser olunca kendisi de mürşid ve murad olur. O hazretin cezbesi dolayısıyla kime "murad" veya "mürşid" denirse, sâliklerin murâdı ve tâliblerin matlûbu olan o mürşid, benim hıfzıma, ismetime, korumama ve himâyeme muhtaçtır. Eğer onlardan benim ismet ve imdâdım kesilse, onlar irşad mertebesinden muradlık makâmından düşmüş olurlar.

ورای کتیره کبریاش مرغنانند لورشته صید و پیمبر شکار و سبحان گیر

[Onun kibriyâ şerefesinin ötesi kuşlardır; melek av, peygamber av, Sübhân tutucudur.]

### 316- والنع الكنى عني ولا تلغ الكنا بها فهى من آثار صيغة صنعتي

Lügatler: *النع* emirdir, *ايد* dan, ibtal etmek ve itibardan düşürmek demektir. *ولا تلغ* Kâfın zammesiyle *كتابة* tendir. *الكنز* Söze gücü yetmeyen kimseye derler. *تلغ* Nehiydir *اللى* , *يلى* , *اللاء* den, serçelerin sesine ve mânâsı anlaşılmayan seslere derler. Sülâsiden olursa te'nin ve ğayn'ın fethiyle okunur. İf'alden olursa te'nin zammiyle ğaynın kesriyle okunur. *صيغة* , *صوغ* dan bir nevidir. *صوغ* Kelâm-ı mümevveh ve müzevver (Ferrûre?) kuyumculuk ve dökmek gibi mânâlara gelir. *صعة* masdardır, *masnû'* mânâsınadır.

İ'râb: *ايد* da zamir *كى* ya râcîdir, *لا تلغ* , *ا* müteallıktır. *الكنى* , *تلغ* dan haldir.

**Mânâ:** Arapların bâzı âdetleri ve ıstılahları vardır. O âdetler ve ıstılahlarla iftihar edilecek bir hâtıra, iyi bir iz bırakmak isterler. Tâ ki hayatlarında

ve ölümlerinde iyi hâtıra ile anılırlar. Hizmetçi ve âile çokluğu, cömertlik ve kerem fazlalığı, şecâat, arkadaşların ve dostların haklarına vefâ göstermek vb. Evlât çokluğuyla iftihar etmek de bunların en büyük övünçleridir. Hattâ çocuğu olmayanı “ebter” diye kötüleyip ayıplar idiler. Bir kimsenin erkek evlâdı olunca, hürmeten kendisine o çocuğun ismi ile künye verirlerdi. Ebu’l-Kâsım, Ebu’l-Mekârim, Ebu’l-Maâli ve Ebu Usâme gibi. Bunlar arasında tâzim ve tekrim kinâye ile anılmaktır. Kendi ismi ile anılmak o kadar makbul değildir. Sanırım bu mukaddime anlaşılmıştır. /101-b/

Hz. Nâzım (İbn Fârız) tâlib ve müstersidlere şöyle emir buyururlar: Ey beni medheden kimse benim büyüklüğümü söylerken, künye ile anma yoluna gitme. Bana “Ebu’l-Maâli, Ebu’l-Mekârim, mürid, murad, mahbûbü’l-fuad, sâhibü’l-irşad, ârif-i esrâr-ı mebd ü mead” gibi künyelerle tâzimde bulunma. Konuşmaz ve dilsiz olduğun halde mânâsız ses sarfetme. Zîrâ bu künye ve isimler benim yaptığım şeyin ıstılahının eserlerindedir. Benim zâtıma nisbetle bütün sıfatlar berâber ve eşittir. Bu beyit de cem’ diliyle söylenmiştir.

### 317- وَعَنْ لَقِيٍّ بِالْعَارِفِ إِزْجِعُ فَإِنْ تَرَى التَّنَائِبَ بِالْأَلْقَابِ فِي الذِّكْرِ تَمَقَّتْ

**Lügatler:** İrjî fil-i muzâridir, رزبة'ten veya راي'dan, harf-i şartla ي sâkit oldu. تنابر Tefâül vezni üzere تابر'dendir. تابر Tahrik ile kendisinde ihânet ve kesr-i araz olan lakaba denir. تابر Lakablanmaya derler. ذكر'den murad Kur'an'dır. تمت Ala binâi'l-mef'ul تمت'ten müştaktır. تمت Şiddet-i buğza derler.

**İrâb:** تسمى'de masdar mef'ûlüne muzafdır. عن رجع'a müteallıktır. تابر'nın mef'ûlüdür. تمت Şartın cezâsıdır.

**Mânâ:** Ehl-i tarîkın ittifâkı üzere, mârifet ve irfan makâmı, seyr esnâsında ve tevhid derecelerine yükselmede hâsıl olur. Ve bu esnâda zât ve sıfat tecellisine, hakâyika, ilimlere ve kâinatın sırlarına vâsıl olan kimseye ârif-i billâh derler. Lâkin bu mertebe ahadiyyet-i cem' makâmına ve sahv-ı cem'a nisbetle daha aşağıdır. Zîrâ makamların nihâyetinin en sonu ve yüksek gâyelerin en nihâyeti, daha ötesinde başka bir mertebe olmayan “sahvü'l-cem”dir. O yüzden bu makamda olanlara “ârif” denmesi kötü lakabla anılmak gibidir. وَلَا تَنَابِرُوا بِالْأَلْقَابِ (Hucurat, 49/11). “Birbirinize kötü lakablar takmayın” nassının hükmüyle İbn Fârız, “ârif” şeklinde târif etmekten sakınmayı emrederek buyururlar ki: Ey beni övmeye çok hevesli olan kimse, bana “ârif

ve vâkîf" lakabı vermekten vazgeç, eğer Kur'an'daki tenâbüz bi'l-elkâb (kötü lakab takma)'nın cevâzına inanırsan (onu doğru görürsen) ve yasaklanan bu işten tevbe etmezsen gazaba uğrarsın ve kendini bu gazabda hebâ edersin.

### 318- وَأَصْفَرُ إِتْبَاعِي عَلَى عَيْنِ قَلْبِي عَرَائِسُ أُنْكَارِ الْمَعَارِفِ زُفْتُ

**Lügatler:** زفت, زفت'andır. زفت Gelinle birleşmek için sür'at göstermeye derler.

**İ'râb:** ف ta'lil içindir. اصغر Mübtedâ, عرائس haberidir. /102-a/ زفت'in fâili zamîridir, عرائس'e râcîdir.

**Mânâ:** Az önce "ârif" lakabı vermekten yasaklayışlarının sebebini gösterip buyururlar ki: Ey maârif erbâbı ve letâif sâhipleri, bana "ârif ve esrâra vâkîf" demekle vasıflanmayın. Zîrâ bana tâbi olanların en küçüğünün kalb gözü üzere, haklarında لَمْ يَطْمِئُنْ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ (Rahman, 55/56). "Daha önce ne insan ne de cinler dokunmamıştır" beyânı bulunan arâis-i ebkâr-ı irfan ve muhadderât-ı esrâr-ı can olan kadınların zîfaf birleşmesi vâki olmuştur. O halde ne halle bana ârif lakabı verilmesi doğru olur?

### 319- جَنَى ثَمَرَ الْعِرْقَانِ مِنْ فَرْعِ فِطْنَةٍ زَكَى بِاتِّبَاعِي وَهُوَ مِنْ أَصْلِ فِطْرَتِي

**Lügatler:** زكى Meyve devşirmek. فرع Ağaç dalı. فطنة Zekâ inceliği ve idrak sür'ati. فطرة Hilka derler.

**İ'râb:** جى fil-i mâzî, fâili altında gizli, اصغر اتباع, Kezâ زكى fil-i mâzî zamîri ona râcîdir. وهو'de vav hâliyedir.

**Mânâ:** Benim en küçük tâbiim (hizmetçim) ve en değersiz cemaatim, bana uyması sebebiyle irfan meyvesini fitnat ve iz'an ağacından topladı ve bana son derece itâatkâr olması dolayısıyla zekî oldu ve neşv ü nemâ buldu; halbuki o benim fitrat kökümünden bir daldır ve zâtımın ilminden bir tayyün ve takdirdir.

### 320- فَإِنْ سِيلَ عَنْ مَعْنَى آتَى بِعَرَائِبِ عَنِ الْفَهْمِ جَلَّتْ بَلْ عَنِ الْوَهْمِ دَقَّتْ

**(Mânâ):** Benim en küçük tâbiimin ve en değersiz cemaatimin mertebesinin yüceliği ve derecesinin üstünlüğü o seviyededir ki, eğer onlara kemâlin mânâsından cemâl ve celâlin sırları sorulsa, cevap olarak öyle garib ilimler,

şasıllacak sırlar ve benzersiz mânâlar söylerler ki ulemânın anlayışının çok üstünde bulunur; hattâ âriflerin hakîmlerin, zan ve tasarruflarından yüksek ve ince olurdu. En küçük tâbiin bu seviyede olunca, tasavvur et ki benim yüce mertebem akılların idrâkinden ne kadar münezzeh ve müberrâdır ve bana "ârif" denilmesinin kötü lakab sayıldığı kesindir.

321- وَلَا تَدْعُنِي يَوْمًا بِنَعْتِ مَقْرَبٍ أَرَاهُ بِحُكْمِ الْجَمْعِ فَرَقَ جَرِيرَةً

Lügatler: جريرة cerîme ve günâha derler.

Îrâb: له'da zamir ya mahbûbeye râcî veya evvelce geçen رفة/ya râcîdir.

ء'da zamir نعت'e râcîdir ve ء'da نعت'e sıfattır.

**Mânâ:** Bana o hazretle ittihadta veya muhibler topluluğu içinde "mukarreb" sıfatıyla hitap etme, zîrâ ben o mukarreblik sıfatını, cem' nokta-i nazarından büyük suç olan "tefrika" olarak görürüm. Çünkü "mukarreb" olmak ittihadta mânidir ve ikiliği gösterir. Zîrâ mukarreb, bir yaklaşan ve bir de yaklaşılana gösterir. Ârif ve muvahhidin şânı ise /102-b/ bütün bu izâfetleri zât-ı Rabbânüde fânû kılıp mutlakâ hakîkî vahdetle vasıflanmaktır. Hakk'ın vasıflarıyla ahlâklanmak benim özelliğim olmuştur. O halde bana nasıl olur da "ârif" ve "mukarreb" demek doğru olur.

Eğer bana ârif-i vâsıl ve mukarreb-i kâmil dersen:

322- فَوْصَلِي قَطْعِي وَأَقْتِرَابِي تَبَاعُدِي وَوُدِّي صَدِّي وَانْتِهَائِي بَدَائِي

Yâni eğer bana "vâsıl" dersen benim vaslım ayn-ı kat'ımdır. Eğer "mukarreb" dersen, yakınlaşmam uzaklaşmamdır, eğer "muhib" dersen sevgim yüz çevirmiş ve yasaklanmış olmamdır. Eğer "müntehî" dersen, nihâyetim bidâyetimdir. Zîrâ vasl bir ulaşan bir ulaşılana ister. Yakınlaşma, bir yaklaşan bir yaklaşılana gerektirir. Sevgi, bir seven bir sevilen; nihâyet, bidâyet ister. Bunların hepsi de tefrikayı îcab ettirir. İşte bu mertebelerden biriyle kayıtlı olmak, ehl-i vahdet katında aynen zıddıyla vasıflanak gibidir. Ehl-i vahdet ise bunların hepsini câmi'dir.

### 323- وَفِيْمَنْ بِهَا وَرَيْتُ عَنِّي وَلَمْ أُرِدْ سَوَايَ خَلَفْتُ اسْمِي وَرَسْمِي وَكُنِّيْتِي

**Lügatler:** لُورِبَة، رورب، ت. Tevriye maksadı örtüp başka bir şey ızhar etmeye derler. Nitekim hadiste Hz. Peygamber'den şu rivâyet vardır: كان اذا غرى نامة ررى بها "Bir yere gazvede bulunacağı zaman başka bir yeri gösterirlerdi" Yâni gâzâda bulunacağı yeri gizleyip başka bir yeri ızhar ederdi. عىع Elbiseyi soymak.

**İ'râb:** u'da ب، رورب، yü ta'diye içindir.

**Mânâ:** "Ben onu severim, ona sâdık bir âşığım, onu istiyorum, ona uygunum" demek sûretiyle ve onun muhabbetiyle o hazrette ben kendimi gizledim. Halbuki ben kendi zâtımdan başka bir sevgili arzû etmem ve kendimden başkasını sevmem. Zîrâ ben ismimi, resmimi ve künyemi soydum ve devirdim bu üç şeyin yok olmasından sonra hakkânî vücudla bâki olup, mahbûbun kendisi olan muhib ve mahbûbun kendisi hâline gelen tâlib olarak ikilik ortadan kalkmıştır. Lâkin gizlenmek için bâzen "o" derim, bâzen "ben" derim. Amma من او شدم او من شد (Ben o oldum, o ben oldu).

### 324- فَسِرْتُ أَلِي مَا دُونَهُ وَقَفَّ الْأُولَى وَصَلَّتْ عُقُولٌ بِالْعَوَائِدِ صَلَّتْ

**Lügatler:** Birinci حلت lâzım fiildir, حلت mânâsıdır. Nitekim حل اللين والصرع حلت derler. Yâni حلت demektir. İkinci حلت müteaddîdir, حلت mânâsıdır, حلت الطريق حلت derler. Yâni "yolu yitirdi" عوايد، عايدة'nin cem'idir، عايدة bir şeye /103-a/ nef'i âit olana derler. حلت، حلت، حلت، حلت.

**İ'râb:** Açık، ف، mahzûf şarta cevaptır.

**Mânâ:** Ben Hak muhabbetinde ismimi, şeklimi ve alâmetimi soyup attığım vakit, bu hâlin akabinde öyle bir yüksek makam ve mertebeye çıktım ki, geçmiş ârifler, eski âlimler ve hakîmler onun altında bir seviyede kaldılar; işte o makam cemu'l-cem ve sahu'l-cem'dir. Bana mahsus olan bu makamda, bir takım menfaatlerle yolunu kaybederek akıllar helâk ve fânî oldular.

Veya عوايد kelimesi عادات 'in cem'i olabilir, o zaman mânâ şu şekilde verilir: Hayvânî ve beşerî âdetlerin galebesiyle yolunu şaşırılmışların akılları bu makamda helâk oldu.

Fakat Allahu a'lem عوايد 'den murad hikemî ve felsefî fayda ve menfaatler olmalıdır ki, onların akılları her ne kadar hikmet, hendese ve felsefede binlerce faydalı şeyle muttasif ise de tevhîdin doğru yolundan sapmışlardır.



Buna göre mânâ: Ey sırları bilen! Evvelki ârifler ve velîler bana mahsus olan nurlu makâmın altında ve aşağısında bir seviyeye vâkîf olup tam vuslata kudretleri olmadı. Hikemî menfaatlere sâhip olup tevhid yolundan ayrılanların anlayışlı akılları bu makamda helâk oldu ve bu makâmı idrak etmek müyesser olmadı.

### 325- فَلَا وَصَفَ لِي وَالْوَصْفُ رَسْمٌ كَذَاكَ الْاسْمُ وَرَسْمٌ فَإِنْ تَكُنْ فَكُنْ أَوْ انْعَتَ

**Lügatler:** رسم alâmete derler. Fil-i muzârifdir, كذابة'den, sözü örtülü ve tarizle söylemek demektir; aslında تكي idi, cezm ile ye düştü. كمن Emirdir, تكي'den; تكيه bir şeye künye koymaya derler. انعت Emirdir. نعت, نعت'den.

**İ'râb:** Açıktır.

**Mânâ:** Benden bütün gayriyet ve zıddiyet elbiseleri soyulup ikilik ve tefrika ortadan kaldırıldığına ve ben tam bir yoklukla vahdet makâmına ve ahadiyet mertebesine ulaştığıma göre, benim herhangi bir vasfım yoktur ki onunla beni tavsif etsinler ve ben makam ve tecellî sâhipleri yanında tanınamıyım. Bilindiği üzere vasıf, sıfatlanan şeyden (mevsuf) bir iz ve şekildir. Benim varlığım ise ahadiyyet-i cem' mertebesinde tamâmen helâk ve fânî oldu. Fânî ve yok olmuş olan nasıl mevsuf olabilir? Kezâ beni isimlendireceğim ismim de yoktur. Zîrâ isim bir alâmettir ki onunla müsemma bilinir. Benimse zâtım, zât-ı sübhârûde tamâmen yok olmuştur. Bana alâmet nasıl munzam olur ve ben ne halle bilirim? /103-b/

Bu incelik ve nükte anlaşıldıysa, şimdi dilersen güzel ibârelerle kinâye yapıp, istersen her künye ve lakabla künyelendir, istersen hesapsız övücü sıfatlarla vasıflandır. Nasıl olursa olsun, nişansız olandan nişan göstermek onu târif ve beyan etmek kâbil değildir.

### 326- وَمِنْ أَنَا إِيَّاهَا إِلَى حَيْثُ لَا أَلِي عَرَجْتُ وَعَطَرْتُ الْوُجُودَ بِرَجْعَتِي

**Lügatler:** Açık.

**İ'râb:** من ibtidâ için. الى intihâ-i gâyet için. من انا عرجت'ye müteallıktır. ايها'da zamir makâm-ı ahmediyyete râcdır. الوجود'da elif-lâm muzâfun ileyhden ıvazdır.

**Mânâ:** Kendi seyr ü sülûkünden haber verip şöyle buyururlar: Ben eniyetimin başlangıcından ve beşeriyetimin mebdeinden hazret-i zât-ı

Ahmediyyete yükseldim; bu öyle bir yükseliş ki, onda الی ile anlaşılan nihâyet ve "gâyet" yok idi. Başlangıç, son, evvel, ve gâye gibi şeyler onda eşit idi. Ben bu vücûdumu o hazrete yükselmek ve dönmek sebebiyle muattar kıldım. Veya o hazretten kâinâtın vücûduna dönmekle, a'yan ve mümkinâtın vücûdunu ilim ve irfanla muattar ve münevver kıldım.

327- وَعَنْ أَنَا أَيَّ لِبَاطِنِ حِكْمَةٍ      وَظَاهِرِ أَحْكَامٍ أُقِيمَتُ لِدَعْوَةٍ

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: رَجَعْتُ عَنْ دَاهِيٍّ مِنْ لِبَاطِنِ حِكْمَةٍ لِدَعْوَةِ ظَاهِرِ أَحْكَامٍ أُقِيمَتُ لِدَعْوَةٍ مِنْ عِنْدِ هَذِهِ الْحَزْرَةِ الْمُرِيدَةِ الْمُتَمَرِّدَةِ الْمُتَعَالِمَةِ.

**Mânâ:** Benden bana rücû etmekle, hikmetin bâtınından ve ahkâm-ı şerîatin zâhirinden ötürü kâinatın vücûdunu muattar kıldım. Bu ahkâm benim halkı Hak'ka da'vet etmem, insanların nefislerini olgunlaştırmam ve tabîat erbâbını terbiyem için konuldu.

328- فَعَايَةُ مَجْذُوبِي إِلَيْهَا وَ مُتَّهَى      مُرَادِيهِ مَا أَسْلَفْتُهُ قَبْلَ تَوْبَتِي

Lügatler: مجذوب'dan murad, vâsitalı veya vâsitasız olarak Hak'ka cezbolunan sâliklerdir. متَّهَى'den murad, توبته'den maksud onların fevkinde olan meşâyih olabilir. توبته Rücû etmeye derler.

İ'râb: تَوْبَتِي مَبْدُوءٌ لِمُتَّهَى مَجْذُوبِي إِلَيْهَا وَ مُرَادِيهِ مَا أَسْلَفْتُهُ قَبْلَ تَوْبَتِي.

**Mânâ:** Benim makâmım ve mertebem herkesten daha yüksek ve daha üstündür; ben "sahvu'l-cem" makâmına rücû ederek, halka Hak'la yol gösterici ve önder oduğuma göre, benim bâtinî kuvvetimle Hz. İlahîyete cezbolunan sâliklerin en son makâmı /104-a/ ve onların murâdı olan meşâyihün makâmının sonu "cem" makâmıdır ve ben o makâmı, ahadiyyet makâmından dönmezden evvel geçtim ve geride bıraktım. Yâni sâlik-i maczûbun makâmının sonu ve meczûb-i sâlikin mertebesinin nihâyeti "cem" veya "cemu'l-cem" makâmıdır. Bu makamda sâlik mutlakâ Hak'ı görür ve halktan perdelenir; o bakımdan "tefrikasız cem" kâmillere göre makbul değildir. O halde "tefrika ile birlikte cem'a rücû edip Hak'ı halkta ve halkı Hak'ta müşâhede ederek her mertebeye hakkını vermelidir.

Hız. Nâzım (İbn Fâriz) şöyle buyurur: Meczubların mertebesi ve âriflerin makâmının nihâyeti olan "cem" mertebesi, benim ahadiyyet makâmından tefrika mertebesine düşmezden önce geçmiş olduğum makamdır ki, bu makâma nisbetle ondan tevbe etmek doğru olur.

329- وَمِنِّي أَوْجُ السَّابِقِينَ بِزَعْمِهِمْ خَضِيصُ ثَرَى آثَارِ مَوْضِعٍ وَطَأْتِي

**Lügatler:** زعم yalan ihtimali olan söze derler, mutlak zan mânâsına da kullanılır, burada kasdedilen odur. خضيص Zirvenin zıddı yâni alçak yer. طأ Ayak basmak.

İ'râb: خضيص mübtedâ, أوج mukaddem haberidir.

(Mânâ): Kendilerini önde zannedenlerin zirvesi ve en yüksek mertebesi, benim mertebemden yerdeki çukur gibi aşağıdır ki sanki ayağımı bastığım yerin izidir.

330- وَآخِرُ مَا بَعْدَ الْإِشَارَةِ حَيْثُ لَا تَرَقَى إِزْنَفَاعٍ وَضَعُ أَوَّلِ خَطْوَتِي

**Lügatler:** Açık.

İ'râb: آخر mübtedâ, وضع haberidir. ما Ya mevsüledir, veya nekre-i mevsufedir. بعد Ya sıla veya sıfatıdır. لا Nef-yi cis için olabilir veya بس mânâsına olup haberi mahzûfdur.

**Mânâ:** Kendisinden öte irtifâ ilerlemesi yoktur diye uzaklık işaretiyle ifade edilen en son makam, benim ilk ayağımı bastığım ve ilk adımı attığım yerdir. Gerçekten kutbü'l-aktâbın makâmı, aktâba nisbetle böyledir. Kâmil olsun olmasın, kendilerini yüksek mertebeye erişmiş sayan bütün makam sâhipleri ve mükâşefe erbâbının, abdâlnın, nücebânın, nükabânın, evliyânın ve âriflerin mertebeleri, gavs-i ekberin mertebesine nisbetle işte o yerdir. Zîrâ o, "cemden sonra sahv" mertebesindedir. Bu mertebenin şânının yüceliği şuradan gelir. Bu mertebe sâhibi, cem' ile farkın arasını birleştirir, kesretin müşâhedesi vahdete ve vahdetin müşâhedesi kesrete mâni olmaz. Bu müşâhede ilim /104-b/ ve irfanla olmaz, zevk ve vicdanla olması gerekir ki o da ilm-i Hak ve şühûd-i Hak'la müşâhede etmek demektir.

331- فَمَا عَالَمِ إِلَّا بِفَضْلِي عَالَمٍ وَلَا نَاطِقٌ فِي الْكَوْنِ إِلَّا بِمَدْحِي

Lügatler ve i'râb: açıktır.

**Mânâ:** Benim mertebemin yüceliği ve mevkiimin üstünlüğü mâlûm olduğuna ve ben tamâmen fânî olup Hak'la bâki olduğuma göre, ulvî ve süffî bütün âlemler ancak benim fazlım ve feyzimle âlemdir. Kezâ kâinattaki her tesbih edici ve söyleyici بِخَنَدِهِ إِلَّا يُسَبِّحُ بِخَنَدِهِ (İsra, 17/44). "O'nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur" fehvâsınca ancak beni medh ü senâ eder. Bu durumda lisân-ı cem'den söylemiş olurlar. Lâmin kesresiyle (عالم) olursa mânâ: Benim fazl ve ihsânımla âlim olmayan hiçbir âlim ve ârif yoktur. Çünkü ben hakikat-i Muhammediyyenin kemâliyle vârisiyim ve başkaları bana tâbidirler. Her konuşan ancak benim medhîmü söyler. Zîrâ kâinâtın ayakta durmasının sebebi ve mevcûdâtın füyûzâtını ulaştırın benim. Çünkü ben hakikat-i Muhammediyyenin mazharı ve gavs-i ekberim ve her şeyin neşv ü nemâsı, feyiz bulması benim zâtımdandır.

332- وَلَا غُرُؤَ أَنْ سُدَّتْ الْإِلَهِ سَبُّوْا وَ قَدْ تَمَسَّكْتُ مِنْ طَهْ بِأَوْثِقِ غُرُؤَةٍ

Lügatler: عروة: احكم: اوثق. Hz. Risâletpenâh'ın ismidir. Hz. لا عجب لا غرر. Hz. تَمَسَّكْتُ مِنْ طَهْ بِأَوْثِقِ غُرُؤَةٍ demektir.

İ'râb: قَدْ 'te vav hâliyedir.

**Mânâ:** Ey sâlik ve âşık, evvel zamanda benden önce gelmiş velîler, ârifler ve asfiyâya benim efendi ve üstün olmamda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü ben Hz. Nebî'nin sağlam ipine sımsıkı sarıldım. O ip ona uymaktır, onun şerîatidir, onu lâyıkıyla anlamaktır, onun makâmını tatmak, cemâlini müşâhede etmek, onun nîmet ve fazîletine gark olmaktır. Böyle, makâmı yüce bir sultâna tam intisâbı olanın cümle halka efendi olması söz götürmez, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

333- عَلَيْهَا مَجَازِي سَلَامِي لِأَمَّا حَقِيقَتُهُ مِنِّي إِلَى تَحِيَّتِي

Lügatler: açıktır.

İ'râb: عَلَيْهَا 'da zamir lafzı itibâriyle لَهَا 'ya râcîdir. لَهَا 'da كَأَنَّ 'yi amelden men eder. حَقِيقَتُهُ 'de zamir لَهَا 'a râcîdir.

**Mânâ:** Ben Hz. Nebî'ye âit en sağlam ipe sarılıp, onun muhabbet denizine gark ve şühûd-i hazretine müstağrak olarak, kemâl-i mütâbaatla tam



### 336- بَدَتْ فَرَأَيْتُ الْحَزْمَ فِي نَفْضِ تَوْبَتِي وَ قَامَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ عِذْرٌ مِهْنَتِي

**Lügatler:** بَدَتْ: ظهرت ve ظهرت mânâsına. الحزم: isâbetli görüş. الله: Akıl demektir. Sâhibini mazarrattan nehyettiği için böyle denmiştir.

**İ'râb:** بَدَتْ'in zamîri Hz. Mahbûba /105-b/ râcîdir. عَزْرٌ, مِهْنَتِي'nin fâilidir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûb-i hakîkî tecellî eyleyince isâbetli reyî tevbeyi bozmada gördüm, olgun fikri ahdi kırmada buldum. Aşk ve muhabbet yönünde çalışmamalıyım, zâhir âdabla edeblenip zühd ve salâhla mühezzeb olmalıyım diye tevbe etmişim. Fakat o hazret cemâl-i bâ-kemalle tecellî eyleyince isâbetli düşünce olarak tevbeyi bozmayı gördüm ve cemâlinin şem'ine vücûdumu pervâne gibi yakınyı buldum. Şüphesiz o hazretin zuhûru sebebiyle veya muhabbeti sebebiyle akıl sâhipleri nezdinde benim mihnetimin özrü kâim oldu. Akıllılar nezdinde mihnet özrü kâim oldu. Akıllılar nezdinde mihnet özrünün ikâmesi şöyledir: Zat ve sıfat nûru ile aklın sürmelenmesinden önce maddî kayıtlar ve cismânî alâkalar ile kayıtların nefsimin hakkını şeriatin hükmü üzere vererek, sâir akıl sâhipleri ile hemcins olur. Fakat zat ve sıfatlara âit cemâlin zuhûrundan sonra, ezeli muhabbet gâlip gelerek beden zayıflığı, yüz sarılığı, göz yaşı ve sîne ateşi hâsıl olunca, akıl sâhipleri bîçâre âşıkın bu hususta mâzur olduğunu bilirler. Eğer bu tecellîden çok küçük bir kısmı akıl erbâbı katında zâhir olsaydı, hepsi akıllarından rücû edip âşıkların muâvini olurlardı.

### 337- فَمِنْهَا أَمَانِي مِنْ ضَنْا جَسَدِي بِهَا أَمَانِي آمَالٍ سَخَتْ ثُمَّ شَحَتْ

**Lügatler:** أَمَانِي: nefsin korku ve zevalden hâsıl olan ıstırabından sükûn ve tuma'niniyetidir, mütekellim ya'sına muzafdır. İkinci امانی , امانی'nin cem'idir, arzû ve maksuda derler. آمال , امل'in cem'idir. سَخَتْ Fil-i mâzîdir. سَخَا , يَسْخَا , سَخَا'ten, cömertlik etmeye derler. شَحَتْ: شَحَّ , يَشْحُ , شَحَّ'dan fil-i mâzîdir, شَحَّ cimri demektir.

**İ'râb:** امانی mübtedâ, منها mukaddem haber, zamir Hz. Mahbûbeye râcî olâmlı, alâ takdîri'l-muzaf. مِنْ ضَنْا 'da مِنْ امان 'a müteallıktır. وَ' da kezâ Hz. Mahbûbeye râcîdir; بِهَا ya سَخَتْ'e müteallıktır veya mukadder حاصل'e müteallıktır. Eğer bu sonuncusu olursa mukaddem haber olur ve ikinci امانی birinciye mâtuf olur ve harf-i atıf, zarûret-i şî'r için mahzûf olur ve muahhar mübtedâ olur. Takdîri: امانی حاصل بِهَا demek olur. سَخَتْ'in altında olan müennes zamîri hazrete râcî olur ve آمال'in sıfatı olur. ثُمَّ شَحَتْ üzere mâtuf olur. Eğer وَ' da بِهَا

ف da müteallık olursa /106-a/ امانى استت mukaddem mef'ûlü olur. ف da sebebiyyedir.

**Mânâ:** Benim bedenimin hastalığından emîn olmam Hz. Mahbûbeye muhabbetim sebebiyledir. Kezâ arzû ve emellerim de o hazretin sevgisiyle hâsıl olur. Bu arzû ve emelleri, o hazret ikram ve ihsan etti ki, kasdedilen velâyet, kerâmet, isim ve sıfatların tecellisidir. Bu emelleri ihsan ettikten sonra, vemez oldu, bıraktı, tâ ki bunlara bağlanmayıp ıtlak tarafına yöneleyim.

Veya emel ve arzûlardan murad zat tecellîsi ve ahadiyyet cemâlinde boğulmak olabilir, bu zevk ise bir kimseye devamlı müyesser olmaz. Şu beyan buna delâlet eder: لى مع الله وقت لا يعنى فيه ملك مقرب و لا نبي مرسل و لى وقت مع خفصة و زينب "Benim Allah'la öyle bir vaktim var ki, onda bana ne bir mukarreb melek ne de mürsel bir peygamber yetişemez. Benim Hafsa ve Zeyneb'le de vaktim vardır."<sup>47</sup>

Tecellî-i zâta gark olmak demek olan o arzûlar لى مع الله "Benim Allah'la bir hâlim vardır..." hâlidir ki onu bir zaman verir başka bir zaman vermez. Tâ ki beşeriyet âleminde müridleri terbiye etsin. Tâlibleri ve irşad edilmek isteyenleri kemâle erdiresin. Onun için Hz. Risâletpenâh beşeriyet mertebesiyle fazlaca mukayyed olduğu vakit ارحنا يا بلال "Bizi râhatlat ey Bilâl!"<sup>48</sup> buyururlardı. Zîrâ güzel ses hakikat âlemine cezbeder. Zat tecellîsi gâlip geldiği zamanlarda da: كلمتى يا حمرا كلى "Konuş benimle ey Hümeýra, konuş!"<sup>49</sup> derlerdi. İstiğrak hâlinden beşeriyete dönmek için böyle söylerlerdi. Zîrâ insan dünyâdandır. Hz. Nâzım zat tecellîsinin verilmesini "sehâ" (سَخَا) , onu tutup hâlini örtmeyi de "şahh" (شَح) ile ifâde ettiler.

### 338- وفيها تلاقى الجسم بالسقم صحة له و تلاقى النفس نفس الفتوة

**Lügatler:** تلاقى tedârik ve telâhuk mânasına. Burada itlâf mânasıdır, kaybetmeye ve helâk etmeye derler.

**İ'rab:** فى فيها da zamir Hz. Mahbûbbeye râcidir, muzaf takdir edilir, yâni فيها , ب بالسقم mukaddem haber, تلاقى muahhar mübtedâdir ve الجسم'e muzaftır. فى فيها , ب بالسقم Muktedâ haberidir. فى فيها Muktedâ haberidir.

Keşfü'l-Hafâ, II, 156.

Tarihü Bağdad, X, 444.

Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, V, 180.

**Mânâ:** O hazretin muhabbetinde cismin hastalığa mübtelâ olması, kendisi için büyük sıhhattir. Zîrâ ما الحيوۃ الا فى الموت "Hayat ancak ölümdedir" denilmiştir. Kezâ nefis ve rûhun o muhabbette telef ve helâk olması fütüvvet ve mürüvvetin ta kendisidir. Zîrâ bu yokluk ebedî hayâtın sebebi, yüksek derece vesîlesi ve âhîret saâdetinin vesîlesidir ve Hz. Mevlâ'ya ulaştırıcıdır.

339- وَمَوْتِي بِمَا وَجَدَا حَيَوةً هَنِئَةً      وَإِن لَّمْ أُمْتُ فِي الْحُبِّ عَشْتُ بِقُصَّةٍ

**Lûgatler:** هنية Hoşgüvar (lezzetli) olmak.

**İ'rab:** حبا. ya meful-i leh, ya temyizdir. وجد Kalbin şevk ve hüzünden elem ve ızdırıp bulmasıdır. موني Mübtedâ, حبا haberidir. هنية , اذبا'ın sıfatıdır.

**Ma'na:** O hazretin sevgisi sebebiyle benim bu beşerî hayattan ölümüm, vecd ve şevk bakımından zevkli bir hayat ve ebedî lezzettir. Eğer ben o hakîki sevgide olmazsam ve canımı ona fânî kılmazsam gam ve kederle yaşarım ve hicran ve fırat dikeniyi gönlüm yaralanır. Yâni herne kadar zat tecellîsi cismin zayıflığını ve şeklin izâlesini gerektirirse de, bu yoklukta binlerce bakâ, bu hastalıkta saysız safâ vardır.

340- فِيهَا مُهْجَتِي ذُوْبِي حَوَىٰ وَ صَبَابَةٌ      وَيَا لَوْعَتِي كُونِي كَذَاكَ مُذِيَّتِي

**Lûgatler:** ذوبى Emirdir kalbinin kanına derler, murad hayvânî ruhtur.

صباہة Şevk ve hüznün şiddetinden için yanmasına derler. ذوبى Şevk inceliğine derler. لوعة Muhabbet yanığına derler. مذية , اذبا'den ism-i fâildir.

**İ'rab:** ذوبى'nin müennes zamiri 'ye râcîdir. حوى 'ya işârettir. ف maHzûf şartta cevaptır. كوناك Meful-i lehdır. ذوبى'ya işârettir.

**Mânâ:** Bedenin hastalıklarla karşılaşması sıhhat, nefsin telef olması sırf âfiyet, ölümüm hayat ve vücûdum Zât'a perde olduğuna göre, ey rûhum ve kalbim, o iç yanması, aşk ve cünûnun yanıklığı için yanıp yakılarak eri! Ve ey sevgi ateşi, ey muhabbet yanığı, sen de cevâ ve sabâbet gibi beni erit ve mahvet.



## 341- وَيَا نَارَ أَحْسَائِ أَيْمِي مِنَ الْجَوَى حَنَايَا ضُلُوعِي فَهِيَ غَيْرُ قَوِيَّةٍ

Lügatler: حنايا insanın içinde olan şeylere derler, kalb gibi, ciğer gibi. حنايا حنا'nın cem'idir. حنة Asıl lügatte "eğri"ye ve eğri kemiklere derler, burada nefsânî kuvvetler kastedilir. Kaburga kemikleri.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Ey içimin ateşi, benim vücûdumun eğrilerini kalbimin ateşiyle düzgün ve doğru kıl. O eğriler benim nefsânî kuvvelerimdir ve düzgün değildir. Böylece eğri olan iç kuvvetlerim, sevgi ateşiyle düzeliş hakîkî sevgiliye itâat etsin ve boyun eğsin. Zâhirde eğri kemik nasıl ki ateşle doğru ve düzgün hale gelirse içe âit eğrilikler de gönül sevreti (şiddet) ve kalb harâretiyle düzgünleşir. Bu düzeltme de sabır güzelliğine ihtiyaç gösterdiği için şöyle buyururlar:

## 342- وَيَا حُسْنَ صَبْرِي فِي رِضَا مَنْ أَحْبَبَهَا تَجَمَّلْ وَكُنْ لِلدَّهْرِ بِي غَيْرَ مُشْنِمَتِي

Lügatler: تجمل yâni "güzel ol". حمت Gam ve keder gelince /107-a/ düşmanın sevinmesi.

İ'râb: ب د'ى ح'سن'ün' a izâfeti sıfatın mevsûfa izâfeti kabîlindedir. ح'سن'ün' e müteallıktır. ح'سن'ün' de muzaf mahzûf'dur, yâni ح'سن'ün' e takdîrindedir.

**Mânâ:** Ey benim güzel sabrım, benim sevdiğim o hazretin rızâsı uğrun-da iyi bir sabır örneği ver ve ehl-i dehri bana güldürme. Yâni sabırsız ve tahammülsüz olmakla vahdet ehlinin düşmanı olan sûret erbâbını ve kesret sâhiplerini memnun etme. Hattâ aşka ve belâya mâruz kalırken başı dik ol, sızlanma ve bağırıp çağırmaktan sakın.

## 343- وَيَا جَلْدِي فِي جَنْبِ طَاعَةِ حُبِّهَا تَحْمَلْ عِدَاكَ الْكُلَّ كُلَّ عَظِيمَةٍ

Lügatler: الحامل ve حمله sabırda muhkem ve salâbet üzere olmak. الحامل عداك Arapların ağır yük götürene duasıdır, yâni üzüntü ve keder senden gitsin demektir.

İ'râb: ح'مل'ün' emirdir, tefa'ul bâbindandır. ح'مل'ün' mef'ûl'dür. ح'مل'ün' e müteallıktır, Fiil cümlesidir, dua içindir, fiille mef'ul arasında mu'tarizâdır.

**Mânâ:** Ey benim kuvvet ve tâkatım, o hazretin tâatının muhabbeti yanında (ona tâat ve muhabbet sırasında) bütün büyük belâlara tahammül et; Allah senden zaaf ve kederi uzaklaştırsın, seni tahammül ve sabırda güçlü kılsın.

### 344- وَيَا جَسَدِي الْمُنْتَنِي تَسَلَّ عَنِ الشَّقَا وَيَا كَبْدِي مَنْ لِي بِأَنْ تَفْتَنِي

**Lügatler:** منتني ism-i mef'uldür, شقا'dan, zayıflık demektir. تمنت Temezzuk ve teterruk (yırılma ve parçalanma). تمنت Aslında müfred müennes muhatâbadır, منتني'de kâfiyeye riâyeten nun düştü.

**Îrâb:** من يستفهميye, لي'de lâm mahzûf fiile müteallıktır. Yâni من بعض أو من من بعض أو من masdariyyedir, burada mîmin zammesiyle nunun şeddesiyle من olması câizdir, bu durumda تمنت'ten veya kat' mânâsına gelen تمنت'dan emir olur.

**Mânâ:** Ey benim zayıf ve nahif olan cesedim, şifâdan mütesellî ol. Ey benim ciğerim, senin parça parça olmana karşı bana kefil olan kimdir? Ta ki senden bu noksan zâil olup kemâle hazır olasın ve cânânın aşkı uğrunda vücûdunu şerha şerha kılasın.

Kendilerinde hüsn-i sabır, belâya tahammül /107-b/ gücü, zahmete sebat hâsıl olup, zâhiren ve bâtinen teslimiyet ve rızâ derecesine ulaşınca belâ çeşitlerine, hastalık ve zahmet sıfatlarına hitap ederek buyururlar ki:

### 345- وَيَا سَقَمِي لَا تُبْقِي لِي رَمَقًا فَقَدْ أُبَيْتُ لُبْقِيَا الْعِزُّ ذُلَّ الْبَقِيَّةِ

**Lügatler:** سقمي bakıyye-i ruh. بقيا'dan müştaktır. بقيا Her şeyin bakıyyesine derler, ef'al-i tafdilin müfred müennesidir.

**Îrâb:** بقيا'nın mef'ûlüdür. ذل'ün mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Ey benim cânân aşkıdan olan hastalığım, benim hayvânî rûhumun bakıyyesinden hiçbir şey geriye bırakma, onu tamâmen yok et. Zîrâ ben o bakıyye zilletinden daha bâki ve mükemmel olan izzet uğruna imtinâ ettim. Zîrâ o ibkâ izzeti vücud bakıyyesini yok etmeksizin hâsıl olmaz ve vücud bakıyyesi ile birlikte kimse Hakk'a vâsıl olmaz. Zîrâ vücud, zillet ve horluğu gerektirir, vücûdu yok etmekse İzzet-i Bârîye ulaşmayı mûcib olur.

### 346- وَيَا صِحَّتِي مَا كَانَ مِنْ صُحَّتِي إِقْضَى وَوَصَلَكِ فِي الْأَحْيَاءِ مِينًا كَهَجْرَتِي

**Lügatler:** صحتي hemzenin kesresiyle masdar, fethasıyla olursa صحتي'nin cem'idir.

**Îrâb:** ما كان'de ما mevsüle ve كان tämme. ووصلك'de vav hâliyedir. مينا'nın mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Ey benim tenimin sıhhati ve bedenimin âfiyeti, seninle benim sohbetimden vâki olan nesne son buldu, halbuki ölüyü diriltircede senin vaslın, benim hayattan hicretim gibidir. Zîrâ cismin sağlığı canlılığın bekâsını, şehvetin kuvvetlenmesini gerektirir, onun yok edilmesi ise ebedî bekâyı ve rûhânî hayâtı mücibdir. O bakımdan kâmillere göre, hakîkî sıhhate engel olan ve maddî sıhhate bağlı olan hayat ölümün tâ kendisidir ve öyle vuslat ayrılık demektir.

347- وَيَا كُلِّ مَا أَبْقَى الضَّنَّ مَنِّي إِزْتَحَلُّ فَمَا لَكَ مَاؤِي فِي عِظَامِ رَمِيمَةٍ

**Lügatler:** ماؤى makam. عظام رمية Çürümüş kemiğe derler.

**İ'râb:** Birinci ما mevsûle, ikinci ما, ليس mânâsına; Mâ-i mevsûle âit بقى'nın mef'ûlûdür ki mahzûfdur.

**Mânâ:** Vücut taayyününden tam yokluk isteyerek buyurur ki: Ey hastalık ve zayıflığın benden geri bıraktığı belirti ve hayat kalıntısı, tamâmiyle göçüp git ve intikal et. Zîrâ senin çürümüş kemikte ve eskimiş tendeyin yoktur. Çünkü benim çürümüş kemiğim kötü hayattan hâlîdir. O bakımdan başka bir yer ara.

348- وَيَا مَا عَسَى مَنِّي أَنْ أَدَى تَوْهُمًا بِيَاءِ النَّدَاءِ أَوْ نَسْتُ مِنْكَ بِوَحْشَةٍ

**Lügatler:** نستم tahakkukun zıddı. /108-a/ نست 'nefs-i mütellim meçhul, الوحشة 'dan.

**İ'râb:** ما nekre-i mevsûfedir ve zamîr-i âidi mahzûfdur ki نادى'nin mef'ûlûdür. Bâzı nüshalarda اناجى yazılıdır. Bu da merğubdur.

**Mânâ:** Ey benden olan şey, umulur ki: Yâ rûhî, yâ nefsi, yâ kalbî demek gibi, gerçekten değil de kuruntu yoluyla sana nidâ harfiyle seslenirim. Ey benden nidâ ya'sıyla seslenilen şey, her ne ise ben senden fâriğ olup senin yalnızlığıyla ünsiyet kıldım, artık bundan böyle benimle ünsiyet etme.

Hız. Nâzım (İbn Fârız) kemâl-i fenâlarına işâret ederek sanki şöyle buyururlar: Öylesine sırf yokluk hâline geldim ki, ne zaman nefsim, rûhuma ve kalbime "yâ nefsi!" ve "yâ ruhî!" diye nidâ etsem gerçek bir şeye seslenir gibi seslenmem, belki hayâlî ve yok olmuş bir şeye nidâ eder gibi seslenirim.

Mümkün olduğu kadar bütün yokluğu elde edince, Hz. Mahbûba hitâben rızâ diliyle buyurlar ki:

349- وَكُلُّ الَّذِي تَرْضَاهُ وَالْمَوْتُ دُونَهُ      بِهِ أَنَا رَاضٍ وَصَبَابَةٌ أَرْضَتْ

Lügatler ve İ'râb: Açıklır.

**Mânâ:** Ey hakîkî sevgili, sen, belâ ve elemden bana ârız olan her şeyden hoşnut ve râzısın; şiddet ve kerâhatta ölüm bunların en aşığısı ve değersizidir. Ölümden daha şiddetli olanı zıdılık, ayrılma ve hicretin uzaklığıdır. Her ne ise, nasıl olursa olsun ona ben de râzı olurum ve bunların cümlesine beni sevgi ve aşk râzı etmiştir.

از محبت تلخها شیرین شود	از محبت منحنها زرین شود
از محبت دردها صالی شود	از محبت دردها شالی شود
از محبت مرده زنده می شود	از محبت شاه بنده می شود

[Sevgiden acılıklar tatlılaşır, sevgiden bakırlar altın kesilir.

Sevgiden tortulu, bulanık sular arı duru bir hâle gelir, sevgiden dertler şifâ bulur.

Sevgiden ölü dirilir, sevgiden pâdişahlar kul olur. M, II, 1529-1531]

350- وَنَفْسِي لَمْ تَجْزَعْ بِإِثْلَافِهَا أَسَى      وَلَوْ جَزَعَتْ كَأَنَّتُ بِغَيْرِي تَأَسَّتْ

Lügatler: نَفْسِي نَفْسُ e'âittir. تَأَسَّتْ 'da ب' sebebiyyedir. أَسَى Ya temyiz ya mef'ul-i lehdır.

**İ'râb:** Zamîrin نَفْسُ'ya izâfeti, masdarın fâiline izâfetidir. Bu takdirce zamir mahbûbeyeye râcî olur veya masdarın mef'ûlüne izâfeti kabîlinden olabilir. Bu takdirce zamir نَفْسِ'e âittir. تَأَسَّتْ'da ب' sebebiyyedir. أَسَى Ya temyiz ya mef'ul-i lehdır.

**Mânâ:** Mahbûbenin ahkâmının cereyânı altında itmi'nan üzere ve nefislerinin sükûnetini hikâye ederek şikâyette bulduklarını sabrın acılığını yudumlayışlarını, zorluklara göğüs germede ayak direyişlerini rivâyet edip buyurlar ki:

O hazretin muhabbeti benim nefsimi öldürmemle hüznün bakımından şikâyet veya korkuya yol açmadı. Eğer tahammül ve sabır gösterme konusunda nefsim şikâyet etseydi, şikâyet ve korkuda benden başka olan âşıklara uymuş olurdu. Şikâyet ve korkuda onlara nasıl uyabilirim ki, ben mahbûbdan gelen belâyı safâ olarak görürüm.

عاشق بر لطف و بر قهرش بجدّ  
 بو العجب من عاشق این هر دو ضدّ  
 [Kahrına da hakkıyla âşığıım, lûtfuna da. Ne şaşılacak şey ki ben bu iki zıdda da gönül  
 vermişim. M, I, 1570]

Cefâ ve hicran, safâ ve ahzan benim katımda birdir.

### 351- وفي كل حى كل حى كميّتِ بها عنده قتل الهوى غير ميّنة

Lügatler: /108-b/ Birinci مى kabîle mânâsına, ikincisi hayat sâhibi demektir.

İ'râb: "وكل حى كل حى" de "لى" mahzûf "كل" müteallıktır ve mâba'dine sıfattır, takdîri: "وكل حى كل حى" mübtedâ, "كميّت" haberidir. "و" da ب sebebiyye, zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. "عنده" da zamir "مى" râcîdir. "قتل" Masdardır "مقول" mânâsına, "الهوى" 'ya muzafdır.

**Mânâ:** Her kabîlede bütün hayat sâhipleri o hazretin muhabbeti sebebiyle, tam teslîmiyet ve itâatinden dolayı gassâl elinde meyyit (ölü yıkayıcının elinde ölü) gibi olmalıdır. O muhabbet sebebiyle ölü gibi olan diri nazârında, muhabbet ve aşk yüzünden ölen ve helâk olan en hayırlı ölüdür. Zîrâ bu ölüm ebedî hayâtı ve sonsuz devleti gerektirir. Onun için onların çoğu: "Ey güvenilir kimseler beni öldürünüz, beni öldürünüz, zîrâ benim ölümüm hayat içinde hayattır" buyurlarlardı. Onlar "لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ" (Al-i İmran, 3/169). "Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilâkis Rableri katında diridirler, rızıklanırlar" nassıyla müşerref ve memnun olmuşlardır.

### 352- تجمعت الأهواء فيها ولا ترى بها غير صب لا يرى غير صبوة

Lügatler: "بها" âşık-ı meyyal. "صبوة" Şiddeli iştihak ve perîşan haldeki âşıkın kalbinin meyli.

İ'râb: "بها" 'ın sıfatıdır. "لا يرى غير صبوة" müteallıktır. "بها" 'ın sıfatıdır.

**Mânâ:** O hazrette, sevginin, muhabbetin, cemâlin ve kemâlin bütün çeşitleri ve sınıfları toplandı. Sen kâinatta ona âşık ve meyyal olmayan kimse göremezsin. Ona âşık olan o sevgi ve iştihaktan başkasını görmez ve kendisine muhabbet ve dostluktan başka bir şey yaraşmaz. Hulâsa-i kelâm şudur: Hazret "أعرف لأحببت أن اعرف" "Bilinmeyi sevdim" hükmünce bütün isimleri ve sıfatlarıyla mezâhir-i kâinatta zâhir olmakta ve her şeyin zât aynasında istîdâdına göre görünmektedir. O görünen cemâlin zâtına münâsip nice

göre görünmektedir. O görünen cemâlin zâtına münâsip nice gönülsüz kalmış âşık, düşkün ve aldanmış olup her yüzden mahbûb tecellî etmekte ve âşıklar aşkbazlıkta olduğundan Hz. Nâzım (İbn Fârız) şöyle buyurur: Bütün cemâl-i bâ-kemal o hazrette toplandı, kezâ her cemâlin arzûsu ve sevgisi onda bir araya geldi. O bakımdan her kimi görürsen aslında ona âşıktır.

353- إِذَا سَفَرْتَ فِي يَوْمِ عِيدٍ تَرَاحَمْتُ عَلَى حُسْنِهَا أَبْصَارُ كُلِّ قَبِيلَةٍ  
354- فَأَرَوَاهُمْ تَصَبُّوا بِمَعْنَى جَمَالِهَا وَأَحَدًا قَهُمْ مِنْ حُسْنِهَا فِي حَدِيقَةٍ

Lügatler: تراسم سفر , ظهرت mânâsına, السفر'den müştak, o da zuhûr demektir. تراسم Galebe, kesret ve izdiham. تصبوا Yâni تجل. أحداق. نجيل تصبوا. Çeşitli ağaç ve meyvelerin bulunduğu bahçedir.

İ'râb: أبصار'ın zamîri hazrete râcîdir. تراحم'ta fâili fâilî'dir.

**Mânâ:** O hazret bir bayram günü görünecek olsa, bütün kabîlelerin gözleri her taraftaki halkın nazarları onun güzelliğinin üzerinde yoğunlaşmış ve bunların ruhları onun mânâ güzelliğine yönelirdi. /109-a/ Bunların göz bekleri o hazretin müstesnâ güzelliğinden kudsiyet bahçelerinde ünsiyet meyveleri devşirirlerdi.

وقتی طرف خاطر می رفت به بستانها چون روی ترا دیدم از یاد برفت اها

[Bir zamanlar aklımın ucu bahçelere gidiyordu, senin yüzünü görünce onlar aklımdan çıktı.]

355- وَعِنْدِي عِيدِي كُلَّ يَوْمٍ أَرَى بِهِ جَمَالَ مُحَيَّاها بَعِينِ قَرِيرَتِي

Lügatler: قريرة: المورة: القريرة. چشم-i rûşene derler.

**Mânâ:** Benim katımda bayram, o hazretin günleri aydınlatan cemâlini aydınlık gözle gördüğüm gündedir.

ای روی تو عید اهل معنی ری حسن شمایل تو نور روز

[Ey yüzü mânâ ehlinin bayramı olan ve ey şemâlinin güzelliği günün ışığı olan.]

Bana sevinç ve neşe senin nurlu cemâlinle mesrur olmaktır.

## 356- وَكُلُّ اللَّيَالِي لَيْلَةُ الْقَدْرِ إِنْ دُنْتُ كَمَا كُلُّ أَيَّامِ اللَّقَاءِ يَوْمَ جُمُعَةٍ

Lügatler ve İ'râb: دنت fil-i mâzî, müstetir zamîri Hz. Mahbûbe râcîdir. كل الیالی Mübtedâ, لیلۃ القدر haberidir. Kezâ ایام اللقائے mübtedâ, یوم جمعة haberidir.

**Mânâ:** Eğer o hazret bana yakın olursa, her gece kadir gecesidir ve her kavuşma günü Cuma günüdür.

Hz. Ali'den şöyle sordular: یا علی ما قولک فی العید؟ قال الیوم لنا عید و غدا لنا عید و کل یوم لا نعسی الله فیہ فهو لنا عید و کل لیلۃ رضی الله لنا فهو لیلۃ القدر Cevap verdi: Bizim için bugün bayramdır, yarın bayramdır, Allah'a âsî olmadığımız her gün bayramdır, Allah'ın bizden hoşnud olduğu her gece Kadir gecesidir"

ای خواجه چه پرسى زشب قدر نشانی هر شب شب قدرست اگر قدر بدانی

[Ey hoca, Kadir gecesinin alâmetini ne diye soruyorsun? Eğer kadrini bilirsen her gece Kadir gecesidir.]

Eğer cem'iyet sâhibiysen her gün "cuma" günüdür.

## 357- وَسَعَىٰ لَهَا حُجٌّ بِهِ كُلِّ وَقْفَةٍ عَلَىٰ بَابِهَا قَدْ عَادَلَتْ كُلَّ وَقْفَةٍ

Lügatler سعى burada جد ve ictihad etmek. وقفه Durmağa derler. عادلت Yâni مقصود من از کعبه و بتخانه تو بودى دلت کعبه'معنى تو دل چه پندارى مقصود توى کعبه و بتخانه همانه

**Mânâ:** Benim o hazret için çalışıp çabalamam hacc-ı mebrur ve sa'y-ı meşkûrdur. Bu çalışma sebebiyle onun kapısındaki benim her kıyâmım, benim o kapıda duruşum Arafat'taki bütün vakfelere denktir. Zîrâ hakîkatte makbul hac Hz. Mahbûba ulaşma kasdıdır. Onun kapısından murad nurla dolu kalb, orada vakfeden murad şükre lâıyk teveccühüdür.

طواف کعبه' دل کن اگر دلی داری دلت کعبه'معنى تو دل چه پندارى مقصود من از کعبه و بتخانه تو بودى مقصود توى کعبه و بتخانه همانه

[Bir gönlün varsa, gönül Kâbe'sini tavâf et, mânâ Kâbe'si gönüldür, sen gönlü ne sanırsın? Benim Kâbe ve puthâneden maksadım sen idin. Maksad sensin Kâbe ve puthâne bahâne.]

## 358- وَأَيُّ بِلَادٍ اللَّهُ حَلَّتْ بِهَا فَمَا أَرَاهَا وَفِي عَيْنِي حَلَّتْ غَيْرَ مَكَّةَ

Lügatler: حلّت نزلت من نزلت mânâsına. حلّت یا حلارة'ten veya حلّی'dendir, lâmin kesresiyle مکه'ten mânâsınadır.

İ'râb: عُيْنِي حِلْتِ 'te vav hâliye. عُيْنِي حِلْتِ İ'râbdan hâliyye üzre mahallen mansub. عُيْنِي 'nın ikinci mef'ûlüdür /109-b/ هَا birinci mef'ûlüdür ve اَبْلَادِ'a râcîdir.

**Mânâ:** Allah'ın beldelerinden herhangi birine o hazret nüzûl etse, yâni ahadiyyet-i makâm-ı cem' îtibârîyle tecellî ve zuhûr eylese, o hazretin zuhûru sebebiyle ve o benim aynıma tecellîsiyle ziyet ve halâvet verdiğiinden, ben o beldeleri Mekke'den başka olarak görmem. Yâni o hazretin o beldelere zuhûru sebebiyle, hangisi olursa olsun o beldeleri şeref ve fazîlette Kâbe'nin benzeri olarak görürüm ve Kâbe'den başka olarak görmem.

359- وَأَيُّ مَكَانٍ ضَمَّهَا حَرَمٌ كَذَا أَرَى كُلَّ دَارٍ أَوْطَأْتُ دَارَ هِجْرَتِي

**Lügatler:** لُحْمِ her ne kadar lügatte yapıştırmak demekse de burada مَن مَانَسِي taşır. اَوْطَأْتُ Yâni رَطَا حِجْرَةَ. حِجْرَةَ دارِ medine-i Resul'dür, Mekke'den Medine'ye hicret ettiği için Dâr-ı Hicret derler.

İ'râb: اَيُّ مَكَانٍ ضَمَّ 'nin mef'ûlüdür, zamir hazrete râcîdir. حَرَمٌ Muahhar mübtedâ, اَيُّ مَكَانٍ mukaddem haberdir. اَرَى 'nın mef'ul-i evvelidir, دَارِ هِجْرَتِي ikinci mef'ûlüdür.

**Mânâ:** O hazretin ikâmet ettiği her mekân harem-i muhteremdir, kezâ o hazretin vatan tuttuğu evi ben dâr-ı hicret ve Hz. Risâletpenâh'ın şehri olarak görürüm.

360- وَمَا سَكَنْتُهُ فَهُوَ بَيْتٌ مُّقَدَّسٌ بِقُرَّةٍ عَيْنِي فِيهِ أَحْسَى قُرَّتْ

**Lügatler:** لُحْمِ قُرَّةٍ 'nin mef'ûlüdür, gözün aydınlık olması. قُرَّتْ Fi'l-i mâzîdir 'dan, bir yerde durmak demektir.

İ'râb: مَا نَكْرَةَ-i mevsûfe, mevzi ve makamdan ibârettir, İ'râbdan mahallen mef'û mübtedâ, haberi قُرَّة 'te ب ' sebebiyledir. فِيهِ 'de zamir 'ya âittir.

**Mânâ:** O hazretin oturduğu yer, kemâl-i şeref ve fazîletinden beyt-i mukaddestir. Benim gözüm o yerde aydınlandığından, bâtınî kuvvelerim karar kıldı, yâni o yerde göz aydınlığımın zuhûru sebebiyle hatırım, himmetim, kalb ve iştiyâkım karar kıldı.



### 361- وَمَسْجِدِي الْأَقْصَى مَسَاحِبُ بُرْدِهَا وَطِينِي تُرَى أَرْضٍ عَلَيْهَا تَمَشَّتْ

**Lügatler:** مَسَاحِبُ 'in cem'idir. صاحب بردها Yâni مواضع جر ازیال رداها (Elbisesinin eteğini çekme yerleri) demektir. طین Balçık, mütekellim ye'sine muzafdır.

İ'râb: تری aberidir. مَسْجِدِي mübtedâ, اقصى sifati, صاحب haberidir. وطينی Mübtedâ

**Mânâ:** Benim mescid-i aksam, o hazretin elbisesinin eteğini topladığı yerdir ve benim kudret eliyle mayalanmış olan balçığım, Hz. Mahbûbun yürüdüğü arzın toprağıdır. "Cerr-i ezyâl" (eteklerini toplama) kibirden kinâyedir. O halde meshab-ı zeyl mevzi-i kibirden kinâyeye olur ve kibir Hz. Mahbûb-ı hakîkinin ridâsı (alt elbisesi) gibidir. Nitekim الكبرياء رداي "Kibriyâ benim ridamdır" buyururlar. Kibir mekânundan murad rûhâniyet mertebesidir ki, bu süffî arza /110-a/ nisbetle, münezzehtir ve mukaddestir ve arz-ı mukaddesin rûhâniyeti bütün arâziden ziyâdedir. Mescid-i Aksâ arz-ı mukaddesin ayrı gibidir. Kezâ bütün arzdan yüksektir, derler. Başka yerlere nisbetle Mescid-i Aksâ makâm-ı birr ve mevzi-i kibirdir. Onun için bu münâsebetle buyururlar ki:

Makâm-ı melekût olan Hz. Mahbûb-ı hakîkinin kibriyâ mertebesi, ki bu makamda istiğnâ eteğini mahsûsât tozundan çekerler, işte bu makam benim Mescid-i Aksâ'mdır ve benim vücûdumun balçığı o hazretin kudret ayağının ve irâdesinin bastığı yerin toprağıdır.

### 362- مَوَاطِنُ الْوَرَاكِ وَ مَرْتَبِي مَأْرَبِي وَأَطْوَارُ أَوْطَارِي وَمَأْمَنُ جِيْفَتِي

**Lügatler:** مَرْتَبِي 'ten ism-i mekândır, مَرْتَبِ yâni gözetilecek yer mânâsınadır. مَأْرَبِ 'in cem'idir, مَرْتَبِ matlub demektir. أَوْطَارِ 'in cem'idir. مَوَاطِنُ 'in cem'idir, مَوَاطِنِ hâcet demektir.

İ'râb: مَوَاطِنُ مواطن mübtedâdır, ötekilerin hepsi ona mâtuftur, haberi şu beyitteki معان'dir.

### 363- مَعَانٍ بِهَا لَمْ يَدْخُلِ الدَّهْرُ بَيْنَنَا وَلَا كَادَنَا صَرْفُ الزَّمَانِ بِفُرْقَةٍ

**Lügatler:** مَعَانٍ mekân vezninde menâzile derler. كَادَ Fi'l-i mâzîden.

İ'râb: مَعَانٍ lafzan merfû heberidir, mukaddem olan mübtedânın veya mahzûf mübtedânın haberi olsa مواطن ve معان câizdir. Yâni معان و هي مواطن و هي yâni الامكنة المأمنة مَعَانِ فِي رُبِّهَا 'de المذكورة و المذكورة (anılan mekânlar ve işâret edilen zamanlar) مَعَانِ 'in cem'idir, zîrâ معان'a râcîdir, ve zamir معان'a râcîdir.

İki beytin **Mânâsı**: Benim ferahlık duyduğum vatanlar, ihtiyâcımı karşıladığım yerler, isteklerimin sınırları, korku ve emniyet yerim o yerlerdir ki, orada ikimiz arasına dehr girmemiştir. Kezâ zamânın geçmesi, cihânın hâdiseleri, firkat ve hicretle bize tuzak ve hîle yapmamıştı. Zîrâ biz bu makamda, ki murad ahadiyyet-i cem' makâmıdır, dehrin hükmü dışında idik. Hattâ dehre biz hükmediyorduk. Zîrâ "dehr" bu yüce mertebenin nisbetlerinden bir nisbettir. Kezâ zamânın tasarrufu firkatle bize tuzak kurmamıştı. Zîrâ dehrin tasarrufu bu makâma giremeyince zamanın tasarrufu hiç giremez. Çünkü zaman "dehr" isminin hükümlerinden bir hüküm ve eserdir.

364- وَلَا سَعَتِ الْأَيَّامُ فِي شَتِّ شَمَلْنَا وَلَا حَكَمَتُ فِينَا اللَّيَالِي بِجَفْوَتِي

Lügatler: شَمَلٌ Cem'a derler. جَفْوَةٌ Cefâ etmek.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ**: Mahlûkâtın ahvâlini deðiştirici olan günler, bizim cem'imizi ayırmaya çalışmamıştı. Ardarda gelen geceler bizde cefâ ile hükmetmemişti. Zîrâ ben o hazretin kanadının gölgesiyle /110-b/ gizlenmiş durumdaydım. Böyleyken dehr bizi nasıl bilebilir. Günlerin bizi ayırmaya nasıl gücü yeter, geceler cefâ göstermeye nasıl kadir olur? Nitekim İbn Hânî buyururlar:

تسرت عن دهري بظل جناحه  
فعني ترى دهري و ليس يراني  
فلو نسال الايام ما ابعى ما درت  
و اين مكاني مادرين مكاني

(Onun kanadının gölgesiyle dehrden gizlendim, gözüm dehrimi görür, fakat o beni görmez. İsmimin ne olduğunu günlere sorarsak bilmez, mekânımın nerede olduğunu sorsak onu da bilmez).

365- وَلَا صَبَحَتْنَا النَّائِبَاتُ بِنُبُوَّةِ وَلَا حَدَّثَتْنَا الْحَادِثَاتُ بِنَكْبَةِ

Lügatler: نُبُوَّةٌ insan üzerine nöbetleşe gelen belâlara denir. نَكْبَةٌ Asl-ı lügatte arzdan yüksek olan yere derler, insanın üstüne çıkan ve galebe eden hallerde de kullanılır ki bunlar onu iyi halden kötü hale indirir. نَكْبَةٌ Saâdetten şekavete nigünsarlık [baş aşağı olma].

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ**: O ittihad mertebesinde belâlar ve sabah vaktinde cefâ ve felâketle gelip bizi hakîkî vuslattan ve lezzet mahallinden iz'ac etmemişti. Kezâ hâdiselerin gidişâtı bizi talihsizliğe uğratmamıştı. Hattâ visâlin kucağında gönümüz hoş ve mesrur idik.

366- ولا شئع الواشي بصد و هجرة ولا أزعف الأحمي بين و سلوة

Lügatler: راشي gammaz. صد Men etmek. إرجاف Sırrı ifşa etmek. لامي Kötüleyen.  
بين Fark. سلوة Şâzlık.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** O mertebede gammaz, men ve ayrılıkla bizi ayıplamamıştı. Kezâ melâmet edici firkatle, safâyı ve müstesnâlığı ihbar etmekle sırrı ifşâ etmemişti de.

367- ولا إستيقظت عن الرقيب ولم تزل على لها في الحب عيني رقيب

Lügatler: إستيقظت uyanmak.

**Mânâ:** Kezâ rakîbin gözü uyuyordu, daha uyanmamıştı, fakat o hazret için muhabbette benim zâtım, benim için rakib olmaklıktan zâil olmamıştı. Yâni o zaman benim zâtım yine zâtıma rakîb idi ve başkası yok idi ki tevhid-i cem'a mâni olsun.

368- ولا اختص وقت دون وقت بطيبة بما كل أوقاتي مواسم لذتي

Lügatler: مواسم mevsimin cem'î. با'da b sebebiyye, لذة'e müteallıktır.

**Mânâ:** Şimdi benim müşâhede lezzetim bâzı vakitlere mahsustur. Ama o mertebede lezzet ve iyiliğin kemâli sâdece bir vakte mahsus değildi, bütün vakitlerin o hazret sebebiyle lezzet mevsimleriydi. إهبطوا "Aşağı ininiz" hük-münce bu mihnet âlemine ve ayrılık diyârına inince o yarla olan birlik ve safâ yok oldu ve bu kesret ve mihnetle imtihan edilmiş /111-a/ olduk.

خوشا وقتی که بادلدار بودم	زباغ وصل برخوردار بودم
خوشا ان نوبهار شادمنی	که با ان سرو گل رخسار بودم
خوشا شهاکه با ان ماه تا روز	جو بخت خویش بیدار بودم
بدستی جام و دستی دسته گل	خرامان در وصف گلزار بوم
کنون گویی که بود ان خواب مستی	که زائل گشت چون هشیار بودم

[Ne güzel vakit ki, sevgiliyle beraberdim, vuslat bahçesinden nasib aldım. Ne güzel o mutluluk ilkbaharı ki onda gül yüzün dalı oldum. Ne güzel geceler ki ay sabaha kadar (par-lar), kendi bahtım gibi uyanık oldum. Kadeh destisi ve gül destesinin kabı ile, gül bahçesini anlatmaya yürüdüm. Şimdi ben ayılımcı "o sarhoşluk uykusu zâil oldu, geçti" diyorsun.]

### 369- نَهَارِي أَصِيلٌ كُلُّهُ إِنْ تَنَسَّمْتَ أَوَائِلُهُ مِنْهَا بَرْدٌ تَحِيَّةٌ

**Lügatler:** أصيل ikindi ile akşam arası, yâni günün sonuna derler, cem'i أصال ve رجعت نسبه و تروحت yâni نسبت. أصائل.

**İ'râb:** نَهَارِي mübtedâ, أصيل haberidir. أَوَائِلُهُ in fâilidir. Zamir نَهَارِي'ya âittir. مِنْهَا'da zamir Hz. Mahbûba âittir.

**Mânâ:** Çölde oturan Araplar arasında günün en güzel vakti ikindi sonrası idi. Çünkü günün sonunda serin rüzgâr eser, bununla öfke ve harâret kaybolur ve fazlasıyla hoşalanırlardı. Günün en güzel zamânı gönül çekici asîl vakti (yâni ikindi sonrası) olduğundan dolayı buyururlar ki:

Eğer günümün başlangıcında o hazret selâm ve tahiyetimi alarak beni serinletip râhatlatırsa, benim gündüzümün tamâmı vakt-i asîl gibi lezzetli ve hoş olur. Kezâ gündüzüm ikindi sonrası (asîl) olduğu gibi:

### 370- وَلَيْلِي فِيهَا كُلُّهُ سَحَرٌ إِذَا سَرَى لِي مِنْهَا فِيهِ عَرَفٌ نُسِيمَةٌ

**Lügatler:** عَرَف güzel koku. نَسِيمَةٌ, نَسِيمَةٍnin taşıyıcı.

**İ'râb:** مِنْهَا'da zamir Hz. Mahbûbeyeye kezâ فِيهَا'daki de ona râcîdir. لِي'de zamir سَرَى'ye râcîdir. عَرَفٌ, نَسِيمَةٍnin fâilidir.

**Mânâ:** Gecenin en güzel vakti seherdir. Onun için buyururlar ki: O hazretin bana nesîm kokusunun geldiği gecede, benim gecem tamâmen aydınlık seher vakti gibi olur. Yâni tecellî râyihaları ve tesellî kokuları Hz. Mahbûb-i Müteâliden beşeriyet gecesinde arka arkaya gelince benim ahvâlimin geceleri tamâmen aydınlık gün gibi olur.

### 371- وَإِنْ طَرَقَتْ لَيْلًا فَشَهْرِي كُلُّهُ بِهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ إِبْتِهَاجًا بِزُورَتِي

**Lügatler:** بِهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ şeklinde olan nüshalarda vardır. زُورَةٌ masdardır, ziyâret demektir, masdar mef'ûlüne muzafdır.

**Mânâ:** Eğer o hazret bir gece bana gelecek olursa, benim bütün ayımın gecesi o hazretin gelmesi sebebiyle, bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi olur. /111-b/ Veya o hazretin beni ziyâreti sebebiyle, sürur ve sevincimden dolayı ayın on dördüne döner.

372- و إن قُرْبَت دَارِي فَعَامِي كُلُّهُ ربيعُ اعتدالٍ في رياضٍ أريضة

Lügatler: Arive Tarâvetli, nezâhet dolu suyu ve yeşilliği bol olan bostana derler. Arive Tarâvetli, nezâhet dolu suyu ve yeşilliği bol olan yere derler.

**Mânâ:** Eğer o hazret benim evime yakın olursa, benim bütün senem tâze, nezâhet dolu ve emsalsiz bir bahçedeki mu'tedil ilkbahar olur. Yâni eğer o hazret inâyet tecellîsiyle bana yakın olursa, benim kalbimin ve kalıbımın mizâcı bahar gibi mütedil olup çok sayıda ilimlerin yeşillikleriyle maârif-i cezîlenin güzellikleri, yüksek müşâhede ve mükâşefeler ile kalb bahçem tarâvet dolu, kalıp bostanım güzellik ve letâfetin kendisi olurdu.

373- وإن رَضِيَتْ عَنِّي فَعُمِرِي كُلُّهُ زمان الصَّبَا طَيِّبًا و عَصْرُ الثَّيْبَةِ

Lügatler: Arive Tarâvetli, nezâhet dolu suyu ve yeşilliği bol olan bostana derler. Arive Tarâvetli, nezâhet dolu suyu ve yeşilliği bol olan yere derler.

**Mânâ:** Eğer o hazret benden râzı olursa benim bütün ömrüm, hatırımın hoş olması için çocukluk zamânımdaki gibi gamsız ve kedersizdir. Ve bâtın ve zâhirimin neşesi için de gençlik çağı ve tâzelik gibidir.

374- لَإِنْ جَمَعْتَ شَمْلَ الْخَاسِنِ صُورَةَ شَهِدْتُ بِهَا كُلَّ الْمَعَانِي الدَّقِيقَةِ  
375- فَقَدْ جَمَعْتَ أَحْشَاءَ كُلِّ صَبَابَةٍ بِهَا وَجَوَى بِنِيكَ عَنْ كُلِّ صَبُورَةٍ

Lügatler: Açık ve çokça geçti.

Ûrâb: Şartın cevâbı شهد değildir. Belki جمع'tir. شهد Şartla cezâ arasında cümle-i mu'tarızâdır. U'da ب istiâne içindir, zamir صُورَةَ'e râcîdir. صُورَةُ Temyîziyet üzere mansubdur.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbe çeşitli güzelliklerin hepsini bütün mertebelerde zâhir sûret itibârıyla topladı. Ben de o sûret vâsıtasıyla akıl ehlinin anlayışından daha yüksek olan ince mânâları müşâhede ettim. Benim bâtınî kuvvelerim de yâni sırrım, kalbim, rûhum ve sırrımın sırrı da bütün sevgi ve aşkı o güzellikler veya o sûret sebebiyle topladı. Kezâ benim bâtınî kuvvelerim bütün dertleri ve bütün meyil ve muhabbetimi haber veren iç sıkıntısıru topladı. Yâni Hz. Mahbûbe bütün güzellikleri bir araya getirdiği gibi ben de bütün aşk ve muhabbeti toplayıcıyım.

گر مرا مجنون بدیدی بر منش رحم آمدی      ور ترا لیلی بدیدی در زمان مجنون شدی  
[Mecnûn beni görseydi bana acırdı. Eğer Leylâ seni görseydi, o anda Mecnûn olurdu.]

376- ولم لا أباهي كل من يدعي الهوى      بها و أباهي في إفتخاري بحظوة/112-a  
377- وقد نلت منها فوق ما كنت راجياً      وما لم أكن أملت من قرب قرتي

**Lügatler:** أباهي nefs-i mütekellimdir, مباحات'tan. مباحات Mufâherete derler. الهوى Nefs-i mütekellimdir, مباحة'ten, müfâale bâbundan. Bir şeyi nihâyetlendirmeye derler. حظوة Zâ-i mu'ceme ile murad bulmağa derler.

**Îrâb:** Birinci beyitte أباهي ب'ye müteallıktır, zamir Hz. Mahbûbe râcîdir. İkinci cümle-i fi'liyedir, birinci beytin mazmûnundan haldir, i'rabdan mahallen mansubdur. من قرب قرتي'de beyan içindir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbeden haddi aşkın biçimde murâdını maksûdunu elde edince, istifaham-ı inkârî yoluyla, muhabbet ve cezbe erbâbına karşı iftihar ederek şöyle buyurur:

O hazretin muhabbet ve müşâhedesi sebebiyle ehl-i aşk ve muhabbete karşı ben niçin iftihar etmeyeyim? O hazretten umduğumun çok üstünde nâil olduğum haz ve yakınlık yakınlığından hiç düşünmediğim dereceye ulaşmış bulunmam sebebiyle niçin iftihârımda son noktaya varmayayım? "Kurb-i kurb" (yakınlık yakınlığı, yakının yakını)'dan murad, yakınlık hâlinde yakınlığı görmemektir. Zîrâ kendisini Hakk'a yakın gören uzaktır. Ebu Yâkub es-Sûsî şöyle der: "Kul yakınlığa yakın olmaya devam ettikçe yakın olmaz, tâ ki yakınlıkla yakınlıktan kaybolsun"

378- وأرغم أنف البين لطف اشتمالها      على بما يُرَبِّي على كل منية

**Lügatler:** أرغم asl-ı lügatte ince toprağa derler, zillet ve horluktan kinâyedir. Burada öldürmekten ve yoluğa göndermekten kinâyedir. البين Fil-i muzârî meçhuldür, رَبِّي'dan, ziyâdelik demektir.

**Îrâb:** Beytin başındaki vav mâ-kabline ma'tuf olarak hâliyyedir. لطف Lafzan merfû 'أرغم' nin fâilidir. اشتمالها'da zamir Hz. Mahbûba râcîdir. ما'da ما mevsûledir veya mevsûfedir. رَبِّي alâ-binâi'l-fâil sıfatıdır.

**Mânâ:** Halbuki o hazretin bütün arzûların üstünde olan lütfunu benim üzerime yayması, ayrılık ve yalanın burnunu yere sürttü, yâni yok etti. Onun

lütfunun kemâliyle ayrılık ortadan kalktı ve sâdece vuslat kaldı. Böylece dışım ve içim cemâl mertebesiyle muttasıf oldu.

379- بها مثل ما أمسيتُ أصبَحْتُ مُغْرَمًا وما أصبَحْتُ فِيهِ مِنَ الْحُسْنِ أَمْسَتُ

**Mânâ:** O hazretin muhabbetiyle gecelediğim gibi aşk ve şevk sâhibi olarak sabâha öylece girdim. /112-b/ Kezâ sabahladığım her güzelliikle aynı şekilde geceledim. Yâni benim aşkım ve onun güzelliğinin artıp eksilmesi söz konusu değildir. Günlerin ve gecelerin geçmesiyle, ayların ve yılların ilerlemesiyle onun kemalli güzelliği ve benim eksiksiz aşkım değişikliğe uğramaz.

380- فلو مَنَحْتُ كُلَّ الْوَرَى بَعْضَ حُسْنِهَا خَلَا يُوسُفُ مَا فَاتَهُمْ بِمِزْيَةٍ

Lügatler: لافهم, لاقم, mânâsınadır. غير, harf-i cerdir. حلا, atâya (bağış) derler. مع, mânâsınadır.

İ'râb: حسن بعضها ve كل الورى Hz. Mahbûba râcîdir. مَنَحْتُ'nin zamîr-i müstekini Hz. Mahbûba râcîdir. مَفْ'ûlûdür.

**Mânâ:** Eğer o hazret hüsn-i bâ-kemâlinin bir kısmını Yusuf'tan başka birine vermiş olsa Hz. Yusuf'un güzelliği bu kimseden daha üstün olmazdı, her mahlûk güzellikte Yusuf'la berâber olurdu.

381- صَرَفْتُ لَهَا كُلِّي عَلَى يَدِ حُسْنِهَا فَضَاعَفَ لِي إِحْسَانَهَا كُلَّ وَصَلَةٍ

**Mânâ:** Ben Hz. Mahbûbe için bütün sıfatlarımı değerli ve değersiz bütün kâbiliyetlerimi onun güzellik sarrafının eline verdim. O hazret bunu benden kabul etti ve onun ihsanı bana kat kat ecirler ve karşılıklar vererek tam bir vuslatla beni sevindirdi. Yâni her kuvveme ve uzvuma uygun özel vuslat ihsan etti.

382- يُشَاهِدُ مِنِّي حُسْنَهَا كُلُّ ذَرَّةٍ بِهَا كُلُّ طَرْفٍ جَالٍ فِي كُلِّ طَرْفَةٍ

Lügatler: طرفه, Tarf-ı nazar etmeden ibarettir. حوران, fil-i mâzîdir, حوران, Fa'le vezinde, طرف, طرف, dan nazar etmek.

**Mânâ:** Benim vücud zerrelerimden her biri o hazretin kemalli güzelliğini müşâhede eder ve o zerrelerimin müşâhededesi sebebiyle, bu dünyadaki bütün gözler her bakışta görmeyi ifâde eder. Zîrâ benim her zerrem aha-diyyet-i cem'in hükmüyle boyanmış olup bütün hâdiseleri kuşatmıştır. O bakımdan ben kâinat gözünün insanı ve kâmil sıfatlı insanın gözüyüm.

383- وَيُنِّيْ عَلَيْهَا فِي كُلِّ لَطِيْفَةٍ بِكُلِّ لِسَانٍ طَالَ فِي كُلِّ لَفْظَةٍ

İ'râb: يُنِّيْnin fâilidir, كل لطفة.

**Mânâ:** Benim vücûdumdaki rûhî, kalbî, aklî ve cismî her bir latîfem, her lafızda hamd ü senâda çoğalmakta olan bir lisanla ezelen ve ebeden o hazret üzerine senâ eyler, övgüde bulunur. /113-a/

384- وَأَنْشَقُ رِيَّاهَا بِكُلِّ رَقِيْقَةٍ بِهَا كُلُّ أَنْفٍ نَاشِقٍ كُلُّ هَبَّةٍ

Lügatler ve İ'râb: أنشق: انشق , نشق , انشق dan nefsi-i mütekellim sîgasıdır. ریا Güzel koku demektir. هبة vezninde محبوب'tan, "esmek" demektir. كل أنف mübtedâ ناشق haberidir.

**Mânâ:** Rûhârû ve cismânî her ince ve latif şeyle o hazretin güzel kokusunu koklarım. Ve o her ince şeyde mevcut olan kokuyu koklamam sebebiyle bu cihanda her burun bütün kokuları koklamaktadır.

385- وَيَسْمَعُ مِنِّي لَفْظَهَا كُلِّ بَضْعَةٍ بِهَا كُلُّ سَمْعٍ سَامِعٍ مُتَنَصِّتٍ

Lügatler: بضعه et parçası. تمتت Söze kulak tutucu, müstemî'.

İ'râb: يسمع'in sıfatıdır, تمتت haberî, سميع-كل mübtedâ سمع-كل fâilidir.

**Mânâ:** Benim bedenimin her bir parçası o hazretin inciler saçan sözünü dinler ve benim her bir parçamın dinlemesiyle bu âlemde her kulak susup dinleyici, her dinleyen işitici ve söze kulak vericidir.

386- وَيَلْتَمُّ مِنِّي كُلُّ جُزْءٍ لِثَامَهَا بِكُلِّ فَمٍ فِي لَنَمِهِ فِي كُلِّ قُبْلَةٍ

Lügatler: يلتئم'nün fâilidir, كل جزء. Perde. لثم buse.



**Mânâ:** Benim her bir parçam, âlemdeki her ağızdan bir dudakla o hazretin zâtına yüz süren perdeyi öper. Her bir öpücüğünde bütün cihânun bûsesinin lezzeti vardır.

Her ne kadar bu beş beyit görünüşte mübâlağalı ise de yüce mertebelerini haber verdiği ve kutbiyet makamlarını işâret ettiği bir gerçektir. Zîrâ bütün âlem onun uzuvları ve kuvveleri gibi olmuştur. Önce Cenâb-ı ahadiyyetten o feyz almış, sonra her şey onun kuvvetiyle güç sâhibi olmuştur. Görmek olsun, işitmek olsun, öpmek olsun, her ne ise her şeyde her şeyle görür, her şeyde her şeyle işitir, kezâ her dimağla koklar.

### 387- فلو بسطت جسمي رأيت كل جوهري به كل قلب فيه كل محبة

Lügatler: بط burada tahlil mânâsındır. جومر'de murad cismin parçalarından parçalanmayanıdır, cevher-i ferddir. Mütetekellimlere göre cismin terkibi cevher-i ferdlerden oluşur.

Îrâb: فلو بسط'te ف geçen beyitleri neticelendirmek içindir. بسط ve رأيت'in zamirleri Hz. Mahbûbeye râcîdir. به'de ب ilsak içindir. Zamîri جومر'e râcîdir.

**Mânâ:** Meselâ eğer /113-b/ o Hazret benim cismimi yaysa, parçalarını tamâmen çözse, birbirinden ayırsa en içine kadar vararak bölünemez derecede küçültseydi, cismimin her zerresinde, kâmil muhibbin Hakk'ın muhabbetiyle boyanıp tam sevgiye ulaşınca nâil olduğu muhabbete benzer bir muhabbeti, kâinatın tamâmının muhabbetini ve bütün kalblerin duyacağı ölçüde her bir zerremde bulması kâbil olurdu. Zîrâ şühûd gözüyle bakılırsa, her zerrede bütünün tamâmı mevcuttur, bütünde de parça mevcuttur.

### 388- وأغرب ما فيها استجدت وجاد لي به الفتح كشفاً مذهباً كل رية

Lügatler: أغرب ef'al-i tafdildir, اغرابة'ten. استجدت: جاد , يجود , جوده'dendir, sin vicdan içindir. استجدت الشيء Derler, yâni رجدت جداً demektir. جاد Fil-i mâzîdir, سحا mânâsına. مريلاً yâni منجأ . رية . شك ve şüpheye derler.

Îrâb: به'de zamir لى'ya râcîdir. كشفاً Me'ul-i lehdir.

**Mânâ:** Bir sonraki beyite bağlıdır. Zîrâ أغرب mübtedâ شهودی haberidir.

### 389- شُهُودِي بَعَيْنِ الْجَمْعِ كُلِّ مُخَالَفٍ وَلِيَّ ائْتِلَافٍ صَدُّهُ كَالْمَوَدَّةِ

**İ'râb:** شُهُودِي mahzûf mübtedânın haberidir. Mahzûf mübtedâ haberiyle birlikte شُهُودِي'nün haberidir. شُهُودِي Burada rü'yet mânâsı taşıdığı için iki mef'ul aldı. Birinci mef'ûlü كلِّ مخالف , ikincisi رِئِي صدِّه mübtedâ كالودة haberidir. Bu cümlelerin i'rabdan mahalli mansub olarak رِئِي'nin sıfatıdır. صدِّه'deki zamir رِئِي'e âittir.

**Mânâ:** Hz. Mahbûbenin muhabbetinde ne garip şeyler oldu, ahadiyyet tecellîsinin açılması bütün şüphelerden uzak bir şekilde bunu ortaya koydu ve şu hususları ben çok iyi ve güzel bulmaya başladım: Ben ahadiyyet-i cem' ile kınayıcı ve gammaz gibi bütün muhâlifleri, ihtilâfsız ülfet edilecek bir arkadaş, bir dost olarak görmeye başladım. Bunların her birinin yüz çevirmesi, buğzu ayıplaması artık bana dostluk ve muhabbet gibidir. Zirâ ben vahdet gözüyle ağyârı yâr, onların işlerini de hikmet ve sırf rahmet olarak görüyorum.

### 390- أَحَبِّي أَحِبِّي وَ غَارَ فَلَامِنِي وَ هَامَ بِهَا الرَّاشِي فَجَارَ بِرِقِيَّةِ

**Lügatler:** غَارَ fi'l-i mâzîdir /114-a/ "gayret eyledi" demektir. رِقِيَّة ra'nın kesresiyle terakkub (bekleme, gözetleme)'den bir nevidir.

**İ'râb:** وَ'da zamir mahbûbeye âittir. رِئِي'nin fâilidir رِئِي'ye âittir.

**Mânâ:** Geçen beyitteki muhâliflerin birlik ve ülfetini tefsir ederek buyururlar: Beni kötöleyen kimse beni sevdi, kıskandı ve kıskançlığı sebebiyle beni kınadı. Beni gammazlayan ise o Hazretin güzelliğine hayran oldu, aşırı hayranlığı sebebiyle beni rakib görerek koruyuculuk hissiyle bana eziyet etti. Demek ki aslında kınayanın eziyet ve kötölemesi, gammazın koğuculuk ve jurnalcılığı ayn-ı muhabbet ve sırf dostluktan ibârettir.

### 391- فَشُكْرِي لِهَذَا حَاصِلٌ حَيْثُ بَرُّهَا لَذَا وَاصِلٌ وَ الْكُلُّ آثَارُ نِعْمَةٍ

**Lügatler:** Açıktır.

**İ'râb:** فَ شُكْرِي sebebiye. شُكْرِي Mübtedâ حاصل haberidir. لِهَذَا Bütün muhâliflere işârettir. حَيْثُ بَرُّهَا Mübtedâ واصل haberidir. لَذَا'da zamir muhabbete râcîdir. لَذَا Yâni لَذَا لاجل هذا demektir.

**Mânâ:** Bütün muhâlifleri sâdik dost gördüğüme, gerçekten bunların beni kınayıp gammazlamaları sevgi ve kıskançlıktan olduğuna ve bunların



**Mânâ:** Şükürüm her ne kadar zâhiren başkasına da olsa yine hakîkatte benim içindir. Zâhirde başkasından bulaşır görünen iyilik ve ihsan benden bana ulaşır. Zirâ benim nefsim cânânla birleşmede müstakil oldu ve tevhid mertebesinde kemâle erip ağıyardan müstağnî oldu. O bakımdan her şükreden ve edileni, her iyilik eden ve edileni cem'-i ahadiyyetin işlerinden bir nur ve bu mezâhirde bir zuhûr olarak görürüm.

394- وَثَمَّ أُمُورٌ نَّمَّ لِي كَشَفْتُ سِرَّهَا بِصَخْرِ مُفِيقٍ عَنِ سِوَايَ تَغَطَّتْ

**Lügatler:** سر sinin kesresiyle perde. مَفِيقٌ 'ilâle' den ism-i fâildir, ayrılmak demektir. تَغَطَّتْ Yâni تَسَرَّتْ.

**Îrâb:** أُمُورٌ 'a Cümlesi تَغَطَّتْ عَنِ سِوَايَ 'a müteallıktır. مَفِيقٌ 'n'in fâilidir. كَشَفْتُ 'a sıfattır.

**Mânâ:** Benim makâmım olan cem' makâmında ve tevhîd-i zâtıyye mertebesinde sekrdan sonra tam ayılmanın sahvı vâsıtasıyla, büyük işlerin ve bir çok sırların perdesinin açılması ve örtüsünün kalkması benim için tamam oldu; bunlar benden başkasına örtülü ve perdelidir. Sekrdan sonra sahv mertebesini bulmayan bu sırrı bilmez. Ve telvînâtın sekrinden ayrılmayan bu işleri bilmez.

رجل مَفِيقٌ Ya ayılmış mânâsına olur veya mahzûf mevsufun sıfatı olur. Yâni مَفِيقٌ takdîrine ve murad Hz. Muhammed veya ekmel-i kümmelînden bir kimse yahut da kendi şahsı olabilir.

395- وَعَنِّي بِالْتَّلْوِيحِ يَفْهَمُ ذَائِقٌ غَنِيٌّ عَنِ التَّصْرِيحِ لِلْمُتَعَنِّتِ

**Lügatler:** تلويح 'dan müştaktır, tef'il bâbindandır, şimşek parlayıp kaybolduğu vakit لَوِيحٌ 'a derler. Kezâ rumuzlu söze /115-a/ işâret olunup şimdiki halde gizleseler ona تَلْوِيحٌ 'a derler. مَعْنَى 'a Senin zilletini isteyen kimseye derler.

**Îrâb:** Açıktır.

**Mânâ:** O büyük işleri kapalı ve gizli sırları sâhib-i zevk olan kâbiliyet ve isti'dâdı kadarıyla basit bir işâretle benden anlayabilir. O sâhib-i zevk inkârcı ve inatçı için gerekli olan tasrih ve beyandan müstağnidir.

## 396- بِهَا لَمْ يُبَيِّحْ مَنْ لَمْ يُبَيِّحْ دَمَهُ وَ فِي الْإِشَارَةِ مَعْنَى مَا الْعِبَارَةُ حَدَّتْ

Lügatler: **بِهَا** muzârî harfinin fethasıyla **يُبَيِّحُ** , **يُبَيِّحُ** , **يُبَيِّحُ** 'dan müştaktır, "izhar etmek" demektir. Nitekim **بِهَا** derler, yâni **أظهره** demektir. İkinci **يُبَيِّحُ** : **أباحت** , **أباحت** 'dan if'al bâbindan, mübah kılmak demektir. **حَدَّتْ** : **حد** 'den alınmadır. Bir şeyi gerçek olarak tarif etse **حد** derler. Bâzı nüshalarda **حد** yerine **غطت** şeklinde yer almıştır.

İ'râb: **بِهَا** 'da zamir, maânî ve esrâra ve umûr-ı gâmûzaya (kapalı işlere) âittir. **يُبَيِّحُ** 'in fâili zamîridir, **مَنْ** 'e râcîdir. İkinci **يُبَيِّحُ** 'in mef'ûlüdür. **دَمَهُ** 'de vav hâliyedir. **عِبَارَةُ** 'in fâili zamîridir. **مَا** 'de **مَا** 'nın mânâsıdır. **لَمْ** 'in fâili zamîridir. **عِبَارَةُ** 'e âittir.

**Mânâ:** Evliyâyâ açılmış olan esrar ve mânâları bir kimse, kanını kendilerine mübah kılmaksızın perdeli olanlara (mahcûba) izhar edip gösteremez. Hal budur ki bu sırlara telvîh ve îmâ yoluyla işâret etmekte nice mânâ vardır; zîrâ ibâreler onu târif edemez, söz ve beyan onu açıklayamaz. Çünkü coşkun dalgalı esrâr-ı ilâhî denizleri sözün dar oluğuna sığmaz ve ağır çeken ilim ve irfan dağı söz ve beyan terâzisiyle tartılmaz.

## 397- وَمَبْدَأُ إِبْدَاهَا اللَّذَانَ تَسْبِيًا إِلَى فُرْقَتِي وَ الْجَمْعُ يَا بِي تَشْتِي

Lügatler: **تَسْبِيًا** : **تسبت** . **إِبْدَاهَا** : **إبداها** .

İ'râb: **مَبْدَأُ** mübtedâ, **إِبْدَاهَا** 'ya muzafdır. **إِبْدَاءُ** Masdar, **مَا** 'ya muzafdır. **مَا** Umûra ve esrâra râcîdir. **الذَانَ** Mübtedânın haberidir ve "lâhî" ve "vâşî"ye işârettir. **وَالْجَمْعُ** 'da vav hâliyedir.

**Mânâ:** Zikredilen işlerin ve kapalı sırların izhar edilmesinin başlangıcı şöyledir: Lâhî ve vâşî (kınayıcı ve gammaz) ismiyle anılan o iki kimse, benim Hz. Mahbûbeden ayrılmama sebep olmak istediler. Halbuki hakîkat-i cem' ve vahdet mertebesi benim ayrılığımıza mâni olur.

Allah bilir, /115-b/ burada lâhî (kınayıcı)'dan murad ruh ve vâşî (gam-mazlayıcı)'dan murad nefis olabilir veya lâhîden murad **أَتَجَمَّلُ فِيهَا** "Orada insanı mı halîfe kılacaksın" (Bakara, 2/30) diyen melekler ve vâşîden murad şeytan olabilir ki tafsîlâtı baş taraflarda geçti. Yâni her ne kadar bunlar benim cem' mertebesinden tefrikama sebep oldularsa da hakîkat-i cem'a bakılırsa şimdi yine tefrikaya mânidir ve bir gerçektir ki muhtelif sûretlerde görünmüştür.



doğru yol gösteren bir yardımcıdır. Yâni müşâhededen ötürü Hakk'ın zâtına hidâyet eder (yol gösterir); o müşâhede ki bütün ervâhın doğuş yeridir. Şu-hûdu غدا demekle vafetti. O şühud ki mânevî mâhiyettedir, görülen ve duyulan âlemdeki gözle olan şühud gibi değildir.

Kezâ şeytânî kuvveler nefse yardımcıdır ve onu arkadaşlarına sevk eder. Nefsin arkadaşlarından murad cismânî kuvvelerdir. Onlar da gazab kuvveti, şehvet kuvveti, hırs, hased, kibir vb. şeylerdir ki nefsin arkadaşlarıdır. وجودا ile احد'ı ta'lil eylediler. Yâni: النفس المنوط بتدبير الجسم اجل وجود حياة الجسم demektir. غدا 'üşهود ile vasfelediği gibi وجود'ü de عدا ile vafedip derler ki: Öyle vücud ki sûrete âit olan renge ve şekle sür'atle gider. Her biri merkezine ve aslına rücû ve mey-letmekle muhâlefet zâhir oldu.

#### 402- ومن عَرَفَ الْأَشْكَالَ مِثْلِي لَمْ يَشْبِهْهُ شِرْكُ هُدَىٰ فِي رَفْعِ إِشْكَالٍ شُبُهَةٌ

**Lügatler:** إشكال hemzenin fethiyle اشكال 'in cem'i. شب: يشب den. إشكال Hemzenin kesriyle iltibas ve gümân.

**Îrâb:** في 'de müzaf mahzûfdur. Yâni لم يخلط لهمه و ادراكه في 'de müteallıktır.

**Mânâ:** Benim ma'rifetim gibi şöyle bilip anlamalı: Bu eşkâl ve âlemin sûretleri tek zâtın hey'etinin sûretleridir. Ve bu eşkâl ve sûretler birinci mertebede zâtın aynıdır, ikinci mertebede ne ayn ve gayrdır, kevn mertebesinde ise "gayr" kabul edilir. İşte bunu böyle bilen kimsenin idrak ve anlayışına, bu tür şüphelerin işkâlinin giderilmesi sırasında şirk-i Hüdâ yâni gizli şirk şüphesi karışmaz. Gizli şirke "şirk-i hüdâ" demeleri şu yüzdendir: Şeriat ve tarîkatin zâhirine göre, hidâyet "gayr"ın isbatıyla doğru olur ve gerçekleşir. Zîrâ şeriat ve tarikat ikilik ve gayriyet üzerine binâ edilmiştir. Lâkin bu gayrın isbâtı hakîkatte gizli şirktir. Bu gizli şirkten, tahkîk ve tevhid ehlerinden başka kimse kurtulamaz. Zîrâ tahkik ehli zât-ı ilâhînin ahadiyyetini çokluk hâlindeki mazharlarda ve çeşitli aynalarda müşâhede edip her mertebenin hükmünü icrâ ederler. Sûret çokluğu bunlara vahdet perdesi olmaz, hakîkî vahdet de nazarlarını kesrete kapalı tutmaz. İşte kâinattaki eşyâyı bu tarzda bilen kimseye gerek şeriatte ve gerek tarîkate kesreti gerektiren /116-b/ ve gayriyeti icab ettiren her yerde gizli şirk yol kesici ve ten perdesi (perde-ten) olmaz.

### 403- فَذَاتِي بِالذَّاتِ خَصَّتْ عَوَالِمِي بِمَجْمُوعِهَا إِمْدَادَ جَمْعٍ وَعَمَّتْ

Lügatler: Açık.

İ'râb: ذات'ın müstetir zamirleri ذات'a râcîdir. جعلت جمع'te müteallıktır, zamir عوالم'e râcîdir veya ذات'e râcîdir. عمت manâsına geldiği için عوالم'i birinci mef'ul بجموعها ikinci mef'ul yerinde gelmiştir. عمت , جمع , عمت'e atf-ı beyan gibidir, عمت'a ikinci mef'ul de olabilir. عمت üzerine mâtuftur. Şu da câizdir: ذات'ın müteallıktır. عمت'e müteallıktır. بجموعها , عمت'e müteallıktır.

**Mânâ:** Ben cem' mertebesine ve tevhîd-i zâta vâsıl olunca server-i kâinatın eşkâl ve emsâlindeki güçlük ve şüpheler benim için çözümlenip onların sırları ve hakikatleri kalb hazînemde tamâmen hâsıl olunca, benim zâtım bu lezzetlerin husûlü sebebiyle bütün âlemlerime "cem'" imdâdını yâni cem' mertebesinden yardım etmeyi tahsis etti ve herkes için umûmî hâle getirdi.

Veya: Zâtım bütün lezzetleri âlemlere mahsus kıldı ve cem' makâmından imdâd eylemekle umûmî hâle getirdi. Bu sözü kutbiyyet mertebesinde buyurmuşlardır, avâlimi nefislerine izâfe etmeleri de bunu gösterir. Zîrâ Cenâb-ı Hak önce Gavs-i ekbere tecellî edip o kemal mertebede feyz aldıktan sonra, rûhânî ve cismânî bütün âleme onun zâtından Hak feyzi yansımış olur ve bütün âlem onun kuvveleri ve uzvu gibi olur.

### 404- فِجَادَتٍ وَلَا اسْتِعْدَادَ كَسَبَ بِفَيْضِهَا وَقَبِلَ التَّهَيُّيَ لِلْقَبُولِ اسْتَعَدَّتْ

Lügatler: كَسَبَ bir şeye yarağlanmak ve müstaid olmak. فِجَادَتٍ derler yâni صبرت معاداً له.

İ'râb: فِجَادَتٍ'in zamîri فِجَادَتٍ'deki ذات'a âittir. Kezâ اسعدت'te zamir ona âittir. كَسَبَ'da ب' müteallıktır. اسعدت'e müteallıktır. فِجَادَتٍ'in zamîri فِجَادَتٍ'deki ذات'a âittir. Kezâ اسعدت'te zamir ona âittir. كَسَبَ'da ب' müteallıktır. اسعدت'e müteallıktır.

**Mânâ:** Benim zâtım feyz-i akdesiyle âlemlerin zerrelere, onların isti'dâdlarında zat, sıfat, hal ve fiil îtibarıyla elde etme özelliği olmadığı halde cömertlikte ve feyz intikâlinde bulundu. Ve benim zâtım kabûle hazır olmazdan evvel isitîfâtî oldu ve Hz. Mahbûbeden kemâlâtı kabul etti. Bu durumda Hz. Mahbûbenin zâtının ittihad hükmüyle kendi zâtı kılmış olur.

Hz. Zât'ın feyzi iki nevi' üzeredir. Birine "feyz-i akdes" derler; şu sebeple ki o, kesret şâibelerinden arınmıştır, bu feyzle ay'ân-ı sâbite hâsıl olur.



A'yân-ı sâbite mevcûdâtın hakikatleri ve mâhiyetleridir ve isti'dâdların kök-leridir. Ötekine "feyz-i mukaddes" derler. Ve bu feyz a'yân-ı sâbitenin hâric-i vücudda, istîdâdlarına ve kâbiliyetlerine göre vücud bağlamasıdır. Bu iki feyz için güneşle çeşitli renklerdeki camlar örneği verilebilir. Meselâ güneş zât gibidir. Ve güneşten cama vuran basit ışık feyz-i akdes gibidir; çeşitli camlardan yansıyan renkli ışıklar ise feyz-i mukaddes gibidir. Yahut da bir şeyin çekirdeği /117-a/ feyz-i akdes gibi, çekirdekten meydana gelen ağaç feyz-i mukaddes gibidir. Kendisinden a'yân-ı sâbite zuhûr eden ilk feyze "Hakikat-i Muhammediyye" derler. Ezelen ve ebeden Kutbü'l-aktâb odur. Zamandan önce veya zamandan sonra her kim bu hakikate mazhar olursa kutbü'l-aktâb odur. Hz. Nâzım'ın (İbn Fâriz) قبل النهي للقبول بسعدت buyurması bu zata işârettir. Yâni kâinatın zatlari istîdâdı kabule hazır olmazdan evvel, zâtım bütün bu kemâlâta isti'datlı halde idi.

405- فَبَاتَّقِسِ أَشْبَاحَ الْوُجُودِ تَعَمَّتْ      وَ بِالرُّوحِ أَرْوَاحَ الشُّهُودِ تَهَنَّتْ

Lügatler: وجدت قبة و همة yâni قوت.

İ'râb: 'te elif-lâm muzâfun ileyhden ıvazdır, yâni بنفسى takdîrine. Kezâ r اشباح اهل الوجود و ارواح اهل الشهود و وجود و وجود بالشهود ve وجود بالشهود. Yâni اهل الوجود و ارواح اهل الشهود takdîrine.

**Mânâ:** Bütün âlemler kemâlât ve füyuzâtı benim zâtımdan bulmuş olunca, benim nefsim ve zâtım sebebiyle, vücud ehlinin bedenleri nîmetlenip lezzet aldılar ve hayât-ı tayyibeye ulaştılar. Gene benim rûhum sebebiyle şühûd ehlinin ruhları güzellik buldular.

Bu münâsebetle semâ'ın sırrına başlayıp buyururlar:

406- فَحَالُ شُهُودِي بَيْنَ سَاعٍ لِأَفْقِهِ      وَ لَاحِ مُرَاعٍ رَفَقَهُ بِالتَّصِيحَةِ

407- شَهِيدٌ بِحَالِي فِي السَّمَاعِ لِجَاذِبِي      قَضَاءُ مَقَرِّي أَوْ مُمَرُّ قَضِيَّتِي

Lügatler: الی غايه yâni الله dedikodu ve koğuculluk yapan kimse, burada meleki kuvvetler kastedilir. Nitekim az önce geçti. لعا fe ile, geniş yer. لعا Kaf ile, hüküm mânâsına olması da câizdir. مقار Karargâh. مقار'dan murad maâni ve hakayık âlemidir. لعا'den murad sûret-i mâ-hüve'l-vaki'dir. لعا'den murad kesret âlemidir.



Ey dinleyici, benim mertebe, zevk ve şühûduma nisbetle “gayriyet”i yok bilmem şüphe ve tereddüte yol açarsa bu iltibas ve şüphenin yok olmasını ve tevhîdin sûretinden şüphenin kalkmasını, konuya çok uygun şu iki misal isbat eder: Büyük kevnî âlem ve küçük insânî âlem zâhirî beş duyu ile görülmektedir. Fakat iki âlem arasındaki uygunluk şu şekildedir: Büyük âlemde mufassal olarak mevcut olan her şeyin, küçük insânî âlemde de benzeri mücmelen bulunur. O bakımdan cem’ makâmının mazharı (göründüğü yer) insan vücûdudur. Zîrâ cem’ makâmında da eşyâ mücmel olarak mevcuttur. Fark makâmının mazharı ise âlemdir.

Bu iki âlemin birbirine uygunluğunun söz konusu iltibâsı yok etmesinin isbâtı şöyledir: Meselâ kendi vücûdunda görürsün ki, senin bir hükmedicin, tasarruf edicin vardır; sen onun irâdesi ve hükmü altındasın, sende mutlak hâkim olan, irâdesi geçerli olan ezelen ve ebeden odur. Sende bu husus hissedildiği gibi bütün âlemde de hâkim, irâde ve tasarruf sâhibi o tek zattır. Zîrâ وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ (Enbiyâ, 21/22). لَوْ كَانَ فِيهَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا (Zuhruf, 43/84). “Eğer yerle gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı ikisi de bozulurdu. Gökte de Tanrı yerde de Tanrı O’dur.” O halde bütün âlemde hallerin, tasarrufların ve irâdelerin hepsinin Hakk’ın zâtının oluşu ve Hz. Ahadiyyetin her şeyde sârî idiği /118-a/ küçük ve büyük âlem, zâhir ve bâtının, tevâfuk ve tetâbuku (birbiriyle uyum hâlinde oluşu), söz konu şüphe ve iltibâsı ortadan kaldırır.

Eğer “misâleyn” ile ruhta resmedilmiş olan rûhânî sûretler ve nefste görünen, duyulan sûretler kastedilirse, ikisi arasında mânâ bakımından, iki sûretin hakîkatinin birliğinin uyumu bahis mevzûu olur. Zîrâ rûhânî sûretler olsun nefsânî sûretler olsun, o ikisini birlikte idrak eden ruhtur. Buna göre mânâ: Rûhânî sûretlerle nefsânî sûretlerin hakîkat itibâriyle uyum hâlinde olmaları, hakîkî vahdetten iltibas ve iştibâhın yok olmasına hükmeder. Zîrâ bu ikisini idrak eden ruhtur. Her ne kadar mahsûs sûretler zâhiren beş duyu ile idrak olunursa da hakîkatte onu da idrak eyleyen ruhtur. Kezâ kâmilin rûhu, bütün âlemde zâhiren ve bâtunen cismânî ve rûhânî sûretleri, kâinâtın hakîkatlerini ve inceliklerini müşâhede eder. Nasıl ki bir kimsenin rûhu kendi vücûdunun ahvâlini müşâhede ettiği gibi.

#### 409- وَيَبِينُ يَدِي مَرَمَايَ دُونِكَ سِرًّا مَا تَلَقَّتَهُ مِنْهَا النَّفْسُ سِرًّا وَ أَلْقَتْ

**Lügatler:** مَرَمَا masdar-ı mîmîdir, maksud ve matlub mânâsınadır, ism-i mekân olması da câizdir. دُونِكَ İsim fiillerdendir, مِنْهَا mânâsınadır. أَلْقَتْ Bir şeyi kabul için yönelmektir. اَلْقَتْ atmak.

**İ'râb:** مَرَمَا mansubdur, دُونِكَ'in mef'ûlüdür. مِنْهَا'da zamir ya hazrete âittir veya beş duyuyula idrak edilen şeylere âittir. النَّفْس'te elif-lâm muzâfün ileyhden ıvazdır, yâni takdîrine. سِرًّا'nün zamîrinden hâliyet üzere mansubdur. أَلْقَتْ iki mef'ul alır, ikisi de mahzûfdur, takdîri اَلْقَتْ demektir.

**Mânâ:** Ey sâlik benim maksad ve merâmımdan evvel olan şeyin sırrını al; nefsim o sırrı o hazretten veya algılayıcı duyulardan gizlice elde etti ve onu sana attı. Elde edilen o sır ilâhî sıfatların mütâleasıdır ki evvelâ onu ruh idrak eder. Daha sonra idrak edilen bu mânâları hayal alır ve kendi âlemine uygun nakış ve sûret bağlar. Daha sonra da şehâdet âlemine inip duyulan sûretler /118-b/ zuhûr edince nefis beş duyuyula idrak eder ve irşad için onu mahlûklara atar; tâ ki ma'rifete talip olup onlar da bu mânâları bilsinler.

Şeyh bu tarzda elde ettiği o sırları şu beyitlerde zikrediyor:

#### 410- إِذَا لَاحَ مَعْنَى الْحُزْنِ فِي أَيِّ صُورَةٍ وَ نَاحَ مَعْنَى الْحُزْنِ فِي أَيِّ سُورَةٍ

#### 411- يُشَاهِدُهَا فِكْرِي بِطَرْفِ تَخَيُّلِي وَيَسْمَعُهَا ذِكْرِي بِصَمْعِ فِطْنَةٍ

#### 412- وَيَحْضُرُهَا لِلنَّفْسِ وَهِيَ تَصَوَّرُهَا فَيَحْسِبُهَا فِي الْحَسِّ فَهَمِّي نَدِيمَتِي

**Lügatler:** إِذَا zaman zarfı, çok az olarak da şart mânâsı taşır. لَاح Yâni ظهر سرِّياً. نَاح derler. نَاح نون ile, yüksek sesle ağlamak, yüksek sesle ağlayınca نَاح derler. Bâzı nüshalarda نَاح ile بَاح şeklinde yazılmıştır; نَاح derler, yâni أظهر demektir. مَعْنَى الْحُزْنِ Hüznün zahmetine katlanan ve hüznün ezizliğini çeken kimseye derler. أَيِّ Hemzenin meddiyle آيَةِ'in cem'idir. İkinci beyitte لَاحer bâtinî kuvvelerden bir kuvvedir. طَرْفِ Göz demektir. تَخَيُّلِي Kezâ bâtinî kuvvelerden bir kuvvedir. Bu kuvvelerin açıklamasını *Heyâkil* şerhinde mufassal olarak zikrettik. تَخَيُّلِي Gözden kaybolan sûreti göz önüne getirmeye derler. ذِكْرٍ'den murad hatırlama kuvvesidir. مَع Birinci mûmîn kesriyle ve ikincisinin fethiyle ve tam aksine olarak da câizdir. فِطْنَةٍ Zekâ ve idrak sûr'ati. هَمِّي Cüz'î mânâları idrak eden bir kuvvedir. تَصَوَّرُهَا Bir şeyin sûretinin zihinde hâsıl olmasıdır ve nefsin cismânî ve rûhânî sûretlerden birini kabul etmesidir.

**İ'râb:** إِذَا لَاح... اَلْقَتْ şarttır ve soraki iki beyit cezâdır. يُشَاهِدُهَا ve يَحْضُرُهَا'da olan zamirler Hz. Mahbûbeye râcîdir. هَمِّي'da zamir mahbûbenin kelâmına râcîdir,



lah'la konuşuyorum, halbuki insanlar kendileriyle konuştuğumu sanırlar” Hz. Şeyh'in buyurdıkları işte şu mânâya işârettir: Ne zaman bir güzellik görsem ve hazin bir ses işitsem hayal gözümle fikrim onun güzelliğini müşâhede eder, kulağım ve zikrim onun kelâmını dinler, vehmim nefsim onun sûretini hatırlatır, fehmim görünen güzellikte onun arkadaşlığını hisseder.

413- فَأَعْجَبُ مِنْ سُكْرِي بِغَيْرِ مُدَامَةٍ وَأَطْرَبُ فِي سِرِّي وَ مِنْ مَنَى طَرَبِي  
414- فَيَرُوقُ قَلْبِي وَ ارْتِعَاشُ مَفَاصِلِي يُصَفِّقُ كَالشَّادِي وَ رُوحِي قَيْتِي

**Lügatler:** مدامة şarap demektir. طربة Tı'nın kesresiyle tarabdan bir nevidir. ارتعاش Uzuvların irâdesiz olarak hareket etmesi. تصفيق Eli ele vurmak. مادی Muğannî olan kimseye derler, nitekim شدراً يشدر، شدراً غنى halk dilinde muğanniyeye derler. Bâzıları ise مُشَقِّقٍ den müştaktır demiştir, نقين tezeyyüne derler. Nitekim إقطانت الروضة derler, yâni أخذت زخرفها ni. muğanniye sesini tezyin ettiği için kendisine قبة dediler.

**İ'râb:** اعراب nefsi-i mütekellimdir, اعراب mânâsınadır. اعراب dahî nefsi-i mütekellimdir. مى 'de vav hâliyedir, ارتعاش 'da da öyledir. ارتعاش Mübtedâ, تصفيق fiil cümlesi haberidir.

**Mânâ:** Cemâl-i vahdetin müşâhedesini sekr ve hayreti gerektirince bu müşâhedenin lezzetinden doğan sekr ve şaşkınlığı haber vererek buyururlar ki: Anılan bu fehmî zevk, vehmî huzur /119-b/ zikrî sima' ve fikrî şühud sebebiyle benim zâhirî ve bâtinî kuvvelerime o kadar sekr ve ferahlık hâsıl oldu ki târifi mümkün değildir. Ben bu sekrime şaşıyorum. Nasıl oldu da şarapsız sarhoş oldum, sırrımda ve kalbimdeki bu sevinç nasıl oluyor? Halbuki benim neş'em kendimdenidir, dışarıdan değildir. Bu sarhoşluk ve neş'e sebebiyle mafsallarımın titremesi muğannî gibi el çırpar, rûhum bana muğanniyelik yapar, kalbim raks ve hareket eder, coşup taşar. Hakikaten rûhu, zat nurlarının müşâhedesini aydınlanan ve tecellî kokularıyla amberlenen her âşıkın vücud evinde, her kuvâsi hoş sesli mutrib ve her uzvu şarkı söyleyen sırdaş olup bu zevk ve şarkıyla dâimâ mümtaz olmadadır.



mânâsına kullanılır. Birinci *بن* zarf mânâsındadır, ikinci *بن* uzaklık mânâsına. *إلغاء* bulmak, *رجوع* gibi. *الله* me'nûs olmak. *لبس* Lâmin zammesiyle ve fethasıyla "libas" demektir. Lâkin lâmun zammesiyle isim, fethasıyla masdardır.

İ'râb: *يجمع* , *يجمع* üzerine mâtuftur. *يجمع*'nun *alâ binâi'l-fâil* (ma'lum) olarak okunması ve fâil zamîrinin *جمع*'a olması, *لبس*'ün *يجمع*'nun mef'ûlü olmak üzere mansub olması câizdir. Ayrıca *يجمع*'nun meçhul okunması ve *لبس*'ün lafzan merfû nâib-i fâil olması da mümkündür. *على* , *مع* mânâsındadır.

**Mânâ:** Evvelce şöyle demişlerdi: Bu kâinat Hz. Mahbûbenin sevgisinde bana yardımcı olmaya söz vermişti. Bu söz ve yemin, o hazretin sevgisi sebebiyle benim her bir organumun tefrikasını cem' hâline getirmek içindir. Tâ ki o hazretin cem'iyet hükmü her bir uzvuma sirâyet etsin, hattâ her biri bütün zâhir ve bâtin tefrikalarını cem' etsin. Aynı şekilde bu benim, kendisinde gayriyet ve ziddiyet bulunmayan cem'im olsun. Her bir kılımin köküne şâmil olsun, tâ ki her bir parçamdan tefrika ve çokluk kalkarak bütün uzvum cem'iyeti gerektiren işler yapsın. Kezâ bu kâinatın bana yardım için yemin vermesi veya benim cem'im o hazretle benim aramdaki uzaklık elbisesini ve bütün muğâyeret ve mufârekatları çıkarmamdan dolayıdır, veya uzaklık elbisesinin çıkarılması içindir. Bununla birlikte ben cem' makâmında bu uzaklığı ve zâhirî tefrikayı ülfet ve cem'iyetten başka olarak görmem. Belki bütün ayrılıkları ve çoklukları ayn-ı cem'iyet ve sırf vahdet görürüm. Organların ve duyuların tefrikadan kurtulması şöyledir: Zâhirî ve bâtinî duyular vahdet nûruyla boyanınca, *ما رأيت شيئا إلا و رأيت الله فيه* "Hiçbir şey görmedim ki onda Allah'ı görmüş olmayayım" ifâdesinin hükmüne göre her neye baksa O'nun nûruyla O'nu görür. Ve *كنت سمعه الذي يسمع به* "İşiten kulağı olurum" hükmüne göre O'nun sâmia göcüyle işittiği /120-b/ her sözü O'nunla işitir. Ve *إن لربكم في أيام دهركم نفحات إلا تعرضوا لها* "Şüphesiz sizin zamânuruzda Rabbinizin kokuları vardır, dikkat onu arayın"<sup>50</sup> fehvâsınca; koklama göcüyle, kokladığı her şeyi Hakk'ın kokusu olarak koklar. *بي يبطش و بي يمشی* "Benimle tutar, benimle yürür" fehvâsınca tuttuğu her şeyi Allah'ın kuvvetiyle alır, gittiği her yere Allah'ın irâdesiyle yürür.

بجز دیدار جانان نیست اینجا

هم وصلت و هجران نیست اینجا

[Burada her şey vuslattır, hicrân yoktur. Sevgilinin yüzünün dışında bir şey yoktur burada.]

<sup>50</sup> Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, III, 180.







## 423- وَيَصْحَهُ ذَوْقِي وَ لَمْ يَأْكُوسِ الشَّرَابِ إِذَا لَيْلًا عَلَيَّ أُدِيرَتِ

**Lügatler:** إدارة, ادیرت /121-b/ in cem'i ki gayr-ı kıyâsîdir. /ata مع /den mef'ul sîgasıdır.

**Îrâb:** 'nun fâili ذوقی'dir, mef'ul-i evveli muttasıl olan zamirdir ki zikr-i mahbûbeye âittir, kinci mef'ûlü mahzûfdur ki ذوقی'dir. ذوق'in de mef'ûlü mahzûfdur çünkü karîne vardır ki o الشراب'tır. Takdîr-i kelâm ذوقی الشراب ذکر ويعج ذوقی الشراب ذکر /da zamîr-i muttasıl ذکر'e âittir ki birinci mef'uldür, ikincisi ذوقی'dir ve fâili ذوقی'dür; ادیرت, علی, /den mef'uldür.

**Mânâ:** Geceleyn kadeh bana dönünce, şarâbı tatmam ve onun kadehine dokunmam bana Hz. Mahbûbeyi hatırlama nîmetini bahşeder.

İkinci mânâ şöyledir: Geceleyn bana lezzetli şarap kadehleri döndürülünce nefâseti ve tadından dolayı o kadehler benim tatma, dokunma vs. duyularıma o hazreti hatırlatmış olurlar. "Kûûs" (kâseler, kâdehler)'den murad mevcûdâtın mezâhiridir ki bunlar sır ve mânâ şarâbının kaplarıdır. Hazret-i Gayb gecesinde bana sunulduğunda ve her birinin vücud kadehindeki mânâ şarâbını tattığım zaman, bütün bu kadehlerdeki içeceklerin lezzetinden Hz. Mahbûbenin zikri müşâhede edilir ve bunların vücud kadehlerinden Hz. Mahbûbun zikri armağan edilir.

## 424- وَيُوجِهَ قَلْبِي لِلْجَوَانِحِ بَاطِنًا بظَاهِرِ مَا رُسُلُ الْجَوَارِحِ أَدَّتْ

**Lügatler:** جَوَانِحِ bâtinî uzuvlara denir, burada kastedilen hayvânî ruh ve bâtinî kuvvelerdir, fehm, akıl ve idrak gibi.

**Îrâb:** 'وجه' de zamir ذکر'e râcîdir ve birinci mef'uldür. İkinci mef'ûlü للجانح'dır. Fâili قلى'dir. باطنًا ya zarfiyyet veyahut temyîziyyet üzere mansubdur. بظاهر'de ب sebebiyye olabilir, müteallakı mukadder رافعا olur. ما Mevsûledir, sılası ادت'tir, âidi mahzûfdur.

**Mânâ:** Kalbim o hazretin zikrini bâtinî kuvvelerime bâtinen bildirir; cevârih ve a'zâ da elçilerinin yerine getirdiği şeyin zâhirine uygun davranışlar içinde olurlar. Yâni her bir uzvum Hz. Mahbûbun zikriyle tam olarak boyanmış olduğundan, sanki her biri kalbime o zikrin sırrını ve zevkîni edâ etmede birer elçidirler ve o hazretin zikrini kalbime yerleştirirler, kalbim de onların yerleştiği bu zikrin zâhirine uygun olan bâtinî kuvvelerime onu vahyeder (bildirir). Böylece o zevk ve bâtinî sürur uzuvlarımda zuhûr eder.

Bu durumda bâtinî kuvveler zâhirî kuvvelerin elçileri olur. Öyleyse ikisi arasında haberleşme kesindir.

425- وَيُخَضِرُنِي فِي الْجَمْعِ مَنْ بِاسْمِهَا شَدَا فَأَشْهَدُهَا عِنْدَ السَّمَاعِ بِجُمْلَةٍ

Lügatler: /122-a/ عسر if'al bâbından. جمع'dan murad sema'da hazır olanlardır.

İ'râb: عسر'nün fâili men-i mevsûledir. اسمها ve اسمها'da zamirler HZ. Mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** Semâ' topluluğu arasında o hazretin ismiyle teğarrû eden, onun yüksek zâtî ve güzel sıfatlarını zikredip terennüm eden kimse beni hazır hâle getirir. O hazretin vasıflarını, isimlerini, güzelliğini, medih ve senâsını işittiğim vakit bütün uzuvlarımda ve hücrelerimde, rûhânî ve cismânî bütün kuvvelerle ve bedenle o hazreti müşâhede ederim. Bir kâmilin kalb ve rûhu kevnî elbiselerden soyunup, bâtin nûru organlarına iyice sirâyete edince, Hakk'ı her uzvuyla ve her kuvvesiyle zâhiren ve bâtinen müşâhede etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Hz. Cüneyd'e sordular: "Semâ' hakkında ne dersin?" cevap verdi: 'Hak'tan bir ısıktır, Hak kulağıyla dinleyen Hakk'ı bulur, nefis kulağıyla dinleyen zındık olur". Hz. Mevlânâ buyurur:

جان مشو اینجا بنفس گير رقصان

سماع ما چو روحانیت ای

[Ey can, mâdemki bizim semâmız rûhânîdir; burada kâfir nefsinle raks etme.]

Din önderleri semâ' hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları helâl, bâzıları haram, bâzıları da mübah olarak görmüşlerdir. Aralarında birbirini nakzedilen delillerin sonu yoktur. Nitekim Ebu Tâlib el-Mekkî *Kutû'l-Kulûb'*unda, Şeyh Sühreverdi *Avârifü'l-Maârif*'de, İmam Gazali *Mülteka'l-Bahreyn*'de gerektiği şekilde beyanlarda bulunup helâl ve mübah olduğunu belirtmişlerdir. Hüseyin Sâlim hazretlerinden soruldu: Semâ' hakkında ne dersin? Buyurdular ki: Semâ' hakkında ben ne diyebilirim ki. Cüneyd, Zünnûn, Serî es-Sekatî gibi benden daha âlim ve daha büyük olanlar semâ'î câiz gördüler ve dinlediler.. *Kutû'l-Kulûb'*da Ebû Tâlib el-Mekkî ashâbın ileri gelenlerinden şunları nakleder: "Sâhabeden Abdullah b. Ca'fer, İbn Zübeyr, Muğıyre b. Şu'be, Muâviye ve daha başkaları semâ' dinlediler, sahâbe ve tabiînin çokları

bunu yaptılar.” Hulâsa-i kelâm buraya çok söz getirilmesi mümkün olmadığından Hz. Mevlânâ'nın şu güzel beyitleri kesin delil olarak kâfidir:

شهباز جناب ذا الجلال است سماع فراش قلوب اهل حال است سماع  
در منہب منکران حرامت سماع در منہب عاشقان حلال است سماع

[Semâ' Cenâb-ı Zülcelâ'in doğan kuşudur, semâ' ehl-i hâlin kalblerinin döşeğidir. İnkârcıların mezhebine göre semâ' haramdır, âşıkların mezhebine göre ise helâldir.]

#### 426- فَتَنُوهَا سَمَاءَ التَّفْحِ رُوحِي وَمَظْهَرِي الْمُسَوَّأَ بِهَا يَخْنُو لِأَثْرَابِ ثُرَيْبِي

**Lügatler:** التَّفْحِ ten 'سماء'den, مَظْهَرِي 'مظہر'den, يَخْنُو 'بخو' den, الْمُسَوَّأَ fil-i muzârifdir 'بحو' ten murad Hz. Vahidiyyettir. مَظْهَرِي 'مظہر' dan murad bedendir. يَخْنُو 'بخو' den müştahtır, حَوْنُو meyletmeye derler. لِأَثْرَابِ 'لأثراب' dan murad tabiat, âlem ve anâsırdan murad olan şeylerdir.

**İ'râb:** فَتَنُوهَا 'فتنوه' nun fâili 'روحی', مَظْهَرِي 'مظہر' tır. 'و' da zamir 'روح' a âittir /122-b/ veya hazrete âittir ve muzaf takdir edilir. Yâni الحَضْرَةُ المَهْبُوبَةُ 'بیدی' 'مظہر' nun fâili altındaki zamirdir ki 'مظہر' a râcîdir. لِأَثْرَابِ 'لأثراب' ta lâm 'الی' mânâsınadır.

**Mânâ:** Benim rûhum güzel ses ve hüznü nağme dinlediği sırada, makâm-ı kuds ve mertebe-i üns olan aslî merkezine ve vuslat menba'larına yönelir, kudret eliyle düzeltilmiş ve mayalanmış olan mazharım da tabii âleme ve unsurî mertebesine meyleder. Semâ' sâhibinin sıkıntısı, ızdırâbı, dönmesi, raksı, çabukluğu rûhun bakâ âlemine, nefsin de süfliyet mertebesine çekilmesine delâlet ve şehâdet eder.

#### 427- فَمَنْ مَجْدُوبٌ إِلَيْهَا وَجَادِبٌ أَلِيٌّ وَنَزْعُ التَّرْعِ فِي كُلِّ جَذْبَةٍ

**Lügatler:** Birinci تَرْع 'cezb' mânâsına, ikincisi ise rûhun bendenden ayrılıken olan hâli, can çekişme.

**İ'râb:** فَمَنْ 'فمن' nun zamir hazrete âit. وَجَادِبٌ 'و' de vav hâliye. Bâzı nüshalarda 'إليه' şeklindedir. Buna göre 'إليه' deki zamir, kendisinden cezb hâsil olan kimseye âittir.

**Mânâ:** Benden Hz. Mahbûbe tarafına bir çekilen vardır ki o, rûhumdur, o rûhumu bana cezbeden bir şey var ki o tab'ım ve nefsimdir. Yüksek tarafın iştîyâkı gâlip olup rûhânî zevk rûhumu celbedince ve rûhum Hz. Ahadiyyete çekilip bedeni terk etmek isteyince, nefsim ve tabiatım onu kendi âlemine çekerek ilk mertebesine indirirler; her cezbede de can çekişmenin çekişi görülür. Zîrâ ruh fevkalâde mütelezziz olarak mertebesini ve merkezini bu-

lup, yüksek maksad ve gâyesine erince, tabiat onu o zevkten uzaklaştırıp kendi âlemine çeker, bu âlemde de biraz ünsiyet peyda edince tekrar geriye eski mertebesine çekilip her bir çekişte cen çekişme hâlini görür.

428- وما ذاك إلا أن نفسي تذكرت حقيقتها من نفسها حين أوحى

429- فحنت لتجريد الخطاب ببرزخ التراب و كلُّ أخذٍ بأزميتي

Lügatler: ازممة, ازممة 'in cem'idir. حنت, حنت 'dendir, حنت, حنت 'dendir, حنت, حنت 'dendir.

İ'râb: ذاك ism-i işârettir, müşârün ileyhi geçen beyitteki incizâbdır. من 'in müteallıktır. اوحى 'in fâili zamîridir ve Hz. Mahbûba râcîdir. حنت 'in fâili zamîri, حنت 'e âittir. التجريد 'te lâm 'alî mânâsınadır. التجريد 'in 'خطاب 'e izâfeti, müsebbibin sebebe izâfeti kabîlindedir. تجريد 'ta 'ب , ب 'alî mânâsınadır, تجريد 'e veya mahzûf 'تأذلة 'e müteallıktır. كل 'de vav hâliye.

**Mânâ:** Az önce adı geçen çekilme ve çekme, Hz. Mahbûbenin ona vahyettiği sırada, benim zâtımın hakîkatini kendi zâtından muğannîlerin nağmeleri içinde tezekkür etmesinden başka bir şey değildir. /123-a/ Zâtım o vahiyden ilâhî hitap lezzetini tattı. Lâkin harflerle, seslerle ve nağmelerle karışık olarak tattı. O bakımdan zâtım, o hitâbın sözlerden ve harflerden tecrid edilmesini çok arzû eder, tâ ki ben Hz. Mahbûbeden onun harfsiz ve sessiz dinleyeyim. Harflerden ve sestem soyutlanmış olan o hitâb-ı izzet, bütün ruhların harfsiz ve sessiz işittiği "elest" hitâbıdır. Veya "mücerred hitap"tan murad "kün" emri olabilir. Var olan hiçbir şey, bu hitâbı işitmeden asla mevcut olmaz. Anlatılmak istenen şudur:

Nefsim toprak berzahına, yâni toprak unsuru şekline inerek mücerred hitâbı arzûladı. Bu toprak şeklinin "berzah" olması, vahdetle kesreti birleştirdiği için olmalıdır veya hayatla ölüm arasında vâki olduğu içindir. Halbuki toprak berzahına âit kuvvelerimden her biri, benim yularımı hakîkate yükselmeye mecâl bırakmayacak şekilde eline almış durumdadır.

Veya: Rûhum âlem-i a'lâya, nefsim mertebe-i süflâya çeker; halbuki her biri benim yularımı eline almıştır, ne nefsim âlem-i a'lâya yükselmeye râzı olur, ne rûhum mertebe-i ednâya düşmeye kail olur; her biri yularımı tutmuş kendi mertebelerine çekerler ve ben bu çekişmenin arasında can çekişme hâlini müşâhede ederim. Mecnûn'un dediği gibi:

وإني إياها المختلفان

هوإنا فتى خلفى و هوإى القدمام

[Bizim sevgimiz arkada bir gençtir, benim sevgim ise öndedir; ben ve o başkayız.]

### 430- وَيُنَبِّكَ عَنْ شَأْنِي الْوَالِدُ وَإِنْ نَشَأَ بَلِيداً بِاللَّهَامِ كَوَحْيِ فُطْنَةٍ

**Lügatler:** يُنَبِّكُ: ihbar mânâsınadır. الوليد Süt çocuğu. نَشَأَ nemâ ve ziyâdelik. بَلِيدٌ Kôr yaradılışlı, şaşkın. بِاللَّهَامِ Kalbe ilkâ olunan şey. وَحْيٌ Gizli ilâhî işâret, ya melek vâsıtasıyla olur ki buna "vahy-i metlüv" denir veya melek vâsıtasıyla olmaksızın olur, buna da "gayr-i metlüv" denir. فُطْنَةٌ Kemâl-i zekâvete denir.

**İ'râb:** الوليد 'nin fâilidir, kaf mef'ûlüdür. باللهام ve كوحى 'ye müteallıktır. نَشَأَ 'nin zamîri رَجِدُ 'e râcîdir.

### 431- إِذَا أَنْ مِنْ شَدِّ الْقَمَاطِ وَحَنْ فِي نَشَاطٍ إِلَى تَفْرِيجِ إِفْرَاطِ كُرْبَةٍ

**Lügatler:** إِذَا fil-i mâzîdir, تَفْرِيجٌ 'den. قَمَاطٌ Türkçe "kundak" demektir, süt çocuğunun sarıldığı şeydir. حَنْ yâni اِشْتِاقٌ.

**İ'râb:** إِذَا harf-i şarttır, cavabı arkasından gelecek olan beyittir. تَفْرِيجِ 'nin fâili zamîri olup رَجِدُ 'e âittir.

### 432- يُنَاغَى فَيُلْقَى كُلُّ كَلِّ أَصَابَهُ وَيُصْنَعِي لِمَنْ نَاغَاهُ كَالْمُنْتَصِتِ

**Lügatler:** يُنَاغَى fil-i muzârî meçhuldür. فَيُلْقَى Fil-i muzârî meçhul, اِصَابَهُ 'dan, اِصَابَهُ ' lağvetmek demektir. كَلٌّ Kefin fethasıyla "melâlet" demektir. اِصَابَهُ Kulak tutmak. اِصَابَةُ Sükût.

**İ'râb:** يُنَاغَى 'nın cevâbıdır. فَيُلْقَى 'nın /123-b/ naib-i fâili zamîridir, رَجِدُ 'e râcîdir. Kezâ اِصَابَهُ 'nın zamirleri رَجِدُ 'e râcîdir.

Son üç beyitin **Mânâsı:** Ey benim semâ' ve safâdaki hâlim hakkında bilgi sâhibi olmak isteyen kimse! Benim semâ'daki hâlim hakkında beşikteki süt çocuğu sana bir fikir verebilir: Kalbine ilkâ olunan vahye benzer ilham vâsıtasıyla ve zekâsı sebebiyle o çocuk iyi bir örnektir. Her ne kadar büyüdüğü zaman ahmak ve bön birisi olup o zevki unutmuş bile olsa netîce değişmez. Evet beşikteki küçük bebek kundağın sertliği ve beşiğin verdiği sıkıntıdan dolayı ağlayıp inlediği, feryâd ettiği vakit, eziyet ve sıkıntısının dağılmasını, ferahlık bulmayı arzû edince, kendisine ninni söylenir, dadısı güzel sesle ona

nağmeler söyler. O nağmeler sebebiyle kendisindeki üzüntü ve sıkıntılar sanki üzerinden kaldırılır, yok olur. O bebek, susup inleyenler gibi o sese kulak verir ve dinler.

O yavrunun üzüntü ve ısrâbının hüznü nağmeler ve tatlı sesle sükûn bulması şu vechiledir: Onun ruhlar âleminden cesed mertebesine inmesi yakın zamanda olmuştur, rûhânî lezzet gerektiği şekilde vücûdunda bulunmaktadır. Cismânî alâkalar ve kirler yaradılışında henüz yer tutmamıştır, "elest sözü"nü zevkı rûhunda müşâhede edilmektedir. Aynı şekilde güzel seste de "elest" hitâbının lezzeti bulunur. Nitekim İmam Kuşeyrî buyurur: Bir kimse güzel sestene ne kadar zevk alırsa bilinmeli ki elest hitabından o kadar lezzet almıştır. Elest hitâbının bu dünyâda zevkini ve tadını bilmek isteyen, güzel ses dinlesin. Zîrâ elest kelâmının lezzeti güzel seste mevcuttur. Şu âyet-i kerîme de bu zevkin makbûliyetine şâhittir: فَأَمَّا الَّذِينَ آثَرُوا وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْحَةٍ يُحْبَرُونَ (Rum. 30/15). "İman edip iyi işler yapanlara gelince, onlar cennette nîmetlere ve sevince mazhar olacaklardır" Bâzı müfessirler şöyle derler: بحيرة جميلة هي الغمة الحسنة و البحر التحين بحيرة بحرون (güzel nağme; tahbîr, tahsin demektir). Yâni بحرون demek, güzel ses dinleyerek sevinç duyarlar demek olur. Nitekim Keşşaf, Ebussuud ve ehl-i tefsîrin çoğu şu sahih hadîsi, sahih rivâyetle Hz. Nebî'den naklederler: Bir gün Hz. Risâletpenah cenneti ve cennet nîmetlerini son derecede övmekteydiler. Arkalarda bi a'rabî vardı: "Ya Resulallah cennette semâ' var mıdır?" diye sordu. Aleyhisselâm Efendimiz dedi ki: يا اعرابي إن في الجنة فمرا حلتاه الابكار يتغنين باصوات لم تسمع الحلاتق بمثلها فذلك افضل نعيم الجنة "Ey a'rabî cennette bir nehir vardır, iki tarafında genç kızlar bulunur, mah-lûkatın benzerini duymadığı seslerle şarkı söylerler, işte bu cennet nîmetinin en değerlisidir"<sup>51</sup>.

در هشت آن لحنها بشنوده ام  
بادامان آید از اینهای یکی

ما همه اجزای آدم بوده ایم  
گرچه بر ما ریخت آب و گل شکی

[Biz hepimiz Âdem'in cüz'leriydik; cennette o nağmeleri dinledik durduk.

Gerçi suyla toprak, bize bir şüphe verdi ama o nağmeleri birazcık hatırlıyoruz. M, IV, 736-737]

Bk. Zemahşeri, *Keşşaf*, III, 200, Beyrut, D. Marife; Ebu's-Suud, *İrşadü Aklî's-Selim*, IV, 54, Beyrut, tsz.





etmeyiz, zîrâ lügatte raks *Kamus* sâhibinin dediği gibi, “oyun maksadıyla ölçülü hareket” demektir. Âşıkların vecd sırasında olan rakslarının oyun maksadıyla olmadığı güneşten daha açıktır. Belki onlar, zarûî ve irâdesiz olarak, hakîki nurlandırıcının güneşinin tecellî ışıklarında /124-b/ her biri rakeden atomlar gibi elbise yırtarak, nâra atarak hüznüleri teskin eder, can ve gönlü ferahlatırlar. Beşeriyet perdesiyle örtülü bulunanlar, bu zevk ve hâletten المرء عدو لما جهل “Kişi bilmediğinin düşmanıdır” fehvâsınca gafil olduklarından, Hak âşıklarının raksını kimi Sâmirî’nin raksına benzetir, kimi eksik bulur, kimi haram sayar. Amma onların mertebesine nisbetle o halde raksetmeleri binlerce helâlden evlâdır. Eğer bu bir bid’attir ve her bid’at dalâlettir dersen, bid’at olduğunu kabul etmeyiz. Zîrâ İmam Gazâlî, Şeyh Sühreverdî, Necm Dâye ve velâyet ehlinin bâzı büyükleri, Enes b. Mâlik’ten naklen şu hadîse kitaplarında yer verirler, Hz. Enes buyururlar ki: “Bir gün Resûlullah’ın meclisindeydim. Cebrâil (as) gelip müjdeleyerek dedi ki: Ya Muhammed ümmetiyin fakirleri cennete, zenginlerden beş yüz yıl evvel gireceklerdir. Hz. Resûlullah (as) bu müjdeden memnun olup şöyle buyurdular: Aranızda hiç şiir okuyan var mıdır, bize bir şiir okusa veya güzel söz söylese... Böyle birinin bulunduğunu bildirdiler, Resûlullah şiir söylemesini istedi ve o kişi şu beyiti okudu:

لقد لعت حية الهوى كبدى فلا طيب لها ولا راقٍ  
الا الحبيب الذى شفتت به فعدده رقتى و تراقي

(*Hevâ yılanı ciğerimi soktu, ona tabib ve okuyup üfleyen kâr etmez. Onu ancak âşık olduğum sevgili iyileştirir, benim ilâcm ve tedâvim ondadır.*)

Bu sözler Hz. Resul’ün mübârek kulağına erişince فواجده رسول الله حتى سقط رداه (Resûlullah vecde geldi ve omuzlarından ridâsı düştü). Vecdin sükûn bulmasından sonra yerlerine oturduklarında Muâviye dedi ki: ما أحسن لعكم يا رسول الله (Ya Resûlullah oyununuz ne güzeldi!) aleyhisselâm şöyle buyurdu: مه يا معاوية من لم يهتز عند ذكر الحبيب ليس بكرم (Bırak ya Muâviye sevgilinin anılması sırasında titremeyen kerem sâhibi değildir).<sup>52</sup> Rivâyete göre Resûlullah omuzundan düşen o mübârek ridayı dört yüz parçaya bölüp ashâbına dağıttılar.

Kezâ Habeşistan’dan bir topluluk gelmişti, mizmar (kaval) ve deflerle rakediyorlardı. Hz. Risâletpenâh Âişe hazretlerini yanına alıp seyrettirdiği

Deylemî, *el-Firdevs*, V, 393.

sahih hadisle sâbittir. Gene Hz. Aişe'nin def çaldırıldığı sırada, Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'e: *إن لكل قوم عيداً وهذا عيدنا* "Her milletin bir bayramı vardır, bu bizim bayramımızdır"<sup>53</sup> buyurması bütün âşıkların sema', safâ ve raks ve vecdinin mübah oluşuna izindir. Buna benzer binlerce aklî ve naklî deliller getirmek kâbildir. Fakat burada daha fazlası sıkıntıya yol açar.

Meşâyıhdan الرقص نقص (Raks noksanlıktır) diyenlerin maksadları şudur: Kemâl ehli temkin mertebesine vâsıl olduktan sonra, yerinden kopma ve hareket, kemâl mevkiine noksanlık verir derler. Kâmil, kendisine herhangi bir şeyin noksanlık vermediği kimsedir; kâmilden sâdır olan her şey kemâldir, nasıl olur da raks ona noksanlık verir!..

435- إذا هام شوقاً بالناغي و هم أن يطير الى أوطانه الأوتية  
436- يُكَنُّ بالخرىك وهو بمهده إذا ما له أيدي مريه هزت

Lügatler: Hareket Hareket eyledi. هزت Kasdeyledi. هم hayran oldu.

İ'râb: Her iki beyitte *إذا* şartıyedir, cevâbı *يُكَنُّ*dür. /125-a/ İkincinin cevâbı *هزت*'tir. *شوقاً* Temyîziyet üzere mansubdur. *هم*'nin fâili zamîridir ki bebeğin tâyir-i rûhuna âittir. *هو*'de vav hâliye. *بمهد*'de *ب* mânâsınadır. *له* *ما* *ما* ya mevsûledir veya mevsûfedir, ızdırıp ve şedâyden ibarettir. *إذا*'nın şart fiili şiiir zarûretinden dolayı mahzûfdur, yâni takdîri şöyledir: *هزت* *هزته* *يدى* *مريه* *إن* *هزت*. *إذا* *ظهر* *الاضطراب* *الذى* *وقع* *للوليد* *هزته* *يدى* *مريه* *مف'ülü* karîne sebebiyle mahzûfdur.

**Mânâ:** O süt çocuğu ninni söyleyicinin ninnileri ve nağmeleriyle ulvî âleme ve aslî merkezine şevkle hayran olsa ve ilk vatana ve ezeliyet mekânına uçmaya niyet etse, onun bu ıstırap ve zorlukları beşikte kendisini sallamak sûretiyle teskin edilir. Bebek zaman zaman sıkıntıya düşünce mürebbiyenin eli, sükûnet bulması için onu sallar ve bebek beşiğin sallanmasından haz duyar ve ıstırâbı son bulur. İşte semâ' erbâbının hâli bebeklerin halleri gibidir. Ne zaman hazin sesleri ve güzel nağmeleri can kulağı ile dinleseler, vücudlarında binlerce zevk ve iç yanması zuhûr eder. Vecd ve iç yanmasının fazlalığından raksetmeye ve harekete başlayarak elbise yırtıp raksetmek sûretiyle harâretlerini biraz olsun söndürürler, bu esnâda nice zevklere, şevklere ve mükâşefelere nâil olurlar.

دوش دیدم عاشقانرا صف کشیده در سماع  
خرقها تانافها رقصان دریده در سماع  
طن دادی کشیده مطربان در جان ما  
زان سلیمان سر مرغانرا شنیده در سماع

[Dün gece âşıkların semâ'da safa dizildiğini gördüm, raks ederken hırkaları göbeğe kadar yırtmışlardır. Mutribân canımıza dâvûdî bir ses çekmiş, bu ses sebebiyle Süleyman kuşların sırrını semâ' esnâsında işitmiştir.]

Bundan sonra semâ' sâhibinin hâlini bebeğe benzetmeye bırakıp can çekişmekte olan kimsenin hâline benzeterek şöyle buyururlar:

437- وَجَدْتُ بَوَجْدَ آخِذِي عِنْدَ ذِكْرِهَا  
بِتَحْيِيرِ تَالٍ أَوْ بِالْحَنِّ صَيِّتٍ  
438- كَمَا يَجِدُ الْمَكْرُوبُ فِي نَزْعِ نَفْسِهِ  
إِذَا مَالَهُ رُسُلُ الْمَنَائَا تَوَفَّتْ

Lügatler: تالی İsm-i mâ'nâsıdır. سَیِّت Sesi yüksek olan kimse. مَكْرُوب Tasalı olan, can çekişen kimse. مَنَائَا 'nin cemî, ölüme demektir. تَوَفَّتْ Ölüm melekleri. Yâni لَیْسَتْ ve لَیْسَتْ.

İ'râb: 'de بَوَجْدَ' de ب , ر ب , mânâsına. آخِذِي mahzûf mübtedânın haberidir, yâni هر آخِذِي bu cümle 'in sıfatıdır. ب , تَحْيِيرِ 'de ب , ذِکْرٍ e müteallıktır, zamir Hz. Mahbûbe râcîdir. وَجَدْتُ'nün mef'ûlü ya آخِذِي'dir veya mahzûfdur, hazfetme karinesi كَمَا lafzıdır, yâni مَكْرُوبِ مثل حال مَكْرُوبِ ma burada zâiddir, /125-b/ i'rabdan mahalli mansub 'nün mef'ûlüdür.

**Mânâ:** Kur'an okuyan birisinin güzel sesiyle veya şarkıcıların yüksek sesli nağmeleri sebebiyle Hz. Mahbûbeyi hatırladığım sırada beni yakalayan vecd hâlimde iken rûhunu teslim etmek üzere can çekişen kimsenin hâlini bulurum. Can çekişenin bu hâli, ölüm meleği kendisini öldürürken ve rûhunu kabzederken olan haldir. Yâni iştiyâkın şiddetinden ve iç yanmasının çokluğundan dolayı öyle bir vecd ve şevk bastırır ki rûhum âlem-i bâlâya ve maksad-ı a'lâyâ, nefsim ise süflî mertebeye çekiştirip dururlar, bu sırada sanki can çekişme hâlindeki dertlinin elemelerini ve zorluklarını hissederim.

شرطت که بر بساط وصلش آن پای فد که سر ندارد  
وین طرفه که در هوای عشقش آن مرغ پرد که پر ندارد

[Senin aşk halına ayak basabilmek için başım olmaması şarttır. İlginçtir ki senin vuslat semâlarında ancak kanatsız kuş uçabilir.]

439- فَوَاجِدُ كَرْبٍ فِي السِّيَاقِ لِفَرْقَةٍ كَمَكْرُوبٍ وَجَدَ فِي اشْتِيَاقٍ لِرُفْقَةٍ

440- فَمَا نَفْسُهُ رَقَّتْ إِلَى مَا بَدَتْ بِهِ وَرُوحِي تَرَقَّتْ لِلْمَبَادَى الْعَلِيَّةِ

Lügatler: رفقة, سوق الوت الى الشخص mânâsuna, yâni mûşfik ve mihribân oldu demektir. رفقت demekî. رفقة متأثرة رفقت النفس. رفقت Terakki eyledi.

İrâb: رفقة, رفقة mânâsındır, الى mânâsındır, رفقة 'de de öyledir. رفقت 'in fâil zamîri 'e, رفقت 'in fâil zamîri 'a âittir. رفقت 'de lâm الى mânâsındır.

**Mânâ:** Kederli kimse ölüm meleklarının ölüm atını, ruh ve bedeninin ayrılığı için sevk ettikleri vakit vecdden dolayı kederlenmiş gibidir. Bunu böyle olması vecd ânında kâmil ruhlara, mücerred nefislere ve mele-i a'lâdan olan arkadaşlarına iştiyâkı olduğundandır. Bunlara iştiyâkı demek bunlara ulaşma ve kavuşmayı istemektir. O kederli kimsenin nefsi, bedenî ve hayvânî kuvvelerinin zuhûruna sebep olan şeye meyil ve muhabbet gösterir. Benim rûhum ise felekleri hareket ettiren ruhlara ve yüksek makamlara yâni zâtun isimlerine yönelir ve yükselir. Mahbûbundan uzaklığı ve ayrı olması bakımından ve mahbûblarına meyil ve iştiyakları cihetiyle her biri ötekine benzer.

از خویشان بریدن با وصل او رسیدن	دانی سماع چه بود صوت بلی شنیدن
انجا ملک ننگجد بی واسطه بدیدن	دانی سماع چه بود سری ز لی مع الله
بودی وصل یوسف بی پیرهن شنیدن	دانی سماع چه بود درد دواى یعقوب

[Semâ'ın ne olduğunu bilir misin? "Belâ (evet)" sesini işitmektir. Kendinden kopmak, onun vuslatına ulaşmaktır.

Semâ'ın ne olduğunu bilir misin? Lî maallah'tan bir sırdır. Oraya melek sığmaz, vâsitasız görmektir.

Semâ'ın ne olduğunu bilir misin? Ya'kub'un devâsının derdidir, gömleği koklamadan Yusuf'a kavuşmaktır. ]

441- وَبَابُ تَخَطَّى اتِّصَالِيٍّ بِحَيْثُ لَا حِجَابَ وَصَالٍ عَنْهُ رُوحِي تَرَقَّتْ

Lügatler: /126-a/ تخطى, التجاوز عن الشيء الى ما فوقه بالخطوة: تخطى, buradaki iki ye iledir. Zirâ bir ye vavdan münkalib olan aslî ye'dir, öteki ise nefsi-i mütekellim ye'sidir. تخطى ve تخطى şeddeldir, sonraki تخطى'nin fethasıyla okunur.

İ'râb: ترفعت عنه, mef'ûlûdür. haberidir, إتصالی باب mübtedâ بحث müteallıktır, zamîri حجاب'a râcîdir. Burada باب'tan murad ittihad makamının nihâyetidir ki cem'u'l-cem' mertebesidir.

**Mânâ:** Benim ittisal mertebesini aştığım makamda visâl hicâbı yoktur, o visâl hicâbından benim rûhum terakkî etti. Benim olduğum mertebede vâsil ve mevsul tek zattır, başkalık ve ikilik yoktur.

بار نامه'ها و من در عالم حیات پس چون ازین عالم برون رفتی نه ما بینی نه من

[Tekrar, biz ve ben yazısı, senin his âleminde. O halde bu âlemden çıkarsan ne "biz"i görürsün, ne de "ben"i.]

#### 442- عَلَىٰ أَثَرِي مَنْ كَانَ يُؤْتِرُ قَصْدَهُ كَمَنْ لِي فَلْيَرْكَبْ لَهُ صِدْقُ عَزْمَةٍ

**Lügatler:** bir şeyin resminden bâki kalan nesne. Hemzenin kesriyle olması da câizdir, bu durumda tarîkat demek olur. عزيمة Azîmet ve teveccüh etmeye ve ruhsattan ictinab etmeye derler.

İ'râb: قصده'de zamr باب'a râcîdir. كمنله'de kef zâiddir. له'de zamir باب'a âittir ve lâm الم mânâsınadır, müteallakı mahzûfdur ve للركب'den haldir yâni اله سار. veya zamir قصده'a râcîdir ve lâm لاجل mânâsınadır.

**Mânâ:** Benim gibi o kapıya yönelmeyi seçen, ona niyetlenen kimse, benim yolum üzere azîmet merkebine giderek o cenâba binsin. Veya mânâ: Benim gibi o kapıya varmaya niyetlenen kimse sıdk-ı azm (azîmet) merkebine binsin.

#### 443- وَكَمْ لُجَّةٍ قَدْ خُضْتُ قَبْلَ وَلُجَّةٍ فَقِيرُ الْغِنَىٰ مَا بُلَّ مِنْهَا بِنُغْبَةٍ

**Lügatler:** حوض Girmek ve dalmak. دُحُول dühûl. غنى'den murad zâhidler, âbidler, ehl-i sedâd ve ashâb-ı reşaddir.

İ'râb: ولوجه'de zamir باب'a râcîdir. فقير الغنى Mübtedâ ve menfi fiil cümlesi haberidir. منه'de zamir بحر îtibar edilerek لجة'ye âittir.

**Mânâ:** Vahdet ve ittihad kapısına girmezden evvel tevhid ummânından çok deryâyâ ve nice denizlere daldım. Dünyevî zenginliğe muhtaç olan âbidler ve zâhidler /126-b/ veya âhîret devlet ve servetine muhtaç bulunan ehl-i sedâd o deryâdan bir yudumla bile ıslanıp rızıklanmadılar. Zîrâ ittisal ve ittihad mertebesi her zâhid ve âbidin nasîbi değildir. O, murâdı kalmamış âşiklara müyesserdir.

### 444- بِمَرَاةٍ قَوْلِي إِنَّ عَزَمْتَ أُرِيكَهٗ فَاصْغِ لِمَا أَلْقَى بِسَمْعِ بَصِيرَةٍ

**Lügatler:** اريكه nefs-i mütekellimdir, المرآة'ten müştaktır, hitab kafına mülhaktır. Aslında ارى idi, bu fiil iki mef'ul alır, birinci mef'ülü ك ikinci mef'ülü zamirdir ki باب'a âittir لاصع emir sığasıdır. القى nefs-i mütekellimdir اقا'dan gelir.

**İ'râb:** المرآة'in قول izâfeti beyâniyedir ve istiâre yoluyla olur. Ayna, bakanın sûretini gösterici olduğu gibi, söz de mânâları açıklayıcı ve göstericidir. إن عومت şart cümlesi لاصع cevâbıdır.

**Mânâ:** Ey tâlib ve müsterşid ve isti'dadlı sâlik, eğer sen bu yola azmeder ve Hak dergâhına kesin olarak yönelirsen, benim sözüme kulak ver ve benim kulak verdiğim şeyi can kulağıyla dinle. Tâ ki ben sana bu kapının yolunu söz aynamda göstereyim. Mürşidin demek istediği şu gelen beyitlerdir, burada ihlâsın menzilleri açıklanmaktadır, kulak verilmelidir.

### 445- لَفِظْتُ مِنَ الْاِقْوَالِ لَفِظِي عَبْرَةً وَحَظِي مِنَ الْاِفْعَالِ فِي كُلِّ فِعْلَةٍ

### 446- وَلِحَظِي عَلَى الْاِعْمَالِ حُسْنُ ثَوَابِهَا وَحَفِظِي لِلْاَحْوَالِ مِنْ شَتَّى زِينَةٍ

### 447- وَوَعِظِي بِصِدْقِ الْعَزْمِ اِلْقَاءُ مُخْلِصٍ وَلَفِظِي اِعْتِبَارُ اللَّفْظِ فِي كُلِّ قِسْمَةٍ

**Lügatler:** اكلت الصرة و لفظت الرواة: nitekim şöyle söylenir: لفظت الرواة: Ben hurmayı yedim çekirdeğini attım. العبرة: اإتبار mânâsına. الفعلة fe'nin fethasıyla binâ-i merre, yâni fiilden bir defa. النظ nazar etmek. اقا ayıp. اقا tarh etmek.

**İ'râb:** لفظت fiil ve fâil, لفظى mef'ülüdür. حظى , لفظى , حظى bunların hepsi فعدت جلوسا Fiili olmaksızın masdariyet üzere mansubdur, لفظت üzerine mâtuftur. اقا Fiili olmaksızın masdariyet üzere mansubdur, yâni nez'ı hafıdıyyet üzere mansubdur, yâni لفظى ب de 'صدق العزم'ın لقاء مخلص' gibi. 'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Bu beyitlerde kavlı, fiil ve halle ihlâstaki kemâle işâret buyurup derler ki: Ben i'tibar maksadıyla sözlerimden lafzımı attım, tâ ki ağıyar hâlime vâkif olmasın. Lafzı atmak (tarh-ı lafz) şu demektir: Kendisinden çıkan her sözün hakikatlerini, inceliklerini ve sırlarını kendine mâl etmeyip Hak'tan bilmektir. Kezâ /127-a/ her bir işte nefsimin payını attım ki karşılığında sevab ve ıvaz düşünmem. Ne yaparsam Allah rızâsı için yaparım, yaptığımı da kendimden bilmem. Aynı şekilde, amellerin sevab güzelliği üzerinde düşünmeyi attım. Hallerimi süslemek ayıbından korunmamı attım. Azm ve cezm doğruluğu sebebiyle halka vaaz ve nâsîhat etmeyi, ihlâs sâhip-

lerinin attığı gibi attım. Sözümü de attım, yâni şu sayılan kısımların her birinde olan lafzî îtibarı (atmak) sözünü de attım. Bu durumda âlimlerden, âmillerden ve herkesten hâlis olup, ne zuhûr ederse Hak'tan zuhûr eder görürüm.

نکو گوئی نکو گفت در ذات که التوحید اسقاط الاضافات

[Zât hakkında güzel söylersin, güzel sözdür. Tevhîd, izâfetleri düşürmektir.]

448- فقلبي يت في أسكن دونه ظهور صفاتي عنه من حجبتي

Lügatler: حجابى , حجبى demektir. مأناسنا, دون , دون

İ'râb: ف ta'lîl içindir. دونه'de zamir يت'e râcî. عنه'de zamir قلب'e âittir, her ikisinin يت'e âit olması da câizdir. أسكن سؤزى mübtedâ ve haber olarak müstakil isim cümlesidir. دونه Mahzûf mübtedânın haberidir, yâni ربت اخرى مظهر من دونه حجبتي Mukadder من دونه حجبتي Mübtedâ مظهر مفعلى مظهر'a müteallıktır. عنه mukadder من دونه حجبتي Mübtedâ مظهر مفعلى مظهر'a müteallıktır ve bu cümle adı geçen mahzûf mübtedâya sıfat durumundadır.

**Mânâ:** Benim kalbim beytullah'tır, varlığın hakîkati olan ben orada oturuyorum. Benim kalbimin altında başka bir ev daha vardır ki o zâhirî Kâbe'dir veya cismârî bedendir; işte zâtımın perdelenmesi ve varlığımın gizlenmesi dolayısıyla sıfatlarımın zuhûru ondandır.

449- ومنها بيميني لى ركن مقبل ومن قبلي لى فى للحكم قبلي

Lügatler: Evvelki لى مطهرى , لى demektir. Birinci قبلى kaf'ın kesresiyle "Ka'be" demektir. İkinci قبلى kaf'ın zammesiyle "buse" demektir. لى فى Yâni لى فى mأناسنا. للحكم ya للحكمة mأناسنا veya لامر mأناسنا.

İ'râb: منها'da zamir صفات'a râcîdir. لى ركنى مقبل لى ibtidâiyye cümlesidir منها haberdir.

**Mânâ:** Benim sağ elim zâtımın mazharı olan bedenimde bir rükündür, o öpülmesi müstehab olan şeylerdendir ve zâtımın perdelendiği adı geçen sıfatlardandır. Hacerü'l-Esved ve Ruknü'l-yemânî gibi, ağzımı dokundurduğum bâzı yerleri öpüşümün bir hikmeti vardır. Veya şeriat hükmünün gereğidir. Hz. Nâzım /127-b/ bu iki beyitte, kalbini eve, zâtını orada oturana, zâhirî sıfatlarını da örtü ve perdelere benzettiler. Bilindiği gibi قلب المؤمن بيت الله "Mü'minin kalbi Allah'ın evi" ve قلب المؤمن عرش الله "Mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır". Nitekim şu hadis de bu mânâyı teyid eder: لا يعنى أرضى ولا سمانى ولكن يعنى



الوراع "Ben yere ve göğe sığmam, fakat mü'min, müttakî, temiz ve vera' sâhibi kulumun kalbine sığarım"

Mübârek ellerini Hacerü'l-esved'in bulunduğu rukn-i yemânîye benzetmeleri şu ifâde gereğince: الحجر الاسود يمين الله في الارض يصلح به عباده "Hacerü'l-esved Allah'ın yeryüzündeki yemîni (eli)dir, onun vâsıtasıyla kullarıyla musafâha eder". Hacerü'l-esvedin "yemînullah" olması şu sebeptir: "Yemîn" kudret, kuvvet, kahr ve galebeyi mutazammındır. Onun içindir ki, güç sâhibi birinin elinin altında olan kimseler sür'atle ve gönül açıklığıyla onun elini öpmeye dikkat ederler. Kezâ Hacerü'l-esved, insanların öptüğü bir şeydir, nice zorbalı ve kibirli kimseler onun karşısında alçak gönüllü ve zelifâne davranırlar. Hattâ kâinatın efendisi (sav) ta'zim ve tebcil edip binlerce ikram ve istilâmdan sonra şöyle buyurdular: هناك تكب العبرات "Burada göz yaşları dökülür" Demek ki Ka'be'nin hakîkati insan-ı kâmilin kalbi olunca, Rükni-yemânînin hakîkati de insan-ı kâmilin eli olur. Rükni-yemânîyi öpmek onu tebcil ve tekrimde bulunmak nasıl lâzım ise bunlar için de gerekli olur.

#### 450- وَحَوْلِي بِالْمَعْنَى طَوَافِي حَقِيقَةً وَسَعْيِي لِرُجْهِي مِنْ صَفَاتِي لِمُرُوتِي

Lügatler: مررة/ten murad zattır. صفا ve مرة Ka'be'de (Mekke'de) iki yerin adıdır.

İ'râb: حولي mübtedâ haberidir, takdîmi tahsis içindir. حقيقة Temyîziyet üzere mansubdur. سعی لِرُجْهِي Mübtedâ haberidir. من صفاتي müteallıktır.

**Mânâ:** Zâhirî Ka'be kalbimin sûreti ve hakikatimin eserinin mazhan olduğuna göre, benim tavâfım, mânâ bakımından gerçekten zâtımın etrâfındadır. Aynı şekilde çalışıp çabalamam (sa'yim) riyâzetler, mücâhedeler ve sülûküm rûhumun Safâ'sından, nefsimin Merve'sinedir, zâtımın rızâsı sıfatlarının ma'rifetleri içindir.

#### 451- وَفِي حَرَمٍ مِنْ بَاطِنِي أَمِنْ ظَاهِرِي وَمِنْ حَوْلِهِ يُخَشَى تَخَطُّفُ جِبْرِتِي

Lügatler: جيرة Komşu. تخطف sür'atle almak.

İ'râb: تخطف , حرم من باطني ve من حوله haberidir. لي حرم ظاهري من باطني'nun fâilidir ve جيرة'ye muzafdır.

**Mânâ:** Harem-i ilâhî olan bâtınımın benim zâhirimin emniyeti hâsıldır. Bir halde ki o haremın etrâfındaki komşularımın esir alınıp götürülme korkusu vardır. Nitekim zâhir harem (harem-i şerif, Kâbe ve çevresi) hakkında (Al-i İmran, 3/97). *وَمَنْ دَخَلَ كَانَ آمِنًا* "Oraya giren emniyette olur" buyrulduğuna göre, bâtın harem olan kalb de haydi haydi emniyet yeri olur. Kezâ *وَيَخْطَفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ* (Ankebut, 29/67). "Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülür" âyeti mûcibince zâhir haremın etrafında kaçırıp esir etmekten nasıl korkulursa, aynı şekilde kalbin etrafında kalıp hakikat mertebesine vâsıl olmayan zâhidlerin ve âbidlerin hallerinden öyle korkulur. Zîrâ onlar ilâhî hareme girmemişlerdir, vahdetin çevresinde ve kesret mertebesinde kalmışlardır. /128-a/

#### 452- وَنَفْسِي بِصَوْمِي عَنْ سِوَايَ تَفَرُّدًا زَكَتٌ وَبِفَضْلِ الْفَيْضِ عَنِّي زَكَّتْ

**Lügatler:** صوم aslında imsak demektir, dinde orucu bozan şeylerden, güneşin doğuşundan batışına kadar imsak (el çekme)'dir. زكاة şeddetsiz زك' tandır, temizlik demektir. زك Tef'ıl bâbından, temizlemek demektir.

**İ'râb:** Bu iki fiilin fâili zamirleridir ki نفس'e âittir. تفردا, زك'ın fâilinden haldir. ب' müteallıktır. ب' sebebiyye, زك' e müteallıktır. ب' müteallıktır. ب' sonraki زك' e müteallıktır.

**Mânâ:** Benim nefsim Allah'tan gayri her şeyi ve ağyârı görmekten ayırarak mâsivâdan el çekmiş olması dolayısıyla temizlendi. Ayrıca ilâhî tecellîlerin tevâlîsi ve rahmânî feyizlerin ard arda gelmesi demek olan feyz-i kudsinin fazlıyla "vücut" hazînesinden, hak edenlere ve isti'dâdlı olanlara zekât verdi ve onları da mâsivâdan temizledi.

#### 453- وَشَفَعُ وَجُودِي فِي شُهُودِي ظَلِّي فِي إِتْحَادِي وَثَرًا فِي تَيْقِظِ غَفْوَتِي

**Lügatler:** شفيع çift, ثر, tek demektir. ظل, mânâsına غفوة gaflet ve gizli uyku demektir.

**İ'râb:** في شهودي müteallıktır, في ظل'ye müteallıktır. في إتحادي müteallıktır. في تيقظ غفوتي müteallıktır. في شهودي müteallıktır. في ظل'ye müteallıktır. في إتحادي müteallıktır. في تيقظ غفوتي müteallıktır.

**Mânâ:** Vücûdumun zevciyyeti, Hakk'ı müşâhede ettiğim sırada tek oldu ve gaflet uykusundan uyandığım vakit de vahdet mertebesini buldu. Bu gafletten uyanış o hazretle ittihad etmem durumunda vâkidir. Yâni bigânelik

yok oldu yegânelik hâsıl oldu; ben cân-ı cânâna vâsıl olup mevhum muğâ-  
yereti bertaraf ederek Hakk'a vuslatla şereflendim.

#### 454- وَإِسْرَاءُ سِرِّي عَنْ خُصُوصِ حَقِيقَةِ أَلِيَّ كَسْبِي فِي عُمُومِ الشَّرِيعَةِ

**Lügatler:** إسرائ: geceleyn yürümeye derler, lâzım fiildir ب ile müteaddî olur. Nitekim أَنَسِي بِعَيْدِهِ سُحَّانَ الَّذِي أَنَسِي بِعَيْدِهِ âyetinde böyledir, müteaddîde “götürmek” mânâsınadır.

**İ'râb:** إسرائ: mübtedâ كَسْبِي haberdir. إسرائ: عن mahzûf 'a müteallıktır veya معضبا olabilir. إسرائ: إسه حَقِيقَةِ'e muzafdır ve câr maal mecrur hâliyet üzere mahallen mansubdur, yâni الحَقِيقَةِ'ahl عِيُونِ خَوَاصِ اهل الحَقِيقَةِ ya müteallıktır. إسرائ: في عُمُومِ müteallıktır.

**Mânâ:** Benim rûhumun sırrının benim zâtıma doğru olan ve hakîkat ehlinin havâssının gözlerinden gizli olarak gerçekleşen seyri, benim şerîat ehlinin avâmında seyrim gibidir. Böyle mânâ verildiği takdirde عموم ve خصوص “havâs ve avam” mânâsına olur ve bunların حَقِيقَةِ ve شَرِيعَةِ'e muzaf olmaları takdîren olur. Hulâsa olarak: Kendi sırrlarını son derecede gizlediğini ve örttüğünü bildirmiş olur. Zîrâ demek istediği şudur: Benim seyr ü sülûküm şerîat ehlinin avâmı arasında nasıl /128-b/ gizli ise hakîkat ehlinin gözlerinden de öyle örtülüdür ve gizlidir, dolayısıyla hakîkat erbâbının havâssı da benim sırrlarımı idrak etmekle hayran ve şaşkındırlar.

Şu da mümkündür: “عموم ve خصوص” masdar mânâsında kullanılmış olabilir. Buna göre mânâ şöyle olabilir: Benim bânımın isrâsı bana hâsıldır, hakîkate âit mânâların husûsîyetinden şerîat ahkâmının umûmîliğine seyrim gibidir. Yâni benim şer'î hükümlerde umûmî mânâdaki seyr ve sülûküm nasıl sağlam ise ve ben bunların her hakîkatini ve inceliğini nasıl çok iyi bilmekteysem, aynı şekilde hakîkate âit mânâların husûsîyetlerini de öylece çok iyi biliyor ve anlıyorum demek olabilir.

#### 455- وَلَمْ أَلِهْ بِاللَّاحُوتِ عَنْ حُكْمِ مَظْهَرِي وَلَمْ أُنْسِ بِالنَّاسُوتِ مَظْهَرَ حَكْمَتِي

**Lügatler:** إله: nefsi mütekellimdir. لا: به: den, yâni “ben meşgul olmadım” ناسوت: Âlem-i ilâhîye derler. ناسوت: Âlem-i insâniyete derler. Bu iki lafzın Arap dilinden yapılmış olmadığı söylenmiştir, belki de aslında Hristiyanların ortaya koyduğu şeylerdendir. Şeyhler arasında bu sözü ilk kullanan Nurî'dir demişler. Nitekim şöyle buyururlar:

سبحان من أظهر ناسوته  
ثم بدا في خلقه ظاهراً  
سرتنا لاهوته الناقب  
لي صورة الأكل و الشارب

[Nâsutluğu, lâhutluğun yakıcı parıltısının sırrını ızhar edenî tesbih ederim. Sonra o, halkı arasında açıkça yiyen içen şeklinde görülür.]

لم , مظهر مظهر مظهر mîmin fethasıyla ism-i mekân, mîmin zammesiyle ism-i fâildir.

لم , مظهر حكمى Kezâ'nün mef'ûlûdür. Kezâ'nün mef'ûlûdür. Kezâ'nün mef'ûlûdür.

**Mânâ:** İlâhiyet mertebesiyle mütehakkık olduğumdan dolayı ve cem'-i vahdet makâmıyla muttasıf olmam hasebiyle, mazharımın hükmüyle, beşeriyetimin muktezâsıyla ve tabiatımın haklarını yerine getirmekle meşgul olmam. Kezâ insâniyetim sebebiyle hikmeti ızhar edenî ve ma'rifetimi vereni unutmam. Nâsûtumun (insan olmamın) lezzeti, lâhûtun vahdetine mâni olmadığı gibi, lâhut sırları ve nurlarının galebesi de nâsut kesreti mertebesine mâni olmaz. Nitekim Hz. Risâlet, Hz. Ayşe (r.anhâ) ile uyku elbisesindeyken Cibril-i Emîn vahiy indirmiş ve Hz. Resul "يا حمرا هذا جبريل يلم عليك" "Ey Humeyrâ bu Cibril'dir, sana selâm veriyor" buyurmuştur.

456- فَعْنَىٰ عَلَىٰ النَّفْسِ الْعُقُودِ تَحَكُّمَتْ و مَنَىٰ عَلَىٰ الْحَسِّ الْحُدُودُ أُقِيمَتْ

Lügatler: عُقُودُ eskieye âit ahidler. حُدُودُ Şer'i teklifler ve uyulması gereken işler.

İ'râb: عُقُودُ mübtedâ نَحَكْتُ haberidir. Kezâ حُدُودُ mübtedâ أُقِيمَتْ haberidir.

**Mânâ:** Gayb âlemindeki sâbık akidler nefsi-nâtıkam üzre benden sâdır oldu ki o "Elestü birabbiküm" sözüdür. Kezâ şehâdet mertebesinde zâhirî tarafıma yükletilen şer'î sınırlar ve uyulması gerekli işlerin hepsi vahdet ve ittihad hükmü îtibârıyla benden banadır.

457- وَقَدْ جَاءَنِي مَنَىٰ رَسُولٌ عَلَيْهِ مَا عَنَّتْ عَزِيزٌ بِي حَرِيصٌ لِرَأْفَةٍ

Lügatler: عَنَّتْ nefsi-nâtıkam müteaklıdır, عَنَّتْ'den gelir, عَنَّتْ helâki gösteren korkulu işe derler. Nitekim telef olmaktan korkulan bir işe düşen kimse için عَنَّتْ denir. /129-a/ Ekseriyâ "günah" mânâsına kullanılır. عَزِيزٌ Yâni şiddetli.

İ'râb: عَنَّتْ'de zamir رَسُولٌ'e müteaklıdır. عَزِيزٌ Ve حَرِيصٌ 'ün sıfatıdır. عَنَّتْ'de zamir رَسُولٌ'e müteaklıdır. عَنَّتْ'de zamir رَسُولٌ'e müteaklıdır. عَنَّتْ'de zamir رَسُولٌ'e müteaklıdır.

**Mânâ:** Kesret perdeleriyle örtülü bulunduğum sırada bana benden bir resûl-i mükerrer geldi; benim cezâyı mucip helâk yerlerine uğramam, dalâlet ateşine ve şüphe ve hayal cehennemine düşmem o resûle çok ağır gelir. Bana olan şefkat ve merhametinden dolayı, o benim terbiye ve irşâdım husûsunda çok gayretlidir. Zîrâ Resul, cüz'î ruhların müdebbiri olan küllî ruhtur. Tefrika, kesret ve dalâlet çöllerinde yol gösterici olan başka nebîler ve velîler bu küllî rûhun mazharıdır.

Hız. Şeyh (İbn Fârız) şu âyete telmihte bulunuyor: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ رُؤُفٌ رَحِيمٌ (Tevbe, 9/128). "Andolsun, size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, mü'minlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir".

#### 458- فحكمتي من نفسي عليها قضيتُ ولما تولت أمرها ما تولت

**Lügatler:** تولت yâni حکمت. تولت تولية , تولت تولي لان الامر , "filân kimse filân işe vali, hakim ve mutasarrıf oldu" demektir. İkinci تولت i'râz mânâsındadır, zîrâ تولت تولي لان عن الشيء derler, yâni اعرض demektir.

**İ'râb:** فحكمتي sözü mübtedâ, فعل fiil cümlesi haberidir. تولت'in fâili zamîridir ki نفس'e âittir.

**Mânâ:** Durum anlatılan şekilde olunca benim hükmüm, külliyyetim ve cemîyyetim îtibâriyle benim zâtımdan sâdır olup, zâtımın tafsîlâtı şeklinde zuhûru bakımından üzerine hükmeyledi. Zîrâ ليس في الدار غيرنا ديار (Evde bizden başka bir kimse yoktur) fehvâsınca, vücudda benden başkası yok ki ben ona hükmedeyim veya o bana hükmetsin. Benim nefsim işimin idarecisi ve hâkimi olunca ve hakikat îtibâriyle hükmünü icra edince, yine nefsim mezâhirde zuhûr etme îtibâriyle o işi kabul edip yüz çevirmedi. Böylece hükmeden ve hükmedilen kendisi oldu.

#### 459- ومن عهد عهدي قبل عصر عاصري الى دار بعث قبل انذار بعثة 460- الى رسولا كنت مني مرسلأ وذاتي باياتي على استدللت

**Lügatler:** Birinci عهد vakit ve zaman mânâsına, ikincisi ezelde ruhlarla olan mîsâk mânâsına. عصر zaman. دار بعث dâr-ı âhiret.





### 464- وَكَيْفَ دُخُولِي تَحْتَ مُلْكِي كَأَوْلِيَاءِ مُلْكِي وَاتِّبَاعِي وَحِزْبِي وَشَيْعَتِي

Lügatler: كذب kabalık ve sertlik taşıyan ve o sertlikle yardım da edebilen topluluğa denir. "Sert yer" mânâsına gelen كذب'dan alınmadır. شعبة İnsanun kendisiyle kuvvet bulduğu topluluğa denir. اولياء, ملكي'ye muzafdır, ötekiler ise اولياء üzerinde mâtuftur.

**Mânâ:** Ben nasıl olur da, maddî olsun mânevî olsun milkimin (tasarrufum altında olan şeylerin) altına girerim ve onlar bana tasarruf eder, ben nasıl olur da, milkimin hükümleri ve muktezâsıyla kayıtlı olurum? Nitekim mülkümün evliyâsı benim tasarrufum altındakilere dâhildirler, felekler ve unsurlar mülküm cümlesinden birileridir, zamanın îcâbına göre onlar üzerinde tasarruf ederler. Kezâ müslümanlardan tâbilerim, mü'minlerin havâsından hizbim, sâlihlerin ebrârından cemaatlerim evliyâm gibi mülkümün içine dâhillerdir ve tasarrufum altındadırlar.

### 465- وَلَا فَلَكُ الْإِلَهَ وَمِنْ نُورِ بَاطِنِي بِهِ مَلَكٌ يُهْدِي الْهَدَى بِمَشِيَّتِي

Lügatler: هدى if'al bâbindan, hediye etmek ve vermek.

İ'râb: vav hâliye. به'de ب, لى mânâsına.

**Mânâ:** Dokuz felekten, mücerred ruhlardan, anâsır-ı erbaadan ve mevâlid-i selâseden istisnâsız hepsi benim bâtın nûrumdan hâsıl olduğu halde, nasıl olur da evliyâm gibi vesâir tâbilerim ve cemaatlerim gibi mülkümün altına girerim? O dokuz felekte melek, bütün mülklere, feleklerin sâkinlerine ve yeryüzünde bulunanlara hidâyet ihsan eder ki bu benim irâdemledir ve benim emrim dışında hiçbir şey olmaz.

### 466- وَلَا فَطْرُ الْإِلَهَ حَلٌّ مِنْ قَيْضِ ظَاهِرِي بِهِ فَطْرَةُ عَنْهَا السَّحَابُ سُحَّتْ

Lügatler: نظر kafın zammesiyle cânib mânâsına. نظرة kafın fethasıyla meşhur yağmur damlası. حل Yâni نزل. سحب, سحب'in cem'i. سحبت, سحبت'dandır. Yâni سحبت ve سحبت.

İ'râb: به'de ب, لى mânâsına, zamir نظر'a âittir. و عنها, و عنها müteallıktır ve bu fiilin fâili zamîri olup سحب'e râcîdir. عنها Cümlesi فطرة'nin sıfatıdır. عنها'da zamir فطرة'ye râcîdir.



**Mânâ:** Âlemin hiçbir tarafı yoktur ki benim feyz-i zâhirimden ve apaçık ismimden inmemiş olsun. Zîrâ bu kâinâtın vücûdu benim coşup taşan cömertlik denizimden ve vücûdumun görünen feyzinden bir feyzdir. /130-b/ ve o tarafta bir damla vardır ki bulutlar yağmur damlalarını o damladan döker. Öyle bir damladır ki, kendisinden yükselen bulut buharlarını cezbedip arza döken okyanus onun lütuf deryâsına nisbetle değersiz bir deryâ gibidir.

Bu beyitlerde Hz. Şeyh gavsîyetlerine işâret ederler ki zamanında makâm-ı Muhammedî'de oturmaktadır ve mertebe-i Ahmedînin ilimlerinin vârisidir. Ulvî olsun süflî olsun arşî ve ferşî mevcûdâtın cümlesi, feyzi bir mazharda zuhûr eden o hazretin hakikatinden elde ederler.

#### 467- ومن مَطْلَمِي الثُّورِ البَسيطِ كَلَمَةًٍ ومن مَشْرَعِي البَحرِ الحِيطِ كَقَطْرَةٍ

Lügatler: الثور 'dan murad matla-ı zat ki hakikat-i Muhammediyedir. البحر 'Güneş ışığıdır. مشرع 'ism-i mekândır, mevrîd yâni su akacak yer demektir.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Basit güneş ışığı benim matla-ı hakikatimden bir parıltı ve bir zerredir. Okyanus benim ilim nehrimden, cömertlik ve hilim denizimden bir damladır. Benim ilm-i ledünnümde binlerce Hızır âciz olur. Nice Mûsâ benim her bir tecellimde hayran olur. Dertlinin dermanı benim. Her mâdenin kaynağı benim. O emsalsiz inci benim, o sonsuz deniz benim.

#### 468- فَكُلِّي لِكُلِّي طَالِبٌ مُتَوَجِّهٌ وَبَعْضِي لِبَعْضِي جَادِبٌ بِالْأَعْتَةِ

Lügatler: Birinci كل واحد, كل mânâsına; ikincisi جمى mânâsına. اعنة 'cem' 'dir.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Benim kalbime, kalıbıma, rûhuma ve ismime âit her bir parçam, cem' makâmıma ve ahadiyyet mertebesi olan küllî mertebeme yöneliktir ve onu ister. Kezâ, bâzı parçalarım maddî olsun mânevî olsun, bâzı parçalarımı cezbedici yularlarla çekmektedir. Yâni bâtinî kuvvelerim akla âit kuvveleri, cismânî kuvvelerim cismânî kuvveleri ve maddî parçaları çekiyor. Başka bir deyişle sûret-i tafsîliyemin tamâmı; parçalarının, nevilerinin, şahıslarının ve cinslerinin her biriyle hakikatimin sûret-i icmâliyesinin hepsine yöneliktir ve

onu istemektedir. Ve her bir parçam ve kuvvetim, insânî parça ve kısımlarımdan “âlem” diye isimlenen tafsîli sûretim incelik ve râbitalarını mânevî câzibelerle çekmektedir.

#### 469- وَمَنْ كَانَ فَوْقَ التُّحْتِ وَالْفَوْقُ تَحْتَهُ إِلَىٰ وَجْهِهِ الْهَادِي عَنَّا كُلِّ وَجْهِهِ

Lügatler: حَضَمْتُ yâni حَضَمْتُ رَجْمَةً yüzün çevrildiği yer.

İ'râb: من istifhâmiyye. والفوق 'da vav hâliye. إلى lâm mânâsınadır.

**Mânâ:** O “alt”ın üstünde ve yönlerin yükseğinde olan da kimdir? Ona nisbetle, üstünlükle isimlenen her yücelik onun altındadır ve o “üst” “alt” ve yönlerden berî ve yücedir. Onun hidâyet edici ve bâki zâtına /131-a/ bütün yönler yüz sürmeli ve eğilmelidir. Demek ki ben, hakîkat îtibâriyle her alt’ın üstündeyim. Bütün üst’ler ve yücelikler nûrumun kuşatması altına dâhildir. Bu sebeple bütün âlem sûreti ve mânâsıyla bana yöneliktir ve benden yardım ister ve ben hepsine yardımcı ve fayda vericiyim.

#### 470- فَتَحْتُ النَّوْءَ فَوْقَ الْإِثْرِ لِرَيْتِي مَا فَتَقْتُ وَفَتَقْتُ الرَّيْثَ ظَاهِرُ سُنَّتِي

Lügatler: رَمَى الفتن Derler ulaşmak ve bitişmek demektir, فتن’in zıddıdır. رَمَى الفتن Derler yâni رمى demek olur. فن ayrılmak ve yarılmak.

İ'râb: ب sebebiyye. فن 'ta vav hâliye.

**Mânâ:** Benim, yükseklikteki kemâlim ve bütün yönlerin bana yönelmesi sebebiyle ve hilâfetim hasebiyle, taht-ı serâ (toprağın altı) bana semânın üstüdür. Bana göre gökle yerin, enlemle boylamın, alçak ve yükseğin, esir (اثير) ve toprağın farkı yoktur. Bütün zıddlar müşâhede gözümde aynı seviyededir. “Eğer yerin içine iple bir adam sarkıtsaydınız Allah’ın üzerine düşerdi, semâda da arzda da ilâh olan odur”<sup>55</sup> hadîsinin hükmüne göre Cenâb-ı hak her şeyi kuşatmış olunca, Hakk’ın müşâhedesinde toprağın altıyla göğün üstünün bir farkı olmaz. لا تفصلوني على يونس بن متاع “Beni Metta oğlu Yunus’tan üstün bilmeyin”<sup>56</sup> hadîsi de buna delâlet eder.

Tirmizi, Tefsîr, 58.

<sup>56</sup> İbn Kuteybe, Te’vîlü Muhtelifi’l-Hadîs, s. 88, hadis no: 13.

لاجل جمع ما فرقت و إجمال Yâni: sözüyle bu müsâvîliğe sebep gösterirler. Yâni: "Dağıttığımı toplamak, ayırdığımı bir araya getirmek için benim nezdimde yönler müsâvî oldu" Yâni benim nezdimde bu farklı yönlerin müsâvî olması, âlemin çeşitli parçalarını ve Âdem'in hakikatlerinin çatallaşmasını topladığım içindir. Halbuki toplu olanı dağıtmak ve mücmel olanı tafsîl etmek benim görünen, bilinen yolumdur.

Bu beyitte şu âyet-i kerîmeye telmih vardır: أُولَئِكَ يَرَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَائِنًا رَتْفًا فَتَفْتَنَاهُمَا (Enbiyâ, 21/30). "İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir haldeyken bizim onları birbirinden ayırdığımızı görmediler mi?" Müfessirler bu hususta şöyle derler: Gökler ve yer yaratıldığı vakit bir tek şey idi, ve birbirine bitişik idi. Bitişiklik sırasında üstlük ve altlık belirli değildi. Cenâb-ı Hak hava vâsıtasıyla onu ayırıp yükseklik ve alçaklık peydâ oldu. Bundan sonra eşyanın tafsîlâtı birbirinden ayrıldı. Burada şuna işâret vardır: Kâinâtın varlığından önce bütün mevcûdât ayn-ı cem'da bitişik ve toplu idiler. رَكُلٌ شَيْءٍ (İsra, 17/12). "Biz her şeyi ayrıntılı olarak açıkladık" hükmüyle, ilâhî sünnet bâtın hazînesinden onları ayırıp çıkararak ما هو كان (iş olması gerektiği şekilde) ortaya çıktı. İşte لَمَّا فَسَّخَ الرُّسُلَ مَا تَرَى ظاهر ستنى sözü bu mânâyâ işârettir.

Mertebelerin ilki isim ve sıfatların ayrılmasıdır. Mertebelerin sonu mevcûdâtın sûretlerinin ayrılmasıdır. Bitişme mertebesinin ilki zât-ı ahadiyyet sonu ise insâniyet mertebesidir.

- |   |   |
|---|---|
| 471- ولا جِهَةً و الأَيْنُ بَيْنُ تَشْتُتْ                | 471- ولا شُبُهَةً و الجَمْعُ عَيْنُ تَيَقُنْ          |
| 472- ولا مُدَّةً و الحدُّ شَرِكٌ مُوقَّتْ                 | 472- ولا عِدَّةً و العِدَّةُ كَالْحَدِّ قَاطِعٌ       |
| 473- بَنَيْتُ و يُمَضِّي أَمْرُهُ حُكْمٌ إِمْرَتِي/131-b/ | 473- ولا نَدَّ فِي الدَّارَيْنِ يَقْضِي بِنَقْضِ مَا  |
| 474- بِهِمَّ لِلتَّسَاوِي مِنْ تَفَاوُتِ خَلْقَةٍ         | 474- ولا ضَدًّا فِي الكَوْنَيْنِ و الخَلْقُ مَا تَرَى |

Lügatler: عِدَّة. Teferruk mânâsına. نَمَتْ Cüdâlık. بَيْنُ ile mekândan sorulur. حُدَّ Endaze. حد saymak. عِدَّة sayış, Muhâlif. Zıddın misli, Endaze.

İrâb: Açıkır.

Mânâ: Cem' makâmına ulaşan ve ayne'l-yakîn mertebesini hâsil eden kimsede şüphe ve şâibe kalmaz. Zîrâ cem'-i ahadiyyet hazreti, tam yakîn

sâhibi olmayı gerektirir. Zîrâ hakîkî itnî'nin ancak ilm-i zâtî-i vicdânîde hâsıl olur ve sâlik kemâl-i yakîne ancak onda vâsıl olur. Kezâ hazret-i ahadiyyete yönelinse muayyen ve mukayyed cihet söz konusu olmaz. Zîrâ zaman ve uzaklık parçalanmayı ve ayrılığı gerektirir; ikilik, başkallığı gösterir. O halde göz sâhibi olan; zaman, uzaklık, kir pas ve yalandan müberrâ ve muarrâdır. Kezâ cem' mertebesinde sayı da yoktur ki, ne kadar gün, ne kadar saat vâsıl olman ve ne kadar gün ayrı olman söz konusu olsun. Zîrâ saymak, sınır (hadd) gibi kesicidir. Nitekim hadd, sınırsız sınırlı kılar ve sanki o sınırlıyı sınırsızlıktan kesip ayırmış olur. Bu mânâların hepsi şirki ve başkallığı mutazammındır. Kezâ "müddet" dahî yoktur; müddet şu demektir ki, bâzan vuslat ve kavuşma gerçekleşir, bâzan da bu gerçekleşmez. Onun için müddet yoktur, zîrâ müddet sınırlamaktır. Ayrıca müddet ve sınır muvakkate muzaf olan şirkidir. Yâni vuslata vakit tâyin eden kimsenin şirkidir. O halde müddet sayı, zaman, uzaklık, şüphe ve şâibe hepsi perdelenmiş olanların hâlidir. Başkallık ve ayrılık olmaksızın vuslat ise kâmillerin işidir. Kezâ her iki cihanda bana ortak ve benzer yoktur ki benim yaptığım şeyi yıkmaya ve tâmir ettiğim işi bozmaya hükümsün. Ve benim hükümdarlık ve sâhiplik selâhiyetim üzerine "olur" emrini imzâlasın. Nitekim düalistler (seneviyye) şöyle derler: *إن خالق الخير هو الله و خالق الشر اهرمن* (Hayrın yaratıcısı Allah, şerrin yaratıcısı Ehrimen'dir). Kezâ her iki cihanda bana zıd olan dahî yoktur ki benim emrime muhâlefet etsin. Zîrâ sen, mahlûkatta, hilkat zıddiyetine, tenâsübsüzlüğe, hakîkat ihtilâflarına dâir bir şey göremezsün. Çünkü bunların mahlûkiyette eşitliği olup, birbirine aykırılığı yoktur. Eğer kâinatta zıdlık olsaydı *لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا* (Enbiyâ, 21/22). "Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, yer ve göğün dengesi bozulurdu" âyeti fehvâsınca, âlemin nizâmı ve Âdemoğlunu fitratının tenâsübü bozulurdu. Halbuki böyle bir şey yoktur. Nefy-i lâzımdan murad, nefy-i melzûm olur. Her ne kadar zâhir îtibâriyle karşıt "isim"lerin eserlerinden bâzı şeyler, birbirine karşı ve farklı görünüyorsa da hakîkat îtibâriyle *مَا تَرَىٰ لِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاوُتٍ* (Mülk, 67/3). "Rahman'ın yaratmasında bir uyumsuzluk göremezsün" âyetinin mânâsı mukarrer ve sâbittir.

## 475- وَمِنِّي بَدَأَ لِي مَا عَلَيَّ لَبَسْتُهُ وَعَنِّي الْبَوَادِي أَلَى أَعِيدَت

**Lügatler:** سترته و أخفيه عنه بحيث لا /132-a/ yâni لبت الامر على فلان سترته و خالطه بلسه يأنى أعيدت و أخفيه عنهم .بهندي الى فهمه طواهر ,بوادى 'nin cem'ü , بوادى (Enam, 6/9) âyeti de bu mânâyadır. و للبتا عليهم .بهندي الى فهمه mânâsınadır.

**İ'râb:** مütâallıktır , على 'ya. بدأ 'ya ta'diye harfi mütøkellim ye'sine muzafdır. عن Mahzûf fiile mütøkallıktır, yâni صدرت عنى .الى .صدرت عنى 'e mütøkallıktır. م' de ب âlet içindir ve 'e mütøkallıktır.

**Mânâ:** Ahadiyyet-i cem' makâmının diliyle buyururlar ki: Benim şuûn-ı zâtımın sûretlerinden bâzı şe'niyetler demek olan mümkün hakîkatler ve mükevvenâta âit mâlûmat benden, benim için ve bana zâhîr oldu; işte onları ben örttüm. Bu zâhîrî işler benden sâdır oldu, benim kudretimle hâsil oldu, yine bana döndürüldü. O halde hakîkatte, gösteren, gösterilen ve kendisi için gösterilen; örten, örtülen ve kendi üzerine örtülen; döndüren, döndürülen ve kendisinden döndürülen ve kendine döndürülen hepsi benim ve benden başkası değildir.

## 476- وَفِي شَهَدَتِ السَّاجِدِينَ لِمَطْهَرِي فَحَقَّقْتُ أَلَى كُنْتُ أَدَمَ سَجْدَتِي

**Lügatler:** علمت تحققتا yâni حقت.

**İ'râb:** Açıktır.

**Mânâ:** Bedenime ve mazharıma secde etmekte olan melekleri zâtımda müşâhede ettim. Hakîkaten secdemın Âdem'inin ben olduğunu bildim. Burada masdar fâiline muzafdır, mef'ûlüne değildir. Yâni secde eden melekeler benim sıfatlarımdan bir sıfatımdır ki zâtıma secde kıldılar. Kendi zâtımdaki meleklerden secde eden ve Âdem'de secde edilenin yine ben olduğumu, benden başkası olmadığını müşâhede ettim.

## 477- وَعَائِيَتْ رُوحَانِيَّةَ الْأَرْضِينَ فِي مَلَائِكَةِ عَلَيَّ أَكْفَاءِ رَبِّي

**Lügatler:** mânâsınadır, اكفاء , اكفاء.

**Mânâ:** Ben arz meleklerini, illiyyin melekleri zümresinde benim mertebeme nisbetle emsal ve denk gördüm. Yâni semâvî rûhânîlerde zuhûrum nasılsa süflî rûhânîlerde de aynı şekilde emsal ve denktir. Her ne kadar bu cümlede zâhîr îtibâriyle üstlük ve altlık tasavvur edilir, ihtilâf ve farklılık görülürse de benim mertebeme nisbetle hepsi bir ve berâberdir.

### 478- ومن يُفْقِي الدَّانِي اجْتَدَى رَفْقِي الْهُدَى وَمِنْ فَرَقِي الثَّانِي بَدَا جَمْعُ وَحْدَتِي

Lügatler: اجتدى yâni "sinden murad hilkat tarafı ve unsurimizacıdır. العطاء yâni "طلب الجدى رفق"ın cem'i, murad kendisine tabi ve lâyük olanlardır.

İ'râb: رفقى'nın fâilidir. من الفقى ya müteallıktır. من فرقى ya müteallıktır.

**Mânâ:** Ârif ve kâmilin iki yüzü vardır. Bir yüzü cem' mertebesine bakar ve ondan kemâlâtı elde eder, bu tarafına "ufk-ı a'lâ" denir. Bir yüzü ise kesret tarafına bakar ki, beşeriyeti ve cismânîyettir. Bu yüzüne ufk-ı ednâ denir ki bu tarafından halka feyz dağıtır. O bakımdan şöyle buyururlar: Benim ufk-ı dânimden, yâni beşerî sûretimden, sülûkte olan arkadaşlarım hidâyet /132-b/ ve inâyet talebinde bulunurlar. Benim cem'-i vahdetim, bana fark-ı sânidan zâhir oldu ki bu "mahvdan sonraki sahv" mertebesi dedikleridir. Kâmilin son noktası "ikinci fark"ta hâsıl olur. Zîrâ vahdet ile kesret berâberce tek hâlette birleşir, vahdetin müşâhedesi kesrete ve kesreti görmek de vahdete mâni olmaz. Halkı Hak'ta, Hakk'ı halkta görüp her mertebenin hükümünü icrâ eder. Sûretin çokluğu onu vahdetten perdelemez.

### 479- وفي صَعِقِ ذَكَ الْحَمَى خَرَّتْ إِفَاقَةٌ لِي الْفَسْ قَبْلَ التَّوْبَةِ الْمَوْسَوِيَّةِ

Lügatler: صعن kendinden geçme ve şaşkınlık, ölüme de denir. ذك Parçalanmak ve inceltmek. إفاعة Akla dönmek. خرت yâni سقطت.

İ'râb: صعن'in ذك'e izâfeti, bir şeyin sebebine izâfeti kabîlindedir, نور القلم gibi. مفسر'in ذك'e izâfeti masdarın mef'ûlüne izâfeti kabîlindedir. مفسر Mef'ûlü leh olmak üzere mansubdur. النفس مفسر'in fâilidir; elif-lâm muzâfun ileyden bedeldir, yâni مفسر نفس demektir.

**Mânâ:** Hz. Mûsâ Allah'ı görmeyi isteyip لَنْ تَرَانِي (beni göremezsin) hitabıyla savulunca yüz üstü düşerek şaşkın hâle gelip kendinden geçtikten sonra سُبْحَانَكَ نَبْتُ إِلَيْكَ (A'raf, 7/143). "Seni tenzih ederim, sana tevbe ettim" dedi. Mûsâ'nın bu tevbesinden evvel Hakk'ın tecellîsinin hissîmi parçalayıp yok etmesinin şaşkınlığı sırasında, benim nefsim, ifâkat için düştü ve kendinden kayboldu, yâni bu hal benim için de ezeli bir hâdisedir.

## 480- فلا أَيْنَ بَعْدَ الْعَيْنِ وَ السُّكْرُ مِنْهُ قَدْ أَقْفَتْ وَ غَيَّنَ الْعَيْنَ بِالصَّحْوِ أَصَحَّتْ

**Lügatler:** العين'de murad cihettir. العين'dan murad ıyan. غين aslında ince bulut demektir, ince perdeden istiâredir. İkinci عين zât mansınadır. صحر Sekrin zıddıdır, aslında bulutun gitmesine derler; nitekim bulut yok olup da gökyüzü temiz olunca اصحت السماء denir.

**İ'râb:** السكر'de vav hâliyedir. منه'de zamir سكر'e râcîdir. العين غين Mübtedâ. الصحر'de ب vesatet içindir ve اصحت'e müteallıktır. اصحت بالصحر cümlesi mübtedânın haberidir.

**Mânâ:** Nefsimin ayılması ve zâtı görme isteğinden dönme sebebiyle اين (nerede?) "Ne cihette ve nerededir?" sözü kalmadı. Zirâ gözle gördükten ve müşâhede ve beyandan sonra soru kalmaz. Halbuki ben muğâyeret ve mufârekat (başkalık ve ayrılık) sarhoşluğundan ayıldım ve zât-ı ahadiyyet perdesi sahv vâsıtasıyla zâil oldu, müşâhede devleti hâsıl oldu ve ben vahdetin cemâlini müşâhedeyle başladım.

## 481- وَأَخْرَجَ مَخْرُجًا خَتْمِي بَعْدَهُ كَأَوَّلِ صَحْوٍ لَارْتِسَامٍ بَعْدَهُ

**Lügatler:** عدد الشئ bir şeyin zamanının sayısıdır ki, zaman sona ermekle o şey son bulur. آخر'in مخروا ve اول'in مخروا izâfeti حاتم kabîlindedir ve mücerred tahsis içindir. Böylece, kulun iddet-i mahvı ve müddet-i sahvı, fenâyâ kâbil olan vücûdunun zamanıdır. /133-a/

**Mânâ:** Benim seyr ü sülûkümün tamamlanması kendisinden sonra gelen mahvımın son mertebesi, sahvın başlangıcı gibidir, çünkü bu ikisi sayıyla bilinir. Hulâsa-i kelâm şudur: Sahvın ve mahvın bir çok mertebesi vardır. İlk sahv şudur: Sülûkten önce kesretle ve halkla perdeli bulunmak ve Hakk'ın müşâhedesinden habersiz olmaktır. Orta sahv şudur: İlk sekrin zâil olması ve bâzen Hakk'ı bâzen de halkı görmektir. Son sahv, mutlaka Hakk'ı görmek, halka hiç varlık vermemek, Hak'la halka perdelenmektir.

İlk mahv: Kesret-i nefsi mahvetmek, aslî ve ârizî sıfatlarını yok etmektir. Bunun netîcesi cezbedir ve zâhirî vücûdunun vahdâniyetle bâki kalmasıdır. Orta mahv: Rûhun mahv olmasıdır, hakîkî ve mecâzî sıfatını yok etmektir. Bu mahv netîcesi hakîkatlerin kesretini ve bâtın-ı vücûdun şe'niyetlerini rûhun bâtını demek olan ilm-i vicdânî aynasında müşâhede etmektir. Son mahv: Adı geçen müşâhedelerin bağlarından kurtulmaktır ve bu mahvın netîcesi vahdeti kesrette, kesreti vahdette müşâhede etmek ve ikisi arasında

muğâyeret görmemektir. Bu mânâ anlaşılıyorsa, ilk mahvın sonu sahv gibidir. Bu bakımdan sâlik, sahvın evvelinde kesretle kâimdir, mahvın sonunda da kesret gelir, fakat vahdet şeklinde olur.

#### 482- و مأخوذٌ مَحْوِ الطَّمْسِ مَحْقًا وَرَثَةً بِمَجْدُودِ صَحْوِ الْحَسِّ فَرَقًا بِكِفَّةِ

**Lügatler:** Lügatte **عمر** lügatte alâmeti, izi yok etmek ve gidermek demektir. İstilahda beşerî sıfatları izâle, âdet ve illeti kaldırmak demektir. **طمس** Lügatte düz ve berâber etmek, istilahda bir şeyin vasıflarını ve şekillerini izâle etmektir. Bu ikincisi “mahv”dan daha husûsî olur ve mahvden ziyâde mübâlağa olur. Zîrâ mahvın sahvine **طمس** eserleri ve zâtları gerektirir **عمر** İdam demektir, istilahta zât yok etmek demektir. **مجدود** Maktû' demektir. **كفة** Terâzinin bir tarafına denir.

**İ'râb:** **عفا** ve **عفا**'nın mansub olması temyîziyet üzeredir. Veya mef'ûlü lehdir ve **رثت** amildir. Veya **عفا** mef'ûlü leh, **عفا** temyizdir, aksi de olabilir.

**Mânâ:** Mahvın çekip aldığı kimseyi ben şühud kefesi ve keşif terâzisiyle tarttım; cem'-i cem'de his âlemine. muzaf olan sahvın kesilmesiyle, o yok olduğundan dolayı kendisine zâtı ve sıfatları izâle etmek izâfe edilmiştir. Belki onun hakîkî keşiften kesilmesi fark ve kesret sebebiyle olmuştur. Bu ikisini berâber ve ikiz buldum. Zîrâ her biri tek hakîkatin mazharıdır. Her ne kadar mertebeler bakımından farklı ise de hakîkate nazaran birdirler.

#### 483- فَتَقَطُّةٌ غَيْنِ الْغَيْنِ عَنِ صَخْوَى الْمَحْتِ فَتَقَطُّةٌ غَيْنِ الْعَيْنِ مَخْوَى الْقَتِ

**Lügatler:** Birinci **عين** hece harflerinden olan ğayn mânâsına, ikinci **هين** /133-b/ ince perde mânâsına. Birinci **عين** göz mânâsına, ikinci **عين** zat mansınadır. **القَت** Fil-i mâzîdir, **القَت**'dan gelir, sülâsisi **القَت** dir.

**İ'râb:** **عين** ve **عين** da elif-lâm muzâfun ileyhden ıvazdır.

**Mânâ:** Benim zat perdemin ğaynının noktası, sahvımın kemâlinden dolayı mahv olup, o “ayn”ı “ğayn” yapan beşeriyet noktası zâil olunca, ğayn ayn olarak, aralık ve yalan bertaraf oldu. Ve benim zat gözümün uyanıklığı mahvımı da ilgâ etti. Yâni Hakk'ın vücûdunda vücûdumu fânî ve mahv kıldım. Yakînim de zannı mahv edip fenâ içinde fenâ hâsil oldu.

چنان در بیخودی عموم که معشوقم همی گوید بیابان من دمی بنشین سر آن دم غمی دایم

[Kendinden geçme hâli ile öyle mahv içindeyim ki, sevgilim: “Benim çölümde bir süre otur” diyor, o ânın sırrını bilmiyorum.]



## 484- وما فاقد في الصحو في المخو واجد لتلويته أهلاً لتمكين زلفه

Lügatler: زلفه yakınlık mânâsına.

İ'râb: ما الذي mânâsına, ليس mânâsına da olabilir, واجد haberidir. أهلاً Mahzûf fiilin mef'ûlûdûr, yâni أهلاً بحسره takdîrine. أهلاً'in merfû okunarak ما'in haberi olması da mümkündür.

**Mânâ:** Birinci duruma göre: Sâlik bir şeyi sahv hâlinde kaybeder ve mahv zamanında onu tamâmen bulursa o sâlik telvin ve tahvîlinden dolayı yakınlık temkînine ve vuslat makâmına nâil olur. Yâni sâlik sahvdan sonra mahv hâlinde temkîn-i kurbet makâmına sâhip olup evvelce eseri kalmamış vücud her ne ise bu makamda onu bulur.

Eğer ما nafiye olarak düşünülürse mânâ şöyle olur: Telvîninden dolayı sahv hâlinde hakîkî meşhûdu keybeden ve mahv hâlinde bulan kimse kurbet makâmının temkînine ehil değildir. Zîrâ bir halden başka bir hâle müşâhedesi mukayyed olan kimse telvin sâhibidir, kemal ehli değildir. Onun için hakîkî yakınlığın temkin makâmına ehil değildir.

## 485- تَسَاوَى التَّسَاوَى وَالصُّحَاةُ لَتَعْتِهِمْ بِرَسْمِ حُضُورٍ أَوْ بَرَسْمِ خَطِيرَةٍ

Lügatler: تسَاوَى'nın cem'idir, sekrân mânâsınadır. صِحَاةٌ تسَاوَى'nin cem'idir. الرسم: eser. الوسم: alâmet. الخطيرة Burada mahlûkat makamlarından özel bir makamdır, رسم'dan müştaktır, خطر men etmeye derler. Onun için koyun ağılına da خطيرة derler, çünkü onların çıkmasına mâni olur.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Benim nazarımda, hâlin galebesiyle sarhoş olan ahval erbâbı ile, sülûk mertebelerinin nurlarıyla sâfi ve ayık olan huzur sâhipleri müsâvî oldular. Bu iki zümre benim nezdimde eşittir. Çünkü biri huzur eseriyle, öteki makam alâmetiyle sıfatlanmıştır. Zîrâ bu her iki zümre kâmil değildir. Şu bakımdan ki, sekr sâhipleri sıfat tecellîlerinin ahvâlinden bir zevke kanaat edip onunla sarhoş ve huzur dolu olurlar. Fakat sekr ve vecdin üstündeki bir çok tecellîden gâfil kalırlar. /134-a/ Kezâ sülûk makamlarıyla kayıtlı olan sahv erbâbı; zühhd gibi, tevekkül, rızâ, ilim, irfan, vicdan vb. gibi mertebelerden biriyle kayıtlanıp bütün mertebeleri câmi' olmaktan hâlî olur ve kemal ehlinin mertebesinden mahrum kalır. O bakımdan erbâb-ı kemâlin zevkin-

den mahrum olup her biri, kendi mertebeleriyle mukayyet oldukları için kemal erbâbı katında müsâvîdirler. Bunula birlikte yüksek mertebe sâhibi-  
dirler.

#### 486- وَلَيْسُوا بِقَوْمِي مَنْ عَلَيْهِمْ تَعَايَتْ صَفَاتُ النَّبَاسِ أَوْ سَمَاتُ بَقِيَّةِ

**Lügatler:** صفات الناس'tan murad beşerî sıfatların zâtıdır ki, onlarla zât-ı ahadiyyet perdelenir. سمات بقية'de murad, beşeri sıfatların bakıyyesinin eserleridir.

**İ'râb:** أَكَلُوا الْبَرَاغِيَةَ (Beni pireler yedi) kâbilindedir, şu da câizdir: لَيْسُوا'nun ismi zamîri olabilir, sonrası da onu tefsir eder.

**Mânâ:** Üzerlerine beşerî sıfatların veya bu sıfatların kalıntısının alâmetleri ardı ardına gelen kimse benim kavmim değildir. Yâni o, kemal sâhiplerinden değildir. Yâni bir keresinde beşerî sıfatlar yok olup sonra tekrar ortaya çıksa ve o enâniyet kalıntısının izleri bâzı vakitlerde onlarda görülse, işte bu minval üzere olan kimseler kemal ehlinin tâbîlerinden olamazlar.

#### 487- وَمَنْ لَمْ يَرِثْ عَنِّي الْكَمَالَ فَتَنَاقَصْ عَلَى عَقِيَّتِهِ نَاكِصٌ فِي الْعُقُوبَةِ

**Lügatler:** رجوع الى مقام الازل mahzûfa فى العقوبة. رجوع الى مقام الازل yâni ناكل على عقبيه derler, yâni müteallıktır, تانق فى العقوبة, takdîrine.

**Mânâ:** Mahv ve sahv sâhibi olup da benden ve benim benzerimden kemal elde edemeyen ve mîras bırakılan sıralara vâris olmayan her sâlik eksiktir hattâ cezâyâ mâruz kalarak iki ökçesi üzerine dönücüdür.

Veya لَيْسُوا'a müteallık olabilir, o takdirde son kısmın mânâsı şöyle olur: ... cezâ ve zorlukta dâimâ ökçelerine dönücüdür.

#### 488- وَمَا فِي مَا يُفْضَى لِلْبَسِ بَقِيَّةٌ وَلَا فِي لِي يَفْضَى عَلَيَّ بَقِيَّةٌ

**Lügatler:** يذرى بقية kâfile. ج. Gölge demektir, burada hâdis varlık, alâmet ve nişan mânâsındadır. يذرى kaf ile yâni يذرى rüçû' demektir.

**İ'râb:** Birinci لَيْسُوا nâfiye, ikincisi mevsûle veya nekre-i mevsûfedir. لَيْسُوا'de lâm الی mânâsındadır.

**Mânâ:** Benim vücûdumda varlık bakıyyesine dayalı örtü ve hicâba sebep olan bir şey kalmadı. Kezâ benim eser ve alâmetim, muhdes ve mevhum vücûdum da yoktur ki, ilk mertebeye dönmek için bana hükmetsin.

نامیت زمن در من و باقی هم اوست/134-b/

[Bende, benden kalan sadece isimdir, gerisi hep O'dur.]

پس سخن کوتاه باید والسلام

در نیابت حال پخته هیچ خام

[Pişmişin hâlini, çiğ hiç anlayamaz. Binâenaleyh söz kısa gerekir vesselâm. M, I, 18]

#### 489- وماذا عسى يلقى جنان وما به يفوه لسان بين وحي و صيغة

**Lügatler:** لسان Kalb demektir. يفوه fi'l-i muzâridir, فوه'den gelir, konuşmak demektir. صوغ'dan bi nevidir, burada sözü süslemek kastedilir.

**Î'râb:** ما istifhâmiyye. ما'da الذى الذى mânâsına. عسى ef'âl-i mukârebeden bir fiildir, "recâ" mahallinde kullanılır. ما'de ما mevsüledir ve ما üzere mâtuftur. يفوه'nin mef'ûlü mahzûf zamirdir ve ما'da ya aâittir.

**Mânâ:** Bâtın ve zâhirde gizli mânâlardan saklı maârif ve letâiften kalbin bana ilkâ etmesi ve lisânın konuşması umulan ve kalbin vahyiyle ibâreleri süsleme arasında vâki olan ne vardır ki? Yâni kalbimin bana ilkâ etmediği bir mânâ kalmamıştır; Allah'ın tevhîdi ve sırlarından, fenâ ve bakâ mertebe ve makamlarından lisânımın söylemediği bir söz yoktur. O halde benden kemal elde etmeyenin nâkıs olması kesindir.

#### 490- تعانقت الأثراف عندى و انطوى بساط السوى عدلاً بحكم السوية

**Lügatler:** تعانقت Biri birinin boynuna el edip kucaklamak. Burada "ittisal" mânâsını mutazammındır. انطوى Dürmek, seviyyet, berâberlik.

**Î'râb:** عدلاً Temyîziyyet üzre mansubdur. ب' de انطوى'ya müteallıktır.

**Mânâ:** Benim şühûdumda taraflar, yönler, rezil ve şerefli olanlar, kahr ve gazabın her türü, lütuflar ve merhametler, ezel ve ebed, evvel ve âhir, zâhir ve bâtın, kıdem ve hudûs, nur ve zulmet hepsi birbirine bitişti ve adâlet bakımından müsâvilik ve adâlet hükmüyle muğâyeret kilimi dürüldü.

491- و عادَ وُجُودِي فِي فَنَاءِ تَنْوِيَةٍ الْوُجُودِ شُهُودًا فِي بَقَا أَحَدِيَةٍ

Lügatler: عادَ yâni عَادَ vezne riâyet için maksur okunur.

**Mânâ:** Benim vücûdum varlığın ikiliği sıfatının yok olması hâlinde, ahadiyyetin bakâsında saf şühud olu. Böylece tâlib matlûba ulaştı, birlik hâsil oldu, bîgânelik yok oldu. Asla hâil kalmayıp كان الله و لم يكن معه شئ (Allah vardı, O'nunla birlikte bir şey yoktu) sırrı olduğu gibi ortaya çıktı.

492- فما فَوْقَ طَوْرِ الْعَقْلِ أَوْلَ فَيْضَةٍ كَمَا تَحْتَ طَوْرِ النَّقْلِ آخِرُ قَيْضَةٍ

493- لَذَلِكَ عَن تَفْضِيلِهِ وَ هُوَ أَهْلُهُ نَهَانَا عَلَى ذِي التُّونِ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

Lügatler: طور'den murad hakikat mertebesidir. العقل'den murad beşeriyet mertebesidir. Birinci ط'nın fethasıyla, ikincisi ise ط'nın zamnesiyledir. Hz. Yûnus'un künyesidir. /135-a/ Balığın karnında uzun süre kaldığı için böyle denmiştir. تون Balık demektir.

**İ'râb:** فَوْق'da ve تَحْتَ'da م'lar mevsûledir, sıraları mahzûfudur; karînesi zarfiyet üzere mansub olan فَوْق'tır. Yâni فَوْقُ طَوْرِ الْعَقْلِ falzî takdîrinedir. فَوْقُ طَوْرِ النَّقْلِ dahî böyledir. فَوْقُ ve تَحْتَ atf-ı beyan olursa اول ve آخِرُ nerfû okunur; zarfiyet üzere ve nez'-ı hâfîdiyette üzere mansub olursa, mansub okunur. تَوْنُ'nun fâili البرية'dir. خَيْرُ البرية ye âittir. Izmar kable'z-zikr zarûret-i şî'r içindir, vav hâliyedir.

**Mânâ:** Bende taraflar, zıddlar ve ihtilâfın kucaklaşması kesinleşti, zıd yönlerin müsâvîliği gerçek olup muğâyeret kilimi düdüldü, muhâlefet perde-leri ve ilişkiyi kesmek ortadan kalktı; böylece akıl tavrının üstünde, mümkinât ve mükevvenâtın ötesinde olan şey vâki oldu. İşte, rûh-ı a'zam ve habîb-i ekrem'in hakîkati olan Hakk'ın feyzinin başlangıcı, o vâki olan şey gibidir. فَوْقُ طَوْرِ النَّقْلِ'de murad beşeriyet mertebesidir ki naklî ilimlerin geldiği yerdir, münâcat tavrıdır, ilâhî tecellîlerin makâmıdır, vücûdu her şeyden sonra olan kabza-i Hak'tır.

(Bu müsâvîlik, ولاجل ذلك المساوي و استغناء النحية و الفوقية و لذلك tahtiyet ve fevkiyyetin eşitliği sebebiyle...) Hayru'l-Beriyeye hazretleri Yûnus b. Mettâ üzere tafdilden men etti, oysa Yûnus peygamber ehl-i tafdilendir. Nitekim şöyle buyururlar: لا تفضلوني على يونس بن متى "Beni Yûnus b. Mettâ'dan üstün görmeyiniz"

Mi'rac; evveliyet ve âhîriyet, zâhîriyet ve bâtniyet, fevkıyyet ve tahtıyyeti (başlangıcı, sonu, zâhiri, bâtnı, üstü, altı) kuşatan bir hüviyete ulaşma olduğuna göre, alta ve üste âit hangi yön olursa olsun rabbânî mi'raçta ve vüsulde, her ne kadar mertebeler bakımından şeref düşünülürse de farklılık olmaz. Nitekim Hz. Risâletpenâh'ın mi'râcı, ceberut ve melekûtun üsünde olup Hz. Yûnus'unki ise yerin altında, balığın karnunda oldu. Fakat her ne kadar benim mi'râcım arşî, onunki ferşî ise de Allah'a ulaşmada bebnimkiyle Yûnus'un mi'râcını farklı görmeyin.., diye üstün ve farklı bulmayı yasakladılar.

#### 494- أَشْرْتُ بِمَا تُعْطِي الْعِبَارَةَ وَالَّذِي تَعْطِي فَقَدْ أَوْضَحْتَهُ بِلطيفة

Lügatler: تعطي , تسمى mânâsıdır. تعطي'nun birinci mef'ûlü mahzûfudr, yâni تسمية takdîrine. العبارة fâilidir. تعطي Meçhul olarak okunur. العبارة'nün zamîri الذي ye râcîdir

**Mânâ:** Ben alt oluş üst oluş, ittihad, zıdlık ve muğâyeretten ibâret ve lafızların verdiği adı geçen mânâyâ işâret ettim. Latif işâret ve fâsîh ibâre ile, gözleri perdelenmiş olanlara örtülü olan sırları ve mânâları îzah ve ızhâr ettim. /135-b/ tâ ki zevk ve vicdan sâhipleri ondan nice sırlar ve irfan alsınlar.

#### 495- وَلَيْسَ أَلَسْتُ الْاِمْسِ غَيْرًا لَمَنْ عَدَا وَجُنْحِي عَدَا صُبْحِي وَ يَوْمِي لَيْلِي

#### 496- وَسِرُّ بَلَى لِّلَّهِ مِرْآةٌ كَتَفَهَا وَ اِثْبَاتُ مَعْتَى الْجَمْعِ نَفْسِي الْمَعِيَّةِ

Lügatler: ائس'ten murad misâk günüdür. Birinci عدا'dan murad kavuşma günüdür (yevm-i telâk), ikinci عدا , عدا mânâsıdır. جمع الليل Karanlık geceden bir parçadır.

**Îrâb:** ائس'nün ائس izâfeti bir şeyin zarfına izâfeti kabîlindedir. ائس'de lâm الى mânâsıdır. وجمعي'de vav hâliye, جمعي mütekellim ye'sine muzafdır. وسر Mübtedâ, بلى'ya muzafdır. ما Mahzûfa müteallıktır, yâni ما takdîrine. مرآة Ya haberidir veya ikinci mübtedâ olabilir. Buna göre اثبات سر , و اثبات مأتوف olur. نفسي İkinci mübtedânun haberi ve bunların hepsi birinci mübtedâyâ haber olabilir. Veya مأتوف mübtedâ, مرآة ona haber ve اثبات نفسي mübtedâ me'âne ona haber olabilir. مأتوف'da zamir en doğrusu ائس'a râcî olmasıdır, zamîrin müennes olması hakikat mânâsına müevvel olmalıdır; bâzıları kelime îtibâriyle بلى'ya râcîdir demişler. Ama bu durumda kâideye muhâlefet lâzım gelir. Zîrâ zikrle kastedilen

muzâfır, yoksa muzâfun ileyh değildir. Nitekim غلام زيد رآيه zamir غلام'a râcî olur, زيد'e râcî olması câiz değildir.

**Mânâ:** Bana göre dün vâki olan أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'raf, 7/172) "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" hitâbı, yarınki لَمِنَ الْمَلِكِ (Ġâfir, 40716) "Mülk kimidir?" hitâbına muğâyir değildir. Benim zulmetim sabah nûrum oldu ve gündüzüm gecem oldu. Zîrâ لا صباح عند الله و لا مساء "Allah katında sabah ve akşam yoktur" Hakikat mertebesinde nur ve zulmet, mânâ ve sûret, mebd'e ve mead, ezel ve ebed, zâhir ve bâtn, evvel ve âhir hepsi müsâvî ve berâberdir. Allah için olan "belâ" sözünün gerçeği; vahdet îtibâriyle "Elestü bi rabbiküm" deyip tafsil îtibâriyle "belâ" diyen hakikatın keşif ve vuzûhunun hakikatidir. O halde "belâ" sözü o hakikatın keşfine ayna olmuş olur.

Veya بلى مرة كشف sözü'nün hakikati evvelce zikri geçen mânâ ve sırlar verici ibâredir. Bu durumda zamir, birinci beyitteki عبارة'e râcî olur. Cem' mânâsını isbat etmek, maıyyeti yok etmektir. Eğer مرة ikinci mübtedâ olursa, takdîr-i kelâm şöyle olur: Bizim "belâ" dememizin hakikati, o hakikatın keşfinin aynasıdır ve cem' mânâsını isbat etmek maıyyeti nefyetmektir. Bilmelisin ki Cenâb-ı hakikatle birlikte başka bir şey daha yoktur ki ona "belâ" demiş olsun. Belki de "elestü bi-rabbiküm" diyen cem' diliyle o hakikattir ve bu hitâba "belâ" deyip cevap veren, tafsil îtibâriyle yine o hakikattir. O halde cem' ve tafsil meşâyıha göre hakikî vahdetin iki mertebesidir. /136-a/ Soran ve cevâbı alan gerçekte O'dur.

#### 497- فلا ظلمٌ تُعشى ولا ظلمٌ يُخشى ونعمةٌ نورى اطفأت نارَ نعمة

**Lügatler:** Birinci ظلم lâmun fethasıyla ظلمة'in cem'idir. İkinci ظلم sitem ve cefâ mansına dir. تعشى Yâni رستر بخشى:ten. اطفأ Söndürmek. نعمة Belâ.

**Îrâb:** لا حول ولا قوة. nefy-i cins içindir. ظلمة'nin mahzûfudur ki mahzûf olduğu gibi beş vecih câizdir. Haberleri mahzûfdur ki حاصل'dür. تعشى ظلم'un sıfatıdır. بخشى ظلم'un sıfatıdır.

**Mânâ:** Benim nazarımda zıdların müsâviliği, karşıtların ve sayıların birliği kesinleşince cem'i isbat etmek ve maıyyeti nefyetmek gerçekleşince, beni bürüyecek zulmânî perdeler yok demektir. Kezâ gâilesinden korkulacak zulüm ve sitem de yoktur. Halbuki benim mârifet nûrumun nîmeti سبقت رحمتى "Rahmetim gazabımı geçti" hükmünce azâbımın ateşini söndürdü.

Hattâ rahmetimin kemâlinden, gazab ateşim bana: جز يا مؤمن فإن نورك أظفأ ناری  
 “Geç ey mü’min senin nûrun benim ateşimi söndürdü” diye ağlayıp inler

#### 498- ولا وقتَ الأَ حيثُ لا وقتَ حاسبٌ وُجودٌ وجودي من حسابِ الأهلَّة

**Lügatler:** حاسب hazır ve sâbit mânâsına. birinci وجود kelimesinden murad hakkânî vücuddur, ikincisinden murad ise cismânî vücuddur. أهلة, مهلال, أهلة cem’idir.

**İ’râb:** 7 her iki yerde de nefy-i cins içindir, birinci 7’nin haberi mahzûfdur, yâni وقت معتر أو موجود لا وقت takdîrinedir. İkinci 7’nin haberi حاسب’dür, birinci وجود lafzan mansub حاسب’ün mef’ûlüdür.

**Mânâ:** Bana ancak aylarla hesaplanan cismânî vücûdumun vücûd-ı hakkânîsini hesaplayıcı olmayan bir vakit gereklidir. Sûfiye meşâyihî ise şu hususta mütteliktiler: İnsana âit nefsi-nâtika ezeli ve ebedîdir; kendisinde zuhûr edeceği lâ-yezâl bir mazhar ve sûret iktizâ eder ve her âlemde o âlemin şârûna uygun sûretle zâhir olur. İlki, a’yân-ı sâbite mertebesinde Hakk’ın ilmî sûretleridir. Sonra rûhânî sûretler, sonra misâlî sûretler, sonra unsurî sûretler, daha sonra berzah âlemindeki misâlî sûretlerdir ki bunlar, Allah’a vâsil oluncaya kadar cesedlerden önceki misâlî sûretlere muğâyirdir. O bakımdan ezeli ve ebedî olması mukarrerdir; öyleyse ayların, yılların ve günlerin hesaplanmasıyla hâsıl olan vücud, hakkânî vücûdun galebesiyle yok olunca ve hakkânî vücud zuhûr edince bu hakkânî vücûda nisbetle aylar, günler, yıl, zaman, mekân geçmiş, gelecek ve hal berâber ve birdir.

پیش ما صد سال و یک ساعت یکیت که در ازو کوته از ما منفکیت/136-b/

[Bizce yüzyılla bir saat, birdir. Uzun yol, kısa zaman bize göre değıl. M, III, 2937]

این دراز و کوفی در جمهاشت این دراز و کوته اندر جان کجاست

[Bu uzunluk kısalık, bedene göredir. Tanrı’nın bulunduğu yerde uzunun kısanın lâfı mı olur? M, IV, 534]

#### 499- و مَسْجُونٌ حَصْرُ الْعَصْرِ لَمْ يَرَ مَا وَرَاءَ سَجِّينَ فِي الْجَنَّةِ الْأَبَدِيَّةِ

**Lügatler:** مَسْجُونٌ mahbus. حَصْرٌ hisar. عَصْرٌ zaman. سَجِّينٌ yedinci arzın cismi, yer atında olan zindandan kinâyedir.

**İ’râb:** سَجِّينٌ da vav hâliye. لم’nın fâili gizli zamîridir ki مَسْجُونٌ’a âittir. الْجَنَّةِ, مَسْجُونٌ’ya mütelliktir.

**Mânâ:** Kemal ehline göre vakitler, saatler, istikbal ve hal yoktur. Oysa zaman kalesine kapanmış ve mekân zindanına hapsolmuş olan, tabiat hapis-hânesinin ötesini, ki orası lâhut, ceberut ve melekût âlemidir, zat ve sıfatların ebedî cennetinde göremez. Zîrâ denî dünyâ kabrinin esîri, pespâyeye arzûlar cehenneminin mahbûsu olan, ipek böceği ve şaşkın sinek gibi değersiz bir hissî lezzetten zevk alır ve onunla kayıtlı iken, nasıl olur da arşın sâhasını ölçer ve onun rûhu mânâ âlemine nasıl gider?

اسر لذة تن مانده' و نگرته ترا      چه عیشها که در عالم دل مهیا است

[Beden lezzetine esir kalmışsın, yoksa sana gönül âleminde nice nimetler hazırlanmıştır.]

### 500- فَبِي دَارَاتِ الْاَفْلَاكِ فَاَعَجَبَ لِقُطْبِهَا    الْمَحِيطُ بِهَا وَالْقُطْبُ مَرْكَزُ نُقْطَةِ

**Lügatler:** دَارَات: دار , دور , يدور , دورا'den müştaktır. الالاک , cem'idir. الالاک kürevî bir cisim olup iki sathı vardır; biri zâhirî biri bâtınîdir. Her feleğin bâtınî sathında iki noktanın var olduğu kabul edilir. Faraza bir noktadan ötekine bir had çekilse berâber gelir, şu şekilde olduğu gibi: (...) Bu noktalara felek kutbu ve semânın merkezi ve üzerinde döndüğü nokta denir. Feleklerin hareketleri bu mefrûz noktaların üzerindedir ve bu noktalar artık hareket etmezler, kâim ve sâbittirler. İkinci قطب kelimesi, rûhânî olsun cismânî olsun bütün âlemin medârî (üzerinde döndüğü) olan insân-ı kâmindir.

İ'râb: ف ya sebebiyye ya netîce içindir. قطب ve الالاک'da zamirler الالاک'e râcîdir. الالاک'da vav hâliyyedir. قطب mübtedâ, مرکز haberidir.

**Mânâ:** Benim katımda yönler müsâvi, gayriyet kilimi dürülü, maıyyet ve isneyniyet (berâberlik ve ikilik) perdesi kaldırılmış olunca, benim sebe-bimle ve bâtın kuvvemle felekler döner. Sen feleklerin kutbuna şaşadur; o kutup ki felekleri kuşatmıştır ve semâları içinde bulundurmaktadır. Oysa kutup noktadan ibâret merkezdir ki eflâk onu kuşatmıştır. Fakat insandan olan "kutb" felekleri ve yerleri, balığı ve simak yıldızını ve ikisi arasında ne kadar eşyâ varsa, ateşe âit olsun suya ve toprağa âit olsun /137-a/ hepsini içinde bulundurur. Bil ki "kutb" ezelen ve ebeden, varlığın başından sonuna kadar Hakîkat-i Muhammediyyedir. Hz. Âdem'den kendi zamanlarına (yâni Hz. Peygamber zamanına) gelinceye kadar her kim bu hakîkatin mazharı olduysa "kutbü'l-aktâb" oldu. Zamân-ı şeriflerinden sonra ümmetinden her kim bu sırra mahrem olduysa yine kutbü'l-aktâb oldu. Nitekim şu hadisle bu husûsa işâret buyururlar; İbn Mesud'dan sahih rivâyetle şöyle nakledilir: قال عليه السلام إن لله في الارض ثلثنة قلوبهم كقلب آدم و اربعون قلوبهم كقلب موسى و سبعة قلوبهم كقلب ابراهيم و اربعة



قلوبهم كقلب جبريل و ثلاثة قلوبهم كقلب ميكائيل و واحد قلبه في قلب اسرائيل يسمى له القطب إذا مات الواحد أبدل الله Aleyhisselâm من الثلاثة مكانه صاحب الايسر و إذا مات من الثلاثة أبدل الله مكانه من الاربعة كذا و كنا Efendimiz şöyle buyurdular: “Allah’ın yeryüzünde üçyüz kimsesi vardır ki kalpleri Âdem’in kalbi gibidir. Kırkının kalpleri Mûsâ’nın kalbi gibidir, yedisinin kalpleri İbrâhim’in kalbi gibidir, dördünün kalbi Cebrâil’in kalbi gibidir, üçünün kalbi Mîkâil’in kalbi gibidir, birinin kalbi İsrâfil’in kalbi gibidir ki ona **Kutb** denir, onlardan biri öldüğü vakit, Allah üçlerden birisini sağ tarafın sâhibi olarak onun yerine getirir, üçlerden biri öldüğü vakit, Allah dörtlerden birini onun yerine getirir, bu böylece devam eder.”<sup>57</sup>

Üçlerden birine “**Kutbü’l-aktâb**” derer ve “**Gavs-ı ekber**” de derler. İki kişiye “**İmâman**” derler, sâhibü’l-yemîn (sağdaki) melekûta bakar ve orada tasarruf eder, sâhibü’l-yesar (soldaki) şehâdet âleminde tasarruf eder. Dört kimseye “**Evtâd**” derler, bunlar dört yönde yâni doğu, batı, kuzey ve güneyde kâimdirler. Yedi kimsye “**Abdâl**” denir, şu bakımdan ki bunlar kendi beşeriyetlerini zat ve sıfatların nûruna tebdil eylemişlerdir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyurur:

كىت ابدال آنكه او بديل بود      خورش از تبديل يزدان خل بود

[*Abdal kimdir? Varlığı değişmiş olan, Tanrı’nın değiştirmesiyle şarabı sirke kesilen. M, III, 4000*]

“Kırk kimseye **Nükabâ** derler. Yirmi ikisi Şam’da ve on sekizi Irak’da saklıdır.” Nitekim şu hadis buna delâlet eder: إن لله اربعون اثنان و عشرون في الشام و ثمانية عشر في العراق كلما مات واحد منهم بدل الله مكانه آخر فإذا جاء الامر قبضوا كلهم Allah’ın kırkları vardır, yirmi ikisi Şam’da on sekizi Irak’ta bulunur. Onlardan biri öldüğü vakit Allah yerine bir başkasını getirir, vakit gelince de hepsi ölür.”

Üçyüzlere **Nücebâ** derler. Bunlardan biri kaybolursa ümmetin sâlihlerinden birini bunlara idhal ederler.

501- وَلَا قُطْبَ قَبْلِي عَنْ ثَلَاثِ خَلْفَتُهُ      وَ قُطَيْبَةَ الْأَوْتَادِ عَنْ بَدَلِيَّةِ

Lügatler: صرت خليفة ياني خلفته.

İ’râb: عن zarfıdır, mahzûfa müteallıktır ve لا ile menfi olan قُطْبُ a sıfattır. عن Malhzûfa müteallıktır, i’râbdan mahalli mansub, ya قُطْبُ dan veya خلفت den

haldir. Yâni قطب الارصاد 'a âittir. لا قطب كان قبل عمارة عن ثلاث خلفه. hâliyedir. Cümlesi i'rabdan mahallen merfû'nın haberidir.

**Mânâ:** Kutubluk mertebesi, evtâd, ebdâl, nücebâ ve nükabânın makamları bilindiğine göre ben Hakikat-i Muhammediye'nin mazharı ve asrın kutbü'l-aktâbı olduğuma göre, benden evvel "üçler"i mütecâviz olan ve kendisine halîfe olacağım bir kutub yoktur. Kutbiyyet-i evtâd benim bedeliyyetimden dolayı kutubdur ve ben kutbü'l-aktâbım. Evtâd ve ebdâl her ne kadar kutub iseler de, onlar benim halîfem ve bedelimdirler. Ve benim tasarrufum altındadırlar. /137-b/

Kutub insanın rûh-ı a'zamı gibidir. İmâmân akilla rûh-ı hayvâniyye gibidir. Evtâd anâsır-ı erbaa ve ahlât-ı erbaa gibidir ki, bedeninin ayakta durması onlarıdır. Abdal yedi sıfat gibidir ki, onlar hayat, ilim, irâde, kudret, sem', basar ve kelâmdır. Nücebâ ve nükabâ öteki kuvveler, damarlar ve sinirler gibidir. İşte bu insân-ı kebîrin vücûdunda müdebbir ve mutasarrıf olan gavs-ı a'zam ve rûh-ı âlemdir. Sâir şeyler, başka velîler, ârifler ve sâlihlerin hepsi ona tâbidir. Nitekim Hz. Mevlânâ şu beyitlerde âfak kutbunu tavsif ederek şöyle buyururlar:

باقیان این خلف باقی خوار او	قطب شریست صید کردن کار او
تا قوی گردد کند صید وحوش	تا توانی در رضای قطب کوش
بسته عقلت تدبیر بدن	او جو عقل و خلق جوان اعضای تن
گردش الاک گردد او بود	قطب ان باشد که گرد خود تند

[Kutup arslandır, işi de avlamaktır. Bu halkın artakalanları, onun artıklarını yerler. Kudretin yettikçe kutbun rızâsına çalış da o kuvvetlensin, vahşi hayvanları avlasın. O, akıl gibidir. Halksa bedendeki uzuvlara benzer. Bedenin tedbiri, akla bağlıdır.

Kutup, o kimsedir ki kendi etrâfında döner dolaşır. Göklerse onun etrâfında döner. M, V, 2339-40, 2343, 2345]

502- فلا تُعَدُّ خَطِي الْمُسْتَقِيمِ فَإِنَّ فِي الزَّوَايَا خَبَايَا فَاتَّهَزْ خَيْرَ فُرْصَةٍ

**Lügatler:** خط مستقیم 'den gelir, yâni تجارز. لا عدا , عدا nehiy sîgasıdır, عدا , عدا murad sırât-ı müstakîmdir. زوايا 'nin cem'idir. خبايا 'nin cem'idir. حفة , حفة mânâsınadır. بهاز ' fırsat gözetmek.

**İrâb:** خطی mütekellim ye'sine muzafdır, hakkı mansub olmaktadır, lâkin vezin zarûretinden dolayı sâkin hâle getirilerek, yazarken mevcut, okurken iki sâkinin birleşmesinden dolayı sâkit olur.

**Mânâ:** Ben Hakîkat-i Muhammediyyenin mazharı, makâm-ı Ahmedînin halîfesi ve kâimi olduğuma, bütün mahlûkat mânâ îtibâriyle bana tâbi olduğuna göre; ey âşık ve tâlib, eğer sen Cenâb-ı Hakk'a ulaşmayı istiyorsan benim doğru ve sağlam yolumdan çıkma. Zîrâ benim yolumun zâviyelerinde gizli feyizler, fetih ve keşif hazîneleri vardır. O halde sen derhal hayr fırsat bil, sülûk ve teveccühü ganîmet gör.

Veya زورا'dan murad tarîkın fakr ve fenâsı olabilir. Bu durumda mânâ şöyle olur: Ey sâlik, benim istikâmetli yolumun fakr, fenâ, riyâzat ve belâsını görerek sınırı aşıp vazgeçme. Zîrâ fakr yolunun her köşesine nice gizli hazîne konmuştur. O halde hayr-ı fırsatla fırsat gözet. Tarîk-ı müstakıyme "hatt-ı müstakıym" demelerinde Hz. Risâletpenâh'ın hadîsine telmih vardır, İbn Mesud'dan şöyle rivâyet edilir: خط رسول الله عليه السلام خطاً مستقيماً فقال هذا سبيل الله ثم خط عن يمينه و شماله خطوطاً مثلما فقال هذه سبل الشيطان على كل واحد منها شيطان فلا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله "Resûlüllah (as) doğru bir çizgi çizdi ve buyurdu: Bu Allah'ın yoludur, sonra onun sağına ve soluna şu şekilde çizgiler çizdi. Şöyle buyurdu: Bunlar şeytanın yollarıdır, onların her birinin üzerinde bir şeytan vardır. O yollara tâbi olmayın ki sizi Allah'ın yolundan ayırmasın".<sup>58</sup>

Demek ki bütün enbiyâ ve evliyânın yolu olan tevhid yolundan her kim uzaklaşırsa şeytanın yollarına uymuş olur.

### 503- فَعْتَىٰ بَدَا فِي الدَّرِّ فِي الْوَالِي وَلِيَّ لِبَانُ تُدِي الْجَمْعُ مَنِّي ذَرَّتْ

**Lügatler:** ذر, ذرة'nin cem'idir, küçük karınca demektir. وا, Muhabbet demektir. لبان /138-a/ la'nın kesresiyle "süt" demektir. Meme içinde durduğu müddetçe bu isimle anılan sütün memeden dışarı çıkmış hâline lâmanın fethasıyla ظهرت يأنى denir. تدى'nin zammesiyle تدى'nin cem'idir, تدى meme demektir. ذرر يأنى ظهرت يأنى ذررها kelime'den müştaktır. ذرر dalin zammesiyle ذررل demektir. ذررها Yâni ذررها. İ'râb: فاعلى da ف sebebiyye.

**Mânâ:** Ben cem'-i tevhid makâmının sâhibi ve cemâl ve tafsil mertebesinin mâliki olduğumdan, benim kenz-i mahfî olan zâtımın hakîkatinden, ilk mertebede "Bilinmeyi sevdim" hükmüyle kâinattaki nüfûsun doğmasında ve zâtımın âdemoğlunun zerrât-ı misâliyyesinde taayyünlerin-

<sup>58</sup> Sahîhu İbn Hibbân, I, 180.

de muhabbet zâhir oldu, ruhların birbiriyle birleşmesi ve ülfeti o muhabbet sebebiyledir. رلى sözü لاجل تعينات ذاتى demektir. Yâni: Ve benim zâtımın taayyünleri için, zâtımın hakikatinden cem' mertebesinin sütü ortaya çıktı. "Süt"ten murad ilimler ve mârifetlerdir. Yâni vücûdumun taayyünât ve zuhûrâtı için, ahadiyyet-i cem' makâmından zâtımın hâlis isimleri ve sıfatlarımın esrar ve maârifî zâhir oldu. Öyle ki bunlar yüksek, alçak, yerde, gökte, unsur, erkân, cemad-nebat, hayvan-insan bütün âlemlere kâbiliyetlerine ve istîdadlarına göre şâmil oldu ve bu ilimlerle onlar zatlarını, vücudlarına lâzım olan şeyleri ve Rablerini idrak ettiler.

#### 504- وَأَعْجَبُ مَا فِيهَا شَهِدْتُ فَرَاغَتِي وَمِنْ نَفْتِ رُوحِ الْقُدْسِ فِي الرُّوعِ رُوعَتِي

**Lügatler:** راعى: راعى , راعى , راعى , راعى . Hem أعجبى hem de الرعى mânâsına gelir. Burada الرعى mânâsı uygundur. راعى deyinince راعى demk olur. الرعى re'nin zammesıyla "kalb" demektir. الرعى Re'nin fethasıyla korku ve ümitsizlik. النفث Aslında salya çıkarma demektir, sonra ağız kokusuyla birlikte güzel kokunun yayılması (نفث مع الريق) mânâsına kullanıldı.

**İ'râb:** أعجب e'f'al-i tafdıldir, mâ-ı mevsûfe muzafdır, haberi ya شهدت olabilir in ızmarı ile; bu takdirde ان تراه kabilinden olur. Veya haberi, ikinci beyitteki زهلت olabilir. و من نفث ve vav روعى'nin zamîrinden hâliyedir. Yâni لى ikinci beyitteki حال روعى Masdar fâiline muzafdır. لها'da zamir Hz. Mahbûba râcîdir.

#### 505- وَقَدْ أَشْهَدْتَنِي حُسْنَهَا فَشُدُّهُتُ عَنْ حِجَايَ فَلَمْ أَثْبِتْ حَلَايَ لِدَهْشَتِي

**Lügatler:** دهنة ala binâi'l-meful'den kalbedilmiştir. Zîrâ وهو مشوه derler, yâni دهشته فبر مدعوش demektir. Bâzıları دهنة'nin المشعل mansına olduğunu söylemişlerdir. حجا Akıl demektir. حلا ha'nın kesresiyle حلة'nin cem'idir, alâmet demektir, sıfat mânâsındadır. Veya ha'nın zammesıyla حلى'nin cem'idir. Bu da zinet mânâsındadır, murad yine sıfattır ki onunla zat müzeyyen ve muallâ olur. دهنة hayret demektir.

**İ'râb:** أشهدتى'nin fâili zamîridir ve Hz. Mahbûbeyeye râcîdir, yâni حضرة عندهتى mahalli hâliyet üzere mansub olabilir. /138-b/ İkinci bir veche göre mübtedâ ile haber arasında cümle-i mu'tarızâ olur, yâni haber olmazsa ve دهلت olursa.

## 506- ذَهَلْتُ بِهَا عَنِّي بِحَيْثُ ظَنَنْتَنِي سِوَايَ وَلَمْ أَقْصِدْ سِوَاءَ مَظْنَتِي

**Lügatler:** Bir şeyi unutup ihmal edince ذَهَلْتُ عَنْ الشَّيْءِ ذَهَلًا وَ ذَهُولًا إِذَا نَسِيَهُ وَ غَفَلْتُ عَنْهُ demektir. Yakin ve şek demektir. سِوَاءَ sinin fethası ve elif-i memdüde ile doğru yol demektir. مَظْنَةٌ zan ve töhmet yeri.

**İ'râb:** ذَهَلْتُ i'râbdan mahallî merfû, اعجب ر'ünün haberi olur. ۴'da ب sebebiye, zamir Hz. Mahbûbeye âittir.

Bu son üç beytin **mânâları** şöyledir: Hz. Şeyh (İbn Fârız) cem' makâmında müşâhede ettikleri acâib ve garâibi hikâye ederler ve şöyle buyururlar: O hazretin tecellî ve muhabbetinde hâsıl olan çok garip şey, onu müşâhede etmem ve Cebrâil'in kalbime ilkâsından korkarken beni hayret veya korkuya düşürmesidir. Eğer ذَهَلْتُ haber olursa mânâ şöyle olur: En garip ve hayret edilecek şey, o hazretin tecellisinde onu müşâhede etmem ve onun görmemdir. Bu beni hayrete düşürdü veya korkuya düşürdü, Cebrâil'in ilkâsından korkarken kalbime getirdi, oysa o yüce zat bana mutlak güzelliğini gösterdi. Ben de aklımdan dehşete düşmüş olup, tecellî eden zattaki hayretimden dolayı sıfatlarını isbat etmedim.

Bu çok hayret edilecek mesele şudur: Ben o hazret sebebiyle nefsimden gâfil oldum, onu unuttum, öylesine gâfil oldum ki kendimi başkası ve yabancı sandım. Oysa ben töhmet mahallinin yoluna niyet etmedim ve şöyle demedim: Hey! Ben onun kendisi miyim, başkası mıyım? Belki onun gayrım diye bilip, aynı olmayı tahayyül ve zannetmişim. Ve ayniyetin doğru yoluna gitmemişim. İşte çok tuhaf ve garip olan hal bir kimsenin kendi zâtından gâfil olması ve kendinin kendinden başka zannetmesidir.

ای دوست ترا بھر مکان می جستم هر دم خیرت زآین و آن می جستم  
دیدم بتو خویش را تو خود من بودی خجالت زده ام کز تو نشان می جستم

[Ey Dost! Seni her yerde arıyordum, her zaman haberini ondan bundan soruyordum. Kendimi seninle gördüm, sen bizzat ben idin, o iz aramadan dolayı utandım.]

## 507- وَذَلَّهْنِي فِيهَا ذُهُولِي وَ لَمْ أُفَقْ عَلَيَّ وَ لَمْ أَقْفُ التَّمَّاسِي بِظَنَّتِي

**Lügatler:** ذَهَلْتُ tevlih demektir, tevlih aklın ve ihsâsın yok olmasıdır. لَمْ أُفَقْ İfâkattan müştaktır. وَ لَمْ أَقْفُ يَقْفُوا يَقْفُو قفا: aff. تَمَّاسِي cimrilik demektir. تَمَّاسِي cimrilik demektir. Bâzı nüshalarda dadla yazılmıştır, buna göre تَمَّاسِي cimrilik mânâsına olur.

İ'râb: إنظني 'nin fâil ذهولي 'dir. إنظني 'ta vav hâliyedir. على 'e müteallıktır. إنظني 'de ب 'sebebiyye içindir, إنظني 'ye müteallıktır. إنظني 'de ب 'masdardır, mef'ûlüne muzafdır.  
/139-a/

**Mânâ:** O hazretin zâtında ve sıfatlarının güzelliğindeki dalgınlık ve gafletim beni şaşkın ve hayran kıldı; bu hayret ve dalgınlık öylesine devam etti ki ben kendime dönmedim, yâni ayılıp kendime gelemedim. Ben vücûdumdan emîn olmadığım için herhangi bir istek peşinde de değildim.

Burada yokluktaki kemâlini anlatmaktadır. Zîrâ yokluk sâhibi, mutlak bir istekte bulunmaz, onun isteği Allah'ın isteğidir. Zîrâ onun vücûdu yoktur, belki sâdece vücudla müttehemdir.

### 508 - فَأَصْبَحْتُ فِيهَا وَالَهَا لَاهِيًا بِهَا وَمَنْ وَلَّهْتُ شُغْلًا بِهَا عَنْهُ أَلَهْتُ

**Lügatler:** لاهي عن اللان من لاهي 'den. لاهي 'ta vav hâliyedir, لاهي 'de ب 'sebebiyye içindir, لاهي 'ye müteallıktır. لاهي 'de ب 'masdardır, لاهي 'de ب 'masdardır, لاهي 'de ب 'masdardır.  
يأني "ben ondan gafil oldum" demektir. لاهي 'de ب 'sebebiyye içindir, لاهي 'ye müteallıktır. لاهي 'de ب 'masdardır, لاهي 'de ب 'masdardır.

**İ'râb:** إنظني 'nin fâil ذهولي 'dir. إنظني 'ta vav hâliyedir. على 'e müteallıktır. إنظني 'de ب 'sebebiyye içindir, إنظني 'ye müteallıktır. إنظني 'de ب 'masdardır, إنظني 'de ب 'masdardır.  
دعوت 'e müteallıktır. Ve لاهي 'de ب 'sebebiyye içindir, لاهي 'ye müteallıktır. لاهي 'de ب 'masdardır, لاهي 'de ب 'masdardır.

**Mânâ:** Dalgınlığım beni şaşkın ve hayran kılınca ve ben akıl âlemine gelip ayılmayınca o hazretin güzelliğinin müşâhedesinde şaşır kaldım ve onunla meşgul oldum. O hazret şaşkın hale getirdiği kimseyi zâtıyla meşgul ettiğinden dolayı ona kendi nefsinin unutturur.

Veya لاهي 'de zamir لاهي 'e râcî olup لاهي 'in mef'ûlü mütekelim zamir olur, لاهي 'e müteallık olur ve sonraki beyit لاهي 'e mâtufl olabilir. Bu durumda mânâ şu beyitten sonra zikredilir:

### 509 - وَعَنْ شُغْلِي عَنِّي شُغْلْتُ فُلُو بِهَا قَصَيْتُ رَدِي مَا كُنْتُ أَذْرِي بِنُقْلَتِي

**Lügatler:** قَصَيْتُ رَدِي 'den. قَصَيْتُ رَدِي 'de ب 'sebebiyye içindir, قَصَيْتُ رَدِي 'ye müteallıktır. قَصَيْتُ رَدِي 'de ب 'masdardır, قَصَيْتُ رَدِي 'de ب 'masdardır.

**İ'râb:** قَصَيْتُ رَدِي 'nin fâil ذهولي 'dir. قَصَيْتُ رَدِي 'ta vav hâliyedir. على 'e müteallıktır. قَصَيْتُ رَدِي 'de ب 'sebebiyye içindir, قَصَيْتُ رَدِي 'ye müteallıktır. قَصَيْتُ رَدِي 'de ب 'masdardır, قَصَيْتُ رَدِي 'de ب 'masdardır.

**Mânâ:** Dalgınlığım benim aklımı başımdan aldığından dolayı ben o hazretin zâtında ve onunla meşgul olarak şaşkın hale düştüm. Şimdi onunla meşgûliyetimden dolayı o benim hazretime hayran ve şaşkın kaldı; beni o meşgûliyetten alıkoydu, benim meşgûliyetimden de alıkoydu ve ben beni ihmal ettim, kendimi unuttum. Hal böyle olunca eğer ben o hazretin muhabbetiyle /139-b/ helâk olarak ölsem dünyâdan âhirete intikâlimi bilemem, hattâ kendimden öylesine gâfil olmuşumdur ki ben var mıyım, meşgûliyetim var mıdır, idrak edemem.

کی بود مازما جدا مانده من و تو رفته و خدا مانده

[Nasıl olur, biz bizden ayrı kalmışız, ben ve sen gitmiş de Allah kalmış.]

### 510- ومن مَلَحِ الْوَجْدِ الْمَذَلَّةَ فِي الْهَوَىٰ الْمَوْلَةَ عَقْلِي سَيِّئُ سَلْبٍ كَفَفَلَةٌ

Lügatler: ملح mîmin zammesiyle ve lâmin fethasıyla melle'nin cem'idir. ملحہ Beyaz ve siyahın hoş bir şekilde karışık olmasına denir. Onun için beyazla siyah karışık olan koça "emlah" derler. Eğer maânîde kullanılacak olursa, kendisinde garâbet olan mânâya denir. سی Gâret etmeklik (yağmalâmak). سلب Bir şeyi bir kimseden nez' etme, koparma.

İ'râb: منه موله ism-i fâil vezni üzeredir. سلب Mef'ul mânâsına masdardır. موله mübtedâ, ومن ملح الوجد, موله müteallakâtıyla mukaddem haberdir.

**Mânâ:** Vecd ve muhabbetin acâib hallerini ve garip muâmelelerini hikâye buyurup derler ki: Akli başından alınmış onların aklını yağmalamak cânânın sevgisiyle hayran edici ve aklımı sersem ve şaşkın hâle getirici olan vecdin güzellikleri cümlesinden ve hoş ve garip cihetlerindedir. Bu mânâ gâfilleri gâfil kılmaya benzer. Bu takdirce غفلة'de tenvin, muzâfun ileyhden ivaz olup bu cümle mahzûf mübtedânın haberi olur. Yâni هو كفلة العالين. Şaşılacak taraf şudur: Akıllının akli olmalı ki elinden alınsın, zekâ ve idrak sâhibi olmalı ki yağmalansın. İşte soyulmuş olanı yağmalamak gâfilleri gâfil kılmak gibidir. Bu mânâ ise nevâdirdendir. Zîrâ soyulmuş olan fânîdir ve fânîliği yağmalamak çok garip bir mânâdır.

### 511- أَسَأَلُهَا عَنِّي إِذَا مَا لَقَيْتُهَا وَمِنْ حَيْثُ أَهْدَتْ لِي هُدَايَ أَضَلَّتْ

### 512- وَأَطَّلَبُا مَنِيَّ وَعِنْدِي لَمْ تَزَلْ عَجَبْتُ لَهَا بِي كَيْفَ عَنِّي اسْتَجَنَّتْ

Lügatler: من يهدت yâni اهدت yâni hediye verdi. استجنت yâni اسعت demektir, من عجبني'den gelir.

İ'râb: Müennes zamirlerin hepsi bârız olsun müstetir olsun Hz. Mahbûbeye râcîdir.

**Mânâ:** Vecd ve muhabbetin anlaşılmaz yönlerinden biri de şudur: Ne zaman ben Hz. Mahbûbeye yakın olsam, ona kavuştuğum vakit, kendisine benim hâlimden sorarım ve derim ki: "Ey sevgilim benim hâlim nasıldır?" Bu ise insanlar arasında bilinen bir şey değildir. Halkın âdeti şudur: Bir kimse bir kimseyle karşılaştığı vakit "nasılsın?" der. Bu mânâ gerçekten gariptir. Kezâ şu husus da acâib şeylerdendir: O mahbûbe bana hidâyeti vermiş olması dolayısıyla beni dalâlete sürükledi. Bunun böyle oluşu iki yönden ele alınabilir:

Birincisi: Hakîkate lâ mevcude illallah (Allah'tan başka mevcud yoktur). Zîrâ zâhir ve bâtın evvel ve âhir odur ve ondan başkası yoktur. Bu zuhûr çeşitleri o tek zâtın tafsilidir. Hal böyle olunca o tek zat tafsil ettiği şeylerden bir özel cihete ve muayyen bir şeye beni hidâyet etse ve ben o şeyi "gayr" saysam /140-a/ işte bu bakımdan o hidâyetin hediyesi dalâleti mutazammın olur.

İkincisi: "Hidâyet" kavramı; hidâyet edici, hidâyet olunan, hidâyet, yol ve yolcu arasında muğâyereti mutazammındır. Hakîkate ليس لى الدار غيره ديار (Evde ondan başka ev sâhibi yoktur). Bu hidâyet hidâyet edici, hidâyet olunan, yol ve yolcu sûret itibâriyledir. Şüphesiz muğâyereti tazammun eden hidâyet mefhum ve mânâsı bakımından, gayriyyet ve muğâyeret olmayan tek zattan beni idlâl etmiş (saptırmış) olur.

Kezâ o garip işlerden biri de şudur: O hazreti ben benden isterim, halbuki o hazret dâimâ benim yanımdadır, bir an ve bir saat benden ayrılmış değildir; bana şah damarımdan daha yakın olup onunla iştir, onunla görür, onunla tutar ve onunla yürürüm. İşte o hazret için şuna şaştım ki neden benim taayyünüm sebebiyle benden gizlendi; bununla berâber o benim yanındır, bir şey kendinden nasıl gizlenir ve kendisini nasıl ister?

وين عجبتر که من از وی دورم

در کنار من و من مهجورم

یار نزدیکتر از من بمنست

چه کنم با که توان گفت که او

[Dost benden bana daha yakındır. Şu ilginç ki ben ondan uzağım.

Ne yapayım, kime söyleyebilirim ki o benim yanımdadır, ben ise uzaktayım.]

Bu mertebede olanların hâli gaflet içindeki şu kimsenin hâline benzer: O kimse şaşkın ve şeydâ bir durumda bir yere giderken, kendi elbisesine benzer bir kıyâfet giymiş ve beline bir kabak asmış birini görünce şöyle der: Ne



acâip şey, bu benim, o halde ya ben kim olabilirim? Şaşkınlardan birinin beş merkebi varmış, birine birmiş, dördü önünce gidermiş, bir ara bakmış dört merkebi var. Hemen yoldaşlarına der ki: Benim merkebim beş tanedir, kim aldı benim merkebinin birini? Ve sür'atle aramaya koyulur. Hz. Mevlânâ *Mesnevî*'de bu mânâyı şu ifâdelerle ortaya koyar:

ر اسب خود اورا کشان کرده چو باد	اسب خود را یاره داند آن جواد
هر طرف جویان و پرسیان دریدر	در لغان و جست و جو آن خیره سر
این که زیر دان تست ای خواجه چیت	کانکه وزدید اسب مارا کو و کیت
باخود آ ای شهوار اسب جو	اری این ابست لیک این اسب کو

[O yiğit atını kaybolmuş sanır. At ise onu yel gibi koşturmuştur.

O sersem bağırtır, arar, tarar kapı kapı dolaşır, her tarafı arar sorar:

"Atımı çalan nerede, kimdir?" Efendi, şu uyluğunun altındaki mahlûk ne?

Evet, bu attır, fakat at nerede? Ey at arayan yiğit binici, kendine gel! M, I, 1116-1119]

513- وما زلتُ في نفسي بما مُتَرَدِّدًا لِنَشْوَةِ حَمِيٍّ وَ الْمَحَاسِنِ خَمَرَتِي

Lügatler: نشوة sekrin başlangıcı.

İ'râb: ۴'da ب sebebiyye, zamir نفس'e râcîdir veya ب مع, mânâsına, zamir Hz.

Mahbûba râcîdir. مرددا Nâkıs fiilin haberidir.

**Mânâ:** Buyurular ki: Dâimâ kendi nefsimde nefsim sebebiyle mütereddit oldum; nasıl olur, benim zâtım onun zâtı mıdır ki onunla görürüm, onula bilirim ve her işi onunla yaparım! Veya ben gayrı mıyım? Eğer gayrı isem ben kimim? Eğer aynı isem o halde benim bu yanıp tutuşmam istek ve arzum ne demek oluyor? İşte benim bu devamlı tereddüdüm, hissimin sarhoşluğundan dolayıdır, oysa benim şarâbım onun çeşitli güzellikleri ve mahzarlarıdır. Bu tereddüde binâen vicdan duygusu ve yakîn isteği kuvvetlenip şiddetlendi, himmet ayağını seyahat yolculuğuna koyup mânevî mienzilleri aşarak bâtînî merhaleleri geçtim; ilme'l-yakînden /140-b/ ayne'l-yakîne ve ayne'l-yakinden hakka'l-yakîne göçtüm. Nitekim şöyle buyururlar:

514- أسافرُ عن علمِ اليقينِ لعينِهِ الى حَقِّهِ حيثُ الحَقِيقَةُ رَحَلَتِي

Lügatler: رحلة sefer etmek يقين fehmin sükûnu, kalbin itmi'nânı ve aklın istikrârıdır. يقن الماء في الحوض. suyun havuzda istikrar bulması durumunda kullanılan bir ifâdedir, işte bu sükûn akla ve ilme izâfe edilmiş olsa ve akıl şüphelerden,

delilden, burhandan kurtulsa buna "ilme'l-yakîn" denir. Bu sükûn ve istikrar rûha izâfe edilse ruhla matlûbu arasında engel olan perdenin yok olması itibâriyle ayne'l-yakîn denir. Bu sükûn ve istikrar sırta muzaf olsa hakka'l-yakîn denir.

وقيل علم اليقين سكون العقل بلا اضطراب و عين اليقين المشاهدة بلا حجاب و حق اليقين اتحاد بعد إقتراب

"Şöyle de denir: İlme'l-yakîn aklın sıkıntısız olarak sükûnet bulması, ayne'l-yakîn perde-siz müşâhede, hakka'l-yakîn yakınlıktan sonra birleşmedir"

İ'râb: 'de lâm الى mânâsınadır. 'de elif-lâm muzâfun ileyden ıvazdır. Yâni حقیقی takdîrinedir. Mübtedâ الى حقه haberidir. حيث الحقیقة 'den bedeldir.

**Mânâ:** Ben nefsimde ilme'l-yakîn makâmından ayne'l-yakîne geçerek sefer ederim. Ve benim göçüm hakikatim itibâriyle hakka'l-yakînedir. و ليس و رای عبادان قرية (Abadan'dan öte köy yoktur) fehvâsınca hakka'l-yakîn makamların sonuncudur.

### 515- وَأَلْشُدُنِي عَنِّي وَ أُرْشِدُنِي عَلَيَّ لِسَانِي إِلَى مُسْتَرْشِدِي عِنْدَ نَشْدَتِي

**Lügatler:** 'yâni اطلبى (ben kaybolan şeyi talep ettim) نشدت الصالة نشدة و نشادا. اطلبى 'yâni اطلبى (ben kaybolan şeyi talep ettim) demektir. 'dan 'إرشاد ,اهدبى 'yâni 'sözü لا ارشدن 'den nefsi-i mütekellimdir. 'den 'نشدة , نشدة 'dan alınmadır. 'yâni 'نشدة 'den kasem etmek demektir. 'yâni 'نشدة 'den kasem etmek demektir.

İ'râb: 'e müteallıktır ve 'e 'masdar, fâiline muzafdır, me'ûlü ise mahzûfdur; me'ûlünen muzaf olsa da câizdir. 'de lâm ta'lil içindir, 'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Bu kesret makâmında bana hayret ve şaşkınlık galebe edip zâtımın ma'rifetinde mütereddit olunca; müstersid ve tâlipleri irşad için lisânım üzere yemînim sırasında, ben benden beni, zât-ı mahbûbumu isterim. Çünkü benim zâtım her küllün küllü, her cüz'ün aslı, cem' ve farkın hakikatidir. Bütün mertebeler ve her mertebenin ahâlîsi benim ayn-ı zâtım ve taayyün ve tenevvülerimdir. O halde bu mertebelerin sâhiplerinden ve hakâyık erbâbından istenen ne varsa, aslında kendisinden istenilen varlık benim ayn-ı zâtımdır. Demek ki ben, zâtımın mazharı olan kemal ehli saâdet sâhiplerinden, kendi zât-ı matlûbumu isterim. Bu talep gerçekte benden yine beni istemektir. Ve benim bu isteğim; suâlim, talebim ve kasemim katında, benim lisânımla müstersidleri irşad içindir.



şarta cevap üzere mâtuftur. Sâkin harekelendiği zaman kesre ile harekelenir. şarta cevap olduğu için sakıt olur.

**Mânâ:** Eğer ben ismimi söyleyip nâmımı zikretsem, kendimden tarafa yönelip benim zikrimi nutkum vâsıtasıyla dinlemekte olan kimseye kulak verir ve sükût ederim. Sözün hakîkati şudur: Konuşan ve zikredenlerin hepsi bütünüyle tek hakîkatin sûretleri olduğuna ve bütün isimlerle müsemmâ olan o zat, yegâne olduğuna göre, gerçekten zikreden, zikredilen ve zikir müsemmâ ve isim odur. Şüphesiz ben de mevhum vücûdumdan fânî olup onunla bâki olduğumdan dolayı zâtımın tafsîlâtının dillerinden nutkum vâsıtasıyla eğer ismimi söylesem tatallu' için, benim zikrimi dinleyen mazhara yönelirim, zikrim ve ismimi işitmek için sükût ederim.

519- وَأَلْقَى بِالْأَخْشَاءِ كَفَى عَصَايَ أَنْ أَعَانِقَهَا فِي وَضْعِهَا عِنْدَ ضَمَّتْ

520- وَأَهْفُوا لِأَنْفَاسِي لَعَلِّي وَاجِدِي بِهَا مُسْتَجِيزًا أَلْبَاهَا بِي مَرَّتْ

Lügatler: العنق، العنق، العنق 'tan nefsi mütekelimdir. /141-b/ العنق bir şeyin bir şeye ulaşması veya yapışmasıdır. اعانقها muânekadan nefsi mütekelimdir. احنا، احنا 'nun cem'iidir. احنا Karnun içinde bulunan şeylere denir. حمة 'dan binâ-i merredir. حمة Bir yere cem' ve telif etmeye derler. اهفو Nefs-i mütekelimdir, bir şey bir şeye meyletse ve iltifat kilsa احنا في امر الشئ derler. الاحتماء Câiz olmasını istemek.

Îrâb: اعانقها 'da zamir Hz. Mahbûbeye râcîdir. في 'da zamir 'e râcîdir. مستجيزا 'nün zamirinden haldir. بها 'da zamir 'a âittir. انا 'da ان feth ile ta'lildir, reca-i vicdâni.

**Mânâ:** Ben o hazretle kucaklaşmayı umarak avucumu bâtırımın göğsüne yapıştırdım, avucumu bâtırımın üstüne koyduğum vakit nefsimi nefsim katmış olurum. Yâni muhabbetin şiddetinden zuhûru ve vahdet nûrunun galebesi sırasında elimi bâtırımın kuvvelerime yapıştırdım. Benim vücûduma elimi yapıştırmam şu sebeptir: Avucumu vücûduma koyduğum ve ona âdeta eklediğim vakit, Hz. Zâtımla kucaklaşmayı umarım. Ve yine ben şiddetli bir meyil ve tam bir yönelişle benim nefeslerime meylederim. Bu nefesler sebebiyle o hazreti isteyerek, zâtımın hakîkatini bulmayı ümid ederim. Zîrâ o hazret bana geçti, benim nefeslerime meylim onların, mahbûbenin güzel kokuları ve hoş kokulu esintileriyle anberlenmiş ve kokulandırılmış olmasından dolayıdır.

## 521- الی أنْ بَدَا مَنِيَّ لَعَيْنِي بَارِقٌ      وَ بَانَ سَنَا فَجَرِي وَ بَانَتْ دُجْنَتِي

**Lügatler:** بانه Sabah denir. yükselen ışığa denir. بانه , بین , بان ; ظهر یانی بانه demektir. بانه دجنه dalin zammesiyle zulmet demektir.

**İ'râb:** الی evvelce geçen اسافر'ya müteallıktır veya ما مرردا بانه beytine müteallık olabilir. بارق , بان'ın fâilidir. سنا , سنا'nın fâilidir. دجنه , دجنه'nin fâilidir.

**Mânâ:** Yâni parlak tecellî ve nur benden benim zâtıma görününceye, hakikat sabâhının müjdesi ortaya çıkıncaya ve beşeriyet karanlığım ayrılıp yok oluncaya kadar, ben nefsimde mütereddit olmaktan ve dâimâ kendi kendimde sefer kılmaktan hâlî olmadım. Şimdi visâl içinde visâl ve kemal içinde kemaldir, tereddüt ve hayret bertaraf ve def edilmiş durumdadır.

## 522- هناكَ الی ما أَحْجَمَ الْعَقْلَ دُونَهُ      وَصَلْتُ وَ بِي مَنِيَّ بِتَّصَالِي وَ وُصَلْتِي

**Lügatler:** هناكَ denince على عقبه demek olur. Burada imtinâ kasedilirdir. Ulaşmak demektir, ittisalden daha husûsîdir.

**İ'râb:** ما nekre-i mevsufedir. الی , وصلت'ye müteallıktır. دونه , دونه mânâsındadır. Zamir ما'ya râcîdir. بی , de vav hâliyedir.

**Mânâ:** Ben, perde kalkıp visâl müyesser oluncaya kadar “ilm”den “ayn”a ve “ayn”dan hakikat-i zâta göç etmeye devam ettim. Böylece hakikat mertebesinde öyle bir makâma vâsıl oldum ki, orada akla yer yoktur, anlayış (fehîm) ondan /142-a/ yüz çevirmiş ve ayrılmıştır. O halde ki, o vuslat benden başkasına değildir, belki ittisâlim ve vuslatım benden yine banadır.

## 523- فَاسْفَرْتُ بَشْرًا إِذْ بَلَغْتُ الیَّ عَن      يَقِينٍ يَقِينِي شَدُّ رَحْلِ لِسْفَرَةٍ

**Lügatler:** اسفرت'den müştaktır, if'al bâbındandır, hemze sayrûret içindir. Denince صار ذا صفور وجهه yüz güzelliği, yâni yüzü aydınlık olmak. يقيني : يقين , وفي يقيني . Nun vikâye nûnu, ye mütekellim ye'sidir, yâni محظني demektir. شد رحل göçün isti'dâdından kinâyedir.

**İ'râb:** اسفرت'ın mansub olması اسفرت'ye mef'ûlün bilh olmak üzeredir. حین mânâsına veya ta'lili içindir. يقيني Fiil-i muzârîdir, iki meful alır, fâili altında gizli zamîridir ve يقين'e âittir. Birinci mefulü mütekellim yesi, ikincisi رحل'dir.

**Mânâ:** Benim yüzüm sevinç ve güzellikçe aydınlandı ve parıladı. Zîrâ ben yakîn bakımından zâtımın hakîkatine ulaştım; o yakîn bir makamdan bir makâma sefer için göç etmekten beni korur. لو كشف الغطاء ما ازددت يقينى "Perde açılrsa bile benim yakînim artmaz" sözü benim hâlîme uygun olup ulaştığım mertebeden öte makam ve mertebe kalmadı. ليس وراء عبادان قرية (Abadan'dan öte köy yoktur).

524- وَأَرْشَدْتَنِي إِذْ كُنْتُ عَنِّي نَاشِدِي      أَلِيَّ وَنَفْسِي بِي عَلَيَّ دَلِيلِي

**Lügatler:** تالِب. هدىنى. يانى ارشدتى.

**İ'râb:** fiil, fâil ve mef'uldür, ilki mef'ul alır, birinci mef'ûlü mütekel-lim yâsıdır, ikinci mef'ûlü الی'dir. نفسى'de vav hâliyedir. Mübtedâ دلینى haberidir.

**Mânâ:** Hakîkatte benden beni istediğim zaman, ben beni bana irşad eyledim. O halde ki benim nefsim, benim nefsim üzerine benim sebebimle delildir; vahdet mertebesinde başkasının işi yoktur. Eğer sâlikin basîret gözünden kesret perdesi kalkıp vahdet nazarıyla baksa; mürşid, müsterşid, reşad, mürîd, irâde ve murâdın o olduğunu, O'ndan başkası olmadığını anlar.

525- وَأَسْتَارُ لَيْسَ الْحَسَّ لَمَّا كَشَفْتُهَا      وَكَانَتْ لَهَا أَسْرَارُ حُكْمِي أَرْخَتِ  
526- رَفَعْتُ حِجَابَ النَّفْسِ عَنْهَا بِكَتْفِي      النَّقَابَ وَكَانَتْ عَنِ سُؤَالِي مُجِيبِي

**Lügatler:** perdeyi salıvermek demektir.

**İ'râb:** 'nın cevâbı 'dür. Her iki beyitte 'ın vavları hâliyedir. 'nın zamîri 'a râcîdir. 'ın müstetir zamîri 'a râcîdir. İkinci beyitte 'ın ismi zamîridir ve 'e âittir.

**Mânâ:** Ben duyuların şüphe perdelerini açınca, şimdi o perdeleri benim kazâ ve kaderimin sırları gevşetip salıverdi, tâ ki herkes bu tevhid sırlarından haberdar olmasın. Hakîkat-i hal böyle olunca ben /142-b/ nefsin hicâbını ondan his peçesini açmak sûretiyle kaldırdım; bir halde ki, nefsim hicâbı kaldırmak husûsundaki suâlîme cevap verdi ve kaldırdı. Yâni ben hakîkî zâtımdan sorucu ve arayıcı olarak dedim ki: Ey vâhid-i hakîkî, duyular perdesiyle perdelenip vahdetin müşâhedesinden uzak oldum. Bu kesret hicâ-

bını ve duyular perdesini şühud gözümünden kaldırmak isterim diye teveccüh ettiğimde, isteğimden bana cevap verip duyular perdesini kaldırdı.

527- و كنتُ جِلاً مَرآةً ذاتِي من صَدَا صفاتي و مني أخذتُ بأشعة

**Lügatler:** جلوت السيف. Pastan açmağa denir. Pastan açınca (temizleyince) söylenen bir ifâdedir. Zarûret-i şî'rden dolayı maksur oldu. Mehmûzü'l-lâmdır, kezâ zarûret-i şî'r için kasrolundu, "pas" demektir. الإحراق Bir şeyi dolaşmak, burada dikkatle bakma (im'an-ı nazar) mâ-nâsınadır. أشعة 'ın cem'idir.

İ'râb: صدا ; مَرآة , جلا مضافا.

**Mânâ:** Ben kesreti mutazammın olan sıfatlarımın pasından zat aynamın cilâsı oldum, bir halde ki o sıfatlar benim nurlarım sebebiyle benden görüldü, idrak ve ihâta olundu. Yâni ben Hakk'ın bütün sıfatlarının mazharı olan hakîkat-ı câmiyım. Ben zat aynasının cilâsıyım ve hakkânî sıfatlar benim vâsitamla göründü.

همجو آينه نگرده جلی	آمد آینه جمله کون ولی
صورت ذو الجلال و الافضال	غود اندرو بوجه کمال
شد عیان ذات او جمله صفات	گشت آدم جلای این مرآت

[Bütün kâinâtın aynası oldu ama ayna gibi parlamadı. Kemâl vechi onda göründü, Allah ü Zülcelâl'in sûreti. Âdem bu aynanın cilâsı oldu, bütün sıfatlar onun zâtında göründü.]

528- وأشهدتني إياي إذ لا سواي في وجودي موجودٌ فيقضي بزحمة

**Lügatler:** جهودی و جودی yerine شهدتی burada رابت mânâsınadır. Bâzı nüshalarda جودی yerine جهودی yazılmıştır.

**Mânâ:** Ben beni bana gösterdim, zîrâ benim şühûdumda benden başka bir mevcud yoktur ki bana zahmet vererek hükümsin. O bakımdan; şâhid, meşhud, gören ve görülen benim, muğâyeret ve zahmet verme söz konusu değildir.

529- وَأَسْمَعُنِي فِي ذِكْرِي اسْمِي ذَاكِرِي  
و نَفْسِي بِنَفْيِ الْحِسِّ أَصَعْتُ وَ أَسْمَتِ  
530- وَ عَانَقْتَنِي لَا بِالتِّزَامِ جَوَارِحِي  
الجَوَانِحِ لَكِنِ أَعْتَقْتُ هَوِيَّتِي  
531- وَ أَوْجَدْتَنِي رُوْحِي وَ رُوْحُ تَنْفُسِي  
يُعْطَرُ أُنْفَاسَ الْعَبِيرِ الْمُفْتَتِ

**Lügatler:** if'al Bir şeyin ismi ile anmak veya if'al bâbindan علا mânâsına olabilir, سَمُو'den müştak olur. جوارح Zâhiri organlar. جوانح Bâtîni kuvveler. استخواني هلو (1- Vücûdun iki yanından biri, yan. 2- Kemik). هوية Bir şeyin hakikat ve mâhiyeti. أوجدت Burada îcad ve iddia mânâsına değildir, belki şeyin hakikat ve mâhiyeti, yâni koklamak ve koku almak demektir. Nitekim hadîs-i şerîfde şöyle vârid olmuştur: اللهم أوجدني رائحة الجنة مع الأبرار: "Allah'ım bana ebrarla birlikte cennet kokusunu koklat" Birinci روح kelimesi re'nin fethasıyla "hoş koku" /143-a/ mânâsındadır. İkinci روح ya râhat mânâsına veya bu da hoş koku mânâsına olabilir. المسحوق: المفتت (Döğülüp toz hâline getirilmiş). Çeşitli kokuları birbirine karıştırırsalar عير denir.

**Î'râb:** اسْمِي'nin birinci mef'ûlü mütekellim ye'sidir, ikinci mef'ûlü اسْمِي'dir. فَايِلِي ذَاكِرِي'dir. بِنَفْيِ الْحِسِّ 'a müteallıktır. هَوِيَّتِي 'nün mef'ûlüdür. فَايِلِي, فَايِلِي ve mef'uldür ve ikinci mef'ûlü رُوْحِي'dir. رُوْحُ'de vav hâliyedir. رُوْحُ تَنْفُسِي Mübtedâ يعطر أنفاس العير cümlesi haberidir.

**Mânâ:** İsmimi anan lisânım, benim zikrimde bana ismimi işittirdi; bir halde ki, benim zâtım sıfatları nefyederek ona kulak verip beni üstün kıldı. Hissi nefyetmekten murad; işitmek, görmek, söylemek, tutmak vb. çok sayıda sıfatların yok edilmesidir; bu sıfatlar sâlikle vahdet-i zat arasında engel ve perdedir. Onun için Hz. Ali (kv) şöyle buyururlar: كمال الاخلاص نفي الصفات عن المخلص "İhlâsın kemâli, ihlâs sâhibinin sıfatlarının yok olmasıdır." Şeyh Attar da şöyle der:

نکو گوئی نکو گفتست در ذات  
که التوحید اسقاط الاضافات

[Zât hakkında güzel söylersin, güzel sözdür: Tevhüd, izâfetleri düşürmektir.]

Murad, vahdet-i zâta vüsûlünü bilidirmektir. Yâni âletler olmaksızın, işiten ve işitilen, zikreden ve zikredilen ayn-ı vâhid olup, nefsim beni çok sayıda sıfatlarla perdelenmekten yüce kıldı ve ben zâtımla kucaklaşıp ona ulaştım. Bu zâhirî organlarının bâtnî kuvvelerime tutunması ve bitişmesi yoluyla olmadı; lâkin muğâyereti yok etmek sûretiyle kemmiyyet ve keyfiyetsiz bir şekilde zâtımın hakikatini kucakladım. Ben bana güzel kokumu koklattım; bir halde ki, benim teneffüsümün güzel râyihası, öğütülmüş çeşitli güzel kokuların (abîr) nefeslerini kokulu hale getirmiştir; çünkü bu mev-



cûdât nefes-i rahmânidir. Bunun ne vech ile olduğu mukaddimelerde açıklandı.

İşte Hz. Nâzım cem' mertebesinden haber verip der ki: Benim zâtımın güzel kokusu, isim ve sıfatlarımın tecellileri demektir. İşte onların kokuları yâni eserleri ve ahkâmını, zâhir îtibâriyle bana arz eyledim; bir halde ki, benim isim ve sıfatlarımın eserleri demek olan teneffüsümün kokusu mümkün hakikatler demek olan her öğütölmüş güzel kokular karışımını, sıfatlarımın esintileriyle kokulu kılmaktadır.

### 532- وعن شريكٍ وصفِ الحسِّ كُلِّ مَنْزَةٍ وَفِيْ وَ قَدْ وَحَدَّثْتُ ذَاتِيْ نَزْهِيْ

Lügatler: Açık.

İ'râb: ر فئ mübtedâ, عن شريك وصف الحس كل منزه Haberidir. Kezâ nezhi mübtedâ مروه İ'râb: mukaddem haberidir. وقد وحدت Mübtedâ ile haber arasında mu'tarizâ cümlesidir.

**Mânâ:** Bu beyitten önce îmâ ve işâret yoluyla kendi sıfatlarının yok olduğunu söylemişti, bu beyitte tasrih edip şöyle buyururlar: Zâtımın işitmesi ve görmesinin, işitme ve görme âletimle ortaklığından münezzehe oluşu gibi benim zâfî sıfatlarımdan her bir vasfım his sıfatının ortaklığından münezzehe'dir. Zîrâ idrak hâsselerinin sıfatları da âlete muhtaçtır ve benim münezzehe ve mukaddes oluşum zâtımdandır; bir halde ki, ben zâtımı ortaklıktan ve âlete muhtaç olmaktan tenzih eyledim. /143-b/

### 533- وَمَدْحُ صَفَاتِيْ بِيْ يُؤَفِّقُ مَا دَحِيْ لِحَمْدِيْ وَ مَدْحِيْ بِالصِّفَاتِ مَدْمِيْ

Lügatler: Cemîl-i ihtiyârî ile övmeye derler, ister nîmet karşılığında olsun ister olmasın fark etmez. ذم Medhin mukâbilidir. مدح Kendisinde bulunan hoşlanılacak hasletlerden dolayı bir şeyi övmek demektir. İkisi arasında umum husus farkı vardır. Her ne kadar bâzıları müterâdif sözlerdendir demişlerse de medh hamdden umûmîdir. Fakat مدحت زيدا على علمه denir de, مدح على علمه denmez. Lâkin her ikisinde مدحت زيدا على علمه ve مدح على علمه denir. يوفق Bir şeyi bir şeye muvaffak kılmaya denir.

İ'râb: مدح ا مدح صفاتي بي يؤفق ما دحي لحمدى و مدحى بالصفاتى مدمى Birinci mef'ûlü مدحى, ikinci mef'ûlü لحمدى'dir. مدحى'de vav hâliyedir. مدحى Mübtedâ, مدحى haberidir.

**Mânâ:** Benim sıfatlarımı zâtımla övmek, beni medhedeni hamdime uygun yapar, oysa beni sıfatlarla övmek beni kötölemek demektir. Yâni zikir sırasında zâtı sıfatlarla öven kimse, bir bakıma onu zemmetmiş olur. Zîrâ fazîlet sâhibini mefzulle medhetmiş olur. Fakat sıfatları zatla öven kimse zâta hamdetmiş ve sıfatları medhetmiş olur. Zîrâ mefzûlü fâzılla medhetmiş olur. Zâtı, sıfatlarla medhetmek zâtın hakîkatinden habersiz olanların şânıdır. Zîrâ mevcûdâtın mezâhirinde Allah'ın fiillerini müşâhede eyleyip, fiillerden Allah'ın sıfatlarına istidlâl ederek, sıfatlardan da zâta yol bulup, sıfatlarla zâta hamd ve senâ ederler. (O, zâta ve sıfatların hakîkatine ulaşmaktan uzaktır).

Sıfatları zatla medh eden kimseler, sıfatların tefrikasından kurtulup, vahdet-i zâtın müşâhedesine ulaşan muhakkıklar. Onlar zâtı sıfatlarla medhedenin aksine sıfatları ve fiilleri birbirine perde olmaksızın zattan müşâhede ederler.

#### 534- فِشَاهِدُ وَصَفِي فِي جَلِيسِي وَ شَاهِدِي بِه لَاحْتِجَابِي لَنْ يَحِلَّ بِحُلِّي

**Lügatler:** حلة-ten murad bedendir ki ruhla musâhib ve arkadaştır. Hânın kesresiyle menzil demektir.

**Î'râb:** ان عمل علة, mübtedâ, شاهدی haberidir. Kezâ شاهدی mübtedâ, به لاحتجابی 'de zamir 've âittir.

**Mânâ:** Benim vasfımı benim bedenimde müşâhede eden ve beni o vasıfla gören kimse, benim makam ve menzilime inmemiştir. Zîrâ benim zâtım, sıfatlarımla perdelidir. O bakımdan çeşitli sıfatlarıma bakan benim vahdet-i zâtımı anlayamamıştır.

#### 535- وبى ذكرُ أسماءٍ تيقظُ رؤيَةَ و ذكرى بما رؤيا توسن هجعة

**Lügatler:** Hak Celle şanühûnun isimleri bir itibarla sıfatlarının kendsinden ibârettir. Meselâ "Rahman" rahmeti olan zat, "Kahhar" kahrı olan zattır. Ve bu telaffuz edilen isimler ismin ismi olur. Nitekim mukaddimelerde yeteri kadar geçmiştir. Yakazayı ittihaz etmek. Veseni ittihaz etmek. hafif ve سنه ve سنه hafif uyku demektir. /144-a/ النومة الرؤيا vakıa görmek.

**Î'râb:** رؤيا توسن, mübtedâ, رؤية تيقظ رؤية, ذكرى اسمى haberidir. وبى ذكرى اسمى, رؤيا توسن, رؤيا e muzafdır. رؤية تيقظ Maklubdur, رؤية تيقظ demektir. Nitekim رؤيا تيقظ şekli de vardır.

**Mânâ:** Benim zâtımla benim isim ve sıfatlarımı anmak ve müşâhede etmek, teyakkuzu görmek ve intibâhı müşâhede etmektir. Beni isim ve sıfatlarımla anmak ve bildirmek ise uyku ve gafletten olan hayâlî bir müşâhededir. Öyleyse, zâtı isimler ve sıfatlarla tanımak hicab ve gaflettir. Zâtı, fiillerle istidlâl edenin gaflet ve cehâleti daha çoktur.

بنور شمع جوید در بیابان زهی نادانکه او خورشید تابان  
کجا او گردد از عالم هویدا همه عالم بنور اوست پیدا

[Parlayan güneşin mum ışığı ile çölde arayan kişi ne kadar câhildir. Bütün âlem O'nun nûru ile zuhûr etmiştir, âlemden nasıl zâhir olsun?]

536- کَذَاكَ بِفِعْلِي عَارِفِي بِي جَاهِلٌ و عَارِفُهُ بِي عَارِفٌ بِالْحَقِيقَةِ

Lügatler ve İ'râb: açıktır.

**Mânâ:** Kezâ, yâni benim zâtımı isimler ve sıfatlarımla bilenler gibi, benim fiilimle beni tanıyanlar, benim zâtımı bilmezler ve onlar benim mârifetimin hakîkatinden gâfildirler. Fiilimi benim zâtımla tanıyanlar ve sanâyi' ve bedâiyimi benim nûrumla bilenler ise beni gerçekten tanıyanlardır. Birinci kısım eserden müessire istidlâldir, ikinci kısım müessirden esere istidlâldir. Müessirden esere istidlâl mârifet-i hakîkati mûciptir, bunun aksi vârid değildir. Nitekim Hz. Risâletpenâh'tan bir a'râbî şöyle sordu: يا رسول الله م عرفت الاشياء "Ya Resulallah, eşyâyı neyle bildin? Resûlullah şöyle cevap verdi: عرفت الله بالاشياء "Eşyâyı Allah'la, yâni Allah'ın nûruyla tanıdım." "Allah'ı eşyâ ile tanıdım" demedi. Eğer böyle deseydi, eserden müessire istidlâl etmiş olurlardı. Nitekim filozofların ve hukemânın istidlâlleri böyledir.

537- فَخُذْ عِلْمَ إِغْلَامِ الصِّفَاتِ بظَاهِرِ الْمَعَالِمِ مِنْ نَفْسِ بَذَاكَ عَلِيمَةٍ

Lügatler: 'علم'tan murad sıfatların anası sayılan hayat, ilim, irâde, kudret, sem', basar ve kelâmdır. 'معالِم' den murad bu sıfatların mahalli olabilir; el, kulak, lisan, göz gibi. Veya küllî mazharlar olabilir. 'بظاهر' de ب ya مânâsınadır veya ilsak için olabilir. 'من' da م mahzûf şartın cevâbıdır.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, ey ilm-i ledünnî isteklisi, sen mezâhr-i külliyyeye veya insanların organlarına bitişik olan meşhur ilâhî sıfatları ve rabbânî





ğildir. Zîrâ gözde ve kulakta zâhir olan ve başka uzuvlarda görülen, nefs-i nâtıkarun sıfatlarında sâbit ve nakşedilmiş olan ilimlerin alâmetleridir. Ve organların bu sıfatlarla sıfatlanması mecâzendir, hakîkaten değildir.

541- وأَسْمَاءُ ذَاتِي عَنِ صِفَاتِ جَوَانِحِي جَوَازًا لَأَسْرَارِ بِهَا الرُّوحُ سُرَّتْ  
542- رَمُوزٌ كُنُوزٌ عَنِ مَعَانِي إِشَارَةٍ بِمَكُونٍ مَا يُخْفِي السَّرَائِرُ حُفَّتْ

**Lügatler:** جواز 'tan murad kalbde ve ruhta sâbit olan sıfatlardır. جواز Jem'in zıddıdır. اسرار , اسرار سرت Sürurdan müştaktır. إشارة Remizden daha umûmîdir, zîrâ "işâret" hangi uzuvla olursa olsun bir şeye gizli îmâ demektir. "Remz" ise gözle işâret etmektir. مكنون mestur demektir. سرائر , سريرة 'nin cem'idir. Hulki bätına denir. حفت حفوف 'tan müştaktır, bir şeyin etrafını çevirmeye denir.

**İ'râb:** ذاتي , mübtedâdır, ظهور صفاتي üzerine mâtuftur. Bâzıları mecrur okuyup صفاتي üzerine mâtuf kılmışlardır. رموز كوز Mahzûf mübtedânın haberi olup, bu cümle birinci mübtedâyâ haber olur. جوازًا Temyîziyet üzere mansubdur. الى رب , مكنون 'da lâm جواز ta'lil içindir ve mahzûf'e mâteallıktır. حفت 'nin mef'ûlü mahzûf mânâsındır. Zîrâ müşârün ileyh vâki olmuştur. سرائر 'nin mef'ûlü mahzûf zamirdir. ما 'ya âittir. حفت 'in naib-i fâili zamirdir سرائر 'e âittir. رموز 'un 'koz 'a izâfeti beyâniyyedir, حاتم فصة kâbilindendir. Kezâ معاني 'nin, إشارة 'e izâfeti من mânâsındır.

**Mânâları:** Benim bätinî kuvvelerimden ve rûhânî sıfatlarımdan hâsıl olan zâtımın isimleri ile rûhumun mesrur ve neşeli olması esrâr-ı ilâhî için câizdir. /145-b/ Benim zâtımın isimleri mahfuz ve gizli sırların gizlendiği şeyin gizlisine rûhun işâret ettiği mânâlardan hâsıl olan hazînelerin remzleridir. Zâtî isimlerin sıfatlardan husûlü şöyledir: Her sıfatın ismini o sıfatla muttasıf olduğu vakit zâta itlak eylemek câizdir. Eğer dikkatle bakılırsa zat isimlerinin sıfatlardan ve sıfatların zattan hâsıl olduğu görülür. Meselâ "Hakk", "Ganî" ve "Kuddûs" kelimeleriyle sâdece zat kastedilirse, bunlar zatî isimler olurlar, şâyet bunları sıfat ismi saysan bu da mümkündür. Zîrâ "Hakk" sebat sâhibi olan zat, "Ganî" gınâ sâhibi olan zat, "Kuddûs" temizlik ve kudsiyet sâhibi olan zat demektir. Gerçekten sıfat isimlerini zâta itlak etmek câizdir. Rûhun esrar için mesrur olması şöyledir: Cem' mertebesinde Cenâb-ı Zât'a hangi sıfatlar itlak ve nisbet olunursa, tafsil mertebesinde halîfetullah olan insana o sıfatlar nisbet olunur. Böylece insân-ı kâmilin rûhu o sıfatlarla kendisini muttasıf görünce bu sırların müşâhedesinden dolayı mesrur olur. Bunun delilleri Allah'ın sıfatlarıyla muttasıf olmaktır.

543- وَأَثَارَهَا فِي الْعَالَمِينَ بِعِلْمِهَا      وَعَنْهَا بِهَا الْأَكْوَانُ غَيْرُ غَنِيَّةٍ  
544- وَجُودُ أَقْتَاءِ ذِكْرِ بَائِدَى تَحَكُّمِ      شَهْوَدُ اجْتِنَاءِ شُكْرِ بَائِدِ عَمِيمَةِ

**Lügatler:** آثار, 'in cem'i, bir şeyin resminden bâki kalan nesneye derler. Burada kastedilen isim ve sıfatların rüsûmundan bu vücudda bâki olan bakıyyedir. عالين عالم'in cem'idir ve cem'-i selâmet üzere cemilenmesi akıllı varlıkların tağlîbi dolayısıyladır. آكوان, كون'in cem'idir, كون vücud demektir. الاقتاء: el-iktisab اقية'dendir. اقية Sermaye demektir. Birinci يد kuvvet mansınadır, يد , اد , يد , اد 'den gelir. اجتناء hüküm ızhar etmektir. اجتناء Yemiş devşirmeklik. ايد عميمة nîmet-i şâmileyeye denir.

**İ'râb:** آثار mübtedâ, وجود اقتاء muzaf takdîriyle haberi olabilir. Yâni سبب وجود اقتاء takdîrine veya آثار re'nin kesresiyle okunup bir muzaf takdir edilerek bu mahzûf olan mübtedâ muzaf olabilir. Bu durumda وجود اقتاء mahzûf mübtedânın haberi olur, yâni وجود اقتاء و هي معرفة آثارها demek olur. آثار'daki zamir بعلمها'daki ve عنها'daki zamirler 'ya âittir. 'daki zamir آثار'a râcîdir. عنها 'da vav hâliyedir. 'da müşâveret içindir. 'daki zamîrin آثار'a, 'daki zamîrin de 'ya âit olması da câizdir.

**Mânâ:** Âlemlerde her mevcutta olan isim ve sıfatların eserleri, o eserlerin ilmiyle arkadaşlık ve mârifetiyle yakınlık kurmak zikir elde etmenin sebep-i vücûdudur; bir halde ki, varlıklar o isimlere ve sıfatlara muhtaçtırlar ve onlardan müstağnî değillerdir. Yâni ızhâr-ı hüküm kuvvetiyle, zâtı ve e'âlin sıfatlarını zikretmektir. Kezâ müşâhede sebebidir. /146-a/ ve geniş nîmetler ve bol kerem vâsıtasıyla nîmet verenin şükrünün meyvesini derlemektir.

Hulasa-i kelâm ve netîce-i meram şudur: Hz. Nâzım'ın "isim ve sıfatların eserleri" dediği mevcûdâtın kemâlâtı ve mümkinâtın hakîkatleri, tâlib ve sâlik bilmeli ki, bunların hepsi ilâhî isim ve sıfatların eserlerindedir. Bu minval üzere ilim Hakk'ın zikrini elde etmeye sebep olur ve ârif bu ilimle ilâhî isim ve sıfatları zikredici olur. Ve انا جليس من ذكرني "Ben beni zikredenin arkadaşımı"<sup>59</sup> mefhûmuyla şereflenmiş olur. Kezâ bu ilim ve irfan Rahmân'ın nîmetlerine şükür sebebi olur. Zîrâ bilir ki isim ve sıfatların eserleri cümlesinden biri de kendi vücûdudur ki kudret eseriyle ve hikmet nurlarıyla Cenab-ı Hak onu süsleyip ketm-i ademden vücuda getirdi, isim ve sıfatlarına

İbn Ebi Şeybe, *Musannaf*, I, 108.









muhâfaza etmesi, koruyucu nefis üzerine Hakk'ın muhabbeti sebebiyledir ve mezkûr ilâhî isimler şevâd-i mübâhât /147-b/ (iftihar şarkıcıları)'dır. Yâni müfâharet için olan muğannûlerdir ki her biri bir makamdan başlarlar ve her biri bir mertebenin sırrını söylerler; onlar tecellî nağmeleriyle ârifleri güzelleştirir ve esrâr-ı ilâhî sâkinlerini heyecanlandırır. O iftihar şarkıcıları hevâd-i tenebbühtür, yâni gâfilleri gaflet ve cehâlet uykusundan uyandırmanın başlangıcıdır; onlar mânevî hayâtın güzelliklerine delâlet eden görünüşlerdir ki, nefse ondan sürur, kalbe ve bedene nur ve sevinç hâsıl olur; onlar beklenen bulutlardır ki, ümid edenlere sır yağmurlarını ve ikram damlalarını yağdırıp cennet bahçelerini ter ü tâze yaparlar.

551- وَتَوْقِيفُهَا مِنْ مُوتِقِ الْعَهْدِ آخِرًا  
بِنَفْسٍ عَلَى عِزِّ الْإِبَاءِ أَيْبَةً

552- جَوَاهِرُ أَيْبَاءٍ وَ زَوَاهِرُ وَصَلَّةٍ  
ظَوَاهِرُ أَيْبَاءٍ قَوَاهِرُ صَوْلَةٍ

**Lügatler:** "Tevkîf-i esmâ" Allah'ın isimlerinin Şâri'den iştimize bağlı olmasından ibârettir. Yâni Allah'ın isimleri tevkîfidir. Hz. Şâri'in Cenâb-ı Hakk'a itlak eylediği isimlerle cenâb-ı Hazret'i isimlendirmek gerekir; bu Hak'la birlikte edebe riâyet etmenin icâbıdır. موتق , موتق 'tan ism-i fâildir, الحكم mânâsındadır. موتق Nefs-î mütteniâ. أَيْبَةً Hemzenin kesriyle "imtinâ" etmek. أَيْبَةً Nefs-î mütteniâ. جَوَاهِرُ'den murad hakâyıktır. إِبَاءٍ Hemzenin kesriyle "ihbar etmek" أَيْبَاءِ'nin cem'i, rûşen ve beyan edici mânâsına. ظَوَاهِرُ'nin cem'i. زَوَاهِرُ Hemzenin fethasıyla أَيْبَاءِ'nin cem'idir. قَوَاهِرُ'nin cem'i. رِصْلَةٌ Ulaşmak. صَوْلَةٍ Galebe.

**Îrâb:** تَوْقِيفُهَا mübtedâ, مِنْ موتق الْعَهْدِ haberidir. آخِرًا Zarfiyet üzere mansubdur. بِنَفْسٍ müteallıktır veya haber ba'de'l-haberdir. عَلَى عِزِّ الْإِبَاءِ müteallıktır. أَيْبَةً Mahzûf mübtedânın haberidir, geri kalanlar vavsız olarak جَوَاهِرُ üzere mâtuftur.

**Mânâ:** Mezkûr ilâhî isimlerin tevkîfi ve kalbî mânâlarına vâkıf ve muttali kılması âhir-i zuhûrunda, yâni husûsî sûrette zuhûru durumunda ilk ahdi sağlamlaştıran hazretten hâsıl olur; o sultan elest âleminde olan geçmiş ahdi bu âlemde ibâdetler, tâatler, kulların irşâdı, salâh ve sedâdla muhkem kıldı. Bunu da, mutmainne ve itâatlı nefisleri vâsıtasıyla yaptı. O nefis çekinen ve imtinâ edenlerin izzeti üzere imtinâ edicidir ve Hak'tan imtinâ edenlerin izzetinden imtinâ etmek itâat ve inkıyâdın ta kendisidir. İmtinâ edicilerden murad kâfirlerdir, onlara izzet isnadı, onların zannına göredir. Nitekim kâfirler şöyle dediler: نَحْنُ الْأَعْرَاضُ لَا تَذَلُّ لِأَحَدٍ كَمَا يَذَلُّ الْمُسْلِمُونَ (Bizler azizleriz, Müslü-

manların boyun eğdiği gibi kimseye boyun eğme). Onlar **وَاللَّهُ الْعِزَّةُ وَالرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنِينَ** (Münafıkûn, 63/8). "Muhakakki izzet Allah, Resûlü ve mü'minler içindir" gerçeğinden gâfil idiler.

Veya imtinâ edenlerin izzetinden murad, ilâhî isimlerin imtinâsı olabilir. Zîrâ herkes onun sırlarına vâsıl olamaz ve onun ilmi "aziz" olup her veliye ve âlime müyesser olmaz. Bu takdirde mânâ şöyle olur:

O isimlerin tevkîfi, onların mânâlarını ve sırlarını anlamaya muvaffak olmak, o son makamda, ilk ahdi sağlamaştırır hazretten hâsıl olur. Bu husus âlimlerin ve âriflerin ilmi ve anlayışından imtinâ eden isimlerin izzet ve tasarruflarından imtinâ edici olan âlim ve kâmil nefis vâsıtasıyla olur. /148-a/ Nitekim buyurur: **آدم و من دونه تحت لوائى و لا فخر لى** "Âdem ve ondan sonrakiler benim sancağım altındadırlar, ve ben iftihar etmem"

Ebu's-Suud b. Şiblî'nin şöyle buyurduğu nakledilir: **اعطيت النصف فركته نظراً** "Bana tasarruf verildi, fakat ben nezâketen onu terk ettim" Büyüklerden bâzısı şöyle der: **إن من عباد الله من اعطى كمن فرده** "Allah'ın bâzı kulları vardır ki kendilerine "ol" deme yetkisi verildiği halde onu reddetmişlerdir"

İkinci beytin mânâsı: O isimlerin eseri Hz. Nebî'nin verdiği haberlerin hakikatleridir; o hazret, o isimleri müşâhede ve eserlerini muâyene ederek onların sırları ve ahvâlinden haber verir. Bunlar meselâ, âhîret ahvâli, beşeriyetin sırları gibi idrak etme konusunda aklın şaşkınlığa düştüğü hususlardır. O isimler vuslat çiçekleridir. Yâni vuslat-ı zâta delâlet eden âyetler ilâhî haberlerin zâhiridirler. Peygamberlerin dillerinden âlem ahline onu ibraz ve ızhar eyledi. İlâhî haberlerin zâhirleri nefsin hâkimiyetini ve şeytanın kuvvetini kahr edicidir.

553- **وَتَعْرِيفُهَا مِنْ قَاصِدِ الْحَزْمِ ظَاهِرًا** سَجِيَّةٌ نَفْسٍ بِالْوُجُودِ سَخِيَّةٌ

554- **مَعَانِي مُنَاجَاتٍ مَعَانِي نَبَاهَتٍ** مَعَانِي مُنَاجَاتٍ مَبَانِي قَضِيَّةٌ

**Lügatler:** سجة Sâkin tabîat (hulk-i sâkîn) demektir. سجة Sehâ ve kerem etmek demektir. معانى , معانى'nun cem'idir, yâni "ikişer ikişer" demektir. شرف ve siyâdet demektir. معانى , معانى'nun cem'idir. معانى Menzil demektir. معانى Sözü kapalı şekilde ilğaz tarikiyle (maksadı gizleyerek) söylemek demektir. معانى Binâ ve asıl mânâsına gelen معانى'nun cem'idir.

Î'râb: تعريفها mübtedâ, سحبة نفس, ظاهرها Temyîziyet üzere mansubdur.  
Mahzûf mübtedânın haberidir. ماضي حاجات, ماضي ماضي, بالوجود

**Mânâ:** Zâhir îtibâriyle, o isimlerin akıllı ve doğru görüşlü sultandan sâdır olan târifî, vücûdunu bezleden o nefsin güzel huyudur. Yâni ilâhî isimlerin târifî ve onun mânâ ve sırlarının anlatılması, isim ve sıfatlar ilmini iyi bilen Hz. Nebî'den zâhiri îtibâriyle sâdır olmuştur ki, o isimlerin târifî Hak yolunda vücûdunu bezleden kerîm ve mutmainne olan nefsin huyudur. O hazretin nefsi Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla ahlâklanmış olup, bütün sıfatları, Hakk'ın sıfatlarını etraflıca bildirici idi. O ilâhî isimler kulun Rabbe münâcâtının tekrârıdır (mesânî). Meselâ yâ Kâbîd ve yâ Bâsıt, yâ Hâfîd ve yâ Dâfi', yâ Muizz ve yâ Müzill gibi ki bunlarda tezâd ve tekâbül olduğundan dolayı "mesnâ" kelimesi kullanılmıştır. O ilâhî isimler, şeref ve efendilik mânâsı, izzet ve şan güzelliği /148-b/ muammâ ve esrar menzildirler. Bunları ise ilimde rûsuh sâhibi olanlar bilir, eşyânın hakikatlerini tanıyanlar onlara vâkîf olabilirler. Yine o isimler îman ve irfan hükümlerinin temelleridir.

555- وَتَشْرِيفُهَا مِنْ صَادِقِ الْعَزْمِ بَاطِنًا  
556- نَجَائِبُ آيَاتِ غَرَائِبِ نُزْهَةِ  
إِنَابَةِ نَفْسٍ بِالشَّهْوِدِ رَضِيَّةٍ  
رَغَائِبِ غَايَاتِ كِتَابِ نَجْدَةٍ

**Lügatler:** صادق kalbin niyetine derler, صادق العزم, maksuduna ulaşincaya kadar niyeti yok olmayan kimsedir. Burada murad ya Hz. Resûlü Ekrem veya doğru-dan kâmil ve mükemmil şeyh olabilir. إنابة Hakk'a dönmeye derler. نجيب, نجبة'nin cem'idir, o da "kerîmet" (cömertlik, verimlilik) demektir. Araplar makbul dışı deveye نجبة derler. آيات Alâmet demektir. غرائب غرابة'nin cem'idir. نزهة Teferrüc (ferahlâma). رغائب رغبة'nin cem'i; o da fail vezninde mef'ul mânâsına "mergûbe" demektir. كتيب Büyük ordu demek olan كتيب'e'nin cem'idir. نجدة Şecaat demektir.

Î'râb: تعريفها mübtedâ, إنابة نفس, mukadder muzaf olan mübtedânın yerine gelmiştir, yâni نتيجة إنابة نفس, takdîrinedir. باطنا Temyîziyet üzere mansubdur. بالشهود , بالوجود müteallıktır. Müteallıkın müteallakun-bih üzere takdîmi tahsis ifâde eder. نجاب آيات Mahzûf mübtedânın haberidir.

**Mânâ:** Bâtın îtibâriyle bu ilâhî isimlerin şereflenmesi, o kâmil ve mükemmil olan şeyh-i vâsıldan sâdır olmaktadır; bu ise Rabbinin şühûduna râzı olan nefsin inâbetinin netîcesidir. O şerefli isimler, kerîm âyetler, mübârek alâmetler, şaşılacak ferahlıklar ve hayret veren zuhûrlardır, son derecede beğenilen ikram ve ihsanlardır, din düşmanları üzerine yürüyen şecâat askerleridir, saldırı ve kuvvet ordusudur.

557- فَللْبَسِ مِنْهَا بِالتَّعَلُّقِ فِي مَقَامِ  
558- عَقَائِقُ أَحْكَامٍ دَقَائِقُ حِكْمَةٍ

**Lügatler:** عَقَيْفَةٌ'ten murad bedendir, zîrâ nefsin elbisesidir. عَقَائِقُ'nun cem'idir, عَقَيْفَةٌ doğumdan sonra tasadduk için teyemmünen kurban edilen konyuna denir, burada احكام'ın cem'inden murad, ahkâmın bereketleri ve nurları olur.

**Î'râb:** عَقَائِقُ lafzan merfû mübtedâ mukaddem haberdir. دَقَائِقُ عَقَائِقُ kelimeleri vavsız olarak عَقَائِقُ üzerine mâtuftur. مِنْهَا'da zamir اِسْمَاءِ'ya râcîdir. عَنْ مَاهْزُؤْفٍ'de عن mahzûf غير متجاوز'e müteallık olur.

**Mânâ:** Beden ve sûretin o isimlere taalluku sebebiyle, insan bedeni için o isimlerin faydalarından ve eserlerinden İslâm makâmında ve İslâm'ın hikmetli ahkâmını tecâvüz etmeksizin, şer'î hükümlerden bereketler hâsıl olması söz konusudur. Oruç, kıyam, namaz, zekât vs. sünnetler ve vâcibler gibi. Ayrıca dînî hikmetin herkesin idrak edemeyeceği yönleri vardır. Ahkâm-ı ilâhîyenin hakikatleri vardır, bast ve safânın rekâiki ve nâ-mütenâhî lezzeti vardır.

559- وَ لِلْحَسْرِ مِنْهَا بِالتَّحْقُقِ فِي مَقَامِ  
560- صَوَامِعُ أَذْكَارٍ لَوَامِعُ فِكْرَةٍ

**Lügatler:** حَسْرٌ'den murad zâhiri ve bâtinî hissedici kuvvelerdir. اَعْلَامٌ'dan murad iman esaslarıdır ki onlarla amel etmek vâcibdir, bu sebepten onu عملية ile vasfeyleti. صَوَامِعُ Ma'bede mânâsına gelen صَوْمَعَةٍ'nin cem'idir. صَوَامِعُ'nun cem'idir. قَوَامِعُ'nin cem'idir, o da "kahire" mânâsındadır.

**Î'râb:** وَ لِلْحَسْرِ'da lâm mahzûf حاصل'e müteallıktır. Kezâ بالتخلُّق'da ب aynı şekildedir. Sâir î'râbı evvelki gibidir.

**Mânâ:** O isim ve sıfatların faydalarından ve eserlerinden, zâhirî ve bâtinî hâsselerin îman makâmında o isimlerle ahlâklanması sebebiyle, amele âit îman esaslarını tecâvüz etmeksizin, o hasseler için zikir mâbedleri hâsıl olur. Yâni Hakk'ın isim ve sıfatlarının zikredildiği makamlar ve menziller hâsıl olur. Veya "savâmi"'dan murad mahlûkat olabilir. Zîrâ sâlik ne zaman mahlûkattan bir şeyi incelese, zâkire kuvvesi onun tekevvinün başlangıcını ve Hâlik'ının kudretini hatırlar. Bu takdirce muzaf mukadder olur. Takdîr-i kelâm şudur: İlâhî zikirlerin mâbedleri demek olan mahlûkâtın sırları hâsıl olucudur. Ayrıca şunlar da vardır: O zâhirî ve bâtinî hasseler için fikir parıl-

tları vardır. Yâni fikir kuvvetinin nurları hâsıl olur. İsim ve sıfatların eserlerinin toplulukları vardır ki bunlardan murad, zâhirî ve bâtinî hislerle idrak olunan zâhir ve bâtin nîmetleridir. O hasseler ve isimlerden izzet ve kudretin kahredici vasfı hâsıl olur ki, nefsin kibrini şeytanın kudretini, münkirlerin gücünü ve kuvvetini kahreder.

561- وَللنَّفْسِ مِنْهَا بِالتَّحَقُّقِ فِي مَقَامِ  
الاحسان عَنِ أُنْبَاءِ التَّبَوُّةِ  
562- لَطَائِفُ أَحْبَارٍ وَظَائِفُ مَنْحَةٍ  
صَحَائِفُ أَحْبَارٍ خَلَائِفُ حَسْبَةِ

**Lügatler:** احسان sen Hakk'ı görür gibi veya Hak seni görür gibi ibâdet etmeye derler. Nitekim Hz. Peygamber buyururlar: *إن لم تكن تراه وإن لم تكن تراه* "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi kulluk etmendir, her ne kadar sen onu görmezsen de O seni görür." *أنباء* Haber mânâsına olan *نبا*'nın cem'idir. *محنة* Ata demektir. *أحبار* Ha'nın fethasıyla *حمر*'in cem'idir, Yahûdî âlimleri demektir, burada mutlak mânâda "Allah'ı bilenler" kasdolunur. *خلائف* *مخلف*'nin cem'idir. *حسبة* Tedbir demektir, "muhtesib"e bu ismin verilmesi birbirine zulmetmemeleri için çarşı ahâlîsinin işlerini düzenlediğinden dolayıdır.

**Ûrâb:** *مقام* mukaddem haber, *لطائف* muahhar mübtedâ. *أنبائه*'de zamir *احسان* a râcîdir. Geri kalanlar *لطائف* üzerine vavsız olarak mâtuftur.

**Mânâ:** O isim ve sıfatların eserlerinin faydası olarak nefs-i nâtika için şunların hâsıl olması da söz konusudur. Nefs-i nâtikanın, "ihsan" makâmında; isim ve sıfatların hakîkatleriyle mütehakkık olması sebebiyle, ihsan makâmı ve Hz. Nebî'ye âit haberlerin gerektirdiği şeyleri tecâvüz etmeksizin /149-b/ hâsıl olacak ilâhî haberlerin latîfeleri, rûhî eğlenceler ve kalbe âit muhâdaralar vardır. Ayrıca rahmânî ve rabbârî bağışlar, Allah'ı bilenlere âit sahîfeler ve ilâhî sırların bilgileri vardır. Ve tedbîrin halîfeleri vardır. Yâni kendi tedbîrinin makâmına ilâhî tedbirler halîfe olur, böylece her işi Hakk'ın tedbirleriyle olmuş olur.

563- وَللجَمْعِ مِنْ مَبْدَأِ كَأَنَّكَ وَانْتَهَى  
فَإِنْ لَمْ تُكُنْ عَنْ آيَةِ النَّظَرِيَّةِ  
564- غِيُوثُ انْفِعَالَاتٍ بُعُوثُ تَنْزُرُهُ  
حُدُوثُ اتِّصَالَاتٍ لِيُوثُ كَتَبِيَّةِ

**Lügatler:** *جمع* *مجمع* mânâsına masdardır, burada murad insan rûhudur veya kâmil ve mükemmil ruhtur ki ilâhî ve kevnî hakîkatleri toplayıcıdır. Veyahut *جمع* *مجمع* mânâsına olabilir. *كأنك* Sözüden murad Hz. Nebî'nin Hz. Cibril'e sual sırasında cevâbını hikâye etmektir. Nitekim Hz. Cibril, Hz. Resûl'e şöyle sordu: *إن تعبد الله كأنك تراه وإن لم تكن تراه* (İhsan nedir, Ya Resulallah?). Hz. Resul dedi ki: *إن تعبد الله كأنك تراه وإن لم تكن تراه*





ve muzâheretiyle nefis ve şeytan arzûsuna gâlip olur. İlâhî isimlerin arslanları “Kavî”, “Kadîr” ve “Kâhir” isimleridir ki, bunlar kuvvet ve üstünlükte isimler ordusunun arslanlarıdır.

565- فَمَرْجُومًا لِلْحَسِّ فِي عَالَمِ الشَّهَادَةِ الْمُجْتَدَى مَا التَّفْسُ مِنْهُ أَحْتَّ

566- فُصُولُ عِبَارَاتٍ وَصُولُ تَحِيَّةٍ حُصُولُ إِشَارَاتٍ أُصُولُ عَطِيَّةٍ

Lügatler: مرجع rücû mahalli demektir. حسّ'den murad ya mahsûsdür veyahut mâ-bihî'l-ihsan ve'l-idraktir. اجتهاء Hediye istemeye derler, عدى hadiye isteyen demektir. تحية Hayata dua etmeye derler, nitekim حياك الله derler.

İrâb: فمرجمها mübtedâ. فصول عبارات Mahzûf mübtedânın haberidir, takdiri: ر. حصول إشارات أصول عطية ve bakısı فصول üzerine vavsız olarak mâtuftur.

**Mânâ:** İlâhî isimlerin şehâdet âleminde, bağış ve menfaat isteklisi olan mahsûs şeyler için mercii, nefsimin benim zâtımdan his ve idrak ettiği şeydir.

Nefsimin idrak ettiği şey dört nevi üzeredir: Birincisi Kitab ve sünnetten hâsıl olan ibârelerin fasılları ve şer'î emirlerle hükümlerdir. Bunlar nebî ve velîlerin sözüdür ki lisâna mahsustur. İkincisi, ilâhî hayata ulaşmaktır ki rahmânî füyûzattır; ondan kişilere ve zatlara hayat ve canlılık gelir ki işitmeye mahsusdur. Üçüncüsü ilâhî işâretlerin hâsıl olmasıdır ki görmeye müteallıktır. Dördüncüsü küllî bağışların asıllarıdır ki zâhirî ve bâtinî nîmetlerden bütün zâhirî ve bâtinî duyular üzerine şâmil olmuştur. Nefs ilk olarak mahsûsâtı ihsan etmese isim ve sıfatlara ve mânevî hediyelere vâkîf olamaz. İşte o ilâhî isimlerin bu şehâdet âleminde mercii ki hislerdir, nefsi nâtika onu hislerden duyar ve idrak eder. Meselâ dinleyen kimse lügat ve kelimeleleri işitmese sözden anlaşılan ilim ve mârifetlere vâkîf olamaz. Kezâ bakan kimse yazılı söz ve harflere veya hissedilen şeylere bakmasa onlara konulmuş olan mânâlardan ve sırlardan bir şey idrak edemez. Demek ki duyulan şeylerin (mahsûsat) idrâki hislerle olur, eşyânın iç yüzünün idrâki ise bâtin hislerle olur.

567- وَمَطْلَعُهَا فِي عَالَمِ الْغَيْبِ مَا وَجَدْتُ مِنْ نَعَمٍ مَنَى عَلَيَّ اسْتَجَدْتُ

568- بَشَائِرُ أَقْرَابٍ بَصَائِرُ عِبْرَةٍ سَرَائِرُ آثَارِ ذَخَائِرُ دَعْوَةٍ

**Lügatler:** Wajdetü Yâni جدیدہ Kesresiyle tulû' yerine denir. استجدت /150-b/ بشيرة /beşâret/ bir haldir ki nefse tesir eder ve korku sebeplerinde de kullanılır. Zîrâ "beşâret" bir haldir ki nefse tesir eder ve sevinç ve korku haberinin işitilmesi sırasında cildin yüzünü değiştirir. Onun için بشارة'in iştikâkı بشيرة'dendir. بصيرة /bessîre/ kalbde bir nurdur ki onunla gaybî hakikatler müşâhede edilir. Nitekim "basar" gözden bir nur olup kendisiyle mahsûsat görülür. Basîretin eserden müessire ve sanattan Sâni'a geçmesine denir. سريرة /serîre/ gizli işe denir. "Huy" a da serire denilmesi gizli olduğu içindir. ذخاير /dihâir/ ihtiyâç zamanı için kullanılan şeye denir.

**İ'râb:** Esmâ-i ilâhî mübtedâ, haber-i wâcib ma olabilir. Veya ma-i mevsul العالم الغيب sîfatı olabilir. استجدت /150-b/ mef'ûlü mahzûf zamirdir ve mevsul ma'sına âittir. من /men/ de mevsul ma'sını beyan içindir. على ve منى /men/ müteallıktır. İkinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir.

**Mânâ:** Esmâ-i ilâhî güneşlerinin gayb âlemindeki matlâını ben yeni nîmetlerden benim zâtımdan benim üzerime gelen yeni nîmetler olarak gördüm. Benden bana yenilenen bu nîmetleri, gayb âleminde isimlerin doğuş yeri olarak gördüm. O, Hakk'ın vahdâniyetine îman ve ikrar müjdesidir; o, eserden müessirin, sanattan Sâni'ın kendisiyle bilindiği ibret basîretidir. Zîrâ Sâni'ın vücûduna muttali olmak, Hâlik'in isim ve sıfatlarına vâkıf olabilmek, îmansız ve basîret nûru olmaksızın mümkün değildir. O eserlerin sırlarıdır, da'vetin azıklarıdır. Yâni enbiyânın da'veti için îman ve İslâm azığıdır ki Allah Taâlâ kulların kalbinde onu biriktirmiştir.

569- وَمَوْضِعُهَا فِي عَالَمِ الْمَلَكُوتِ مَا خُصِّصْتُ مِنَ الْأَمْرَاءِ بِهِ دُونَ أُسْرَتِي

570- مَدَارِسُ تَنْزِيلِ مَحَارِسُ غَيْطَةٍ مَعَارِسُ تَأْوِيلِ فَوَارِسُ مَنَعَةٍ

**Lügatler:** Hemzenin kesresiyle mevsul ma'sına âittir. استجدت /150-b/ mef'ûlü mahzûf zamirdir ve mevsul ma'sına âittir. من /men/ de mevsul ma'sını beyan içindir. على ve منى /men/ müteallıktır. İkinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir.

İ'râb: مَوْضِعًا mübtedâ. عَصَمْتَ ma ya mevsûle veya mevsufe, irabdan mahallen merfû mübtedânın haberidir. عَصَمْتَ Nefs-i mütেকellim meçhul nâib-i fâili altındaki اِنَّا de zamir ma'ya âittir. İkinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir.

**Mânâ:** Yüce melekût âlemindeki isimlerin yeri öyle yüksek bir mertebedir ki, o mertebeye zâhirî ve bâtınî hislerim değil benim zâtım tahsis olundu, çünkü Cenâb-ı Hak benim sırrımı o mertebeye /151-a/ geceleyin götürdü (isrâ). Benim tahsis olduğum o yüce mertebe Kur'an hakikatleri ve mânâlarının okulları, ilim ve irfan öğretilen yerlerdir. O mertebe gıpta ve haseden masûndur, ulaşılmazı imkânsızdır. Orası mânâ ve te'vil fidelerinin dikildiği yerdir, nefsânî âfetlerden ve şeytânî ilkâlardan muhâfaza edilmiş durumdadır.

571- و مَوْضِعُهَا فِي عَالَمِ الْجَبْرُوتِ مِنْ  
مَشَارِقِ فَتْحِ اللَّبْصَاتِ مُبْهَتِ  
572- أَرَانِكَ تَوْحِيدِ مَدَارِكِ زَلْفَةِ  
مَسَالِكِ تَمْجِيدِ مَلَائِكِ نُصْرَةِ

**Lügatler:** جبروت isimler, sıfatlar, akıllar ve mücerred nafisler âlemine derler. İsm-i fâildir, اِبْتِءٌ'den gelir, muhayyir mânâsındadır. فَتْحٌ'tan murad zâtın keşfidir. "Feth"i "mübhih"likle sıfatlaması zâtın besâir-i ervâhı hayrete, kalbleri ve akılları şaşkınlığa düşürmesi dolayısıyla. اَرَانِكَ Serir mânâsına gelen اَرَانِكَ'nin cem'idir. تَوْحِيدِ'ten murad istikrar mahalli olan tevhid makamlarıdır. مَدَارِكِ زَلْفَةِ Kurbetin hakikatinin idrak mahallidir.

İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Ceberût âlemindeki ilâhî isimlerin mevkii ve mazharı, halkın bâsîretini hayrete ve kalbleri şaşkınlığa düşürücü olan keşf-i zâtın doğuşundan hâsıl olur. Ceberût âlemindeki o mevkî-i esmâ ilâhî tevhid makamlarıdır, buralar sâlikin karar kıldığı, âşık-ı sadıkların oturduğu yerdir, yakınlık (kurbet) hakikatinin mahallidir; hakikati ve ahadiyyeti tâzim yolu ve programıdır, enbiyâ ve evliyâyâ inen Hakk'ın yardım melekleridir.

573- وَمَتَّبِعُهَا بِالْفَيْضِ فِي كُلِّ عَالَمٍ  
لِفَاقَةِ نَفْسٍ بِالْإِفَاقَةِ أَثَرَتْ  
574- فَوَائِدُ إِلَهَامٍ رَوَائِدُ نِعْمَةٍ  
عَوَائِدُ إِعْطَامٍ مَوَائِدُ نِعْمَةٍ

**Lügatler:** هذا غيظ من نبع Çok suya denir, nitekim نبع من نبع denir, yâni نبع من نبع demektir. Murad ilâhî bağıştır ki hayâtın maddesidir, meselâ su gibi. فَوَائِدُ'te hemze sayruret içindir, yâni فَوَائِدُ'da نِعْمَةٍ demektir.

نعمتینin cem'idir. نعم. Gizli işâret ve kulların kalbine Hakk'ın nur ilka etmesine denir ki bu nur fûcür ve takvâyı birbirinden ayırır. رويد , رايده'nin cem'idir. رويد'den müştaktır. رايده Kâfilenin ulaşmasından önce konaklama yerinde ot ve su hazırlayan ve kervandan önce zahîre istemeye giden kimseye denir. نعمة Eğer nunun kesresiyle okunursa yenilen şeyin adı olur. Şâyet nunun fethasıyla okunursa, binâ-i merredir, yâni bir kerre nîmet demek olur. Eğer nûnun zammesiyle okunursa göz aydınlığına denir, نعمة عين العارفين , يآني فرة عيونهم demektir.

İ'râb: نعمة mübtedâ فى كل عالم , نعمة بىكالاته'de , نعمة , نعمة'e müteallıktır, yâni نعمة نعمة'de lâm ta'lil için. ikinci beyit mahzûf mübtedânın haberidir.

**Mânâ:** İsimlerin zuhûr yeri her bir âlemde yâni ceberût, melekût ve nâsût âleminde feyzle vâki olmuştur, sahv ve ifâkat ile servet sâhibi olan nefsin ihtiyâcî için dört şey vardır: Birincisi ilâhî ilhâmın ve rabbânî işâretin faydalarıdır. /151-b/ Nefis bu ilhâma muhtaçtır, mülk ve melekût âleminde ilâhî işâretlerle tasarruf etmesi buna bağlıdır. İkincisi, nîmetin öncüleridir, yâni irfan nûrundan olan göz nûrunun sevâbıdır, nefsin vuslattan önce ve vuslattan sonra irfan nûruyla göz nurlanmasına ihtiyâcî vardır. Zîrâ basîret gözünü mârifet nûruyla sürmelenmemiş olan kimse mâruf olan müşâhededen nasibsiz olur. Vuslattan sonra da mârifet nûru lâzımdır. Zîrâ eğer vuslattan sonra mârifet nûru kalmasa ve zâtın satvetinde yok olsa, nefis isim ve sıfatların müşâhedesinden haz alamaz. Üçüncüsü, ilâhî nîmetin faydalarıdır, yâni Hakk'ın kula her âlemde nîmet vermesinin faydaları, maddî ve mânevî ihsânıdır. Dördüncüsü, bütün âlemlerdeki zâhirî ve bâtnî nîmet sofralarıdır. İşte adı geçen bu dört husus esmâ-i ilâhînin feyzinin netîceleridir. Nefis her iki dünyâyı îmar için gaflet ve beşeriyyet sarhoşluğundan ayrılması sebebiyle bu feyizlere muhtaçtır.

تخذ علم أعلام الصفات tan bu beyte gelinceye kadar, isimler ve sıfatlar ilmini talim buyurup, aşağıdaki beyitten itibaren "cem'den sonra olan fark" mertebesine uygun düşen sözleri söylemektedir.

575- ويجرى بما تُعطى الطريقة سايرى عَلَى نَهَجِ مَا مَنَى الْحَقِيقَةَ أَعْطَتْ

**Lügatler:** جرى :جرى :جرى :جربان'dandır. طريقة Sülûk edilen yola derler, "şerîat"ten daha husûsîdir. Zîrâ şer'î hükümleri içine aldıktan başka güzel ahlâk ve kalbî amelleri de ihtivâ eder. نَجح Yol demektir. Bir şeyin zâtı demektir.

İ'râb: نعمة'nin fâili. طريقة , نعمة'nin fâili. نعمة'in fâili zamîri , نعمة'e âittir.

**Mânâ:** Benim sâir kuvvelerim ve parçalarım, kalb ve kalıp bakımından tarîkatın ilkâ eylediği doğru sözler, güzel haller ve ameller vâsıtasıyla cârî olur; zâtımın hakîkatinin benden verdiği şeyin yolu üzere cârî olur. Yâni benim hakîkatimin gerektirdiği şeylerden tarîkat ahkâmına muhâlif bir şey sâdir ve zâhir olmazken nasıl olur da şerîat ahkâmına muhâlif şeyler sâdir olabilir?

کی کند آن مست جز عدل و صواب      که زجام حق کشیده است او شراب  
هر چه گوید گفته می باشد ان      هر چه روید رفته می باشد ان

[Tanrı kadehinden şarap içen sarhoş, hiç adâletten ve doğrudan başka bir şey yapar mı?

O zaman ne söylersen sözün, şarabın sözü olur. O zaman ne siler süpürürsen, silip süpürdüğün, şarabın silip süpürmesi olur. M, V, 3108, 3107]

Bu mertebe “**mezcûb-i sâlik**”in mertebesidir ki sülûkten önce Hakk’ın cezbesiyle Hakk’a ulaşmıştır. Bu zümre mahbûbân-ı mezcûbândır. “**sâlik-i mezcûb**” olanlar ise, Hakk’ın cezbesine ve Cenâb-ı Hakk’ın vuslatına sülûkten sonra vâsıl olurlar. Bunlar da muhabbet mertebesindedirler.

576- و لَمَّا شَعَبْتُ الصَّدْعَ وَ التَّمَّتْ فُطُورُ      شَجَلٍ بِفَرْقِ الوَصْفِ غَيْرُ مُشْتَتٍ  
577- و لَمْ يَبْقَ مَا بَيْنِي وَ بَيْنَ تَوْتُقِي      بَيْنَاسٍ وَدَى مَا يُؤَدَى لَوْحَشَةَ  
578- تَحَقَّقْتُ أَنَا فِي الْحَقِيقَةِ وَاحِدًا      وَ اثْبَتَ مَحْوُ الْجَمْعِ مَحْوَ التَّنَشُّتِ

**Lügatler:** Lügatler: esmâ-i ezdâddandır, hem cem’ hem de tefrika mânâsına kullanılır. /152-a/ صدع şakk ve tefrikaya denir, fasl ve kat’ mânâsına da istiâre olunur. Şükûk yâni “yarıklar” demektir. شجل Tefrika demektir, bu kelime de zıd mânâli isimlerdendir, tefrika ve cem’ mânâsına kullanılır. التمام, التمام dandır, التمام toplanmaya denir. التمام Müferrak. توثق Sağlam bir şeye tutunmaya denir. التمام , التمام ’ın zıddıdır, ibsâr mânâsına da gelir. نيتكيم نارا da bu mânâyadır. رد Vavın zammesiyle “muhabbet”, vavın kesresiyle “mahbûb” demektir. “Hubb” ve “Hıbb” kelimeleri de böyledir.

**İrâb:** Birinci beyit şart, ikinci beyit birinciye mâtuף, üçüncü beyit ’nın cevâbıdır. فغور غغو مشتت , فغور فغور fâilidir. فغور ’ta ب sebebiyye, شجل’e müteallıktır. فغور غغو مشتت ’ın sıfatıdır.

**Mânâ:** Ben vücûdun tefrikasını cem’ edince ayrılıcı olmayan vasfın ayrılması (tefrikası) sebebiyle hâsıl olan fark ve kesretin şıkları ve parçaları bir araya gelince, benim muhabbete ünsiyetim sebebiyle, sıkıca tutunduğum mahbûb arasında ayrılık ve yabancılaşma yol açan şey kalmayınca; her ne ka-

dar sûret ve taayyün îtibâriyle çok müteaddid isem de, kesin olarak anladım ki hakîkate ben bir tek şeyim. Sahvu'l-cem' makâmı yâni cem'u'l-cem' mertebesi, bu mertebede kesretin vahdete, mahvın da kesret ve farka mâni olmadığını isbat etti.

Hulâsa-i kelâm şudur: Âşık ve mâşuk, her ne kadar sıfatları îtibâriyle farklı iseler de, zâtî îtibâriyle birdirler. Nitekim zâhiren de “âşık” ve “mâşuk” kelimeleri aynı kökten, “aşk”tan türemişlerdir. Âşıkın vasfı fakr, zillet ve inkisar; mâşukun vasfı istiğnâ, izzet ve iftikardır. Hz. Nâzım'ın *بفرق الوصف* sözü bu aykırı sıfatlara işârettir. Her ne kadar zâhiri îtibâriyle âşıklık ve mâşukluk birbirine aykırı ise de, mânâ îtibâriyle bu sıfatlar birbirinden ayrı değildir. Olgun âşık muhabbetle ünsiyet edip sırf yoklukla vasıflanınca, yoneldiği mahbûbla kendi arasında yabancılığa yol açan sıfat kalmaz, aralarındaki âşıklık ve mâşukluk elbisesi ortadan kalkar, tefrika bertaraf olur, böylece cem'u'l-cem makâmına vâsıl olur, hakîkat gözüyle bakınca görür ki, âşık, aşk ve mâşuk birdir, başkalık îtibâridir.

أعداد كون و كثرت صورت غميش است      فآلعتين واحد يتجلى بكل شان

[Kâinâtta ki sayısal çokluk bir görüntü sûretidir, Her durumda tecellî eden bir, aynı öz-dür.]

579- فَكُلِّي لِسَانَ نَاطِرٍ مَسْمَعٍ يَدٌ      لِنُطْقِي وَإِذْرَاقٍ وَسَمْعٍ وَبَطْشَةٍ

**Lügatler:** Açıktır. Bu beyit de leff ü neşr-i mürettebdir. Takdîr-i kelâm şöyledir: *وكلى لسان ناطر لادراك و مسمع لسمع و يد لبطشة*

**İ'râb:** فكللى de ف mahzûf şartın cevâbidir.

**Mânâ:** Hal böyle olunca, benim her uzvum ve parçam benim nutkum için lisandır. Benim bütün vücûdum mânâlar ve hakîkatler için bakıcıdır. Benim bütün cesedim kelimelerimin sözlerini işitmek için kulaktır. Benim her bir organım /152-b/, tutmak için kudret eldir. Hâsıl-ı kelâm ahadiyyet mertebesine vâsıl olursa, onun her bir uzvu, ötekinin hükmünü icrâ etmeye kâdir olur. Nitekim Nâzım hazretleri bu mânâyı da açıklıyor:

- 580- فَعَيْنِي نَاجَتْ وَ اللِّسَانَ مُشَاهِدًا وَيَنْطَلِقُ مَنِّي السَّمْعُ وَ الْيَدُ أَصْفَتْ  
 581- وَسَمِعِي عَيْنٌ تَجْتَلِي كُلَّمَا بَدَا وَ عَيْنِي سَمِعَ إِنْ شَدَا الْقَوْمُ تُنصِتْ  
 582- وَ مَنِّي عَنْ أَيْدِي لِسَانِي يَدٌ كَمَا يَدِي لِي لِسَانٌ فِي خَطَابِي وَ خُطْبَتِي  
 583- كَذَاكَ يَدِي عَيْنٌ تَرَى كُلَّمَا تَرَى وَ عَيْنِي يَدٌ مَبْسُوطَةٌ عِنْدَ بَسْطَةِ  
 584- وَسَمِعِي لِسَانَ فِي مُخَاطَبَتِي كَذَا لِسَانِي فِي إِصْفَائِهِ سَمِعُ مَنْصِتْ

Lügatler ve İ'râb: Açıktr.

**Mânâ:** Benim her bir uzvum ötekinin hükmünü icrâ edince ve her bir parçam sâhibinin amelini edâ etmeye kâdir olunca ve bu hassa bende zuhûr ettiğine göre: o halde benim gözüm münâcaatta bulunur ve arz-ı hâcât eder, dilim bendeki isim ve sıfatları müşâhede eder. Kulağım konuşup kelimeler söyler, elim işitir ve dinler, benim kulağım bir gözdür ki zâhir olan her şey onda görülür, benim gözüm bir kulaktır ki, eğer bir topluluk teğannî ve terennümde bulunsa dinler ve susar. Benim vücûdumdan hâsıl olan kâmil kudretten ve şümüllü ellerden her şeyi işlemeye benim lisânım bir eldir. Nitekim elim hitab ve hutbede benim için lisandır. Kezâ gözüm ve kulağım da elim ve dilimdir. Elim gören bir gözdür, gözümün gördüğü her şeyi görür. Gözüm her açılış ve sıçrayışta açılmış bir eldir. Kulağım hitabta ve konuşmada bana bir lisandır. Kezâ dilim onu dinlemede ve işitmede dinleyici bir kulaktır. Sâir vasıfları da bunlara kıyas et, bunlar bu garib mertebeye âit hallerdendir.

- 585- وَ لِلشَّمِّ أَحْكَامُ أَطْرَادِ الْقِيَاسِ فِي أَتْحَادِ صِفَاتِي أَوْ بَعْكَسِ الْقَضِيَّةِ

**Mânâ:** Koklama duyusu için de sıfatlarımın birliğinde aynı durum söz konusudur. Yâni her bir sıfatımın tek başına koklama duyusunun hükmünü icrâ etmeye ve özelliğini yerine getirmeye gücü yeter. Yâni kulak, göz, el ve dilim koklayarak, koklama duyusunun işini yaparlar. Bu ıttirâd hükümleri geçmiş kıyas üzere olandır. Veya kazıyyenin aksi de câizdir: Koklama duyusu da zaman olur ki kulak, göz, el ve dilin işini yapabilir. Yâni koklama duyusu işitebilir, görebilir, konuşabilir, alıp tutmaya gücü yetebilir.

586- وما في عضوٍ خصَّ من دون غيره بتعينٍ وصفٍ مثل عين بصيرة

**Mânâ:** Benim vücûdumda hiçbir uzvum basîret gözüm gibi, kendi vasfı dışında bir vasfın tâyinine mahsus değildir. Şâir hazretleri, vasfın tâyini nefyetmede zâhirini bâtınına benzetti. Yâni meselâ basîretim tek bir kuvvedir ki işitme, görme, koklama ve dokunmayı idrak etmek onun için müsâvidir. /153-a/ Zîrâ basîret, bütün uzuvlarda bizâtihî sârî olan bir nurdur. Her uzuvda idrak sâhibidir ve iş görür; bâzısına has olup bâzılarına has olmaması söz konusu değildir. Kezâ vücûdumda her bir uzvum basîrette olduğu gibi bir vasma tahsis edilmiş ve belirlenmiş değildir. Aksine her uzvum ötekini işini yapar.

587- ومي على أفرادها كل ذرة جوامع أفعال الجوارح أخصت

**Mânâ:** Benim vücûdumun her bir zerresi ve her parçam tek başına uzuvlarımla fiillerinin hepsini yapar. Yâni ben her bir uzvumun bütün organlarımla ve parçalarımla işini yaptığını ifâde etmiştim; hattâ, vücûdumun zerrelerinden her biri tek başına bile bütün organlarımla işlerini ve fiillerini sayıp amel etmeye gücü yeter durumdadır. Her bir zerrem, işitilecek bütün şeyleri işitir, görülebilecekleri görür, tadılabilecekleri tadar, bütün sözleri, harfleri ve kelimeleri söylemeye elverişlidir.

588- تُناجِي و تُصغِي عن شهودٍ مُصَرَّفٍ بِمَجْمُوعِهِ فِي الْحَالِ عَنِ يَدِ قُدْرَةٍ

Lügatler: يتصغى yâni يصغى. يتكلم yâni يتكلم.

İ'râb: 'كل دة' ki zamirleridir altlarında olan fâilleri 'يُصغِي ve 'يُناجِي'.

**Mânâ:** Benim her bir zerrem münâcatta bulunur ve dinler; bir halde ki, o münâcat ve dinleme, hâlen kudret elinden sarfedici olan Hakk'ın şühûdundan vâki olmaktadır. 'مجموعه' da zamir 'ذرة'ye âittir. Zamîrin müzekker olması cüz' itibriyledir. 'عن يد قدرة' müteallık olur.



- 589- فَاثْلُوْا عِلْمَ الْعَالَمِيْنَ بِلَفْظَةِ      وَاَجْلُوْا عَلَيَّ الْعَالَمِيْنَ بِدِخْطَةِ  
 590- وَاَسْمَعُ اصْوَاتِ الدُّعَاءِ وَ سَائِرِ      اللُّغَاتِ بِوَقْتِ دَوْنِ مَقْدَارِ لَمْحَةٍ  
 591- وَاُخْضِرُ مَا قَدْ عَزَّ لِلْبُعْدِ حَمْلُهُ      وَاَلَمْ يَرْتَدِّدْ طَرْفِيْ اِلَى الْبِغْمُضَةِ  
 592- وَاَشْتَقُ اَرْوَاحَ الْجِنَانِ وَ عَرَفَ مَا      يُصَافِحُ اَذْيَالَ الرَّيَّاحِ بِسَمَةِ  
 593- وَاَسْتَعْرِضُ الْاَفَاقَ نَحْوِيْ بِخَطْرَةِ      وَاَخْتَرِقُ السَّبْعَ الطَّبَاقَ بِخَطْوَةِ

**Lügatler:** جلا: اجلو. آقرا، demektir. ten gelire، يللو، تلا. nefsi-i mütekellimdir. اتلو. **Lügatler:** جلا: اجلو. آقرا، demektir. ten gelire، يللو، تلا. nefsi-i mütekellimdir. اتلو. **Lügatler:** جلا: اجلو. آقرا، demektir. ten gelire، يللو، تلا. nefsi-i mütekellimdir. اتلو. **Lügatler:** جلا: اجلو. آقرا، demektir. ten gelire، يللو، تلا. nefsi-i mütekellimdir. اتلو.

Bu beyitler mânâ yakınlık ve uygunluğu içinde olup, birbiri üzerine mâ-tuftur. Peygamberlerden mûcize yoluyla, velîlerden velâyet yoluyla sâdir olan halleri ve hark-ı âdetleri açıklayıp gösterirler. Maksad tâliblerin ve âşik-ların, Allah adamlarının mertebe, kuvvet ve kudrete mâlik olduklarını bil-mesi ve buna inanmasıdır. /153-b/ Şöyle buyururlar:

**Mânâ:** Hal böyle olunca, yâni cemiyet-i ilâhî hükmü bende sârî olup, zâhiren ve bâtinen, zat ve sıfatça vücûdumun bütün zerrelere Hakk'ın kudreti şâmil olunca, şüphesiz ben âlemlerin ilminin hepsini, bidâyetten nihâyete varıncaya kadar bütün lafız ve mânâları içine alan bir lafızda oku-rum. Yâni o lafız Allah'ın kelimelerinden bir kelime demektir, onunla kastedilen de varlıkların aslı (a'yân-ı mevcûdât) olup, hepsi "kün" lafzının eseridir. Takdîr-i kelâm şöyledir: Ben bütün âlemlerin ilimlerini varlıkların aslından bir asılda (ayn) okudum. Gerçekten müşâhede edilebilse her bir şeyin aslında bütün âlem dürülü vaziyettedir. Nitekim Şeyh-i Ekber hazret-leri buyururlar: [Her şeyin bir anlamı var-dır. Her şeyi anlayabilirsin, zihnini bana çevir.] Her zerrede binlerce ışık saçan güneş ve her bir damlada sayısız coşkun deniz gizlidir. Nitekim *Gülşen-i Râz* sâhibi buyurur:

برون آید ازو صد بحر صالی	اگر یک ذره را دل بر شکالی
هزاران آدم اندر وی هویداست	هم جزوی ز خاک ار بنگری راست
جهانی در دل یک ارزن آمد	دل هر چه صد خرمن آمد
خلل یابد هم عالم سراپای	اگر یک ذره را بر گیری از جای

[Eğer gönüldeki bir zerreyi yararsan, ondan yüz saf deniz çıkar.  
Doğru bakarsan, toprağın her cüz'ünde binlerce âdem görülmektedir.  
Her dânenin içinde yüz harman vardır, bir darı içinde bir cihân vardır.  
Eğer bir zerreyi yerinden alırsan, bütün âlem tümüyle bozulur.]

İkinci mısırânın mânâsı: Ben bütün âlemde olan eşyâyı bir anda kendime açarım, bütün çağırınların duâsının sesini işitirim. Kezâ sâir muhtelif dilleri, bir göz atış mikdârından daha az vakitte işitirim. Mesâfesinin uzaklığından dolayı taşınması zor ve imkânsız olan şeyi, göz açıp kapayınca kadar ben hazır hâle getiririm. Yâni bir şey ne kadar ağır olursa olsun taşınması ve yüklenmesi, mesâfe uzaklığından dolayı ne kadar zor olursa olsun ben onu göz açıp yummazdan evvel görürüm. Nitekim Belkıs'ın tahtını Âsaf b. Berhıya, cinlerin hareket ettirmesinden önce göz açıp kapayınca kadar sürede Sabâ'dan Hz. Süleyman'a ulaştırdı. Allah Kitâb-ı Kerîm'inde buyurur: قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ (Neml, 27/40). "Kitab bilgisi olan birisi: Sen göz açıp kapayınca kadar ben onu sana getiririm, dedi"

Ben cennet kokularını ve gül bahçelerinin bir koklayışta rüzgârın etekleriyle müsâfaha eden esintisini ve çiçek kokularını koklarım. Ben bütün ufukları şarkan, garben, şimâlen ve cenûben bir anda ve hatıra gelir gelmez hemenecik hepsini müşâhede ederim. Yedi kat göklerin tabakalarını bir anda yarıp yırtarım ve geçerim. Nitekim Hz. Nebî bir anda zaman ve mekânın üzerinden geçerek (tayy), mi'raçtan döşegine yine o anda geldi, bununla birlikte bu kadar âlemleri seyr eyledi.

Havârik-ı âdâtın aslı bedenlerin tabiat kirlerinden temizlendikten sonra ruhlara benzemesinden ibârettir.

594- وَاشْبَاحُ مَنْ لَمْ تَبْقَ فِيهِمْ بَقِيَّةٌ بِجَمْعِي كَالْأَرْوَاحِ حَفَّتْ فَحَفَّتْ

Lügatler: Birinci حفت mühmel ha ile "ihâta olundu" demektir. İkinci حفت ha-i mu'ceme ile حفتا demektir.

İ'râb: كالأرواح /154-a/ حفت'e müteallıktır ve cümle mübtedânın haberi olur.

**Mânâ:** Kendilerinde vücud ve enâniyet bakıyyesi kalmayan kimselerin bedenleri, benim cem'imın nûruyla ruhlar gibi kuşatıldı. Böylece hafiflediler, beşeriyet ve kesâfet-i tabîat bunlardan yok oldu. ارواحنا أشباحنا إرواحنا "Ruhlarımız bedenlerimizdir, bedenlerimiz ruhlarımızdır" mertebesini buldu. "Ruhlarımız bedenlerimizdir, bedenlerimiz ruhlarımızdır" mertebesini buldu. "Kadeh inceldi, şarap inceldi, ikisi birbirine benzedi ve iş zorlaştı; sanki şarap var kadeh yok gibi, kadeh var şarap yok gibi oldu" sözünün mutlu mânâsını hâsıl ederek tezkiye ve tasfiyeyi kemâliyle elde ettiklerinden dolayı tayy-ı mekân ve tayy-ı zamâna kâdir olup havada uçtular ve su üzerinde yürüdüler.

595- فَمَنْ قَالَ أَوْ مَنْ طَالَ أَوْ صَالَ إِثْمًا يَمُدُّ بِإِمْدَادِي لَهُ بِرِقِيَقَةٍ

596- وَمَا سَارَ فَوْقَ الْمَاءِ أَوْ طَارَ فِي الْهَوَىٰ أَوْ أَقْتَحَمَ النَّيْرَانَ الْأَبْهَمِيَّ

**Lügatler:** حکم و نفذ حکمه و صار ذا حکم yâni قال oldu veya hüküm sâhibi oldu demektir; قال , يقول , يقال , يقول den müştaktır yâni ملك و ساد demektir. Onun için ekseriyâ pâdişahların lakablarında اقبال yazarlar. Nitekim Şam meliklerine اقبال الشام derler. قال , طال , يطول , يعطى yâni "verdi" demektir. صال , يصل , يصل , hamle etti ve galebe kıldı demektir. مت , يعت , يعت , يعت den müştaktır, "tevessül etmek" demektir. دخل بعنف يâni اقتحم demektir. sertlikle girdi demektir.

**Îrâb:** açıktır.

**Mânâ:** Gerek maddî gerekse mânevî bakımdan hükmünü geçirici, halkın efendisi ve pâdişah olan veya âlem halkına ikram ve ihsanda bulunan veya askerler ve ordulara saldırıp gâlip gelen, kendisi için olan imdâd ve yardımına ancak ve ancak benim rûhumun inceliklerinden bir incelik vâsıtasıyla tevessül eder. Zirâ bütûn mevcûdâta yardım eden ve feyiz veren, kâmil ve mükemmil halîfenin rûhudur ve bütûn eşyâ onun rûhunun latîfelelerinden ve kalbinin inceliklerinden yardım ve feyiz ister; cümle âlemi onun rûhu kuşatmıştır ve her şey onun cüz'ü gibidir.

جزو درویش است جمله نیک و بد ورنه بیند ایچنین درویش نیست

[Bütûn iyi ve kötü dervişin cüz'üdür, bunu görmese bile böyle derviş yoktur.]

Ve buyururlar ki: Su üstünde yürüyen ve hava boşluğunda uçan veya büyük ateşe sertçe giren kimse bunları ancak benim vâsıtamla yapar.

597- وَعَنِّي مَنْ أَمَدَدْتُهُ بِرِيقَةٍ      تَصْرَفَ عَنْ مَجْمُوعِهِ فِي ذَقِيقَةٍ

598- وَفِي سَاعَةٍ أَوْ دُونَ ذَلِكَ مَنْ تَلَا      بِمَجْمُوعِهِ جَمْعِي تَلَا أَلْفَ خَتْمَةٍ

Lügatler: تصرف: نزل ve تصرف: mânâsına. bu kelime عن ile kullanılıncsa bu mânâyâ gelir, fakat في ile kullanılırsa "tasarruf etti" demek olur. Birinci تلا , بطور/dendir, yâni tâlî oldu ve tâbî oldu. İkinci تلا تلاوة/tendir.

İ'râb: وعني mukadder عن'adır müteallıktır. أمده'de ve مجموع'de olan zamir من'e âittir.

**Mânâ:** Bir kimseye benim eylediğim imdad, benim rûhî inceliklerimden bir rakîka vâsıtasıyla sâdır olur. /154-b/ O imdad topluca onun benliğinden, her sıfatından, bütün uzuvlarından ve muhtelif kuvvelerinden zaman dakîkalarından bir dakîkada halden hâle geçer ve değişir. Hazret-i cem'a bütün varlığıyla yârü sırrıyla, rûhuyla, kalbiyle, kalıbıyla, bütün sıfatları, kuvveleri ve uzuvlarıyla tâbî olan kimse; bana sözü, fiili ve hâliyle mütâbaatı sebebiyle, Kur'an-ı Azîn'î Fâtîha'dan sonuna kadar gece ve gündüzün saatlerinden bir saatte veya bir saatten daha az bir vakitte bin defa hatmeder. Bu hâle "tayy-ı zaman" denir. Nitekim Hz. Şeyh Muhyiddin el-Arabî, Şeyh İsa el-Mağribî'den naklederler ki, bir günde yetmiş bin kere Kur'an'ı hatmetmeyi vird etmişti.

Tayy-i zaman, tayy-i mekân, bir takım tuhaf ve gizli şeyler bu şânı yüce zümreden o kadar çok sâdır olmuştur ki, bunları anlatmağa gerek yoktur.

"Kabul et, inkâr etme; لاسم ولا تنكر لان الايمان بقدره الله و معجزات انبيائه و كرامات اوليائه واجبة zîrâ Allah'ın kudretine, peygamberlerinin mucizelerine ve evliyâsının kerâmetine inanmak vâcibdir"

599- وَمِنِّي لَوْ قَامَتْ بِمَيِّتٍ لَطِيفَةٌ      لَرُدَّتْ إِلَيْهِ نَفْسُهُ وَأُعِيدَتْ

**Mânâ:** Eğer maddî veya mânevî bakımdan ölü durumda olan kimse benden bir latîfeyle kâim olsaydı, o ölüye rûhu geri verilirdi. Zîrâ kâmil insan ve fâzıl halîfe Allah'ın bütün vasıflarıyla muttasıf ve mütehallık olduklarında Allah'ın izniyle, diriltmeye ve öldürmeye kâdir olurlar. Fakat mânevî ölüleri diriltmekle berâber, sırları korumak için gizlenmek maksadıyla zâhirî ölüleri diriltmekten sakınmışlardır.

600- هِيَ النَّفْسُ إِنْ أُلْقَتْ هَوَاهَا تَضَاعَفَتْ قُوَاهَا وَ أُعْطَتْ فِعْلَهَا كُلَّ ذَرَّةٍ

**Mânâ:** Dinleyenlere bu zikredilen haller garip ve uzak görülen şeyler olduğu için tenbih ve ta'lim buyurarak derler ki: Zikredilen bu kerâmetleri garip ve uzak görme. Zîrâ insandaki nefs-i nâtıka, eğer istek ve arzûsunu bırakıp atabilse rûhânî kuvveleri ve nûrânî kudreti kat kat artar; Hakk'ın kudreti ve irâdesiyle vasıflanır ve fiilini varlık zerrelere her bir zerreye verir. Rûhânî kuvvelerin katlanması ve mânevî kudretin artması ancak nefsânî isteği atmakla, hevâ ve hevesi izâle etmekle ve şeytanı hapsetmekle mümkün olur. Kısacası, ne zaman ki nefs isteğini bırakırsa, rûhânî kuvvelerini artırmış olur.

601- وَنَاهِيكَ جَمْعًا لَا يَفْرَقُ مَسَاحَتِي مَكَانٍ مَقِيسٍ أَوْ زَمَانٍ مُوقَّتٍ

**Lügatler:** ناهيك bir kimse bir adamdan bir adamı nehyetse ve onun o adamdan murâdını maksadını kâfi ve muğnî olsa من رجل ناهيك من رجل denir. Daha sonra bu kelime مكيك و مكيك mânâsına kullanıldı. Burada kastedilen bu sonuncu mânâdır. المساحة النذير جمعاً , المساحة. nez'-1 hâfidiyet üzere mansubdur. مساحي Aslında مساحين idi, izâfetle nun sakıt oldu. /155-a/

**Mânâ:** Yâni enbiyâ ve evliyânın hârikulâdelikleri, cem' mertebesinde vukû bulması sana kâfi gelir. Bu hârikulâdelikler, keşif ve kerâmetler kıyaslanabilir mekânın ve vakitle ölçülebilen zamanın ölçülmesi "fark"ıyla değildir. Belki zaman ve mekânın "tefrika"sı darlığından kurtulup, "cem" fezâsına vâsıl olunca, hakikî vahdetin bütün vücudlarda sereyânı vâsıtasıyla. İşte bu münâsebetle nebîlerin mucizelerine ve evliyânın havârik-ı âdâtını nakle başlayarak şöyle buyururlar:

602- بِذَاكَ عَلَا الطُّوفَانَ نُوحٌ وَ قَدْ نَجَا بِهِ مَنْ نَجَا مِنْ قَوْمِهِ فِي السَّفِينَةِ

603- وَ غَاضَ لَهُ مَا فَاضَ عَنْهُ إِسْتِجَادَةٌ وَجَدَّ إِلَى الْجُودَى بِهَا وَاسْتَقَرَّتْ

**Lügatler:** علا fil-i mâzîdir. Su kesilince غمضا يغمض denir. Su bol olup dökülünce فضا يغض فضا denir. فاض الماء يغض فضا denir. استجاده Cûd istemek. جودى Musul'da bir dağın adıdır ki, tûfandan sonra Nûh'un gemisi orada karar kılmıştır.

İ'râb: نوح 'nün fâilidir. نوح 'a işârettir. ذاك 'da zamirler نوح 'a râcîdir. نوح 'de ve له 'de ve عنه 'de zamirler نوح 'a râcîdir. استجادة Mef'ûl-i leh olmak üzere mansubdur. ما 'da zamir مائة 'ye âittir. استغرت 'in fâil zamiri مائة 'ya âittir.

**Mânâ:** O cem' sebebiyle Nuh, tûfâna gâlip geldi ve üstün oldu. O cem' sebebiyle, Nuh kavminden, gemide bulunanlar kurtuluşa erdi. Kezâ Nûh'un duâsından yardım ummak için taşıp akan tûfan cem' sebebiyle yeryüzünde yetersiz hâle geldi. Nuh, o cem' sebebiyle gemiyle birlikte Cûdî denen dağa yöneldi ve gemi cem' sebebiyle o dağın üstüne oturdu. Nitekim Allah Taâlâ bu hâli hikâye ederek kelâmında buyurur: وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَبِئْسَ أَفْلَحِي وَغِيصَ الْمَاءِ (Hud, 11/44). "Ey yeryüzü, suyunu çek, ey gökyüzü, yağmurunu kes denildi. Su çekildi, Allah emri yerine getirildi ve gemi Cûdî üzerine oturdu"

604- وَسَارَ وَ مَتَنُ الرِّيحِ تَحْتَ بَسَاطِهِ سُلَيْمَانُ بِالْجَيْشِينَ فَوْقَ الْبَيْطَةِ

605- وَقَبْلَ ارْتِدَادِ الطَّرْفِ أَحْضَرَ مِنْ سَبَا لَهُ عَرْشٌ بَلْقَيْسٍ بَغِيرِ مَشَقَّةٍ

**Lügatler:** سبطه: الظاهر: المثل: سبطه: arz-ı mebsûteye denir. جيشين 'den murad cin ve insdir. سببا Belkis'in şehridir. بالجيشين 'de ب musâhabet içindir.

**Mânâ:** Aynı şekilde o cem' sebebiyle Hz. Süleyman (as) rüzgârın sırtı, döşeğinin altında olduğu halde, cin ve ins askeriyle arzın üzerine yürüdü. Rivâyete göre döşeğinin uzunluğu bir fersah mikdârı olup rüzgârın üzerinde ne tarafa isterse seyredirdi. Nitekim Cenâb-ı Hak buyurur: وَالسُّلَيْمَانَ الرِّيحُ غُدُوها شَهْرًا وَرَزَّاحُها شَهْرًا (Sebe', 34/12). "Sabah esintisi bir aylık gidişe denk, akşam esişi de bir aylık yürüyüşe denk olan rüzgârı Süleyman'ın emrine verdik" İşte Hz. Süleyman'ın dev'e, periye, cinlere, insanlara ve rüzgâra tasarruf etmesi bu cem'-i vahdet sebebiyledir. Kezâ göz açıp kapamadan önce Belkis'in tahtının zahmetsizce getirilmesi de bu cem' sebebiyledir. /155-b/ Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle hikâye edilir: قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ: (Neml, 27/40). "Kitab bilgisi olan birisi sen göz açıp kapayınca kadar ben onu sana getiririm dedi" Başka nebîler ve velîler de ne kadar mûcizeler ve kerâmetler ızhar ederlerse, cem' makâmına ulaşmaları sebebiyle ızhar ederler.

606- وَأَخَمَدَ إِبْرَاهِيمَ نَارَ عَدْوِهِ وَعَنْ نُورِهِ عَادَتَ لَهُ رَوْضُ جَنَّةِ  
607- وَلَا دَعَا الْأَطْيَارَ مِنْ كُلِّ شَاهِقٍ وَقَدْ ذُبِحَتْ جَائِثُهُ غَيْرَ عَصِيَّةٍ

Lügatler: غر عمية mânâsınadır. عادت , عادت . أظفا النار yâni احد . عاصية غر عمية mânâsınadır ve جاثت'in zamîrinden haldir.

**Mânâ:** Hz. İbrâhim, cem' makamına ulaşması sebebiyle, düşmanı olan Nemrud'un ateşini söndürdü. O cem'in veya Hz. İbrâhim'in nûrundan dolayı, ateş İbrâhim için إِبْرَاهِيمَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ (Enbiyâ, 21/69). "Ey ateş İbrahim için serin ve selâmet ol" âyeti muktezâsınca cennet bahçesi oldu. Ve yine Hz. İbrâhim'in kuşları dağların tepesinden dâvet edip, onların karşı koymaksızın kesilmiş olarak gelmelerini sitemişti. Nitekim Hak Sübhânehû ve Teâlâ bu husûsu şöyle haber verir: وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى (Bakara, 2/260). Yâni İbrahim (as) dedi ki: "Ey benim Rabbim, ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster!" Cenâb-ı Hak dedi ki: "Benim ölüleri dirilttiğime sen tam inanmıyor musun?" قَالَ بَلَىٰ Hz. İbrâhim "Evet inanıyorum" dedi. Ya rabbi mü'min ve mûkünim. وَلَكِنْ لِيُطَمِّنَنَّ قَلْبِي "Lâkin kalbimin özel bir tecellî ile ve şüpheyi giderek sükûn ve itmi'nan bulması için isterim" dedi. قَالَ لَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ. Cenab-ı Hak dedi ki: "Dört kuş al, biri karga, biri horoz, biri kaz, biri tavus olsun. فَاصْرَفْنَاهُمْ لِكُلِّ جَبَلٍ مِّنْ جَبَلٍ فَوَجِدْ لَهُ مِنْهُنَّ جُزْءًا" Bu dört kuşu kendine alıştır ve kesip parçala.

Ondan sonra ey İbrahim bunların her bir parçasını bir dağ başına bırak. ثُمَّ ادْعُهُنَّ. Sonra bunları çağır ve تَعَالَيْن يَا دَانَ اللَّهِ Allah'ın izniyle geliniz de. يَا أَيُّهَا سَعْيَا "Hayat bulup koşarak sana geleler" İşte bu mûcize Hz. İbrâhim'in cem' mertebesine vüsûlü sebebiyledir.

608- وَمِنْ يَدِهِ مُوسَىٰ عَصَاهُ تَلَقَّفَتْ مِنْ السَّحْرِ أَهْوَالًا عَلَى النَّفْسِ شَقَّتْ  
609- وَمِنْ حَجَرٍ اجْرَىٰ عُيُونًا بِضَرْبِهِ بِهَا دِيمًا سَقَّتْ وَ لِلْبَحْرِ شَقَّتْ

Lügatler: تلفت yutumak. Birinci beyitteki شقت meşakkat mânâsınadır. دم . دعة'nin cem'idir. دعة Bir gün bir gece yağın yağmur demektir, burada çok su mânâsına istiâredir. سقى سقى , سقى سقى . تعلقف tef'ıl bâbından "suvarmak" a derler, iki mef'ul alır, yâni سقى النار دعة takdîrinedir. Sonraki شقت yarmak mânâsınadır.

İ'râb: , ومن يده . عساه'dan bedeldir. تلفت haberidir. من يده . تلفت . مئةallıktır. تلفت'in fâili altındaki zamirdir ki عساه'ya âittir. أهوالا . تلفت

mef'ûlûdür. على النفس , عنت'e müteallıktır ve cümle احوال'in sıfatıdır. و'da zamir مضرية'ye âittir, عنت'e müteallıktır. عنت'in zamîri عيون'a âittir, ikinci mef'ûlü مضرية'dir, birinci mef'ûlü mahzûf /156-a/ بالناس veya عنة'dir. عنت'in fâili zamîri olup عا'ya âittir.

**Mânâ:** Mûsâ asâsını yere bırakınca, cem' makâmına vüsul sebebiyle, o asâ sihirden hâsıl olan korku verici hayalları, şekilleri, asâyı ve ipleri yuttu. فَارْجَسَ لِي نَفْسَهُ خِيفَةً مُوسَى (Taha, 20/67). "Mûsâ kendi içinde bir korku hissetti" âyeti fehvâsınca, Hz. Mûsâ üzerinde bu hayâlî şeylerden dolayı bir zorluk ve sıkıntı hâsıl olmuştu. Gene cem' makâmına ulaşması sebebiyle Hz. Mûsâ asâsını taş a vurarak taştan on iki pınar akıttı, o pınarlar insanlara bol bol su verdi. Kezâ cem' makâmı sebebiyle, asâ Kızıldeniz'i yardı. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: فَارْجَسْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ (Şuara, 26/63). "Mûsâ'ya asânı denize vur diye vahyettik. Hemen deniz yarıldı, denizin her bir parçası büyük bir dağ gibi oldu". Asâyı denize vurunca denizde on iki yol hâsıl oldu ve her bir yoldan bir grup geçti. Kezâ Hakk'ın vahyiyle taş a vurunca on iki pınar akıp مَشْرَبَهُمْ كُلُّ أَنْبَاسٍ مُشْرَبَهُمْ (Bakara, 2/60). "Her grup kendi su içeceği yeri bildi" fehvâsınca her fırka bir çeşmeden içerdi. İşte bu mûcizenin zuhûru cem' mertebesine ulaşma vâsıtasıylaadır.

610- وَيُوسُفُ إِذْ أَلْقَى الْبَشِيرُ قَمِيصَهُ عَلَى وَجْهِ يَعْقُوبَ إِلَيْهِ بِأُوتِيَةٍ  
611- رَأَاهُ بَعِينٍ قَبْلَ مَقْدَمِهِ بَكَى عَلَيْهِ بِمَا شَوَّقَا إِلَيْهِ فَكُفَّتْ

Lügatler: الراجعة , yâni dönmek. عطاء. Bir kimsenin gözü kör olsa böyle denir. مجموع العين عن الابصار Yâni ذا مكوف العين.

İ'râb: يوسف mübtedâ. إذ القى Şart fiili, ikinci beyit şartın cezâsı ve ikinci beyit cümlesi mübtedânın haberi. بأوتية , القى'ya müteallıktır. إليه müteallıktır, zamîri يعقوب'a râcîdir. رآه'de muttasıl zamir يعقوب'a râcîdir ki fâilidir. Munfasıl zamir يوسف'a râcîdir ve mef'uldür. مقدم'de zamir بشر'e râcîdir. بكى'nın fâili zamîri, يوسف'a'de zamir عليه'a, و'da ve كف'teki zamir بعين'a ve إليه'de zamir يوسف'a râcîdir. شوقا temyîziyet üzre veya mef'ûlü leh olmak üzere mansubdur.

**Mânâ:** Yâkub cem' makâmına ulaşmak vâsıtasıyla, müjdeci kendisine dönerek Yûsuf'un elbisesini yüzüne atınca Yûsuf (as)'ı gördü. Yâkub müjdeci gelmezden önce iştiyaktan dolayı ağladığı Yûsuf'u gördü. Bunlara bu ih-san da cem' mertebesine ulaşmaları sebebiyledir.



612- وفي آلِ إِسْرَائِيلَ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ لَيْسَى أَنْزَلْتُمْ مُدَّتْ

613- وَمِنَ الْأَكْمَةِ أَنْبْرَصَ طَيْرًا بِنَفْحَةِ شَفَا وَ أَعَادَ الطَّيْنَ طَيْرًا بِنَفْحَةِ

Lügatler: اليرس: اليرس. öteki lügatler ve irab açık.

**Mânâ:** /156-b/ O cem'in Hz. Îsâ'ya sirâyeti sebebiyle Benî İsrâîl arasında Hz. Îsâ'ya gökten sofrâ indirildi. Bu hâdise Hz. Îsâ şu şekilde duâ edince vuku buldu: رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لَأَكْفِرَ بِآخِرِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مَكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ: (Maide, 5/114). "Ey Rabbimiz, bize gökten bir sofrâ indir, hem bize hem de bizden sonra geleceklere bir şölen ve katından bir mucize olsun. Bize rızık ver, sen rızık verenlerin en hayırlısısın" Bu sofrâ Benî İsrâîl arasında uzun müddet kaldı. Ondâ gıdâlarını alır ve biriktirirlerdi, kezâ o cem' sebebiyle körü sağın iyileştirir, miskin illetinden baras hastalığına kadar hepsine şifâ verirdi, mübârek üfürüğüyle çamuru kuş hâline sokardı. Allah Teâlâ bu mucizeleri şöyle hikâye eder: وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطَّيْنِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ يَأْذِنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا يَأْذِنِي وَتَبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَنْبْرَصَ يَأْذِنِي (Maide, 5/110). "Benim iznimle çamurdan bir kuş maketi yapıp, onu üflüyordun da iznimle hemen kuş oluveriyordu. Doğuştan kör olanı ve abraşı benim iznimle iyileştiriyordun"

614- وَسِرُّ انْفِعَالَاتِ الظَّوَاهِرِ بَاطِنًا عَنِ الْإِذْنِ مَا أَلْقَتْ بِأُذُنِكَ صِغْتِي

Lügatler ve İ'râb: Açıktır.

**Mânâ:** Enbiyâ ve evliyâdan mucizeler ve kerâmetler yoluyla bu zâhir âleminde görülen, mevcûdâtın görünüşlerinde vâkî olan eserlerin ve hâdiselerin sırrı, ilâhî izinle sâdır ve hâsıl olur. Bir halde ki, o ilâhî izin enbiyâ ve evliyânın vücudlarında, kuvâ ve uzuvlarında bâtın durumundadır. Bu zâhire âit hâdiselerin sırrı, benim söz kalıbımın senin kulağına ilkâ ve îsal eylediği şeydir. Kastedilen الطوفان على الطوفان'dan buraya gelinceye kadar zikrettiği mucizelerdir ki bunlar enbiyâ ve evliyâyâ Hakk'ın izniyle verilmiştir. Nitekim Hz. Îsâ hakkında وَتَبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَنْبْرَصَ يَأْذِنِي "Sen doğuştan kör olanı ve alacalı olanı iznimle iyileştirirsin" (Mâide, 5/110) buyurur.

615- وجاء بأسرارِ الجميع مُفِيضُهَا عَلَيْنَا لَهُمْ خَتْمًا عَلَى حِينِ فِتْرَةٍ

Lügatler: Açıktır.

İ'râb: مَفِيضُهَا nin fâilidir, zamîri أسرار'a âittir. مَفِيضُهَا de lâm الی mânâsınadır ve مَفِيضُهَا'ya müteallıktır. خَتْمًا Masdardır, خَتَمَ mânâsınadır, مَفِيضُهَا nin fâilinden haldir. مَفِيضُهَا de zamir انبياء'ya râcîdir. Bu beyitle Hz. Risâletpenâh'ın yüksek rütbelerine işâret buyururlar.

**Mânâ:** Fetret devrinde ve cehâlet zamânında, enbiyânın sonu olarak, bütün peygamberlerin sırlarını feyizlendiren Muhammed-i Muhtar bizim üzerimize geldi. Fetret zamânı, hiç kimsenin Hak yoluna gitmediği ve halkı Hak yoluna çağırmadığı devirdir. İşte o hazret bütün nebî ve resullerin ilimlerini, kâmillerin bütün sırlarını kendinde toplamıştır. Onun şerîati en mükemmel şerîat, ümmeti en fazîletli ümmettir. Öteki nebîler ve velîler o hazretin misâfiri/tufeyli ve başak toplayıcısıdır.

616- وما منهم إلا وقد كان داعياً به قَوْمَهُ لِلْحَقِّ عَنْ تَبَعِيَّةِ

Lügatler: Açıktır.

**Mânâ:** "كنت نبياً و آدم بين الماء و الطين" "Âdem su ile çamur arasında iken ben nebî idim"<sup>61</sup> hadîsi mûcibince Hz. Peygamber'in nübüvveti ezelen ve ebeden sâbittir. Hakîkatte başlangıçtan sona kadar yegâne dâvetçi o hazretin hakîkatidir, bütün hakîkatlerin işlemekte olduğu ve kabul ettiği ancak bu hakîkatidir. Bütün nebîler ve velîler Hakîkat-i Muhammediyye'nin cüzleri ve tafsilleri gibidirler. Öteki peygamberlerin dâveti cüz'ün dâveti gibidir. O hazretin dâveti ise küllün bütün cüzlerini dâveti gibidir. Onun mübârek şânında وَمَا /157-ا/ beyânı vârid olmuştur. Nebî ve velîlerin hepsi, önceki ve sonraki ümmetler "bütün insanlar" ifâdesine dâhildirler. İşte o hazret asâleten dâvetçi olup öteki nebî ve resuller, dâvet konusunda onun tâbîleri ve hâlifeleridir. Nitekim Nâzım hazretleri bu son beyitte öyle buyururlar:

Nebîler ve resuller ancak onun sebebiyle, ona tâbî olarak kavimlerini Hak tarafına çağırıcı oldular. O bakımdan bütün nebîler nübüvvet nûrunu o hazretin rûhunun kandilinden almışlardır.

Tirmizî, menâkıb, 1

617- فَعَالَمْنَا مِنْهُمْ نَبِيٌّ وَمَنْ دَعَا  
الى الحقِّ مَنَّا قَامَ بِالرُّسُلِيَّةِ  
618- وَعَارِفُنَا فِي وَقْتِنَا الْاِحْمَدِيُّ مَنْ  
أُولَى الْعَزْمِ مِنْهُمْ آخِذٌ بِالْعَزِيمَةِ

Lügatler: Açık.

İ'râb: مِنَّا mübtedâ منهم نبى haberidir, bir muzaf takdir edilir, yâni عنابة نبى ومن. Haberidir. من اولى العزم. وعارفنا اللاحدية sıfatıdır. Haberidir. قام بالرسلة mübtedâ دعا Haberiden sonraki haberdir veya vavsız olarak اولى العزم üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** Bizim âlimimiz enbiyâ zümresinden bir nebî mesâbesindedir. Nitekin Nebî Hak'tan, meleklerden, Allah'ın kitâbından ve âhîret gününden haber verir. Kezâ ahmedî âlimler de Hak'tan, onun emir ve nehiyelerinden haber verirler. Bizden Hak tarafına çağırın kimse, resûliyet, hukuk ve ahkâmını ayakta tutmuş demektir. Zamânımızda ve günümüzde Hz. Muhammed'in dînine mensub olan âriflerimiz; mükevvenaâtın hakîkatine taayyünâtın inceliklerine vâkıf olanlarımız, enbiyâ zümresinden ülü'l-azm olanlar gibidir. Onlar ruhsatlara değil, azîmet ipine sarılırlar. Nehyolunan ahkâma değil de emrolunana sıkıca tutunurlar. İşte bu kısımdaki ârif-i billâhun zâhirleri şerîat ilimleri ve hakîkat âdâbı ile müzeyyen olup bâtınları da hakîkat nurları ve sırları ile süslüdür. "Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde nebî gibidir" fehvâsınca bu kısım, kavmi içindeki ülü'l-azm peygamberler gibidir. Şerîat ilimleri ve tarîkat âdâbı ile muttasıf olup da îkan ve irfan hazlarından nasîbi olmayanlar ise اسرائيل بنى علماء امتى كانباء بنى اسرائيل "Ümmetimin âlimleri Beni İsrâil'in nebîleri gibidir" fehvâsınca nebîler mesâbesindedir.

619- وما كَانَ مِنْهُمْ مُعْجِزًا صَارَ بَعْدَهُ  
كِرَامَةً صَدِّيقٍ لَهُ أَوْ خَلِيفَةً

İ'râb: مِنْهُمْ müteallıktır, zamîri Hz. Nebî'ye râcîdir, çünkü kemal-i şöreti vardır.

**Mânâ:** Peygamberlerden harikulâdelik ve mucize olarak görülen her şey Hz. Nebî'den sonra Siddîk'in kerâmeti oldu veya o Nebî'nin hâlîfesinin kerâmeti oldu. Bu beyitte şuna işâret buyuruyorlar: Kerâmet siddîklık ve hilâfet mertebesine mahsustur. "Siddîk"tan murad ister Hz. Ebû Bekir, ister mutlak mânâda ümmet-i Muhammed'den olan siddîk olsun; nebîden sonra kerâmet ve velâyet ya siddîk mertebesindeki kimsede veya Hz. Nebî'ye vâris

ve halîfe olan kimse için söz konusudur. Enbiyâdan sâdır olan hark-ı âdete "mu'cize" denir, /157-b/ evliyâdan sâdır olana ise "kerâmet" ve "velâyet" denir.

### 620- بَعَثَتْهُ اسْتَفْتَتْ عَنِ الرَّسُولِ الْوَرَى وَأَصْحَابِهِ وَالتَّابِعِينَ الْأَيْمَةَ

**Lügatler:** العترة: aynın kesresiyle, bir kimsenin âilesine ve akrabasına denir. Ashab-ı تابعين Hz. Resûl'ün sohbetiyle müşerref olan büyüklere denir. أصحاب Hz. kirama vâsıl olanlara denir. Hz. Hasan-ı Basrî, İbn Sîrin ve Ömer b. Abdülaziz gibi. İ'râb: بَعَثَتْهُ merfû استفتت'in fâilidir. التابعين و أصحابه و العترة üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** O hazretin akrabâsı ve evlâdı sebebiyle âlem halkı nebîler ve re-sullerden müstağnî oldular. عترة'ten murad ya soy akrabalığıdır veya ruhi ve dînî yakınlıktır ki kelime bunlara da şâmidir. Hattâ rûhî neseb maddî neseb-den fazîletlidir. "Aramızda Allah yolundaki "Nesb أقرب فی شرع الهدى بيننا من نسب من ابوى نesebimiz, aynı ana-babadan gelememizden daha evlâdır" Kezâ ashâb-ı güzîn, tâbiin ve din imamları sebebiyle âlem halkı enbiyâdan müstağnî oldu-lar.

### 621- كَرَامَاتُهُمْ مِنْ بَعْضِ مَا خَصَّهُمْ بِهِ بِمَا خَصَّهُمْ مِنْ إِرْثِ كُلِّ فَصِيلَةٍ

**Lügatler:** حصةم hâ-i mu'ceme ile "mahsus kıldı" demektir. Hâ-i mühmele ile yâni حصة و صيا (onların her birine hisse ve pay verdi).

İ'râb: كَرَامَاتُهُمْ ve خصتهم من بعض haberidir. من teb'ız içindir. خصتهم de muttasıl zamirler Hz. Nebî'ye âittir, munfasıl zamirler ashâba ve tâbiine âittir. به'de ب ta'diye içindir, zamir ما'ya âittir. بما خصتهم de ب sebebiyyedir veya مع mânâsıdır. من إرث de من beyâniyedir.

**Mânâ:** Yâni âilesinin ashâb-ı güzîn, tâbiîn, din imamları ve yakîn sâhip-lerinin kerâmetleri, Nebî (as)'nın bunlara tahsis kıldığı şeyin sâdece bir kıs-mıdır; isti'dad ve kâbiliyetleri sebebiyle bunların her birine, her fazîletin mîrâsından hisse ve nasîb verir. Öyleyse herkim ki Hz. Nebî'ye nisbeti fazla olur, onun velâyet ve kerâmet hissesi ziyâde olur ve cevher-i esrârî yakınlı-ğının mikdârını bulur.

## 622- فَمِنْ نُصْرَةِ الدِّينِ الحَنِيفِيِّ بَعْدَهُ قَتَالَ أَبِي بَكْرٍ لَالَ حَنِيفَةَ

**Lügatler:** الحيفة (Dalâletten istikâmete meyletmek). الميل من الصلاة الى الاسماة: الحنف. Araplardan bir kabîlenin ismidir ki Müseyleme b. Kezzab b. Hanîfe'nin fırkasıdır.

**İrâb:** فَمِنْ نُصْرَةِ الدِّينِ, muahhar mübtedâ, قَتَالَ أَبِي بَكْرٍ, mukaddem haberdir. لا الحيفة'de lâm me mânâsını mutazammındır.

**Mânâ:** Hz. Ebu Bekr'in, Nebî (as)'ın vefâtından sonra irtidâd eden (dinden dönen) Âl-i Hanîfe ile, İslâm'ın zayıflığına, müslümanların azlığına, mülhid askerlerinin çokluğuna, onların mü'minlerin üzerine gâlibiyet ve satvetine rağmen savaşması adâlet ve istikâmete mensub olan dînin nusreti içindir. İşte Hz. Ebû Bekir'in kerâmeti, Hz. Nebî'den ona miras kalan, enbi-yânın hisse ve nâsîbinden kendisine tahsis edilen bir payla ashâbın azlığına rağmen böyle büyük bir ordu ile savaşması, velâyet kuvvetiyle ve Cenâb-ı Hakk'ın yardımıyla onları yenerek vücudlarını yerle bir etmiş olmasıdır.

Bu kavmin irtidâdına sebep şudur: /158-a/ Emîrül-mü'minin Hz. Ebu Bekir'in hilâfeti zamânında, Müseylemetü'l-Kezzab âl-i hanîfeyi kandırıp yoldan çıkardı ve zekât vermek istemediler. Hz. Ebu Bekir onlara bir kimse gönderip, zekâtınızı verin, deyince şöyle cevap verdiler: Biz emre peygamber zamânında uyduk ve mallarımızın zekâtını bir kere verdik, emre uymak bir kere olur, bu kâfidir, o emrin tekrar yerine getirilmesi gerekmez, dediler. Nitekim gücü yeten kimse bir kere hacca gidince, her sene haccetmesi lâzım gelmez, diyerek delil gösterip bu hususta inat ve ısrar ettiler. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir savaşmaya karar verdi. Birkaç kimseyle bu kadar çok asker üzerine hücum edip savaşmak onları derhal hezîmete uğrattı. İşte bu hâdisenin Hz. Ebû Bekir'in kerâmetleri cümlesinden olduğu yazılıdır.

Hz. Ömer'in kerâmetlerine başlayıp buyurular ki:

## 623- وَسَارِيَّةُ الْجَاهُ لِلجَبَلِ التَّدَاءُ مِنْ عَمْرٍ وَ الدَّارُ غَيْرُ قَرِيْبَةٍ

**Lügatler:** سارية asker topluluğuna denir. الجاه sığındırmak, if'al bâbindan fil-i mâzî.

**İrâb:** وَسَارِيَّةُ الْجَاهُ, lafzan merfû, التَّدَاءُ'nun fâilidir. الدَّارُ'da vav hâliyyedir.

**Mânâ:** Hz. Ömer'in meşhur menkıbelerindedir ki, Irak kâfirleri Nihâvend tarafına hareket edince, onlara mukâvemet için asker gönderilmiş-

ti, bu sırada bir dağın sol tarafında küffar askerleri pusu kurmuştu, bir kısmı ise müslümanlar üzerine yürüyüp onları küffârın tuzağına doğru sevk ediyordu. Tam o sırada Hz. Ömer (ra) Medîne’de cuma günü minberin üzerinde hutbe okumaktaydı. İslâm askerinin, küffârın pusu kurduğu yere yöneldiğini görünce ve Allah’ın izniyle, bu hal bu hazrete keşf olununca, hutbe esnasında seslenerek dedi ki: يا سارية الجبل الجبل: “Ey Sâriye, dağa dağa!” yâni حذروا حذروا كمين العدر “Dağ yolunu tutun ve düşmanın pususundan sakının!” Hz. Ömer’in nidâsını İslâm askeri işitip, dağa sığınarak düşman şerrinden kurtuldular. İşte Hz. Nâzım bu menkıbeye işâret buyurarak derler ki: İslâm ordusunu dağa, Ömer’den bir nidâ sığındırdı, oysa Ömer’in evi Nihâvend’e yakın değildir, hattâ Nihâvend’le Medîne arasında uzak mesâfe vardır. İşte bu velâyet ve kerâmet Hz. Ömer’e, Hz. Risâlet’in verdiği kerâmetler cümlesindedir.

624- وَلَمْ يَشْتَغَلْ عُثْمَانُ عَنْ وِرْدِهِ وَقَدْ أَدَارَ عَلَيْهِ الْقَوْمُ كَأْسَ الْمَيْتَةِ

Lügatler: ölüm demektir, ölüm şerbetini tatmaktan istiaâredir.

**Mânâ:** Hz. Osman (ra)’nın velâyeti kazâya rızâ mertebesinde yerleşmiş ve kararlı olmalıdır. Hattâ bâtın zevkleri, Kur’ân-ı Azîm’i tilâvet etmeyi vird etme mertebesine ermişti. Zâlimlerden bir grup habis asker kendisini öldürmeye geldiklerinde, durumu bildirdiler, o sırada Kur’an okumaktaydı, asla virdini bırakıp o konuyla ilgilenmedi. O zâlimler topluluğu kendisine ölüm kadehini verip şehâdet şerbetini tattırdıklarında herhangi bir üzüntü ve ıstırap belirtisi göstermedi. İşte buradaki bu keyfiyet kemâl-i inkıyaddan /158-b/ ve kendisinin son derece itaatli oluşundandır. Bu mertebe ona Hz. Nebî’nin hisse olarak verdiği velâyet ve kerâmettedir. O bu sâyede Hakk’ın kazâsına rızâda asla değişiklik göstermeyip onu hep devam ettirdi.

625- وَأَوْضَحَ بِالتَّأْوِيلِ مَا كَانَ مُشْكَلًا عَلَيَّ بِعِلْمِ نَالِهِ بِالْوَصِيَّةِ

**Mânâ:** Hz. Emîru’l-mü’minin Ali (kv)’ye Hz. Resul’ün hisse olarak verip tahsis eylediği kerâmet şudur: O hazret ilim şehrinin kapısı olduğu için, Kur’ân-ı Kerîm’in müşkil olan mânâlarını te’ville açıkladı. Bunu da Hz.

Risâletpenâh'a vasî olması sebebiyle nâil olduğu ilim vâsıtasıyla yaptı. Hz. Risâlet'e tam olarak vesâyetleri olduğundan o sultan şöyle buyurur: من كنت مولاة فعلى مولاة "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır" Hz. Ali'nin şöyle dediği rivâyet edilir: "Eğer isteseydim bismelenin be'sine o kadar şerh yazardım ki yetmiş deve onu taşıyamazdı." Şu ifâde onun ilimleri denizinden bir damladır: ولو كشف الغطاء ما ازدادت يقينا "Perde açılırdı yakînim artmazdı" Bu ifâde onun hakikat güneşinden bir zerredir.

## 626- وسائرُهُمْ مِثْلُ النُّجُومِ مَنْ أَقْتَدَى بِأَيِّهِمْ مِنْهُ اهْتَدَى بِالتَّصِيحَةِ

**Mânâ:** Öteki ashâb-ı kiram (ra) yıldızlar gibidir. Bir kimse onlardan herhangi birine uyarırsa onların nasîhatları ve bütün müslümanlara hayır dilemeleri sebebiyle, hidâyete ermiş olur. Nitekim Resûlullah onlar hakkında şöyle buyurur: "Ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarırsanız hidâyete erersiniz".<sup>62</sup> Ashâb-ı kirâmın her biri kâinatın efendisinin vâsıtasıyla, isti'dadlarına göre nice fazîletlere ve hasletlere nâil oldular. Büyük velîler, âlimler ve ârifler de bundan sonra, rûhânî feyizlerinden yakınlık derecelerine ve velâyet ma'kamlarına ulaşırlar. Onların şân-ı şerifleri وا شوقا الى لقاء إخواني "Ah kardeşlerime kavuşmayı ne kadar istiyorum!.." unvânıyla anılmıştır. Nitekim Nâzım (ra) şöyle der:

## 627- وللأولياء المؤمنين به ولم 628- وقربهم معنى له كاشتياقه يَرَوُهُ اجْتِبَاءً قُرْبٍ لِقُرْبِ الْأَخْوَةِ لَهُمْ صُورَةٌ فَاعْجَبْ لِحَضْرَةِ غَيْبَةٍ

Lügatler: Açıktır.

للأولياء. فضيلة اجْتِبَاءٍ قُرْبٍ، muzaf takdir edilir, yâni فضيلة اجْتِبَاءٍ قُرْبٍ: mukaddem haberdir. يَرَوُهُ 'de vav hâliye. 'de ve يَرَوُهُ 'de zamirler اولياء 'ya râcîdir.

**Mânâ:** Mü'minlerin evliyâsı için nebînin ikrâmı dolayısıyla yakınlığa seçilme fazîleti vardır. Mü'minler onu zâhiren görmedikleri halde, onunla mü'minler arasında kardeşliği gerektiren yakınlık sebebiyle bu böyledir. Nitekim Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: وا شوقا الى لقاء إخواني "Ah, kardeşlerime kavuşmayı ne kadar istiyorum!.." يا رسول الله السا إخوانك

rime kavuşmayı ne kadar istiyorum!..” *الله السا اخوانك يا رسول الله* Ya Resûlüllah biz senin kardeşlerin değil miyiz? diye sorunca, o hazret şöyle cevap buyurdular: *قال انتم اصحابي و اخواني هم الذين يأتون من بعدى و يؤمنون بى و لم يرونى* “Siz benim ashâbımsınız, benim kardeşlerim ise benden sonra gelip beni görmedikleri halde bana îman edecek olanlardır.”

Mü'minlerin evliyâsının o hazrete yakınlıkları /159-a/ mânâ bakımındandır. Nebî (as)'ın mü'minlerin evliyâsına iştiyâkı ise sûret bakımından söz konusudur. Yakınlığın bir araya gelmesi ve iştiyâkı, garib bir durum ifâde eder. Zîrâ “iştiyak” uzak olan için söz konusudur. O bakımdan “kurb” ile “ictimâ” imkânsız görünür. Onun için *فاجع لحضرة غيبة* buyurdular. Yâni “Sen gaybete muzaf olan huzûra taaccüb et”. Zîrâ tek şahsın hem hâzır hem gâib olması acâibâtandır. Burada ise şu husûsa işâret buyururlar: İştiyak duyan bunların sûretidir, mânâları ise hazır ve yakındır.

Buraya gelinceye kadar, tefrika lisânıyla Hz. Muhammed'e tâbi olmanın güzelliğini beyan ettiler. Daha sonra cem' lisânıyla Hakikat-i Muhammediyye'den tercüman olmak sûretiyle, kendisine izâfe edip şöyle derler:

629- *و أهل تلقى الروح باسمي دعوًا الى سبيلي و حجوا الملحدين بحجتي*

**Lügatler:** *تلقى* bir şeyi istikbâle, onu alıp kabul etmeye derler. *اهل*'den murad enbiyâ (as)'dır. *الروح*'dan Cebrâil'dir. *اسم*'den murad her nebîye gâlip olan isimdir. *سبيل*'de murad tevhid yoludur. *سؤزا حجرا* Sözü *بالج* demektir. Nitekim *حجته* derler, yâni *غلبته بالحجة* demektir. *ملحد* Hak yolundan sapıp dalâlete meyledene denir.

**Mânâ:** Hz. Cebrâil'den vahiy alan geçmiş nebîler, benim hakikatimin isimlerinden bir isim sebebiyle halkı benim tevhid yoluma dâvet ettiler; o isim “Hâdî” ismidir ki câmi' olan ismin fûrûundan bir daldır ve zâtî isimlerin mazharlarından bir mazhardır. O nebîler mülhidlere ve münkirlere benim hucetim sebebiyle gâlip oldular. Zîrâ deliller, âyetler ve mûcizeler Hakk'ın kudretinin eserleridir. “Kudret” câmi' olan ismin bir fer'idir. Ben câmi' olan ismin mazharıyım. Demek ki şöyle olmak gerekir: Kim ölüyü diriltti, körü ve abraşı iyileştirdi, asâyı ejderha yaptıysa veya dev ve periye hâkim olup rüzgâra ve suya hükmettiyse veya demiri yumuşatıp kuşlar ve dağlar onunla tesbih ettiyse, işte bütün bu mûcizeler benim hakikat kandilimden alınmıştır. Zîrâ hakikatte kutbü'l-aktâb ezelen ve ebeden Hakikat-i Muhammediyyedir. Nebîler ve velîlerden mûcize ve kerâmet gösterenler,





نحن بن ezeli âzalde nebî idim; küllî maksud ve illet-i gâî benim. Ben نحن الآخرون السابقون “Biz sonrakiler, öncekileriz” ifâdesiyim. Ağaçtan murad meyvedir.

از روی مرتبه همه حال برترم	گفتا بصورة آنچه زاولاد آدمم
ذرات کائنات اگر چه مظهرم	خورشید آسمان ظهورم عجب مدار
اشباح انس چیت نگهدار بیکرم	ارواح قدس چیت نمودار معنیم
آن آب چیت قطره از حوض کوثرم	آبی که زنده گشت ازو خضر جاودان
یک نفخه بود از نفس روح پرورم	آن دم کزو مسیح همی مرده زنده کرد
بل اسم اعظم بحقیقت چو بنگرم	فی الجملة مظهر همه اسماست ذات من

[Cevâben dedi ki: Sûret itibariyle âdem evlâdından isem de, mertebe olarak her hâlükarda üstünüm. Gökteki güneş benim zülüûrumdur, kâinâtın zerrelere benim mazharım ise bunu ilginç bulma. Mukaddes ruhlar nedir? benim mânâmı gösterendir. Ünsiyet heykelleri nedir? bedenimin muhafızlarıdır. Ölümsüz Hızır'ın canlı olduğu su nedir? benim kevser havuzumdan bir damladır. İsâ'nın ölüyü dirilttiği nefes, benim besili rûhumdan bir nefestir Hulâsâ, benim zâtım bütün (ilâhî) isimlerin mazharıdır, hattâ iyi bakarsan gerçekte ism-i a'zamdır.]

### 632- وَنَفْسِي عَنْ حَجْرِ التَّحَلِّي بِرُشْدِهَا تَخَلَّتْ فِي حَجْرِ التَّجَلِّي تَرَبَّتْ

**Lügatler:** حجر ha'nın fethasıyla men etmek demektir. Burada murad “mâni” mânâsıdır. İkinci حجر ha'nın zammesiyle burada “mertebe” murad olunur. تخی Tezeyyün demektir, حلى'dendir. تخی Meftuh ha ile teferruğ (kurtulma, vaz geçme) demektir, حلو'e'tendir. حلى Cimle “zuhûr” demektir, حلو'e'tendir.

İ'râb: نفس ve تربت'in zamirleri 'e' âittir.

**Mânâ:** Bu beyit de Hz. Muhammed'in dilinden hikâyedir ki şöyle buyururlar: Benim nefsim rüşd (doğru yolu bulma) zîneti sebebiyle Allah'ın sıfatlarıyla süslenmeye mâni olacak şeylerden fârîğ ve hâlî oldu. Yâni nefsânî sıfatlar Hudâ'nın vasıfları ile süslenmeye mâni olmayıp /160-a/ belki nefsim, süslenmeye engel olan hususlardan kurtularak, tecellî mertebesinde terbiye buldu, beslendi.

### 633- وَ فِي الْمَهْدِ حَزْبِي الْأَنْبِيَاءِ وَ فِي عَنَّا صِرِي لَوْحِي الْمَحْفُوظُ وَ الْفَتْحُ سَوْرَتِي

**Lügatler:** حزب hem guruh mânâsnadır, hem de Kur'an-ı Kerim'den birkaç sayfaya hızb denir.

İ'râb: حزبي صورة الانبياء, haberi الانبياء'dır, muzaf takdir edilir, yâni حزبي صورة الانبياء, لوحى هي اللوح المحفوظ'dur, muzaf takdir edilir yâni لوحى هي اللوح المحفوظ'dur, haberi اللوح المحفوظ'dur, muzaf takdir edilir yâni لوحى هي اللوح المحفوظ'dur.

**Mânâ:** Beşikte süt emmekteyken cismim kemâle ermezden önce benim hizbim ve vazîfem enbiyâ sûresi idi. Yâni enbiyâ sûresinin içinde yer alan, enbiyânın makamları ve asfiyânın mucizeleri bana hizb olmuştu. Ve Hak Celle ve Alâ beni ona vâsıl etmişti. Unsurlarım zamanında, mizâcın terkîbin-den önce benim levhım, olmuş ve olacak bütün hakâyık-ı eşyâyı mahfuz olan "levh" idi ki "levh-i kazâ" ve "kâlem-i a'lâ" denilen şeydir. Örtülü ve rumuzlu şeylerin açılması zat ve sıfatların tecellîsi, benim "levh"te yazılı olan sûrem idi.

Eğer "hizb" "güruh" anlamına alınırsa mânâ şöyle olur: Beşik bebekliği ve süt çocukluğum hâlinde benim arkadaşlarım ve cemaatim enbiyâ (as) idiler ve sûretin terkîbinden önce ben unsurlar hâlinde iken levh-i mahfuzda yazılı olan kevnû hakikatler, ilâhî fütûhat ve rabbânî keşifler benim sûremdi.

### 634- وَقِيلَ فَصَالِي دُونَ تَكْلِيفِ ظَاهِرِي خَتَمْتُ بِشَرْعِي الْمَوْضِحِي كُلَّ شَرْعَةٍ

**Lügatler:** لصال لظام demektir, o da süt çocuğunu süttten kesmek mânâsındadır. شرعة , شرع ve شرعية bir mânâyadır. موضحي İsm-i fâildir ashında موضحين idi, كل'e izâfette nun düştü. الصلاة المقبى التكي gibi. كل شرعة. موضحي كل شرعة (as)'dir. Zîrâ her biri Hak yolunu aydınlatıcıdırlar. عند لافزي دون ve غير قبل mansına gelir, burada قبل mansındadır.

**İ'râb:** كل'nün lâmında iki kıraat câizdir, hem mansub hem mecrur okunabilir. Eğer mecrur okunursa موضحي , كل'e muzaf ve كل ona muzâfun ileyih olur ve izâfet sebebiyle nun düşer ve كل شرعة cümlesi موضحي'nün mef'ûlü olur. Eğer كل'un lâmı mansub olursa موضحي cem'i olmaz, belki mütekellim ye'sine muzaf müfred olup شرع'in sıfatı olur ve كل شرعة موضحي'nün mef'ûlü olur; bu durumda takdîr-i kelâm إي الموضحي شرعة كل شرعة بشرعي الموضحي إي demek olur. Şu da câizdir ki موضحي'nün mef'ûlü mahzûf olup كل شرعة موضحي'nin mef'ûlü olabilir, yâni موضحي'nün mef'ûlü mahzûf olup إي الموضحي شرعة كل شرعة demek olur.

**Mânâ:** Süttten kesilmeden, sûret ve güzel şekil bakımından hadd-i tem-yîze ulaşmadan cezâlar ve açık hükümler ihtivâ eden zâhirî teklîfi /160-b/ kabul etmezden önce ben bütün şerîatleri aydınlatıcı olan nebîlere hat-moldum. O halde ليس ورائي الكمال كمال (Kemâlin ötesinde kemal yoktur) fehvâ-sınca bütün şerîatler benim şerîatimle kemâle erer. الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ. نَفَصِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا (Maide, 5/3). "Bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, rûmetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim" âyeti benim

şerîatim hakkında nâzil oldu. لا نبي بعدى "Benden sonra nebî yoktur" mânâsı kesin, لا شريعة بعد شريعتى "Benim şerîatimden sonra şerîat yoktur" ifâdesi apaçıktır.

### 635- فَهُمْ وَالْأُولَى قَالُوا بِقَوْلِهِمْ عَلَى صِرَاطِي لَمْ يَعْدُوا مَوَاطِيءَ مَشِيَّتِي

Lügatler لم ينجارزوا , عدوا , عدوا , dandır, مَاطِيءُ , مَاطِيءُ , مَاطِيءُ , مَاطِيءُ demektir. مَاطِيءُ مَاطِيءُ , مَاطِيءُ , مَاطِيءُ demektir. مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ demektir. مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ demektir. مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ demektir.

İ'râb: فَهُمْ وَالْأُولَى قَالُوا بِقَوْلِهِمْ عَلَى صِرَاطِي لَمْ يَعْدُوا مَوَاطِيءَ مَشِيَّتِي cümlesi haberidir, مَاطِيءُ'nin haber olması da câizdir. Yâni مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ cümlesi i'râbdan mahallen mansub hal olabilir. مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ مَاطِيءُ izâfeti mahallin hale izâfeti kâbilindedir.

**Mânâ:** Nebîler (as) ve nebîlerin sözünü söyleyip onların şerîatlerine sarılarak halkı nebîlerin yoluna dâvet edenler, benim ayağımı koyduğum yeri aşmaksızın benim doğru ve sağlam yolum üzerinde bulunmaktadırlar, zîrâ benim ayağımı koyduğum yer, yâni benim şerîatim kemal mertebesindedir. "Bir şey sınırını aştığı vakit zıddına döner" fehvâsınca, her kim kemal sınırından aşsa eksiktir ve noksandır. O bakımdan nebîler ve velîler benim ayağımı koyduğum yeri aşmaya kâdir değillerdir. Esasen hakîkate doğru yolun vâzı benim ve benim nûrumdur, öteki nebîler ve velîler benim tâbilerimdir.

دريں ره انبيا چون ساربانند	دليل و رهنمای کار بانند
وز یشان سید ماگشته سالار	هم او اول هم و آخر درین کار
دروختم آمده پایان این راه	برو مول شده ادعوا الی الله

[Bu yolda peygamberler kâfile sürücüdürler, kervanın rehberidirler. Onlar arasında bizim efendimiz lider oldu. O, bu işte hem ilktir hem de son. Bu yol onunla tamamlandı. "Üd'ü ilallah" (Allah'a duâ edin, çağırın) âyeti ona nâzil olmuştur.]

### 636- فِيمَنْ الدُّعَاةِ السَّابِقِينَ أَلَى فِي يَمِينِي وَ يُسْرُ الْأَحْقِينَ بَيْسْرَتِي

Lügatler: بَيْسْرَتِي bereket. يَمِينِي rast(sağ). سَابِقِينَ Sühûlet ve asanlık. دُعَاةِ Çep(sol).

İ'râb: فِيمَنْ الدُّعَاةِ السَّابِقِينَ أَلَى فِي يَمِينِي وَ يُسْرُ الْأَحْقِينَ بَيْسْرَتِي haberidir.

**Mânâ:** Hal böyle olunca ben her ne kadar maddî bakımdan bütün nebîlerin sonuncusu isem de, benim maddî vücûdumdan önce gelen mürşid ve dâvet edicilerin yâni büyük peygamberlerin yümn ü bereketleri ve zaferleri

benim sağ elimdedir. Yâni benim rûhumdan onların rûhuna ulaşmıştır. Benim taraf-ı bâlâ ve kalem-i a'lâ olan hakikatimden onların hakikatine vüsul bulmuştur. Benim ümmetimden bana yetişen evliyâ ve asfiyânın sülûklerinde ve her hallerinde görülen sühûletleri benim maddî mizâcımın sol elindedir. Yâni benim maddî vücûdum vâsitasıyla zâhir olan şerîatimden onlara sühûlet ve zafer ulaşır. *بعت بالحنفية السهلة السمحة* isnad elemesi enbiyânın fazîleitine îmâ ve işârettir. /161-a/ *بعت بالحنفية السهلة السمحة* isnadı evliyâ ve mü'minlern mefdûliyetine işârettir. *بعت بالحنفية السهلة السمحة* isnad etmesinde *بعت بالحنفية السهلة السمحة* "Ben kolaylık ve müsâmaha olan hanîfiyet üzere gönderildim"<sup>64</sup> hadîsine delâlet vardır.

### 637- فَلَا تَحْسَبَنَّ الْأَمْرَ عَنِّي خَارِجًا      فَمَا سَادَ إِلَّا دَاخِلٌ فِي عُبُودَتِي

**Mânâ:** İrşad, da'vet, tekmil ve terbiye işinin benim hakikatimden hâriç olduğunu zannetme. Zîrâ kavminin büyüğü olarak efendilik ve saâdete ulaşıp da benim itâat ve ubûdiyetim altına girmemiş olan hiç kimse yoktur. Zîrâ ben ism-i a'zamım ve âlemin bütün hakikatlerine mazharım. O bakımdan hiçbir ulu, büyük ve önder yoktur ki büyüklüğü benim hakikatimden almış olmasın.

### 638- وَلَوْ لَايَ لَمْ يَوْجَدْ وُجُودٌ وَلَمْ يَكُنْ      شَهِودٌ وَلَمْ يُعْهَدْ عَهْدٌ بِذِمَّةِ

**Mânâ:** Eğer ben olmasaydım hiçbir vücut (varlık) mevcud olmazdı. Zîrâ bütün mevcûdâtın illet-i gâiyyesi benim. Kezâ şühud da olmazdı, zîrâ şühud, vücut üzere mürettebdir. Bir zimmetle uhûd-i ahd de olmazdı (yâni ahidde bulunma, söz verme de). Zîrâ ezeldeki ahidleşmede ilk olarak mîsâk alma o hazret üzere omuştur, daha sonra öteki vücut zerrelere onun sebebiyle ahd edip, eski ahidin îfâsına karar kılmıştır. Demek ki o olmasaydı hiç kimsenin zimmetinde ahd olmazdı. Zîrâ ahd vücut üzere mevkufdur. *لو لاك لو* "Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım"<sup>65</sup> muktezâsınca, o olmasaydı hiçbir vücut var olmazdı, hiçbir şey görülmezdi, herhangi bir söz verilmiş olmazdı. icmalen buyurdıklarını tafsil edip derler ki:

<sup>64</sup> Ali b. Hasan b. Hibetullah, *El-Erbeûn Fi'l-Hissi Ale'l-Cihâd*, I, 77.

<sup>65</sup> *Keşfü'l-Hafâ*, II, 148.

- 639- فَلَا حَىَّ إِلَّا عَنْ حَيَاتِي حَيَاتُهُ  
و طَوْعٌ مُرَادِي كُلِّ نَفْسٍ مُرِيدَةٍ
- 640- وَلَا قَائِلٌ إِلَّا بِقَوْلِي مُحَدَّثٌ  
و لَا نَاطِرٌ إِلَّا بِنَاطِرِ مُقَلَّتِي
- 641- وَلَا مُنْصِتٌ إِلَّا بِسَمْعِي سَامِعٌ  
و لَا بَاطِشٌ إِلَّا بِأَزْلِي وَ شَدَّتِي
- 642- وَلَا نَاطِقٌ غَيْرِي وَلَا نَاطِرٌ وَلَا  
سَمِيعٌ سِوَايَ مِنْ جَمِيعِ الْخَلْقَةِ

**Lügatler:** طوع, طابع mânâsıdır. عدل'in عدل mânâsına geldiği gibi. Bu kalıptaki mübâlağa ism-i fâil kalıbından daha çoktur. مقلنة'den murad "ayn"dır. نصت işitmek için bir söze kulak tutan kimse. زل Hemzenin fethası ve ze'nin sükûnuyla "kuvvet" mânâsıdır. خليفة Mahlûkun ismidir.

**İ'râb:** Bu dört beyitte olan لار mânâsıdır, isimleri mâba'dinde merfûdür, harfleri ilk beyitte لا ile müstesnâ olan cümledir, son iki beyitte ise لار ve سواي'dır.

**Mânâ:** Muhammedî mertebe lisânına tercüman olarak buyurlar ki, benim hakikatim, bütün hakikatlerin aslı ve öteki hakikatler benim hakikatimin fer'i olunca bana göre; kâinatta, hayâtı benim hayâtımdan olmayan hiçbir canlı yoktur, irâde sâhibi olan her nefis ancak benim murâdımı yerine getirir. Zîrâ irâde hayâta tâbidir. Bütün hayatlar benim hayâtıma tabi olunca, bütün irâdeler de benim irâdeme tâbidir. /161-b/ Kezâ, kâinatta her konuşan aslen sâdece benim sözümü dile getirmektedir. Her bakan ancak benim gözümün bakışıyla bakmaktadır. Her işiten ve dinleyen aslında ancak benim sem'imle işitmektedir. Her tutan ve alan ancak benim vücûdumda sârî olan kuvvet ve şiddetle tutup almaktadır. Gerçekte benden başka konuşan, benden başka bakan, benden başka işiten yoktur; bütün mahlûkatta benden başkası yoktur. Zîrâ bütün bu vasıflar rûhundur ve rûh-i a'zam benim. Öteki ruhlar benim tebeam olduğuna göre gerçekte söyleyen, işiten ve tutan benim hakikatimdir.

- 643- فِي عَالَمِ التَّرْكِيبِ فِي كُلِّ صُورَةٍ  
ظَهَرْتُ بِمَعْنَى عَنْهُ بِالْحَسَنِ زَيْنَتٌ
- 644- وَفِي كُلِّ مَعْنَى لَمْ تُبْنِهِ مَظَاهِرِي  
تَصَوَّرْتُ لَأَفِي هَيْئَةِ هَيْكَلِيَّةِ

**Lügatler:** زينت fil-i mâzî, meçhul, müfred müennestir; زان'den, meçhûlü binâ-i mef'ul. الاظهار: الابانة. if'al bâbindandır. زان, زان, زان olur. زان, زان, زان. إذا تعقل صورته في الزهن. üzere'dir.

İ'râb: زينت عن معنه' müteallıktır. Zamîri معنى'ya râcîdir. زينت'in müennes zamîri صورة'ye râcîdir.

**Mânâ:** Geçen beyitlerde cem' ve vahdet mertebesinden haber vermişti. Bu beyitlerde ise vücud mertebelerinde zuhûrundan haber verip buyururlar ki: Terkibler ve cisimler âleminde olan her bir sûrette ben öyle bir mânâ ile zâhîr oldum ki, o sûret güzellik ve cemâlini o mânâdan alırdı. Kezâ, ben mânâ âleminde her bir mânâda şekillendim ve akledilir oldum; bu, müşahhas ve hissî şekilde olmadı, mânevî ve aklî şekilde oldu ve o mânâyı benim mezâhirim olan zâhirî vücudlar ortaya koymadı. Zîrâ her şeyin zuhûru kendi âleminde olur. Meselâ ilim ve akıl, bu âlemde tasavvur edilmez; tasavvuru lâzım gelse ilim ve akıl mertebesinde ilmî ve aklî sûretle ile tasavvur edilmiş olur. Yâni ben, her sûret ve mânâda, bu sûret ve mânânın isti'dâdına göre zuhûr eden hakikat-i câmiyım. Her âlemin kendisine uygun sûretiyle, ilim mertebesinde ilmî sûretler, akıl mertebesinde aklî sûretler, hayal mertebesinde misâlî sûretler, şehâdet mertebesinde de hissî sûretler ile zâhîr oldum. Demek ki her şeyde zâhiren ve bâtınen her şey ben oldum.

645- وفيما تراه الروح ككشف فراسة خفيت عن المعنى المعنى بدقة

**Lügatler:** فراسة rûhun kudsî kuvvetle, gaybi mânâlara, bedîhî yolla, fikirle olmaksızın muttalî olması demektir. Bâzıları firâseti şöyle târif etmişlerdir: "Firâset, rûhun gaybî mânâlara sûret vâsıtasıyla muttalî olmasıdır" Meşâyih bu târiflerden birincisine "keşfi firâset", ikincisine "aklî firâset" derler. معنى'dan murad, zahmet ve sıkıntıyla hâsıl olan kudrettir. نسي Zahmet ve meşakkate tahammül etmek demektir. /162-a/ كشف'nin mansub okunması nez'î hafıdıyyet üzredir.

**Mânâ:** Melekût ve ceberût âleminde, ben letâfetimin inceliği sebebiyle gizlendim. O âlemi müşâhede, keşf ve firâset yoluyla görür. Öyle bir şekilde görür ki o mânâ, aklî kıyasların terkiblerindeki zahmet ve fikrî mukaddimelerin meşekkat ve sıkıntısıyla zahmete girmiş ve eskimiştir.

- 646- و في رَحْمَتِ الْبَسْطِ كُلِّي رَغْبَةً      بِهَا الْبَسَطَتْ آمَالُ أَهْلِ بَسِطَةٍ  
 647- و في رَهَبِوتِ الْقَبْضِ كُلِّي هَيْبَةً      ففِيمَا أَجَلْتُ الْعَيْنَ مِنِّي أَجَلْتُ  
 648- و في الْجَمْعِ بِالْوَصْفِ كُلِّي قُرْبَةً      فَحَيُّ عَلَى قُرْبِي خِلَالَ الْجَمِيعَةِ

Lügatler: رحمت ve رهوت, masdardırlar, rahmet ve rehbetin mübâlağa sîgasındadırlar. آمال انبساط'den murad genişlik ve bolluktur. بسط Arzın ismidir, arza "basît" denmesi, yayılmış olup parçaları birbirine benzediğinden dolayıdır. رغبة ve رهبة'ten mrad, burada rağbet edilen ve kendisinden korkulan şey demektir; yâni zikr-i masdar ve irâde-i mef'ul kabîlindedir. Nitekim قربة zikredip, قريب منه murad ederler. Bu sîgadan vaz geçip masdarı zikretmek mübâlağa içindir. اجلت murad ederler. Bu sîgadan vaz geçip masdarı zikretmek mübâlağa içindir. اجلت من اجله'den müştaktır, sülâsisi بجزل اجل'dür. اجالة العين Bakış, bakışı her tarafa döndürmektir. اجلت Lâmin teşdidiyle اجلال'den müştaktır, mânâsı "tazim etmek" demektir. اجل'in mânâsı اقبل ve اقبل demektir. حى Ve هلا ile birlikte tek isim hükmünde olur. Nitekim حى على الصلاة ve حى هلا التريد ve حى derler. قرب , القرب 'in müennesidir ve القرب mânâsına mübâlağa sîgasıdır. خلال Ha'nın fethasıyla حلة'nin cem'idir, o da "haslet" demektir.

İ'râb: بسط'un رحمت ve رهوت'un قبض'ün izâfeti, eserin müessire ve müsebbibin sebebe izâfeti kabîlindedir. Zîrâ "münbasıt" rahmet sâhibi "munkabız" korku sâhibidir. İnbisat rahmetten, kabz rehbetten hâsıl olur. و'da zamir رغبة'e âittir. اجلت'in zamiri الجملة'daki ما'ya âittir, ikincisi ما'dan anlaşılan şeylerin çokluğu itibâriyledir.

**Mânâ:** Bâsît isminin tecellîsinden hâsıl olan rahmet ve lütuf vaktinde vücûdumun bütün parçaları rağbet olur, yâni rağbet edilen şey olur. Ve o sebeple yer ehlinin emelleri ve ricâsı yayılıp genişleyerek herkes benden arzû ve isteğini talep eder. Kabzın korkulu hâlinde, yâni Kâhîr, Kâbız isminin tecellîsinden hâsıl olan korku ve heybetin zuhûru hâlinde benim bütün vücûdum heybetin tâ kendisidir, yâni kendisinden korkulandır. Ben o sırada neye baksam, bakışımı hangi şeye çevirsem, onlar benden korkar ve beni ta'zim ederler, bir halde ki, ben mütekâbil iki vasfı birleştirmiş olurum. /162-b/ Yâni rehbet ve rahmeti, rağbet ve heybeti ve benzerlerini birleştirdiğim vakit de bütün vücûdum yakınlığın tâ kendisi olur. Bu halde uzaklık her bakımdan yok olur. O vakit ben şöyle derim: ايها الطلاب هلموا الى قرب أوصافى الحميدة و سارعوا الى خصالى الجميلة "Ey tâlibler, benim övülen sıfatlarıma yakın olmaya gelin, benim güzel hasletlerime koşun!" Güzel hasletler, mütekâbil vasıfları birleştirmektedir. Zîrâ cemâl sıfatı her ne kadar yakınlığı gerektirse de, bânında uzaklık eserinin şâibesi vardır. Ne zaman ki cemâl tecellîsi ziyâde olursa bu durum inbisat yaygısında edebi terk etmeğe ve ihtişam azlığına yol açar.



Kezâ sırf celâlde de uzaklık eseri vardır. Vuslata nâil olma şevkinin dolması ittisal iştiyâkının ateşinin zayıflması söz konusudur. Fakat cemâl ve celâl sıfatı îtidal üzere olursa, vahşet ve inkıbaz yok olur, ihtişam ve inbisat azlığı zâil olur ve hakikî yakınlık görünür. Her ne kadar cemâl ve celâl kendi sınırında ikisi de yakınlığı mûcib ise de kemal bu ikisinin îtidal üzere birleşmesindedir. Onun için Hz. Nâzım mütekâbil vasıfların bir araya gelmesiyle olan yakınlığa "güzel hasletler" (hısâl-i cemîle) ifâdesini kullanmıştır.

649- و فِي مُنتَهَى فِي لَمْ أَزَلْ بِي وَاحِدًا جَلالَ شَهودِي عَنْ كَمالِ سَجِيئِي

650- و فِي حَيْثُ لَا فِي لَمْ أَزَلْ فِي شَاهِدًا جَمالَ وَجُودِي لَا بِناظِرِ مُقَلَّبِي

**Lügatler:** Birinci لى zarf-ı zaman mânâsını mutazammındır, ikinci لى zarf-ı mekân mânâsını mutazammındır. و ve ر فى منتهى لى ve ر فى منتهى لى den murad zat mertebesidir ki, zarfiyyet ve mazrûfiyyetle müsemunâ olan bütün mertebelerin muntehâsıdır. سَجِيئَة Hulk demektir, burada lâzım olan vasıf muraddır. Hz. Nâzım لَمْ أَزَلْ sözüyle şühûdun kayıtlanması şüphesini zamansız bir zamanla izâle kıldı.

**İ'râb:** لى harf-i cerdir, منتهى takdîren mecrurdur ve ikinci لى'ye muzafdır. لَمْ أَزَلْ Nâkıs fiilerdendir, ismi zamîr-i müstetir لى, haberi واجداً dir. جلال شهودى , جلال واجداً nin birinci mef'ûlûdür. عن سَجِيئِي İkinci mef'ûlûdür. لى لى لى muzâfun ileyhidir. Öteki i'râbı açıktır.

**Mânâ:** Zaman ve mekân zarfiyyetinin muntehâsı olan mertebede ben nefsimle zâil olmadım. Yârî huy ve vasfımın kemâlinden, zâtımın şühûdunun azamet ve celâlini zâtımla dâimâ ben vücûda getirdim. Kezâ mekân ve zamânın hükmü olmayan mertebede, vücûdumun cemâlini dâimâ kendimde müşâhede ettim; bu müşâhede gözümün görme gücüyle değil, zâtımın basiretiyle oldu. Hulâsa-i kelâm şudur: Kendisinde zaman ve mekânın nam ve nişanı olmayan ve bütün mertebe ve makamların nihâyeti olan hazrette, dâimâ kendi zâtımı müşâhede etmenin celâlini sıfatlarımın kemâlinden vücûda getirmekte idim. Yine o hazrette (mertebede) vücûd-i zâtımın cemâlini kendi zâtımda, zâhir gözüyle değil, bâtın gözüyle müşâhede eden ben idim. Kastedilen şudur: Benim zâtımı müşâhede etmem /163-a/ ezeli, ebedî ve sermedîdir. Nitekim ezelde ben zâtımı zâtımda nasıl müşâhede edici oldumsa, ebedde de öyle müşâhede ederim. Lâkin ezeldeki müşâhede mücerred değildir. Ebeddeki zâfî ve sıfâtidir.



653- و مِنْ قَائِلٍ بِالنَّخِ وَالْمَنْخِ وَاقِعٌ بِهِ ابْرَأُ وَكُنْ عَمَّا يَرَاهُ بَعْرُةً/163-b

654- وَدَعَا وَدَعَايَ الْفَسْخِ وَالرَّسْخِ لَا يَبْقَى بِهِ أَبَدًا لَمْ صَحَّ فِي كُلِّ دَوْرَةٍ

Lügatler ve Mânâ: Burada نسخ , مسخ , فسخ ve رسخ kelimeleri lügat mânâlarına haml olunmaz. Belki de neshî, meshî, feshî ve reshî diye isimlenenlerin her biri bâtl bir akîdeye sâhip olmuş birer tâifedir.

“Neshî” (نسخى)‘ler şöyle derler: İnsan rûhu bi-nefsihî kâim değildir, o cismânî bir mazhar ister ki dâimâ onunla var olabilsin. Ne zaman ki taalluk eylediği o cisim harab olursa, başka bir cisim gerekir, derhal ana rahminde başka bir mazhara taalluk ederek doğar ve sürekli olarak böyle bir mazhar istemekten hâlî olmaz; insan olmak dışında başka bir şekle girmek söz konusu değildir. Zîrâ insanlık mertebesine ulaştıktan sonra başkasına girmesi câiz olmaz diye düşünürler. Bu sözden anlaşılan sonuca göre, ruh başkasıyla kâimdir. Başkasıyla kaim olan “araz” olur. Araz ise ma’rûzun yok olmasıyla yok olur.

“Meshîler” (مسخى)‘ler şöyle derler: İnsan rûhu kendi bedeninden ayrılınca hayvan bedeninden birine intikal eder. Hayâtında iken hayvânî sıfatlardan hangisi kendisinde gâlipse ona uygun bir hayvana geçer.

“Feshîler” (فسخى)‘ler şöyle derler: İnsan rûhu, taalluk ettiği bedenden ayrılınca bitkiye intikal eder. Zîrâ ölüm sebebiyle hayvanlık mertebesinden tamâmen düşüp hayvâniyetle münâsebeti kalmaz. Böylece başta kendisinden yukarı çıkmış olduğu nebat derecesine ulaşır.

“Reshîler” (رسخى)‘ler şöyle derler: İnsanın rûhu bedeninden ayrılınca كل شئ يرجع الى اصله “Her şey aslına döner” kâidesine uygun olarak, tâ mâdene intikal eder. Sonra ondan yine nebâta gelir, ondan hayvâniyet mertebesine gelir, ondan sonra insâniyete ulaşır. İnsâniyetten vefât edince yine mâdene intikal eder. Baştaki gibi devr-i dâimdeki devrini yine tamamlayınca insâniyet mertebesine gelir, dâimâ bu minval üzere sürüp gider.

İşte Şeyh Nâzım (İbn Fârız) bu tenâsühçülerin dördünün de mezhebini ibtal eder, bu iki beyitte onların mezheplerinin bâtl olduğuna işâret buyururlar. Bu bahse şu yüzden gelindi, önce geçen beyitte şöyle buyurmuşlardı: “İlhâmî hikmetlerin âyetlerini al, onlar hissî idrâkin vehimlerini izâle edicidir” İşte “Tenâsüh” de yanlış zanlar ve bozuk vehimlendedir. Bu minval üzere olan vehimleri def etmek için sülûk ehlini irşad buyurarak şöyle der-



**Mânâ:** Harîrî'nin *Kitâb-ı Makâmat'*ında hikâye ettiği Ebû Yezid Serûcî'nin makâmâtını düşün ve onun çeşitli şekil ve sûretlere girip çıkmasından ibret al. Harîrî *Makamat'*ında şöyle anlatır: Ebû Yezid Serûcî öyle bir kimseydi ki /164-b/ kâh çok fesâhatli konuşan bir vâiz şeklinde görünüp halka vaaz ve nâsîhat ederdi, kâh hâzık bir hekim sûretinde zâhir olup halka devâ ve ilaç verirdi, kâh ciddî konuşan birisi sûretinde gözücü zâhidlerin ve âriflerin sözünü nakleder, kâh latîfeciler şeklinde zuhûr edip çeşit çeşit latîfe söylerdi. Velhâsıl tek bir şahıs muhtelif sûretlerde ve çeşitli kılıklarda görüldüğü halde sûret çokluğu, hakîkatte nefs-i nâtıkanın tek oluşuna zarar vermediğine göre, öyleyse sen Serûcî'nin makâmâtını düşün ki makâm-ı cem'in yüksek değerini bilesin, tefrikadan sakınasın, benim meşveret ve nâsîhatımı kabul ederek makbul olasın ve nefs-i nâtıkanın iltibaslarını her şekil ve sûrette his libâsıyla zuhûrunda bilesin. Yâni nefs-i nâtıkanın mazharı olan beden, duyuyla donanması sebebiyle kendisinde işitme, görme, söyleme, tutma ve öteki muhtelif sıfatlar ve çeşitli şekiller ortaya çıktı. Farklı vasıflarla zâhir olan nefs-i nâtıkayı bu minval üzere anladınsa vahdet-i vücûdu da buna göre anla ki o da muhtelif şekillerde zuhûr etmiştir. Velhâsıl eğer Harîrî yazdığı sözü sözde ve makamda ve Rabbin mârifetinde yalan olarak söylemişse, işte Hak Sübhânehu ve Teâlâ cem' mertebesinden onun diliyle darb-ı mesel yapmaktadır. Yok Harîrî'nin nefsi latîfeci, ciddiyetsiz olmuşsa bilhassa ضربه الله بلسان الجمع (Allah cem' lisânıyla darb-ı mesel yapmış olur).

### 659- فكن فطنا و انظر بحك منصفاً بنفسك في أفعالك الأثرية

**Lügatler:** انظر: anlayış ve idrak sür'ati. أفعال أثرية: den murad işitme, görme, tutma, konuşma, kudret ve irâdeden hâsıl olan çeşitli eserlerdir.

**Mânâ:** Muhtelif eşyâda ve ayrı ayrı nefislerde zuhûr edeni bilmek istersen akıllı ve zekî ol, insaflı olarak eserlere âit kendi muhtelif fiillerine zâhirî hissinle (çıplak gözle) bir bak. İnsafla bak ki o kadar çeşitli fiiller bir tek kim senin midir, veya müteaddit kimselerin midir? Böylece bunu vahdet-i vücûda kıyas et ve bu kadar çeşitli fiiller ve hâdiselerin o zât-ı vâhîdden sâdır ve zâhir olduğunu anla.

660- وشاهد إذا استجلبت نفسك ما ترى  
بغير مرآة في مرآتي الصقيلة  
661- أعيرك فيها لآخ أم أنت ناظرٌ  
اليك بها عند انعكاس الأشعة

Lügatler: Açıkır.

İ'râb: تری ما'da و mevsûle, sılası تری'dır, âidi mahzûfdur. Mâ-i mevsûle silasıyla birlikte, i'râbdan mahallen mansub المصنوع من المصنوع mef'ûlüdür. ما'da ve ما'da zamirler تری'ye râcîdir.

**Mânâ:** Nefsini cilâlayıp temizlediğin vakit şunu müşâhede etmelisin: Parlatılmış aynada açıkça gördüğün şey senden başkası mıdır? /165-a/ Veya gözünden çıkıp da aynayı ihâta eden ışıkların yansıması sırasında sen o ayna vâsıtasıyla kendini görmekte değil misin? İşte şeksiz şüphesiz o aynada, ayna vâsıtasıyla gören ve görülen sensin. Hal böyle olunca, vücûd-i vâhidin mahlûkat ve mevcûdât aynasında zuhûrunu buna kıyas et. Varlıkta O'ndan başka mevcut yoktur. Gören-görünen, müşâhede eden-edilen ancak O'dur.

662- وأضع لرجع الصوت عند انقطاعه  
اليك بأكتاف القصور المشيدة  
663- أهل كان من ناجاك ثم سواك أم  
سمعت خطاباً من صدك الأصوات

Lügatler: قصر قصر konuşan tarafına kulak tutmak demektir. قصر قصر cem'îdir. المشيدة yüksek; مشيد مشيد رقاد.

İ'râb: صدك'de lâm الی mânâsınadır, الرجوع'a müteallıktır. الأصوات, صدك'nin sıfatıdır.

**Mânâ:** Ey vahdet-i vücûdun sırlarına tâlib olan kimse; kendi sesinin yüksek köşkler, büyük binâlar ve yüce dağlarda, ses kesildiği sırada dönüp gelişine kulak ver. O mekânda sana seslenen ve konuşan kimse senden başkası mıdır veya sen sesin sâhibi olan kendi seslenişinden mi hitab işittin? Mâlûmdur ki orada seslenen de işiten de muhatâb da sensin ve işittiğin her söz kendi sözüyün yankısıdır. İşte bu kâinatta ve bütün mevcûdâtta konuşan, dinleyen ve muhatâb olan hakîkatte o tek varlıktan başkası değildir. Nitekim Bâyezid hazretleri şöyle buyurur: انا اكلم الله منذ ثلاثين سنة و الناس يظنون اني اكلمهم "Ben otuz yıldan beri Allah'la konuşuyorum, insanlarsa kendileriyle konuştuğumu sanıyorlar. Arzû eden de arzûlanan da benim. İki cihanda bizden başkası yoktur,

ben ona seslenmem ve onu anmam, benim anışım ve seslenişim ey ben'den ibarettir”

Her nebî ve velînin ekseriyâ dağları ve yüksek yerleri dost tutup halktan ayrı yaşamaları, tevhid nüktesini ve vücûd-ı vâhidin sırlarını bildirmek ve göstermek içindir. Nitekim Hz. Mevlânâ buyururlar:

هر نبی زان دوست دارد کوه را      تا مشا بشود نام ترا

[Her peygamber, senin adını iki kere duysun diye dağı sever. M, III, 1351]

نی که عاشق روز شب گوید سخن      گاه با اطلال گاهی باد من  
روی در اطلال کرده ظاهرا      او کرامی گوید ان مدحت کرا

[Âşık, gece gündüz kâh çadır yerlerinde kalan çerçöpe, kâh harâbelere hitab eder.

Zâhiren çadır yerlerinde kalan süprüntülere, çerçöpe yüz tutar, onlara hitab eder ama kimi öğüyor, kimi? M, III, 1345-46]

664- وَقُلْ لِي مَنْ أَلْقَى إِلَيْكَ عُلُومَهُ      وَقَدْ رَكَدْتَ مِنْكَ الْحَوَاسُ بِغَفْوَةٍ

665- مَا كُنْتُ تَذْرِي قَبْلَ يَوْمِكَ مَا جَرَى      بِأَمْسِكَ أَوْ مَا سَوْفَ يَجْرِي بِغُدْوَةٍ

666- فَأَصْبَحْتَ ذَا عِلْمٍ بِأَخْبَارٍ مِنْ مَضَى      وَ أَسْرَارٍ مِنْ يَأْتِي مُدْلًا بِخَيْرَةٍ

Lügatler: غفوة. su, rüzgâr ve denizin durmasına denir. ركدت yâni ركدت. su, rüzgâr ve denizin durmasına denir. غفوة. Hafif uyku demektir. /165-b/ ادلال işve ve naz göstermek. دلال Naz. مدل Naz ve mübâhat edici. عيرة Ha'nın kesresiyle "ilim" demektir. يومك Ve يومك ikisi de câizdir.

**Mânâ:** Ey uykudayken gören kimse, bana şunu söyle: Hafif uyku sebebiyle duyuların durgun haldeyken sana bilgi veren kimdir? Bir halde ki sen uykundan evvel dün neler cereyan ettiğini veya o gün yakında neler olacaktır bilmiyordun. Sen geçmişte vukû bulan haberleri, yâni geçmiş zamandaki kimsenin haberlerini ve gelecek zamanda olacak şeylerin sırlarını bilir halde ve bu bilgiden dolayı şaşkınlık içinde sabaha erdin. İşte ey tâlib ve müsterşid, söyle bakalım bu ilimleri ve idrâki sana ilkâ eden nefsi nâtika mıdır yoksa başkası mıdır?

- 667- أُنْحَبُ مَنْ جَارَكَ فِي سَنَةِ الْكُرَى  
سَوَاكَ بِأَنْوَاعِ الْعُلُومِ الْجَلِيلَةِ  
668- وَمَا هِيَ إِلَّا التَّفَرُّعُ عِنْدَ اشْتِغَالِهَا  
بِعَالِمِهَا عَنِ مَظْهَرِ الْبَشَرِيَّةِ  
669- تَجَلَّتْ لَهَا بِالْقَيْبِ فِي شَكْلِ عَالِمٍ  
هَذَاهَا إِلَى فَهْمِ الْمَعَانِي الْغَرِيبَةِ  
670- وَقَدْ طُبِعَتْ فِيهَا الْعُلُومُ وَأُغْلِمَتْ  
بِأَسْمَائِهَا قَدْماً بِوَحْيِ الْأُبُوءِ

Lügatler: muhatâblar arası kahr ve galebe yoluyla cereyan eden konuşmaya denir. سنه Gaflet demektir. كرى Ağır uyku demektir. غيب'dan murad uyku hâli veya ruhlar âlemi olabilir. طبعت alâ binâi'l-meçhul.

**Mânâ:** Ey ilâhî sırlara tâlib olan, uyku hâlinde iken sana çeşitli yüksek bilgileri söyleyen kimselerin senden başkası mı olduğunu sanıyorsun, ilimleri sana konuşan yine senin kendindir. Beşeriyet özelliğinden ve maddî şeklinden yükselip, kendi âlemiyle meşgul olduğu vakit ve kendi aslî vatanına yönelip oraya ulaştığı sırada, gayb âleminde veya uyku hâlinde o nefsin kendisine bir âlim ve fâzıl şeklinde tecellî eder ve seni gaybî mânâlara ve garib hakikatlerin idrâkine iletir. Bir halde ki, o nefsin zâtında gaybî ilimler yaradılıştan vardır veya nakşedilmiştir. O ilimler, isimleri ve hakikatleriyle ezel-i âzâlede, atalığa âit olan vahiyle bildirilmiştir. Atalıktan (übüvvet) murad, ruhların babası olan rûh-ı a'zam veya bedenlerin babası olan Âdem olabilir. وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا (Bakara, 2/31). "Âdem'e bütün isimleri öğretti" âyeti bunu bildirir. Bu sözlerden anlaşılacak şudur: Âlim, ilim, öğretene ve öğrenen menâmında birdir ve nefsin ilimle beslenmesi başkasının öğretmesiyle değildir. Meselâ aynada gören ve görünen kişinin kendisi olduğu gibi. /166-a/

- 671- وَ بِالْعِلْمِ مِنْ فَوْقِ السُّوَى مَا تَنْعَمْتُ  
وَلَكِنْ بِمَا أَمَلْتُ عَلَيْهَا تَمَلْتُ  
672- وَلَمْ أَتَّهَا قَبْلَ الْمَنَامِ تَجَرَّدْتُ  
لَشَاهِدَتِهَا مِثْلِي بِعَيْنِ صَحِيحَةٍ  
673- وَتَجَرُّدُهَا الْمَعَادِي أُنْتَبَأُ أَوْلَا  
تَجَرُّدُهَا الثَّانِي الْمَعَادِي قَائِبَتِ

Lügatler: تمنع تمنى يمني: تمنى.

**Mânâ:** Nefs-i nâtika başkasının tefrikasından aldığı ilimle nîmet ve lezzet bulmadı; o nefis kendisine verdiği şeyle kazandı. O bakımdan fayda veren ve faydalanan, fâil ve kâbil, konuşan ve dinleyen, gören ve görülen, bilinen ve bilen, hakîkatte yine o tek nefstir. Nefsini bu minval üzere bildiğin vakit Rabbini bilirsin ki ayn-ı vücûdudur. Eğer maddî varlığını idâre etmekte olan nefsin cüz'iyeti itibâriyle, uyarıkken uykudan önce maddî meş-



galelerden, mânevî alâkalardan, fânî aşklardan, cismânî ve rûhânî lezzetlerden, benim bunların hepsinden soyunup kesilişim gibi uzaklaşıp soyunabilseydi, senin nefsin de benim müşâhedem gibi sağlam ve aydınlık gözle müşâhede ederdi. O nefsin uyurken önce âdeti olan tecrîdi ve bedenin zâhirinden ilgi ve bağınu koparmayı daha sonra meâde âit ikinci tecerrüdünü gerçekleştirir. İşte sen ey sâlik, bu mânevî ve meâde âit olan tecerrüd üzere sâbit ol, tâ ki esrar ve mânâları anlayasın. Seyr ve sülûke başlamadan önce nefsin bilinen şekilde uyku hâlinde zâhirî duyulardan soyutlanunca sâlik rüya ve müjdelerle nice sırlara ve gaybî ilimlere muttali' olur. Seyr ü sülûkten sonra ise uyanıkken mi'rac ve hakîkî insilâh müyesser olup, mânevî ve maddî tecerrüd gerçekleştiğinde melekût ve ceberûtun sırlarına, nâsût ve lâhûtun ilimlerine vâkîf olur.

674- فلا تُكُ مِمَّنْ طَيِّبَتْهُ دُرُوسُهُ      بِمِثِّ اسْتَقَلَّتْ عَقْلَهُ وَ اسْتَفْزَتْ  
675- فَمِمَّ وَرَاءَ الثَّقَلِ عِلْمٌ يَدِقُّ عَنْ      مَدَارِكِ غَايَاتِ الْعُقُولِ السَّلِيمَةِ

**Lügatler:** مخفت دماغه من البس الحاصل من كثرة تكرار الدروس يانی طيبته yâni akli az oldu, اسفل عقله derler, yâni اسفل عقله و عده يسوا demektir. استفز, اسفل mânâsınadır, فر, فز'den gelir. ثم uzak mekâna işârettir, burada murad gayb âlemidir. يدق Fil-i muzâri'dir دق , يدق , يدق'dan. مدارك , مدارك'in cem'idir ve sonuncu kelime درك mânâsına mimli masdardır.

**Mânâ:** Sâlik ve tâliblere tenbih ve tekidde bulunup der ki: Ey ilâhî sırlara tâlib olan, sakın ha, aklî derslerin ve naklî ilimlerin zihnini çeldiği ve anlayışını şaşırttığı kimselerden olmayasın; derslerden hâsıl olan ilimler aklını azaltıp zayıflatmasın /166-b/ zîrâ gayb âleminde akıl tavrının ötesinde şerefli bir ilim vardır ki, selim akılların en son noktasının idrâkinden bile ince ve latiftir, hasta akıllar onu nasıl kavrayabilsin!

676- تَلَقَّيْتُهُ مِنْيَ وَ عَنِّي أَخَذْتُهُ      وَ نَفْسِي كَانَتْ مِنْ عَطَائِي مُمَدَّتِي

**Lügatler ve İ'râb:** تَلَقَّيْتُهُ ve تَلَقَّيْتُهُ'nün zamirleri مِنْيَ ve عَنِّي'e râcîdir.

**Mânâ:** Akıl ötesindeki o ilmi kendi nefsimden ben kabul ettim, onu kendimden ben aldım; bir halde ki, benim nefsim, benim bağış ve ihsârımdan bana ikram edici oldu. İşte ledün ilmi sâlikin tevhid mertebesinde hakîkî zât-tan aldığı ilimdir. Her ne kadar mevcut mazharlardan da alsa yine Hak'tan

almış olur. Zîrâ bütün bu şeyler zât-ı ezelinin ilimlerinin mazharlarıdır. Bu varlıklar âleminde fiiller, eserler, ciddî ve şaka, hakîkat ve mecâz ne zâhir olduysa hepsi, hakîkî fâilin ve küllî müessirindir.

- 677- وَلَا تَكُ بِاللَّاهِي عَنِ اللَّهْوِ جُنَّةً فَهَزُلُ الْمَلَاهِي جِدُّ نَفْسٍ مُجَدَّةً  
 678- وَيَأْيَاكَ وَالْأَعْرَاضَ عَنْ كُلِّ صُورَةٍ مُمَوَّهَةً أَوْ حَالَةً مُسْتَحِيلَةً  
 679- فَطِيفُ خِيَالِ الظَّلِّ يُهْدِي الْيَكَّ فِي كَرَى اللَّهْوِ مَا عَنْهُ السَّتَائِرُ شَقَّتْ

Lügatler: Ciddiyetin lâib demektir. غفل gâfil ve lâib demektir. لا هو لا هو , لهو , يلهو , لمى zıddıdır, "hezl" gibi. ملاهات "lehv" âleti demektir. Burada hazerle gizleyerek tahzir içindir. موهمة Muzahref demektir, Türkçe'de kalp bir şeyi gümüşle veya altınla yaldızlamak demektir. مسحلة Muhal demektir. Cin ve hayal nev'inden insanı tavaf eden şey demektir. كرى Uykü demektir. ستارة 'nin cem'idir, perde demektir. يأنى Yâni "هفت" "هفت"tan müştaktır. هفت Safvetinin kemâlinde dolayı arkasını gösteren şeye denir. هزل 'ta' 'lil içindir.

**Mânâ:** Sâlik ve tâlibleri, eşyâya inkâr yoluyla bakmaktan sakındırıp buyururlar ki: Ey ilâhî sırların tâlibi olan, oyun ve eğlence işlerinden sakın tamâmen gâfil olmayasın, onları tamâmen bırakıp unutmayasın! Bütün eğlenmeden gâfil olmayasın, deyişindeki yasaklamanın sebebini açıklamak üzere buyurur ki: Zîrâ oyun ve eğlence âletleri ve sebepleriyle gâfilâne vakit geçirmek gayretli bir nefsin çabasıdır. النفس المجدة غلب عليها الجد والاشتغال في السر والعلو من عالم الغيب (Gayretli nefis âlem-i şehâdetten âlem-i gayba doğru seyr ve sülûkte gayret ve çalışmanın üzerine gâlip geldiği nefstir). Sâlik ve ârife lâzım olan, her şeye ibret nazarıyla bakmak ve onlarda mevcut ve gizli olan hüküm ve sırlara vâkıf olmaktır. Zîrâ Hâkim-i Mutlak hiçbir şeyi bâtil yaratmamıştır. Nitekim Allah Teâlâ buyurur: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا (Sa'd, 38/27). "Biz göğü, yeri ve ikisinin arasında olanları boşuna yaratmadık" Başka bir âyet şöyledir: أَلَمْ نَكُنْ لَكُمْ آيَاتٍ أَنْ تَقُولُوا مَا خَلَقْنَاكُمْ عَرَبًا (Mü'minun, 23/115). "Bizim sizi boşuna yarattığımızı mı sanıyorsunuz" Her ne kadar oyun ve eğlenceyle meşgul olmak kötülenmiş (mezzum) ise de, ibret nazarıyla bakıp onun niçin yaratıldığı husûsunda düşünmek /167-a/ ve ondan hüküm ve ibret çıkarmak övülmüş (memduh) ve makbul bir davranıştır. Bu mânâda Şeyh Ebû Medyen şöyle buyurur: لَا تَكْرُ الْبَاطِلَ فِي طَوْرِهِ لِأَنَّهُ بَعْضُ ظَهْرَاتِهِ "Bâtili kendi sınırında inkâr etme, çünkü O'nun zuhûratının bir kısmı da odur"

Ey sâlik, her sahte ve yaldızlı şekilden yüz çevirip uzak durmaktan, her muhal ve bâtil halden kaçıp onları inkâr etmekten de sakın. Zîrâ bâtil gölgenin hayâlini tavaf etmek, eğlence (lehv) uykusunda sana perde ve örtülerin açıldığı sırlar ve hakikatleri bağışlar. Zîrâ bütün oyun, eğlence bâtil ve fâsîd olan şeylerin bâtını ciddiyet ve salâhdır. Aşağıdaki beyitler bu husûsu açıklamaktadır.

680- تَرَى صُورَ الْأَشْيَاءِ تُجَلَى عَلَيْكَ مِنْ وَرَاءِ حِجَابِ اللَّبْسِ فِي كُلِّ خَلْعَةٍ

681- تَجَمَّعَتِ الْأَضْدَادُ فِيهَا لِحْكْمَةٍ فَاشْكَا لَهَا تَبْدُو عَلَى كُلِّ هَيْئَةٍ

Lügatler: Açık.

**Mânâ:** Ey sâlik, hokkabazın gösterdiği eşyânın sûretin giyim perdesinde çeşitli kılıklarda görürsün; bu sûretlerde birbirine zıd şeylerin konuşma, susma, hareket, durma ve bunlara benzer karşıt sıfatların üstün bir hikmet ve maksad için bir araya getirilmiş olduğunu anlarsın. İşte o sûretlerin şekilleri, hokkbazın irâdesine göre garib şekillerde ve tuhaf durumlarda ortaya çıkar. Kezâ ey ârif ve sâlik, bu eşyâ da böyledir; sen onların sûretlerini de kevn perdesinin arkasından çeşitli sûret ve kılıklarda, bir hikmete mebnî olarak karşıt sıfatları bir araya getirmiş halde görürsün. İşte o ezeli ve ebedî yaratıcı ve var edici, o sûretlerin çeşitli şekillerini sana her hey'et ve şekilde gösterir. Tâ ki hakîkî fâil ve küllî müessirin, ortağı ve benzeri olmayan tek varlık olduğunu bilesin. O varlık ki يَقُولُ مَا يَشَاءُ (Al-i İmran, 3/40) يُحْكُمُ مَا يُرِيدُ (Maide, 5/1). "Dilediğini yapar ve istediği şekilde hükmeder". Bunca şekil ve sûretler perdedeki örtündür. Oradaki sûretlerin hareketleri kendi irâdeleriyle mi oluyor sanırsın?

682- صَوَامِتُ تُبْدَى التُّنْقَ وَ هِيَ سَوَاكِنٌ تُحَرِّكُ تُهْدِي النُّورَ غَيْرَ صَوِيَّةٍ

Lügatler: تَنْقُ قول المنكحة, idi, تحرك اسلندا, غمرك, ماناسنادير. تولى, قدى, ماناسنادير.

İrâb: صوامت mahzûf mübtedânın haberidir, هي صوامت takdîrinedir. ر' de vav âtifadır. غير صوية Ya mahzûf mübtedânın haberi olarak merfûdur veya hâliyet üzere mansubdur.

**Mânâ:** Hokkabazın, perdenin arkasından gösterdiği adı geçen sûretler gerçekte sessizdirler, onların konuşmaları görünüşten ibârettir. Orada hareket eden sûretler hakîkate sâkindirler, zâhiren hareket ederler, kendileri aydınlatıcı olmadıkları halde ışık verirler. Yâni kâinattaki bu sûretler de aslında sükût üzeredirler. Bunlardan konuşan ezel üstâdıdır. Bu eşyâ hakîkate sâkindir, bu eşyâyı harekete getiren ve onlar üzerinde tasarruf sâhibi olup, ademden vücûda ve vücuddan ademe getirerek /167-b/ dâimâ değiştirmekte ve tasarruf etmekte olan o eşsiz Sâni'dir. Her ne kadar zâhiren bu konuşma ve susma, bu hareket ve sükûn bu eşyâdan görünürse de hakîkate قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ (Ra'd 13/16). "De ki Allah her şeyin yaratıcısıdır" fehvâsınca ve قُلِ كُلُّ شَيْءٍ عِنْدَ اللَّهِ (Nisâ 4/78). "De ki her şey Allah katındandır" muktezâsınca, hepsi hakîkî fâilin sıfatıdır. Bu eşyâ hadd-i zâtında ışıksız, karanlık ve kesiftir, ama ışık verir. Her ne kadar sûretâ ışık verirlerse de hakîkate bunlar mahzâ ademdir, ışık veren Cenâb-ı Hak'tır. Hulâsa-i kelâm: Eşyâ hadd-i zâtında ölüdür, eşyânın ilmi, kudreti ve kuvveti ancak Yüce Allah vâsıtasıyla.

683- وَ تَضْحَكُ إِعْجَابًا كَأَجْدَالِ فَارِحٍ وَ تَبْكِي اِتِّحَابًا مِثْلَ ثَكْلِي حَزِينَةٍ  
684- وَ تَنْدُبُ إِنْ أَنْتَ عَلَى سَلْبِ نَعْمَةٍ وَ تَطْرَبُ إِنْ عَنَّتْ عَلَى طِيبِ نِعْمَةٍ

Lügatler: فَارِحٌ ism-i tafildir, أجْدال'den, جنل ferah demektir. فَارِحٌ ism-i fâildir فَارِح'tan, o da şâd olmak demektir. اِتِّحَابٌ, اِتِّحَابٌ'dendir, sesli ağlamak demektir. ثَكْلِي Oğlu ölmüş kadın demektir. تَطْرَبُ: تَطْرَبُ, تَطْرَبُ'dendir, ölü üzerine ağlamaya denir.

İ'râb: اِعْجَابًا ve اِتِّحَابًا'in mansub olması, fiilinun lafzı olmaksızın masdariyet üzeredir.

**Mânâ:** Sen perdenin arkasında olan sûretleri, sevinçli bir kimsenin hâlindeki gibi hoşlanarak ferahlık duymuş gibi görürsün. Bâzen de oğlu ölmüş bir kadın gibi ağlar görürsün. O sûretler nîmetin kaybolması üzerine ağlayıp inleseler, sen de ağlarsın. Eğer o sûretler güzel nağmelerle şarkı soyleseler sen sevinç duyarsın.

تَطْرَبُ ve تَنْدُبُ'nin fâilleri, öteki fiillerde olduğu gibi ya مَصْرُ'dir veya altında gizli olup dinleyenler hitab şeklinde olabilir. Anlatılmak istenen şudur: Ey sâlik sen bilirsin ki bu sûretlerden hâsıl olan çeşitli eserler ve haller, perdedeki hokkabazındır. Kezâ bu türlü haller ve sık sık değişmekte olan acâib ve garip şeyler o hikmetinden sual olunmaz fâilindir. O her şeyi kendi irâdesine göre ızhar eder.

از روی حقیقی نه از روی مجاز

ما لعبگانیم و فلک لعبت باز

رقیم بصدوق عدم یک یک باز

بازی چه می کنم در قطع وجود

[Biz kuklalarız, felek de kukla oynatıcı. Hakikaten mecâz değil. Varlığı katetmede hangi oyunu yapayım? Yokluk sandığı ile teker teker gittik.]

685- تَرَى الطَّيْرَ فِي الْأَغْصَانِ يُطْرِبُ سَجْعَهَا  
بِتَغْرِيدِ أَلْحَانِ لَدَيْكَ شَجْعِيَّةً  
686- وَتَعْجَبُ مِنْ أَصْوَاتِهَا بِلُغَاتِهَا  
وَقَدْ أَغْرَبْتَ عَنِ السُّنَنِ الْأَعْجَمِيَّةِ

Lügatler: الجمع aslında güvercin ötmesi demektir ve riâyet-i münâsebet-i makâtî-i kelâmıda alâ tarîkı'l-mecâz isti'mal olunur. تغريد Şarkî söyleyerek sevinç göstermek demektir. فعلية شجعة vezinde "hazin" mânâsına gelir. شجعا يشجو, شجعا شجوا'den gelir حزن demektir. اعربت اعراب'dan müştaktır, ifsah ve ızhar etmek demektir.

**Mânâ:** O hokkabazın yaptıklarından biri de /168-a/ şudur: Sen ağaç dallarındaki kuşların ötüşlerinin halkın kulaklarına neşe verdiğini bilirsin; bu senin de duyduğun hazin nağmelerin verdiği heyecan ve teğanniyle olur. O kuşların lügatlarıyla birlikte sec'li sesleriyle seni hayrete düşürdüğünü görürsün. Oysa o kuşlar bize ve kendi türü dışındakilere yabancı gelen bir dille içinde olup bitenleri ortaya koymaktadır. O dil kendi türü ve hemcinslerine yabancı değildir. İşte o dal ve ağaç şekillerini gösterip, onlardaki bülbülleri ve kuşları güzel melodiler ve çeşitli dillerle söyleten perdenin arkasında hokkabaz olan (oyun oynatan) üstaddir. Fâil-i hakîkiyi buna kıyas et. Çünkü bu sözler, kelimeler, sesler ve nağmeler ancak vücûd-i vâhiden zuhûr etmektedir. Lâkin sen görünüşte halktan sâdır oluyor sanırsın.

687- وَ فِي الْبَحْرِ تَجْرِي الْفَلَاحُ  
و فِي الْبَحْرِ أُخْرَى فِي جُمُوعٍ كَثِيرَةٍ  
688- وَ تَنْظُرُ لِلجَيْشِينَ فِي الْبَرِّ مَرَّةً  
و هُمْ فِي حَمَى حَدَى ظَبْيٍ وَأَسَنَّةً  
689- لِبَأْسِهِمْ نَسْجُ الْحَدِيدِ لِبَأْسِهِمْ  
عَلَى فَرَسٍ أَوْ رَاجِلٍ رَبِّ رَجُلَةٍ  
690- فَاجْتَادُ جَيْشِ الْبَرِّ مَا بَيْنَ فَارِسٍ  
مَطَا مَرَكَبٍ أَوْ صَاعِدٍ مِثْلَ صَعْدَةِ  
691- وَ أَكْتَادُ جَيْشِ الْبَحْرِ مَا بَيْنَ رَاكِبٍ

Lügatler: Beyaz deve. عرس Yırtmak ve kesmek. لا Mağara ve çöl. لجة Büyük deniz. جينين'den murad kara ve deniz askeridir. ناسج Masdardır, mef'ul mânâsındadır, منسوجة الحديد'den murad zırhdır. Birnci لباس melbus mânâsındadır. İkincisi hemzeyle ناس'tendir, şiddet demektir, "be'si ve şiddeti için" demektir. حى Burada himâye mânâsındadır. حى zî'nun zammesiyle حى'nin cem'idir, ok ve kılıcın

keskinliğine denir, kasedilen kılıcın keskinliğidir. اسنة 'ın cem'idir, اسنة mızrağın demir ucu demektir. اجناد , اجناد , اجناد Re'nin zammesiyle راجل 'ın masdarı olmalıdır veya "recliyet" mânâsına olabilir. اكد , kefin kesresiyle كند 'ın cem'idir. كند Frenkçe'den Arapçalaşmıştır, şecâatli kimseye denir. صاعد سرت demektir. صاعد Yelkeni tamir etmek için geminin direğine çıkan gemiciye denir. صعدة Sadın fethasıyla yaradılıştan doğru olup, sonradan düzeltmeye muhtaç olmayan düzgün kargı demektir. ارقام مستوية Arapların قان رماح مستوية dedikleridir, burada geminin sütununu benzetti. مثل Mahzûf masdarın sıfatıdır, takdîri: أر صاعد عمود مثل صعدة .

**Mânâ:** Bu sözlerden anlaşılan şudur ki: Hokkabazın fiillerini ve hallerini hikâye ederek, perdede çeşitli şekillerde ve hallerde türlü türlü garib ve tuhaf olayalar gösterdiğini belirtip şöyle buyururlar: Sen fâil-i hakîkînin perde arkasından sana şunu gösterdiğini görürsün: ق, karada ve çölde beyaz tüylü develeri yürütür, onların sahrâları ve çölleri aştıklarını görürsün. Denizde de okyanusun ortasında, içinde insanlar bulunan gemilerin yüzdüğünü görürsün. /168-b/ Bir bakarsın askerleri bir keresinde karada ve çöldedir, başka bir zaman denizdedir, çok sayıda bir araya gelmişlerdir, bunların elbiseleri dayanıklı olsun diye demirden dokunmuş olan zırhlardır. Velhâsıl bunların hepsi kılıç ve mızraklarının himâyesinde dövüşür ve savunmada bulunurlar. Yine görürsün ki kara ordusunun askeri ya at üstünde süvâridir veya kahamanca ve güçlü kuvvetli bir şekilde yaya ve piyâde olarak yürümektedir. Deniz askerlerinin kahramanlarını da ya gemi merkebinin sırtına binmiş veya geminin düz bir mızrak gibi olan direğine çıkmış görürsün. İşte gördüğün bu muhtelif işlerin ve çeşit çeşit şekillerin, tek fâilin işi olduğuna hokkabazın halleri ve sözleri şahittir.

692- فَمِنْ صَارِبٍ بِالْبَيْضِ فَتْكَاً وَ طَاعِنٍ بِسُمْرِ الْقَنَا الْعَسَالَةَ السَّمْهَرِيَّةِ  
693- وَ مِنْ مُغْرِقٍ بِالنَّارِ رَشْقاً بِأَسْهُمٍ وَ مِنْ مُحْرِقٍ فِي الْمَاءِ زَرْقاً بِشُعْلَةَ

**Lügatler:** فتك Bir kimsenin gafletle birine gelerek ansızın onu öldürmesine denir. قفا Buğday benizli. قفا derler. قفا Buğday renkli kamıştan yapılmış sağlam mızrak demektir. Zîrâ بلغ قصب القناة غايته يضرب لونه الى السمره demişler, mızrak kamışı kemâle erdiği vakit rengi buğday rengine döner. العسالة Muzdarip ve mühtezz olucu. عمل الرمح عسالة derler, اسطرب و اهتز فهو عال سمهريه. sağlâm ve dayanıklı mânâsına. سمهريه mızrak imal edenin bir kimsenin ismine derler. Gâyet iyi mızrakları ona nisbet edip "rumh-ı semherî"

derler. Ok atmak. زرق Burada ta'n etmek, yâni dürütmek mânâsnadır.

İ'râb: من صارب de teb'iyz içindir, burada "ba'z" mânâsına geldi, yâni ترى صارب in izâfeti sıfatın mevsufa izâfeti kabîlindedir. زرق ve زرقا'nın mansub olması temyîziyet üzeredir, mef'ül-i leh veya hal olmak da câi:..dir.

Hız. Nâzım'ın و من مفرق بالنار و محرق بالماء sözünde fesâhat ve belâğat vardır, zîrâ zâhir gereği بالنار و محرق بالماء denmesi îcab ederdi ki ateşin şanı yakmak ve suyun şanı boğmaktır. Bâzıları şöyle demişlerdir: Suya yakma isnad etmek te'vil yoluyla olur. Nitekim وَإِنَّا الْبَحَارُ سُجُوتٌ (Tekvir, 81/6). "Denizler kaynayıp kabardığında" âyetinde ve Ömer (ra)'nın يا بحر متى تعود نارا "Ey deniz ne zaman ateşe döneceksin" sözünde böyledir. Fakat bu türlü mânâ vermekte zorluklar vardır, gene de Allah bilir. Daha uygun olan îzah şu olabilir: Bundan maksad muhârebedeki büyük şaşkınlık ve dehşeti ortaya koymak olmalıdır. Yâni düşmanlar atılan oklardan ve kılıç darbelerinden kaçarak, aşırı şaşkınlıklarından dolayı ateş zannettikleri şey su olup bunları boğmuş olmalı. Kezâ bâzısına da ateş, güzel bir su şeklinde görünerek, onun içine girdikleri vakit kendilerini yakmış olmalıdır. /169-a/ Veya "su" kılıçtan istiâre olabilir; yakıcı olması, yok edici ateşin parlak kılıç ile helâk etmesinden istiâre olabilir. Ateşten murad كَلِمًا أَوْ قُدْرًا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ (Maide, 5/64). "Ne zaman bir savaş ateşi yakarlarsa Allah o ateşi söndürecektir" âyetine göre harb ateşi olmalıdır. Savaş ateşine gark olması, boğulma ve helâk olmasının ileri derecesinden istiâre olmalıdır.

**Mânâ:** Bâzı askerlerin parlak kılıçla vurarak ansızın düşmanlarını öldürdüğünü görürsün; bâzısının, dayanıklı, sağlam ve acı verici esmer mızraklarla yaraladığını görürsün. Bâzısını ok atarak düşmanını savaş ateşinde boğucu ve helâk edici görürsün. Bâzısını parlak kılıcın ateşiyle yaralı halde yanmış görürsün. Bu muhtelif halleri gösteren hokkabazdır. Bu çeşitli fiiller, her ne kadar zâhiren orada görünen şahıslardan bilinirse de, hakîkati gören bir nazarla bakılınca, bütün bu işler perdenin arkasındaki hokkabazındır. Kevn perdesinin arkasındaki hakîkî fâili buna kıyas etmelisin.

- 694- تَرَى ذَا مُغِيرًا بِأَذَلِّ نَفْسِهِ وَ ذَا  
يُولِي كَسْرًا تَحْتَ ذُلِّ الْهَزِيمَةِ  
695- وَ تَشْهَدُ رَمَى الْمُنْجَبِقِ وَ نَصْبَهُ  
لِهَذِهِ الصَّيَاصِي وَ الْحُصُونِ الْمُنِيَعَةِ  
696- وَ تَلْحَظُّ أَشْبَاحًا تَرَأَتْ بِأَنْفُسِ  
مُجَرَّدَةٍ فِي أَرْضِهَا مُسْتَجِنَّةٍ  
697- ثَبَايِنُ أَنْسِ الْإِنْسِ صُورَةٌ لِبِهَا  
لَوْحِشَتِهَا وَ الْجِنُّ غَيْرُ أَنْيسَةٍ

Lügatler: مغيراً dandır, ifal bâbindan, اغارة فهو مغيرة , يأنى yağmaladı demektir. كسر فعل vezinde demektir. يولى dan müşaktır, yüz çevirmek demektir. لهذهم الصياصى , مفاىى meful mânâsınadır. Birinci ذى bâzı askerlere işârettir, ikinci ذى başka bâzı askerlere işârettir. صياصى 'nın cem'idir, صيعة kale, yüksek yer ve korunan her şey demektir. القلاع الرليعة :الحصون المنيعه. اسلندا ترائى idi 'nin biri hazfedildi. مستجنة , من سعة mânâsınadır, sülâsîsi , من سعة dür.

İ'râb: ب و ب و ب 'te mansub oluşu hâliyet üzeredir. مع ب و ب 'nife cümlesidir veya ترائى üzerine vavsız olarak mâtuftur.

**Mânâ:** Ey hokkabazın oyununu seyretmekte olan kimse; sen, askerlerden bâzısının canını ortaya koyarak yağmalayışını görürsün, bâzısının da hezîmet zilletinin altında ezilmiş olarak geri döndüğünü ve yüz çevirdiğini görürsün. Ey gölge hayâli oyununu seyretmekte olan kimse, mancinığın taş attığını görürsün, onun yüksek kaleler ve iyi korunmuş hisarları yıkmak ve tahrib etmek için dikildiğini oralara taş yığırdığınu görürsün. Sen insan sûretinden soyunmuş olan ve kendi arzında bulunan nefis görünümündeki bedenleri düşünürsün; /169-b/ o mücerred nefisler bizim arzımıza nisbetle gizli ve örtülüdür. Zîrâ o varlıkların giyiniş biçimi (görünüşi) insanla yakınlık kurmaya elverişli değildir. Aşırı yalnızlıklarından dolayı insana ziddirlar. Bir halde ki, cin tâifesi, münâsebet yokluğundan ve mâhiyet uzaklığından dolayı insana yakın değildir. "Eşbâh-ı müterâiye" (Beden görünümlüler)'den murad cinlerdir ki, onlar insan şeklinden soyunukturlar. Biz onlara görünürüz amma onlar bize gizlidir. Velhâsıl onların şekilleri, râhatları, sevinçleri ve her halleri insanlardan farklıdır.

- 698- وَ تَطْرَحُ فِي النَّهْرِ الشَّبَاكَ فَتَخْرُجُ  
السَّمَاكَ يَدُ الصَّيَادِ مِنْهَا بِسُرْعَةٍ  
699- وَ يَحْتَالُ بِالْأَشْرَاكَ نَاصِبِهَا عَلَى  
وَقُوعِ خَمَاصِ الطَّيْرِ فِيهَا بِجَنَّةٍ  
700- وَ يَكْسِرُ سَفْنَ الْيَمِّ ضَارِي دَوَابِهِ  
وَ تَنْظُرُ آسَادُ الشَّرَى بِالْقَرِيمَةِ

Lügatler: شبكە şinin kesresiyle شبكە 'nin cem'idir, شبكە balık tuttıkları tuzaktır (balık ağı). سَمَاكَ Sînin kesresiyle سَمَك 'in cem'idir, balık demektir. Hemzenin



fethiyle فتح'in cem'idir, re harfi fethalıdır, mânâsı kuş avlanan tuzak demektir. الفتح Açı olan yem ve taneye muhtaç olan kuşlar için kullanılır. سفينة سفینة'nin cem'idir. م Deniz. ضارر Zarar ve sıkıntı veren hayvanlara denir. أسد Aslan'ın cem'i. فريسة Aslan avı demektir. شري Aslanın mekânına denir.

İ'râb: طرح ve غرَج fâil isteyen fiilerdir, burada fâil olmaya uygun sâdece بد kelimesidir. Tenâzü-i fi'leyn kâbilinden olur. Eğer birinci fiil amel ederse بد kelimesi طرح'nun fâili olup, ikinci fiilin fâili zamiri ve بد'e âit olur. İkinci fiili amel ettirirsen بد يخرج'nin fâili olur. طرح'nun fâili ise altındaki zamir olur ve بد'e âit olur. Takdiren merfû بكرة'nun fâili olur. ضارر Takdiren merfû بكرة'nun fâilidir. أسد Lafazan merfû نظر'nun fâilidir. بها'da zamir بكرة'ye râcîdir. بها'da zamir اشراك'e râcîdir.

**Mânâ:** Perdede hokkabazın gösterdiği garip şekiller cümlesinden olmak üzere görürsün ki: avcının eli bir nehre ağlarını atıp oradan sür'atle balıklar çıkarır. Kezâ tuzak kuran avcının aç kuşları o tuzaklarda tânelerle kandırdığını görürsün. Denizde deniz hayvanlarının timsahlar ve balıklar gibi canavarların büyük kuvvetleriyle gemileri kırıp parçaladıklarını görürsün. Orman arslanlarının avlarını yakalayışını görürsün.

701- وَيَضْطَادُ بَعْضُ الطَّيْرِ بَعْضًا مِنَ الْفَصَا  
وَيَقْبِضُ بَعْضُ الْوَحْشِ بَعْضًا بِقَفْرَةٍ  
702- وَتَلْمَحُ مِنْهَا مَا تَخْطِئُ ذِكْرَهُ  
وَلَمْ اعْتَمِدْ إِلَّا عَلَى خَيْرِ مُلْحَةٍ  
703- وَفِي الزَّمَنِ الْفَرْدِ اعْتَبِرْ تَلَقُّ كُلِّ مَا  
بَدَا لَكَ لَا فِي مُدَّةٍ مُسْتَطِيلَةٍ

Lügatler: ملحة kendisinde تجاوزت Yâni محیطت. صحرة sahra ve çöl. تلحظ Yâni ملح. /170-a/ melâhat ve letâfet olan şeye denir. بقرة'de رب, mânâsınadır.

**Mânâ:** Kezâ, ey seyretmekte olan kimse, kuşlardan bâzısının bâzısını havada avladığını görürsün. Bâzı vahşî hayvanların, bâzı hayvanları sahra ve çölde kaptığını görürsün. Hokkabazın yaptığı şeylerden senin gördüklerinin hepsini sayamadım. Onlardan sâdece bâzı güzel ve latif olanları zikrettim.

Şöyle devam ederler: Ben sana bütün eşyânın ibret alınacak yönlerini uzun uzun anlatarak çok vaktini alacak değilim; istersen kısa bir sürede, bir anda şâhit olduğun bir şeye dikkat et. Yâni hokkabazın sana gösterdiği sûretlerin zâhirinden bâtınına geçersen, sana görünen sûretlerin hepsinin hakîkate dikkatle bakarsan onların sırları ve hakîkati mâlûm olur ve bu çok kısa zamanda gerçekleşir. "Zamân-ı ferd"den murad, zamanın en küçük

parçasıdır. Zîrâ onların efrâdı bir araya gelse “az zaman” olur. ترى صور الاشياء تجلى beytinden (680. beyit) buraya gelinceye kadar hokkabazın gösterdiği çeşitli şeyleri, Hazret-i Zü'l-celâlin tevhîd-i ef'âline misal olarak gösterip aşağıdaki ve sonraki beyitlerle cevap vererek şüphelerden kurtarırlar:

704- وَكُلُّ الذی شَاهَدْتُهُ فَعَلُّ وَاحِدٍ  
بِمُفْرَدِهِ لَكِنْ بِحُجْبِ الْأَكْتَةِ  
705- إِذَا مَا أزالَ السَّترَ لَمْ تَرَ غَیْرَهُ  
وَلَمْ یَبْقَ بِالْأَشْکَالِ إِشْکالُ رَبِیَّةِ

Lügatler: الاکتة: كان 'in cem'i, كان kendisiyle bir şeyin örtüldüğü perde demektir. اعطية Ve عطا gibi. ما إذا 'da ما zâiddir, biinci اشكال hemzenin fethasıyla, ikincisi kesreyledir. ربة şüphe demektir.

İ'râb: كل mübtedâ عل واحد haberidir. الاکتة 'de مع ربه mânâsınadır veya لی mânâsına. ازال 'nin fâili altındaki zamîridir ki, hokkabaza râcîdir. مفرود 'ü'lü'dir, ربة 'de zamir واحد'e râcîdir.

**Mânâ:** Senin müşâhede ettiğin şeyler tek fiildir, yâni bu fiilde münferid olan odur. Fakat sen örtü perdesinin vâsıtasıyla müşâhede ettin. Vâhid-i hakîkî örtü ve perdeyi izâle ettiği vakit sen ondan başkasını görmezsin ve bu şekillerin hakîkatine âit şüphen kalmaz. Ve bilirsin ki bu şekil ve sûretlerin a'yânı; hayat, ilim, kudret, irâde, nutk ve tasarruftan hâlîdir. Lâkin bu sûretler ve şahıslar Hayy, Âlim, Kâdir, Mürid, Mütakellim ve Mutasarrıf olan o fâil-i hakîkînin fiillerinin mazharlarıdır.

فإذا ارتفعت الاستار ظهرت الاسرار  
وبدا لك الانوار ولم يبق الا الواحد القهار

“Perdeler kalktığı vakit sırlar ortaya çıkar, sonra nurlar görünür ve ancak Vâhid-i Kahhâr olan Allah kalır”

706- وَحَقَّقْتَ عِنْدَ الْكُفْرِ أَنْ بِنُورِهِ  
اهْتَدَيْتَ بِأَعْمَالِهِ فِي الدُّجْنَةِ

Lügatler: الدجنة dalin ve cimmin zammesiyle zulmet demektir.

**Mânâ:** Ve sen ey sâlik ve muvahhid, perdelerin açılışı sırasında /170-b/ beşeriyet karanlığında o tek fâilin nûruyla tevhîd-i ef'âline yol bulduğunu tahkîken anlarsın, böylece bütün fiilleri tek Hâlîk'tan görürsün. Eğer onun nûru yol göstermeseydi, kesret karanlığında hakîkî vahdetin cemâlini kim görürdü?

707- كَذَا كُنْتُ مَا بَيْنِي وَبَيْنِي مُسْتَبِلاً حِجَابَ النَّاسِ النَّفْسِ فِي نَوْرِ ظُلْمَةٍ  
 708- لَا ظَهَرَ بِالتَّدْرِيجِ لِلْحَسَنِ مُؤَنَساً لَهَا فِي ابْتِدَاعِي دَفْعَةً بَعْدَ دَفْعَةٍ

Lügatler: الناس saliverme ve sarkıtmak, ازاره اسئل ازاره denince ارخاه demek olur. الناس Örtülü, karışık ve belirsiz olmak, ihtilât gibi.

İ'râb: ما بيني و بيني zâiddir. مستبلاً , مسلا , مسلا'nün haberidir. حجاب , حجاب 'nin mef'ûlüdür. ابتداء Masdardır, مونا 'nın altındaki zamirden haldir. ما da zamir نفس e râcîdir. مونا Masdardır, fâiline muzafdır.

**Mânâ:** Ben de hokkabaz gibi nefsimle kendi arama, nefsin iltibâsından hâsıl olan perdeyi, kâinatın zulmetine muzaf olan vücûdumun nûrunda sarkıttım. Benim perdeyi sarkıtmam, tedricî olarak hissime zuhûr eylememden ötürüdür; bir halde ki, sıfat ve fiillerimin bedâyiini arka arkaya yeniden icad ettiğim vakitte nefsim mûnis olurum, tâ ki zâtımın tecellîsiyle nefsim yok olmasın.

Bu sözleri cem' mertebesinden ve cem' lisârıyla söylemişlerdir. Buna göre zat şöyle demiş oluyor: Zatla nefsin arasındaki perde şunun içindir: Eğer zat tecellîsi bir defada olsaydı, nefis o anda tecellînin satvetinden dolayı yok olurdu. Fakat kademeli ve tedricî olmak sûretiyle zat tecellîsine elverişli durum doğmuş olur. Tecellî evvelâ fiiller şeklinde hisse olur, nihâyet bu tecellîyle nefis ünsiyet peydâ edince sıfat tecellîsi elverişli hâle gelir, ondan da sıfatlarla tecellî olunur. Sıfatların tecellîsine nefis ünsiyet peydâ edince zat tecellîsi vukû bulur ve bu mertebde tecellî eden ve tecellî olunan bir olur.

Beytte nûru zulmete muzaf kılmasındaki nükte şudur ki: Bilhassa zulmetin nûru olmaz. "Nur" nefsiyle zâhir olan ve başkasını ızhar eden şey demektir. Bu sıfat ilâhî vücûdun sıfatıdır ve Nur onun esmâ-i hüsnâsından bir isimdir. "Zulmet" bizâtihî gizli olan ve başkasını da gizli hâle getiren şey demektir. Bu sıfat, mümkün varlıkların sıfatıdır. Kâinat karanlık bir perde gibidir. Onun ötesinde nice şekil ve sûretler gizli ve örtülüdür ve nûra muhtaçtır. İlâhî nur ve rabbânî tecellînin ışığı görününce, kâinat perdesinin arkasındaki şekiller ve çeşitli sûretler görünür hâle gelir ve irâde itibâriyle hareket ederler.

709- قَرَنْتُ بِجِدِّي لَهَوَ ذَاكَ مُقَرَّبًا      لَفَهْمِكَ غَايَاتِ الْمَرَامِي الْجَعِيدَةِ

Lügatler: جرد 'in zıddıdır. مرامي 'nın cem'idir. مرى: maksad demektir. مقربا Ya haldir veya mef'ûlü lehdır. لفهمك 'de lâm الی mânâsınadır.

**Mânâ:** Ey sâlik, ben nefsimin ciddiyetini ve hakikat-i hâlini /171-a/ o hokkabazın oyununa yaklaştırdım (yâni ona benzettim); bunu mânâların nihâyetini ve uzak maksadları senin anlayışına yaklaştırmak için yapmış bulunuyorum. Hokkabazın hallerini hatırlamaktan murad, tevhid-i e'ali bildirmek ve açıklamaktır ki darb-ı mesellerle uzak mânâlar ve akla uygun maksadlar akıl ve anlayışa yakın hâle gelir. Hokkabazın hallerini anlayınca, bilesin ki, tek bir nefisten çeşitli fiiller ve muhtelif şekiller zâhir olurmuş.

710- وَيَجْمَعُنَا فِي الْمَطْهَرَيْنِ تَشَابُهٌ      وَ لَيْسَتْ حَالُهُ بِحَالِي بِشَبِيهَةٍ  
711- فَاشْكَالُهُ كَانَتْ مَظَاهِرَ فَعْلُهُ      بِسِتْرِ تَلَاشَتْ إِذْ تَجَلَّى وَ وُلَّتْ  
712- وَ كَانَتْ لَهُ بِالْفِعْلِ نَفْسِي شَبِيهَةً      وَ حَسَى كَالِاشْكَالِ وَ اللَّبْسِ سِتْرَةٌ

Lügatler: مطهرين 'den murad, biri hislerdir ki nefsin fiillerinin mahallidir, biri de hokkabazın muhtelif sûretleridir ve onlar hokkabazın fiillerinin mazharıdır. حالة 'de okunabilir, ت ile de okunabilir, لبس 'nin ismidir. همز 'in he'si ile de okunabilir, o zaman zamir de hokkabaza râcî olur. شبیه 'in haberidir. اشكال 'deki zamir de hokkabaza râcîdir.

**Mânâ:** Ey sâlik, iki mazharda benzerlik bize cem' olur. Zîrâ benim nefsimden muhtelif sanatlar ve çeşitli şekiller sâdır olduğu gibi hokkabazın fiillerinden de muhtelif sûretler ve farklı şekiller sudûr eder. İkisi arasında bir yönden benzerlik varsa da bir yönden de onun hâli benim hâlime benzemez. Zîrâ onun hâli mecaz, benim hâlim hakikattir. İkisi arasındaki benzerliği nakledip der ki: Ey tevhid ilminin tâlibi, o hokkabazın şekilleri, seyredenlerle kendisi arasındaki perde vâsıtasıyla fiilinin mazharı oldu. Hokkabaz görünüp perdeden çıkınca o şekiller ve sûretler yok olur. İşte benim nefsim bilfiil hokkabaza benzer oldu. Zîrâ benim duyularım yâni gözüm, kulağım, dilim, elim, ayağım iş, söz, alma ve çalışınam vb., hokkabazın muhtelif şekilleri gibidir. Beden elbisem benim perdemdir, hokkabazın perdesi gibidir. İşte his mertebesinde kayıtlı olanlar, benim organlarımdan ve duyularımdan zuhûr eden fiilleri ve eserleri, duyulardan ve organlardan zannederler. Meselâ görmeyi gözümden, işitmeyi kulağımdan, konuşmayı dilim-

den, tutmayı ve yürümeyi elimden ve ayağımdan zannederler. Nitekim gölge oyununu seyredenler, görünen o fiil ve eserleri, orada görünen şahıslardan câmid sûretlerden zannederler. Perdenin arasından perde kalkıp, nefsi-nâtika açıkça görününce hakikat-i hale o zaman muttalî olurlar ki gören işiten, konuşan, alan ve iş gören nefsi-nâtıkaymış ve organlar ve duyular ona mülâhaza âleti imiş. /171-b/

713- فلما رفعت الستر عني كرفعه  
بِحَيْثُ بَدَتْ لِي النَّفْسُ مِنْ غَيْرِ حُجْبَةٍ  
714- وقد طلقت ضمير الشهود فأشرق  
الوجود و حلّت بي عقود أحيّة  
715- قلت غلام النفس بين إقامتي  
الجدار لأحكامي و خرقت سفيتي

Lügatler: حجب bir tarafı bir hayvana bir tarafı bir yere bağlı olan ip demek.

İ'râb: كرفعه'de zamir hokkabaza râcîdir. وقد طلعت cümlesi i'rabdan hâliyye üzere mahallen mansubdur. حلت meçhuldür, النın cevâbi قلت'dür.

**Mânâ:** Nefsim bana perdesiz olarak zâhir olup, zâtî müşâhede etmenin güneşi doğup vücut toprağım müşâhede nûrunla aydınlanıp parlayarak his, nisbet ve izâfet bağlarıyla kıyastan hâsıl olan düğümlerim çözülüp de hokkabazın perdeyi kaldırışı gibi beşeriyet perdesini kendi nefsimden kaldırıncı, işte o vakit hızır gibi nefsi-eminâre oğlanını öldürdüm. Bunu vücûdunun duvarını muhkemleştirmek için düzeltmekle, beden gemimi riyâzatla parçalayıp harab eyleme arasında yaptım. Hulâs-i kelâm şudur: Ben nefsi-eminâre oğlanını öldürdüm, vücut duvarını muhabbet ve mârifetle tâmir edip düzelttim, riyâzet ve mücâhedeyle beden gemisini tahrib ettim ve kusurlu hâle getirdim ki kâfir şeytanın eli zâlim hevâdan halâs olsun. Böylece ilm-i ledünnî mazharı ve ikinci Hızır olup ebedî hayatla diri oldum. ما الحياة الا في الموت "Hayat ancak ölümdedir" fehvâsınca nefsi-eminâre ölmedikçe sâlik ebedî hayatla diri olmaz ve beden gemisi riyâzetle harab ve kusurlu hâle gelmezse hevâ ve heves hükümdârının elinden ve şeytandan emân bulmaz.

716- و عذتُ بِإِمْدَادِي عَلَى كُلِّ عَالِمٍ  
عَلَى حَسَبِ الْأَفْعَالِ فِي كُلِّ مَدَّةٍ

**Mânâ:** Buyururlar ki: Beşeriyet perdesini kaldırarak hakikat mertebesine vüsul bulup, nefsi-oğlanını keserek beden ve his gemisini yaralamak sûretiyle

kemal derecesine ve vuslat makâmına nâil olunca ben imdad ve yardımla mülk ve melekût âlemlerinden her birine rücû ettim. Bu, zamânın gerektirdiği fiillere göre her zaman dâimî olarak böyledir. Tâ ki cömertlik ve kerem hazînelerinden âlemî ve âdemîler üzerine ihsan ve nîmetler saçayım. Bu mertebe sâlike, beşeriyet perdesini kaldırıp nefis oğlanını öldürüp, beden gemisini riyâzatla hasta edip vücud duvarını mârifetle düzeltip, fenâdan sonra bakâbillah mertebesine vâsıl ve zât-ı ahadiyyete nâil olduğu vakit müyesser olur. Böylece bütün âlemler onun mazharları olur. Nitekim başlangıçta ona sâdece bedeni mazhar olmuştu. Bu “gavsîyyet” mertebesinde ise bütün âlemlere, istifâdaları ve kâbiliyetlerine göre her zaman ve vakitte imdad ve yardım edip feyzini ulaştırır.

### 717- وَلَوْ لَا اِحتِجَابِي بِالصِّفَاتِ لِأُحْرِقْتُ مَظَاهِرُ ذَاتِي مِنْ سَنَا سَبِّحِيَّتِي

Lügatler: سنا yükselen ışığa derler. سحة Nur ve azamet demektir, cem'i سجات gelir. Nâzum hazretleri sahih rivâyetle Hz. Resul'den nakledilen şu hadîs-i şerife telmihde bulunuyorlar: /172-a/ إنَّ ذَا سَعِينِ الْفِ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ وَظِلْمَةٌ لَوْ كَشَفَهَا لِأُحْرِقْتُ سِجَاتٍ وَجْهَهُ مَا انتهى إليه بصره من خلفه “Allah'ın nurdan ve zulmetten yetmiş bin hîcâbı vardır. eğer onu açsaydı yüzünün azamet ve nûru basarının (gözünün) ulaştığı en son noktadaki yaratığını bile yakardı”.<sup>66</sup>

**Mânâ:** Lisân-ı cem'den, cem' ve tevhid mertebesine işâret ederek şöyle buyururlar: Eğer tecellî sırasında benim isimler ve sıfatlarla perdelenmem söz konusu olmasaydı, azamet ve celâlimin ışığından zâtımın mazharları yanardı. Demek ki bu mevcûdâtın kıyâmı, Cenâb-ı Zât'ın isim ve sıfatların arkasından tecellî etmesi sebebiyledir. Eğer nûrânî ve zulmânî perdeyle birlikte tecellî etmemiş olsaydı bütün mahlûkat zat şualarının ezici kudretinden helâk olurdu.

### 718- وَأَلْسَنَةُ الْأَكْوَانِ إِنْ كُنْتُ وَاعِيًا شُهُودٌ بِتَوْحِيدِي بِحَالٍ فَصِيحَةٌ

**Mânâ:** Ey sâlik, eğer sen anlayışlı ve sağlam hâfızalı isen, seslenip duran bu kâinatın cümlesinin dillerinin fasîh bir lisân-ı hâl ile benim tevhîd-i zâtıma şâhidlik ettiklerini görürsün. Lâkin bu şehâdet ve tesbîhi kâinatın dilin-

<sup>66</sup> Farklı bir rivayet için bk. Müslim, İman, 293.

den işitnek için sağlam kulaklar ve saflaşmış kalpler gerekir ki, bütün eş-  
yâdan işitebilsin. Zîrâ onları تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ (İsra, 17/44).  
“O’nu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbihlerini anla-  
yamazsınız” fehvâsınca bütün eşyâ O’nu tesbih edici ve birleyicidir. Şu âyet  
de bu hususa delâlet eder: يُسَبِّحُ اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ (Cuma, 62/1). “Yerlerde  
ve gökte olanlar Allah’ı tesbih ederler”

Ebu’s-suud tefsîrinde şöyle der: Yerde ve gökte olan her şey buna dâhil-  
dir. Mevcûdâtta her bir nesne imkân ve hudûsuyla; kadîm, vâcibü’l-vücut,  
noksandan münezze, kemalle muttasıf olan bir yaratıcıya delâlet eder. Ni-  
tekim şöyle denmiştir: Her şeyde O’nun birliğine delâlet eden bir delil var-  
dır.

جيش ما هر دمى خود اشهد است      كه گواه ذو الجلال سرمد است  
گردش سنگ اسيا در اضطراب      اشهد آمد بر وجود جوى آب

[Bizim hareketimiz, her an sana bir tanıklık vermede; Zülcelâl olan Tanrı’ya bir tanıktır.  
Değirmen taşının ısırtaplarla dönüşü de, suyun varlığına tanıktır. M, V, 3316-3317]

719- وجاءَ حَدِيثٌ فِي اتِّحَادِي ثَابِتٍ      رَوَيْتُهُ فِي التَّقْلِ غَيْرِ ضَعِيفَةٍ  
720- يُشِيرُ بِحُبِّ الْحَقِّ بَعْدَ تَقَرُّبٍ      اليه بِنَقْلِ أَوْ آدَاءِ قَرِيضَةٍ  
721- وَ مَوْضِعِ تَنْبِيهِ الْإِشَارَةَ ظَاهِرٍ      بَكُنْتُ لَهُ سَمْعًا كَنُورِ الظَّهِيرَةِ

Lügatler: Açık.

İrâb: رَوَيْتُهُ فِي التَّقْلِ غَيْرِ ضَعِيفَةٍ (nakilde rivâyeti zayıf  
değildir) ifâdesi şuna işâret eder: Bu hadîs-i şerif Sahihaynde mevcuttur.

(Mânâ): Müslim ve Buhârî’nin rivâyet ettiği her hadis kesin nastr, şek  
ve şüphe ihtimâli yoktur. İşte bu hadîsi Ebu Hureyre’den İmam Buhârî ve  
Müslim rivâyet ederler, Hz. Risâletpenah (sav) Hz. Rabbü’l-âlemînden hikâ-  
ye buyururlar: لا يزال العبد يتقرب إلى بالوافل حتى أحبه فإذا أحبه كنت سمعه الذى يسمع بى و بصره الذى لا يزال  
“Kulum nâfilelerle de bana yaklaşımaya devam eder, nihâyet ben onu severim, onu sevince de işiten kulağı gören  
gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum..ilh”.<sup>67</sup>

Bu kudsî hadis muvahhidlerin ittihâdına delâlet eder. Nitekim İbn Fârız bu mânâyâ işâret buyurarak der ki:

Zayıf olmayan bir nakille sâbit ve muhakkak olmuş bir hadis benim ittihâdim husûsunda Hz. Muhammed'in dilinden akıp bize geldi. Bu hadis, nâfileler sebebiyle ve farzın edâsıyla yaklaşmasından sonra, Hakk'ın kula olan muhabbetine işâret eder ve *السمع والبصر* "Onun için işitme ve görme olurum" ifâdesiyle, tenbih mahalli ve yeri apaçık bellidir. Bu durum basîret sâhibi ârifler nezdinde gün ışığı kadar açıktır. Fakat anadan doğma körlere /172-b/ örtülü ve kapalıdır. Allah bize ve sizlere basîret nûru ve gizlilikleri görecektir ışık ihsan etsin.

722- تَسَبَّبْتُ فِي التَّوْحِيدِ حَتَّى وَجَدْتُهُ      وَ وَسَطَةَ الْأَسْبَابِ أَخَذَى أَدْلَةً  
723- وَ وَحَدَّثْتُ فِي الْأَسْبَابِ حَتَّى فَقَدْتُهَا      وَ رَابِطَةَ التَّوْحِيدِ أَجْدَى وَسِيلَةَ  
724- وَ جَرَّدْتُ نَفْسِي عَنْهُمَا فَتَوَحَّيْتُ      وَلَمْ تَكُ يَوْمًا قَطُّ غَيْرَ وَحِيدَةَ

**Lügatler:** *اخذته الب* سميت الشئ (Onu sebep edindim demektir). *اجدى* , *اجدى* 'dan fil-i tafdildir, *الرفع* ve *الرفع* *mânâsınadır*. Evvelkinde (722. beyitin ikinci musrâında) *hâ-i mühmele* ve hemzenin kesresiyle okunup *بعض ادلة* takdîrine olması câizdir. Lâkin ikisi de *اجدى* okunsa daha evlâdır. *عنهما* 'da zamir *سبب* ve *توحيد* a âittir.

**Mânâ:** Tevhîdin başlangıcında ben nâfileleri ve farzları sebep kabul ettim, sonunda o tevhîdi buldum. Oysa sebepleri vâsıtâ olarak görmek benim delillerimden (sâdece) biridir. (Veya delillerimin en faydalısıdır da denebilir). Sebeplerin varlığıyla hakîkî fâili birlediğimde ise sebepleri kaybettim, zîrâ bildim ki sebepler etkisizdir ve tevhîde vesîle değildir. Nitekim Şeyh Sühreverdi (ra) bu hususta şöyle der:

“Tevhid gerçekleştiği vakit, sebeplerin kendisinde sebepler yok olur, yâni vahdet-i zatta sebeplerin zâhiri yok olur.”

Halbuki Hakk'ı birleme konusunda en faydalı vesîle tevhid râbıtasıdır. Ben kendimi sebeplere yapışmadan tevhidden tecrid ettim de mütevahhid ve müttehîd oldum, bir halde ki, nefsim bir gün olsun tevhîdin dışında olmadı, öyle ki, ezelen ve ebeden zâtım vahdetle mevsufdur ve bu mertebede kendi zâtını zâtıyla tawhid eder. Nitekim buyrulur: *شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ* (Al-i İmran, 3/18). “Allah kendisinden başka tanrı olmadığına şahittir”



Bu konuda Şeyhü'l-İslâm (Abdullah el-Ensari) *Menazilü's-Sâirin'*de şöyle der:

إذ كل من وحده جاحد	ما وحد الواحد من واحد
و نعت من ينعه لاحد	توحيدة إياه توحيدة

“Bir olan varlığı kimse birlemedi, çünkü onu birleyen herkes inkârcıdır. Onu birlemek onun kendisini birlemesidir, onu tavsif edenin vasıflaması sapmadır”. Bu beyitlerin şerhi dîbâcede geçti.

725- وَعَصَتْ بِحَارِ الْجَمْعِ بِلْ خُضَّتْهَا عَلَى الْفِرَادَى وَاسْتَخْرَجَتْ كُلَّ يَتِيمَةٍ

726- لَأَسْمَعَ أَفْعَالِي بِسَمْعِ بَصِيرَةٍ وَأَشْهَدَ أَقْوَالِي بِعَيْنِ سَمِيعَةٍ

**Lügatler:** عُصَتْ 'tan nefsi mütekellimdir. عَصَتْ Bir şey çıkarmak için içinde eğlenmeksizin suya dalıp çıkmak demektir. عَصَتْ 'dan nefsi mütekellimdir. عَصَتْ 'ın mânâsı da suya dalmak ve bir işe başlamak demektir. Bu iki kelimenin mânâsı birbirine yakındır. İbn Fâriz'a göre عَصَتْ 'dan daha belîğdir. Onun için بِلْ ile idrab eyledi. عَصَتْ Çok değerli bir inci demektir. عَصَتْ 'da لَأَسْمَعَ 'ın mânâsıdır ve عَصَتْ 'ye müteallıktır.

**Mânâ:** Ben cem'-i ahadiyyet ve esmâsının denizlerine daldım; hattâ tek başıma dalıp yüzdüm ve o denizlerin her birinden –ki murad esmâ-i gaybiyedir- nice ilim ve irfan incileriyle rûhânî hakîkat ve latîfe mücevherleri çıkardım. Böylece ben, basîret kulağımla kendi fiillerimi işitmiş oldum. Yâni benim fiillerimi algıladığım işitmede basîret özelliği vardır, o işitme bâtnî bir işitmedir ki hem işitme hem görmedir. Zîrâ o bir nurdur ki, her duyunun özelliği kendisinde mevcuttur.

Ve ben kulak gözümle sözlerimi de görürüm. Yâni ben, kendisinde işitme özelliği bulunan gözümle sözlerimi idrak ederim. Her ne kadar sözlerin idrâki âdeten işitmeye ve kulağa bağlı ise de bu böyledir. Zîrâ cem' mertebesinin bir özelliği olarak, bu mertebeye ulaşan kimsenin her uzvu öteki uzuvların görevini yapabilir. Çünkü kayıtlar ortadan kalkınca vücûdun parçaları bir olup cem' nûruyla bütün kuvvelere şâmil olur ve ihtilaf /173-a/ ortadan kalkar.



## 731- فَبِي مَجْلَسِ الْأَذْكَارِ سَمِعُ مُطَالِعٍ      وَلِي حَائَةَ الْحَمَارِ عَيْنُ طَلِيْعَةٍ

**Lügatler:** مطالع ism-i fâildir, mutâlaa kılıcı mânâsına. حائة meyhâneye denir. طلعة Casus ve gözleyici demek. عين الطلعة Burada “kapısı açık ev” demek olur. Araştırdığı şeye muttalî olabilmek için câsus ve gözçünün gözünün dâimâ açık olması gerektiği dolayısıyla bu ilgi kurulmuştur. Aşırı mübâlağadan ötürü söylenmiştir.

**İ'râb:** سمع mübtedâ, haberi önceki لي'dir. Kezâ عين mübtedâ, ولي mukaddem haberdir. مطالع'nun mef'ûlü mahzûf olup takdîri اي'dir. ف mahzûf şartın cevâbidir.

**Mânâ:** Kâinatta ne kadar eşyâ varsa /173-b/ hepsinin, benim zâtımın işleri, fiil ve sıfatlarının mazharları ve bana âit görünüşler olduğunu bildinse; o halde benim vücûdum sebebiyle zikir meclisleri, Kur'an okuma mahfilleri, Hz. Cebbâr'ı tesbih, tehlil ve tahmid mahalleri, beni ve benim kelâmımı mutâlaa ediciye âit bir işitme bir kulak mesâbesindedir. Burada سمع مطالع “mahall-i huzur” mânâsını mutazammındır. Zîrâ bir kimse bir şeyi mütâlaa etse, ona kulak verir, tâ ki onun mânâsını ve sırrını anlasın. O halde takdîr-i kelâm: Zikir meclisleri benimle huzur mahallidir demek olur. Kezâ “meyhâne”, câsusun gözü gibi benim için dâimâ kapısı açık vaziyettedir. Bu iki vasfın bir araya gelmesi cem' mertebesinin özelliklerindedir.

## 732- وَمَا عَقَدَ الزُّنَّارَ حُكْمًا سَوَى يَدِي      وَإِنْ حُلَّ بِالْإِقْرَارِ بِي فَهِيَ حَلَّتْ

**Lügatler:** Açık.

**İ'râb:** حكا lafzan mansub, mef'ûlü lehdîr, عقد'e müteallıktır. سوي يدي Takdîren merfû عقد'nin fâilidir حل'nin naibi fâili zamîridir وارت'a râcîdir. هي İse id'e râcîdir.

**Mânâ:** Nasrânî ve Mecûsîlerin beline zünnârı hikmet ve maslahat için ancak ve ancak benim sol elim bağladı. O hikmet “kabzateyn” sırrını izhar etmek ve cemâl-celâl, lütuf-kahır, hidâyet-dalâlet gibi mütekâbil sıfatların hükmünü icrâ etmek içindir. Eğer o nasrânînin zünnârı, benim vahdet-i zâtımı ikrar sebebiyle çözümlüp açılacak olsa, onu yine benim sağ elim çözmüş olur. Bunların hepsi benim fiillerim ve irâdemdir ki her sûrette görünürler. Demek ki bağlayan, çözen, hidâyet edici ve dalâlete sürükleyici olan, bütün mütekâbil sıfatları kendisinde toplamış olan benim zâtımdır.

### 733- وَإِنْ نَارَ بِالتَّنْزِيلِ مَحْرَابٌ مَسْجِدٌ فَمَا بَارَ بِالْإِنْجِيلِ هَيْكَلُ يَبْعَةَ

**Lügatler:** نار Fil-i mâzîdir. نور , نور , نور dan اشرق mânâsınadır. بار Fil-i mâzîdir بار نور'dan. بار dan. هلك ve هلك mânâsınadır. يبعه 'nin kesriyle Hristiyanların mâbedidir, kilise deneni yerdir. محراب , محراب , محراب nun fâilidir. هلك , هلك'un fâilidir.

**Mânâ:** Eğer "Tenzil" diye isimlendirilen Kur'ân'ın nûruyla mescidlerin mihrâbı nurlu ve aydınlık olduysa, İncil ile kilisenin şekli bâtl ve helâk olmadı. Zîrâ her ne kadar ahkâmı neshedilmiş ise de İncil'in kelâmıyeti bâtl değildir. Dolayısıyla onun nûrâniyeti ve bâzı eserleri bâtl olmak lâzım gelmez. Zîrâ içinde Hakk'ın vahdetini isbat eden, enbiyânın nübüvvetini ikrar eden ve bunlara benzer haşrı ve âhiret gününü kabul eden hususlar yazılıdır. Onun için Muhammedî şerîatte İncil'e haksızlık etmek câiz değildir. Muharref olmayan İncil'le bunların da mâbedinin nurlanması mümkündür.

### 734- وَأَسْفَارُ تَوْرَةَ الْكَلِيمِ لِقَوْمِهِ يُنَاجِي بِهَا الْأَحْبَارُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ

**Lügatler:** أسفار 'in cem'idir, kitab demektir. أحبار Hz. Mûsâ'nın ümmetinin ulemâsı mânâsına gelir, حبر'in cem'idir.

**İ'râb:** أسفار mübtedâ. ۷. يُنَاجِي Cümlesi ir'abdan mahallen merfû, أسفار'in sıfatıdır. أحبار'nin fâilidir. ۷'da zamir أسفار'a râcîdir ve bu mübtedânın haberi mahzûfdur, takdîr-i kelâm حکمها كالانجيل demektir.

**Mânâ:** /174-a/ Hz. Mûsâ'ya kavmi için gönderilen ve ümmetinin âlimlerinin her gece kendisiyle Hakk'a münâcaatta bulunduğu Tevrat'ın durumu da İncil'inki gibidir, her ne kadar ahkâmı neshedilmişse de o da tamâmen bâtl olmamıştır. O da Hakk'ın kelâmı olması dolayısıyla, aslî hâliyle onunla münâcatta bulunup onunla ibâdet eyleyen kimselere faydası olması uzak ihtimal değildir.

735- وَإِنْ خَرَّ لِلْأَخْجَارِ فِي الْيَدِّ عَاكِفٌ فَلَا وَجْهَ لِلْإِنْكَارِ بِالْعَصِيَّةِ  
736- فَقَدْ عَبْدَ الدِّينَارَ مَعْنَى مُنَزَّةً عَنِ الْعَارِ بِالِاشْتِرَاكِ بِالرَّثِيَّةِ

Lügatler: عاكف , يد (secdeyle yere kapandı). سقط على الارض بالسجود yâni عر Arapçalaşmıştır, Farsça'da bu kelime put demektir. Muzaf mahzûf olup, muzâfun ileyh onun yerini almıştır. Takdîri في بيت اليد demektir. عصية , عصب'tandır.

İ'râb: عاكف kelimesi عر'nun fâilidir. معنى Temyîziyet üzere mansubdur. موه اسم-i fâildir ve عدع'nin fâilidir. قد de ف ta'lil içindir.

**Mânâ:** Ey sâlik, eğer puthânede oturup kalkan putperestler taşlara secde ediyorlarsa, bunların durumu her ne kadar şerîat bakımından red ve inkâr edilirse de hakîkat cihetinden, taassub göstererek onları inkâr etmek mümkün değildir. Zîrâ şirk ve putpereslik sebebiyle hâsıl olan utanmadan Cenab-ı Hakk'ı tenzih edici olanlar da mânen paraya ve pula ibâdet ederler, bunlar her ne kadar zâhiren şirk ve putpereslikten doğan utanmadan Cenab-ı Hakk'ı tenzih ederlerse de bu yine böyledir. O halde paraya, pula kul olanlar bir bakıma puta tapana benzerler. Zîrâ kâfirlerin dahi putlarına ibâdetleri bilvâsıttır, asâleten değildir. Kur'an'da, soruldukları vakit şöyle cevap verdikleri belirtilir: مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى (Zümer, 39/3). "Onlara bizi sâdece Allah'a ulaştırsınlar diye ibâdet ediyoruz" Demek ki onlar putlarını hâcet kıblesi edinip Hakk'a vâsıta ittihaz ediyorlardı. Kezâ paraya, pula kul olan da güzel ömrünü ona harcıyıp, gece gündüz kalbinde sevgili edinip onu hâcet kıblesi yaparak, izzet ve devletin onunla hâsıl olacağına, belâ ve mihtetin onunla zeval bulacağına inanır. Bunula birlikte sen onu zâhiren muvahhid ve şirkten uzak olarak görürsün. Amma bâtînen şirk-i hafidedir. Nitekim Şeyh Bedreddin şöyle der: و كان الناس في الجاهلية يعبدون صنما محموسا و في هذا الزمان يعبدون صنما موهوما لعل الله يظهر الحق و يعبدون كما حق عبادته "Câhiliyye devrinde insanlar görünen puta tapınırlardı, bu zamanda ise mevhum putlara tapınıyorlar. Ümid ederiz ki, Hak ortaya çıkar da ona hakkıyla kulluk ederler"

Or.un için Hz. Risâletpenah paraya, pula kul olanlara beddua ederek şöyle buyururlar: "Paraya, pula kul olan yok olsun, mîdesine kul olan yok olsun, tenâsül organına kul olan yok olsun".<sup>68</sup>

<sup>68</sup> Buhari, Cihad, 70.

Paraya, pula kul olan red ve inkâr edilmediğine göre puta tapıcıları inkâr etmek de câiz değildir. Her ne kadar şerîate göre inkâr etmek gerekirse de nefsanî taassubla böyle davranmak makbul olmaz. Özellikle ârif "Lâ ma'bûde illâ hû" sırrını müşâhede edince şerîat îcâbı inkâr etse de /174-b/ onda hiçbir şeye karşı inkâr kalmaz.

737- وَ قَامَتْ بِي الْأَعْدَارُ فِي كُلِّ فِرْقَةٍ

Lügatler: يعى: يعى, رمعى: يعى, den, يحفظ mânâsına.

İ'râb: يعى'nın fâili انذار, mef'ûlü يعى'dir.

**Mânâ:** Bu beyit cem' lisânındandır, yâni: Şüphesiz benim inzârım, benim kelâmımı muhâfaza edip kabul edene ve buna istîdâdı olana ulaşır. Benim inzârımı dinleyip kabul etmeyen, ezeldaki hakikat cihetinden kendisine benim inzârımın ulaşmadığı bir kimsedir. Zâhiren peygamberlerin dilinden onlara inzar ulaşsa da netice değişmez. Demek ki ezelde Cenâb-ı Hakk'ın kendisine hidâyet, inzar ve îmanî kabul için istîdad vermediği kimse:

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَبِهِدْهُ / وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ (İsra, 17/97; Mü'min, 40/33). "Allah kime hidâyet verirse işte doğru yolu bulan odur. Allah kimi sapıtırsa artık onu doğru yola iletcek yoktur" âyetleri mûcibince salâh ve doğruluk tarafına yönelmez ve ezeldaki istîdâdı her ne yöne ise ondan başka iş yapmaz.

Nitekim Yüce Allah buyurur: سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ (Bakara, 2/6-7). "Onları inzar etsen de etnesen de onlar için birdir, îman etmezler. Allah onların kalblerini ve kulaqlarını mühürlemiştir. Onların gözlerine de bir çeşit perde gerilmiştir ve onlar için büyük azab vardır"

(İkinci mısraın mânâsı): Her millet ve fırka hakkındaki özürleri benimle kâim oldu, مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (Hud, 11/56). "Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın, şüphesiz Rab-bim dosdoğru yoldadır" âyeti mûcibince her milletin alınlarından tutan benim; bunların hepsinde tasarruf eden, irâde ve fiil sâhibi olan benim. Cümlesi benim isim ve sıfatlarımın mazharıdır, benim zat sırlarımın aynasıdır. Bunların hepsi sonunda bana yönelip döneceklerdir. Şüphesiz bunların her birinin özrü benimle kâimdir. Her birine istîdâdlarına göre bir mekân ve







Hal ehlinden bâzılarına da ilâhî nur nâr şeklinde tecellî eder. İşte Zerdüş'tün de nebî ve velîlerden bir mürşidi ve rehberi olmadığı için, Hakk'ın nûrunu ateş zannederek gelip halkı ateş tarafına da'vet eyledi. Böylece bidâ-yetin kendisinde dalâlete düştüler ve nûru ateş zannettiler. Eğer ateşin hakî-katinin ne olduğunu ve ondaki yakma, aydınlatma ve tesirlerin kimden idiğini bilselerdi dalâlette olmazlardı.

743- وَلَوْ لَا حِجَابُ الْكَوْنِ قُلْتُ وَاِنَّمَا قِيَامِي بِأَحْكَامِ الْمَظَاهِرِ مُسْكِنِي

Lügatler: *سكت* ism-i fâildir, susan mânâsına, mütekellim yasına muzafdır.

**Mânâ:** Eğer kevn örtüsü ve vücud perdesi olmasaydı, ben tevhidin sırlarını örtüsüz olarak apaçık söyledim. *وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ مَوْجِبَةٌ* (Bakar, 2/148). "Herkesin yöneldiği bir yönü vardır" âyetinin sırrını açıklayıp, her âbidin yüzünün harem-i ahadiyyet tarafına olduğunu hiç îmâsız ve işâretsiz bir şekilde gösterirdim. Lâkin benim zâhirî ahkâmla ayakta durmaklığım, kulluk ve beşeriyet düzeni içinde bulunmaklığım, bu sırların ızhârından beni alıkoymuş vaziyettedir. Zîrâ ilâhî himmet bunu gerektirir, bu sırlar kıyâmet gününe kadar örtülü olup herkes örtünün altında bir semte sâlik olarak, âhirette onlara sülûklerinin neticesi belli edilecektir.

744- فَلَا عَبَثٌ وَالْحَلْقُ لَمْ يُخْلَقُوا سُدًى وَ إِنْ لَمْ تُكُنْ أَفْعَالُهُمْ بِالسَّيِّدَةِ  
745- عَلَى سَمَةِ الْأَسْمَاءِ تَجْرِي أُمُورُهُمْ وَ حِكْمَةٌ وَصَفَ الذَّاتِ لِلْحَكْمِ أَجْرَتْ  
746- يُصَرِّفُهُمْ فِي الْقَبْضَتَيْنِ وَلَا وَلَا فَقَبْضَةُ تَنْعِيمٍ وَ قَبْضَةُ شَقَاةٍ

Lügatler: *سدی* مهملًا mânâsınadır. *السيدة*: الصالحة: أجرت. *العابث*: if'al bâbındandır. *ولا* و لا *Hadîs-i şerif*deki iki lafza işârettir ki birisi *لا اله الا الله*dir, öteki *اله الا الله*dir. Dinleyenin anlayışına güvenerek bu lafızlar hazfedilerek *ولا* و لا lafzı ile yetinilmiş oldu. *Nevâdiru'l-Usul*, (Hakîm Tirmizî) ve *Mesâbih*'te yer alan ve Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet edilen söz konusu hadis şöyledir: قال رسول الله إن الله تبارك و تعالی خلق آدم ليعرب يمينه على اليمنى فأخرج ذرية بيضاء كالقضة و من اليسرى السوداء كالحصاة ثم قال هؤلاء في الجنة لا اله الا الله و هؤلاء في النار ولا اله الا الله "Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: Allah Tebâreke ve Teâlâ Âdem'i yarattı da kudretiyle sağ tarafa vurdu ve gümüş gibi beyaz bir nesil çıkardı, sol taraftan ise kömür gibi siyahını çıkardı. Sonra şöyle dedi: Bunlar cennetlikler ben aldım, ötekiler cehennemlikler ben aldım"

*شفا* Kesre ile masdardır *شفاعة*, *شفاعة*, *شفاعة* den gelir.



mazharı vardır. Terkib, tabîat ve anâsır âlemi olan bu mülk âlemi kabza-i yüs râ (sol kabza)'nın mazharıdır. Kuvvet, kudret ve tesir mertebesi olan ervâh ve melekût âlemi kabza-i yüm nâ (sağ kabza) mazharıdır. Gökleri ve yerleri içine alan bu zâhirî ulviyyât ve süfliyyât ise her iki kabzarın mazharıdır; şu âyet buna işâret eder: وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ (Zümer, 39/67). “Kıyamet günü bütün yeryüzü onun tasarrufunda (kabza-sında)dır. Gökler onun kudretiyle (sağ eliyle) dürülmüş olacaktır” Kezâ küfür ve îman iki kabzarın mazharıdır. Bütün varlıklar, dünyâda olsun âhirette olsun, bu iki kabzarın arasında evrilip çevrilmekten hâli değildir. ثبت “Allah kalblerimizi kendi dîni üzere dâim eylesin ve ayaklarımızı Peygamberinin şefâatinde sâbit kılsın”

747- أَلَا هَكَذَا فَتَعْرِفُ النَّفْسُ أَوْ فَلَا وَيُتْلَى بِهَا الْقُرْآنُ كُلُّ صَبِيحَةٍ  
748- وَعَرِفَائِهَا مِنْ نَفْسِهَا وَهِيَ الَّتِي عَلَى الْحَسِّ مَا أَمَلْتُ مَنَى أَمَلْتُ

Lügatler: لا ve ما tenbih içindir, söze başlamadan önce muhâtabın dikkatli olması düşünülür, böylece önemli bir meseleyi mutazammın olan söz gafletle boşa gitmemiş olur. Kâf tanbih harfidir. ا İşâret harfidir, geçmiş sözlere işâret eder. املت mîmin şeddesiyle /176-b/ ااملل'den “ümit tutmak” demektir. املت mîmin sükûnuyla ااملا dandır.

Îrâb: اعراف eğer meçhul sîgasıyla okunursa نفس nâibi fâil olarak merfû okunur. Eğer mâlûm sîgasıyla okunursa نفس mansub olur ve mef'ul sayılır. ار اعراف da اعراف , ار اعراف , mânâsınadır, yâni اعراف تامل معرفها , اعراف takdir edilir. اعراف da vav hâliyedir. اعراف على اعراف e müteallıktır.

Takdîr-i Mânâ şöyledir: Ey tâlib ve sâlik dikkat et. Nefs böyle bilinsin veya nefsi böyle bil ve kavra, yâni sen de benim zikrettiğim ve benim bildiğim gibi bil; şöyle ki: Nefs-i nâtika-i insânî, idrak sâhibi bir cevherdir, bizâti-hî kâimdir; sem', basar, kudret, kuvvet, irâde, ilim, hayat vb. ilâhî sıfatlarla mevsuftur. Eğer bu sıfatların hakîkatine bakarsan, her ne kadar nefsin bunlara ayna ise de, bu sıfatlar Hakk'ındır ve sende emânettir. Eğer nazarda da terakkî edip hakîkat nazarıyla baksan, bu fiili, sözü, işitmeyi, görmeyi ve nefsin, Hakk'ın fiili, sözü, işitmesi ve görmesinin aynısı olarak bulursun. Kâinatta bu mazharlara bakınca hepsini aynı Bir'i yansıtan aynalar olarak görürsün ki bu kadar eşyâda o “Bir” yüz göstermiş ve mütekâbil isim ve sıfatların hükmüyle o aynı “Bir” bu kâinatta tasarruf edip durmaktadır. Öyle

ki bâzen hidâyet bâzen saptırma, bâzen lütuf ve cemâl, bâzen kahır ve celâl ile tecellî etmektedir. İşte nefsinin bu minval üzere bil ve kavra, aksi halde bilmeye koyulma. Zîrâ bundan başka bir şekilde nefsi bilmek, kemal ehlinin bilmesi (mârifet) değildir. Böyle olmayan من عرف نفسه فقد عرف ربه “Nefsini bilen Rabbini bilir” sözünün mânâsını anlamamıştır.

Şu âyetler her sabah o nefsin dalâlet ve hidâyet hakkında okunup durmaktadır: فَضِّلُ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ (İbrâhim, 14/4; Müddessir, 74/31). “Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir” وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْسِدًا (Kehf, 18/17). “Allah kimi hidâyetten mahrum ederse, artık onu doğru yola yönlentecek bir dost bulamazsın”. فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ. (En’am, 6/149). “Allah dileseydi elbette hepinizi doğru yola iletirdi”

Bu ve benzeri âyet ve hadislere rağmen nefsinin bu minval üzere bilmeye ne şaşılır. Üstelik o nefsin bu sıfatları ve sırları bilmesi kendi zâtında olup biter, başkasında hâsıl olmaz.

نفسی sözü yâni: Nefs-i nâtika öyle bir şeydir ki ilim, maârif, esrar ve letâif olarak benim kendimden her ne ümit etsem his üzere onu yazar, hakîkatlerden ve inceliklerden her ne istesem his üzere onu çizer.

#### 749- ولو أنني وحدثت الحديث وأسلختُ من آي جَمْعِي مُشْرِكًا بِي صَنَعِي

**Lügatler:** Kesreti nefyederek vahdeti isbat (Kesreti nefyederek vahdeti isbat ettim). المثل عن الاستقامة: الطراد (İstikametten meyletme). الانزاع (çekip çıkarma). مصنوعی yâni صنعی. نوعه فانزع yâni خلت الجلد عن الشاة فانسلخ. Şöyle denir

**İ'râb:** 'işrak, ب da 'den. 'anşlخت ve 'حدثت, 'اشراك

**Mânâ:** Eğer başka felsefeciler ve zâhir ehli gibi kesreti nefyederek vahdeti isbat etsem ve ondan gayrı olarak /177-a/ onu tevhid etsem, istikâmet yolundan ayrılmış olurum, zîrâ kendime vücud isnad etmiş olurum. Eğer benim vücûdumu Hakk'ın vücûduna mukâbil ve muğâyir diye inanırsam tevhidde müşrik olmuş olurum. Bu, muvahhidlere göre ilhad ve şirkin kendisidir. Bu şekilde tevhid etsem ilhada düşmüş olurum. Mukaddime bölümünde “tevhid-i zat” bahsinde geçmişti. Şeyhülislâm'ın sözü şöyleydi: ما وجد الواحد من واحد وكل من وحده جاهد “Bir olanı, kimse birlemedi, çünkü onu birleyen herkes inkârcıdır”

*Muvahhid kim çağırır vâhid oldur*

*Geru tevhid içinde câhid oldur*

Sözü yâni eğer ben başkası gibi tevhid etsem mülhid olurum ve kendi yaptıklarımı kendime ortak koşarak cem'imın alâmet ve âyetlerinden soyunmuş olurum.

Şöyle bir mânâ da mümkündür: Eğer ben nefsimin fiilini tevhid eylesem, yâni desem ki: Zâtım hidâyet edicidir, dalâlete sürükleyici değildir; dalâlet kulundur veya Ehrimen'indir desem Mûtezile gibi, ben istikâmet ve tevhid yolundan sapmış olurum ve âyât-i cem'den soyulup sun'umu kendime ortak etmiş olurum.

**750-** و لَسْتُ مُلُومًا أَنْ أَبْتُ مَوَاهِبِي      وَ أَمْتَحَ أَتْبَاعِي جَزِيلَ عَطِيَّتِي

**Lügatler:** جزل aslında odunun ve ağacın büyüğüne denir. Ayrıca çok miktarda ve büyük bağış mânâsına kullanılır.

**İ'râb:** ان ابْتُ de انْ masdariyye. ابْتُ üzerine mâtuftur. اعطى mânâsına olduğundan iki mef'ul alır, birincisi اتباعى ikincisi جزيل'dir.

**Mânâ:** Ben bağış ve mârifetlerimi gösterdiğimden tarîkate olan tâbîlerime ve mensublarıma çokça bağışlarımı verdiğimden dolayı enbiyâ ve evliyâ nezdinde ayıplanmış değilim. Nitekim Kur'an ve hadiste nîmeti ızhar ve bağışı ortaya koyma konusunda beyanlar vardır: وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ (Duha, 93/11). "Ve rabbinin nîmetini minnet ve şükranla an". أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ. (Yâsîn, 36/47). "Allah'ın size verdiği rızıklardan hayra sarf ediniz"

Bir velînin ilâhî sırları ızhar etmekten maksadı halk nazarında makam, mevki sağlamaya ve üstünlük iddiasına yönelik olmazsa, aksine tâlibleri kemâle erdirmek ve sâlikleri yetiştirmeği o yolla yapmayı düşünürse o velî ayıplanmaz ve kötülenmez.

**751-** وَلِيَّ عَنِ مُفِيضِ الْجَمْعِ عِنْدَ سَلَامِهِ      عَلَيَّ بِأَوْ أَدْنَى إِشَارَةٍ نَسْبَةٍ

**752-** وَمِنْ نُورِهِ مَشْكَاةٌ ذَاتِي أَشْرَقْتُ      عَلَيَّ فَنَارَتْ بِي عَشَائِي كَصُخْرَةٍ

**Lügatler:** هو الذى صب و أفاض فيوضات ذقَام الجمع على توابعه: مفيض الجمع (Cem makâmının füyûzâtını tâbîleri üzerine döken). موزاف أو ادنى أو بصاحب أو ادنى Yâni بأو ادنى. hazfedilerek kullanılmıştır.

İ'râb: إشارة نسبة mübtedâ, رلى mukaddem haberdır, عدnin mahalli hâliyet üzre mansubdur. مشكاة Duvarda içine lâmba konulan oyuğa denir. عدdan murad zulmânî tabiat, صحرة'den murad rûhânîyet.

**Mânâ:** مفيض الجمع'dan murad Hz. Resul (as)'dir ki o ilâhî feyizleri saçan ve rabbânî mevhıbeleri taksim edendir. Nitekim alehisselâm efendimiz buyurur: **الله يعطى و انا القاسم** "Allah verir, ben taksim ederim"

Sahih rivâyetle naklolunur ki Hz. Sultânu'l-Kevneyn mi'raç edip, gökleri ve yerleri tayyederek rûhu'l-emîn mertebesini ve kâbe kavseyn makâmını aşığı ve kendi makamları olan "ev ednâ" makâmına vâsil oldukları vakit, Hz. Nebî Cenâb-ı Hakk'a tahiyyat ve övgülerde bulunup şöyle dedi: **الحيات لله و السلام عليك ايها النبي و /177-b/** "Selâmlar, duâlar ve iyilikler Allah içindir".<sup>70</sup> Bunun üzerine Hz. Cenâb-ı İzzet'ten de kendisine şu şekilde selâm geldi: **رحمة الله و بركاته** "Selâm sana olsun ey nebî, Allah'ın rahmet ve bereketleri sana olsun!" Bunun üzerine Hz. Nebî (as) Hakk'ın selâmıyla sevinip mutlak mahbûbun sözüyle içi açılıp murâdına nâil olunca, o hediyeyi başka sâlihler ve mü'minlere de bağışlayıp: **السلام علينا و على عباد الله الصالحين** "Selâm bizim üzerimize ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun dedi"

Demek ki kendisinde salâh belirtisi olan herkes Hz. Risâletpenah'ın selâmının nurlarından hisse ve pay sâhibi demektir. Bunun için İbn Fârız'ın Cenâb-ı Risâletpenah'la mânevî münâsebeti ve rûhânî yakınlığı olduğundan dolayı kendisi şöyle buyurur: Hz. Peygamber "müfıdu'l-cem" mertebesinden "ev ednâ" makâmında benim için, benim üzerime selâm verdiği zaman, benim mânevî nisbetime ve rûhânî verâsetime işâret vardır. İşte bu insanların o hazretle mânevî münâsebeti olduğu için hadiste bunlara "ihvânım" deyip: **وا شوقا الى لقاء اخواني** "Ah, kardeşlerime kavuşmayı ne kadar isterdim!" buyurdular. Mi'raç gecesinde علي'yı cem' ile ifâde ettiklerinde kâmillerin ruhlarının onda ictimâına işâret olur, İbn Fârız da سلام'da dahıl olur, böylece Hz. Risâletpenah مفيض الجمع (Cem' saçan) olur.

sözü: **و من نوره** Halbuki o müfıdu'l-cem'in nûrundan benim üzerime nur veren beni aydınlatan yine benim mişkât-ı zâtımdır. Hal böyle olunca, benim tabiatımın ve beşeriyetimin karanlığı, rûhânîyet-i kübram gibi, benimle nu-

<sup>70</sup> Buhari, Ezan, 148.

rânî ve aydınlık oldu. Yâni zâtım nûr-i Muhammedî ile münevver olmakla zulmânî perdelerden ve nefsânî paslardan kurtuldum.

753- فَاشْهَدْتَنِي كَوْنِي هُنَاكَ فَكُنْتُهُ وَشَاهَدْتَهُ أَيَّامِي وَالنُّورُ بَهْجَتِي

Lügatler: Bu beyitte كوني 'den murad وجودى demektir. 'اشهدتى' deki 'ى' den bedeldir. 'كنته' deki muttasıl zamir nâkıs fiilin haberidir ve munfasıl zamir yerine gelmiştir, yâni كنت ايامى demektir.

**Mânâ:** Ben beni o makâm-ı cem'de hazır kıldım, vücûdumu gördüm. Ben nûr-ı Muhammedî demek olan müfidu'l-cem'in aynı oldum. Zîrâ cem' makâmında muğâyeret ve ikilik tasavvur edilemez; bir hakîkattir ki, bütün hakikatleri kuşatmış ve şümûlüne almıştır ve ben o müfidu'l-cem'i, beni müşâhede ettim, bir halde ki, o nûr-ı Ahmedî benim zâtımın güzelliği, benim vücûdumun letâfet ve ışığıdır.

Cem' meşrebi İbn Fârız'a gâlip gelerek vahdet mânâsı vücudlarına şâmil olunca makâm-ı cem'a uygun olan hallere başlayıp şöyle buyururlar:

754- فَبِي قُدْسِ الْوَادِي وَ فِيهِ خَلَعْتُ خَلْعَ نَعْلِي عَلَيَّ النَّادِي وَجُدْتُ بِخَلْعِي

755- وَأَنْتَ أُنْوَارِي وَ كُنْتُ هَا هُدَى وَنَاهِيكَ مِنْ نَفْسٍ عَلَيْهَا مُضِيئَةٌ

756- وَأَنْتَ أَطْوَارِي فَتَاجِيَّتِي بِهَا وَقَضَيْتُ أَطْوَارِي وَ ذَاتِي كَلِيمَةً

Lügatler: لبعه و اعطيه خلعته عليه نوبا (giydirdim ve verdim) demektir. Bu نزعت خلعته عنه نوبه Veya خلعته قوبه ile ta'diye eylediği zaman olur. mânâ mânâsı verilir. نادى Mahfil ve meclis demektir. أنت /178-a/ نبهرت. mânâsına. أنس. yâni 'أنت' tendir. أطوار 'ın cem'idir, kastedilen münâcat makamları ve sülûk mertebeleridir. Meselâ tevbe, fakr, tecerrüd, tebettül, muhâsebe vb. gibi. ناهيك yâni بحسبك ..اوطار hâcet mânâsına gelen اوطار 'ın cem'idir.

İ'râb: 'نادى' de muzaf mukadderdir, yâni اهل النادى demektir. 'ها' da zamir 'انوار' a râcî. 'هدى' 'مادى' mânâsına. 'بى' de بى sebebiyye.

**Mânâ:** Ben müfidu'l-cem' olduğuma göre benim zâtımın nûruyla kurb-i ilâhî vâdîsi, melekût ve ceberût âleminin fezâsı sonsuz derecede mukaddes ve temizlenmiş olur. Ben o vâdîde mârifet, kurbiyet ve muhabbet meclislerinin ehline, bunlardan fânî olan vücûdum-na'lini giydirmek sûretiyle hil'at verdim ve onları giydirmiş oldum. Fânî vücûdumun na'lini soyup aldıktan

sonra kendilerine bâki vücûdumun hil'atini ikram ettim ve ben kendi nurlarımı gösterdim ve müşâhede ettim. Ve o nefsimin nurlarına ben yol gösterdim. Kendini aydınlatan, kendine ışık saçan ve yol gösteren bir nefsin şerefini bilmek sana kâfidir.

Bu beyit şöyle de anlaşılabilir: انوار'dan murad, "mukarreb ruhlar" olabilir. Bu durumda انوارا zamîri عليها râcî olur. O zaman mânâ şöyle olur: Ben cem' makâmına âit mücerred ruhları ve mukaddes nurları gördüm ve müşâhede ettim. Ben o mücerred ruhların yol göstericisi olduğumdan, mücerred ruhları aydınlatan ve onlara feyz veren o nefsin kemâlini bilmek sana kâfidir. Ve ben "etvar" binâmı kurdum, yâni sülûkte olan tevbe, tecerrüd, fakr, inâbet, murâkabe, tevekkül vb. makamların esâsını te'sis ettim. Demek ki ben o tavırlarda benim zâtıma yalvardım, zâtımın muktezâsını ve hâcâtını yerine getirdim. Bir halde ki, "kelîm"im benim zâtım idi, benden başkası değildi. Hulâsa-i kelâm, kâinâtın dağınık olan unsurlarının hepsini vahdet hükmü gereği zâtımda müşâhede kıldım demek olur.

757- فَبَدْرِي لَمْ يَأْفُلْ وَ شَخْصِي لَمْ تَغِبْ      وَبِي تَهْتَدِي كُلُّ الدَّرَارِي الْمُضِيَّةِ  
758- وَ أَنْجُمُ أَفْلَاحِي جَرَّتْ عَنْ تَصَرُّفِي      بِمِلْكِي وَ أَفْلَاحِي لِمُلْكِي خَرَّتْ

**Lügatler:** درار: درار'ın cem'idir, كوكب دري bir yıldızdır, gâyet berrak ve parlak olduğundan dolayı onu inciye nisbet ederler. الملك mîmin zammesiyle ve kesresiyle "kudret" ve "tasarruf etmek" demektir. Bâzılarına göre şöyle bir fark vardır: Mîmin zammesiyle olursa zevi'l-ukul ve başkalarında mutlak tasarruf mânâsı taşır. Kesre ile olunca akıllı varlık dışındakiler için kullanılır. املاك , املاك'ın cem'idir. حرور , حرور'dan müştaktır, سجدت ve سقطت mânâsınadır.

İ'râb: ف ب mahzûf şartın cevâbıdır. ملكي'da ب ب mânâsınadır.

**Mânâ:** Melekût ve ceberût âleminin vâdîsi benimle mukaddes, mukarrebînin ruhları benim hil'atimi giyinmiş, sülûk makamları benimle sağlamca kurulmuş olduğuna göre, benim bedrim yâni "bedr" mesâbesinde olan benim akıl ve kalbim, asla batmaz ve son bulmaz. Güneş gibi bütün eşyâya ışık saçan, bütün mâsivâyâ hayata veren /178-b/ rûhum hiç kaybolmaz. Her bir parlak ve ışıklı yıldız benim nûrumla yol bulur.

Murad zâhirî mânâdaki parlak yıldız da olabilir. Veya mü'minlerin ruhlarından ve mürşidlerin akıllarından istiâre olur ki benim nûrum vâsıtasıyla,



mü'min ruhların ışıklı yıldızları doğru yolu bulurlar, demek olabilir. Benim feleklerimin yıldızları, mülkümde olan tasarrufumla hareket ederler. Benim meleklerim, bana, benim saltanat ve tasarrufum için secde eylediler. Veyahut, benim kemâl-i saltanat ve tasarrufum olduğu için onlar bana nisbet mertebelerinden sâkıt oldular, denebilir.

### 759- وفي عالمِ التذكارِ للنفسِ علمها المقدمُ تستهديه مني فتيتي

Lügatler: تذكر masdardır. الذكر Mânâsınadır, lâkin burada mübâlağa vardır. العلم 'dan murad, anasırdan mürekkeb olan şehâdet âlemidir. Zîrâ nefis geçmişte üzerinde olup bitenleri bu âlemde hatırlayıcıdır. النفس 'a müteallıktır. متهديnin haberidir. فيه haberidir. متهديye haberidir.

**Mânâ:** Benim nefsim âlem-i ezelde, ilimlerden ve sırlardan ne varsa hepsini biliyordu, gerçi bu terki ve sûret âlemiyle meşgûliyeti sebebiyle bir yönden gaflet ve dalgınlığa düştüyse de, durum bu idi. O bakımdan beden örtülerinden soyunduğu her defasında önceki o ilmi hatırlar. İnsâniyet âlemi demek olan bu hatırlama âleminde, nefsin âlem-i ezelde vâki olan ilmîni, as-hâb-ı taayyünden ve erbâb-ı dîn-i mübinden olan gençlerim benden hediye olarak vermeme isterler. Ben de istidât ve kâbiliyetlerine göre bu ilmi onlara hediye eder ve bağışlarım.

### 760- فحى على جمعي القديم الذي به وجدت كهل الحى أطفال صبيتي

Lügatler: على ve مع ile birlikte tek isim hükmünde olur, teşvik ve çabukluk gerektiren yerde emir sîgası şeklinde kullanılır. جمع 'den murad cem'-i ahadiyyet mertebesidir. كهل Gençlik ile yaşlılık arasında, yâni orta yaşlı kimseye denir. Burada murad âriflerden bidâyetle nihâyet arasında mutavassıt olan kimseler ve temkin mahalline ulaşan önderlerdir. İkinci حى 'dan murad kabîledir, burada baştan sona velâyet ve kerâmet sâhiplerinden kinâyedir.

İ'râb: كهل ve أطفال, وجدت 'nün mef'ulleridir.

**Mânâ:** Ey tâlibler ve âşıklar, koşun ve acele edin ve benim başka makamlardan önce olan mertebe-i cem'ime gelin. O öyle bir cem' mertebesidir ki, orada, velâyet kabîlesinin şeyhleri ve kerâmet mahallinin ârifleri terbiyem altında olan müridler ve musâhiblerimin süt çocukları sayılır. Bu şu bakım-

dandır ki mütekaddimîn olsun müteahhirîn olsun /179-a/ benim makâm-ı cem' emziğimden ulûm-i ledünniye sütünü içip, dünyevî ve uhrevî gam ve kederleri unutmışlardır.

761- وَمِنْ فَضْلِ مَا اسَارَتْ شَرْبُ مُعَاصِرِي وَ مَنْ كَانَ قَبْلِي فَالْفَضَائِلُ فَضْلِي

**Lügatler:** ihtiyaçtan ziyâde olan şeye denir. اسارت, سوز, den müstak nefsi-i mütekellimdir. سوز Bir kimsenin yiyip içtiğinden artıp kalan bakıyyeye denir.

**İ'râb:** ر من كان من لعل شرب معاصري muahhar mübtedâ, من لعل mukaddem haberdir. ر من كان معاصري üzerine mâtuftur.

**Mânâ:** Muâsırlarım ve benden sonra gelen evliyâ ve asfiyânın haz ve nasibleri benim bakıyye olarak bıraktığım ilim ve mârifetlerin fazlasındandır. Benden önceki enbiyâ ve evliyânın haz ve nasibleri de benim mertebem cem' kâsesinde bakıyye bıraktığım ulûm ve irfandır. Zîrâ bütün âlemlerde, cümle makam ve yerlerdeki fazîletler, hasletler, güzellikler ve yücelikler benim artığımın fazlası ve nûrumun bakıyyesidir.

Bu beyitler cem' mertebesinden ve Hakikat-i Muhammedî makâmından tercüme ve hikâyedir. Zîrâ Hz. Nâzım bu makâma kendisini tam vâris, ona ulaşmış ve kavuşmuş olarak görmektedir. Kim ki gavsiyet mertebesine ulaşmış, makâm-ı Muhammedî'ye kemâliyle vâris olursa, bu sözler onun lisânından dökülse ona lâıyk olur. Zîrâ hakîkatte bu kuvvet, satvet, azamet ve devlet o sâhib-i şerîat ve sultân-ı erbâbı nübüvvet hazretlerindedir. Her ne kadar zâhîren ârif-i kâmilin dilinden dökülse de bu böyledir. Evliyâ, kemâl-i mutâbaat sebebiyle bir derece nûr-ı Muhammed'e boyanırlar, böylece kendi aslı tabiatları onlardan zâil ve nûr-i Muhammed onlara gâlip olup Hz. Muhammed'in sırları ilimleri, kuvvet ve tasarrufu kendilerinde zuhûr eder. O bakımdan onlara uymak böylece Allah'a ve Risâletpenâh'a uymaktır. Nitekim Hz. Mevlânâ bu mahalle uygun olarak şöyle buyurur:

چونکه گل بگزشت و کلشن شد خراب بوی گل را از که یایم از گلاب

[Gül mevsimi geçip gülşen harab olunca gül kokusunu nerden alalım? Gülsuyundan! M, I, 672]

چونکه شد از پیش دیده وصل یار نایی باید از و مان یادگار

[Sevgili göz önünden kayboldu nu, onun visâlinden mahrum kaldık mı, yerine birisinin vekil olması, birisinin bize yâdigâr kalması gerekir. M, I, 671]

گر دو بنداری لبیح آید نه خوب	نی غلط کفتم که نایب با منوب
پیش او یک گشت گر صورت برست	نی دو باشد تا توی صورت برست
تو بنروش در نگر کر چشم رست	چون بصورت بنگری چشم تو دوست
هر یکی باشد بصورت غیر آن	ده چراغ ار حاضر آید در مکان
چون بنروش روی آری بی شکر	فرق نتوان کرد نور هر یکی
در معانی بتجزیه والراد نیست/179-b	در معانی قسمت و اعداد نیست

[Hayır yanlış söyledim. Vekil ile vekil edeni iki sanırsan bu hatâdır, iyi bir şey değil.

Hayır, sen sûret-peres oldukça, iki olur; sûretten kurtulan kimsenin önünde bir olur.

Sen sûrete baktığın vakit gözün ikidir, sen gözden çıkan onun nûruna bak.

Bir yerde on tane mum bulundurulsa, görünüşte her biri, öbüründen ayrıdır.

Nûruna teveccüh edersen, şüphesiz ki birinin nûrunu ötekilerden ayır etmeğe imkân yoktur.

Mânâlarda taksim ve sayı yoktur; ayırma birleştirme olmaz. M, I, 764-681]

Demek ki, evliyâdan herhangi birinin meyhâne-i vücûdundan, bir hak sarhoşu vahdet şarâbını içse, asfiyâdan herhangi biri kerâmet hurkasını omuz üzerine atsa, gerçekte sâkî o kâinâtın efendisi ve mevcûdâtn eşrefidir, duâların en efdali, selâmların en üstünü onun üzerine, onun âilesi, evlâdı ve ashâbı üzerine olsun. O ashab ki, kendisine uymak sûretiyle velâyet ve kerâmetlere âit yüksek derecelere ve üstün makamlara nâil olmuşlardır.

\* \* \*

(Her gün, her vakit, her an ve her saatte الحمد لله لی کل یوم و اوقات و آن و ساعات Allah'a şükrolsun ki) bu belâğatli ve mârifetli kitab, Melikü'l-Mennân olan Allah'ın inâyetiyle 1025 (1626) tarihi Şa'ban ayında sona erdi. Saltanat şehri Kostantiniyye'de, Galata dışımda İskender Paşa Zâviyesi'nde nihâyet ve hıtam buldu.

Safâlı kardeşlerden ve vefâ erbâbından ümid ve temennî edilir ki, bu kitaba ayıba kapalı göz ile baksınlar. Bilgili gönüllerinden doğru yoldan sapma kir ve pasını insaf mıskalesiyle temizlesinler.

رز شمرد گر چه که مینا بود	دیده'الصف چه مینا بود
عجب بخورد نه که نظر نیست	این که نظر سوی هنر نیست

[İnsaf gözü iyi gören insan gibi olur, gördüğü şey saman gibi (değersiz) olsa da onu altın sayar. Hüner ve iyi tarafa bakmayan nazır, kendi aybına da bakmaz, çünkü gözü yoktur.]

\* \* \*

لهين الرضا عن كل عيب كليله ولكن عين السخط تدى المساويا

[Memnûniyet gözü bütün ayıplara kapalıdır, hoşnutsuzluk gözü ise her kötülüğü âşikâr eder.]

الحمد لله اولاً و آخراً و الصلاة على نبيه محمد دائماً و بالياً و على آله و اولاده بالها ما بلغا

[Evvelen ve âhîren Allah'a hamdolsun. Onun nebîsi Muhammed'e devamlı olarak salât olsun, onun âilesine ve evlâdına sonsuz salât olsun.]

تم على يد شارحه و نامقه الفقير اللليل الشيخ اسماعيل الانقروى المولى

(Şârihi, yazıcısı fakîr ve zelil olan Şeyh İsmail Ankaravî el-Mevlevî eliyle tamamlandı).

## EK

29/a ve b numaralı varakların sâdeleştirilmemiş orijinal ifâde ile yazılmış şekilleri:

**Vr. 29-a/...** her mazharda min külli'l-vücûh müşâhede eylerim ve bunların bu mertebe-i denâet ve meşreb-i hasâsetlerine muvâfakatım esrâr-ı rubûbiyyeti tekiyye ve hıfz eylememdendir. Zîrâ ızhâr-ı sırr-ı rubûbiyyet küfüdür demek olur

53- وَمَا رَدُّ وَجْهِي عَنْ سَبِيلِكِ هَوْلٌ مَّا لَقِيتُ وَلَا ضِرَاءٌ فِي ذَاكِ مَسَّتِ

**El-lügât:** الردّ Bir şeyi ahvâlden ya bi-zâtihi veya bi-hâlihî sarf etmeğe derler, nefis-i sarfda da isti'mâl olunur, ve hüve'l-murâdü hâhünâ. العزل: el-mahâfetü, حراء: belâ ve anâ, مس: yapışmak.

**El-İ'râb:** ما mây-ı nâfiye, ردّ: Eğer fiil-i mâzî meçhul kıraat olursa kâim-i makam fâili رجحى olur. من هول الذى , هول ما , nez-i hâfidıyyet üzre mansub olur. Yâni من هول الذى demek olur. Ve eğer ردّ alâ sîgat-i binâi'l-fâil kıraat olunursa رجحى mef'ul olur, هول fâil olur, muzaf olur mâ-i mevsûle; sılası لقيت olur. و لا حراء , و لا حراء üzerine mâtuftur alâ kile't-takdireyn . لا: Ya nefy-i cins ola veya bi-ma'nâ لاس ola. ذاك 'nin müşarün ileyhi سيل'dir. مس'tin fâili tahtunda olan zamirdir ki حراء'ya âittir.

**El-Ma'nâ:** Benim kasdımı sarf eylemedi ve azmimi reddeylemedi senin muhabbetin râhundan şol mehâvif-i azîme ve şedâyid-i elîme ki ben mülâkat oldum ona ki ba'zısı bâtın-ı vücûduma nâzildir ki şevk ve iştîyak ve hüzüün ve ihtirâk gibi. Ve ba'zısı zâhir vücûduma vâsıl olur ki melâmet-i lâhî ve ta'n ü mezemmet-i vâşî gibi ve eydan darran ve be'sen. Ve niçe belâ ve anâ dahi ki ol sebîinde bana mess eyledi vechimi tarîkundan sarf eylemedi, belki mahabbetin ziyâde oldukça sabr ve tahammülüm belâya ziyâde oldu.

## 54- وَ لَا حِلْمَ لِي فِي حَمَلِ مَا لِيكَ نَالِي يُؤَدِّي لِحَمْدِي أَوْ لِمَدْحِ مَوْدِي

El-Lügât: الحلم: Zabtu'n-nefs ve't-tab' an heycânî'l-gadab. حل: bi-fethi'l-hâ arka yükü ve karında olan yük, veled gibi ve ağaçta olan semere de derler. الحيل: bi-kesri'l-hâ zahrda ve re'sde olan yükü derler. Bâzılar böyle fark etmişler. نال: Fiil-i mâzîdir. نال , نال 'den. نال: Bir şeye yetişmeye derler. يؤدى ey بودى. حد: Bir kimseyi öğmek مدح dahi öğmektir. Yâni senâ-i cemîldir. Lâkin beynehümâda umum ve husus îtibar olunmuştur. Nitekim كرمه و كرمه dersin. Fakat حدت زهدا على علمه و كرمه dersin. Amma sâhib-i Keşşâf elfâz-ı müterâdifeden addeylemiştir. Haysü kâle: الحمد والمدح هما احوان . المودة: المودة: الحمد والمدح هما احوان

El-i'râb: حلم: nefy-i cins için, حل ismi. لي de lâm, كاتن-i mahzûfa müteallık haberdır لي nin يؤدى'nin fâili zamirdir ki ya حل veya حمل'e râcîdir. Ve بودى cümlesi, sıfatıdır لي حلم لي cümlesinin.

/29-b/ Ve حلمى ve حلى'de (lâm), bi-ma'nâ الى بودى'ye müteallıktır.

**El-Ma'nâ:** Benim habs ve zabt-ı nefsim ve heycân-ı gazabdan onu men'im değildir şol şeyin tahammülünde ki senin muhabbetinde bana nâil olur lâhî ve vâşînin ta'n ve teşnünden; öyle hilm ki veyahut öyle haml ki mûsıl ola bana hamd eylemeğe veyahut benim muhabbet ve meveddetim medh eylemeğe belki benim hilmim vech-i kerîmin ve rızâ-yı azîmin içindir. Yoksa hilimle mahmûd ve muhabbetle memdûh-i âlem olmak murâd değildir. Bu beyitte kemâl-i ihlâsa işâret buyururlar. Kâle:

## 55- قَضَى حُسْنِكَ الدَّاعِيَ إِلَيْكَ اِحْتِمَالًا مَا قَصَصْتُ وَأَقْصَى بَعْدَ مَا بَعْدَ قَضَى

El-Lügât: القصة: AHBÂR-ı müttebia. القصة: Bir şeyin nihâyeti ve gâyeti ve eb'adi. القصة derler ey بعد demektir. بعد: Bi-zammi'l-bâ "ıraklık". بعد: Bi'l-fethi "kabl"ın zıddı.

El-i'râb: حنك: Fii-li mâzî, حنك fâili. الداعي: sıfatıdır حنك 'nin. احتمال: mef'ûlüdür حنك'nun, muzafdır mâ-i mevsûle. القصة da vav âtîfa, mâ-i mevsul üzere ma'tufdur. القصة: Ef'âl-i tafildir ve muzafdır ما بعد ya. بعد Mecrur, muzâfun ileyhdır. ما: Nekre-i mevsûfedir. بعد: Zarfiyyet üzere mansub, muzafdır القصة'ye. Ve bir vecih dahî budur ki: القصة fi'l-i mâzî ola min bâbi'l-if'âl, ma'tuf ola القصة üzere ve fâili حنك ve mef'ûlü ما بعد ola bi-fethi'd-dâl.

**El-Ma'nâ:** Alâ vechi'l-evvel: Senin hüs-n-i kâmilin ve cemâl-i şâmilin ki dâî ve bâisdir muhabbetin cânibine hükmeyledi benim belâ ve mihnetten ve anâ ve zahmetten kıssa eylediğim şeylerin ihtimâline ve dahî hüs-nün hük-meyledi benim kıssa eylediğimden ve haber verdiğimden sonra olan şeylerin

bu'dünün eb'adinin ihtimâline. Netîce-i kelâm senin hüsn-i kâmilin ve cemâl-i şâmilin melâhat ve letâfette ol gâyettedir ki ondan bir şemme idrâk eyleyen kimseler katında benim belâ ve anâ ve sitem ve cefâ ve nühûl ü zanâdan ve gayriden her ne haber verdimse ve kıssa ve hikâye eyledimse ihtimâline hüküm eyler. Ve kıssa ve hikâyemden sonra yani kıssa ve hikâye olunmayan şeylerin eb'ad-i baîdinin ihtimâline dahî hükmeyleyler. Kanda kaldı ki benim kıssa eylediğim. Zîrâ senin hüsn-i bâ-kemâline nisbet benim bu kadar âlâm ve şedâyidim muhâl değildir.

Vech-i sâni üzere ma'nâ budur ki senin hüsn-i kâmilin ile hüsnün ki dâîdir muhabbetin ve visâlin cânibine hükmeyleyedi benim belâ ve anâdan haber verdiğim şeylerin ihtimâline. Ve dahî eb'ad eyledi hadd ü hasrdan ve imkân-ı add ü zabttan benim kıssamdan sonra olan şeylerin bu'dünü. Beyt:  
/30a/





## AYETLER

### ÖNSÖZ ve MUKADDİME

Sayfa No	Sure / Ayet	Ayet
22	(Necm, 53/17)	مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى
22	(Necm, 53/3)	وَمَا يَطَّلِقُ مِنَ الْآهِوَى
28	(Hadid, 57/3)	هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ
29	(Tâhâ 20/110)	وَلَا يَحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا
31	(A'raf 7/156)	وَرَزَخْنِي وَسَعَتْ كُلُّ شَيْءٍ
31	(İsrâ 17/110)	فَلِلَّهِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا اللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى
32	(Kaf, 50/15)	بَلْ هُمْ لِي نَسَبٍ مِّنْ خَلْقِي جَدِيدٍ
36	(Yâsin 36/83)	فَسُبْحَانَ الَّذِي فِي يَدَيْهِ مَصَكُوتٌ كُلِّ شَيْءٍ يُرَادُ بِهِ فُرجُونَ
37	(Meryem 19/17)	فَقَتَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا
39	(Mutaffifîn 27-28)	وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ عَنَّا يُخْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ
45	(Bakara, 2/54).	كُتِبُوا إِلَىٰ بَارِيكُمْ لِأَقْلُوا أَنفُسَكُمْ
47	(Rahman, 55/29)	كُلُّ يَوْمٍ هُوَ لِي شَأْنٌ

### TAÏYYE ŞERHİ

Beyit No	Sure / Ayet	Ayet
b.3	(İbrahim, 14/48)	يَوْمَ يُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ
b.3	(Zümer, 39/69)	وَأُخْرِلَتِ الْأَرْضُ بَنُورٍ رَّتَّةٍ
b.9, b.289	(A'raf,7/143)	رَبِّ أَرَبِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَايَ وَلَكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنَّ اسْتَغْرَ مَكَانَهُ فَسَوَّكَ قَرَابِي

b.13	(Mâide, 54)	يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ
b.51	(Taha, 20/120)	هَلْ أَذِلَّةٌ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْغُلْدِ وَمَثَلٌ لَّا يَنْفَىٰ
b.51	(A'raf, 7/21)	وَوَاسَتْهُمَا إِنِّي لَكِنَّا لَمِنَ الصَّاحِبِينَ
b.51	(A'raf, 7/22)	فَدَلَاهُمَا بِالْمُرُورِ
b.51	(Bakara, 2/30)	أَمْ جَعَلْ لَهَا مِن يَدَيْهِ فِيهَا رَبِّمَاءَ الْمَاءِ
b.51	(Bakara, 2/30)	وَتَخُن لِّسَانُ يَعْجِبُكَ وَيَقْتُلُكَ لَئِن
b.51	(Mâide, 54)	يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ
b.52	(Şura, 42/11)	لَهُ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ الشَّجِيُّ الْبَصِيرُ
b.60	(Neml, 27/34)	إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَكْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا آذِلَّةً
b.65, b.169, b.196	(Necm, 53/17)	مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ
b.68	(A'raf, 7/172)	وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا
b.71	(Tin, 95/4)	لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
b.73	(Bakara, 2/179)	وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ
b.82	(Hacc, 22/11)	وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّبِعُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ لَّيْنٍ فَإِن أَسَاءَ خَيْرٌ أَطْعَامٌ بِهِ وَإِن إِسَاءَتْهُ فَتَقَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ
b.83	(Kehf, 18/17)	وَمَن يُضِلَّلْ فَلَن نَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْسِدًا
b.92	(Enam, 6/91)	وَمَا لَقَدُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ
b.92	(Mücadele, 58/12)	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَرْتُمْ الرُّسُولَ فَمَقِّمُوا بَيْنَ يَدَيْهِ نُجُورًا كُمْ حِكْمَةً
b.94	(Muhammed, 47/38)	وَاللَّهُ الْمُنِيُّ وَأَكْثَمُ الْفُقَرَاءِ
b.116	(İsrâ, 17/72)	وَمَن كَانَ فِي هَذِهِ أَعْتَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَغْتَىٰ وَأَحْسَلُ سَبِيلًا
b.124	(Neml, 27/34)	إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَكْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا آذِلَّةً
b.144	(Sa'd, 38/33)	رُدُّوْهَا عَلَيَّ لَطِيفٌ مِّنْهُمَا بِالرُّسُولِ وَالْأَعْقَابِ
b.144	(Ahzab, 33/4)	مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْزِهِ
b.162	(Zâriyât, 51/21)	وَلِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
b.162	(Fussilet, 41/53)	شَرِبِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَلْفَاقِ وَلِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَّيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ
b.177	(Al-i İmran, 3/103)	وَاصْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا
b.177	(Hud, 11/112; Şûrâ, 42/15)	فَاسْتَقِمُّوا كَمَا أُمِرْتُمْ
b.177	(Ahkaf, 46/31)	أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ
b.178	(Enfal, 8/24)	اسْتَجِيبُوا لَهُ وَلِلرُّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ
b.186	(Alak, 96/6-7)	إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكْفُورٌ
b.192	(Nisa, 4/58)	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

- b.194 (En'am, 6/153) وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرَقَ بَيْنَكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ
- b.197 (Yusuf, 12/53) إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ
- b.197 (Kiyamet, 75/2) وَلَا أَقْسِمُ بِاللِّغَامِ أَلَّا أَقْبَلُهَا
- b.197 (Şems, 91/8) فَالَّتِي هِيَ أَجْرًا وَأَقْبَلُهَا فَتَقْرَأُهَا
- b.197 (Feccr, 89/27-28) يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
- b.201 (Şems, 91/9-10) قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا
- b.215 (Bakara, 2/245) مَنْ ذَا الَّذِي يَغْرِضُ اللَّهَ
- b.215 (Bakara, 2/15) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ
- b.215 (Fetih, 48/10) يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ
- b.215, b.285, b.301 (Enfal, 8/17) وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ
- b.215 (Al-i İmran, 3/31) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي
- b.227 (Nisâ 4/78) قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
- b.227 (Ra'd 13/16) قُلْ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
- b.227 (Sâffat 37/96) وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ
- b.227 (Kehf, 18/110) لَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدٌ
- b.246 (Nur, 24/35) مَثَلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ
- b.249 (Bakara, 2/36) فَالزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ تُورَثُ فَذَلِكَ يُضَوِّطُ بِمَعْضُكُمُ اللَّعْنَةُ
- b.264 (Hadid 57/4) وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ
- b.276 (En'am, 6/162) قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
- b.285 (Kasas, 28/30) فَلَمَّا آتَاهَا نُودِي مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ
- b.287 (Nur, 24/39) كَسْرَابٍ بِقَيْمَةٍ يُحْسِبُ الظَّمَانُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا
- b.289 (En'am, 6/152) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ
- b.289 (Duha, 94/6-9) أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ
- b.289 (En'am, 6/152) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ
- b.290 (Bakara, 2/137) فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا
- b.292 (Al-i İmran, 3/31) قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ
- b.301 (Hadid, 57/3) هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ
- b.318 (Rahman, 55/56) لَمْ يَطْمِئِنُّنَّ إِنْسَ قُلُوبُهُمْ وَلَا جَانٌ
- b.331 (İsra, 17/44) وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
- b.351 (Al-i İmran, 3/169) وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرِزُونَ

- b.408 (Enbiyâ, 21/22) لَوْ كَانَ لِهَيْمًا آلِهَةً إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا
- b.408 (Zuhruf, 43/84) وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَرَبُّ الْأَرْضِ إِلَهٌ
- b.412 (Nisa, 4/78) قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ
- b.432 (Rum, 30/15) فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ فِي رَوْحَةٍ يُحْبَرُونَ
- b.451 (Al-i İmran, 3/97) وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا
- b.451 (Ankebut, 29/67) وَيَتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ
- b.457 (Tevbe, 9/128) لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ
- b.463 (Tevbe, 9/111) إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ
- b.463 (A'raf, 7/19) اسْكُنْ أَنْتَ وَرَوْحُكَ الْجَنَّةَ
- b.470 (Enbiyâ, 21/30) أَرَأَيْتُمْ يَوْمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا
- b.470 (İsra, 17/12) وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَلْنَاهُ نَفْصِيلاً
- b.474 (Enbiyâ, 21/22) لَوْ كَانَ لِهَيْمًا آلِهَةً إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا
- b.474 (Mülk, 67/3) مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُتٍ
- b.479 (A'raf, 7/143) سُبْحَانَكَ ثُبَّتْ إِلَيْكَ
- b.532 (Münafikûn, 63/8) وَاللَّهُ الْعَزِيزُ الرَّؤُوفُ وَاللُّمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ
- b.564 (Fussilet, 41/53) شَرِبَهُمْ آيَاتِنَا فِي الْأَقَاقِ وَلِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اللَّهُ الْخَبْرُ
- b.593 (Neml, 27/40) قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ
- b.603 (Hud, 11/44) وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَبَارِئًا سَمَاءِ أَقْلَمِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقَلْبِي الْأَمْرُ وَالسَّمَوَاتِ عَلَى الْجُودِيِّ
- b.605 (Neml, 27/40) قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ
- b.607 (Enbiyâ, 21/69) قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ
- b.607 (Bakara, 2/260) وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى أَلَمْ تَخْلُقْ
- b.607 (Bakara 2/260) قَالَ أُولَئِكَ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَى وَلَكِن لَطَمَتُنْ قَلْبِي قَالَ فَخِذْ أَرْمَقَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ
- b.609 (Taha, 20/67) إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا فَأَوْجَسْ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى
- b.609 (Şuara, 26/63) فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اصْتِزِبْ بِمِصْرِكَ الْبَحْرَ فَاغْلِقْ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ
- b.609 (Bakara, 2/60) قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مِشْرَبِهِمْ
- b.613 (Maide, 5/114) رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ
- b.613 (Maide, 5/110) وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَامَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي

- b.614 (Mâide, 5/110) وَثَبَّرِيَهُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي
- b.634 (Maide, 5/3) الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا
- b.670 (Bakara, 2/31) وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا
- b.679 (Sa'd, 38/27) وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا
- b.679 (Mü'minun, 23/115) فَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا
- b.681 (Al-i İmran, 3/40) يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ
- b.681 (Maide, 5/1) يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ
- b.682 (Ra'd 13/16) قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ
- b.682 (Nisâ 4/78) قُلْ كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ
- b.693 (Tekvir, 81/6) وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ
- b.693 (Maide, 5/64) كَلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ
- b.718 (İsra, 17/44) وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ
- b.718 (Cuma, 62/1) يُسَبِّحُ اللَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
- b.736 (Zümer, 39/3) مَا تَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُوا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى
- b.737 (Mü'min, 40/33) يُضِلُّ اللَّهُ لِمَا لَهُ مِنْ هَادٍ وَمَنْ
- b.737 (İsra, 17/97) مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ
- b.737 (Bakara, 2/6-7) سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى
- b.737 (Hud, 11/56) سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةً وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
- b.743 (Bakara, 2/148) مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ
- b.746 (Hicr, 15/85) وَلِكُلِّ وِجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيُهَا
- b.746 (Mü'minun, 23/115) وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
- b.746 (Zümer, 39/67) فَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلْتِنَا لَا تُرْجَعُونَ
- b.746 (İbrâhim, 14/4; Müddessir, 74/31) وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٍ بِيَمِينِهِ
- b.748 (Kehf, 18/17) لِيُضِلَّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
- b.748 (En'am, 6/149) وَمَنْ يُضِلَّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْسِدًا
- b.748 (En'am, 6/149) فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ
- b.750 (En'am, 6/149) فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ
- b.750 (Yâsin, 36/47) أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ اللَّهُ



## HADİSLER

### ÖNSÖZ ve MUKADDİME

Sayfa No	Hadis
24	مثل القلب كريشة في ارض فلاة يقلبها الرياح ظهرا لبطن
31, 39	كان الله ولم يكن معه شيء
46	يا رسول الله اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق؟ فقال عليه السلام: في عواء ما فوقه هواء ولا تحته
49	كنت كذرا مخفيا فاحببت ان اعرف
50	ان الله جميل يحب الجمال

### TAİYYE ŞERHİ

Beyit No	Hadis
b.8, b.412	رأيت ربي في احسن صورة
b.8	سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر
b.8	لن يرى احدكم ربه حتى لا يموت
b.39	من اراد ان ينظر الى وجه ميت يمشى على الارض فالينظر الى ابي مخافة
b.42	ان الله خلق الارواح قبل الاجساد بالفى عام
b.59	اشد البلاء على الانبياء ثم الاولياء ثم الامثل فالامثل
b.66	البنية للمدعى و اليمين على من انكر
b.68	ان الله مسح ظهر آدم و اخرج ذريته هيئة كهية الذر
b.71, b.99, b.162, b.215	ان الله خلق آدم على صورته
b.73	سبقت رحمتى غضى

- b.83 اللهم زدنى ليك تحمرا
- b.89, b.93, الدنيا حرام على اهل الاخرة و الاخرة حرام على اهل الدنيا و هما حرام على اهل الله
- b.169 من تواضع ربه الله و من تكبر خفضه الله
- b.94 ان الله خلق الخلق فى ظلمة ثم رش عليهم من نوره فمن اصابه من ذالك النور فقد اهتدى فمن لم يصبه فقد ضل عن سواء السبيل
- b.96 موتوا قبل ان تموتوا
- b.101, من عشق و عف و كم و مات فقد مات شهيدا
- b.116, من احبني قتلته و من قتلته فعلى دينه و من على دينه فانا دينه
- b.210 ان للشيطان لمة باين آدم و للملك لمة فللمة الملك ايعاد بالشر و تكذيب بالشر و اما لمة الشيطان فايعاد بالشر و تكذيب بالشر
- b.108 ان سعدا لغير و انا اغير من سعد و الله اغير منى و من غيرته حرم لواحش ما ظهر منها و ما بطن
- b.108 كنت نبيا و آدم بين الماء و الطين
- b.137 آدم و من دونه تحت لوائى و لا لغير لى
- b.144 انا ابن امرأة تاكل القديد و اذكرونى فى صالح دعائكم و لا تبالعوا فى مدحى انما انا بشر مثلكم
- b.149, لا يعصى ارضى و لا سمى و لكن يعصى قلب عبدى المؤمن النقى النقى الوراخ
- b.460, قف يا محمد فان ربك يصى
- b.616, كان الله و لم يكن معه شى
- b.631 قره العين فى الصلاة
- b.149 و لا يزال عبدى يتقرب الى بالنوافل حتى احبه
- b.150, عظموا ضحاياكم فانما على الصراط مطاياكم
- b.278, كنت سمعه و بصره
- b.449
- b.152 لو كانت الدنيا ترن عند الله جناح بعوضة ما سقى منها كالفرا شربة ماء
- b.154 ليس الفنى عن كثرة العرض و لكن الفنى غنى النفس
- b.157 اللهم آت نفسى تقواها و زكها و انت وليها و مولاهما و خير من زكها
- b.170 ان احدكم لن يرى ربه حتى يموت
- b.170, ينزل الله الى سماء الدنيا
- b.278,
- b.285,
- b.418
- b.185
- b.186
- b.201
- b.210
- b.215



- b.215 مرضت فلم تغدني وإستطعتك فلم تطعنني
- b.215 ضحك الله البارحة بما فعلتم
- b.225 و بي يسمع و بي يبصر و بي يبطن
- b.227 الشرك اخفى لى امتى من ديب النمل على الصفا لى ليلة الظلماء
- b.227 انا أغنى الشركاء عن الشرك فمن عمل عملاً أشرك فيه معى غيرى تركه و شركه
- b.273 لا يعدل بالرةة شئ يحمله على ذلك
- b.285, إن الله يقول على لسان عبده سمع الله لن حده
- b.301 رأيت ربي لى أحسن صورة
- b.285 اللهم إنى أعوذ بك من علم لا ينفع
- b.287 ما ورثوا الانبياء ديناراً و لا درهما وإنما ورثوا العلم فمن أخذه أخذ بحظ وافر
- b.299 لى مع الله وقت لا يسمنى فيه ملك مقرب و لا نبي مرسل و لى وقت مع خفصة و زينب
- b.337 أرحنا يا بلال
- b.337 كلمينى يا حميراً كلمى
- b.418 إن لربكم ف أيام دهركم نفحات الا تعرضوا لها
- b.432 يا اعرابى إن لى الجنة فرا حافاه الابكار يتغنين باصوات لم تسمع الخلاق بمنجلها فذلك أفضل نعيم الجنة
- b.434 مه مه يا معاوية من لم يهتر عند ذكر الحبيب ليس بكرم
- b.434 إن لكل قوم عيداً وهذا عيدنا
- b.455 يا حميراً هذا جبريل يسلم عليك
- b.470 لو دلتيم مجبل لبط على الله وهو الذى لى السماء اله و لى الارض اله
- b.470, لا تفضلونى على يونس بن متاع
- b.493 سقت رحتى على غضى
- b.497
- b.500 قال عليه السلام إن لله لى الارض ثلثمة قلوبهم كقلب آدم و اربعون قلوبهم كقلب موسى و سبعة قلوبهم كقلب ابراهيم و اربعة قلوبهم كقلب جبريل و ثلاثة قلوبهم كقلب ميكائيل و واحد قلبه لى قلب اسرائيل يسمى له القطب فإذا مات الواحد أبدل الله من الثلاثة مكانه صاحب الايسر و إذا مات من الثلاثة أبدل الله مكانه من الاربعة كذا و كذا
- b.500 إن لله اربعون اثنان و عشرون لى الشام و ثمانية عشر لى العراق كلما مات واحد منهم بدل الله مكانه آخر فإذا جاء الامر قبضوا كلهم
- b.502 خط رسول الله عليه السلام خطأ مستقيماً فقال هذا سبل الله ثم خط عن يمينه و شماله خطوطاً مثلاً فقال هذه سبل الشيطان على كل واحد منها شيطان فلا تبعوا السبل فترقو بكم عن سبله
- b.536 يا رسول الله بم عرفت الاشياء عرفت الاشياء بالله اى بنور الله
- b.544 انا جليس من ذكرنى
- b.564 فإن لم تكن تراه
- b.618 علماء امتى كانباء بنى اسرائيل

- b.626 أصحابى كالنجوم بأيهم اقتديتم  
واشوقا الى لقاء إخوانى
- b.626,  
b.628,  
b.752
- b.628 انتم أصحابى و إخوانى هم الذين يأتون من بعدى و يؤمنون بى و لم يرونى
- b.636 بعثت بالحنفية السهلة السمحة
- b.638 لو لأك لو لأك لما خلقت الافلاك
- b.652 انا من الله و المؤمنون منى
- b.717 إن لله سبعين الف حجاب من نور و ظلمة لو كشفها لاحرقت سبحات وجهه ما انتهى اليه بصره من خلقه
- b.721 لا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل حتى أحببه فإذا أحبته كنت سمعه الذى يسمع بى و بصره الذى يبصر بى و يده التى يبطش بى و رجله الذى يمشى بى الخ
- b.736 تعس عبد الدينار و تعس عبد الدرهم تعس عبد بطنه تعس عبد فرجه
- b.746 قال رسول الله إن الله تبارك و بعالى خلق آدم فضرب يمينه على اليمنى فأخرج ذرية بيضاء كالفضة و من اليسرى سوداء كالحمة ثم قال هؤلاء لى الجنة لا ابالى و هؤلاء فى النار ولا ابالى
- b.752 و الله يعطى و انا القاسم
- b. 752 التحيات لله و الصلوات و الطيب

## KELÂM-I KİBAR

### MUKADDİME

Sayfa No	Kelâm-ı Kibar
29	فمن طلب البيان بعد العيان فهو الحسran عند اهل العرفان
34	الاعيان النابتة ما شمت راحة من الوجود
38	لان القليل يدل على الكبير والجرعة تدل على الغدير والحفنة تدل على اليبدر الكبير
39	التوحيد معنى يضمنل فيه الرسوم و يتدرج فيه العلوم و يكون الله كما لم يزل
39	الآن كما كان
45	اذا تم الفقر فهو الله
47	من عرف نفسه فقد عرف ربه
48	الحبة ميل النفس الى الشئ بكمال ادراك فيه
49	الحبة ميل الجميل الحقيقي الى جماله جمعا و تفصيلا
50	كل مليح حسنه من جمالها معار له بل حسن كل مليحة

### TAİYYE ŞERHİ

Beyit No	Kelâm-ı Kibar
b.3, b.594	اشباحنا ارواحنا ارواحنا اشباحنا
b.32	الشوق يسكن بالقاء و الاشتياق يزيد
b.43	و ليس لى فى سواك حظّ لكيف شنت فاخترنى
b.47, b.72	كل شئ من المليح مليح
b.49	اريد وصالها و يريد هجرى فاترك ما اريد لما يريد
b.49	سبحان من اتسعت رحته لاوليائه فى شدت نعمته واشتدت نعمته لاعدائه فى سعة رحته

- b.51, b.86, b.127, b.130, b.166  
ما للتراب و رب الارباب
- b.71, b.162, b.748 b.75  
من عرف نفسه فقد عرف ربه
- b.82  
سبحان من ليس لجماله حجاب الا النور ولا لذاته نقاب الا الظهور
- b.86  
كل ما يفعل المحبوب محبوب
- b.88  
ان تشتهي ان تبلغ وصل المحبوب ضع نفسك تقدم و تعال
- b.92, b.95, b.124, b.188 b.95  
اين الثريا عن يد المتناول
- b.101  
سبحان من لا يوصل اليه الا به
- b.106  
كل شئ من الحدوث حدوث
- b.111  
و ان قلت مت مت سبحا و طاعة و قلت لداعي الموت اهلا و مرحبا
- b.116  
قوم بخالجهم زهو لسيلهم و العبد يزهي على مقدار مولاه
- b.120  
الموت تحفة المؤمن حير يوصل الحبيب الى الحبيب
- b.124, b.167  
لا حياة الا الموت
- b.130  
كالقطرة اذا استهلكت بالبحر صار جميع صفات البحر صفاها
- b.131  
قبل من قبل لا لعله و ردّ من رد لا لعله
- b.136  
نهاية ادراك العقول عقال و اكثر سعى العالمين ضلال
- b.137  
كيف تنكر حبا بعد ما شهدت به عليك عدول الدمع و السقم
- b.146  
لا خير بعد العين و هنالك لا كيف و اين
- b.149  
اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه
- b.149  
اجد الملامة في هواك لذينة حبا ذكرك فليلمنى اللوم
- b.149  
سبحانى ما اعظم شأنى
- b.149  
ليس فى جنتى سوا الله
- b.150  
قدمى على رقية جميع اولياء الله
- b.150  
لو عرفتمونى لسجدتمونى
- b.154, b.263  
فهم من فهم جهل من جهل
- b.156, b.496  
الآن كما كان
- b.167  
لا مساء عند الله ولا صباح
- b.168  
الشقى شقى فى بطن امه و السيد سعيد فى بطن امه
- b.168  
اذبحوا انفسكم بسيوف المخالفة
- b.168  
و عزتك يا رب ما عبتك خوفا من نارك و لا رغبة فى جنتك بل لوجهك الكريم و لمرضاتك العظيم

- b.170, نفسك مطيتك فارفق بها  
b.274  
b.191 من عرف الله كل لسانه  
b.192 لا تعطوا الحكمة الى غير اهلها فظلموها و لا تمنعوا عن اهلها فظلموهم  
b.192 يقولون خيرنا و انت امينها و ما انا إن خيرتم بامين  
b.200 النفس كالطفل إن قملها شبّ على حبّ الرضاع و إن تقطمه ينطم  
b.205 حليف غرام انت لكن بنفسه  
b.215 انا من اهوى ومن اهوى انا نحن روحان حللنا بدنا فاذا ابصرتنا ابصرته فاذا ابصرته ابصرتنا  
b.215 انا من اهوى ومن اهوى انا ليس فى المرأة شئ غيرنا لا اناديه و لا اذكره إن ذكرى وندائى يا انا  
b.238 النهاية هى الرجوع الى البداية  
b.276 حسنات الابوار سينات المقربين  
b.286, الشيخ فى قومه كالنبي فى أمته  
b.618  
b.287 أستغفر الله من قول بلا عمل لقد نسبت به نسلالذى عقم  
b.338, ما الحيوة الا فى الموت  
b.715  
b.351 اقلونى القلوني يا ثقات إن فى قلنى حياة فى حياة  
b.418 ما رأيت شيئا الا و رأيت الله فيه  
b.434 المرء عدو لما جهل  
b.449 قلب المؤمن بيت الله  
b.449 قلب المؤمن عرش الله  
b.449 الحجر الاسود يمين الله فى الارض يصلح به عباده  
b.458 ليس فى الدار غيرنا ديار  
b.470 الامر على ما هو كان  
b.512 ليس فى الدار غيره ديار  
b.414, ليس وراى عبادان قرية  
b.523  
b.523 لو كشف الغطاء ما ازددت يقينى  
b. 531 كمال الاخلاص نفى الصفات عن المخلص  
b.537 بقلب لا يفعل ذى عقال خذ العلم من أفواه الرجال  
b.594 رق الزجاج و رقت الحصر و تشابها و تشاكل الامر فكأنما حر و لا قدح و كأنما قدح و لا حر  
b.620 نسب أقرب فى شرع الهدى بيننا من نسب من ابوى  
b.623 يا سارية الجبل الجبل  
b.625 لو كشف الغطاء ما ازددت يقينا  
b.635 إذا تجاوز الشئ حده إنعكس ضده  
b.654 كل شئ يرجع الى اصله

- b.655 لان الامثال مرقة الحقیقة و مرآة الصور المقولة و المعنوية لا يظهر وجوه المعانی الا بها
- b.679 النفس المجدة غلب عليها الجد و الاشهاد فی السر و السلوك من عالم الشهادة ال عالم الغیب
- b.739 الطرق الی الله بعدد أنفاس خلالتی
- b.742 إن النار الی اوقدت و عدت مضی علیها الف سنة و لم ينطفأ
- b.746 ثبت الله قلوبنا علی دینه و رسخ قدومنا فی شرع نبیه
- b.761 الحمد لله فی کل یوم و اوقات و آن و ساعات
- b.761 فعین الرضا عن کل عیب کليلة ولكن عین السخط تبدی المساریا

## GÖRÜNTÜLER

سر مرتضی اولیا نوزک میخانه وجود ندر بر سر استی شری و حدی نویسنده و مفتی اصیادان حرد  
که اسمی برد و کفر قلمه بی الحقیقه سانی اول حضرت سالار کابینا و اشرف موجود اندر علیه اقصی  
الصلوات و اکمل النجی و علی له و اولاده و اصحابه البرین نالوا اجتماعاً الی الابد جت العالیة  
و المعانی انسانیاً من الولا یان و اکثر ما الحمد فی کل یوم و اوقات و الی و من آنکه بو کتاب  
جلالت نبیاً و معرفت مسوا بنایه المکالمه تاریخ خمس و عشرین و العده او اخر شهر شعبان  
غایت و پانته اربعی و در ارسلت قسطه تین - عین - دو و پانصد و بیست و نه نهایت و  
اختتام نویدی بر افوا صفا و ربار و فادر سوتق و مرود که بو کتاب دیه و علی و خله صر قندار  
و جاهر معارف و تقاضای برین رتبه عس فی مسئله الی صاف قلدر  
ما ( و بده انتفاع جو سی بود زر شمر دگر چه که میا بود  
ای که نظر سوی هم بر بست عیب مخدیه که نظر بست  
فعب انرحه عر کل عیب علیه و لکر عین السخط شهیدی المعنا و با  
الحمده و لا و انرا و السوء عی سب مجر دیما و قد  
و علی له و اولاده با العا ما لقا  
تم علی بر شارحه و با عه الفقیر  
الدنیا شیخ اسمعیل انزوی الملوی

لم انه الرجح الرجيم وبه نشين  
 المعده الذي هذان الهنا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله واهلانا - لقد جاءه رسول  
 واوليا، خالفا بالحق وارسدونا الى الجنة الخفية وحديفة لسه في النقي اورثنا في هذه الدنيا  
 من الالها والالينا، والشكره الذي اذهب عنا الغنا وازال من القرن والبلية بايمنا الى ان فيها  
 العفا والاصفينا واحلنا دار المشاهدة وديانر المعايبة من فضله لا يمننا فيها بعد ولا عيبنا  
 لغوب وقتنا سبحان الذي جاز في سخان جلاله عنوا العلماء الحقا وخزمت في مدحة كماله السنة  
 الفصحاء والغفصاء وعرفت في جدار دعوتيه ارواح البديلا، واهما الفناء والنجاة فقد في قد  
 قدته وساد وعظم في كبريا سلطانا وعزا ونبارك في شئونه ملكا وملكونا ونفالي في ملكه الوحيه  
 وجبروتنا وباسر حمل كلام اولياءه سراجيه في قلوب الطائير دشما مين في اذنه كرون الشياطين  
 الى وصول البنا، وصير اصدافهم اعمم محلا للدرر الجوزي فلا، وصدورهم خزنة لجرهم الارشاد والهدى  
 حلكنا عن هاهويه الصلاكر والروبي واربا الاستبصار، حتى شاهد الى حقا والساطل باطلا  
 وناواخذنا ان نبينا او حظنا واللعننا بالاساطفة لنا، واعف عنا داغرت لنا وارحمانا اننا انك  
 است الاعلى وباجابة الدعاء، اولى وا حزين وصل وستم على سيدنا سيد الاوتيا وشيخ يوم  
 نور حقه الوري دور حديفة ما راع السر وما ضي عبد ليه ما يلحق عن الهوي اعني عمدا المصطفى  
 الهادي الى الراجا العليا والمقام الحسن، حوز انفس في الدنيا والعقبى وعلى البر واصحاب الدين هم  
 معانج ارجا ومساج الدجا في ظلمة الجهل، اصلا اذا سجي بوفيه وحمه مولوي اعني شيخ احميل  
 الامره، بكتفاه لاسرار الصوريه المصنوي كمالا حياضنا كالكابرو نغالي اكثر او قاعده مطمح نظر واطرح  
 بفر قلوبهم بربكلا كمال، هدايتنا بخامنه جانم مدرام مستهوه شحال اولو باسر ارشاد فضاحت  
 وبلغت دنار لندن معي ورواي في ملال اولو بمرقة الببال اولوردم بلخصوص اوله قصيده بلفيه وبتدعه  
 وكلا هجوه وخرميه ولبطيه كقطبا العارفين وخرمته العاشق والواصلين منهل اسرار حق اليقين كاشفا  
 مشكلا الطريقه واضح حفضلا المنزه والخفيه العالم العكلا والسيد الفاضل شرف الملكة والديرس ابو حنن  
 عمر بن علي السعدي المحرري المعروف بابن القارض انار الله قلوبنا بنوره الوامق وسره العاضن  
 حضرت نيك بيوردق بديفداي روم وباده صبحم وبيفتوخم اولشدي

نصب عظيم



ویدار السلطنة فسطاطينيه خارج غلطه ده زوينا اسكندرياشاده نهايت منتها  
 بولند پس خوانصفا واز باب وفاقه منوع و موجود زي بويگا به ديده عيب  
 به نظر قدر و حاضر معارف و صاف قلنده زنگ عتسافي مصقله انصافه صاف  
 قله زديغ انصاف چوبينا بوده ز شمره كچه كه ميتا بود اي كه نظر سوي  
 هنر نيست عيب بخود نه كه نظر نيست فعين الرضا عن كل عيب كليله  
 ولكن عين الخطه تبتك المعاوليا الحمد لله ولا غير الصلوة  
 على نبيه محمد اياما و باهيا مو على الله و اولاده بالغام ابلاغه منتها  
 بعناية الملك الرحيم عز يدان عفا لكاتب مصطفى بن محمد  
 المشهور بما فظلكم ان كرم في اوائل شهر ذي الحجة  
 لسنة ثمانين و مائة و ثمان و خمسين و مائة و ثمانين  
 و مصلبا على نبيه محمد على الله و اصحابه  
 اجمعين  
 محمد زنده المودع  
 بركه نبيج



سید اوزنم ۴۷  
۱۷۰

سüLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ  
MİKROFILM VE FOTOKOPİ SERVİSİ

Mikrofilm paketi seri :  
Bölm ve numarası *Derin paq 2,*  
Yarak sayn *1-178 1A*  
İsteyen şahıs veya  
müessesesi  
*m. Mehmet Demirel*

MİLLET GENEL KÜTÜPHANESİ  
*P.172 J.B.*  
*896 14*

Süleymaniye mikrofilm isteme belgesi



## DİZİN

### A

abdâl, 159, 265, 343, 344  
Abdullah b. Ca'fer, 306  
Abdullah el-Ensari, 431  
Abdülğani Nablûsî, 18  
Abdülkâdir, 154  
Abdürrezzak el-Kâşânî, 18  
Âdem, 87, 98, 99, 101, 122, 154, 165, 201, 220,  
221, 257, 310, 324, 325, 329, 331, 342, 357,  
370, 392, 399, 414, 439, 440  
Adnan kabilesi, 23  
ağyar, 40, 197, 289, 317  
Ahadiyyet, 27, 28, 42, 117, 157, 163, 164, 331,  
367  
ahadiyyet-i cem', 259, 263, 267, 280, 28, 3258,  
346  
Ahmed, 106  
ahyar, 234, 235  
ahyâriyet, 234  
Âişe, 312  
akl-ı küll, 117, 367  
Akl-i evvel, 28  
aktâb, 265, 295, 342, 343  
âlem, 45, 328  
Âlem-i emr, 162  
Ali b. Ebû Tâlib, 38  
Ali b. Mürşid, 17  
Âl-i Hanîfe, 395  
Allah'ın ipi, 174  
el-Amâ', 45  
Anadolu, 11, 13, 23, 24  
anâsır-ı erbaa, 326, 344  
Ankara, 19, 150  
Arafat, 216, 277  
araz, 32, 80, 259, 409  
ârif, 109, 132, 184, 185, 200, 207, 254, 256, 259,  
260, 261, 266, 299, 365, 393, 417, 436, 448  
Âsaf b. Berhıya, 384  
âşık, 380  
aşk, 380

Aşkın şiddeti, 69  
Ateşe tapanlar, 438  
Attar, 188, 358  
Avâmın ibâdeti, 158  
Avârifü'l-Maârif, 107, 183, 306  
âyan-ı sâbite, 34, 35, 46, 158, 160, 295, 341  
ayıklık, 213  
ayn, 35  
ayne'l-yakîn, 329, 352, 432  
Ayne'l-yakîn, 43  
ayn-ı cem', 329  
Azzete, 218, 222, 225

### B

bâ-hodluk, 211  
Bârika, 41  
Bâsıt, 59, 371, 406  
Basîret, 40, 41  
Basîret gözü, 61  
Bayezid, 12, 154  
Bâyezîd-i Bistâmî, 55  
Bayrâmıyye, 19  
be, 117  
beden gemisi, 428  
belâ, 340  
Belâ, 84, 315, 340  
Belkıs, 384, 388  
Benî İsrâil, 391  
berzah, 41, 308, 341  
el-Berzahu'l-Câmi', 41  
besmelenin be'si, 397  
beyaz, 115  
Beyzâvi, 208  
Bidâyetin esasları, 232  
bî-hodluk, 211  
Bilâl, 269  
Bilinmeyi sevdim, 49, 66, 98, 195, 227, 275, 345  
Bostan Çelebi, 19  
Buhârî, 429  
Büdelâ, 21, 368

Büseyne, 222, 225

Büyük Ayı, 112

düalist, 330

Dürret-i beyzâ, 42

**C**

Câbülka, 37

Câbülsâ, 37

Câmiu'l-Âyât, 63

Ceberût, 36, 446

Ceberût âlemi, 377

Cebrâil, 24, 36, 37, 238, 239, 240, 312, 343, 347, 398

Celâ, 42, 50

Celâl sıfatı, 102

cem', 186, 29, 3874, 389, 390, 391, 425, 428, 433, 436

cem' makâmı, 353, 390

cem' mertebesi, 152, 254, 330, 359

cem' ve fark, 352

cem'den sonra fark, 195, 198, 200

cem'-i ahadiyyet, 290, 329, 431, 447

cem'-i tevhid, 345

cem'u'l-cem', 42, 247, 316, 334, 380

Cemâl sıfatı, 102, 406

cemâl ve celâl, 407

cemden sonra sahv, 265

Cemil, 225

cemu'l-cem, 262, 264

cennet-i a'mâl, 42

Cennet-i ef'âl, 42

Cennet-i sıfât, 42

Cennet-i zât, 42

Cibrî, 204

Cibril, 204, 211, 238, 255, 322, 373

cismânî kuvveler, 293

Cûdî, 388

Cüneyd, 39, 146, 154, 176, 191, 306

cünûn, 140

**D**

Dâvud, 18, 56, 195, 362

Dâvud-ı Kayserî, 18

dehr, 157, 210, 280

deli, 141

deniz, 236

Dihyetü'l-Kelbî, 37, 204, 238, 239, 240

dînî hikmet, 372

Dokuz felek, 326

dört isim, 31

**E**

ebrar, 234, 235

ebrâriyet, 234

ebter, 259

Ebû Abdullah Ensârî, 40

Ebu Bekir, 79, 313, 395

Ebû Bekir, 393, 395

Ebû Cehil, 106

Ebu Hureyre, 429

Ebu Mahâfe, 79

Ebû Medyen, 416

Ebû Tâ'ib el-Mekkî, 232, 306

Ebû Yezid Bestâmî, 192, 208, 410, 411

Ebussuud, 310

Ebu's-suud tefsîri, 429

Ehripen, 330, 443

elest, 13, 98, 308, 310, 369

elest âlemi, 159

elestü, 159, 257, 322, 340

Elif, 117, 129, 141, 363

Enbiyânun mîrâsı, 249

Enes, 312

Erâyik-i tevhid, 41

Erzincan, 438

el-Esfâru'l-Erbaa, 44

Esmâ-i Ef'âliyye, 30

Esmâ-i sıfâtiyye, 30

Eşbâh-ı müterâiye, 422

etvar, 446

ev ednâ, 444

Evliyâ, 291, 448

Evtâd, 343, 344, 368

Eyyub, 67

Ezher Câmii, 17

**F**

Fahr-ı Râzî, 166

Fâil-i hakikî, 419

fakîr, 22, 115, 138, 139, 179, 180, 181, 185, 450

fakr, 45, 85, 115, 119, 138, 140, 153, 171, 172, 179, 180, 181, 182, 345, 380, 445, 446

fakr yolu, 345

fark, 213

Fehm, 362

felek kutbu, 342

felekler, 81, 326, 342  
 fenâ ender fenâ, 171, 251  
 Fergânî, 105, 233  
 Ferrâ, 65, 204  
 Feshî, 409  
 feyz-i akdes, 34, 294  
 feyz-i mukaddes, 34, 295  
 Fiil isimleri, 362  
 fiil ismi, 30  
 Fitye, 58  
 el-Furkan, 46  
 Fusûs, 366  
 Fütühât, 107, 118, 157  
 fütüvvet, 245, 270

---

**G**

Galata Mevlevihânesi, 19  
 Gavs-ı ekber, 243, 265, 294, 343  
 gavsîyet, 247, 448  
 gavsîyyet, 428  
 gayb, 24, 29, 31, 33, 35, 111, 117, 376, 414, 415  
 Gaybü'l-Gayb, 27  
 gayr, 34, 45, 96, 146, 192, 211, 212, 289, 293,  
 305, 309, 350  
 gayriyet, 40, 158, 165, 199, 201, 212, 214, 263,  
 293, 297, 302, 342  
 Gazâlî, 306, 312  
 gizli şirk, 39, 207, 209, 217, 293  
 gölge oyunu, 54  
 gül suyu, 163  
 ğanî, 181  
 ğunâ, 97, 181  
 Ğuyûs-i infiâlât, 374

---

**H**

Habeşistan, 312  
 Hacerü'l-Esved, 318  
 Hâdî, 398, 440  
 Hafsa, 269  
 Hak, 237  
 hakikat-i cem', 291  
 Hakikat-i Muhammediyye, 43, 117, 243, 245,  
 255, 257, 266, 267, 295, 344, 392, 398, 399,  
 448  
 Hakikatü'l-hakâyık, 42  
 hakîkî itmi'nan, 330  
 Hakk'ı görmek, 198, 333  
 hakka' l-yakîn, 22, 43, 165, 352

Hâlî tevhid, 39  
 Halvet, 199  
 hamr, 53  
 Hamriyye, 18, 19  
 Harîrî, 411  
 Hasan Harakâni, 155  
 Hased, 152  
 Hassan b. Vâil, 249  
 Havârik-i âdât, 384  
 Havâss, 243  
 havâtır, 75, 145, 146, 189  
 Havâtır, 146  
 Havâtır-ı melbûse, 146  
 Havvâ, 87, 220  
 hayvânî rûh, 134  
 Hazret-i Amâiyye, 324  
 Hebâ, 42  
 Herevî, 19  
 Hevâ, 42, 119, 312  
 Hevâcis, 42  
 Heyûlâ, 36, 42  
 Hızır, 116, 161, 173, 327, 400, 427  
 hidâyet, 21, 47, 120, 129, 172, 202, 215, 231,  
 238, 244, 293, 326, 328, 332, 350, 433, 436,  
 438, 440, 442, 443  
 Hikmet, 43, 185  
 hilâfet, 328, 393  
 his gemisi, 427  
 Hokakbaz, 426  
 hokkabaz, 417, 419, 420, 421, 422, 425, 426  
 Huccetî's-Semâ', 19  
 Huccetü'l-İslâm, 81  
 Hudûs-i ittisâlât, 374  
 hulûl, 89, 155, 225, 229, 235, 236, 237, 238, 239,  
 240  
 hulûl ve ittihad, 155, 239  
 Humeyrâ, 322  
 Hurûf-i âliyât, 42  
 Hümeýra, 269  
 Hürriyet, 42  
 hüve hüve, 27, 203  
 Hz. Ali, 85, 229, 277, 358, 397  
 Hz. Ayşe, 322  
 Hz. Hüdâvendigâr, 160, 202  
 Hz. İbrâhim, 65, 66, 389  
 Hz. İsâ, 391  
 Hz. Meryem, 37

Hız. Muhammed, 241, 244, 246, 256, 290, 393, 398, 399, 400, 430, 448  
 Hız. Mûsâ, 62, 64, 256, 299, 332, 390, 434, 438  
 Hız. Nebî, 239, 241, 256, 257, 266, 310, 369, 370, 371, 373, 384, 393, 394, 395, 396, 444  
 Hız. Nûh, 65, 89  
 Hız. Osman, 396  
 Hız. Ömer, 395  
 Hız. Risâlet, 322, 396, 397  
 Hız. Süleyman, 150, 384, 388  
 Hız. Şeyh, 34, 46, 52, 59, 89, 107, 188, 243, 300, 323, 327, 347  
 Hız. Şiblî, 118

---

 I
 

---

Irak, 343, 395  
 Istulâm, 41  
 el-Iyd, 46

---

 İ
 

---

İ'câzü'l-beyân, 195  
 İblis, 220  
 İbn Abbas, 37  
 İbn Arabî, 12, 19, 34  
 İbn Hânî, 280  
 İbn Teymiyye, 18  
 İbn Zübeyr, 306  
 icâbet, 174, 175, 192, 202  
 İdris Fası, 34  
 ihlâs, 107, 114, 169, 182, 183, 317, 358  
 ihsan, 373, 374  
 ihtiyârî ölüm, 190, 198  
 iki görmek, 214  
 ikilik, 44, 121, 153, 155, 156, 162, 165, 167, 195, 201, 202, 203, 209, 210, 212, 224, 235, 237, 247, 262, 263, 267, 293, 316, 330, 342, 445  
 ikinci fark, 213  
 ilâhî isimler, 13, 31, 219, 362, 369, 371, 440  
 İlk mahv, 333  
 İlk sahv, 333  
 ilm, 362  
 İlme'l-yakîn, 43, 352  
 ilm-i ledün, 327  
 İlmî tevhid, 39  
 imam, 153  
 İmam Hasan, 150  
 İmam Hüseyin, 150  
 İmam Kuşeyrî, 310

İmâmân, 343, 344  
 İncil, 434  
 İnsân-ı kâmil, 29, 38  
 İnzi'âc, 41  
 irâdî ölüm, 133  
 İsâ, 400  
 İsa el-Mağribî, 386  
 isim, 30  
 İskender, 116  
 İskender Paşa Zâviyesi, 449  
 ism-i a'zam, 403  
 ism-i Kâbil, 29  
 İsrâfil, 343  
 isticabe, 174  
 İsticlâ', 42  
 istikamet, 174  
 iştiyak, 398  
 ittihad, 89, 155, 166, 167, 205, 221, 224, 227, 230, 235, 236, 237, 239, 240, 247, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 267, 280, 294, 316, 320, 322, 339  
 ittihad mertebesi, 316  
 ittihad tabakaları, 250

---

 K
 

---

Kâbe, 92, 154, 155, 197, 215, 216, 226, 250, 277, 278, 301, 318, 320  
 kâbe kavseyni, 207  
 Kâbız, 59, 406  
 kabz, 59, 124, 231, 245, 406  
 kabzateyn, 433  
 Kadızâdeliler, 19  
 kadir gecesi, 277  
 Kahrâr, 30, 424  
 Kâhir, 406  
 Kahtan, 23  
 kâmil, 29, 34, 38, 46, 55, 92, 114, 189, 195, 237, 245, 250, 261, 286, 287, 315, 335, 362, 370, 371, 373, 381, 385, 386  
 Kâmil halife, 202  
 Kamus, 312  
 Karâfe, 18  
 Kasîde-i Ayniyye, 131  
 Kays, 218, 222, 225  
 kenz-i mahfî, 227, 345  
 kerâmet, 13, 23, 44, 196, 254, 269, 387, 388, 391, 393, 394, 396, 398, 447, 449  
 Kerrûbiyan, 36



kesret, 13, 34, 44, 129, 156, 157, 171, 187, 195,  
197, 198, 211, 216, 221, 226, 236, 237, 244,  
271, 276, 281, 294, 295, 296, 320, 323, 332,  
334, 352, 353, 356, 366, 380, 424  
kesret hicâbı, 357  
Kesret" mertebesi, 153  
keşif, 32, 44, 88, 187, 213, 214, 242, 249, 254,  
303, 334, 340, 345, 387  
Keşşâf, 88, 90, 310, 452  
Kevn perdesi, 421  
kıskaç, 151  
Kıskaçlık, 150  
Kızıldeniz, 390  
Kirâmen kâtibîn, 72  
Kitâb-ı Makâmat, 411  
Kitâb-ı mestûr, 29  
Konya, 19, 128  
Kostantiniyye, 449  
kubh, 53  
el-Kur'an, 46, 396  
kurb, 398  
Kurb-i kurb, 284  
kurbiyyet mertebesi, 118  
kurretü'l-ayn, 54  
Kuşeyri Risâlesi, 208  
kutb, 13, 342, 344  
kutbiyet, 13, 247, 287  
kutbü'l-aktâb, 257, 265, 295, 342, 368, 398  
Kûtü'l-Kulûb, 232, 306  
kün, 383  
kün emri, 308  
Küseyyera, 225  
Küseyyir, 218, 222

## L

Lâ ma'bûde illâ hü, 436  
lâhût, 322  
Latîfe-i insâniyye, 43  
lealle, 176  
Lebs, 43  
ledün ilmi, 415  
len terânî, 221  
Levh-i kazâ, 28, 401  
levvâme, 188  
Leylâ, 49, 218, 284  
Leyletü'l-kadr, 43  
Lî maallah, 315  
Lübnâ, 218, 222, 225

## M

Mağribü'ş-şems, 43  
mahbûb, 82, 89, 98, 100, 108, 110, 125, 127, 128,  
131, 132, 135, 139, 140, 161, 168, 193, 194,  
209, 224, 226, 243, 276, 299, 379  
Mahk, 43  
mahv, 29, 42, 43, 45, 171, 193, 197, 200, 334,  
335, 408  
Mahv ve sahv, 336  
maıyyet, 163, 228, 229, 235, 342  
Makâm-ı İbrâhim, 156  
makâm-ı Muhammedî, 245, 257, 327, 448  
mardiyye, 189  
mârifet nûru, 378  
el-Matla, 43  
Meâlim, 43  
Mecaz âşıkları, 219  
mecûsî, 192, 433, 438  
mezcûb-i sâlik, 379  
Medîne, 396  
Mekke, 17, 278, 319  
el-Mekr, 44  
melâmet, 88, 105, 107, 108, 151, 189, 281, 451  
Melekî hâtıra, 146  
melekût, 377, 446  
Melekût ehli, 36  
Melekût ve ceberût, 405  
Menâzilü's-Sâirîn, 40, 431  
Merve, 319  
Mesâbih, 249, 439  
Mescid-i Aksâ, 279  
Meshî, 409  
Mesnevi, 56, 351  
Mesnevî Şerhi, 19  
Metta oğlu Yunus, 328  
mevâlid-i selâse, 326  
Mevlânâ, 12, 19, 38, 84, 98, 104, 140, 146, 155,  
158, 159, 194, 217, 222, 224, 230, 231, 238,  
251, 306, 307, 343, 344, 351, 413, 448  
Mevt, 44  
el-Mevtü'l-Ahdar, 44  
el-Mevtü'l-Ebyaz, 44  
el-Mevtü'l-Esved, 44  
meyhâne, 433  
Mi'rac, 156, 339  
Mi'rac hadisi, 156  
Miftâhu'l-Gayb, 27

Mîkâil, 343  
 Mîmiyye, 19  
 Minhâcü'l-Fukarâ, 19  
 misal âlemi, 36, 37  
 mu'cize, 394  
 Muâviye, 306, 312  
 mudill, 220, 440  
 Muğıyre b. Şu'be, 306  
 muhabbet, 12, 13, 21, 48, 50, 51, 54, 58, 60, 65,  
 66, 71, 72, 74, 78, 81, 84, 85, 87, 88, 90, 91,  
 93, 95, 98, 110, 111, 112, 116, 118, 120,  
 121, 122, 123, 127, 133, 135, 137, 138, 140,  
 143, 145, 159, 160, 161, 164, 167, 168, 180,  
 181, 193, 209, 220, 227, 246, 247, 248, 249,  
 250, 266, 267, 268, 270, 271, 275, 284, 288,  
 301, 315, 346, 374, 379, 427, 445, 452  
 Muhabbet sultânı, 140  
 muhabbetin şartı, 140  
 muhabbetin şiddeti, 354  
 el-Muhâdese, 43  
 Muhammed, 22, 117, 150, 156, 185, 241, 244,  
 257, 312, 392, 393, 448, 450  
 muhib, 52, 12, 1802, 193, 194, 195, 227, 235,  
 261, 262  
 Muhyiddin el-Arabî, 386  
 mukarreb, 261, 269, 446  
 Mukarrebûn, 39, 169  
 Mukattam Dağı, 17, 18  
 murad, 13, 30, 31, 35, 54, 57, 58, 70, 73, 74, 76,  
 81, 87, 88, 89, 98, 99, 100, 103, 114, 118,  
 121, 132, 145, 150, 151, 156, 159, 166, 167,  
 171, 185, 193, 199, 200, 202, 204, 210, 212,  
 213, 214, 215, 218, 220, 224, 233, 234, 236,  
 237, 240, 241, 244, 245, 249, 250, 253, 254,  
 258, 259, 262, 264, 269, 270, 277, 279, 280,  
 284, 287, 290, 291, 293, 295, 296, 298, 301,  
 305, 306, 307, 308, 316, 319, 325, 327, 330,  
 332, 333, 336, 338, 339, 341, 344, 345, 346,  
 358, 360, 361, 362, 363, 364, 367, 368, 369,  
 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 388,  
 393, 394, 398, 400, 401, 404, 405, 406, 407,  
 410, 411, 414, 415, 419, 421, 422, 423, 426,  
 431, 432, 444, 445, 446, 447  
 Mûsâ, 62, 173, 240, 244, 327, 332, 343, 390, 438  
 Mûtezile, 443  
 Mutlak vücud, 158, 353  
 mutmainne, 191, 369, 371  
 Müeyyedüddin el-Cendî, 228

müfidu'l-cem', 444, 445  
 Müheymin melekleri, 107  
 Müheyymûn, 36  
 Mühtedî, 119  
 mülheme, 189  
 Mülteka'l-Bahreyn, 306  
 mürid, 13, 122, 193, 258, 259  
 mürşid, 258, 356, 362, 402  
 müsemmâ, 28, 30, 31, 227, 263, 354, 407  
 Müseylemetü'l-Kezzab, 395  
 Müslim, 429  
 Müzill, 440

---

 N
 

---

Nasrânî, 433  
 Nâsût, 322  
 Nazmü's-Sülûk, 18  
 Nebî, 393  
 Necm Dâye, 312  
 nefes-i rahmânî, 31, 32  
 nefis, 188  
 nefis-i emmâre, 87, 188, 427  
 nefis-i levvâme, 87, 168  
 nefis-i mutmainne, 178  
 nefis-i nâtka, 341, 373, 375, 387, 413, 414, 427  
 Neshî, 409  
 Nihâvend, 395  
 Nuh, 388  
 Nuh tûfanı, 66  
 Nur, 425  
 nûr-i Muhammedî, 445, 448  
 Nücebâ, 343, 344  
 nükabâ, 21, 258, 343, 344

---

 O
 

---

Orta mahv, 333  
 Orta sahv, 333

---

 Ö
 

---

ölmeden evvel, 62, 79  
 Ömer, 421

---

 P
 

---

perde, 427  
 perdelerin açılışı, 424  
 Peygamber, 18, 23, 37, 38, 62, 94, 115, 147, 150,  
 156, 177, 191, 201, 239, 240, 242, 246, 256,  
 262, 299, 313, 342, 373, 374, 392, 444

**R**

Râbia-i Adeviyye, 169  
 Rahmân, 30  
 Rahmânî hâtra, 146  
 raks, 300, 306, 311, 312, 313, 314  
 resh, 410  
 Reshî, 409  
 Resûlüllah, 45, 79, 98, 198, 208, 240, 312, 345,  
 361, 397, 437, 439  
 Risâletpenâh, 119, 154, 196, 233, 246, 266, 269,  
 278, 310, 312, 324, 339, 345, 361, 392, 39,  
 429, 435, 4447, 448  
 Rubûbiyet mertebesi, 28  
 Rûhâniyan, 36  
 Ruknü'l-yemânî, 318  
 Rûsûhî Dede, 19

**S**

Sa'd, 93, 151, 416  
 Sa'dân, 242  
 Sa'düddin el-Ferganî, 18  
 Sadaka, 115  
 Sadreddin-i Konevi, 195  
 Sadr-i Konevî, 27, 81  
 Safâ, 319  
 sağ, 187  
 sahv-ı cem, 256, 259, 262, 264, 380  
 saîd, 168  
 sâlik, 39, 44, 48, 55, 113, 133, 140, 158, 163, 173,  
 175, 177, 179, 182, 184, 185, 186, 188, 197,  
 207, 208, 214, 215, 216, 236, 243, 245, 250,  
 251, 252, 254, 255, 257, 264, 266, 298, 303,  
 317, 330, 334, 335, 336, 345, 353, 362, 365,  
 372, 415, 416, 417, 418, 424, 426, 427, 428,  
 435, 439, 441  
 sâlik-i meczûb, 379  
 Saman Yolu, 250  
 Sâmirî, 312  
 samt, 186  
 Sâriye, 396  
 sekr sâhipleri, 335  
 semâ', 13, 41, 306, 307, 309, 310, 311, 313, 314,  
 315  
 Semnûn el-Muhib, 82  
 seneviyye, 210, 330  
 Serûcî, 411  
 Sevâdü'l-vechî fi'd-dâreyn, 45

Seyr anillâh, 45  
 Seyr bi'llâh, 198  
 Seyr fillâh, 44, 197  
 seyr ilallah, 44, 137, 197  
 Seyr maallah, 44  
 seyr-i mahbûbî, 160, 161  
 Seyr-i rûhî, 161  
 seyyidü't-tâife, 254  
 Siddîk, 393  
 Siddîku'l-Ekber, 232  
 Sîfat isimler, 362  
 Sîfât-ı îcâbiyye, 30  
 Sîfât-ı selbiyye, 30  
 Sırru' -teceliyât, 45  
 sol, 187  
 Son mahv, 333  
 Son sahv, 333  
 Sultan Veled, 38  
 sultânü'l-ârifin, 254  
 sultânü'l-âşıkın, 254  
 sultanü'l-meczûbîn, 254  
 Süret, 121, 202, 293, 400  
 Süret âşıkları, 219  
 Sühâ yıldızı, 112  
 Sühreverdî, 183, 312  
 sükût, 77, 149, 185, 232, 354, 418  
 sülûk, 23, 134, 136, 166, 176, 183, 184, 245, 335,  
 345, 409, 445, 446  
 sülûk ehli, 137  
 Sümnun el-Kezzâb, 83  
 Süreyya yıldızı, 112  
 Süt, 346

**S**

şakî, 168  
 Şam, 13, 343, 385  
 Şarap, 51  
 Şeyh, 172  
 Şeyh Bakkal, 17  
 Şeyh Bedreddin, 435  
 Şeyh Sühreverdî, 107, 306, 430  
 Şeyh-i Ekber, 37, 55, 118, 157, 195, 257, 366,  
 383  
 Şiblî, 105, 370  
 Şihâbüddin Sünbülî, 106  
 eş-Şuûn, 46  
 eş-Şuûnüz-zâtiyye, 46  
 eş-Şühûd, 46

şühûd gözü, 287

üçüncü sefer, 44, 200

**T**

taayyün-i evvel, 33  
 et-Tahakkuk, 43  
 Tâyye, 11, 13, 17, 18, 19, 23, 25, 105, 106  
 Tâlib, 173, 306  
 tam vâris, 256, 448  
 Tams, 42  
 et-Tasavvuf, 46  
 tayy-ı mekân, 385, 386  
 tayy-ı zaman, 386  
 teceddüd-i mütemâsile, 32  
 tecellî-i ef'al, 56  
 Tecellî-i zât, 199  
 tefrika, 13, 123, 163, 165, 168, 169, 172, 187,  
 203, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 221, 261,  
 263, 264, 265, 301, 302, 379, 380, 387, 398,  
 408  
 tefrikasız cem', 264  
 telebbüs, 219, 239, 241  
 telvin, 46, 335  
 temessül, 37, 239, 241  
 tenâsüh, 13, 223, 225  
 Tenâsüh, 409  
 tenzih, 53, 64, 89, 141, 240, 244, 332, 359, 435  
 tenzih ve teşbih, 89  
 tesbih, 429  
 tevhid, 13, 39, 40, 41, 47, 54, 56, 102, 107, 108,  
 109, 117, 156, 163, 168, 174, 195, 203, 205,  
 208, 209, 210, 230, 235, 236, 241, 242, 243,  
 245, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 259, 263,  
 281, 290, 293, 294, 316, 345, 356, 377, 398,  
 413, 415, 424, 426, 428, 430, 442, 443  
 tevhîd-i ef'âl, 56  
 tevhîd-i zâtıyye, 290  
 Tevrat, 434  
 Tûr-ı Sînâ, 64

**U**

ubûdet, 192, 193  
 ubûdiyet, 118, 192, 193, 211  
 ufk-ı a'lâ, 332  
 ufk-ı ednâ, 332  
 Uzaklık, 132

**Ü**

üçler, 344

**V**

Vâdi-i Eymen, 438  
 vahdet mertebesi, 153, 405  
 vahdet-i vücûd, 411, 412  
 vâhidîyet mertebesi, 28, 157  
 Vâhidîyyet, 28, 45, 367  
 Vakıt, 175, 222  
 vâridat, 183, 232  
 Vecd, 313, 349, 350  
 velâyet, 42, 116, 254, 269, 312, 383, 393, 394,  
 395, 396, 397, 447, 449  
 Velîler, 195  
 vera', 232, 233, 319  
 visâl hicâbı, 316  
 Vitriyyet, 163  
 Vücud, 13, 27, 239, 273  
 Vücud hazzı, 122  
 vücud mertebeleri, 405  
 vücud" hazînesi, 320

**Y**

Yâkub, 67, 150, 284, 390  
 yedi imam, 30  
 yedi isim, 31  
 Yemîn, 319  
 Yevm-i müsbet, 159  
 Yûnus b. Mettâ, 338  
 Yusuf, 150, 188, 285, 315, 457  
 Yûsuf, 67, 390

**Z**

Zâhirî Ka'be, 319  
 Zamân-ı ferd, 423  
 zat ismi, 30  
 Zat sıfatları, 367  
 Zât tecellisi, 55  
 Zât-ı Baht, 27  
 Zâtî isimler, 362, 364  
 Zerdüş, 438  
 Zeyneb, 269  
 Zulmet, 425  
 Zü'l-Akl, 46  
 Zü'l-Ayn, 46  
 Zübdetü'l-Fuhûs, 19  
 Zünnûn, 306



Miladi 13. yüzyılın başlarından kalma olan İbnü'l-Fârız'ın Kasîde-i Tâiyyesi çeşitli çevrelerin ilgisini çekmiş ve etkisi büyük olmuştur. İlahî aşk ve tasavvuf düşüncesi konusunda tükenmez bir hazîne hüviyetindedir.

Tâiyye şiirdir, zor bir metindir. İbn Fârız Divan'ının tamamını şerh eden bâzı şârihler zorlandıklarını itiraf edip Tâiyye'yi şerhten vazgeçmişlerdir. Bu eserdeki sûfiyâne incelikler ve mânevî hakikatleri kavramakta zorlanmışlardır. Onun için Tâiyye'yi tercüme ve şerh etmeye cesaret eden az çıkmıştır.

Tâiyye, İsmail Ankaravî'nin dikkatini çekmiştir. Ona göre bu manzûme parlak sözleriyle insanın içini aydınlatır. Onu yeterince anlatmak zordur. Bu kadar değerli bir kasîde ne yazık ki Arap dili perdesiyle örtülü olup o güne kadar Anadolu'daki tâlib ve âşıklara yüzünü göstermemiştir.

Ankaravî onu Türkçe'ye kazandırmaya niyet eder. Şânhümizin önsözünden anladığımıza göre, bu ay yüzlü Arap güzelinin cemâlinde bizim insanımız da istifâde etsin diye düşünür. Fakat her defasında hakkıyla bu işi yapamam diye geri durur. Ama bunu çok da istemektedir. Bu tereddütlü durum onu hayli rahatsız eder, sonunda Cenâb-ı Hakk'a yönelip istihârede bulunur, Allah'a sığınır ve yazmaya karar verir.

www.ensarnesriyat.com.tr

ISBN 978-9944-5066-6-3



9 789944 506663

20.00